1986

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00504214 (G)

FONTES HISTORIAE UKRAINO-RUSSICAE (RUTHENICAE)
a collegio archaeographico Societatis Scientiarum Ševčenkianae editi
VOL. XII.

ЖЕРЕЛА ДО ІСТОРІЇ
УКРАЇНИ-РУСИ

ВИДАЄ

АРХЕОҐРАФІЧНА КОМІСІЯ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА

ТОМ XII.

97409

У ЛЬВОВІ, 1911.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА.

ЖЕРЕЛА
ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНИ-РУСИ

XII.

Fontes Historiae Ukraino-Russicae (Ruthenicae)

a collegio archaeographico Societatis Scientiarum Ševčenkianae editi.

VOL. XII.

ЖЕРЕЛА ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНИ-РУСИ

ВИДАЄ

АРХЕОГРАФІЧНА КОМІСІЯ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА.

ТОМ XII.

У ЛЬВОВІ, 1911.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА.

Acta historica res gestas Kozacorum Ukrainiensium illustrantia

Vol. V, acta et documenta ad tempora Bohdani Chmelnyćkyj (1648—1657) pertinentia continens, opera Myronis Korduba collectum et editum.

МАТЕРІЯЛИ ДО ІСТОРІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ КОЗАЧЧИНИ

видані під загальною редакцією Михайла Грушевського.

ТОМ V.

ad 97409

АКТИ ДО ХМЕЛЬНИЧЧИНИ
(1648—1657),

ЗІБРАВ І ВИДАВ

МИРОН КОРДУБА.

97409

У ЛЬВОВІ, 1911.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

6.50 р
III
И-114807/
12-5
(1911)
2пр.

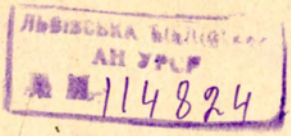

Передне слово.

Вихідною точкою для сеї збірки матеріялів були пошукування за матеріялами про зносини з Хмельницьким семигородського князя Юрія II Ракоці. Тому велика частина виданих тут матеріялів відносить ся до вияснення ролї сього князя супроти козаків і Польщі. Поза тим зміст актів доволї ріжнородний і залежить головно від походженя дотичної ґрупи актів. І так в державнім архіві у Відни у відділї *Polonica* находимо інтересні подробиці головно про переправи, які вела Польща з австрійським двором в справі одержаня підмоги проти Хмельницького, а потім і проти Шведів; на відносини, які тодї панували на польськім дворі і між шляхтою кидають чимало світла справозданя австрійських постійних резидентів, дипльоматичних аґентів і послів в Польщі У віддїлї *Turcica*, головно у звітах австрійського резидента при Порті Ренїґера, находимо дещо нового про зносини Хмельницького з Турками та про молдавські та волоські справи. Віддїл венеціянського архіву, який в часї австрійської окупації перенесено до Відня, *Dispacci di Germania*, містить справозданя сталого венеціянського резидента у Відни. Саме в той час провадила Венеція з Туреччиною війну за Кандію і незвичайно живо інтересувала ся всякими полїтичними подїями на сході Европи. Венеціянські резиденти у Відни удержували своїх аґентів в Польщі і діставали відти просторі звіти, які відтак відсилали до сіньорії. В архіві міністерства війни находимо деякі кореспонденції, надсилані надворній воєнній раді (Hofkriegsrat) та донесення воєнних начальників з тайною надворною радою і третими особами. Особливо важний тут матеріял до історії польсько-австрійського союза з грудня 1656 р. і мая 1657 р. З обох сих віденських архівів видаємо тут майже все замітнїйше, що безпосередно чи посередно вяже ся з козацькою війною, о скілько не було досї видане в котрім із численних видавництв жерел до сеї доби[1]). Крім того користали ми з архіву

[1]) Виїмок робимо зі звітами Ренїґера, які увійшли у видавництво Hurmuzaki, Documente. Supplem. III., а то тому, що в тім видавництві богато помилок та що там пропущено чимало уступів важних для козаччини.

міністерства заграничних справ в Москві: Його дипльоматичних актів московських все інтереснійше, що відносить ся до історії Хмельниччини, видано вже в „Актахъ юго-зап. Россіи“ і инших збірниках; але архів польський мало досі використаний, по части ще й не зінвентаризований, і ми могли вихіснувати його лише в части, обмежуючи ся здебільша на акти, які відносять ся до політики семигородського князя. Особливо інтересна тут кореспонденція князя Ракоці з кор. гетьманом Потоцким і молдавського воєводи Степана з польським королем і канцлєром Корицїньским з рр. 1653—4. Видаємо дещо й з рукописей бібліотеки Осолїньских у Львові, зовсім не претендуючи на повноту.

Бажаючи подати як найбільше ріжнородного матеріялу, ми мусїли сильно скорочувати поодинокі акти, бо в противнім разї із отсего тому виросли би безпотрібно 2—3 томи. Се вчинили ми тому, що історична вага богатьох актів лежить не так в дословнім тексті, як радше в їх змістї. Через се подаємо дословний текст лише тих уступів і актів, які або особливо важні, або подають субєктивне освітленє подій, або в яких розуминє тексту може бути ріжне; все инше, особливо-ж голі оповіданя подій переповідаємо більше або менше докладним змістом, річи дрібні, або не стоячі в нїякій звязи із Хмельниччиною пропускаємо зовсїм. Той спосіб скорочуваня практикує ся в богатьох заграничних видавництвах жерел, от хочби у звістних Urkunden und Aktenstücke берлїнськоі Академії.

Правопись задержана всюди така, яка в рукописях, з вийомкою нїмецьких текстів, котрі по взору нїмецьких видавництв видані сучасною правописю, однак зі задержанєм всїх прикмет мови. Умисні пропуски означуємо точками, пропуски, які повстали із-за ушкодженя самої рукописи, або невиразного письма, точками в скобцї [. . . . .]. При кождім актї замічуємо йно рід (автоґраф, оригінал, копія, переклад, витяг ітд.). Тому що акти видаємо в скороченях, не додаємо окремих реєстів.

Чернівці, в сїчни, 1910.

Др. Мирон Кордуба.

Замічені похибки друку.

Стор.	стрічка	надруковано:	має бути:
18	4 з долини	Лукінїха	Лукінїча
52	7 „	Лукінїх	Лукінїч
67	3 з гори	aut em	autem
138	9 „	Atatyka	Atałyka
145	8 „	atatyka	Atałyka
160	12 „	платитиме,	платитиме
168	10 з долини	bekommt	[bekommt]
173	10 з гори	da, Turchi	da Turchi,
186	13 з долини	conclusero, tra loro	conclusero tra loro,
193	10 з гори	величезним з військом	з величезним військом
225	1 „	conpjunctio	conjunctio
227	2 з долини	акт,	акт
228	16 з гори	Polonias multum barbari,	Polonia, multum barbaris
247	14 з долини	Семигород (!)	Семигород (!) [1]
259	12 „	Ignocat	Ignoscat
262	4 з гори	possimus,	possimus),
280	17 „	Szomowski.	Szomowski,
286	7 з долини	cobis	nobis
293	15 з гори	Qutarto.	Quarto
303	6 „	своихъ	своихъ,
335	13 з долини	Ракоціи	Ракоці
360	2 з гори	praevenire	praevenire,
364	18 „	retribuet	retribuet,
406	3 з долини	ut quod,	ut, quod
430	3 з гори	wyszły	wyszły,
432	6 „	по caesarea	додати ad

Стор.	стрічка	надруковано:	має бути:
433	15 з долини	corte professa,	corte, professa
440	5 з гори	Ronstantinopol	Konstantinopol
455	14 „	Caesaream	Caesareano
475	4 „	iniuersum	uniuersum
475	1 з долини	пересунути склад bram	до попередної стрічки
477	11 „	fili	filio
480	19 з гори	Correspondenz	Korrespondenz
500	8 „	velitationem	velitationem,
512	14 з долини	Nostra,	Nostra

Боротьба за польський престіл по смерти Володислава IV.

I.

Смерть короля Володислава IV випала дуже не в пору. Він помер 20 мая 1648 р. в Меречу на Литві серед приготовань до походу против козаків, не передчуваючи, що кілька день перед тим коронне військо потерпіло нову невдачу. До Польщі наспіла вість про смерть короля майже рівночасно з вістию про катастрофу під Жовтими Водами та Корсунем і обі ті вісти викликали великий переполох. Після законів польської держави переходила тепер найвисша власть в руки примаса, котрий по одержаню вістки про смерть короля мав зараз-же приїхати до Варшави і по нараді з сенатом оголосити безкоролівє, назначити день на соймики та зарядити все потрібне. Але тодішний примас, гнізненський архиепископ Матвій Лубєньский, був немічним старцем, до того саме під ту пору занедужав і не міг приїхати до Варшави. Тому, хоч після букви закона власть канцлєра кінчилася зі смертю короля, остала управа держави і на дальше в руках Осолїньского; Лубєньский виконував лише порученя канцлєра і представляв власть на внї[1]). Се мало великий вплив на вибір наслїдника, бо Осолїньский був приклонником Івана Казимира, брата помершого короля, а рішучим противником всякої заграничної кандидатури. Він справедливо думав, що чим коротше тривати ме безкоролївє, тим меньше часу мати муть заграничні кандидати на придбанє сторонників, тим лекше буде перевести вибір Івана Казиміра. Тому скликав з початком червня сенаторів

[1]) Dr. Ludwik Kubala, Jerzy Osoliński II ст. 152—3.

і поблизьку шляхту до Варшави, намірюючи сей з'їзд перемінити на конвокаційний сойм, а в липни перевести вибір нового короля. Однак сї наміри стрінули ся з опором воєводських соймиків, які варшавського з'їзду не хотїли признати конвокаційним соймом і вимогли скликанє нової конвокації на 16-го липня, так як се первісно зарядив примас[1]).

Смерть Володислава IV наступила несподївано навіть для його найблизшої родини. Івана Казимира не було тодї в Польщі. Він саме вибрав ся в подорож до купелевого міста Ст. Кашано (St. Casciano) в середущій Італії і вість про смертельну недугу брата захопила його в дорозї, в стирийській місцевости Мірццушляґ 27-го мая, в слїд за чим прийшла вість про смерть. Сейчас перервав намірену подорож і завернув з дороги, 4-го червня наспів до Відня і зараз-же вихіснував свій переїзд, щоби забезпечити підмогу цїсарського двора для своєї кандидатури на польський престіл, обіцюючи за се вічну приязнь і вдячність[2]). Фердинанд III не робив з разу нїяких трудностий, бо Іван Казимир уходив за сторонника Австрії і був короткий час (в 1635 р.) в цїсарській службі; в р. 1647 вели ся навіть переговори в справі женитьби Івана Казимира з Ізабелею Клярою дочкою Леопольда V з Тиролю, першою сестрою цїсаря: тому в своїй відповіди заявив цїсар зовсїм отверто і рішучо, що ужиє цїлого свойого впливу в хосен його кандидатури та дасть відповідні порученя свойому послови, котрого незабаром вишле до Варшави[3]).

Між тим в Польщі почали обговорювати ріжні кандидатури на королївський престіл. Крім Івана Казимира лишив Володислав IV ще одного, молодшого брата, Карла, котрий стояв в духовній звязи і займав чин епископа вроцлавського і плоцького. Хоча Польща була виборною державою і шляхта мала необмежене право вибору, все таки — як і в сусїдній Нїмеччинї — наказував звичай брати згляд на родину помершого короля; через се уходили оба королевичі від самого початку за найбільше

---

[1]) Ibidem 154—7 з поправкою, що на намірене приспішенє вибору не вплинула звістка про жовтоводську катастрофу, бо вість про сю полїю, а навіть про корсунську битву мусїла наспіти до Варшави ще перед з'їздом в Ловічи (24 мая). Битва під Корсунем була 15 мая н. ст.; вість про смерть короля йшла з Литви до Стирії около 10, до Семигороду 11 — 12 днів.

[2]) Венецький посол до сіньорії 3 червня 1648, Акти ч. 1; Іван Казимир до Фердинанда III 4. червня Акти ч. 2.

[3]) Фердинанд до Івана Казимира 25 червня Акти ч. 5.

„управнених“ кандидатів на опорожнений престіл. Про них найбільше писали і говорили серед виборчої боротьби, зазначували особисті прикмети і заслуги кождого з окрема, в загалї підносили всякі обставини, які могли би дати перевагу одному братови над другим. Всї отсї замітки і виводи приклонників одної і другої сторони дають богатий матеріял до характеристики обох головних кандидатів.

Іван Казимир перебував від смерти свого батька головно за границею і рідко коли заїздив до Польщі. Провадив житє доволї неспокійне і авантурниче. В р. 1635 був кілька місяців в цїсарській служби і брав участь в 30-лїтній війнї; опісля виїхав до Нїдерляндів. В р. 1638 вибрав ся до Еспанії, але по дорозї переловили його Французи, підозріваючи о шпіоньство в хосен Еспанії, і передержали два роки в вязниці. В маю 1643 р. виїхав до Італії, де вступив до ордена Єзуїтів; по двох лїтах побуту в орденї зложив рясу і наділений кардинальським титулом вернув до Польщі. Про його бурливе і неморальне житє за границею ходили між шляхтою ріжні оповіданя і він не тїшив ся в своїй вітчинї доброю славою. Загально вважали його легкодухом і марнотравним, а часті процеси зі слугами і братом Карлом викликували згіршенє. Вічними грошевими домаганями і заграничними зносинами противними тогочасній польській полїтиці спричинював чимало клопоту свому братови Володиславови IV. В патріотичних польських кругах не долюблювали Івана Казимира ще й за се, що мав чужоземні привички, вбирав ся в чужоземний стрій, мав нахил до чужинців, не любив польської мови і звичаїв та висказував ся згірдно про Польщу. Бояли ся, що засївши на королївськім престолї, окружить ся самими чужинцями і відновить злопамятні часи Бони. Однак з другого боку підносили ся голоси, які підчеркували дещо такого, що промавляло в хосен його вибору. Перш за все обставину, що він був старшим братом, і що не годить ся без важної причини при виборі поминати старшого в хосен молодшого; також мав Володислав IV на смертній постели поручити вибір свого старшого брата. Відтак образованє, оборотність і знанє заграничних відносин завдяки частим подорожам, особливо-ж хоробрість і воєнний досвід, так потрібні в тодїшні непевні часи, якими він прославив ся в московській війнї за володїня свого брата. Важним арґументом було й се, що на Івана Казимира, як на старшого брата, переходив титул шведського короля; сего титулу, який вправдї не мав поки що практичної вартости,

не хотїли віддїлювати від польської корони, надїючи ся при найближших пересправах за його зреченє виторгувати від Швеції яку уступку, прим. Естонїю. В кінцї між дисидентами приєднувала йому симпатії слава людини толєрантної в справах віри.

Карло Фердинанд був строгим, маломовним, завзятим і скупим. Жив більше замкнено, звертав пильну увагу на моральність свого окруженя, не любив бенкетів, ловів і шумних забав. Пересадна ощадність відбивала ся в його способі житя і його одежи; через се вспів зібрати велике майно і мав славу чоловіка дуже богатого. З Польщі нїкуди не виїздив, не любив чужинців і не допускав їх на свій двір; за се радо пускав до себе тих з помежи шляхти, котрі мали до него дїло і потребуючих нераз підпомагав. Як католицький епископ дбав дуже пильно про церковні справи і був противний всяким уступкам в хосен іновірців. Велику популярність серед шляхти приєднав собі особливо тим, що був противний змаганям Володислава IV, зложити проти-турецьку коалїцію і в загалї не любив війни. Сю останню прикмету підносили сторонники Івана Казимира в користь кандидатури Карла; зазначували також, що він має надто мало образованя і дуже податливо піддає ся впливови Єзуітів[1]).

Між обома братами розгоріла ся завзята боротьба за опорожнений престіл. Від повороту Івана Казимира до Варшави (25 червня) починає ся жива аґітація обох королевичів за собою. Вони розіслали своїх аґентів між шляхту, розписали листи до вельмож і сенаторів, скликували сторонників на пири і наради, перелїцитовували себе взаїмно в дарунках для приватних осіб і держави. Карло мав дати 100.000 дукатів на воєнні видатки і вислати своїм коштом 600 жовнїрів проти козаків; Казимир став також збирати наємне військо і обіцював поставити 3.000 жовнїрів[2]). Рівночасно заходили ся оба запопадливо, щоби придбати собі попертє заграничних дворів, особливо тих, котрих

---

[1]) Порівн. ріжні „avisi di Polonia“ з часів вибору в віденськім державнім архіві (відділ: polonica); справозданя еспанського аґента Алєґреті (тамже); справозданє Лїзолї з 29 серпня Акти ч. 26; Kochowski Annales I 74—5; Pastorius, Historia ст. 214—6; Rudawski, Annales ст. 25; Pamiętniki Albr. Radziwiłła II, ст. 332 до 333. Основну характеристику обох кандидатів подає Kubala, Jerzy Ossoliński II ст. 208—12.

[2]) Саґредо до сіньорії 3 липня 1648, Держ. архів у Відни Disp. di Germ.; Gazette de France 1648 ст. 913, 927, Kubala II 214.

вплив міг би при виборі мати значінє. Кромі запевненого попертя віденського двора старав ся Іван Казимир приєднати собі прихильність французьких послів Брежі (Bregy) і Арпажу (Arpajou), які під той час находили ся в Польщі і мали противдїлати австрийському впливови на польськім дворі. Туда звернув також і Карло свої забіги, але французькі посли заховували ся поки-що з резервою. Навпаки Арпажу став підносити нові кандидатури на польский престіл, називав раз архикнязя Леопольда, иньшим разом палятина з Найбурґу, шваґра померщого короля, не даючи однак пізнати, по чиїм боці стоять симпатії французького двора[1]). За палятином з Найбурґу заявив ся також французький посол в Штокгольмі Шанї (Chanut) на авдиєнції у королевої з початком червня, однак королева відповіла рішучо, що Поляки не повинні оминати братів померщого короля і заявила, що коли би не була зайнята нїмецькими справами, не допустила би до иньшого вибору[2]). Таким чином в червни 1648 р. уложила ся справа будучого вибору польського короля в той спосіб, що одинокими серіозними кандидатами були оба брати Володислава IV, при чім Іван Казимір мав більше виглядів на вибір, чим його молодший брат[3]).

З кінцем червня виринула нова кандидатура, а саме семигородського князя Юрія Ракоці. Першу згадку про неї стрічаємо в справозданю посла бранденбурського елєктора, Говербека, з 24 червня[4]). Тому що справа отсеї кандидатури досї доволї мало прояснена і що в польсько-козацьких відносинах судило ся їй відограти непослїдну ролю, хочемо над нею зупинити ся довше.

II.

Від коли Степанови Баторієви вдало ся засїсти на польськім престолї, старали ся семигородські князї йти за його слїдом і простягали при ріжних нагодах руку за польською королївською короною. Також і славний Гаврило Бетлєн носив ся

---

[1]) Посол Берґман до бранденбурського елєктора. Ґданьск 5 червня. Urkunden und Aktenstücke I, 249—50.

[2]) Linage de Vaucienne, Memoires de ce qui c'est passé en Suede, tirés des depêches de M. Chanut I, 294.

[3]) Меморіял тайної ради в Берлїнї з 21 червня Urkunden und Aktenstücke I, ст. 258—63.

[4]) Говербек до бранденбурського елєктора Ibdm. I, ст. 255—6.

з того рода плянами і отсї змаганя грали доволї визначну ролю в його заграничній полїтицї. Юрій І Ракоцї був з разу занятий внутрішними справами і змаганєм укріпити своє становиско зглядом Туреччини і через се не звертав уваги на польські справи. Але самі Поляки спонукали його підняти пляни своїх попередників.

Віроісповідна нетерпимість польських правлячих кругів звертала ся не лише против православних Українців, але й против всїх іновірців в загалї, між иньшим також против приклонників ріжних протестантських конфесій, тоб-то т. зв. дисидентів. Число дисидентів не було велике в прирівнаню до числа вірних пануючої католицької церкви, але між ними було багато заможної шляхти, а також декілька впливових вельмож. До найбільшого розвою і значіня дійшли дисиденти в Польщі в XVI ст. — коло половини XVII ст. став їхний вплив вже упадати. Багато богатих домів вернуло назад до католицької віри, внутрішні спори і невзгодини ослабили иньших. Дисиденти мусїли зречи ся всякої пропаґанди та виставлені на що раз острійші напади з католицького боку обмежили ся на оборону своїх давних прав. Вони не творили полїтичної партії в властивім значіню сего слова, так як рідко коли йшли в полїтичних справах разом. Лише коли ходило о віроісповідні справи, особливо при укладаню pact-ів convent-ів для нового короля, держали ся разом, щоби забезпечити собі свободу віри. Найбільше впливу між дисидентами мала кальвінська галузь родини Радзївілів, що володїла просторими маєтностями в Литві і від часу посвояченя з королем Жигмунтом Августом дійшла до великого полїтичного значіня в державі. Коло половини XVII ст. вважав ся литовський польний гетьман Януш (Іван) Радзївіл головою дисидентів.

9. серпня 1643 р. явили ся на дворі семигородського князя Юрія І Ракоці в Деш (Dés) посли від Януша Радзївіла і заявили, що їхній пан задумує старати ся о руку старшої дочки молдавського воєводи Лупула і просить князя Ракоці о посередництво в тій справі. При тій нагоді зазначили посли з притиском, що отсе подруже може бути й для Семигороду не без хісна, тому що дисиденти рішили при слїдуючім виборі польського короля поставити протестантського кандидата і вже тепер мають на приміті князя Юрія, або одного з його синів, і в такім разї підмога з боку богатого і впливового молдавського воєводи може дуже придати ся. Ракоці дав намовити ся і приняв посередництво. Однак пересадна хитрість спричинила дипльома-

тичну невдачу. Відносини між Туреччиною і Польщею були тоді напружені і порта дуже нерадо дивила ся на всякі зносини своїх вазалїв з польськими вельможами. Зі страху, щоби Лупул не представив в Царгородї його зносин з Радзївілом в ложнім світлї і не викликав якої затїї, рішив ся Ракоці його упередити. Ледви польське посольство відїхало в Молдавію, поручив князь свому аґентови при портї, Степанови Реті (Réthy), розповісти везирови про все. Реті вчинив волю князя і спричинив, що турецький уряд старав ся перешкодити намірeному подружу. Лупул швидко дізнав ся, чия се справа, і його обуренє на Юрія I Ракоці було зовсїм природним наслїдком отсеї інтриґи. Само собою молдавський воєвода відкинув посередництво семигородського князя; сесю ролю перейняв опісля київський митрополит, який і звінчав молодих[1]).

Події найблизшого часу: переговори зі Шведами і похід против Австрії, не перепинили князеви Ракоці занимати ся й дальше польськими справами. Король Володислав IV домагав ся посередництва в австрійсько-семигородській війнї, а коли Юрій I не хотїв на се пристати, грозив злукою з Фердинандом III; лише опір польської шляхти перешкодив йому виконати отсю погрозу. По тій причинї ходили між семигородським князем і польським королем часто посольства а й Радзївіл брав живу участь у переговорах[2]).

Хоч при тих переговорах не було бесїди про кандидатуру семигородського князя на польський стіл, то незабаром прийшла і до сього нагода. Як відомо, Володислав IV дав приєднати ся до проти-турецької коалїції і забажав притягнути до сього також і Семигород. В тій ціли післав Януша Радзївіла до Ракоці, щоби розвідати його думку про се. Радзївіл був сам горячим приклонником війни з Туреччиною і проте ревно попирав всї забіги короля в тім напрямі. Щоби тим лїпше закрити ціль свойого посольства, поїхав до свого тестя Лупула у відвідини, а відтак, вертаючи через семигородську територію, з'їхав ся

---

[1]) Haller Gábor, Naplója. Erd. tört. adatok IV. ст. 87; Kemény J. Önéletirása ст. 297—8; Historische Anmerkungen eines Kronstädters. Fundgruben N. F. Kronstadt 1860 ст. 388; Справозданє Ретого в Levelek és okiratok вид. Szilágyi S. ст. 723.

[2]) Haller G. 91—94; Bánfi Gy. Naplója, Erd. tört. adatok IV 123, 125; Erdélyi országgy. emlékek X, ст. 418—21. Порівн. Lukinich Imre, I Rákóczy György és a lengyel királyság Budapest 1907 ст. 14—19.

з Юрієм I в Мункачи. Тут вели ся оживлені переговори 22—29 серпня 1646. Щоби тим лекше притягнути семигородського князя, згадав Радзївіл про його кандидатуру на польський престіл і заохочував, не лишати отсеї нагоди, при якій зможе легко придбати собі симпатії польської шляхти[1]). Не треба було великого труду, щоби старого князя приєднати для задуманого діла, бо Ракоці, як каже Кемень, „вже з природи ненавидів Турків“ а до того був обурений на порту за ролю, яку вона відограла в недавній семигородсько-австрійській війні. Не вичікуючи рішеня польського сойму, вислав свого посла, Франца Бетлєна, до Варшави і поручив йому уложити умовини семигородсько-польського союза та обговорити плян війни з Турками[2]). Однак всї ті наміри розбили ся о опір польської шляхти, що про турецьку війну й слухати не хотїла, а навіть принудила короля розпустити вже набрані нїмецькі наємні віддїли. Сумні наслїдки отсего передвчасного посольства показали ся незабаром. Туреччина перенюхала, на що заносило ся, й її неохота до Ракоці перемінила ся в отверту ненависть, як се доказують численні справозданя семигородського посла в Царгородї, Саланчі. А що до сього прилучив ся ще спір про данину, ставали семигородсько-турецькі відносини що раз то більше напружені і заносило ся на оружну розправу[3]).

Однак посольство Франца Бетлєна мало ще одну тайну цїль: висліджити думку литовського польного гетьмана про евентуальну кандидатуру Жигмонта, молодшого сина семигородського князя, на польський престіл і розвідати у нього-ж, чи не вдало би ся одружити Жигмонта з Руксандою, молодшою дочкою молдавського воєводи. В обох сих справах мав посол поступати дуже обережно та навіть говорити про них не від імени свого князя, а немов би від себе. І ся частина польського

---

[1]) Samuel Grondski, Historia belli cosaco-polonici, ст. 309—17. Цїла наведена в Ґрондського розмова між Радзївілом і Ракоці є видумана автором, щоби оправдати похід Юрія II. против Польщі (1657). Всеж таки не мож сумнївати ся, що в розговорах порушено також й пляни з р. 1643 і Ракоці покликує ся опісля в часі польського безкоролївя виразно на умову заключену в Мункачи. Порівн. лист Ракоці до Радзївіла з осени 1648 р. Erd. országgy. emlékek X ст. 495 7.

[2]) Інструкція для Фр. Бетлєна Ibdm. X ст. 442—51.

[3]) Справозданє Саланчі до Ракоці в I Rákóczy Gy. és a Porta, вид. Beke і Barabás ст. 815—91 та Levelek és okiratok вид. Szilágyi ст. 871—84.

порученя стояла в звязи з плянами проти-турецької коаліції. Через тїснїйшу звязь з Польщею хотїв Ракоці придбати собі симпатії польської шляхти і через се покласти сильну основу для своїх династичних намірів. Підмогу Лупула думав приєднати родинними звязями і за сю ціну мала забути ся вся дотеперішня ворожнеча між ними. Рівночасно вийшов семигородський князь в порозумінє з довіреним дорадником молдавського воєводи, Степаном Ґеорґіцою, щоби потайно вивідати, яке становиско займе Лупул зглядом сього проєктованого подружа. Але й тут не мав Ракоці щастя. Бетлєн найшов князя Радзївіла в лихім настрою із-за розбитя воєнних плянів (в маю 1647) і не міг поручених справ докладно обговорити. Що до наміреної женитьби заявив Радзївіл коротко, „що він мав би відвагу поручити тоту женитьбу з огляду на свою жінку, бо в нїй найшов щиру подругу і з неї цїлком вдоволений, але з її батька нї“[1]). А Степан Ґеорґіца відповів, що його пан не може сказати в тій справі рішаючого слова, бо княгиня Руксанда тепер в Царгородї[2]), що проте ще зовсїм не пора говорити про ту справу, поки її відтам не увільнять. Все-ж таки не хотїв Ракоці покидати свого наміру. Відповідаючи Радзївілови, він жалує ся на неясність присланої через Бетлєна звістки і просить князя, розвідати докладно у Лупула, чи має він надію та спромогу освободити дочку з Царгорода та коли се могло би наступити. При тім вложив Радзївілови на душу, щоби поступав в тій справі обережно, та через передвчасне виявленє намірів не зразив воєводу[3]). На тім уривають ся наші відомости про переговори ведені за житя Володислава IV.

---

[1]) Lukinich ст. 41—42 на основі найденої переписки в архіві ґр. Бетлєнів. Там-же наведений уступ із справоздання Фр. Бетлєна з 15 мая 1647.

[2]) Вона перебувала від р. 1645 в Царгородї, як закладниця за вірність свого батька, та була заручена зі сином венеціянського драґомана Антона Ґрільо. Порівн. E. Hurmuzaki, Fragmente z. Geschichte der Rumänen. Bukarest 1881 III, ст. 119.

[3]) Недатований лист Юрія I до Радзївіла в Rákóczy Zsigmond levelezése Nr. 21. Történelmi tár з р. 1887 ст. 432—3; видавець (Szilágyi) означив його невірною датою 1648 р., через що зрозумінє сего листу насувало рїжні трудности (порівн. Sîrbu, Mateiu-Vodă Băsarăba, ст. 264 зам. 3). Для нас зовсїм ясно, що сей лист, то відповідь на письмо Радзївіла принесене Фр. Бетлєном, отже відносить ся до лїта 1647 р. Через се упадає здогад Сілядї, що плян женитьби вийшов від Лупула (Rákóczy Zsigmond ст. 91 – 92; Erd. orsz. emlékek X, ст. 99.

III.

Вість про смерть Володислава IV наспіла доволї швидко на семигородський княжий двір. Її принїс там вже в перших днях червня Михайло Мікеш, висланник до курляндського князя, де мав заступати Ракоці при хрестинах дитини князя, але на вість про смерть польського короля спішно завернув з дороги[1]). З разу не проявив Ракоці нїякого старання придбати собі опорожнений престіл і через цїлий місяць червень не розвинув нїякої дїяльности, щоби запевнити собі, або одному зі своїх синів, сторонників та поміч сусїдних держав при виборі. Вправдї вийшли протягом сього часу три посольства із семигородського двора, але про нїяке з них не можемо сказати, щоби воно стояло в звязи з кандидатурою князя Ракоці на польський престіл. Павла Бенчера вислано 3. червня до польського коронного гетьмана Миколи Потоцкого, щоби зібрав докладні відомости про стан воєнних дїл против козаків та про характер союза між Хмельницьким і Татарами[2]). Посол до шведської королевої, Степан Дальмаді, мав упімнути ся про заплату суми, яку Торстензон ще в р. 1645 пробіцяв князеви[3]), порученє, яке могло на шведськім дворі радше викликати негодованє, чим приєднати до підмоги семигородській кандидатурі. Що йно два місяцї опісля, коли Ракоці через своїх послів Бетлєна і Клобушіцкого вже почав старання о польську корону, дістав Дальмаді наказ зовсїм не торкати справи грошевої та місто сього просити шведську королеву о попертє кандидатури княжевича Жигмонта

---

[1]) Юрій I до бранденбурського елєкторэ, Monumenta Hung. Hist. diplom XXI Nr. 224.

[2]) Інструкція в Szekély oklevéltár, Kolozsvár 1897, IV ст. 182—3. Здогадка видавців (Szabó і Szadeczky), що се посольство було вислане до гетьмана Хмельницького є неоправдана, як се зі змісту інструкції ясно виходить. Видавці мабуть забули, що начальники польських військ носили також титул гетьманів. Посол висланий до Хмельницького не міг чейже збирати відомостий про місце побуту війска у польських каштелянів, анї домагати ся провідників на королївських добрах; також не потребував перш за все мати ся на обережности перед Татарами, бо ті були союзниками козаків; на кінець сам Ракоці оправдує ся в вересни, що йому досї неможливо було війти в зносини з козаками. Через се відпадає також здогад Lukinich-a, що Бенчер мав приєднати Хмельницького для семигородської кандидатури.

[3]) Інструкція з 11 червня MHHD. XXI Nr. 222.

Ракоці[1]). Також і Григорій Падані, висланий 28-го червня до бранденбурського елєктора,[2]) не мав, здаєть ся, нїякого порученя в справі польського вибору; інакше не міг би посол бранденбурського двора в Варшаві, Говербек, робити опісля (в серпни) закиду Бетлєнови і Клобушіцкому, що семигородський князь не повідомив його пана про намір, старати ся о польський престіл, при чім семигородські посли оправдували ся лише посередництвом курляндського князя в тій справі[3]).

Перші слїди акції Юрія I Ракоці в хосен свого молодшого сина Жигмонта замічуємо що йно з початком липня. Польські закони приписували строге обмеженє дипльоматичних зносин на час безкоролївя: перед отворенєм елєкційного сойму, а особливо в часї між конвокаційним і елєкційним соймом не вільно було нїяких заграничних посольств пускати в границї держави. Сього закону мали за почином канцлєра Осолїньского особливо тепер строго придержувати ся і Алєґреті перестерігав віденський двір, щоби не висилав за вчасно свого урядового заступника[4]). Всеж таки перебували тодї в Варшаві ріжні дипльоматичні аґенти заграничних держав; вони радили собі в той спосіб, що не передавали своїх вірительних грамот і жили як приватні люди[5]). Здаєть ся, що все се спинювало зразу семигородського князя. Він вижидав на офіціяльне повідомленє про смерть короля; се повідомленє вислав примас 10 червня і воно наспіло що йно 2 липня на семигородський двір[6]). Аж тепер вислав Ракоці посольство до Польщі і поручив сю справу знаному вже нам Францови Бетлєнови, знатокови польських відносин, і Андрієви Клобушіцкому, головному управителеви княжих маєтностий на Угорщинї. Вони мали урядове поручене висказати архиепископови Лубєнському і польській державі співчутє князя по причинї смерти Володислава IV. А що Лубєнський згадав в своїм листї також про козацьку війну і про сумне положенє польської держави, мали посли обговорити з ним і сї справи та при тім обережно підготовити терен для кандидатури князевича Жигмонта[7]).

---

[1]) Справозданє Дальмаді з 1 падолиста. Ibdm. XXI Nr. 227.
[2]) Ibdm Nr. 224
[3]) Говербек до елєктора 26 серпня. Urk. u. Aktenst I. ст. 283—4.
[4]) Варшава 29 липня. Акти ч 16.
[5]) Лїзоля до Травтмансдорфа. Варшава 19 серпня. Ibdm ч. 23.
[6]) Lukinich ст. 45.
[7]) Lukinich ст. 47 на основі матеріялу Клобушицького в архіві ґр. Бетлєнів; також „avisi di Polonia“ з 12 серпня. Держ. Арх. у Відни, Polonica; лист Лубєньского в Інст. Осол. Nr. 231 p. 186.

IV.

Між тим політичне положеніе в Польщі значно змінило ся. По битві під Корсунем заложив Хмельницький табор під Білою Церквою і тут наспіла до него вість про смерть польського короля. Ся вість розвязала руки гетьманови, бо тепер міг безпечно голосити світови, що його затії звертають ся виключно против шляхти, а не против короля. Він розіслав універсали по Україні і візвав всіх спосібних до воєнного дїла збирати ся до нього під Білу Церкву. Однак з другого боку хотів спробувати переговорів, чи не дало би ся без дальшого проливу крови заключити мир на вигідних умовах. В тій цїли вислав в половині червня в Варшаву посольство із чотирох членів старшини з письмом до короля, немов-то не знаючи про його смерть; посли мали предложити спис кривд, які терплять козаки й український нарід від шляхти та домагати ся відповідних реформ.

Висилка козацьких послів на переговори викликала в Польщі велике вражінє. Шляхта бачила в тім доказ слабости Хмельницького, знак недовіря у власні сили і трівалу поміч Татарів. Розійшла ся поголоска, що Татари покинули Хмельницького, що козаки не хочуть довше воювати. Всї були переконані, що війна сим і покінчить ся. Під тим вражінєм зібрали ся 25 червня воєводські соймики. Наради над обороною зійшли на дальший плян, на перед висунули ся ріжні внутрішні роздори, а головно ворожнеча против Осолїньского; тому то й відкинено його проєкт приспішеня елєкції. Під тим вражінєм почав 16 липня й конвокаційний сойм свої наради. Туда наспіли посли від Хмельницького та предложили соймови бажаня козаків. Мимо опозиції деяких непримиримих, що й слухати не хотїли про переговори з „бунтівниками“, рішив сойм за впливом воєводи Кисїля, котрого попер й сам канцлєр Осолїньский, вислати відпоручників на Україну, для переговорів про условини мира[1]). Переконанє, що війна з козаками не грозить вже нїякою небезпекою та віра в недалекий мир були так загальні, що посол бранденбурського елєктора відраджував свому панови посилати Польщі більшу підмогу, як сю, до якої був обовязаний з титулу свого васальства; давнїйше, писав Говербек, приняли би таку

[1]) Костомаровъ, ст. 200—204; Kubala, Jerzy Ossoliński II, 174—202.

поміч з великою вдякою, тепер республика почуває себе безпечною і з огляду на близький вибір короля викликала би присилка більшого помічного війска радше підозрінє чим признанє[1]).

Цїла увага польської шляхти звернула ся тепер на вибір короля і на особи кандидатів. Мировий настрій відбив ся також і на виглядах поодиноких кандидатів. Вправдї й тепер, як загалом все, вважали ся кандидатури обох братів Володислава IV за найпевнїйші, але відносини між ними пересунули ся значно. Дотеперішну свою перевагу над Карлом завдячував Іван Казимир своїй славі хороброго лицаря і досвідного жовнїра. Як довго козацька війна висїла над карком, находили ті прикмети загальне признанє, особливо з огляду на цїлковите незнанє воєнного дїла з боку Карла. Однак в часї конвокаційного сойму, коли вигнокруг прояснив ся і безпосередна небезпека, здавало ся, уступила, стратили й воєнні прикмети Івана Казимира на вартости. Рівночасно стали поправляти ся вигляди кандидатури Карла і його особа приєднувала собі що-раз більшу прихильність. Вже з початком липня писав Алєґреті, що вигляди справи Карла стоять тепер лїпше[2]). Стали появляти ся ріжні сатиричні листки против Івана Казимира, ріжні пересадні оповіданя про його розпустне житє за границею. Найшли ся люди, що впевнювали, немов-то Володислав IV перед смертю заборонив вибирати свого старшого брата королем[3]). Всї ті звістки ширили ся особливо між низшою шляхтою і бентежили дотеперішних сторонників Івана Казимира. На засїданю тайної цїсарської ради у Відни 16 липня мусїли мінїстри признати, що „як слїдно з авізів, табор Карла більшає з кождим днем, а справа Івана Казимира стає безвиглядною[4]). Злою признакою для сього останнього було також й те, що своїм маршалком на конвокаційнім соймі вибрала шляхта однодумця і близького свояка підканцлєра Лєщиньского, який вважав ся провідником сторонництва королевича Карла, та що сторонники Карла мали в загалї на тім соймі рішаючий голос. Свої симпатії виявляв сойм доволї недвозначно. Коли Карло жертвував на потреби держави 800 піхотинцїв, шляхта післала до нього окрему депутацію

[1]) Говербек до тайної ради 22 серпня Urk. u. Akt. I, ст. 279—80.
[2]) Варшава, около 11 липня Держ. архів у Відни, Polonica.
[3]) Акты отн. къ исторіи южной и западной Россіи III, Nr. 219 і 230.
[4]) Gutachten der deputierten geh Räte: Акти ч. 12.

з подякою за таке патріотичне дїло, між тим коли на подібний дарунок Івана Казимира зовсїм не звернено уваги[1]).

Ся переміна настрою, всї ті прояви загальної опінії в Польщі не остали без впливу на становище сусїдних держав, а особливо на полїтику цїсарського двора. Маючи запевнене попертє з боку цїсаря Фердинанда III, вислав Іван Казимир зараз по поворотї до Польщі свого аґента Батісту Вісконті до Відня. В листї до цїсаря звернув він увагу на се, що в часї його неприсутности вспів королевич Карло приєднати собі деяких сенаторів, задумує зложити велику партію та при її помочи придбати собі польську корону; тому просив, щоби Фердинанд III ужив своєї поваги і своїм впливом спонукав Карла, покинути свій намір і не ставити перешкод старшому братови[2]).

Між тим віденський двір не думав перед часом зраджувати публично своїх сімпатій. З початком липня вислано на конвокаційний сойм посла Лїзолю, котрий мав урядове порученє висказати примасови і польським станам співчутє цїсаря по причинї смерти короля. Впрочім його інструкцію зладжено в загальнім тонї. Йому поручено передати привіт цїсаря о б о м князевичам і о б о м їм заявити, що цїсар не занедбає нїчого, що моглоби їм і цїлому їхньому домови принести хосен. Ся заява зобовязувала до попертя в першій мірі кандидатури членів родини помершого короля, не висказуючи ся однак явно анї за одним, анї за другим братом. Лїзоля мав всїма способами старати ся розвідати про загальний настрій в Польщі і зараз-же про се донести, а при тім строго уникати всякого дїланя і говореня в хосен котрого не-буть з кандидатів[3]). Само собою, що така полїтика була Іванови Казимирови дуже не по нутру. Зараз по формальній авдієнції візвав австрійського посла до себе на тайну нараду. Тут старав ся всїма способами оказати свою прихильність до австрійського дому, впевняючи Лїзолю, що він „verissimus Austriacus“; обіцяв зараз по закінченю козацької війни всї свої війска віддати до розпорядимости цїсаря, просив лише держати се поки-що в тайнї, щоби Франція не дізнала ся про се; оправдував ся з ріжних закидів роблених йому противниками і в загалї цїлою силою налягав на се, щоби

---

[1]) Алєґреті до князя Теранова. Варшава 12 серпня. Акти ч. 21.

[2]) Іван Казимир до цїсаря 1 липня. Акти ч. 9.

[3]) Інструкція Лїзолї з 28 червня і лист Фердинанда III до станів польської держави з 2 липня, Акти ч. 7 і 10.

Австрія отверто станула за його кандидатурою. Лїзоля впевнив його, що симпатії двора стоять по його боцї, але заразом викрутив ся, що бажаної заяви зложити не може, бо його вислали лише з обмеженими порученями більше етикетального характеру, та що властиве посольство в справі вибору короля приїде що йно пізнїйше. Таку-ж саму заяву зложив й князевичови Карлови і в загалї старав ся держати ся невтрально. Кілька разів взивав його Іван Казимир на таїну розмову до себе; щоби проте не викликати зайвого підозріня у Карла, він за кождим разом заряджував ся так, що зараз-же по нарадї з одним королевичем сходив ся на розмову з другим[1]).

Рівночасно з Лїзолею перебував в Варшарі Алєґреті, дипльоматичний аґент еспанського посла у Відни, князя Теранова. Його задачею було інформувати князя про перебіг виборчої боротьби і в загалї про всї важнїйші події в Польщі. Було се важним дипльоматичним успіхом з боку королевича Карла, що йому вдало ся перетягнути сього аґента на свою сторону. Своїми справозданями впливав Алєґреті на еспанського посла в хосен Карла, підчеркував його привязанє до католицької церкви, постійну прихильність до австрійського двора і ворожий настрій до Франції. Івана Казимира представляв як кандидата Франції і Швеції, отже держав ворожих Габсбурґам, а до того як любимця всяких єретиків; при тім все зазначував, що його кандидатура не має нїяких виглядів на успіх. За посередництвом Алєґреті вислав королевич Карло 29 липня свого посла до Фердинанда III і піддав ся під його опіку[2]). Таке становиско еспанського аґента мало великий вплив на полїтику австрийського двора в справі елєкції в Польщі. Киязь Теранова мав незвичайно впливовий голос у Відни, а справозданя Алєґреті прочитувано на засїданях таїної цїсарської ради, де їм йняли більше віри, чим справозданям Лїзолї.

Ще до другої половини липня стояв віденський двір доволї рішучо по сторонї Івана Казимира, мимо некористних вістий про його вигляди. З нагоди приїзду аґента Вісконті відбула ся 16 липня у Відни нарада цїсарської таїної ради, на якій рішено кілька основних питань. Перш за все висказала

---

[1]) Справозданя Лїзолї з кінця липня і 19 серпня, Акти ч. 23.

[2]) Справозданя Алєґреті з 11, 15, 22, 27, 29 липня і 12 серпня. Акти ч. 11, 13, 15, 16 та 21 і Держ. архів у Відни, Polonica; Лист Карла до Фердинанда III там-же.

ся рада за сим, щоби цїсар в справі вибору польського короля не держав ся відсторонь та старав ся ужити свого впливу не лише з огляду на свою цїсарську власть, але й з огляду на сусїдство польської держави з австрийськими краями та на близьке посвоячене з королївською родиною. При тім має попирати кандидатуру обох братів помершого короля Володислава IV, бо їхній батько Жигмонт покинув шведську корону для польської; з поміж братів однак в першій мірі Івана Казимира, тому що він старший, має вже титул шведського короля, а особливо тому, що приватним листом вже обіцяв йому своє попертє. Також не бачить тайна рада причини, щоби відмовити бажаню Івана Казимира що до інтервенції цїсаря у самого-ж Карла в хосен старшого брата, лише сей крок треба-би зробити дуже обережно і не гаючи ся, поки ще Карло в партійній боротьбі не загнав ся надто далеко; тому годї ждати з сею справою до головного посольства і треба поручити Лїзолї підготовити се дїло. Що до ради ґрафа Маґнуса, щоби за попертє домагати ся від Івана Казимира деяких концесій, висказала ся тайна рада против сього, бо безкористне попертє спонукає королевича до тим більшої вдяки. Зваживши однак, що вигляди Карла з кождим днем стають лїпші, треба старанно уникати всього, що могло би його зразити до австрійського двора, і проте треба наказати Лїзолї і послови, котрий буде післяний на елєкцію, щоби не ставили ся ворожо до кандидатури Карла, не давали йому ексклюзії і в разї, коли би всяке попертє Івана Казимира показало ся безвиглядне, старали ся залагодити суперечку між братами та перевести відповідну угоду. На кінець обговорено на тайній радї також і иньші кандидатури, на випадок, коли би нї один з польських королевичів не зміг удержати ся; рішено піддержувати в такім разї перш за все кандидатуру архикнязя Льопольда Вільгельма, коли би сей не хотїв або не міг удержати ся, архикнязя Жигмонта, а коли би й з сим не пощастило ся, тодї подумати про иньшу кандидатуру — однак в кождім разї поборювати кандидатуру князя Ракоці, бранденбурського елєктора і в загалї всякого не католика[1]).

Перший вплив справозданя Алєґреті бачимо на нарадї тайної ради, яка відбула ся тиждень опісля. В суперечі ухвалї з попереднього засїданя, на якім рішено не гаючи ся, хоч

[1]) Gutachten der deputierten geheimen Räte з 16 липня. Акти ч. 12.

з можливою обережністю, вплинути на Карла, щоби зрік ся кандидатури в хосен брата, висказує ся тайна рада за тим, щоби зайняти поки-що вижидаюче становиско, тому що справа Івана Казимира стоїть дуже зле і „weil man mit etwas Zuwarten wenig versäumen“; між тим з'їде ся шляхта до Варшави і буде можна лїпше бачити, куда дїло хилить ся. При тім треба бояти ся, щоби Лїзоля не дав ся надто унести своїй живій вдачі і попираючи Івана Казимира не загнав ся надто далеко. З огляду на се рішено поручити Лїзолї, щоби в разї напору з боку старшого королевича заявив, що він в справі кандидатур на королївський престіл не має нїяких поручень і що цїсарський двір вишле на елєкцію для сеї справи окремого відпоручника. При тім може від себе додати, що, на скільки йому відомо, цїсар попре того, за котрим промовляє першенство віку, що не думає, щоби Польща хотїла як раз тим разом знехтувати се першенство і не сподїє ся, щоби Іван Казимир мав кого небуть против себе. Впрочім дозволено послови вести переговори з королевичом і сходити ся з ним на наради, але з виразним застереженєм, щоби не важив ся переступити своєї інструкції. Ще більш рішучо пробиває зміна настрою віденського двора в ухвалах з 12 серпня. Покликуючи ся на справозданя Алєґреті з 15, 22 і 29 липня, висказує тайна рада свій сумнїв, чи з огляду на теперішні відносини варто в загалї посилати окреме цїсарське посольство на вибір польського короля до Варшави, та думає, що коли висилати, то лише для відданя почести польській державі. Що до кандидатур, обговорено тут зразу питанє, чи не було би лїпше для самої Польщі і для інтересів австрійського дому, колиби вибір випав в хосен королевича Карла. Вправдї рішено стояти все ще за кандидатурою Івана Казимира, але мінїстри висказали заразом бажанє, щоби в разї, коли питанє про вигляд обох головних кандидатур не вияснить ся, цїсарський відпоручник поручив загально вибір одного з братів помершого короля. На основі тих ухвал рішив цїсар вислати посольство на елєкційний сойм, передати се посольство пралатови адмондського монастиря і поручити йому, висказати ся загально в хосен вибору одного з польських королевичів[1]).

---

[1]) Gutachten der deputierten Räte über des Don Allegretti Schreiben, 24 липня і Gutachten der Räte in der polnischen Wahlangelegenheit, 12 серпня. Акти ч. 14 і 22.

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ 114824

V.

Коли Франц Бетлєн і Андрій Клобушицький хотїли розвинути живійшу аґітацію за своїм кандидатом, то на конвокаційнім соймі мали до сього дуже добру нагоду, бо під ту пору зібрали ся у Варшаві найвизнатнїйші сенатори і відпоручники шляхти з цїлої польської держави. Однак по причинї злої дороги та тому, що не знали добре, коли збираєть ся сойм на наради, наспіли дуже пізно, вже під сам конець конвокації[1]). Їхнїй приїзд до Варшави зазначують жерела що йно на 29 липня[2]), а зараз-же 1 серпня покінчили ся наради сойму.

Дїяльність, яку семигородські посли розвинули у Варшаві, доказує, що їхнїй князь мав надїю, при помочи деяких обітниць приєднати для кандидатури свого сина також впливових достойників польської держави та бодай частину католицьких маґнатів. На святочнім послуханю в сенатї не згадували посли нїчого про наміри свого пана та обмежили ся до висказаня співчутя від імени князя[3]), але потайки почали вести переговори з деякими сенаторами. Вони виготовили пропамятне письмо, в якім звертають увагу правлячих кругів на скрутне положенє Польщі в наслїдок повстаня козаків, на можливість вмішаня Туреччини, та підчеркують обставину, що й семигородського князя може Туреччина принудити против своєї волї підняти оружє на Польщу; з другого боку підносять великі матеріяльні засоби свого пана, які роблять йому можливим в доволї короткім часї зібрати війско до 30.000 людий і обіцюють Польщі союз з Семигородом против козаків, коли би польські стани захотїли обовязати ся, попирати кандидатуру князевича Жигмонта. Само по собі — заявляють посли під конець — що в такім разї обовязав би ся Жигмонт покинути свою гельветську віру і перейти до католицької церкви. З таким самим проєктом звернули ся семигородські посли також до примаса Матвія Лубєньского[4]).

---

[1]) Говербек до бранденб. елєктора. Варшава 26 серпня. Urk. u. Aktenst I. ст. 283—4.

[2]) Лист з Польщі, Держ. архів у Відни, Polonica.

[3]) Лїзоля до Фердинанда III. Варшава 29 серпня. Акти ч. 25.

[4]) Крім „Memoriale“ наведеного в Лукінїха ст. 47, порівн Avisi di Polonia до князя Теранова, Варшава 12 серпня; справозданє Алєґреті до того-ж з того самого дня, Акти ч. 21; Говербек до бранденб. елєктора, Варшава 26 серпня. Urk. u. Akt. I, ст. 283—4.

Однак сей проєкт не зробив на сенаторів бажаного вражіня. Надія на швидке закінченє козацької війни, яка витворила ся між польською шляхтою під впливом приїзду послів від Хмельницького на конвокаційний сойм, була така сильна, що сенатори вважали всяку заграничну підмогу зайвою та відказали ся від всяких переговорів в тій справі. Не більшим успіхом могли повеличати ся семигородські посли в переговорах з примасом Лубєньським, сторонником Івана Казимира і рішучим противником всякої заграничної кандидатури. Вправдї його відповідь на лист князя Ракоці не задержала ся до наших часів, але його поступованє і настрій не дають сумнївати ся, що ся відповідь була що найбільше вимінаюча[1]). При тім не полишено семигородським послам часу на довшу аґітацію; зараз по одержаню відповіди мусїли покинути границї Польщі і вертати домів[2]).

В часї свого побуту в Варшаві заходили ся семигородські посли, щоби приєднати також бранденбурського елєктора для попертя кандидатури Жигмонта Ракоці. В тій цїли вони відвідали бранденбурського посла Говербека, передали йому свої вірительні грамоти і повідомили його про намір свого князя, старати ся о польську корону для князевича Жигмонта. При тій нагоді просили о поміч елєктора в тім дїлї, покликуючи ся на великі матеріяльні засоби, які семигородський князь має до розпорядимости і вказуючи на великий хосен, який в разї переведеня сього дїла вийшов би для протестантської церкви в Польщі. Але й тут Бетлєн і Клобушицький не мали щастя. Говербек висказав своє здивованє, що вони звертають ся з отсим дїлом до нього, коли між тим семигородський князь досї зовсїм не старав ся повідомити бранденбурґського елєктора про свої наміри; при тім заявив без обиняків, що його пан підпирає кандидатуру братів помершого короля. Колиж семигородські посли, щоби оправдати ся, покликали ся на посередництво курляндського князя і впевнювали, що сей повідомив елєктора про наміри князя та одержав прихильну відповідь, предложив

---

[1]) Замітна сцена зайшла при першім послуханю семигородських послів у примаса. Посли надійшли в хвили, коли архиепископ сáме вибирав ся до церкви на богослуженє і тому велів їм сказати, щоби тимчасом йшли з ним до церкви. Посли заявили, що вже вислухали богослуженя; тоді примас, звертаючи ся до свого окруженя, замітив: „Bella cosa, vogliono esser Re e non voglion sentir messa“. Avisi di Polonia до князя Теранова з 12 серпня. Акти ч. 21.

[2]) Справозданє Лїзолї з 19 серпня, Акти ч. 23.

Говербек цїлу отсю справу свому панови і просив о відповідну інструкцію[1]). Відповідаючи на се письмо, приказав Фридрих Вільгельм свому послови дїлати лише в хосен Івана Казимира[2]).

Такі самі стараня рішено підняти на короліївськім дворі в Штокгольмі. Саме в той час, коли Бетлєн і Клобушицький були в Варшаві, заходив ся семигородський посол Степан Дальмаді коло побору нїмецьких наємних вийськ в Ґданьску. Тепер дістав він від Бетлєна порученє, не гаючи ся, продовжати свою подорож у Швецію, однак там не згадувати нїчого про грошеві домаганя князя, а місто сього старати ся о попертє з боку шведського двора і правлїня для кандидатури князевича Жигмонта[3]). Однак і сї змаганя не принесли, як опісля побачимо, нїякого успіху.

В часї побуту семигородського посольства у Варшаві виринула на князївськім дворі в Феєрварі (Fejérvár) думка, оженити Жигмонта Ракоці з Мариєю Людовикою, вдовицею по польськім королеви, і таким чином скріпити вигляди на його вибір. Старий Ракоці не дуже був прихильний до сего пляну і годив ся на се лише в разї необходимої конечности. „Се певна річ — писав він 2 серпня до Бетєна — що коли би Жигмонт міг стати польським королем, не входячи в подруже з королевою, нам се було би милїйше“. Також Іван Кемень був противником такої звязи та вважав женитьбу князевича з молодшою дочкою молдавського воєводи за хосеннїйшу. Все-ж таки Юрій I приказав своїм послам розвідати думку князя Радзївіла про се та зібрати у нього-ж потрібні відомости про особисті прикмети королевої-вдовиці[4]). Однак се порученє наспіло до послів за пізно. Бетлєн і Клобушицький вертали вже назад домів, а відтак цїлий сей плян подружа закинено, мабуть під впливом їхнього посольського справозданя.

VI.

Як ми вже вище сказали, мусїли семигородські посли по короткім побутї у Варшаві покидати Польщу і вертати домів.

---

[1]) Говербек до електора, Варшава 26 серпня Urk. u. Akt. I, ст. 283—4.

[2]) Рішенє електора, Кльове 10 жовтня Ibdm I, ст. 285—5.

[3]) Посольське справозданє Дальмаді 1 падолиста. Mon. Hung. hist. diplom. XXI, Nr. 227.

[4]) Lukinich ст. 47—8; там-же витяг з листу князя Ракоці з 2 серпня (на основі архіву ґр. Бетленів).

Вислїд їхнього посольства був зовсїм некористний. Показало ся, що анї примас, анї впливові круги католицьких вельмож не дадуть ся приєднати для семигородської кандидатури, навіть за цїну визначної підмоги против козаків. Також попертє бранденбурґського елєктора показало ся більше чим сумнїве. Навіть міста, котрі, як прим. Ґданьск, мали право вибору і котрі, як здавало ся, приймуть протестантську кандидатуру з одушевленєм, виявили себе дуже непевними[1]). Тепер стало ясно, що кандидатура Жигмонта зможе оперти ся лише на опозиційних елєментах, на дисидентах і козаках, і до сього обороту дїла мусїв семигородський князь приноровити свої дальші стараня. І справдї замічуємо, що в найблизшім часї звертають ся змаганя Юрія І Ракоці саме в сей бік; провідною гадкою його полїтики стає тепер стремлїнє, приєднати підмогу Богдана Хмельницького і воєводи Лупула та своїм посередництвом довести до зближеня і тїснїйшого порозуміня між козаками і иншими опозиційними елєментами в Польщі.

Перші кроки в тім напрямі зробили вже посли Бетлєн і Клобушицький. Мимо свого короткого побуту в Польщі вспіли війти в зносини також з ріжними опозиційними кругами, перш за-все з Янушом Радзївілом, та обговорити з ними ріжні способи, яких треба би: ужити, щоби запевнити вибір Жигмонта. Дальше ведене отсих переговорів, приєднанє ширших кругів для справи, а також підготовленє инших необхідних дїл було задачею посольства Павла Ґеча (Göcs), котрого вислано до Польщі зараз-же по поворотї Бетлєна і Клобушицького, отже ще в останнїх днях серпня. Після інструкції, зладженої Клобушицьким, мав Ґеч дїлати в порозуміню з дисидентськими шляхтичами Володиславом Любєнецким і Юрієм Немиричем, котрих очевидно вже попередне посольство приєднало для семигородської справи. За посередництвом Немирича, що тодї був мабуть в службі Януша Радзївіла, мав Ґеч війти в зносини з брацлавським воєводою Адамом Кисїлем, передати йому лист від Юрія Ракоці та обітницею дарунків і відзначеня, яке покищо не гаразд виявляти, старати ся приєднати його для задуманого дїла. Коли би Немирич вважав се необходимим, щоби посол їхав й до козаків, мав Ґеч не відказувати ся й від сеї подорожі — в противнім разї лист семигородського князя до

[1]) Посольське справоздане Дальмаді.

Хмельницького оставити у Немирича, та просити його, щоби впевнив козаків, що Ракоці сповнить всї обітницї, передані їм через Радзївіла[1]). Рівночасно в листї, пересланім мабуть через того-ж посла, звертає ся Юрій I Ракоці до князя Януша Радзївіла, дякує за переслані йому через Бетлена і Клобушицького відомости і, покликуючи ся на своє посольство до Немирича, просить князя взяти переговори з Кисїлем і козаками таки в свої руки та по змозї приєднати для семигородської кандидатури ще й инших сторонників, особливо московського царя. Обіцює мимо трудностий переїзду через Молдавію і Волощину вислати ще й від себе окремого посла до Хмельницького в сїй справі. Відтак зазначує виразно, що з огляду на свій старий вік і слабе здоровлє не думає зовсїм старати ся о польський престіл для себе, і тому обстоює при кандидатурі свого молодшого сина; вибір відповідного подружа для отсего сина лишає досвідному осудови князя. На кінець згадує про вербунок війска на Угорщинї і в Семигородї, із-за котрого вичікує приїзду повновластників Радзївіла[2]).

Що старий Ракоці вважав тепер необходимим придбати собі козаків і прикладав велику вагу до їхньої підмоги, бачимо із сього, що він старав ся підійти до них ще й з иншого боку. 2 вересня від'їхав з семигородського двора Микола Шебеші де Болґарфалва (Sebessi de Bolgárfalva) в посольстві до волоського воєводи Матвія Басараби. Після інструкції, яку виготовив князевич Юрій II, мав Шебеші перш за все вивідати ся у воєводи Матвія про загальне положенє справ, а особливо про відносини серед Козаків, Татарів, Москалїв та про турецько-венеціянську війну. Велику вагу кладе інструкція на розслїдженє волосько-молдавських відносин та настрою волоського воєводи зглядом Лупула. Коли посол про все то дізнає ся, повинен старати ся намовити волоського воєводу, щоби післав свого довіреного чоловіка в козацько-татарський обоз, або бодай придїлив семигородському послови свого чоловіка, в цїли зібраня певних відомостий. Коли би показрло ся, що Матвій не противний сьому проєктови і в загалї щиро відносить ся до семигородського князя, тодї може Шебеші, з застереженєм найстро-

[1]) Erd. országgy. emlékek X ст. 494 5. Інструкція вправдї недатована, але по змістї і даним у співчаснім листї Юрія I до Радзївіла (nos hac septimana... in Transsylvaniam nos conferimus) треба єї віднести до останніх днїв серпня.

[2]) Ibdm X, ст. 495—7.

гійшої тайни (навіть супротив власних боярів), виявити властиву ціль свойого приїзду меньш-більш в такий спосіб: Се загально відома річ, що католицька церква все старала ся переслїдувати иньші християнські віри і отсе-саме творить тепер в Польщі, через що принудила козаків до повстаня. А що загрожені у своїй свободї і вірі польські стани звернули ся до семигородського князя з просьбою о підмогу, то сей думаючи, що змаганя знищити греко-православну церкву не найдуть також й у волоського воєводи одобреня, вважає за відповідне вложити через окремого посла козакам на серце, щоби вони злучили ся з всїма иньшими „в свободї і вірі“ пригнетеними польськими станами і спільними силами старали ся, договором або оружем, вимусити уступки для себе. В тій справі нехайби воєвода Матвій вдав ся в пересправи з Хмельницьким і післав до нього довірену, але й проворну людину. Сей посол мав би також поздоровити гетьмана від семигородського князя, переказати йому, що Ракоці з давна вже бажає війти в зносини з козаками, але із-за непевних доріг не міг досї перевести сього бажаня в дїло, та просити гетьмана, щоби зараз-же вислав своїх послів на семигородський князївський двір і через них подав до відома, яку відповідь дістали козаки від польського сойму, чи можуть вони у всякому разї твердо надїяти ся на татарську підмогу, та чи війшли в порозуміне з опозиційними кругами польської шляхти і з московським царем[1]).

Як раз обставина, що для посольства до Хмельницького треба було придбати згоду і посередництво волоського воєводи і через се справа йшла в далеку проволоку, показала семигородському князеви наглядно, що крайна вже пора помирити ся зі своїм сусїдом на сходї, молдавським воєводою Лупулом, і війти з ним в близші зносини. Через Молдавію вела найблизша дорога на Україну і переговори, ведені сею дорогою, могли при швидкім розвою подій далеко скорше довести до цїли, чим посольства через далеку Волощину. Відносини між князем Ракоці та воєводою Лупулом були досї доволї лихі; оба сусїди не довіряли собі взаїмно і безперервно вели проти себе інтриґи на турецькім дворі, стараючи ся один одному як найбільше досолити. Поступок князя з нагоди сватьби старшої дочки воєводи в р. 1643[2]), був ярким доказом того недовіря і певно не

[1]) Інструкція для Миколи Шебеші Ibdm. X ст. 497—500.
[2]) Гл. висше ст. 10—11.

причинив ся до поправи сусїдських відносин. Через се мусїв приїзд молдавського канцлєра Степана Ґеорґіци (Georgiţa), котрий як раз під теперішну пору наспів на семигородський двір, викликати велике счудованє. Він явив ся в останніх днях серпня в Колошварі (Клявзенбурґу), де саме тоді перебував старий Ракоці[1]) і привіз зі собою дорогі дарунки від воєводи. Його посольство було дуже загадочне. Воєвода переказував через нього князеви, що хоче порозуміти ся в важних справах, котрих однак не може нїкому завірити, і тому просить прислати йому до Яс Івана Кеменя. Отсе загадочне бажанє викликало у князя підозрінє, бо він вітрив тут новий підступ воєводи і бояв ся, що Лупул хоче Кеменя звабити до свого краю та відтак видати Туреччинї, як закладника за данину, котру Ракоці вже від двох лїт був винен султанови. Однак мимо сього підозріня рішив ся Кемень дати віру ґлейтовому листови воєводи, підняти ся подорожи до Яс і вести там пересправи в імени свого князя. А що предмет тих пересправ не був відомий та лише загально можно було догадувати ся, про що річ йти-ме, не дав йому князь докладної інструкції, спускаючи ся на досвід і розум свого дорадника.

На щастє показало ся, що побоюваня старого князя були тим разом безосновні. Лупул велїв приняти посла з великими почестями, вислав против нього почесну боярську дружину аж до просмику Дімеш і заховував ся супротив нього незвичайно чемно та ласкаво. Кемень наспів до Яс 12 жовтня і зараз-же слїдуючого дня мав послуханє у воєводи. Розмова між обома вела ся зовсїм довірочно; навіть перекладчика не хотїв воєвода допустити і Кемень мусїв зібрати цїле своє знанє румунської мови, щоби порозуміти ся з Лупулом. Як се легко можна було догадати ся, головним предметом нарад були змаганя семигородського княжого двора придбати собі польську корону. Лупул заявив охоту попирати отсї змаганя, як через знакомих польських вельможів, так також і в иньший спосіб, коли би лише Ракоці вийшов з ним в тїснїйшу звязь і удержував „добрі зносини“. Кемень, котрому дуже залежало на тім, щоби сю справу чим швидше покінчити, так як він кождої днини бояв ся смерти

---

[1]) Отсю дату можна цїлком певно означити на основі ітінерара старого Ракоці, а також на основі листу Юрія II до брата Жигмонта Ракоці з 21 серпня (MHHD XXIV Nr. 443), де заповідає недалекий приїзд молдавського посла.

свого князя, згодив ся на сей проєкт без обиняків, представив воєводї великі користи семигородсько-молдавського союза, а як условини такого союза виставив слїдуючі точки. Воєвода має: 1. дозволити свобідний перехід для війска і послів семигородського князя через свій край; 2. згодити ся в разї потреби на побір рекрута для князя в молдавськім воєводстві; 3. обовязати ся до позички до висоти 100.000 дукатів; 4. пособляти інтересам семигородського князя всїма способами, також і грішми; 5. в нїяким випадку, навіть на приказ турецького уряду, не піднимати ворожих кроків проти Семигорода.

Сї точки не стрітили нїякого спротиву з боку молдавського воєводи і були без трудности прийняті. Також обдумано способи спільного дїланя на султанськім дворі і рішено поручити послам обох входячих в союз держав, щоби перед турецьким урядом поступали ві всїх справах згідно та нїчого не робили без взаїмного порозуміня.

По заключеню договору з Молдавією уступила перешкода, яка досї стояла в дорозї безпосередним зносинам між семигородським двором та Хмельницьким. Кемень зараз-же вихіспував нагоду. Він привіз зі собою на всякий випадок лист князя Ракоці до гетьмана і тепер за згодою і підпомогою Лупула вислав з отсим листом двох шляхтичів із своєї дружини Гриця Мошу (Mosa) та Юрія Раца (Rácz) до козацького обозу. Оба посли мали наказ, з разу передати Хмельницькому лише лист Кеменя; що йно коли пізнають настрій козаків та впевнять ся що до прихильности гетьмана, можуть передати й лист семигородського князя та почати переговори з Хмельницьким.

В пересправах з Лупулом порушив Кемень ще одну справу. Переговори семигородського князя про женитьбу свого сина Жигмонта з Лупулівною, ведені попереднього року з Радзївілом і Ґеорґіцою, не остали таїною для молдавського воєводи. Здаєть ся, як раз із сеї причини намагав ся Лупул вже від липня 1648 р. видістати свою дочку із Царгороду та тому жертвував султанови і великому везирови великі суми гроший[1]). За свого побуту в Колошварі згадав Степан Ґеорґіца про сей плян і Кемень дістав поручене, передати воєводї дарунки від кня-

---

[1]) Справозданє венецького посла Джованї Соранцо з 10 липня. Documente вид. Hurmuzaki IV, 2. Nr. 664.

гині Ракоці та при тій нагоді просити його офіціяльно о руку дочки для князевича Жигмонта. Лупул не противив ся й сьому, що впрочім супротив кандидатури Жигмонта на польський королівський престіл було зовсім зрозумілою річю; навпаки, надія на отсе подруже була, здаєть ся, головним товчком, який спонукав воєводу підпирати семигородську каннидатуру та навязати тїснїйші зносини зі старим Ракоці. Однак вроджена обережність не дозволила йому вязати ся зовсїм рішучо перед часом. Тому заявив, що передше мусить освободити Руксанду з Царгороду та виждати нагоди, щоби молоді могли себе близше пізнати.

В ту пору, коли вели ся отсї переговори в Ясах, не було вже Юрія І Ракоці між живими. Вже при виїздї Кеменя із Семигороду погіршила ся недуга князя дуже замітно, і тому Кемень приказав граничним урядникам, щоби в разї смерти старого Ракоці не пускали вістки про смерть за границю аж до його повороту та заразом старали ся його чим швидше про се повідомити. Він бояв ся, що вість про смерть князя може мати некористний вплив на пересправи з Лупулом і в загалї перепинити заключенє договору. Отсї побоюваня були, як показало ся, зовсїм оправдані. Вже в дни своєї першої авдієнції дістав Кемень звістку від князевича Юрія II, що князь стратив мову і що хвилї його житя почислені. Тому наставав твердо на воєводу, щоби його відпустив домів та не дав ся задержати нїякими чемностями, звиняючи ся рішучим приказом свого князя, чим швидше вертати назад. Лупул відпустив його 14 жовтня і ще тої самої ночи покинув Кемень столицю молдавської держави. Дві милї від Яс стрітив семигородського стольника Михайла Уґрона, що спішив до нього з вістю про смерть князя. Боячи ся о незайманність своєї особи, затаїв Кемень смерть князя перед воєводою та повідомив його про сумну подію що йно тодї, коли станув на семигородській границї; при тім в листї до Лупула висказав надію, що заключені зобовязаня задержать мимо сього свою силу та що розпочаті переговори не перервуть ся із-за зміни особи семигородського князя. Але Лупул був иншої думки. У своїй відповіди на сей лист заявив Кеменьови, що зі смертю князя кінчать ся всї зобовязаня та що всї між ними умовлені точки не мають тепер нїякого значіня. Кромі сього просив посла, щоби все, про що вони зі собою устно балакали „alto premantur silentio, nec in lucem prodeant, sed cum

mortuo principe tanquam cum principali huius negotii causa, aeternum moriantur[1]).

VII.

Коли Іван Казимир побачив, що вигляди його кандидатури стають з кождим днем меньші, що шляхта що раз більше горне ся до його брата Карла та що попертє австрійського двора стає також дуже непевне, став пильно заходити ся коло приєднаня иньших впливових держав і всїх тих елєментів в Польщі, для яких загально відомі непримиримо-католицькі переконаня Карла робили симпатичною кандидатуру його соперника. В тім змаганю найшов він сильну підмогу у канцлєра Осолїньского та в иньших визначних сторонниках своєї кандидатури. Перші кроки пороблено у бранденбурґського елєктора Фридриха Вільгельма, відомого під назвою „великого елєктора“, основателя могутности дому Гогенцолєрнів. Був се впливовий володар, що мав часті зносини з польськими вельможами та велике число особистих приклонників, не лише між дисидентами, які вважали його своїм покровителем, але й серед католицької шляхти у Великопольщі і Прусах (західних). Довгий час думали в Польщі та побоювали ся у Відни, що Фридрих Вільгельм виступить сам, як кандидат на опорожнений польський престіл[2]). Заохохочував його до сього бранденбурґський посол в Польщі Говербек, впевняючи, що його кандидатура мала би великі вигляди на успіх[3]). Однак елєктор не дуже був ласий на польську корону. Місто сумнївного успіху в боротьбі за королївський престіл волїв забезпечити собі більше реальні користи від того кандидата, котрого рішив би ся підперти своїм впливом. Вже від довшого часу домагали ся бранденбурґські елєктори допущеня до

---

[1]) Головним жерелом для начерку отсих пересправ з Лупулом є Кеменя автобіоґрафія (önéletirása) ст. 470—485 і його листи з 11, 13 і 15 жовтня (видав Szilágyi в Erdély és az eszakkeleti háború I, ст. 7—10); лист Лупула до Кеменя в Török—magyarkori állam—okmánytár III Nr. 218. Lukinich ст. 43—44 і 49 пересуває цїлком довільно ті пересправи на весну 1648 р., продовжує дводневий побут Кеменя в Ясах на кількамісячний та малює наслїдком сього зовсїм невірний образ сучасних подій.

[2]) Між кандидатами назване імя елєктора в справозданях Алєґреті, Лїзолї, Саґреда та в ріжних сучасних лїтописях; також в Gutachten der geh. Räte з 16 липня. Акти ч. 12.

[3]) Говербек до елєктора 24 червня Urk. u. Akt. I, ст. 255—6.

чинної участи у виборі польського короля, опираючи ся на постанову заключеної 1525 р. pax perpetua, де їм, як пруським князям і ленникам Польщі, признано „primum et proximum locum in consiliis Terrarum, Comitiis etc.“ Польський уряд противив ся сьому, покликуючи ся на Responsum regium з р. 1529, в якім бранденбурґському елєкторови, як особі пануючій, відказано права на елєкцію, бо такого права не мали прим. мазовецькі князї. Фридрих Вільгельм рішив вихіснувати теперішне безкоролївє, щоби собі і своїм наслїдникам запевнити раз на все чинну участь при виборі польського короля, а через се й рішучий вплив на вислід вибору; в тій цїли поручив своїм послам у Варшаві поробити відповідні кроки. Колиж заходи Говербека в сїй справі стрітили ся з рішучим відпором тимчасового польського уряду, приказав елєктор в остаточнім разї застеречи своє виборне право дорогою публичного протесту та pro futuro вийти в тій справі в переговори з Іваном Казимиром[1]).

Перші зносини між Іваном Казимиром та бранденбурґським елєктором навязав поморський воєвода Денгоф. Він ще з кінцем липня звернув ся, безперечно не без відома польського королевича, до Фридриха Вільгельма з просьбою від імени лютерських станів, щоби елєктор попер своїм впливом кандидатуру Івана Казимира та не допустив до вибору королевича Карла[2]). Незабаром опісля вислав сам Іван Казимір туда свого підкоморія Евальда Сакена, та нехтуючи відоме становиско польського уряду, просив, щоби елєктор поміг йому при елєкції своїм voto et suffragio“; таким чином признав за бранденбурґським елєктором право чинної участи при виборі короля[3]). Тим приєднав собі прихильність Фридриха Вільгельма, котрий вправдї поки що не висказав ся в хосен його кандидатури, лише поручив Говербекови подбати, щоби вибір здержано аж до кінця падолиста, але заразом приказав дїлати в порозуминю з Іваном Казиміром, хіснувати ся його помічю в заходах коло придбаня права вибору та вести з ним переговори в справі евентуальних уступок. До

---

[1]) Говербек до елєктора 17 липня; елєктор до Говербека 15 серпня; інструкція для Говербека 22 серпня. Ibdm. I, ст. 267 8 275—6; 277—8.

[2]) Ibdm I, ст. 272.

[3]) Елєктор до Говербека 21 серпня. Ibdm I, ст. 277; Kubala, Jerzy Osoliński II ст. 220.

тих уступок, кромі права вибору, мало належати ще звільненє бранденбурґських елєкторів від особистої присутности при інвеститурі на пруських князїв, зглядно дозвіл на інвеституру через заступника і то безплатно[1]). Незабаром завязали ся між Говербеком та Іваном Казимиром живі зносини, а що сей останнїй не робив великих трудностий в справі жаданих уступок, став елєктор зовсїм рішучо попирати його кандидатуру. 6 жовтня підписав Іван Казимир предложену йому „асекурацію“, в якій обовязав ся на випадок свого вибору признати за елєктором право участи при елєкції, звільнити його від особистої присутности при інвеститурі, залагодити всї „gravamina“ та забезпечити права протестантської церкви в Польщі[2]). Одержавши бажану грамоту, котра поки-що мала остати тайною, напружив Говербек всї свої зусулля, щоби переперти вибір Івана Казимира, вважаючи се дїло за особистий інтерес свого пана[3]).

Не менше залежало Іванови Казимирови на придбаню помочи з боку французького уряду. Ми бачили, що французькі посли заховували ся в тій справі зразу здержливо і пробували піддержувати кандидатуру палятина з Найбурґу[4]). В Польщі були тодї два французькі посли. Властивим повновластником уряду був Брежі (Bregy), котрий мав припорученє по смерти першої жінки Володислава IV (Цецилїї Ренати, сестри цїсаря Фердинанда III) одружити його з якою французькою княгинею. Отсе припорученє він сповнив, бо в р. 1645 одружив ся польський король з Мариєю Людовикою Ґонзаґа. Однак незабаром показало ся, що Мария Людовика надто прихильна Австрії і тому мінїстер Мазарен, не відкликуючи Брежі, вважав потрібним післати до Варшави ще вікомта Людвика д' Арпажу (Louis d' Arpajou) як надзвичайного амбасадора, який під покривкою переданя королевій ордена сьв. Духа мав старати ся зближити королївську пару до Франції та бути посередником між Польщею та Швецією[5]). Франція була тодї в тїснім союзї зі Швецією і обі держави стояли вже від давних лїт поруч себе в 30-лїтній війнї против Габсбурґів. Тому і в справі вибору нового поль-

---

[1]) Інструкція для Говербека з 22 серпня Urk. u. Akt. I, ст. 277—8.
[2]) Асекурація Івана Казимира, Ibdm I, ст. 308—310.
[3]) Говербек до елєктора 17 жовтня Ibdm I ст. 307—8.
[4]) Гл. вище ст. 7.
[5]) Recueil des instructions т. IV, вид. Louis Farges, Paris 1888, ст. 2.

ського короля старав ся французький уряд увійти в порозуміне зі шведською королевою і дїлати спільно в хосен одного з кандидатів. Розвідавши через свого посла в Штокгольмі, що шведська королева стоїть рішучо за кандидатурою одного із братів Володислава IV, післав Мазарен 28-го липня своїм послам в Польщі приказ, щоби не допустили до вибору заграничного претендента та всїма способами обстоювали за кандидатурою обох польських королевичів. А що з їхніх дотеперішних справоздань бачить, що Іван Казимир має більші вигляди на вибір, чим його брат Карло, тому нехай заявлять ся за Іваном Казимиром та старають ся нїяким чином недопустити його до подружа з австрійською княгинею, поручаючи йому женитьбу з якою француженкою, або з вдовою по Володиславі IV; коли-ж би однак вигляди змінили ся та сторонники Карла мали взяти верх, нехай не пливуть против води. Для придбаня французькому впливови при виборах більшої сили мали оба посли обіцяти Польщі поміч у війнї з козаками [1]). Також на шведськім дворі поробив Мазарен стараня в хосен Івана Казимира. Шведська королева перехилювала ся зразу більше на сторону Карла; вона вважала Карла миролюбивою людиною, котра не стане безпокоїти сусїдів і шукати воєнної слави. На послуханю, яке мав Шанї в тій справі у королевої, старала ся вона відтягнути Францію від Івана Казимира, вказуючи на нестійність його характеру, та на обставину, що Іван Казимир був свого часу вязнем Франції. Однак Шанї відповів, що лїпше мати до дїла з нестійною людиною, чим з таким рішучим приклонником габсбурського двору, як королевич Карло, а що до вязниці, котру перебув Іван Казимир, то він чейже не буде мати причини згадувати на сю подію, тим більше, що там дуже чемно його обходжено [2]).

Ще заки Брежі та Арпажу одержали інетрукцію Мазарена, вспів Іван Казимир перетягнути їх на свій бік. Се вдало ся йому тим лекше, що королевич Карло, як ми се вже вище замітили, мав славу непримиримого ворога всяких іновірців і через се не годив ся з тодїшною полїтикою Франції та хилив ся більше на сторону Габсбурґів. Маючи проте до вибору між обома братами-королевичами, станули французькі посли на тім-же становиску, яке займяв Шанї в Штакгольмі. Вже в другій поло-

[1]) Vittorio Siri, Mercurio. Parigi 1672 ст. 1002—8.
[2]) Linage de Vaucienne, Memoires I ст. 306—7.

вині липня доносить Алєґреті, що Брежі і Арпажу попирають Івана Казимира, то знова висувають що-раз то нові заграничні кандидатури, щоби збільшити заколот та недопустити до вибору Карла[1]). Більше рішучу дїяльність в хосен Івана Казимира почали французькі посли по конвокаційнім соймі, і коли вірити справозданям Алєґреті, не щадили нї гроший, нї обітниць, щоби свому кандидатови придбати як найбільше сторонників. Лїзоля висказує ся про сю справу обережнїйше, хоча й він доносить, що французькі посли мають на аґітаційні цїли 300.000 зл., попирають Івана Казимира та при тім висувають, як евентуальну кандидатуру, князя Конде[2]). Коли-ж кандидатура старшого королевича ставала мимо того що раз більше безвиглядною, прийшло між обома послами до гострого непорозуміня. Брежі, тямлячи на інструкцію Мазарена не плисти против води, став хилити ся на бік королевича Карла, між тим коли Арпажу держав ся непохитно кандидатури Івана Казимира[3]). Однак се непорозуміне швидко минуло і в рішаючій хвилї, безпосередно перед елєкційним соймом, бачимо знова обох заступників Франції в таборі Івана Казимира. Вихісновуючи загальне замішане і страх перед козаками, який заволодїв шляхтою по пилявецькім погромі, стали французькі посли приєднувати собі сторонників обітницями то 3 мілїонової грошевої підмоги на війну з козаками, то знова посередництва Франції між Польщею та Хмельницьким. Зі справоздань Лїзолї бачимо, що ті обітниці не минали без вражіня і мали чималий вплив на вислід виборчої боротьби[4]).

Союзниця Франції, шведська королева, не дуже остоювала за кандидатурою Карла і швидко піддала ся впливови посла Шанї. Впрочім й сам Іван Казимир не засипляв своєї справи, придержуючи ся подібної тактики, як в зносинах з бранденбурґським елєктором. Він післав потайно свого посла до шведської королеви з обітницею, що коли королева підопре його кандидатуру, він поробить відповідні уступки при відновленю шведсько-польського мира та відплатить вічною приязнию та вдячностию. З другого боку заходив ся й Карло, щоби пере-

[1]) Справозданя Алєґреті з 15 і 22 липня; справозданє Саґреда з 31 липня, Акти ч. 11, 13 і 18.

[2]) Алєґреті 12 серпня; Лїзоля 29 серпня і 5 вересня, Акти ч. 21, 26.

[3]) Алєґреті 29 серпня і 19 вересня, держ. Архів у Відни, Polonica.

[4]) Справозданє Лїзолї з 24 і 31 жовтня, Акти ч. 35 і 37.

тягнути Швецію на свій бік, та писав в тій справі письма до королеви. Се мало такий вислід, що з кінцем серпня рішила королева післати одного зі своїх секретарів, Лаврентия Кантерштайна, з листами на елєкційний сойм та поручити вибір обох братів-королевичів, не висказуючи ся ні в хосен одного, ні другого; впрочім мав Кантерштайн порозуміти ся з французькими послами та поступати після їхніх вказівок та рад. З початком вересня прийшли до Штокгольму нові вісти про приспішенє елєкції в Польщі і при тій нагоді відбула ся нарада між французьким послом Шанї та шведськам канцлєром Оксеншєрною. Канцлєр впевнив посла, що після присланих з Польщі вістий Іван Казимир має найбільші виглядн на вибір, однак королева все ще не може рішучо заявити ся ні за ним, ні за Карлом, щоби не наразити собі того з поміж обох братів, котрий буде вибраний. Впрочім заявив без обиняків, що вважає кандидатуру Івана Казимира за хосеннїйшу для обох союзних держав та просив посла Шанї, написати французьким послам у Варшаві, що для Швеції було би се дуже мило, коли би вони підперли сю кандидатуру. Шанї, бачучи таку явну прихильність шведського уряду до кандидата підпираного Францією, заявив, що для Людовика XIV справа вибору польського короля не представляє великої ваги, але що для Швеції, як більше інтересовної в тім ділї, готов дуже радо сповнити се бажанє[1]). Між тим сторонники Івана Казимира ширили в Польщі вість, що шведська королева стоїть рішучо по його боцї і з огляду на тїсний союз між Францією та Швецією находила ся вістка загальну віру. Говорено навіть про подруже Івана Казимира з Ульрикою Елєонорою, що мало би остаточно усунути напружені відносини, які від часу Жигмонта III завели ся між Польщею та Швецією, та розвязати справу титулу шведського короля, який носили наслїдники Жигмонта[2]). Під впливом поручень від посла Шанї і заяви канцлєра Оксеншєрни стали французькі посли побивати ся за кандидатурою Івана Казимира й від імени шведського уряду та ширити ріжні пересадні вісти про уступки, які готова зробити Швеція для сеї цїли. Велике вражінє викликала вість, що шведське посольство має жертвувати Іванови Казимирови частину Лївонії за зреченє титулу шведського короля і прав на шведську корону[3]).

[1]) Linage de Vaucienne I. ст. 331—9.

[2]) Notitia particolare da Polonia з 27 липня, Акти ч. 15.

[3]) Справозданє Лїзолї з 31 жовтня, Акти ч. 37.

В той сам час, коли Шанї мав свою нараду з канцлєром Оксеншєрною, наспів до Швеції Степан Дальмаді, посол семигородського князя Ракоці. Зараз по своїм приїздї, 2 серпня, мав послуханє у канцлєра, котрий став його випитувати, о скілько правдива вість, що семигородський князь претендує на опорожнений престіл. Дальмаді, не виявляючи поки-що властивої цїли свого посольства, спитав Оксеншєрну, нїби нехотячи, чи було би се шведському урядови по нутру, коли би польські стани справдї жертвували корону його панови, на що одержав відповідь: „чому-ж би нї?“ Перше послуханє у королевої, 5 вересня, зійшло на обмінї звичайних чемностий, бо коли посол заявив, що має деякі порученя, яких не може виявити на публичнім послуханю, відложила королева розмову про се на пізнїйше. Тому старав ся між тим Дальмаді війти в порозумінє зі шведським канцлєром і по довгих заходах вдало ся йому виєднати собі послуханє в приватнім мешканю Оксеншєрни. Однак їхня розмова не мала успіху, бо канцлєр заявив, що такої важної справи не може сам рішати, обіцяв лише подати бажанє посла королевій до відома. Так само безвислїдно минуло тайне послуханє у королевої 15 серпня, де Дальмаді виявив намір семигородського князя, старати ся о польський престіл для свого сина Жигмонта та виказав всї користи, які успіх отсеї кандидатури принїс би для Швеції та для протестантської церкви в Польщі. Королева випитувала лише про вік Жигмонта, про заходи, які Ракоці досї поробив в сїй справі, та заявила, що рішучу відповідь зможе дати що йно по нарадї зі своїми мінїстрами. Що ся відповідь не могла випасти користно для семигородської кандидатури, виходить ясно із дотеперішної полїтики Швеції в сїй справі; королева стояла твердо при кандидатурі своїх свояків, польських королевичів, сенат вважав наміри князя Ракоці небезпечними для шведської держави, не бажаючи допустити сю могутну і войовничу родину до панованя в Польщі. Два дни після послуханя у королевої завізвав Оксеншєрна посла Дальмаді до себе і заявив, що королева не може виступати против кандидатури своїх свояків королевичів, тим більше, що недавно був тут їхнїй посол і вона на бажанє Франції обіцяла їх поручити републицї; впрочім польська шляхта відносить ся з таким недовірєм до Швеції, що всяка заява в хосен якої кандидатури з сього боку може дотичному кандидатови більше пошкодити, чим помочи; тому із сих та деяких иньших причин не може шведська королева сповнити бажаня

семигородського князя. Ріжні заміти, які підніс Дальмаді против отсих арґументів, остали без впливу на остаточне рішенє справи і на другім і заразом останнім тайнім послуханю 19 вересня почув з уст королевої ту саму неприхильну заяву з наведенєм сих самих-же причин[1]).

При висилці свого посла Кантерштайна на елєкційний сойм до Варшави дала йому королева дві грамоти, одну з порученєм обох братів королевичів без ріжниці, другу виключно в хосен Івана Казимира; відповідно до укладу виборчих виглядів та рад французьких послів мав Кантерштайн передати соймови одну або другу грамоту. Між тим вість, що Швеція рішила ся підпирати кандидатуру Івана Казимира, і ріжні поголоски, які про се за почином французьких послів ходили, занепокоїли сильно Карла і спонукали його поповити свої забіги на шведськім дворі. В жовтни, під неприсутність королевої, явив ся в Штокгольмі посол від королевича Карла, домагаючи ся напрасно послуханя. Заки королева вернула з подорожи вів оживлені наради з ріжними шведськими вельможами, стараючи ся змінити настрій в хосен свого пана. Не перебираючи в засобах боротьби, змалював Івана Казимира як фанатичного католика, вихованця єзуїтів, котрі й досї на нього мають рішаючий вплив, вказував, що його вибір викликав би огірченє серед іновірців і т. др. Як головний арґумент навів в кінци обставину, що Карло звертав ся за попертєм своєї кандидатури до нїмецького цїсаря, однак йому відповіли відмовно, бо його брат вже вспів придбати собі ласку віденського двора. Більше вражінє, чим отсї інтриґи Карлового посла, викликали на шведськім дворі вісти з Польщі, які про вигляди кандидатури Івана Казимира звучали дуже неприхильно. Мім иньшими доносив і Кантерштайн про свої наради з послом Брежі, як відомо, під той час хвилево приклонником Карла, та заявив, що сторонництво Карла таке сильне, що хоч би не вспіло переперти вибору свого кандидата, то у всякому разї вспіє не допустити до вибору Івана Казимира. Побачивши безвиглядність кандидатури старшого королевича та боячи ся, щоби польська корона не попала в чужі руки, коли Швеція і Франція стануть дальше противити ся виборови Карла, обіцяла королева Карловому послови свою поміч по змозї і вислала

---

[1]) Справоздане посла Дальмаді з 1 падолиста Mon. Hung. hist. Dipl. XXI Nr. 227; Linage de Vaucienne, Memoires ст. 339; Pufendorf, Coment. der rebus Suecicis, Ultrajecti 1686 ст 895.

Кантерштайнови трету грамоту, в хосен Карла[1]). Однак заки сеся грамота дійшла до рук шведського посла, справа вибору польського короля вже була рішена.

VIII.

В тім часї, коли Іван Казимир дорогою дипльоматичних переговорів старав собі запевнити поперте заграничних держав, ставало його положенє в Польщі що раз більше безвиглядним. Ми бачили, як неприхильно віднїс ся до його особи конвокаційний сойм[2]); в серпни і вересни стали вигляди його кандидатури ще більше упадати. Бранденбурґський посол Адерсбах звертає в однім із своїх справоздань увагу на дивну апатію Івана Казимира, котрий всю надїю покладає на заграничні держави та дивить ся з заложеними руками, як сторонники Карла перетягають на свій бік вельможів і шляхту. Навіть дотеперішний сторонник Івана Казимира, австрийський посол Лїзоля, зачав тратити надїю на його вибір. „Вправдї годї ще напевно сказати, пише в своїм справозданю з 29 серпня, який оборот возьмуть справи при елєкції, бо вибір залежить не лише від сенаторів, але й від шляхти, котрої настрій тяжко пізнати, заки з'їде ся до Варшави — всеж таки сенатори і вельможі мають великий вплив на дрібну шляхту, бо вона від них зависима. Тому з настрою вельможів можна з деякою правдоподібністю оцїнити вигляди кандидатів. При тім, коли при виборі ворожі партії не зможуть погодити ся, може прийти до оружної боротьби, як се в Польщі нераз вже бувало". Яснїйше висказує ся Лїзоля в листї до мінїстра Травтмансдорфа, писанім тоїж днини, де зазначує, що коли би між обома братами-королевичами прийшло до оружної розправи, Карло буде мати велику перевагу і, здаєть ся, захопить корону. Се спонукує його навіть висказати ся собі-ж в хосен тої кандидатури та навести ріжні обставини, які промовляли би за сим, щоби австрійський двір підпер Карла. Особливо підчеркує його відразу до чужинців, а з окрема до Французів, сталість, нахил до габсбурського дому та підносить в некористь Івана Казимира його бурливу минувшину, хитість характеру та дружні зносини з французькими послами[3]).

---

[1]) Linage de Vaucienne, Memoires I, ст. 349—353.

[2]) Адерсбах до елєктора з Варшави 22 серпня. Urk. u. Akt. I, ст. 278—9.

[3]) Справозданє Лїзолї Фердинандови III, Варшава 29 серпня і йогож лист до Травтмансдорфа з того-ж самого дня, Акти ч. 25—6.

З кінцем серпня почали вже доволї виразно зарисовувати ся табори сторонників обох головних кандидатів. Вправдї ще й тепер годї було цїлком певно означити партійну приналежність всїх визначних осіб, бо богато з них не хотїло виявляти ся та лише стежили за загальним настроєм[1]) — однак по ріжним признакам можна було здогадувати ся, в котру сторону вони завертають. В тогочасних справозданях з виборчої боротьби находимо ріжні лїсти вельмож і сенаторів з означенєм сторонництва, до котрого належать. Хоча в тих лїстах стрічають ся деякі суперечности, то все таки можемо на їхній основі виробити собі образ партійного уґрупованя рішаючих сфер та подати начерк загального настрою в останнїх тиждних перед елєкцийним соймом.

Із сього бачимо, що з виїмкою примаса, котрий уходив за невтрального, а в дїйсности перехиляв ся більше на сторону Івана Казимира, та з виїмкою ще двох-трьох епископів цїла висша церковна гієрархія із папським нунцієм Торрес-ом на чолї стояла рішучо по сторонї Карла, котрого попирали також єзуіти. Зі сьвітських вельмож належали до рішучих його сторонників коронний віцеканцлєр Андрій Лєщиньский, який уходив за провідника Карлової партії, великий коронний маршалок Лука Опалїньский, маршалок двора Адам Казановский, великий секретар Іван Ґембіньский, відтак велика більшість воєводів, між ними князь Ярема Вишневецький (воєвода руський), князь Вол. Острожський (воєвода сандомірський), Конєцпольский (воєвода белзський) і його брат (воєвода сєрадський) та баг. инь.; багато кастелянів і майже цїла дрібна шляхта з Мазовії і Великопольщі, яка з огляду на близкість віддаленя та безпричасности в козацькій війнї могла найчисленнїйше з'їхати ся на поле елєкції і своїми голосами рішити вибір. На Литві число Карлових приклонників було дуже невелике; сюда належав канцлєр Альбрехт Радзївіл, родина Тишкевичів та віцеканцлєр Сапіга. За Іваном Казимиром стояли із поміж висшого духовенства лише примас Лубєньский та Юрій Тишкевич, жмудський епископ. Із свїцких вельмож належав до його табору перш за все канцлєр Осолїньский, котрий незвичайно зручно та обережно вів виборчу аґітацію та орґанїзував цїле сторонництво; відтак Станїслав Любомірський, краківський воєвода, Данилович, великий коронний скарбник, Варшицкий, мазовецкий воєвода і ще 2—3 воє-

[1]) Лїзоля Ibdm.

водів та декілька кастелянів. В загалї у Великопольщі не мав Іван Казимир майже нїяких приклонників, в Малопольщі доволї мало; за се стояла за ним майже цїла руська шляхта з Кисїлем, брацлавським воєводою, на чолї і велика часть Литви, де причисляли до його табору також польного гетьмана Януша Радзївіла, хоча сей — як ми бачили — стояв тайно по сторонї зовсїм иншої кандидатури. Великими симпатіями тїшила ся кандидатура старшого королевича серед кругів іновірців, які вважали його за людину більш толєрантну, меньш фанатичну в справах віри, чим його брата Карла. Алєґреті, Адерсбах, Лїзоля називають Івана Казимира кандидатом схизматиків і дисидентів та впевняють, що він й між козаками мав богато приклонників[1]).

Сильний зріст сторонництва Карла і що раз більша чисельна перевага його приклонників ввели заколот в партію Івана Казимира. Багато покидало табор старшого королевича, теряючи всяку надїю на його вибір; з тих деякі переходили на бік Карла, иньші знова, більше непримиримі, стали оглядати ся за иньшим, сильнїйшим кандидатом, щоби лише не допустити до вибору противника. За сею розвязкою справи були також деякі невтральні. Давали ся чути голоси, що коли брати-королевичі не погодять ся та оден не зрече ся в хосен другого, найлїпшим виходом із колотнечі буде вибір якого третього заграничного кандидата[2]). Сї голоси ставали що раз частїйші і спонукали цїсарського посла кількома наворотами звертати увагу свого уряду на небезпеку такої розвязки[3]).

Серед таких відносин приєднувала кандидатура Жигмонта Ракоцї легко прихильників, його імя почало переходити з уст до уст і забіги семигородського князя стали прибирати вигляди на поважний успіх. Знаменною для настрою, який витворив ся тодї в таборі Івана Казимира, була заява зложена самим-же ко-

---

[1]) Ось важнїйші лїсти: Informatio pro Giov. Visconti з 21 серпня (сторонниця в хосен Івана Казимира з замітками здаєть ся Лїзолї, держ. Архів у Відни, Polonica; Адерсбаха з 22 серпня, Urk. u. Akt. I, ст. 278—9; Lista di quelli Polacchi, che concorrono con il Princ. Carlo, з вересня (сторонниця в хосен Карла); Лїзолї з 29 серпня, Акти ч. 25—6; Адерсбаха з 17 жовтня видана в Kubala, Jerzy Ossoliński II, зам. 83. Порівн. лїтописи Tembersk-ого і Kochowsk-ого.

[2]) Notitia da Polonia al duca di Teranova з 27 липня, держ. архів у Відни, Polonica.

[3]) Справоздання Лїзолї з 29 серпня і 5 вересня, Акти ч. 25 і держ. архів у Відни, Polonica.

ролевичом перед послом бранденбурґського елєктора, що коли би вибір не мав вийти в хосен його особи, „то він волїв би бачити польську корону на голові якого чужинця, от хоч-би навіть семигородського князя, або котрого з його синів, чим на голові якого иньшого члена своєї родини[1]).

Сей оборот справи затревожив віденський двір. Ми бачили, що під впливом справоєдань Алєґреті стали члени цїсарської тайної ради призадумувати ся над тим, чи не лїпше було би покинути безвиглядну кандидатуру Івана Казимира і підперти Карла, який в католицьких кругах тїшив ся більшою симпатією. Ся думка виринула зовсїм отверто на засїданю тайної ради з 12 серпня і упала лише через се, що цїсар вже був звязаний особистою обітницею зглядом Івана Казимира[2]). Між тим протягом серпня та вересня стали надходити що-раз нові вісти з терену виборчої боротьби. Цїсарський двір побачив, що його кандидат не лише тратить ґрунт під ногами, але веде дуже непевну полїтику; що входить в тїсні зносини з французькими і бранденбурґськими послами та робить великі заходи у Штокгольмі, отже шукає опори як раз у тих держав, які вважали ся традиційними ворогами Габсбурґів і з якими австрийський та еспанський двір все ще вів 30-лїтну війну; в кінци й симпатії, якими тїшив ся Іван Казимир серед дисидентів та опозиційних кругів у Польщі, робили його підозрілим в очах віденських полїтиків. Навіть остання надїя, яка вязала віденський двір з його особою, надїя на подруже з архикнягинею цїсарської родини, ставала що раз більше сумнївою з огляду на часті поголоски про стараня Івана Казимира то о руку шведської королевої, то знова вдови по помершім братї. Лїзоля доносив навіть про пересправи ведені при помочи посла Брежі в справі женитьби королевича з французькою княжною Льонґвіль[3]). У вересни вислав Карло свого вірного сторонника Лєщиньского до Відня, щоби в послїдне попробувати перетягнути цїсаря на свій бік. Се посольство безперечно не остало без впливу на настрій цїсарських дорадників і хоча у відправі, яку одержав Лєщиньский 21 вересня, нема рішучої згадки в хосен Карла, лише відсилка на будучу заяву цїсарського посла при елєкції[4]),

---

[1]) Говербек до елєктора 5 вересня. Urk. u. Akt. I, 288.

[2]) Гл. вище ст. 16.

[3]) Лист Лїзолї до ґр. Травтмансдорфа з 29 серпня, Акти ч. 26.

[4]) Відповідь послови Лєщинському, передана віцеканцлєром ґф. Курцом 21 вересня, держ. Архів у Відни, Polonica.

всеж таки як раз під ту пору наступила переміна політики австрийського двора в справі елєкції. Святочне посольство на елєкцію поручено Фердинандови де Корето маркґрафови Ґрана. В інструкції, яку він одержав 26 вересня, поручено йому висказати ся від імени цїсаря загально в хосен обох братів помершого польського короля; коли би однак сторонництва не могли погодити ся між собою і вибір звертав ся на якого иньшого кандидата, мав маркґраф Ґрана зразу приватно, відтак в офіціяльній промові на соймі поперти вибір архикнязя Леопольда Вільгельма, молодшого брата цїсаря Фердинанда III, що був великим майстром нїмецького ордену[1]). Ще крок дальше зроблено в начерку бесїди, яку цїсарський посол мав держати на елєкційнім соймі у Варшаві; в сїм начерку поручає ся в першій мірі кандидатура королевича Карла, а що йно на другім місци евентуально оба брати-королевичі без ріжниці[2]). Про висилку маркґрафа Ґрани повідомив цїсар членів своєї родини (архикнязїв Карла Фердинанда, Леопольда Вільгельма та архикнягиню Клявдію) письмом з 8-го жовтня, де виразно зазначує, що попирає „erst- und hauptsächlich“ королевича Карла та що в тім змислї дав приказ свому послови; лише на випадок, коли би сторонництво Івана Казимира взяло верх і австрийський вплив не мав вигляду змінити сего, позволив послови висказати ся в хосен сього останнього[3]).

IX.

Коли рішенє віденського двора в справі кандидатури Карла мало достроїти ся до загального настрою в Польщі, то воно наступило рішучо за пізно. Саме в той час, коли маркґраф Ґрана виїздив з новими порученями до Варшави, відносини в Польщі круто переминили ся. Надїя на мирове залагодженє козацької війни нагло розвіяла ся. Ще 26 вересня доносив Лїзоля з Варшави, що мир з козаками запевнений і що французькі посли роблять заходи, щоби польські наємні війська перебрати у свою службу; тому мав Ґрана просити королевича Карла,

---

[1]) Інструкція Фердинандови Ґрана з 26 вересня, держ. архів у Відни Polonica.

[2]) Forma propositionis ab oratore Caesaris march. di Grana in comitiis faciendae з 29 вересня, ibdm.

[3]) Ibdm.

щоби свої наємні війска відступив на жолд австрійського двора[1]). Однак Хмельницький лише обманював Заславского переговорами, дожидаючи приходу Татарів; коли Кримці надійшли, рушив нечайно на польський обоз і битва під Пилявцями 20 вересня покрила соромом польське військо. Вість про пилавецький погром принїс до Варшави начальник обозової почти 29 вересня. Вона викликала безмежний переляк і замішанє; всї бояли ся, що Хмельницький ось-ось з'явить ся з козаками і Татарами під Варшавою. Королева-вдова хотїла втїкати зі своїм двором до Торуня і ледво з тяжким трудом вдало ся Осолїньскому її відвести від сього наміру). Се вплинуло заразом на зміну виборчого настрою.. Переконанє, що Польща потребує тепер рішучого і досвідченого у війнї короля, було першою притокою, із-за якої багато покинуло табор Карла. Одні перейшли на бік Івана Казимира, котрий мав славу хороброго лицаря і досвідченого жовнїра та визначив ся в московській війнї за Володислава IV, иньші висказували ся в хосен семигородської або бранденбурґської кандидатури. Посторонна підмога против козаків, яку перед двома місяцями знехтовано, стала тепер дуже пожадана, майже необходима; тому стали звертати очи здебільша на заграничних кандидатів, не могучи при тім згодити ся на одного. Се побільшило лише заколот і остаточний вислїд вибору став ще більше непевним.

Елєкційний сойм скликано до Варшави на 6 жовтня і сюда допущено також послів заграничних держав, які мали право поручити в імени своїх володарів їм любих кандидатів. На сей сойм вислав й Юрій I Ракоці своїх повновластників, Франца Бетлєна та Андрія Клобушицького, тих самих, котрі вже в часї конвокаційного сойму були у Варшаві. За радою Радзївіла та навчений власним досвідом, подбав тепер семигородський князь, щоби заосмотрити своїх послів в звінкі аґітаційні засоби, які в Польщі все дуже поплачували. Він призначив 40.000 дукатів і 20.000 талярів, відтак ріжні дарунки — між иньшим й кілька бочок знаменитого угорського вина — на се, щоби приєднати собі як найбільше число приклонників при виборі[3]). Кромі сього

---

[1]) Додаткова Інструкція для Ґрани з 11 жовтня, ibdm.

[2]) Urk. u. Akt. I, ст. 299; Rudawski, Annales; див. Kubala, Jerzy Ossoliński II, ст. 226.

[3]) Kemény János, Önéletirása ст. 476; Erd. országgy. eml. X, ст. 494—5; Temberski, Annales, вид. Чермак ст. 93.

поробив й иньші стараня, щоби кандидатурі свого сина дати реальний підклад. Вже від початку безкоролівя в Польщі став Ракоці заходини ся коло зібраня війска. З початком червня вислав своїх аґентів до Польщі, щоби набирали піхотинців в Ґданьску і Кракові[1]). Таких же аґентів розіслав мабуть і по других краях, бо вже в липни звернено увагу на се, що в північних угорських комітатах Ракоці збирає наємне військо[2]); на зборах семи північних комітатів в Патаку проголосив він зазив до шляхти, щоби приготовила ся до походу та була на кождий приказ готова станути в ряди[3]). Також і Радзівіл вербував жовнірів в хосен і коштом семигородського князя; сї побори рекрута відбували ся рівночасно в Польщі, Угорщині та Семигородї, в сих останніх краях через семигородських аґентів[4]). До чого і в чий хосен мало бути ужите отсе військо, про се не знав на разї й сам князь; се залежало від обороту, який возьмуть дипльоматичні пересправи в справі кандидатури сина на польський королївський престіл. Спосіб, в який він досї провадив свої заходи в цїли успіху при виборі, вказує зовсїм недвозначно, що Ракоці був кождого часу готовий, або дати поміч Полякам против Хмельницького, або до спілки з козаками напасти Польщу і насильно заволодїти польською короною[5])

Везучи з собою гроші і дарунки та заосмотрені в велике число поручаючих листів до ріжних польських вельможів і достойників[6]) рушили Франц Бетлен та Андрій Клобушицький около половини вересня, отже менш-більш в ту саму пору, коли Кемень вибирав ся до Молдавії, в другу подорож до Польщі[7]). 11 жовтня, в день смерти семигородського князя, були вони вже в Бечу, польськім замку недалеко угорської границї і там приймав їх каштелян Вельопольский дуже гостинно. Звістка про безвихіднїй стан князя, яку їм вислав князевич Жигмонт 9-го жовтня, дійшла їхніх рук аж у Варшаві 21 жовтня. Вона

---

[1]) Інструкція для Дальмаді з 11 червня Mon. Hung. hist. Dipl. XXI, Nr. 222.

[2]) Алєґреті 11 липня, держ. архів у Відни, Polonica.

[3]) Вешелєні до Фердинанда III 4 серпня, ibdm (приріст з р. 1908).

[4]) Інструкція для Павла Ґеча (Göcs) і лист Юрія I до Радзівіла, поч вересня, Erd. országgy eml. X, 494—7.

[5]) Порівн. низше про його переговори з Хмельницьким.

[6]) За ними післав Ракоці 155 поручаючих писем до воєводів, епископів, каштелянів, послів заграничних держав, див. Lukinich ст. 52.

[7]) Kemény J. Önéletirása ст. 475.

діткнула їх немило, викликала жах перед новими несподіваними перешкодами, але зовсім не зменшила надій на успішне полагодженє задуманого дїла. У Варшаві застали посли загальний настрій все ще під вражінєм страшної пилавецької катастрофи та нових тревожних вісток з поля війни. „Тут панує страшний заколот і magna animarum consternatio — писали до Жигмонта Ракоці — загально кажуть simpliciter, що той кандидат вийде королем, котрий in praesenti statu juvet ipsos". Тому просили князевича на всякий випадок держати військо в готовости[1]).

Вигляди для семигородської кандидатури були тоді, тоб-то з початком елєкційного сойму, далеко лїпші, чим в часї конвокації. Табор сторонників королевича Карла став сильно проріджуватн ся. До сього причинила ся не лише зміна політичного положеня на сходї. Сторонництво Карла зробило великий промах, що зараз-же по отвореню елєкційного сойму дуже остро напало гетьманів і воєнних комісарів з під Пилявець, обкинуло їх пристрасною лайкою та домагало ся, щоби їх-же, як виновників соромної утечі, потягнути до судової відвічальности[2]). Через се загнали всїх учасників битви під Пилявцями, а сї папливали під Варшаву кождої днини у все більшім числї, до ворожих виборчих таборів. Велика частина утїкаючих згуртувала ся довкола Осолїньского, шукаючи у нього захисту перед напастями; таким чином попала в табор Івана Казимира та скріпила його сили, — иньші навязали зносини з семигородськими послами і обіцяли підпирати кандидатуру Жигмонта Ракоці. Князь Домінїк Заславский, один із вождів з-під Пилавець, обіцяв свою поміч Семигородцям , коли лише його особиста справа возьме лїпший оборот. Вєльопольский заявив послам ще в Бєчу — правда, „inter pocula" — що він душею і тїлом відданий родинї Ракоцих. Князь Ярема Вишневецький, на котрого тоді цїла Польща глядїла, як на національного героя та одинокого оборонця перед козаками, та котрий тїшив ся великими симпатіями серед війска, впевнив Радзївіла, що віддасть свій голос за Жигмонтом, коли лише будуть усунені деякі трудности[3]) Се була безперечно пересада, коли семигородські посли впевняли

---

[1]) Листи Бетлєна і Клобушицького до Жигмонта Ракоці з 11 і 21 жовтня, Transsylvania I, ст. 11—13.

[2]) Kubala, Jerzy Ossoliński II, ст. 232.

[3]) Справоздання Бетлєна і Клобушицького з 11 і 21 жовтня cit. l ; Grondski ст. 82—84.

князевича, що його імя є на виборчім полю у кождого на устах[1]), але й в чужих звітах находимо згадки про користний під ту пору настрій для семигородської кандидатури. Цїсарський посол Лїзоля доносить, що богато звертають тепер очи на Ракоці, наводять ріжні обставини за сим кандидатом та що він сам чув, як один сенатор сказав: Non est contemnendus Rakocius"[2]). Бетлєн і Клобуцицький уводили ся навіть надїєю, що Поляки незабаром вишлють посольство до Семигороду, щоби запросити князевича Жигмонта на королївський престіл.

Однак сей прихильний до семигородської кандидатури настрій був переходовий і не обхопив ширших кругів; він тривав лише так довго, поки виглядн королевича Івана Казимира рішучо не поправили ся. Бо й сей впрвав ся тепер зі своєї дотеперішної байдужности супротив шляхти та розвинув горячкову дїяльність, щоби вихіснувати новий оборот справ. Саме тодї покінчили ся дипльоматичні переговори з Бранденбурґією і Швецією і заступники сих держав станули рішучо по його боцї; так само покінчили ся непорозуміня між обома французькими послами в його хосен. Становиско трьох могутних держав не могло остати без впливу на загальний настрій в Польщі, особливо коли бранденбурґські та французькі посли забрали ся живо до виборчої аґітації й особистим впливом, намовами, грішми і обітницями стали перетягати сторонників Карла до табору Івана Казимира. Говербекови вдало ся принудити навіть самого начальника Карлової партії, віцеканцлєра Лєщиньского, до зложеня письменної заяви в хосен старшого королевича[3]). Дуже важною була обставина, що з руських провінцій стали напливати цїлі товпи шляхти, утїкаючої перед козаками; всї вони бажали як найшвидшого покінченя козацької війни, а що ходили слухи, що Іван Казимир веде в тій справі переговори

[1]) Тут мусимо справити неоправдану думку Lukinich-a (ст. 53), що на виборчім полю та серед широких кругів польського суспільства уходив князь Юрій І Ракоці, а не його син Жигмонт, за кандидата на польський престіл. Саме в звітї з 11 жовтня доносять посли Жигмонтови, що його, тоб-то Жигмонта, імя в кождого на устах; також у всїх инших звітах (Лїзолї, Говербека, Дальмаді, ріжних „авізах") говорить ся все про кандидатуру Жигмонта, а нїяк про Юрія І — і лиш рідко деколи стрічаємо сї обі особи перемішані. Лише деякі лїтописи з пізнїйших часів та жерела другої руки (записки) згадують про кандидатуру „семигородського князя" або й „Степана Ракоці", котрий зовсїм не істнував.

[2]) Справоздане Лїзолї з 31 жовтня, Акти ч. 37.

[3]) Говербек до елєктора 17 жовтня, Urk. u. Akt. I, 307—8.

з Хмельницьким, то се звернуло їхні симпатії в його сторону. Чималий вплив серед польських вельмożів мала вдовиця по Володиславові IV. Вона придивляла ся зразу виборчій боротьбі бездїльно, вижидаючи, по чиїм боцї буде перевага. Коли-ж у вересни сторонництво Карла зросло до сеї степени, що його вибір, здавало ся, був майже певний, навязала й Марія Людовика з ним зносини та старала ся через свого аґента розвідати, з якими намірами він носить ся в справі женитьби. Після оповіданя Лїзолї, мав сей аґент просто висказати бажанє королевої, щоби Карло, заки рішить ся на женитьбу, перше її порадив ся. На се відповів королевич, вказуючи на свій духовний стрій, що тепер про се не думає, а коли прийде на се пора, зробить так, як йому порадять заступники держави[1]). Сеся відповідь, а може й вплив французьких послів та обітниця Івана Казимира одружити ся з нею, перекинули королеву в табор сього останнього. Вона почала явно виступати в хосен старшого королевича, скликувала до себе визнатних вельмożів і перетягала їх на бік свого кандидата[2]). Литовська шляхта стояла збитою лавою за Іваном Казимиром та відгрожувала ся, що коли би иньший кандидат вийшов королем, вона вибере собі Івана Казимира литовським князем[3]). Багато було таких, котрі признавали Іванови Казимирови перщеньство перед Карлом із-за права старшого та бояли ся, що коли його мине вибір, він хопить ся якого розпучливого способу та викличе братовбійчу війну, тим більше небезпечну, що Хмельницький підходив чим раз близше і в половинї жовтня обложив Львів[4]). В той час появили ся слухи, що Іван Казимир вже заключив договір з козаками та що гетьман обіцяв в разї його вибору перервати дальший похід та вернути на Україну[5]). Все то приєднувало Іванови Казимирови що-раз більше сторонників та перехиляло вигляди на побіду в його бік. Справозданє заграничних послів та численні „авізи“ з сього часу показують нам, як швидко і рішучо відбувала ся

---

[1]) Лист Лїзолї до ґр. Травтмансдорфа з 26 вересня, держ. Архів у Відни, Polonica.

[2]) Pamiętniki Albrechta Radziwiłła, Poznań 1839, II, ст. 336.

[3]) Адерсбах до елєктора 18 та 31 жовтня, Urk. u. Akt. I, ст. 312—14, 319—20.

[4]) Справозданє Лїзолї с 24 жовтня, Акти ч. 35.

[5]) Адербах до елєктора 18 жовтня, Говербек до того-ж 12 падолиста, Urk. u. Akt. I, ст. 312—14, 324.

ется переміна настрою на виборчім поли. Ще 31 жовтня вважав Лїзоля сили обох головних партій та вигляди обох королевичів на вибір за меньш-більш рівні і тому бояв ся вибору якого третього кандидата[1]). З падолиста висказує ся Говербек, що справа Івана Казимира стоїть дуже добре[2]). Під ту пору стали майже всї вельможі переходити з табору Карла до Івана Казимира. Початок зробив литовський канцлєр Альберт Радзївіл, який вже з кінцем жовтня заявив ся за вибором старшого королевича, приноровлюючи ся до загального бажаня литовської шляхти[3]). Незабаром зробили те саме познанський епископ та підчаший Остророґ, а Домінїк Заславский, котрий зразу нахиляв ся до кандидатури семигородського князевича Жигмонта, послав Іванови Казимирови свою шаблю на знак підчиненя[4]); до сього табору прилучив ся й Януш Радзївіл, котрий 1 падолиста наспів на елєкційне поле на чолї 3000 людий та, побачивши безвиглядність семигородської кандидатури, пішов за голосом більшости дисидентів[5]). В кінци й нунцій відсунув ся від Карла та старав ся намовити його, зречи ся добровільно кандидатури в хосен старшого брата, однак поки-що без успіху[6]).

Мимо всього отсего королевич Карло не тратив ще надії та з напруженєм цїлої енергії старав ся виплисти знова на верх. З погіршенєм положеня росла його завзятість, а його приклонники пускали що раз острійші напасти на Івана Казимира. Не щадив гроша та старав ся щедрістю наново скріпити свій табор. Близько своєї палати в Уяздові отворив над Вислою гостинницю, де їдою і напитками гостив шляхту, для вельможів уряджував бенкети у себе в дома; розказували, що на аґітаційні цїли видав більше чим мілїон зл.[7]). Не менше щедрі обітниці давав на державні цїли; на елєкційнім соймі заявив через київського епископа охоту виставити своїм коштом 10.000-не війско та удержуватя його через пів року, при тім сам станути на чолї цїлої армії та „або побідити, або голову положити за вітчину“[8]).

---

[1]) Звіт з 31 жовтня, Акти ч. 37.
[2]) Urk. u. Akt. I. ст. 320.
[3]) Pamiętniki Albrechta Radziwiłła II, ст. 332—3.
[4]) Говербек до елєктора з падолиста Urk. u. Akt. I, ст. 320.
[5]) Memoriale з 1 падолиста.
[6]) Порівн. Kubala, Jerzy Ossoliński II, ст. 236—7.
[7]) Pamiętniki Albrechta Radziwiłła II, ст. 332—3.
[8]) Dyaryusz sejmu elekcyjnego w r. 1648, Michałowski, Ksiega pamiętnicza, Kraków 1864 ст. 290.

Не жахав ся й дороги підкупства, щоби лише приєднати собі деякі вплив овіособи і пробував сього способу у полковника Корфа та князя Яреми Вишневецького; бранденбурґському послови Говербекови жертвував 2000 дукатів, щоби лише перестав підпирати Івана Казимира[1]). Однак всї ті заходи не довели до нїчого і не змогли привернути Карлови давного впливу і значіня. Коли 3 падолиста появило ся в елєкційнім соймі посольство Карла та начальник сього посольства, київський епископ Заремба, офіціяльно зголосив кандидатуру королевича на польський престіл, шляхта прийняла сю заяву з гамором і криками, які не ворожили кандидатурі великого успіху[2]).

Вже з давна роблено з ріжних боків проби, щоби погодити обох королевичів і спонукати одного з них до уступленя в хосен другого. Сї проби розбивали ся о завзятість обох кандидатів. Ті проби відновлено в часї елєкційного сойму. 19 жовтня поставив шляхтич Яловєцкий внесенє, щоби вибрати з сойму окрему комісію, яка підняла би ся сеї задачі[3]). Комісія поробила відповідні кроки 25 жовтня, однак знова без успіху. Коли сторонництво Івана Казимира одержало рішучу перевагу, звернено зусилля в бік Карла, щоби його намовити до добровільного уступленя, а через се успокоєня розгорячених умів. 28 жовтня зібрали ся на обідї у Карла давні сторонники його кандидатури: литовський канцлєр Альбрехт Радзївіл, маршалок, підканцлєр Сапіга, підскарбник і др. По обідї завели розмову про вибори і всїма силами старали ся спонукати королевича до зреченя, виказуючи йому безвиглядність дальшого кандидованя[4]). Але Карло остав глухий на сї намови. Останню пробу зробив сам Іван Казимир 6 падолиста, стараючи ся листом вплинути на брата, щоби добровільно уступив та не викликував небезпечного заколоту; від себе обіцяв, що нї до нього, нї до його сторонників не буде мати нїякого жалю або неохоти, та буде з ними так само обходити ся, як із своїми сторонниками. Карло відписав, що не думає йому стояти на перешкодї, але не хоче

---

[1]) Адерсбах до елєктора 24 жовтня і 3 падолиска, Urk. u. Akt. ст. 316, 320.

[2]) Pamiętniki Radziwiłła II, ст. 336.

[3]) Dyaryusz, Michałowski, Księga pam. ст. 263.

[4]) Pamiętniki Radziwiłła II. ст. 334.

гордити тим, що й його може стрітити, бо виборці мають повну свободу голосованя[1]).

Отсю відмовну відповідь писав королевич Карло 7-го падолиста, а вже 10-го зрік ся сам добровільно всяких заходів о корону. Що спонукало таку швидку переміну?

Заки відповімо на се питане, мусимо розглянути ся докладно в закулісових подіях тих днів. Зараз по вимінї листів між обома братами-королевичами кинув ся Єронім Радзєйовский, ломжинський староста, незвичайно проворний та зручний дипльомат, сторонник Івана Казимира, між начальників Карлового сторонництва та провадив з ними тайні наради. 9 падолиста відбула ся в домі підканцлєра Лєщиньского нарада головнїйших сторонників Карла, в якій між иньшими брали участь холмський епископ, князь Вишневецький, подільський воєвода Потоцкий, коронний маршалок Опалїньский, референдар Залєвский та Радзєйовский. По короткій розмові поїхали всї до Нєпоренту, тимчасової резиденції Івана Казимира і жертвували йому своє посередництво, обіцюючи намовити Карла до уступленя від кандидатури; коли би се їм невдало ся, обовязали ся відступити від нього. Просили королевича, щоби на другий день прикликав своїх приятелїв з Варшави до помочи в переговорах — і відїхали до Яблоної, до резиденції Карла.

Все то дїяло ся без відома Осолїньского. Канцлєр, занепокоєний тими нарадами Карлових сторонників до спілки з Радзєйовським, казав одному з послів оголосити в посольській колї, що в домі одного сенатора відбуває ся катилїнарний заговір, щоби насильно вибрати короля. Посли питали о імя сього сенатора й їм обіцяно виявити се на другий день. Притім сей посол закинув Радзєйовскому зраду, що як сторонник Івана Казимира брав участь в тім заговорі.

На другий день о 10-ій рано приїхав Радзєйовский з Нєпоренту та привіз звістку, що королевич Карло пристав на переговори в справі своєї резиґнації[2]).

---

[1]) Michałowski, Księga pam. Nr. 94 a, F. Kochowski Climact. I, ст. 71—2.

[2]) Поребіг сих подій наводимо дословно за Кубалею (Jerzy Ossoliński II, ст. 242—43), лишаючи однак на боці його інтерпретацию, на яку не годимо ся. Сей опис зладив Кубаля на основі дневника Адерсбаха (в берлїнськім архіві) і він тим більше заслугує на віру, що зовсїм годить ся зі звітом Лїзолї з 14 падолиста, Акти ч. 38.

Із сього бачимо, що до відступленя від кандидатури примусили Карла самі його сторонники. Бачучи, що день вибору надходить, а справа їхнього кандидата не бере лїпшого обороту, навпаки стає що раз більше безвиглядна, затрівожили ся перш за все про себе та стали придумувати, як би, поки ще пора, приєднати собі ласку того, котрий майже певно й без них стане незабаром королем. Справедливо зазначує цїсарський посол маркґраф Ґрана, який сам старав ся розслїдити причини такої швидкої і несподїваної розвязки справи, що всї ті вельможі, які стояли на чолї Карлової фракції, руководили ся більше своїми особисто-приватними мотивами, з одного боку завистю до противників, з другого боку бажанєм, при помочи свого кандидата прийти в посїданє ріжних почестий, урядів та впливу, що досї були в других руках. Внутрішного переконаня про вищість Карла над другими кандидатами, що його особа під дану хвилю більше відповідна на керманича держави, чим иньші — в загалї якогось згляду на публичне добро — у них не було. При тім не вязала їх до купи нїяка спільна ідея, лише ненависть до Осолїньского та бажанє усунути ту впливову людину від керми. Карло мав їм служити орудєм до осягненя їхнїх цїлий. Колиж однак побачили, що справа взяла некористний і для них небезпечний оборот, зовсїм не думали посвячувати ся для піддержаня кандидатури Карла аж до останньої хвилї. „Під грозою мнимої небезпеки (для держави) — пише Ґрана — спонукали вони Карла до відступленя від кандидатури, тим радше, що Іван Казимир в своїм листї до брата обіцяв його сторонників узгляднювати при всяких вакансах по заслузї і справедливости“[1]). Такіж обітницї і запевненя мусїв принести від імени свого пана й Радзєйовский, бо лише таким чином могло його посередництво числити на успіх. Вони були тим золотим містком, по якім Радзєйовский перепровадив останки Карлового табору на бік Івана Казимира. Тому сї пересправи вели ся без відома Осолїньского, бо Іван Казимир не хотїв виявити впливу, який мав серед його табору могутний канцлєр померщого короля, а може й бояв ся, що сей не схоче згодити ся на нїякі уступки супротив своїх особистих ворогів. Замітне також, що провідники Карлової фракції ще перед тим, заки повідомили Карла про своє рішенє, явили ся в Нєпорентї у Івана Казимира, щоби виразно дати йому до пізнаня, що сáме їм

[1]) Звіт Маркґрафа Ґрани з 15 сїчня 1649, Акти ч. 52.

лише буде завдячувати уступленє соперника. Яким чином відтак спонукали Карла до уступленя, легко догадати ся. Що представили йому безвихідність його положеня, що вдарили в патріотичну струну, благаючи з огляду на грізну небезпеку зі сходу не робити заколоту у внутрі, що вказали мабуть й на нагоду, яка тепер в послїдне трапляєть ся, добити ся від Івана Казимира за стягненє кандидатури догідних умов, що може й грозили, в разї дальшого супротивленя перейти на власну руку до Івана Казимира, а його лишити власній судьбі — все то виходить із сути річи і має за собою велику скількість правдоподібности[1]).

Переговори в справі умов, під якими мав Карло зречи ся своєї кандидатури на королївський престіл, відбули ся 10 падолиста в присутности Осолїньского. Вони не тривали довго. Карло домагав ся забутя всїх непорозумінь, справедливого поступованя з його дотеперішними сторонниками, звороту гроший виданих на аґітацію, відступленя князївства Ратиборського й Опольського[2]) та сплати довгів, які затягнено на ті князївства. На внесенє Осолїньского рішено, щоби Іван Казимир на покритє коштів надав братови які богаті монастирські добра та 30.000 зл. річної пенсії з неаполїтанських гроший; князївства Ратиборське і Опольське мусїли й так припасти на долю Карла, бо не могли бути злучені з королївською короною — иньші справи мав залагодити Іван Казимир приватно з братом. Се й стало ся,

---

[1]) Відмінно представляє сю справу Кубаля (Jerzy Ossoliński II, ст. 240—2), прихиляючи ся до погляду, який досї висказували (Шайноха, Костомарів), а саме що рішаючим моментом була інтервенція Хмельницького в хосен Івана Казимира. Особливо лист Хмельницького до обложених в Замостю, який Мишковський зараз-же вислав до Варшави, мав переконати Карла, що всяке дальше поборюванє братової кандидатури наразило би Польщу на величезну небезпеку та стягнуло козаків під Варшаву. Ролю Хмельницького в боротьбі за польський престіл розглянемо в окремім уступі сеї розвідки; тут замітимо лише, що Карло та його сторонники знали вже й перед тим, по чиїм боцї стоять симпатії гетьмана, проте лист Мишковського не приніс для них ніякої несподіванки, тим більше, що в нім була лише обережно висказана надія Хмельницького на вибір Івана Казимира. Впрочім се мало імовірне, щоби лист, писаний в Замостю 6 падолиста, міг вже на 8 бути у Варшаві, коли прим. Смяровський потребував на переїзд сеї дороги 4 днї а єзуїт Мокрский ще довшого часу (Cf. Kraushar, Poselstwo Smiarowskiego, Kwartalnik histor. V, ст. 813—24).

[2]) Ті князївства заставили Габсбурґи Польщі в часї 30-лїтної війни.

коли Іван Казимир вечером 11 падолиста особисто відвідав Карла в Уяздові, щоби йому зложити подяку за уступленє[1]).

Із-за колебаня та нерішучости політики віденського двора відограли цїсарські заступники у Варшаві доволї нещасливу ролю при кінци виборчої боротьби. Як ми бачили, перехилила ся австрійська рада мінїстрів остаточно на сторону Карла і се рішенє запало як раз тодї, коли вигляди Івана Казимира стали швидко поправляти ся. Цїсарський повновласник на елєкцію, маркґраф Ґрана, виїхав з Відня 18 жовтня, не перечуваючи, які між тим зайшли зміни на теренї боротьби. Через дощі та виливи рік протягнула ся його подорож довше чим звичайно і що йно 1 падолиста наспів він до Кракова. Тут зустріла його немила вість, що у Варшаві приспішено елєкцію і що через се він вже не поспіє на час. Ся звістка була правдива. Під впливом нових трівожних вістий зі сходу, а саме про бистрий похід Хмельницького на Варшаву, рішило посольське коло 23 жовтня скоротити соймові наради та визначило вибір короля на 4 падолиста. Лїзоля доніс про сю ухвалу зараз слїдуючого дня до Відня та вислав два рази письма цїсарському послови на зустріч, щоби спонукати його до поспіху в подорожі. Однак ті листи не дійшли до рук маркґрафа Ґрани і він що йно в Кракові дізнав ся, що вибір відбуде ся вже 4 падолиста та що майже зовсїм певно рішить ся в хосен Івана Казимира. Не знаючи з огляду на се, що почати, бо не мав нїяких певних вістий від Лїзолї, написав розпучливий лист до Відня, благаючи о нові інструкції, відповідні до зміненого стану справ, а особливо о вказівки, що має тепер по довершенїй елєкції робити в Варшаві, з чим звернути ся до вибраного короля та до сойму. Відтак, хоч вже стратив надїю, щоби зміг на час наспіти до Варшави, пустив ся в дальшу дорогу і 9 падолиста станув на нічлїг 4 милї від Варшави, повідомляючи Лїзолю про свій приїзд[2]).

Між тим Лїзоля нетерпеливо дожидав ся приїзду цїсарського повновласника та чув ся дуже безрадний, не маючи нїяких нових поручень з Відня. Бачучи, що нема вигляду, щоби маркґраф Ґрана міг наспіти на час, рішив ся передати

---

[1]) Kubala, Jerzy Ossoliński II, ст. 243—4; Pamiętniki A. Radziwiłła II, ст. 340.

[2]) Маркґраф Ґрана до цїсаря, Краків 2 падолиста, держ. архів у Відни, Polonica; йогож посольський звіт з 15 сїчня 1649, Акти ч. 52.

примасови свою вірительну грамоту та перебрати на себе ту задачу, яку мав сповнити висланий посол, щоби не стягнути на цісарський двір закиду байдужности зглядом польської держави в так важній справі; се міг тим лекше зробити, що тепер, в часі елєкції, навіть по виявленю свого посольського характеру міг на дальше остати в Варшаві. В перших днях падолиста мав авдиєнцію в соймі і поручив від імени цісаря вибір обох королевичів, не висказуючи ся явно ні в хосен одного, ні другого[1]). За отсе переступленє інструкції та дїланє на власну руку стрітила його відтак з боку віденського двора остра нагана[2]).

Що йно 6 падолиста дістав Лїзоля звістку про се, що Ґрана вже в Кракові та незабаром наспіє до Варшави. 10-го стрінув ся з ним в місцевости, в якій Ґрана тимчасово задержав ся, та повідомив його, що вибір ще досї не відбув ся та що через се його приїзд випав ще зовсїм в пору. А що тепер загальне заворушенє та кождої днини можна надїяти ся проголошеня вибору, радив, щоби посол, не вижидаючи святочного привитаня, котре може забрати багато часу, зараз-же переїхав до призначеного для нього приміщеня в лїтнім королївськім замку під Варшавою. Так і стало ся. Другої днини (11-го) хотїв Ґрана відвідати обох королевичів. Однак Лїзоля, вернувши домів, застав картку від Алєґретї з вістю про уступленє Карла. Ся вість поразила його тим більше, що до останньої хвилї вважав вигляди обох королевичів-братів меньш-більш рівними і нїяк не надїяв ся такої розвязки справи. Тепер треба було зробити щось на швидку руку, щоби надати цїсарському впливови хочаби позір реальної вартости. Нарадивши ся з Ґраною, поїхав Лїзоля до Карла, щоби розвідати докладно, як стоять справи та жертвувати йому посередництво цїсарського посла бодай при уложеню умови з Іваном Казимиром. Та вже й на се було за пізно, бо умова вже була заключена. Із-за сього цїла дїяльність маркґрафа Ґрани обмежила ся лише на залагодженє офіціяльної части свого посольства. 13 падолиста промовляв в соймі та в супереч до недавної промови Лїзолї поручив в імени цїсаря вибір Івана Казимира[3]) Само по собі зрозуміле, що ся промова

[1]) Лист Лїзолї до ґр. Травтмансдорфа з 31 жовтня, Акти ч. 37.

[2]) Gutachten der Räte з 17 і лист Фердинанда III до Лїзолї з 22 падолиста, Акти ч. 39 і держ. архів у Відни, Polonica.

[3]) Лист Лїзолї до ґр. Травтмансдорфа з 14 падолиста; звіт Ґрани з 15 січня 1649, Акти ч. 38 і 52.

не викликала нїякого вражіня, бо справа й без того вже була рішена; не приєднала також прихильности Івана Казимира, бо він чув ся обиджений хиткістю австрийської полїтики, а передвчасна промова Лїзолї зрадила йому, як мало в разї правдивої потреби міг би числити на додержанє обітниці, даної йому самим цїсарем.

Тепер для семигородської кандидатури не було вже нї вигляду, нї місця. Головна опора сеї кандидатури, Януш Радзївіл, котрий на чолї 3000-ного віддїлу наспів під Варшаву в останнїх днях жовтня, швидко зрозумів, на що заносить ся, та заявив ся за кандидатурою Івана Казимира[1]). За його приміром пішли й иньші сторонники Жигмонта. Вечером 20-го падолиста вибрано Івана Казимира одноголосно польським королем. За Жигмонтом Ракоцї не обізвав ся нї один голос. Бетлєн і Клобушицький вернули домів, не вдїявши нїчого; навіть не пробували ужити гроший та дарунків призначених на аґітаційну цїль і привезли все то із собою назад[2]).

Невдачу семигородської кандидатури не треба приписувати нї смерти старого Ракоцї, нї нездарности або бракови доброї волї молодого князя Юрія II, як се роблять деякі сучасні жерела та цїла теперішна історіоґрафія. Особливо неоправданий є закид Кеменя, що семигородський двір не давав по смерти старого князя своїм послам в Польщі нїяких звісток анї інструкцій, так що вони навіть не знали, чи новий володар бажає собі дальшого веденя сеї справи, чи нї[3]). Коли Бетлєн та Клобушицький відїздили до Польщі, Юрій I був вже тяжко хорий; 20 жовтня дізнали ся вони, що його недуга безвихідна, а 24 одержали від князевича Жигмонта вість про смерть князя[4]). Ще перед смертю

---

[3]) Memoriale з 1 падолиста (у Кубалї II, ст 236),

[3]) Kemény János, Önéletirása ст. 492.

[2]) Kemény János ст. 492—4. Він представив цїлу сесю справу тенденційно, щоби оборонити свого шваґра Бетлєна від можливих закидів із-за його неповоротности та щоби початок панованя Юрія II змалювати в некористнім світлї. За голосом Кеменя йде цїла новійша угорська історіоґрафія, так як Сіляді (Rákóczy Zsigmond) та ще більше Лукінїх представляють на основі односторонних та мало достовірних жерел, (як прим. лїтопись Ґрондського), вигляди семигородської кандидатури за життя старого князя в пересадно користнім світлї та пояснюють відтак наглу та цїлковиту невдачу переміною на княжім престолї в Семигородї.

[3]) Kemény ст. 471—2 і 475; Бетлєн і Клобушицький до Жигмонта Ракоцї 21 жовтня, Transylvania I, ст. 12—13.

батька поручив Юрій II обом послам докладати всяких старань при виборчій боротьбі в хосен Жигмонта, та щоби усунути всякі можливі непорозуміня, заявив рішучо, що сам не старає ся о королівську корону для своєї особи, „щоби не наражати бідну вітчину на небезпеку“, однак все таки готовий всїма силами підпирати кандидатуру свого брата[1]). Правда, що на семигородськім дворі не мали мабуть пересадних надїй на успіх цїлої сеї справи, що було зовсїм природним наслїдком невдачі посольств Кеменя і Дальмаді та небезпеки, яка грозила від Туреччини; се й спонукало Жигмонта напімнути своїх послів в Польщі, щоби поступати дуже обережно[2]). Однак се доказує лише, що Юрій II й сам Жигмонт дивили ся тверезо на тодїшний уклад справ та розумно оцїнювали вигляди. Начертаний нами образ виборчої кампанії показує доволї ясно, що семигородська, як взагалї всяка заграничпа кандидатура на польський престіл, мала лише дуже невеликі вигляди на успіх та що невдача посольства Бетлєна і Клобушицького не могла бути нїякою несподївапкою. Цїла виборча боротьба обертала ся головно коло осіб обох королевичів, братів померщого короля Володислава IV і через цїлий час безкоролївя вважали загально лише Івана Казимира та Карла за серіозних претендентів до королївської корони. Ми вправдї бачили, що на початку елєкційного сойму був короткий час, коли й імя Жигмонта Ракоці набрало певного розголосу, але лише в деяких кругах, та й то на випадок, коли би між Іваном Казимиром та Карлом не могло прийти до порозуміня. Треба також підчеркнути, що дисиденти, які мали бути головною підпорою семигородської кандидатури та на яких Ракоці так дуже числили, уходили в загальній опінії за приклонників Івана Казимира і виявили в той бік далеко більше нахилу та дїяльности, чим за Жигмонтом. Навіть Януш Радзївіл не висказував ся нїколи публично за семигородським князевичом та в рішаючій хвилї, на елєкційнім поли, прилучив ся до табору Івана Казимира. Ще менше прихильности найшла кандидатура Жигмонта Ракоці на дворах заграничних держав. Що цїсар Фердинанд III буде їй противити ся, можна було легко догадати ся; замітне однак було, що навіть до недавна союзні з Семигородом держави, як Бранденбурґія, Швеція та Франція не лише дуже холодно віднесли ся зглядом неї, але й цїлим своїм впливом

[1]) Юрій II до послів 9 жовтня, у Лукінїха ст. 58.

[2]) Ibdm.

підперли кандидатуру Івана Казимира. Навіть посвоячений з домом Ракоці курляндський князь заховував ся в часї безкоролівя дуже двозначно та на кінець лишив свого свояка на леду[1]). Вина невдачі лежала проте більше по боцї старого князя Ракоці і була лише одним з проявів його полїтичного ізольованя, до якого він довів своєю безсистемною полїтикою. Ще найшвидше мабуть зміг би собі був Ракоці придбати поміч козаків для підпертя кандидатури свого сина. Правда, що годї нам тепер брати ся судити про се, чи при їхнїй помочи він справдї осягнув би свою цїль, все-ж таки не може йому ощадити заміту, що довго недоцїнював значіня сеї нової сили та звернув ся туди що йно під ту хвилю, коли вже було за пізно, коли вислїду справи вже нїчо не могло змінити.

X.

В боротьбі за польський королївський престіл зайняв Хмельницький доволї неясне становиско. Як лише вість про смерть Володислава IV наспіла до нього, звернув ся до московського царя Олексїя Михайловича, заохочуючи його до кандидатури на опорожнений престіл та обіцюючи йому свою поміч, „Желали бы есми себѣ самодержца государя такого въ своей земли, какъ Ваша Царская Велеможность, православный христіянскій царь... — писав гетьман 18 червня — естлибы была на то воля Божія а поспѣхъ Твой Царской тотчасъ не медля на государство то наступати, а мы со всѣмъ войскомъ Запорожскимъ услужить Вашей Царской Велможности готовы есмя“[2]). Чи се бажанє було щире, годї на певно сказати: мабуть Хмельницькому ходило головно о се, щоби втягнути царя у війну з Польщею, а бодай забезпечити собі невтральність Московщини, заки упорає ся з Поляками і заключить вигідний мир[3]). Також між козаками та українським населенєм мала московська кандидатура симпатії, що з огляду на спільність віри було зовсїм природним[4]). Однак пересправи

---

[1]) Звіт Бетлєна і Клобушицького з 21 жовтня, Transylvania I, ст. 12—13.

[2]) Хмельницький до царя, Черкаси 8/18 червня, Акты отн. къ южной и зап. Россіи III, Nr. 197,

[3]) Востоковъ, Первыя сношенія Б. Хмельницкаго съ Москвой, Кіевская Стар. т. XVIII, ст. 716.

[4]) Звіти московських граничних воєвод в Акти южной и зап. Россіи III Nr. 196 і Акты моск. госуд. II, Nr. 357.

не привели до нїчого. Цар вправдї зовсїм не відказував ся від польської корони і, посилаючи дяка Кунакова в Польщу, поручив йому старати ся приєднати польських панів для сеї справи[1]), однак не хотїв вязати ся з Хмельницьким та стягати на себе війни з Польщею і через се оферту гетьмана лишив без відповіди. Ще 8 серпня писав Хмельницький в тім дїлї до хотмижського воєводи Семена Болховського, але й сим разом без успіху[2]). Все таки добив ся гетьман, що цар тепер зовсїм не думав слати свого війска на підмогу Польщі, до чого був обовязаним договором заключеним з Володиславом IV, та що між козаками та граничними московськими воєводами завязали ся дружнїйші відносини[3]).

У Варшаві і в загалї на терені виборчої боротьби зразу не звертали уваги на се, яке становиско займуть козаки в справі елєкції короля. Що йно з кінцем серпня виринула ся справа на дневний порядок. Першу звістку про се маємо в т. зв. Informatio pro G. Visconti з 21 серпня, письмі висланім з двірських кругів Івана Казимира, де сказано, що козаки і дисиденти не хочуть иньшого короля, як Івана Казимира[4]). Рівночасно доносить посол Адерсбах бранденбурґському елєкторови, що після загальної опінії старший королевич удержує зносини зі Запорожцями та навіть заключив з ними якусь умову[5]). Також і цїсарський посол Лїзоля вичисляє в своїм звіті з 29 серпня між сторонниками Івана Казимира й козаків[6]).

Ті звістки, подані авторитетними жерелами, мусїли мати деяку реальну підставу. Вони кажуть здогадувати ся, що десь в серпнї Іван Казимир навязав зносини з козацьким гетьманом та показують, що з кінцем того місяця загально вважали козаків сторонниками його кандидатури. Ми знаємо, що під ту пору ся кандидатура мала дуже невеликі вигляди на успіх, та що Іван Казимир кинув ся тодї шукати опори серед заграничних держав, головно Бранденбурґії, Швеції та Франції і цїною ріжних уступок старав ся приєднати собі їхню поміч при виборі. Нїчо імовір-

---

[1]) Наказъ гонцу дьяку Григорію Кунакову, Акты юж. и зап. Россіи III, дополненія Nr. 19.

[2]) Памятки изд ком. для разб. древн актовъ I—II, ст. 253—4,

[3]) Болховський до Хмельницького Акты юж. и зап. Россіи III 222—3; Костомаровъ ст. 179.

[4]) Держ. архів у Відни, Polonica

[5]) 22 серпня, Urk. u. Akt I, ст. 278—9.

[6]) Акти ч. 26.

нїйшого як се, що в тім самім часї почав також з Хмельницьким перші переговори, про котрі однак ми нїчого близшого не знаємо. Опїсля справа на якийсь час притихла. Воєнні приготованя обох сторін до нової рішучої розправи і погром під Пилявою перервали мабуть дальші зносини. Однак страх перед козацько-татарською навалою та що раз грізнїйші вісти зі сходу спонукали правлячі польські круги призадумати ся над способом, яким би можна спинити дальший похід Хмельницького. На засїданю сенату 13-го жовтня висказав великопольський ґенерал, Богуслав Лєщинський, бажанє, щоби оба королевичі написали до козацького гетьмана та старали ся спонукати його до умірковання[1]). Се подало Іванови Казимирови притоку до висилки шляхтича Юрія Єрмолича[2]). Царський посол Кунаков оповідає, що Іван Казимир представив Хмельницькому свого суперника Карла як рішучого ворога козаків, а зі свого боку обіцяв, як лише стане королем, перервати війну з козаками, оголосити загальну амнестию та затвердити не лише давні вольности запорожського війска, але ще й надати нові привілєї[3]).

З кінцем жовтня наспіло до Хмельницького посольство від семигородського князя. До сеї пори не було між Ракоці і гетьманом нїяких зносин. Вправдї се можливе, що Немирич, котрий наспів до козацького табору зараз по пилявецкій битві[4]), приніс туди лист від семигородського князя переданий йому Павлом Гечом, але на се не маємо нїякого доказу. В кождім разї переговори могли почати ся що йно з приходом посольства, яке вислав Кемень з Яс в часї свого побуту на дворі молдавського

---

[1]) Al. Kraushar. Poselstwo Jakóba Śmiarowskiego, Kwart. hist. V, ст. 813—24.

[2]) Жерела не означують докладно часу висилки Ермолича, однак з оповіданя Пастория (Hist. Pol. IV, ст. 237) виходить, що посол стрітив гетьмана під Замостєм, отже з Варшави міг виїхати десь коло половини жовтня. Се годить ся зі звітом Кунакова, котрий доносить ще манїфест до шляхти, виданий Хрельницьким в наслїдок переговорів з Ермоличем, привіз Вишневецький на елєкційне поле [отже з початком падолиста]. Здогадка Костомарова, що Ермолич се особа тотожна з Немиричом (Богданъ Хмельницкій, ст. 229 і 250) опирає ся лише на тотожности хрестних імен і не має нїякої доказової основи.

[3]) Записка дяка Кунахова, Акты южной и зап. Россіи III, Nr. 243.

[4]) Богданъ Хмельницкій ст. 229.

воєводи. Юрій Моша та Юрій Рац явили ся в козацькім таборі під Львовом в хвили, коли сей вже вибирав ся в дальший похід під Замостє[1]). Відповідно до інструкції мали посли перше розвідати про настрій козаків та гетьмана в справі елякції і що йно опісля передати лист семигородського князя та почати переговори. Тому прилучили ся до козацького походу під Замостє і аж там вивязали ся з порученого дїла. Хоча нам невідомий зміст листу, який Моша та Рац передали гетьманови, все таки відповідь Хмельницького не позволяє сумнївати ся, що старий князь не лише просив о підпертє кандидатури свого сина, але й жертвував козакам союз в цїли спільного дїланя против Польщі. В однім із своїх звітів вказує Лїзоля на велике значінє, яке міг мати і мав Краків у виборчій боротьбі через се, що там находила ся в переховану польська корона[2]). Се було відоме й семигородському князеви і він носив ся з наміром, в остаточнім разї заволодїти насильно містом та забрати корону в свої руки. В тій цїли збирав в комітатах горішньої Угорщини військо і удержував у Кракові своїх шпіонів, котрі йому доносили про стан тамошних укріплень та засобів оборони[3]). Проте се дуже імовірне, що вже тодї піднесли Ракоцієві посли гетьманови плян, котрий опісля так часто обговорювано в семигородсько-козацьких зносинах, а саме, щоби козаки наступили Польщу зі сходу, а семигородські війска рівночасно нападуть Краків і таким чином загрозять польському війскови з двох боків[4]).

Одержавши отсї дві оферти, одну з боку Івана Казимира, другу з боку князя Ракоці, Хмельницький не довго вагав ся, що йому робити. Він пильно слїдив за ходом виборчої боротьби і, знаючи місцеві відносини та загальний настрій шляхти, бачив безперечно не меньше добре як посли заграничних держав, що лише кандидатури обох братів-королевичів мають вигляд на успіх. Коли-ж приго-

---

[1]) Лист Кушевича вид. Томашівським в Жерелах іст. Укр.-Руси IV, Nr. 28. Вправдї тут не сказано котрого дня посли прибули, однак із порядку описаних подій, а також з огляду на подорож, яку мусїли посли відбути, можна означити день 22 жовтня як Terminus non ante quem.

[2]) Лїзоля до Травтмансдорфа 29 серпня, Акти ч. 26.

[3]) Таким шпіоном семигородського князя був альхиміст Ріхтер, що заманґрував туди із Сабавдиї; його увязнено в часї елєкції під закидом зради, Kochowski, Annales I, ст. 76—77.

[4]) Порівн. Twardowski, Wojna domowa z kozakami, Kalisz 1681, ст. 44.

даємо собі, які погляди ходили тоді серед загалу про тих обох кандидатів, то стане нам зрозумілим, що симпатії гетьмана мусїли чейже більше схиляти ся на бік хиткого, вихованого за границею, чужого польсько-шляхотським традиціям Івана Казимира, чим на бік строгого католика-фанатика, завзятого ворога всяких іновірців Карла. Іван Казимир уходив за кандидата дисидентів, Литви і всяких опозиційних кружків і сї стояли близше до Хмельницького, чим табор Карла. Проте коли Іван Казимир почав з ним переговори, гетьман піддержав їх, сподіючи ся при тій нагоді виторгувати для себе і для козаків користні умови мира. Точки, котрі привіз з собою Єрмолич, треба вважати відповідю на давнїйші домагання козаків і в загалї висліdом попередних (мабуть серпневих) переговорів в тій справі. Вони, здаєть ся, викликали в таборі добре вражінє. Кромі сього стали надходити з під Варшави вісти, які не лишали сумнїву, в чию сторону перехилить ся вибір. Хмельницький мусїв спішити ся, коли хотїв вибір Івана Казимира хоть в части приписати своєму впливови. Вже в часї облоги Львова висказували ся гетьман і козаки в хосен вибору старшого королевича[1]). В перших днях падолиста вислав з під Замостя лист до свого бувшого учителя, єзуіти Гунцель-Мокрского, поручаючи йому посольство до польських станів. Мокрский виїхав зі Львова 7 падолиста під Замость, а відсїля виправив ся 12-го до Варшави з двома листами, одним до Івана Казимира, в якім гетьман обіцяв підперти його кандидатуру в разї потреби навіть оружем, другим до сенату з бажанєм мира та умовами, під якими козаки готові заключити мир[2]).

В той-же час, 6 падолиста, писав Хмельницький до обложених в Замостю в мировім дусї та закінчив свій лист бажанєм, щоби Поляки чим швидше вибрали короля та щоби ним був Іван

---

[1]) Вправдї оповіданє Кушевича (Жерела Укр.-Руси IV, Nr. 28) про відправу семигородським послам невірне, однак таку вістку велїв безперечно сам Хмельницький пирити і Кушевич записав єї bona fide. В иньшім листї, з 3 падолиста, згадує той самий автор про вибір Івана Казимира і додає: Day P. Boze, bo tego Kozacy bardzo pragneli, y sam Chmielnicki obiecował po kilka razy ad primum nuntium odpasac szable y luk odlozyc od siebie, a iemu debitum obsequium... oddac, Ibdm Nr. 30.

[2]) Лист Кушевича з падолиста, ibdm Nr. 32; Michałowski, Ks. pam. 213 і 219; Kraushar Poselstwo Śmiarowskiego; Рукоп. бібл. Осолїньских ч. 2286 ст. 17—18; Говербек до електора 15 грудня, Urk. u. Akt. I, ст. 331—2.

Казимир[1]). Се письмо вислав комендант Замостя гонцем до Варшави, куда воно наспіло коло 14 падолиста, але не викликало надто великого вражіня, так як саме тоді королевич Карло вже відступив від кандидатури до корони і вибір Івана Казимира й без того був запевнений. Мокрский приїхав до Варшави вже по елєкції. Особиста інтервенція гетьмана прийшла тоді, коли вже все було рішене; вона мала лише формальне значінє[2]).

Однак і се спізнене попертє кандидатури Івана Казимира не було щире. Хмельницький надто добре знав устрій польської держави, щоби всю свою надію покладати на обітниці короля, котрий нїякої важнїйшої справи не міг рішити без згоди сенату і сойму. Можливо, що не довіряв також самому Іванови Казимирови. 17 падолиста відправив семигородських послів з відповідию на пропозиції князя Ракоці. В своїм листї до князя згадує гетьман на щасливі часи володїня Степана Баторі, котрий походив з Семигороду і відносив ся до козаків з великою прихильностю, дає свою повну згоду на кандидатуру князевича Жигмонта, взиває князя, щоби чим швидше вислав своє вийско на Польщу та обіцює незабаром рушити зі всїми своїми полками йому на підмогу. Разом з Мошою і Рацом виправив гетьман в Семигород ще й окреме козацьке посольство для веденя дальших пересправ. На чолї сього посольства стояв пізнїйший довірений і права рука гетьмана Іван Виговський). Сильний віддїл козаків, около

---

[3]) Dyaryum sejmu, posiedzenie 30. — 12 listopada. Michałowski, Ks. pam. Nr. 97; Вовербек до елєктора, 12 падолиста. Urk. u. Akt. I, ст. 324. Се здаєть ся той-же маніфест до шляхти, про котрий згадує Кунаков в своїм звіті; иньший не переховав ся.

[2]) Ми вважали потрібним підчеркнути отсю обставину з огляду на розповсюджений в новій історичній літературі (Костомаров, Шайноха, Кубаля) погляд про рішаючий вплив Хмельницького на вислід елєкції. Вправдї між причинами, які перехилили з початком жовтня шанси вибору в хосен Ів. Казимира треба згадати також і загальне переконанє, що за ним стоїть гетьман, та що лише йому вдасть ся успокоїти козаків; однак отсе переконанє не було само про себе рішаючим чинником, впрочім воно витворило ся під впливом вістий ширених аґітаторами старшого королевича; сам Хмельницкий не зраджував до половини жовтня зовсїм, по чиїм боцї стоять його симпатії.

[2]) Transylvania I, ст. 6. Лист датований: Zamoysciae 17 Novembris; видавець віднїс сесю дату до старого стилю, однак Хмельницький часто датував листи після нового стилю і 27 падолиста вже не був під Замостєм: впрочім він вже тоді знав про вибір короля та мусїв би згадати про се в листї; Kemény János Önéletirása ст. 494.

3000 людий провожав оба сї посольства до семигородської границї[1]).

Посольство Смяровского і лист Івана Казимира, в якім сей взивав козаків до повороту на Україну, були для Хмельницького лише бажаним претекстом, щоби перервати припізнену облогу Замостя та заразом наново обовязати собі короля. Козаки, непривичні до довгої облоги кріпостий і до зимового походу, вже й так негодували на гетьмана. Заручивши ся на випадок дальшої війни новим союзником, який в разї потреби міг принести великі прислуги, рушив Хмельницький 24 падолиста з поворотом на Україну.

Др. Мирон Кордуба.

---

[3]) Там стрітив їх молдавський посол і доніс про се воєводї Любомірському; Лист Любомірського до Осолїньского, рукоп. інст. Осоль. ч. 3564 ст. 187'—9'.

АКТИ.

1. Микола Саґредо до сіньорії. Прага, 3 червня 1648.

....Al prencipe Casimiro, che era in Vienna di passaggio per condursi a Bagni di S. Casciano[1]) giunse a 27. di passato coriero, che lo trattenè cogli auisi della pericolosa et quasi disperata salute del Re....

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.)

2. Copia literarum Principis Casimiri de obitu fratris sui, regis Poloniae [до цїсаря Фердинанда III.] Відень 4. червня 1648.

Доносить, що Володислав помер 20. мая da febre maligna. Io n' ho riceuuto l'auuiso in Mertuschlag[2]), mentre di qua seguiuo il cammino uerso Italia, che perciò m'è conuenuto riuolgerlo in dietro. L'affetto già esperimentato continuamente dalla bonta di V. M. mi persuade, ch' Ella sia per compatirmi in questo inaspettato infortunio et per impegnare la sua autorità in mio fauore nella elettione del nuovo Re, acciò cada sopra di me, che sempre le conseruerò in obligatissima diuotione etc... Прирікає, що в разї вибору королем все слухати-ме вказівок цїсаря.

Держ. архів у Відни, Polonica.

3. Матвій Лубєнський, ґнїзненський архиепископ, і цїлий польський сенат повідомляють офіцияльно цїсаря про смерть короля Володислава IV. Варшава 8. червня 1648.

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.)

---

[1]) Купелева місцевість в середущій Італії.
[2]) Mürzzuschlag в північній Стирії.

4. [Матвій Лубєнський] до Юрія І. Ракоці. [Варшава] 10. червня 1648.

Повідомляє про смерть короля і чертає сумне положенє держави із-за козацької війни. Quam ob rem ad Cels. V-ram scribere me debere sum arbitratus eiusque toti orbi compertam prudentiam interpellare, ut ipsa velit et consiliis et operibus huic Reipublicae succurrere, quam profecto Cels. V-ram in rebus arduis favisse me testem posse exhibere; memini iterum, qua neutralitate usus sit Ser. piae memoriae Vladislaus IV., cum Cels. V-ra, cum validis armis Imperatorem aggressa esset. Ipse enim rex luit multae eius M-ti occurrerent politicae gravesque rationes, quae accensum bellum vel amicis modis vel vi aperta extinguendum esse demonstrarent. Maluit tamen eanque statui rationem retro relinquere, quam Cels. V-ram aliqua affuere molestia. Illud Regnum praeclaramque viam aperit Cels. V-rae, qua huius Regni studium sibi conciliare queat. Quod certe fiat si neutralitatem minus quam par est amoris argumentum ferre existimet, re autem exequi velit, ea quae in se ipsam conferri, si in quibusdam difficultatibus ac angustiis constitueretur, iure cuperet et obnixe exposceret...

Інст. Осолїньских рукоп. ч. 231. ст. 186, (копія).

5, Kaiserliche Antwort an Prinz Kasimiren auf dessen underschiedliche Schreiben. Лїнц 25. червня 1648.

Цїсар одержав листи Казимира з 27. мая і 4. червня, сей останний доперва 21. червня; висказує своє співчутє по причинї смерти Володислава IV.

Sonsten aber, was die Sukzession anbelanget, wissen Eu. Lbd. von selbsten, was Gestalt ich jeder Zeit zu Dero Haus und Ihrer Person in particulari ein besondere Zuneigung und Affekt getragen, darinnen ich dann annoch beständig kontinuiere und dahero auch bei gegenwärtiger Konjunktur und Gelegenheit geneigt bin für Dieselbe alle gute officia zu dem Ende an seinem Ort einzuwenden und will auch vermittels einer Gesandschaft, die ich ohne das, wie hievor in dergleichen Fallen geschehen, dahin abschicken werde, zu Eu. Lbd. Intention kooperieren und dadurch dies Werk, soviel an mir ist, befürdern helfen lassen...

Держ. архів у Відни, Polonica (концепт).

6. Микола Саґредо до сіньорії. Лїнц, 26. червня 1648.

Козацький бунт вплине на приспішенє вибору короля et potrebbe esser fauoreuole al prencipe Casimiro, mentre si hauerà reguardo alla necessità presente, come in altro caso ognuno haue-rebbe diuersamente giudicie...

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (opus.)

7. Instructio pro nostro Consiliario et Residente in Polonia Francisco Lisola, quid post obitum nuper defuncti Ser. Wladislai, Poloniae ac Sueciae Regis, ibi-dem agere et negociari debeat. Лїнц, 28. червня 1648.

Має старати ся прийти як найскорше до Варшави. Там розвідавши, які є сенатори і хто зі шляхти, відтак чи є Казимир і Кароль, перш за все передати вірительний лист Казимирови з королївським титулом, або без, відповідно до сего, як другі се зроблять, і поздоровивши його, висказати жаль цїсаря по причинї смерти короля та покликати ся на приязнь, яка між ними була. Але хоч король умер бездїтно, не цїлком осиротив держави, quippe cui ex eodem sanguine non impar supersit stemmma. Id omnibus quidem bonis, nobis autem inprimis tam propinquo nexu sanguinis Ser-ti Suae coniunctis merito esse solatio, qui incrementa Suae Ser-tis nostra subsidia arbitremur: Ideoque nihil studij ad ea, quae dignitatem, honores et commoda Ser-tis totiusque Ser-mae Domus suae concernunt, augenda, amplificanda et promouenda usquam omissuri simus, про що даємо йому знати через нашого посла, non intermissuri, ubi maturum erit, de eo etiam per solennem legationem prolixius testari. То сказати при першій стрічі з Казимиром. In eandem etiam sententiam eidem cum Ser-mo Principe Carolo pro personae qualitate traditis, quas Dil-ni Suae inscribimus, fiduciarijs loquendum erit. Примасови, сенаторам і шляхтї також передати вірительний лист та висказати жаль по причинї смерти короля і надїю, що они in defuncti locum propediem eum sint electuri successorem, a cuius prudentia, fortitudine et integritate non minus ipsi status et ordines inclyti huius Regni... adeoque ipse Christianus orbis praesidij, quam nos ipsi solatij simus percepturi. Certe a Nobis nihil eorum, quae sive ad bonum commune aut singulorum commoda... augenda pertinent, intermissum iri: prout id cum semper et ubique, tum suo tempore solenni legatione lucu-lentius testari cupiamus.

Відтак нехай старає ся всїма способами розвідати гадки

ordinum ae statuum про вибір нового короля і нехай сейчас донесе. Ipse autem antequam ulteriorem declarationem nostram percipiat in nullam partem, quorsum nos ipsi propendeamus, vel propendere possimus, quicquam dicat, vel faciat, sed plane indefferenter se habeat.

NB. Тогож дня виставлені вірительні грамоти для посла до Казимира (Svecorum, Gothorum Vandalorumque regi), до Карла і до примаса.

Держ. архів у Відни, Polonica, (концепт).

8. Relacya ojca Petroniego Laska zakonnika, który był posłany do Chmielnickiego od wojewody Bracławskiego. s. l. 29. Juni 1648.

Tegoż dnia przyszli Boiarowie z Moskwy, czy od samego cara, czy od dumnych Panow, tego nie mógł wiedzieć z czym, (do Chm—go), tak jednak wyrozumiał, że przyjacielska jakaś ceremońia, y snadź Moskwa chce wiedzieć, co się dzieje, z ofertami tylko przysłali. Colliguje z tych słow o. Łasko, że Chmielnicki rzekł u stołu potym „My ne worohy carstwu Moskowskomu, nas nie potrzeba obawiać się", y miał u siebie na obiedzie i Czerkieskich posłów i Moskiewskich i tego o. Łaska...

Інст. Осолїнських, рукоп. ч. 225 ст. 85'—87. (витяг).

9. Rex Sueciae Casimirus mittit sign. Battista Visconti ad Caesarem. Варшава, 1. липня 1648.

....L' hauer trouato nel mio arriuo in Varsauia, che il sign. Prencipe mio fratello habbia in mia assenza guadagnato l' animo d' alcuni senatori, con i quali pretende fare una grossa fattione, per portarsi alla Corona, mi fa risoluére, di ricorrere al fauore di V. M. con pregarla, d' impiegare l' autorità et affetto suo per persuadere S. A., a desistere da questa prattica con le ragioni e nel modo, (se piacerà così a V. M.), che per mia parte le rappresenterà il sig. Giov. Battista Visconti, al quale ho commesso di trasferirsi corti, per presentar questa a V. M. et significarle il mio disiderio.

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

10. Responsum Ferdinandi ad literas Statuum regni Poloniae. Лїнц, 2. липня 1648.

Повідомляє про висилку Лїзолї, котрий має виразити його жаль по причинї смерти Володислава.

Interim aut em huic a maioribus hausto traditoque et proprio affectu iam confirmato... erga inclytum illud... regnum inhaerentes, id unice voueamus, ut prudentia Vestra talis in defuncti Regis locum eligatur successor, ex cuius virtute non minus Nos et Christianus orbis universus praesidij, quam inclytum illud Regnum capiat solatij...

Держ. архів у Відни, Polonica. (концепт).

11. Alegretti de audientia habita apud Regem Casimirum; de colloquio cum P. Confessario Principis Caroli. [до кн Теранови].[1]) [Варшава], 15. липня 1648.

....L' alter' heri fui chiamato dal Prencipe Casimiro per comunicarmi un arbitrio propostogli dal Conte Magni sopra l' assodamento dei Ducati di Ratibor et Opla. Quando fui innanzi, S. A. per l'ingresso del suo raggionamento si messe a dirmi sorridendo, s' era uero, che altr'o non ui ha portato a questa corte, che li miei domestichi bisogni; io gli risposi col medesmo sembiante, accorgendomi della sua sospettione, che sarrei ben stimato huomo da poco, se per il tempo, che mi tratteniro non corrispondesse alle cortesie de gl' amici di Vienna, e non li facesse partecipi delle nouità, che qui occorrono; appagato di questo segni a conferirmi l' arbitrio; letto, che l' hebbe, m' astrinse poi a dirli il mio parere sopra esso, io glielo dissi sinceramente, et era che se S. A. uoleua negotiare bene nella nostra corte l' aggiustamento de detti Ducati, no lo mescolasse con l' interessi altrui; gradi lo molto, e cossi s' ha risoluto di fare, come V. E. n' udirà dalli suoi correspondenti, quando li uerran a chieder aiuti in nome suo, perchè a dir il uero conpresi i sensi dell' arbitrante tutto si riducerà a suo pro, et a signoreggiare qui li stati. Ha gradito molto S. A. l' essibitioni, che V. E. li fa nella sua lettera e se rallegrò, quando io la desingannai della nouità sparsa del Simonelli. Questo gran gazettiero scriue nel ultimi suoi auisi, che V. E. era richiamata in Spagna, e che di già haueua infardellato li suoi arredi di casa per mettersi al uiaggio, la cui temerità nel scrivere da Vienna menzogne pregiudiciali all' interessi austriaci è arriuata ad esser tanto grande, che meritarebbe buona mortificatione.

[1]) Don Diego de Aragonia, duca di Terranova, еспанський посол на віденськім дворі і в Римі; умер 1679 р.

Dubitando io, che dal sopradetto abboccamento con S. A. non nascesse qualche gelosia nel Prencipe Carlo, e se ne adombrasse d' hauer io trattato altri negotij pregiudiciali a i suoi interessi riferii il caso a Mons. Nuntio, e gli chiesi conseglio, come potessi sottrarmi da queste gelosie. Stimò Sua Sig-ria Ill-ma per conveniente, che riuerissi anche Carlo, ma perchè io non trouauo legitimo pretesto di portarmi alla sua presenza, stimai miglior espediente riuerir in luogo suo il Padre Enipio confessore suo; approuollo Sua Sig-ria Il-ma, e così con hauermi essa medesma anseditato appo lui, fui a uederlo. Non riusciuano [a conoscere] il mio pensiero, perchè oltre hauermi a mia sodisfattione sincerato, me lo resi tanto confidente, che mi palesò la maggior parte dell' adherenti del Suo Prencipe, che sono quasi tutti l' accennati a V. E. con la passata mia e buoni Catolici.

Le doglianze del Casimiro fatte al suo fratello per esser stato il primo a notificar all' Imperatore con espressa persona la morte del Re et alli Magnati del Regno insinuandoseli per la corona la risposta, che ha dato alla Regina a nome di S. A. in presenza del confessore del Casimiro sopra le dette doglianze fatteli da S. M. per la unione e buona corrispondenza fraterna, cioè di non hauer errato S. A. a dar parte della morte del Re, a chi doueva, mentre il fratello si trouaua assente.

Che se da Dio gli fosse destinata la corona, non ricusarebbe di sotopor il capo al peso, e non ostante questo se Casimiro aspiraua ad essa, prometteua di far prattiche in fauor suo purchè egli ancora come buon fratello faccia altro tanto per lui, e se non uoleuan personalmente far quest' ufficij, mandassero altri a farli in nome loro.

In fine poi il detto buon Padre s' allargò a dire, quanto il suo Prencipe era buon austriaco et osseruante all' Imperatore. Io gli risposi con termini efficaci, d' esser ben noto a S. M. questo buon affetto, che S. A. porta, e gliene resi testimonianza d' hauerlo udito io dalla sua Imp. persona assicurandola, che sempre trouarebbe S. M. molto fauoreuole nei suoi bisogni, del che si compiacque molto.

Tutte queste espressioni, che ho fatto, sono state necessarie, perchè questo Prencipe più s' auuicina alla corona, che il suo fratello, e ne ha resultato da esse, che S. A. questa matina m' habbi mandato a dire con un suo confidente cappellano, che uolontieri ui hauerebbe uisto, quando fosse andato riuerirlo et a ringratiarmi di tutto, quanto ho communicato al suo confessore con ingiungermi di più, che pregassi in nome suo V. E., ad iusinuar di nuovo a S.

M. il suo buon affetto et ossequio, che le porta e che anco lei gli sia amico; io risposi, che ubidientemente essequirò l' un e l' altro, sicome essequisco rappresentando a V. E.; che conviene molto all Aug. Casa, che questo Prencipe sia assonto alla corona per la costante e perpetua amicitia, che se ne può promettere, e natural auersione a Francesi. Il riferitomi da questo messaggiero circa gli adherenti di S. A. si confronta con quello, che udij dal suo confessore, il quale di più m' ha narrato i partiti, che fa al fratello, acciò desistesse dalla pretensione della corona, cioè che gl' offerisse durante la uita gli usufrutti dell' accennati stati di Sciniez [a] sodisfar i suoi debiti e cedergli tutte le raggioni, che ha sopra i ducati di Silesia.

E di adoprarsi appresso l' Imp-re, che gli possi rassegnar il Vescouato d' Vratislauia. Con che, e con li starostati, che gode rimanendo nel stato di Cardinale, il che ben può fare per non hauer ancor fatta la renuntia del Cappello, hauerebbe ad hauer maggiori entrate, che esso Re.

Pare, che questi partiti siano stati più tosto incentiui di sdegno in Casimiro in sin hora, che meri d' unione, e che quiui fra essi potrebbe nascere discordia, e fra i loro partegiani risse e contentioni.

Ancorchè Casimiro in sin hora non si ha troppi, e questi per lo più heretici, e li primi i Ragiuili, et il Maresciallo di Lituania, che è Catolico e dell' istessa fameglia, la cui figlia li mesi passati ha uoluto toglier per moglie, se il Re non l' hauesse slontanato e persuaso d' andar in Italia per quanto mi ha riferito il confessore del Principe Carlo.

Dimani incominciano le sessioni della conuocatione, де мають радити над усуненєм деяких заграничних дорадників помершого короля.

Li due ambasciatori di Francia, che s' aspettano da Dansich, ще не приїхали; мабуть дістали напімненє від републики не мішати ся у внутрішну полїтику, del che si crede, che difficilmente s' astenerebbono se uengono a fomentare (come uno Sueco asserisce) i loro pensionarij a portar auanti Casimiro et a somministrar danari. Від трох днїв поправляє ся здоровлє королевої.

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

12. Gutachten der deputierten geheimen Räte über die von dem König Kasimir einkombene Schreiben. [Відень], 16. липня 1648.

Поставлено отсї питаня під нараду: 1. Ob und wessen E. K. Mt. bei der bevorstehenden Wahl sich sollen annehmen, 2. und im Falle Sie sich auf den König Kasimir resolvierten, ob Sie dem durch Visconti angebrachten petito mit Dehortierung des Prinz Caroli zu deferieren? 3. Ob Sie Ihre officia alsobald durch Ihren Residenten, oder zu seiner Zeit durch die vorhabende ambasciata... und solches 4. sub vel sine conditione einzuwenden? 5. Im Fall erscheinen sollte, dass der König Kasimir zu seinem Intent nicht gelangen, sondern alle officia für denselben umbsonst sein werden, ob Sie alsdann sich des Franz (!) Caroli nicht annehmen? Im Falle 6. коли би нї оден з обох братів не мав вигляду на вибір, звертають радники увагу, dass nicht allein E. K. Mt. Bruder, Erzherzog Leopold Wilhelm, sondern auch der Erzherzog Siegmund [Franz], wie nicht weniger der jüngere Pfalzgraf von Neuburg und der Herzog Nikolaus Franz von Lotring in Vorschlag seien, sowohl auch etliche akatholische, als der Ragozi und Markgraf von Brandenburg darzu praetendieren sollen; wem E. K. Mt. vor oder nach zu assistieren; 7. mit welchen subiectis mehr oder weniger verantwortlich zu handeln? 8. Wie der Visconti zu bescheiden?

Was in die Frag belangt, ob und was E. K. Mt. sich bei dies Okkasion sollte annehmen, da vermeinen die Räte, E. K. Mt. haben genugsambe Ursach dieses Werks sich anzunehmen, nicht allein als ein Romischer Kaiser, sondern auch wegen der Nachbarschaft Seiner Erbländer und der nahen Blutverwandschaft. Halten auch für das best und billigste, weil vermutlich die Kron dem Herkommen nach gehen und aus dem königlichen nämlichen Geschlecht nicht aussetzen, sondern einer der beiden Brüder erwählt werde; sonderlich weil ihr H. Vater, der König Sigismundus, sein Erbreich wegen dieses Königreich Polen verlassen und endlich dieses verloren; dass Sie könnten dem König Kasimir vor dem anderen Bruder assistieren, weil er älter, den Titel des Königs von Schweden trägt, sonderlich auch, weil Sie demselben bereits in Ihrer Antwort auf sein erstes Schreiben das versprochen haben.

Und haben die Räte kein Bedenkens, dass dem durch den Visconte angebrachten petito deferiert und mit einer guten Dexterität und Bescheidenheit, mit Repräsentierung der... Motiven, wie zum Teil von dem König Kasimir selbsten an die Händ gegeben werden, von seinem intento dehortiert. Und weilen hiebei keine Zeit zu verlieren, solche officia alsobald, ehe noch die Sach mit dem Prinz Karl zu weit gekommen, und damit es nicht dann ansehen, als wollen E. K. Mt. mit Fleiss herinnen temporisieren

und alsdann Dero Interposition desto geringer geachtet werde, durch Dero Residenten einwenden liessen. In sonderlicher Betrachtung, weil die vorhabende ambasciata etwas langsamer komben und sich so gar lang daselbsten nicht wird aufhalten können und also notwendig die Sach vordem durch den Residenten präpariert werden muss. Vermeinen auch 4) nicht, dass E. K. Mt. einige Kondition hierunter bei dem Könige Kasimir bediengen; diese uninteressierte Interposition wird den Kasimir dann zum Danke verpflichten. Und weilen die Erfarnis gegeben, was für geführliche consilia von dem Gf. Magni[1]) geführt werden, derselbe auch nicht unterlasset hin und wieder zu spargieren, wenn er von E. K. Mt. und Dero Hof verfolgt werde, und damit seine widerwärtigen intentiones genugsamben Tag gibt, so mochte etwa mit einer guten Dexterität vor- oder nachderhand zu ersehen gegeben werden, dass für ihn es am besten sein wird sich des Magni zu miessigen. Und wollen zwar die geh. Räte verhoffen, diese officia werden sowohl bei dem Königreich, als auch bei dem Prinz Karl und König Kasimir nicht ohne Ernst abgehen. Nachdem aber aus den Avisen zu erkennen, dass sich der Anhang des Prinzen Karl täglich vermehre, die Sache Kasimirs desparat stehe, so wollen die Räte fürs 5) für gut ansehen, es solle E. K. Mt. Resident und dann ambasciator so behutsam umbgehen, um dem Prinzen Karl keinen Anlass zur persönlichen Feindschaft gegen E. K. Mt. zu geben; daher den Residenten und den Gesandten dahin zu instruieren, sie sollen dem Karl kein exclusium geben und wissen, dass diese Interposition zu Gunsten Kasimirs allein auf der natürlichen Billigkeit aufgebaut, sollte sie aber vergeblich sein, sollen sie beizeiten zu gedenken haben, wie dieser Streit zwischen Brüdern zum besten akkomodiert, der König Kasimir gestillet. Vor allem aber wäre dahin zu sehen, dass die Wahl auf keinen Akatholischen, weder auf den Ragozi, noch auf den Markgraf von Brandenburg, sondern auf Katholiken falle. Halten auch als billig in solchem Falle den Bruder E. K. Mt., den Erzherzog Leopold Wilhelm, zu rekommandieren. Diesem soll auch alles, was bis jetzt geschehen und beschlossen, kommuniziert werden. Sollte aber Ihre Durchl. hiezu nicht inklinieren oder auch darzu nicht gelangen können, so hätten E. K. Mt. 4 loco den Erzh. Siegmund zu postieren, und wenn es

---

[1]) Valerian Magni (1587—1661) монах ордену капуцинів, автор ріжних теольоґічних праць, в яких виступав против Ґзуітів. Як полїтичний аґент стояв на услугах Австрії.

endlich mit beiden nicht ginge, alsdann zu deliberieren, ob Sie den Pfalzgrafen oder vorderst den Herzog von Lotringen oder jemanden andern beizufallen. Dem Visconti ist nicht nötig von diesem allen parte zu geben, sondern in generalibus zu antworten, E. K. Mt. werden durch den Residenten und Gesandten so negotiieren, dass der König Kasimir damit wohl zufrieden sein werde.

[Замітка на боці:] Lectum in consilio secreto 21. julii: conclusit Caesar in allem, wie geraten.

Держ. архів у Відни, Polonica. (концепт).

13. Алєґреті до кн. Теранови. Варшава, 22. липня 1648.

Giouedi passato fu eletto nel primo congresso dei Nuntij terrestri per loco Maresciallo il generale di Posnania, stretto parente del Vicecancelliero Lisinski,[1]) capo della fattione del Prencipe Carlo, et il giorno sequente fatta la propositione nel Senato dall Arcivescovo di Gniesna про оборону держави, війну з Татарами, переговори з козаками, місце і час вибору короля. Про се послїдне рішено, ne può differirsi oltre due settimane, attente le grande urgenze, che incorrono. Борба о корону змагає ся dalle prattiche, che ciascuno di loro ua facendo personalmente con l' ottemati concorsi a questa conuocatione, e per quanto ho intrinsecato dall' amici, il Carlo li troua più fauoreuoli, particularmente i Catolici, onde parle, che tuttavia egli corra miglior fortuna, che Casimiro. Il buon Prencipe, per cattiuar maggiormente la uolontà della Republica, s'ha messo a far leua d' alcune centinaia di Dragoni in di lei seruigio a proprie spese per li presenti bisogni, parte delli quali hauendo mandato a leuar nei Ducati di Ratibor et Opla, Casimiro gli ha fatto impedire, così indi riferirlo dal Conte Magni; se ciò e uero, deue temersi, che sia molto uicinata rottura fra i due fratelli.

Французькі посли і иновірцї викликують замішанє, висуваючи що-раз иньші заграничні кандидатури. Коли би їм се вдало ся, католики потерпіли би велику шкоду; се замітив також і нунцій, тому віднїс ся до папи і має віднести ся також до цїсаря, щоби напімнув Поляків, вибирати лише між братьми покійного короля. Нунцій впевняв, що цїсар міг би мати великий вплив на вибір короля; тут однак загально думають, що цїсар

[1]) Лєщинський.

не буде нїкого підпирати та заявить ся за тим кандидатом, котрий мати-ме за собою більшість.

Hauendo posto in consideratione questa gran riuerenza e credito al Prencipe Carlo, il Vescouo di Coiauia, s' era risoluta S. A., per quanto mi disse il Padre Enitio,[1]) di spedir nuovamente un suo cauagliero, per chiedere dalla M-tà Cesarea il suo patrocinio, ma perchè ha tanta fiducia nella gratia de Sua M-tà Cesarea, gli è parsa souerchia questa diligenza e cossì l' ha tralasciato di fare...

Держ. архів у Відни. Polonica. (копія).

14. Gutachten der deputierten geheimen Räte über des Don Allegretti Schreiben von 8. dieses. [Відень], 24. липня 1648.

Haben beraten, ob dem Lisola einige officia oder praeparatoria für den König Kasimir zu tun oder zunach aufgetragen werden solle: 1. weil nicht aus Acht zu lassen, dass des Königs Kasimir Sach sehr schlecht stehe, annoch continuiren; 2. weil man mit etwas Zuwarten wenig versäumen und als die nuncii sich versammeln und die Zeit der Elektion bestimmen, mehr Licht sich gewinnen liesse, wohin die Wahl inklinier; 3. weil man sich besorget, dass Lisola etwa das rechte Temperament in agendo nicht treffen, sondern sich übereilen oder gar zu weit einlassen möchte. Da aber E. K. Mt. dem Kasimir die Interposition im Briefe versprochen und dem Lisola Kreditiv sowohl an ihn, wie an den anderen Bruder gegeben, und sonder Zweifels bei Übergebung desselben besonders Kasimir wird wissen wollen, ob und was für officia E. K. Mt. für ihn einzuwenden gemeint — so wäre dem Lisola Instruktion zu geben, dass wenn er befragt werde, ob es sonsten Gelegenheit gebe, er sich nicht aus Befehl, sondern als für sich selber konnte vernehmen lassen, er wisse nichts anders, er hätte item nicht alle volkombene Instruktion oder Befehl, denn dieses werde Dero Formal-Gesandten, welcher ehestens folgen werde, reserviert, als dass E. K. Mt. demjenigen, der die praerogatiua aetatis und dem das Herkomben und übliche Observanz des Königreichs in diesem Fall zustatten kommen, nicht ellein kein Hindernis, sondern allen guten Vorschub zu tun gesonnen wären... und nicht hoffen, dass das Königreich von solcher Observanz für diesmal aussetzen, oder auch der König Kasimir dies Orts jeman-

[1]) Сповідник королевича Карла.

den zuwider haben werde, zumal er den königlichen Titel der Kron Schweden bereits ererbt und angenommen; wird auch trachten, dass dem König Kasimir dieses Wahlreich gegönnt werde, um dieser Titel haereditarii regis am decorum erhalten und getragen werde. Die Kronstände hätten zwar freie Wahl, warum aber sie von der üblichen Observanz für diesmal aussetzen sollten, wissen E. K. Mt. bis dahin keine Ursach. Das alles hat der Resident von sich selbst zu sagen. Er hätte mit Kasimir kommunizieren und sich seines Rats bedienen, jedoch dass er seine Instruktion nicht überschreite...

Держ. архів у Відни, Polonica. (концепт).

15. Notitia particolare inuiata da Polonia al Duca di Terranoua, mio S-re, da persona degna d' ogni credito. 27. липня 1648.

Казимир бачучи, що його сторонництво слабше, si lascia intendere, di uolersi preualere dell' autorità, ufficij et armi di Francia e Suecia, cosa che disgusta assai questo Regno e la Republica, la qual dubita, che habbi trattato con li Suezzesi comprometterli la renuncia del jus, che ha a quel Regno, cosa che loro molto desiderano, per potersi far Republica, e uero che si crede, che questo non lo uogliono, uiuente la Regina, ma dopo la sua morte, benchè s' auessero la rinuncia del Prencipe alla Corona, che come hereditario li competeria stimano, che pur da hoggi potran escluder la Regina come herede reintruso. Деякі думають, що се скінчить ся подружем між титулярним королем і пануючою королевою per confonder con le cessioni d' ambidue le raggioni dell' heredi del Pr. Casimiro, cossi legitimi come trasuersali, et con questo si dubita assai, che il nuovo Re suedese non si facci della loro religione, che tutto si può credere dell inconstantia di questo Prencipe, cossi uaria nelle sue attioni...

Держ. архів у Відни, Polonica. (копія).

16. Алєґреті до князя Теранови. Варшава, 29. липня 1648.

...Il Casimiro ultimamente ha mandato lettere iusinuatorie per il Regno, parendoli, che Carlo si habbia auantagiato nelle diligenze e che creschi la sua aura, poichè non annouerandosi della sua fattione, quanti contiene l' inclusa lista, che mi uien data da buon originale, e dettomi, che tutti li nominati Signori siano buoni

austriaci e consequentemente adherenti al Prencipe Carlo, e perciò V. E. la può communicare a S. M-tà.

Арпажу мав мати тамтої неділї авдиєнцію в сенатї, але єї відложено — io credo, che questa dilatione habbi cercata ad arte, per hauer campo di rimediare alle inhibitioni fatteli, di non parlare nel senato di nessuna sorte di negotii, di non uisitare li signori della Republica e di partire dalla corte il terzo giorno, che hauerebbe hauuto l' udienza. Приїзд сего французького посла зі своїм товаришем Брежі дав Полякам притоку до ріжних здогадів. Вчера прийняли його на авдиєнції в сенатї, де він виложив своє посольство, перш за все кондолєнцію, а відтак пропозицію французької підмоги против Татарів і приязни між обома державами.

Ґраф Манї їде в понеділок на цїсарський двір, persuaso dalle sue conuenienze, con hauer fatto rassegnatione (per quanto lui mi dice) del gouerno dei Ducati di Silesia, d' ogn' altro suo carico e della consorte. A questa sua partenza ha cooperato molto Arpagiu e con uiue instanze persuaso la Regina e Casimiro, che l' allontanin da loro. Нунцій казав, що Французи лихі на нього за переговори, які вів della pretesa beretta rossa per il suo fratello.

Алєґреті просить князя, вплинути на цїсарськім дворі, щоби цїсар lo mandi per suo Ambasciatore alla dieta dell' elettione, promettendoli dispendere quanto egli ha in suo seruigio e di riuolger l' inferno, acciochè diuenti Re, ma li riusciuano, si come al Grancancelliero Osolinski li giorni passati, quando instò dalla Regina, che restituissse per suo Ambasciatore in Spagna il Biboni.

Се було би зовсїм незле, коли би королем вибрали королевича Карла. Il buon Prencipe per sè stesso s' aggiuta quanto può, ne lascia ueruna diligenza per guadagnare l' animi delli Polacchi; solo li manca l' intercessione dell' imperatore, la quale dubitando, che S. M-tà Cesarea più tosto prestarà a fauor di Casimiro, che suo, ad istanza dell' Imperatrice Leonora per il disegno, che ha questa Signora di maritarlo con la sua nipote, Prencipessa di Mantoua, ha uoluto ricorrere al patrocinio di V. E. e di più confidenti Ministri di Sua M-tà Cesarea, come uedrà per la inclusa sua lettera (tra essa uengono due per la M-tà Cesarea), il ricapito della quale e dell' altri annesse vi ha raccommandato sommamente S. A. lasciai di riferir a V. E., come questi ottimati, uedendo la gran competenza de Prencipi fratelli pensano di persuaderli, che o l' un, o l' altro ceda la pretentione della Corona, e fra tanto

aspettaranno l' intercessione delli Prencipi Christiani, per elegger poi uno delli due, qual sarà giudicato il più necessario, per il seruigio di Dio...

Держ. архів у Відни, Polonica. (копія).

17. Королевич Карло дякує цїсареви Фердинандови III. за вискази співчутя з нагоди смерти Володислава IV. Просить о прихильність і опіку та вневняє, що все вірно служити-ме цїсареви. Варшава, 29. липня 1648.

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

18. Микола Саґредо до сіньорії. Лїнц, 31. липня 1648.

Цїсарським послом на елєкційний сойм назначений ґраф Ностіц. Саґредо просив його, щоби попирав заключенє мира з козаками і через се уможливив Польщі взяти ся за війну з Туреччиною.

Il partito del prencipe Carlo prendera vigore; haveva lui offerito qualche conditione al prencipe Casimiro, acciò non gli concorresse la elettione al Regno, ma era stata regettata. Viene scritto di Polonia, (il che è tutto l' opposito di quello al principio si diceva), che Casimiro debba esser sostenuto da Suezzesi et in consequenza da Francesi, a то з тої причини, що коли би його не вибрали королем в Польщі, він піднїс би свої права до шведської корони.

Приїхав тут з Відня Вісконті з листами від Казимира.

На цїсарськім дворі є настрій за Казимиром, ma l' Imperatore non prenderà interesse in quest' elettione, volendo restar amico di chi sara Re.

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

19. Франц Вешелєнї до цїсаря Фердинанда III. Замок Балоґ 4. серпня 1648.

Ракоці скликав до Патак[1]) сойм семи комітатів горішньої Угорщини, на якім між иньшим рішено:

3) Cum Polonia in procinctu sit ad bellum, parato semper milite, volebat [Ragozi], ut paratus et illi miles ad manum sit

---

[1]) Місцевість в північній Угорщині, де находив ся родинний замок Ракоцих.

semper in armis et campo, in quo puncto ex sequenti videtur esse astutiae et periculi vis, ne hoc illi permissum. Interea tamen serio mandavit, ut personaliter consurgant omnes, ut primum ipse imperaret. Videtur certo hinc aliquid in Polonos velle.

Держ. архів у Відни, Прирісг. (оригін.).

20. Auisi di Polonia al Duca di Terranoua. Варшава 12. серпня 1648.

Тамтої неділї дістав Арпажу[1]) відповідь від сенату на своє посольство, держану в загальних висказах.

È stato udito ancora in questi giorni un Ambasciatore del Racozzi, il quale ha passato con la Republica un affettuoso ufficio di condoglienza e fatta le offerte d' ogni suo potere per i correnti bisogni, ma con tale occasione si uuole, che egli habbia credentiali, per introdur qualche trattato a fauore del figlio del suo Prencipe, quando ui scorgesse alcuna apertura, ma che hauendola tenuta appresso alcuno confidente e trouata la disperata, si habbi soppresso affatto ogni discorso. In conformità di questo aggiungesi, che essendosi il detto Amb-re portato l' altro giorno da l' Arcivescovo in tempo, che questo Sig-re passaua ad udir la messa, e perciò li fece dire, che si compiacesse d' aspettare, pottendola udire seco; che a questo hauendo risposto l' Amb-re, che di già egli haueua fatto le sue deuotioni, che ciò sentito da Mons. Arcivescovo riuolto a suoi dicesse. „Bella cosa, uogliono esser Re, e non uoglion sentir messa".

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

21. Copia di lettera di Allegretti al Duca di Terranoua. Варшава, 12. серпня 1648.

На то що Теранова пише, що Шведи і Французи будуть старати ся помагати Казимирови, каже, dover credersi delli secondi il tutto, e che non lascierebbono uerun tentatiuo, per recar a fine i loro dissegni, però li riusciran uani per più, che s' affatichino a mercar i suffragij del acclamatione, perchè il Principe Carlo ha preoccupato il terreno e preuenuto tutte le lor diligenze di maniera,

[1]) Французький посол в Варшаві.

che non trouano oue seminarui la zizania, che tra alcuni pochi heretici, e bene sè n' ha chiarito Arpagiu dalle risposte riceuute de più confidenti suoi particolarmente del Primato del Regno.

In quanto a Suedesi può esser, che eglino per sodisfare solamente alli Francesi passaranno qualche ufficio per Casimiro, ma non per le promesse, che S. A. può farli della cessione delle pretese sue ragioni di quella Corona; perchè poco sè ne curano, e fanno, che non glie la può far legitimamente uiuendo Carlo, suo fratello.

Коли він не буде мати иньших помічників, як Франція і Шведи, після загальної гадки ледви чи узрить корону. Він звертав ся до нунція, щоби папа вставив ся за ним у Республики, але той відповів, що папа не попирає особистих інтересів, тілько загально обох братів і не буде за тим, кого попирають иновірці.

Nuncii terrestri зібрані на конвокації післали депутацію, подякувати Карлови за поміч di 800 fanti per li presenti bisogni, et a lui [Casimiro] non, per li altro 200, che mandò pure al campo, non ostante, che si trouasse, chi consegliò a fare anco a lui l' istessi ringratiamenti. Всї кажуть, що се не повинно було бути, бо жовнїри не були його, а помершого короля.

Hoggi il Prencipe Casimiro mena l' Arpagiu alle sue cacce di Nieporenta, di doue se dice, che come saranno fatte caminarebbe alla uolta di [. . . . .]. Il Princ. Carlo non ha voluto trouarsi presente, ancorchè dal fratello sia stato conuitato; al quale il Brigi fingendo, cred'io, d' esser rotto con Arpagiu, ha fatto intendere, che uole esser tutto suo e fare pratiche per S. A.; ma non è creduto; potrebbe esser ancorchè glielo detti la prudenza, uedendo il gran seguito di Carlo, diuidersi in due fattioni, acciò riuscendo egli Re, non l' habbino poi totalmente nemico.

V. E. m' inpone, ch'io facci l' istesse promesse a Casimiro, se egli mi commandera, lo seruirò conforme ui instruisce V. E.

Се дуже добре, що цїсар вибрав ґр. Ностіца послом до Польщі. Parti oggi per costi il Conte di Lesno, fratello del episcope di Varmia e cugino carnale del Vicecancelliere Leszczinski, caualliero configente del Principe Carlo, mandato da S. A. a chieder dalla M-tà Cesarea la sua intercessione. Porta ordini per le sue commisioni, di riuerir V. E. et i ministri Cesarei; Алеґреті просить, щоби посла приїняли у Відни з відповідними почестями, бо він належить до знатного і вплывового роду. Principe Casimiro habbi mandato dall' Imperatore per la medesima intercessione

il Conte Magni, l' hanno consegliato, che anco egli mandi questo cauagliero.

До Варшави приїхав семигородський посол, a offerir aggiunte di gente contro i Tartari e Ribelli del Regno, meri pretesti per esplorar gl' animi dei Polacchi, se egli possa concorrer nell' elettione, quando non uolessero elegger nessuno delli due fratelli.

Держ. архів у Відни, Polonica.

22. Gutachten der Räte in der polnischen Wahlangelegenheit. [Відень] 12 серпня 1648.

Gelesen die Berichte Allegretis vom 15, 22 und 29 Juli und vom dorten resiedierenden Nuntius, wie auch die Antwort Karls auf den kaiserlichen Brief. Die Räte haben beraten: 1) ob bei so gestalteten Sachen fortan einen Formal-Gesandten von E. K. Mt. zu schicken, 2) wer, 3) ob und was derselbe in seiner Instruktion über das, was von diesem geraten, mitzugeben, oder ob es beim vorigen zu lassen. Ad 1) haben geglaubt, ob es nicht besser wäre bei der grossen Ungewissheit, auf welchen der Brüder das Los falle, sich in die Sache nicht einzumischen, damit keiner offendiert werde. Jedoch ratsamer gefunden, Gesandschaft zu schicken, weilen der Republik selbsten solche Ehre vor diesem geschehen. Er soll der Republik kondolieren und den beiden Brüdern kaiserliche Intention ausdrücken. Ad 2) zu dieser Mission werden vorgeschlagen: 1) Geh. Rat Gr. v. Trautson, 2) Prälat vom Admont, 3) Geh. Rat Gr. Hans Fiedr v. Trautsmansdorf und 4) Franz March. de Grana, item Gf. v. Tattenbach von ...enstein u. Konrad v. Stahremberg. Von welchen besonders Gr. v. Trautson empfohlen wird, daneben Prälat von Admont. Ad 3) haben die Räte angestanden, ob nicht der Christenheit und selbigem Königreich, wie auch E. K. Mt. hochl. Erzhaus mehr mit dem Prinz Karl, als dem Kunig Kasimir, wenn die Wahl auf ihrer einen fallen sollte, mochte gedient sein; bleiben aber dabei, dass vor allem der Kunig Kasimir, und wenn er keine Aussichten hätte, Prinz Karl möchte rekommandiert werden. Es wird aber alles bei der Diskretion und Dexterität des Gesandten stehen, die gewisse Nachricht zeitlich zu erlangen ob und bis welchem E. K. Mt. Kommendation... Wäre es überhaupt unmöglich, eine sichere Nachricht zu erlangen, so wäre der letzte Ausweg, dass in einer Oration beide Brüder zugleich, jedoch der ältere nach der Ordnung vorbenannt, und dies Gestalt rekommandiert werden.

[Замітка на боці]:
Lectum in Consilio sureto 19 Aug. 1648. Conclusit Caesar:
1) вислати посольство 2) Prälatum de Admont 3) habeat se orator circa fratres regios neutrale commendando Domum Regiam prout Regno et Princ. Christ. expedire videbitur.

Держ. архів у Відни, Polonica, (концепт).

23. Lisola ad Exc. Comitem Trautmansdorf de suo adventu in Poloniam etc. Варшава 19 серпня 1648.

Не знаючи осіб і ситуації, тяжко від разу роздобути певні відомости, тому просить звинити його перед цїсарем, що аж за тиждень вишле солїдну реляцію.

Казимир, як лиш дізнав ся про приїзд Лїзолї, прислав до нього свого секретаря Італїйця і почав вивідувати, з якими порученями приїхав, бо він боїть ся, чи цїсар не хоче бути індіферентний. Лїзоля викрутив ся, що властиве посольство доперва над'їде і воно має specialia mandata цїсаря; вневнив однак про прихильність цїсаря до Казимира. Idem cum Principe Carolo praestare conabor, cum summè expediat, utrunque sibi propitium Imperatorem arbitrari, ad quod omnis ars ac studium meum in posterum collimabit, nec opportuna affulgeat occasio in unius fauorem efficaciter se declarandi, quod nunquam nisi cum morali successus certitudine faciendum videtur.

Закон тут не позволяє, щоби в часї безкоролївя, особливо перед зібранєм станів, чужі посли (з виїмкою нунція) перебувати в Варшаві і тому семигородського посла зараз по вислуханю відослали; то само стало ся французьким послам. Тому Лїзоля рішив ся поки що тут жити приватно і не передавати вірительних грамот; так радив йому вел. маршалок. Про се Лїзоля повідомив Казимира, щоби собі його мовчанки зле не толкував. Казимир дуже хоче стягнути Лїзолю на секретну розмову, чого сей уникає, щоби не викликати підозріня у Карла, але коли сего буде вимагати конечність, зараз-же так зарядить, що зійде ся на розмову також з Карлом.

Держ. архів у Відни, Polonica, (автогр.).

24. Лїзоля до ґр. Травтсмандорфа [Варшава, кінець серпня 1648].

Останним разом доносив, що Іван Казимир давав йому знати, що хоче з ним пересправляти; тепер кликав його через

свого секретаря. В своїм розговорі з Лїзолею старав ся всїма способами показати свою прихильність до цїсаря і обіцяв, що коли стане королем, зараз-же по заключеню мира з козаками, віддасть своє військо до розпорядимости цїсаря; однак дуже просив, держати се в строгій тайнї, щоби Франція про се не дізнала ся. Впевняв, що він verissimus Austriacus. Hinc paulatim suspiciones amovere conatus fuit, si adhuc forte superstites ratione eorum, quae olim Romae contigerunt, asseverabat se nunquam eo fuisse perductum, nisi coactus necessitate ac ab Hispanis penitus fuisset derelictus, sed, aiebat, se haec omnia una cum veste sua deposuisse.

Іван Казимир взагалї невдоволений, що віденський двір невтральний і всїми силами старає ся його спонукати, щоби отверто заявив ся за ним.

Бранденбурґський елєктор прислав підмогу против козаків, що певно зробив не для иньшої цїли, як щоби приєднати собі Поляків при виборі короля, і тайно ширить вість, що в такім разї змінить й віру.

Перестерігає, щоби з Відня не висилати надто швидко посла, бо перед початком елєкцийного сойму його не впустять до Польщі.

Держ. архів у Відни, Polonica, (автогр.).

25. Лїзоля до цїсаря Фердинанда III. Варшава 29 серпня 1648.

Стани скликані на 6 жовтня. але заки приступлять до елєкції, мають радити про державні справи, що певно потриває з 6 неділь.

Про теперішні вигляди на вислїд елєкції годї що певного сказати, а то з двох причин: вибір залежить не лише від сенаторів, але й від nuntios terrestres ac ordinem equestrem, котрих настрій тяжко пізнати, доки не зійдуть ся. Відтак сумнїве, чи шляхта на сїм соймі особисто явить ся, чи через депутатів, бо може напад козаків їм перешкодити. Але всеж таки сенатори і маґнати мають великий вплив на шляхту, бо вона від них здебільша залежна; тому з настрою маґнатів можна пізнати шанси. У випадках коли не може прийти до згоди, приходить часто до оружя і сильнїйша партія побіджає. Але заки говорити про се, треба згадати, що був тут надзв. посол Арпажу; жертвував від свого короля поміч проти Татарів

та французько-польський союз. Він був дуже здивований холодною відповідию, яку дістав незабаром на авдиєнції сенату. Притім ставив домаганя що до церемонїялу, на які Поляки не хотїли згодити ся.

Ad deputatos Transylvaniae Principis quod attinet, sunt qui putant ipsos mandatis instructos huc venisse, ut filium eius in Regem proponerent, casu quo circa personam eligendam conveniri non possit, sed cum per exiguam forte suam manifestandi praetensionem spem ominarentur, vel non esse loquendum tutius iudicarunt, vel negotium in aliud tempus esse differendum, nullam penitus mentionem fecerunt, ac oratio ad ordines huius regni habita alia non fuit, quam simplex ob funus regium moeroris denuntiatio.

Вертаючи до виглядів елєкції, починає Лїзоля від обговореня настрою маґнатів, котрі потягнуть за собою велику частину шляхти. Але се тяжко зміркувати, бо багато з них не хочуть явно манїфестувати ся і лише стежать за опінїєю других. Певна річ, що із заграничних володарів нїхто більшої поваги тут не має (крім напи), як цїсар. Всеж таки Поляки хочуть особливо при елєкції мати вільну руку і тому буде мусїв цїсарський посол magna, conducendis suaviter negotiis, industria, non innuendo, quod aliquam velit factionem moliri, sed quod ordinus studiis tantummodo cooperari velit, adeoque iuxta ventos vela sunt pandenda.. Як тепер справи стоять, думки Поляків не звернені на нїяку постороннy кандидатуру, тілько на обох братів; хіба колиби не могли згодити ся на одного з них, то щоби уникнути внутрішної війни, легко може стати ся, що виберуть кого-небудь иньшого.

На се, щоби оба брати-королевичі погодили ся зі собою, мала надїя. Впрочім не входять зі собою в суперечки та кождий з них веде своє дїло окремо. Rex Casimirus ardenter agit et aperte, rationes plurimos accumulando, de quibus postmodum sermo; Princeps Carolus sua agit negotia solide, via suavi ac irreptitia.

За Іваном Казимиром, здаєть ся, буде коронний канцлєр, 5—6 воєводів, 2—3 епископи, частина Литви і Руси, схизматики і кальвінїсти, козаки, гетьман Радзївіл і деякі иньші, більше непевні. За Карлом більшість епископів, підканцлєр, два Радзївіли (як кажуть, але се непевне), 5—6 воєводів; він має сильне сторонництво на Литві, кажуть, що двох Сапігів перейшло до його табору, відтак родина Тишкевичів, Казановський, маршалок двора (але се непевне), коронний маршалок, (певно!) секретар держави, (певно!) і більша частина дрібної шляхти.

Зі заграничних держав не знати, за ким буде папа, так як він ще не відписав на листи обох королевичів; нунцій мовчить про се, але Іван Казимир має на нього підозрінє із-за частих нарад з аґентами Карла. Франція, здаєть ся, більше прихильна до Івана Казимира. Від Еспанії не було тут ще нїкого, але ждуть приїзду ґр. Реболєдо на елєкцію. Acatholici minorem habent aversionem a Casimiro quam a Carolo, qui austerioris est naturae et nomen habet, quod consilio Iesuitico plurimum deferat.

Арґументи за Іваном Казимиром: 1. merita paterna et fraterna, quae sibi tamquam primogenito cupit applicare; 2. regis fratris sui commendatio de persona sua, paulo ante mortem facta; 3. ius primogeniturae; 4. politicarum, linguarum ac exterarum aularum experientia; 5. virtus militaris. Против нього підносять такі арґументи: 1. що довго не був в краю; 2. що неприхильний до Поляків, що виходить з його висказів, quae videbantur in opprobrium suae nationis cedere; 3. нахил до чужинців, через що боять ся, що їм передавати ме публичні уряди; 4, малі доходи і брак гроший; 5. французьку інтервенцію, котра йому шкодить; 6. ріжні вісти про його дотеперішнє житє.

Арґументм за Карлом: 1. заслуги батька і брата, котрі також і він собі приписує; при тім підносять, що на то в Польщі свобідний вибір, щоби не все старший брат мусїв перебирати наслїдство; 2. чисто польське житє і звичаї, disciplina domestica, quae in eius aula viget, sobria quidem, sed magnifica, natura eius benigna, quod facile prudentiae famam acquirit; він вже в часї неприсутности брата поспів приєднати собі багато приклонників; 3. велика любов до Поляків і відраза до чужинців та їхного впливу; 4. ревність в католицькій вірі; 5. дана і обіцяна поміч против козаків, котрою багатьох собі приєднав; 6. велике майно, через що не стане тягарем державі. Пошкодити може йому: 1. що молодший; 2. що всїх іновірців має против себе із-за звязи з єзуїтами; 3. малий воєнний досьвід. Він є спосібнійший і більше образований, чим могло би здавати ся.

Король мусить бути одноголосно вибраний — отже тяжка справа. Або меньшість уступить більшости, або прийде до боротьби — тому на елєкцию бере шляхта також підданих, не лише для паради, але й потреби. В останнім разї дуже важне, хто захопить корону заховану в Кракові, тому краківський воєвода і епископ мають велике значінє.

Лїзоля висказує думку, що цїсар повинен вмішати ся в елєкцію. Що до сего, в чию користь, се делїкатна справа;

videri nimirum ordinum studiis animadvertendum esse, iuxta eorum propensionem, ne temere ac inutiliter procedamus, ac alteri faveamus, qui in Regem forte non eligetur, ac displicamus illi, qui eligendus est, tum etiam ne statibus suspicionem ingeneremus, quasi modo nostro contra ipsorum voluntatem vellemus Regem creare. В кождім разї в хосен одного з братів. Цїсарський посол мусить виступити з великою виставностию, отже треба або дати йому багато гроший, або вислати богатого. Він може зараз по приїздї висказати ся в хосен родини померщого короля, не називаючи кандидата по імени. А коли вияснить ся, хто сильнїйший, то може тодї у слабшого інтервенювати, щоби уступив; — перед тим однак мусить так поступати, щоби обох князїв удержував при надії.

А коли Казимир буде налягати на своє право первородства і жадати ясної заяви, так як від папи, посол повинен заявити, що цїсар не хоче манїфестувати ся, щоби не зразити собі станів Польщі, але suo tempore officia in fauorem suum necessaria facturum.

Що до вибору посла, дізнавши ся що ґр. Ностіц відказав ся, зазначує Лїзоля, що посол мусить визначати ся вимовою, особливо в латиньскій мові, а також зручностию і знанєм тутешних звичаїв. Приїхати повинен коло 6. жовтня.

Держ. архів у Відни, Polonica, (автогр.).

26. Лїзоля [до ґр. Травтмансдорфа]. Варшава, 29 серпня 1648.

Deducit in longum rationes, cur ex parte Caesaris in futura regis Poloniae electione potius assistendum sit Principi Carolo, quam Casimiro, quid ab utroque sperandum vel metuendum*). „Unum solum dico, summum arcanum in eo situm esse, ita disponendi nostra consilia, ne nos nisi ad extremum in ipsa arena manifestemus...“ Що до елєкції, то все ще непевне, але Лїзоля бачить лихі признаки для Івана Казимира; на конвокації було багато таких, що кричали: „Nolimus regem mendicentem“. На тих-же зборах вислано відпоручників до Карла з подякою за поміч против козаків, а коли хто-то замітив, щоби й Іванови Казимирови висказати також подяку, відповіли иньші, що його підмога забрана з війска померщого короля.

Коли би прийшло до оружної розправи, Карло буде мати велику перевагу, бо має за собою дрібну шляхту; краківський

воєвода і єпископ також по його боці, проте при їхній помочи легко захопить корону; на кінець він має грошеві засоби.

Лїзоля дізнав ся, що Французи мають з собою в Варшаві около 300.000 імперіялів, з чого слїдно, що мають якусь важну цїль на оцї, особливо тепер, коли в них скупо на гріш: або будуть підпирати одного з братів, щоби придбати собі його прихильність, або хочуть висунути французьку кандидатуру, або думають перебрати для себе польське вийско, коли би прийшло до мира з козаками. Пересилає копію аґітаційної брошури за князем Конде, котру розкидують по Варшаві.

Лїзоля відвідав Івана Казимира на його кількоразові зазиви; не було часу багато балакати; Іван Казимир намагав ся дізнати ся, чи цїсар підопре його кандидатуру, але посол відповів загально.

*) NB. В Extrakt der Lisolae Relation etc. наведені за Карлом такі аргументи: 1. weilen er von Natur sittsam, ganz ähnlich seinem Vater, Konig Sigismund; 2. weil alle des Prinzen Karl Räte und adhaerentes E. Mt. getreu, also auf erlangende Kron gute Bündnus und Einigkeit halten werden; 3. dass er in allem sich E. Mt. consiliis conferieren wird und von Natur den Fremden und Ausländern nicht hold, weniger mit ihren Sitten oder Affekt behaftet; 4. dass er nach abgelegtem geistlichen Stande leicht zu einer Heirat vom löbl. Erzhaus zu disponieren, denn er den Franzosen zuwieder; 5. er, Prinz Karl, also allein die Primogenitur nit für sich hätte, welches in diesem casu böse Konsequenzen bei anderen wohl Konigreichen und im Romischen Reich nach sich ziehen könnte.

Kasimir hat folgende rationes für sich: 1. nach Erlangung der polnischen Krone, wegen seine Prätension auf Schweden, wird er mit Kaiser ein foedus schliessen; 2. einige Hoffnung des Heirats vom Haus Habsburg; 3. Primogenitur. Dagegen sind verschiedene Differenzen, sowohl wegen dessen, so zu Rom seinetwegen vorgelaufen, als dass E. Mt. ihm zu Pressburg die Audienz abgeschlagen, zu besorgen; 2. hat man sich aus seinem bishero geführten Leben auf nichts beständiges zu verlassen, es wäre denn, dass ihm das zunehmende Alter zu einem anderen veranlassete; 3. dass ihn die Franzosen favorisieren, was sie nicht tun würden, wenn sie sich seiner nicht versichert hätten, dass er gegen Schweden nichts tentieren werde. Auch hat Lisola erfahren, dass zwischen Kasimir

und einer französischen Fürstin (vermeint des Longeville Tochter) vermittels des Gesandten Bregi ein Zeit hero traktiert worden... Sonsten steht er mit der verwitweten Konigin in Polen in guter Korrespodenz.

Держ. архів у Відни, Polonica, (витяг).

27. Instructio oratori in comitia Pol., Ferdinando de Correto marchioni Granae. Відень, 26 вересня 1648.

В першій лінії має висказати ся за обома братами помершого короля. Коли би однак між ними не прийшло до згоди і вибір звертав ся на якого иньшого кандидата, має попирати архикнязя Леопольда Вільгельма.

Держ. архів у Відни, Polonica, (концепт).

28. Forma propositionis ab oratore Caesareo March. di Grana in comitiis faciendae. Відень, 29. вересня 1648.

Містить вискази співчутя по причині смерти Володислава IV і поручене вибору одного з його братів-королевичів. На рубрум, у відповідних місцях, подописувано імя королевича Карла.

Держ. архів у Відни, Polonica, (концепт).

29. Avisi di Polonia [до венецького посла у Відни]. Варшава, 10. жовтня 1648.

Загально говорять, що Литовці хочуть Івана Казимира за короля, а Поляки Карла. Литовці грозять, що як Іван Казимир не стане королем, виберуть його великим литовським князем.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (орив.)

30. P. S. [Инструкція]. Pro March. de Grana, oratore in Poloniam. Відень, 11. жовтня 1648.

Adiungimus, quae nuperis diebus Lisola de quorundam militum exauctoratione ad supremum aulae nostrae praefectum retulit. Et Residenti Nostro iam nunc iniungimus, ut dextre se apud Ser. Principem Carolum Ferdinandum insinuare eiusque copias dimittendas in servitium nostrum pertrahere studeat; nonminus etiam

militem sub imperio Colonelli Weyer merentem obsequiis nostris mancipare adnitatur[1]).

Держ. архів у Відни, Polonica. (концепт).

31. [Ferdinand III] an Erzherzog Karl Ferdinand wegen der polnischen Wahl; in simili Archiducissae Claudiae, Archiduci Leopoldo Guilhelmo. Відень, 8. жовтня 1648.

Цїсар повідомляє, was Gestalt ich dem March. di Grana zu der vorstehenden koniglichen Wahl nach Polen abzufertigen mich resolviert und meine Rekommendation zu selbiger Kron aus sonderbaren erheblichen Ursachen für den Prinz Karl Ferdinand erst — und hauptsächlich einzuwenden anbefohlen, wann er, mein Gesandter, bei seiner Ankunft nit absonderlich spüren und erfahren sollte, dass des Konigs Kasimirs Faktion merklich prävalieren und also dadurch mein suffragium ohne Effekt umbsonst sein würde; auf welchen Fall er dann meinetwegen die officia für jetzt ged[achten] Konig Kasimir vorzukehren befelcht ist.

Держ. архів у Відни, Polonica.

32. Лїзоля [до ґр. Травтмансдорфа]. Варшава, 17. жовтня 1648.

...Ad electionen vero quod attinet, licet hactenus de principali causa vix actum fuerit. Згадує про мову Кисїля за вибором Казимира, про негодованє, яке вона викликала і про вибір головним вождом Яреми Вишневецького, сторонника Карла, бо сторонництво Карла поставило його кандидатуру. Кажуть, що маршалком сойму має знова стати оден із прихильників Казимира.

Тяжко з того всего вносити що певного; одно певне, що більша часть Литви є за Казимиром, разом із польськими схизматиками; за Карлом духовеньство і більша часть Польщі та Познаньщини. Сторонництво Казимира кладе головну надїю на то, що теперішний воєнний стан не терпить, ut bellis civilibus, quae ex Caroli promotione manare possent, hoc Regnum iam

[1]) Лїзоля доносив 26 вересня, що з козаками буде незабаром мир і Поляки розпустять войско, а французькі посли хочуть собі його найняти. Він звернув увагу цїсаря, що особливо легко можна би придбати собі войско Карла і пруский помічний віддїл під проводом Weiher-a.

satis aftlictum involvant, cum difficile sit Principem Carolum, licet ex maiore parte electum, in pacificam regni possessionem asseri posse, reluctante Lithuania, котра легко може відпасти, вибираючи великим князем Казимира; тому може багато зі сторонництва Карла відпасти, щоби не допустити до розірваня вітчини. Сенатори вже радили візвати братів, щоби погодили ся, але нїчого ще не рішено. In omnem eventum utrumque fovere conor, spero futurum Regem, quiscumque ille fuerit, non habiturum de meo procedendi modo conquerendi occasionem.

Дуже вижидає приїзду маркґрафа Ґрани; вже час, щоби надїхав, коли хоче що доброго вдїяти. Є поголоска, що він має поручено погодити обох князїв: се була би дуже гарна річ, але тяжка і небезпечна, бо треба би одному з них радити, аби уступив, отже зразити його собі. Для Карла була би ся рада меньш обидна, бо він молодший, але його сторонництво сильнїйше. Хочби й уступив, його приклонники виключили би Казимира. Лїзоля не знає, яку нагороду мігби дати Казимир Карлови за відступленє.

Держ. архів у Відни, Polonica, (автогр.).

33. Микола Саґредо до сіньорії. Відень, 20. жовтня 1648.

Вість про нову воєнну невдачу Поляків зробила тут велике вражінє, бо вважають небезпеку надто близькою (vicino). Тому видано приказ маркґрафови Ґрані, зараз же їхати в Польщу і він се вчинить нинїшною почтою.

Травтмансдорф казав Саґредови, що по заключеню мира[1]) si fariano marchiare in quel regno[2]) immediate 10.000 cavalli et altretamente fanti; dovendosi molto temere, mentre il paese è tutto aperto et la perdita fatta da Polacchi, sè bene sia stata di poca gente, essere però considerabilissima per il bagaggio et canone, che altretanto è caro questo raro nel paese...

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.)

34. Микола Саґредо до сіньорії. Відень, 24. жовтня 1648.

Ґр. Манї писав Саґредови, що буде старати ся звернути Польщу до війни з Турками. То само обіцяв венецькому послови при виїздї й маркґраф Ґрана.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

---

[1]) Вестфальського. [2]) до Польщі.

35. Лїзоля до ґр. Травтмансдорфа. Варшава 24. жовтня 1648.

Положенє що до елєкциї змінило ся, utpote Regis Casimiri factione multum praevalescente, adeoque iuxta modernam verosimilitudinem omnimo credibile est ipsum caeteris praeferendum; multi sunt, qui credunt Principem Carolum cessurum. Причиною тої зміни є praesens, quâ hic premuntur, necessitas, metuentibus illis, ne Regem Casimirum in desperationem conicerent, tum etiam quod opus habeant rege rerum militarium experto. Отже цїсарський посол мати-ме дуже гарну нагоду погодити братів. Лїзоля боїть ся, щоби посол не прийшов за пізно, бо вчера рішено скоротити елєкцію і визначено вибір на 4. падолиста, а з листу з цїсарського двору виходить, що 11. жовтня посол ще не виїхав. Лїзоля вже два рази писав до посла, посилав листи до замку Арви на Угорщинї через окремих післанцїв і взивав його, щоби спішив ся. Французькі посли вже наспіли і будуть по силам дїлати в хосен Івана Казимира, щоби загорнути овочі своєї роботи. Вони хочуть осягнути від Казимира дві річи: 1) ut apud Gallos in Ordinem Sti Spiritus se cooptari sciat, 2) зискати єго ad matrimonium Gallicanum, або з королевою-вдовою, або з якою иньшою. Висказує обаву, що коли цїсарський посол прийде вже по елєкції, се зразить Казимира і кине його в обійми Французів. Радить, щоби Казимира, коли він стане королем, привязати до себе через подруже з сестрою цїсаревої. Секретар Казимира, довірений Лїзолї, згадував вже про се, немов від себе самого, і се певно булоби в інтересї цїсаря. Лїзоля хвалить ся, що Казимирови його поступованє дуже подобає ся і висказує бажанє, щоби на цїсарськім дворі з такимже довірєм відносили ся до Вісконті.

Тут сподївають ся тими днями приїзду шведського посла, котрий буде старати ся о продовженє мира ac obstringendo a statibus iure iurando Regi Sveciae, casu quo in Regem eligatur, ne ius suum in Svetiam persequi vellet і в тій справі буде його мабуть підпирати бранденбурський посол.

Hic arma Principis Transylvaniae sunt formidini; ista omnia electionem maturabant.

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.)

36. [Авізи з Польщі], Варшава, 24. жовтня 1648.

Казимир, здаєть ся, буде вибраний королем; цїла Литва за ним. Qui si sparge uoce, che il Ragozzi minassi Cracouia, e che

per potenza uoglia esser Re, ma si crede, che sara tardi. Al suo ambasciatore, che manda, si è dato ordine di fermarsi a tre leghe lontano da questa città.

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

37. Лїзоля до ґр. Травтмансдорфа. Варшава, 31. жовтня 1648.

Останними часами мало що змінило ся, nisi quod factio Serenissimi Principis Caroli nondum despondeat animum et ab hinc diebus aliquot videtur resumpsisse vires,... ; quamvis tamen Regis Casimiri superior appareat, quod, meo iudicio, partim provenit ex clade polonica, quae Regi Casimiro favet, alioquin factio Carolina altas ac firmas iam radices egerat, si uterque in praetensione sua contumax persistat, oportebit necessario aliquem tertium quaerere. Багато звертає тепер очи на Ракоці, за яким наводять ріжні арґументи: що виставить власним коштом 20.000 війска на підмогу, що Семигород граничить із Польщею; сам Лїзоля чув, як оден сенатор сказав: non est contemnendus Ragozzius. Дуже пожадане, щоби або маркґраф Ґрана вже раз надїхав, або щоби Лїзоля дістав нову інструкцію та повновласть. Осолїнський цїлком по сторонї Франції, кажуть, що дістав великий дарунок від Мазарена; коли Казимира виберуть королем, сей канцлєр буде мати велике значінє в державі. Французькі посли явно попирають Івана Казимира та обіцюють, на випадок його вибору, субсидію у висотї 3 мілїонів зл. пол., тоб то 1 міл. імперіялів.

Bina quoque connubia Regi Casimiro [Galli] suggillant, nimirum cum haerede Mantuana ac Ducissa Aurelianensi[1]), unde forte modus erit ipsos Reginae huic viduae reddendi suspectos...

Французи накидають ся на посередників між Польщею і козаками; ґнїзненський архієпископ говорив, що Арпажу має бути висланий до козаків і Татарів. Лїзоля старає ся противдїлати сему і не допустити, щоби Французи стали суддями в тім краю.

Шведські посли мають перш за все жадати від Казимира зреченя титулу шведського короля і прав до Швеції; французькі посли ширять вість, що Шведи відступлять за се частину Лївонії; се таке неімовірне, що Лїзоля чудує ся, як Поляки можуть йняти сему віру.

---

[1]) З дому Оранєн.

Великий маршалок Казановський дуже прихильний до цїсаря і багато помагає Лїзолї, хоч ще не дістав нїякої нагороди; він просить через свого приятеля, щоби цїсар дав йому звільненє від цла за вино, яке для своєї родини спроваджує з Угорщини. Ся річ вартає річно ледви яких 200 дукатів, а приєднає його ще більше.

Положенє Лїзолї дуже незавидне; sine mandato, instructione, consiliis видїти такі змаганя Французів і не мати спромоги рушити ся.

Подає арґументи, із-за яких рішив ся сам промовляти на елєкційнім соймі, коли би маркґраф Ґрана не поспів на час. Свою промову так уложить, ut neuter Principum habeat nos de partialitate suspicandi occasionem, uterque nihilominus S. C-ae M-tis affectum erga domum regiam agnoscet.

Доносять з певного жерела, що Іван Казимир має нахил до подружа з шведською королевою; Лїзоля не може собі уявити, щоби шведські стани на се згодили ся.

Держ. архів у Відни, Polonica. (автогр.)

38. Лїзоля до ґр. Травтмансдорфа. Варшава, 13. падолиста 1648.

Не діставши нїякої звістки про подорож маркґрафа Ґрани, зголосив ся Лїзоля до авдиєнції в соймі та залагодив все так, як се в попереднім листї предкладав, in cuius consequentiam deliberaveram utrumque Serenissimum Principem invisere, quod revera fecissem, sed 6. die huius mensis sub horam 11. noctis expressus huc advenit cursor a marchione de Grana, qui adventum suum annunciaret... Коли маркґраф приїхав і повідомив Лїзолю про свої інструкції, сей вважав положенє все ще за сумнїве; оба урадили, ut sequenti die mane vice-cancellarium, factionis Carolinae directorem, accederem, ut ab eo exacte inquirerem de toto negotiorum statu. Однак коли Лїзоля вернув домів, застав там записку від Алєґреті, що королевич Карло вже зрік ся кандидатури в хосен Івана Казимира. Про се зараз-же повідомив маркґрафа Ґрану. Опісля мав розмову зі сповідником Карла і сей оповів йому, що сам Іван Казимир писав до брата і просив, щоби відступив від кандидатури, обіцюючи йому, що його сторонників не буде переслїдувати, а навпаки радше попирати. Тому під-канцлєр і иньші провідники Карлового сторонництва зійшли ся у Карла, щоби обговорити справу. Почувши

отсе, Лїзоля рішив ся зараз-же їхати до Карла, щоби відповідно до цїсарської інструкції перебрати посередництво в сїй справі, і за згодою маркґрафа Ґрани виконав свій намір. Він застав Карла при обідї; королевич просив його до стола і випив здоровлє цїсаря. По обідї пійшли оба до спальнї, де Лїзоля вияснив причину свого приїзду і просив о інформації про стан справи, щоби цїсарський посол міг після сего кермувати ся; cum intellexissem ipsum ad paciscendum dispositum, S. Caes. Maiestatem mediante suo legato sese ad procurandum ipsi, quaecunque desiderare posset commoda pro re sua privata, gloria ac securitate conditionum ipsi ac factioni suae adhaerentibus promissarum offerre, summum ob hanc Caesaream bonitatem erga se affectum testatus fuit, seque propterea semper futurum obstrictum. Однак заявив, що справа його претенсий вже перед годиною залагоджена, а про условини подасть підканцлєр близші інформації. Таким чином, хоча австрійські посли не посередничили, всеж таки оба брати будуть обовязані цїсареви.

Вчера мав маркґраф Грана послуханє в соймі, яке відбуло ся з великою виставностию. Його промова була дуже гарна; поручив вибір Івана Казимира.

Маршалок Казановський віддавав великі почести цїсарському послови і явно стояв по австрійськім боцї. Лїзоля пригадує його просьбу, що до опусту цла.

Держ. архів у Відни, Polonica (автогр.)

39. Gutachten der Räte über Lisolae [Schreiben] vom 31. October und Granae vom 2. November. [Відень ca. 17. падолиста 1648].

...Die Relation des Lisola belangend, sind die geh[eimen] Räte etwas befremdet, dass er in so hochwichtiger und gefährlicher Sach sich für sich selbst eine Oration in E. Kais. Mt. Namen in publico zu tun resolviert, umsomehr da es gegen seine Instruction sei, die ihm klar dafür weiset, dass er die studia der Stände penetrieren und hieher berichten, nichts weiteres aber tun solle, ehe er eine weitere Erklärung vom Kaiser erhalte. Nun wollen die Räte hoffen, da über die Wahl noch keine Nachricht erhalten, dieselbe verschoben und res noch integra sein, vermeinen aber, da die solcher Gestalt von Lisola ergriffene Resolution gefährlich, dass ihm zugeschrieben werden möchte: E. Kais. Mt. versehen sich zwar, es werde der Markgraf de Grana noch zu rechter Zeit

allda zur Wahl eingelangt sein, wie da solches nicht geschehen, er gleichwohl sich alles Vortrages wegen der Wahl in publico seiner Instruktion gemäss enthalten habe, wollen auch nicht, dass in dergleichen Fällen von ihme ohne gemessenen Befehl vorgenommen werde.

Держ. архів у Відни, Ploonica. (концепт).

40. Actus electionis Joannis Casimiri. 24. падолиста 1648.

24. Nov. Tajemna rada. Jakoż kozaków ująć... Gdy to traktują, przyjechał x. Mokrzki, canonicus regularis Trzemesnensis w legacyej od Chmielnickiego, oddał list jeden do króla J. Mci, jeszcze jako królewicza pisany, a drugi do Rptej. Punkta listu:

Aby wszystko, co się stało, in oblivionem puscić. Aby wojsko Zaporowskie sub jurisdictione solius Regiae M-tis cum suis libertatibus zostawało. Aby unio zniesiona była.

Інст. Осолїньских, рукоп. ч. 2286. ст. 17—18, (виписка).

41. Микола Сагредо до сіньорії. Відень, 28. падолиста 1648.

Sopra il puncto degli aiuti [Венеції], nel quale anche io l' ho premuto mi hà [Trautmannsdorf] detto due cose: L' una, che li Suezzesi travagliosi in Polonia potriano forse apportare alcun sollevo a V. EE. Et altra, che si convenga vedere, come proceda l' effettuatione della Pace. Il primo punto mi hà dichiarato in questa forma: che i Polacchi percosi già due volte et hora quasi soprafatti dall' unione del Tartari a Cosacchi, doveronno ricorrere per aiuto a quei PP., co quali possa più facilemente farsi commune il loro pericolo. Io soggiunsi, dunque ricorreranno all' Imperatore? Mi rispose: „si; possono ricorrere a Noi, ma più vicina al pericolo è la Prussia; non lontana è la Pomerania et è quasi immediata la Livonia; onde non sarebbe meraviglia, che in questa guerra prendessero interesse l' elettore di Brandenburgia et principalmente li Suezzesi"; et mi considerò altri ragioni, che per dar impiego alle loro militie et per tener contenti li commandanti potevano persuadere la Svezia a entrare in parte della medesima guerra. Io ringratiai Sua Eccelenza dei lumi, che m' haveva dato; ma dissi, esser queste speranze molto lontane, te alle quali non si doveva rac-

comandare il rimedio di un male presente et che va serpendo nel cuore, come era quello, ch' io dimostravo al Eccelenza...

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

42. Ferdinandus III. Lisolae ad suas 14. Novembris. [Відень], 30. падолиста 1648.

Висказує радість по причині вибору Казимира. Без сумніву король має тепер гадки про женячку. Tuum esse volumus, non tantum dextre et diligenter penetrare, quorsum vel ipse animus regius inclinet, vel ab aliis inflectatur, sed si adverteres Ser-tem Suam alio quam in S. Domum Nostram inclinare vel inflecti, apud ministros regios omnia opportuna impendere officia, quae mentem eorum inde avertant, звертаючи увагу, що австрійські краї всюди сусїдні з Польщею і що нема користнїйшого подружа для польських королїв, як з сусїдами, а особливо з нашим домом, quod et idem etiam, si ita necessitas postularerit, et si regem aliò certo propendere videres, data occasione et absque, quod de hoc a nobis aliquid expressi in mandatis haberes, insinuare Regi dextre sciveris.

Caeterum, cum hac de re quaedam etiam oratori nostro March. Granae demandemus, volumus ut is iam discessisset, easdem litteras clausas ad Nos remittas.

Держ. архів у Відни, Polonica. (концепт).

43. Ferdinandus III. Marchioni Grana in negotio matrimonii. Відень, 30. падолиста 1648.

Король буде тепер думати про женитьбу і цїсар не сумнїває ся, що Ґрана memor nostri hac super re oretemus tibi aperti sensus de Ser. Consobrina Nostra, quondam patrui Nostri Archiducis Leopoldi maiore natu filia, conjugis Nostrae sorore[1]) dextre suggesseris, easque rationes, quibus id conjugium suaderi possit, suis locis opportune representaris і що зверне увагу на користи, які не лише королївський дім але й держава зі сего віднесе.

Держ. архів у Відни, Polonica. (концепт).

---

[1]) Річ йде про архикнягиню Ізабелю Кляру (ур. 12. серпня 1629) сироту по Леопольді V з Тиролю, братови цїсаря Фердинанда II.

44. Франц Вешелєнї, Іван Борнеміша і др.[1]) до цїсаря Фердинанда III [Кошиці] 2. грудня 1648.

...Recte dum hosce expediremus, advenit inopinate servitor Dominae Comitissae Homonnajanae cum literis, quas M-ti V. S-ae sub literis C. C. hisce annectere necessarium esse duximus, ex eis intelligere dignabitur M-ti V. S-ae Tartaros et Kozacos versus hasce partes hostili impetu montes Beskidienses versus Vnghuarinum penetrasse; timendum est, ne cum Turca, qui tanto apparatu partes istas invadere intendit, correspondentiam habeant...

Держ. архів у Відни, Прирічт. (оригін.).

45. Саґредо до сіньорії. Відень, 5. грудня 1648.

Прийшла вість про зреченє Карла в хосен Казимира. L' aggiustamento fra i fratelli è seguito con la cessione fatta da Casimiro a Carlo dei ducati di Ratibor et Oppolia in Slesia et coll' hauer assonto in se un debito di 700.000 fiorini, a che sono sotto posti. Si vuole, che mediatore di questo accordo sia stato il conte Magno, il quale stabilitosi et avanzatosi nella grazia di Casimiro, aggiustato anche la nobilta Polacca con l' acquisto, che spera di quel carattere, per il merito dell' esborso gratuito dei 5000 talleri, haverà hora campo di fermarsi in Polonia, occupando senza contradizzione posti conspicui nel governo, come senza fallo goderà i primi nella gratia del padrone.

На сьв. Андрея (30. падолиста) наспів курієр з вістию про вибір Казимира і з листом короля до цїсаря і обох цїсаревих. Коли його відсилано, Саґредо вважав відповідним поґратулювати королеви, передаючи лист ґр. Манї, при чім доторкнув ся й турецької небезпеки. Постарає ся вийти в тій справі в близшу переписку з ґр. Манї.

Visconti m' ha considerato, che li proietti, che furono fatti da V. EE. al defonto Re per la guerra contro i Turchi, si potrebbono rinovare con più forti speranze al presente, mentre li ultimi gravissimi successi hanno ammonito i domini Polacchi dell' errore, che fecero a contrariare le propositioni utili et gloriose d' Vladislao et mi si è esshibito di scrivere ad alcuno di quei senatori, che sà egli più fortemente s' opponessero al trattato, et afferma parergli, che potria facilitarlo.

[1]) Угорські маґнати, вислані на комісію в цїли перебрання пяти комітатів горішної Угорщини від Ракоці на власність нїмецького цїсаря.

Казимир має прихильників серед козаків. Il Kimielnicki è anco servitore particolare di Casimiro. Lo ha raccommandato alla dieta, per la sua elettione, et in fine si giudica, che possa senza maggior male sedarsi questo moto.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

46. Саґредо до сіньорії. Відень, 10. грудня 1648.

Нині прийшов курієр з Кошиць, висланий „dal ministro" котрого післано, щоби відобрати присягу від сего міста і комітатів, і котрий є перший в краю по палятинови[1]). В листї з 2. с. м. доносить, що Козаки з Татарами напали Угорщину і пустошать все коло Унґвару, що цїлий округ Bestrid (?) є в замішаню. Сей автентичний лист показував менї ґр. Травтмансдорф.

Visconti insta per aiuti et ha publicato, che haveva ricevuto promessa di 6000 fanti. Diche il S. Conte Trautmansdorf, s' è doluto et se contentato anche dirlo a me affermando, che niente serâ promesso a Visconti. Ben desiderarsi la diffesa di Polonia, ma non essersi S. M-ta per anche formalizzata a propositione veruna.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

47. Краківський воєвода Станїслав Любомірский до Осолїньского. [Краків], 13. грудня 1648.

Wczoraj miałem z Węgier od ufnego mego przyjaciela pisanie, którem daje mi znać o zamysłach Rakoczego, że do Porty posłał prosić o dozwolenie a zaraz i pomoc, żeby te comitatus, które ojciec jego trzymał i po śmierci już na cesarza odebrano, posiadł, obiecując haracz z nich, jako i ojciec jego dawał. Zaczym gotowość wszelką w siedmiogrodzkiej ziemi sposobią. Wojska zbiera, zamyślając już z cesarzem zadrzeć, zwłaszcza jeżeli pokój uniwersalny nie stanie, a doidzieli, przecie nie będzie on próżnował z tą gotowością i gdzie indziej z tą imprezą obróci. Ostrzega nas tedy, abyśmy byli ostrożnymi, bo i z Szwedami porozumiewać się poczyna i posłów swych ma u nich. Nieboszczyk Betlem Gabor także miał z Szwedami porozumienie i już się to byli nami podzielili. Oni mieli do Wielkiej Polski, do Prus, a Betlem Gabor w nasze tu kraje. Rozumiałbym ja, żeby kogo do niego a z rozumniejszych wyprawić, dając mu znać, ze iuż mamy króla obranego,

[1]) Тут мова про Франца Вешелєнї, див. ч. 44.

przecieżby i tak łatwiej wyrozumiałoby się o zamysłach jego. To mi się zdało oznajmić królewskiej Mości przez WM. Pana. Pani Rakocina to stara wszystko robi, o ktorej mi pisze, zeby miała być bardzo chora.

P. S. Rakocy wiele czyni w nadzieji na Chmielnickiego. To między innemi ofiarował mu hetmanstwo koronne.

Posłaniec hospodarski... gdy jechał do siedmiogrodzkiej ziemi, tu nad granicą spotkał posła od Rakocego, którego odprowadzało Kozaków 3000 do samego Muchacza... W siedmiogrodzkiej ziemi widział wszędy ludzie zbierając, popisując, a zgoła tam o wielkim wojs'ku twierdzi.

Інст. Осолїнських рукоп. ч. 3654, стп. 187'—189'. (копія).

48. З тек Ст. Лукаса. (Виписки з архіву міністерства заграничн. справ в Парижи; Correspondence de Suède). 12 грудня 1648.

Le chancelier [Oxenstierna] a proposé dans le conseil, qu' il fallait offrir secour aux Polonais en cette extremité (Cosaques et Tartares) pour ce, qu' il est de l' intérêt de S[vède], que la P[ologne] ne change point de forme d' état et que par ce moyen on pourra encor tenir pendant q[uel]que temps un g[ran]d corps d' armée sur pied, qui t[an]tôt servira p[ou]r f[ai]re accomplir fidelement les conditions de la paix... Il a été resolu de présenter ce secours à la Pol[ogne], mais sous la condition, qu' elle cedera t[ou]tes ses prétensions sur la Livonie. Le S[ieu]r Canth[erus][1]) aura l' ordre de f[ai]re cet offre. Ox[enstierna] craint, que l' emp[ereu]r n' assiste la Pologne contre les Cosaques.

Інст. Осолїнських, рукоп. ч. 2973. ст. 12. (копія).

49. Лїзоля до цїсаря Фердинанда III. Варшава, 18. грудня 1648.

Лист від цїсаря одержав 13-го. Що до плянів подружа Івана Казимира, то Лїзоля вже давно стежив за тим і вже давнїйше дещо донїс цїсареви, так прим. про свою розмову зі секретарем короля та про свої натяки на послуханю у самого-ж короля; досї не міг однак зміркувати, що король про се думає а навіть королївський сповідник і секретар не можуть нїчого

[1]) Шведський посол в Польщі.

певного про се сказати. Іванови Казимирови предкладають ріжні подружа; з вдовицею по Володиславі IV, котра за тим побиває ся і буде до сего стреміти, щоби, коли вже не для себе, то бодай для якої своячки придбати королівський престіл; вона попирає мантуанську княгиню, за котрою стануть також французькі посли і великий канцлер. Иньші радять шведську королеву, але ледви чи що з того буде із-за великих перешкод.

Подає ріжні способи, якими можна би перетягнути Івана Казимира на австрійський бік та спонукати до женитьби із австрійською княжною.

Держ. архів у Відни, Polonica. (автогр.).

50. Саґредо до сіньорії. Відень, 23. грудня 1648.

Прийшов Aroni Colesiri (?), аґент з Польщі, і повідомив мене про причину виїзду Вісконті до Баварії. Dice, che l' Elettore scrivesse al Re, participandogli la pace d' Imperio, ordine nel medesimo tempo al suo residente qua, che abbocandosi col Sirigli, gli essibisse le sue truppe, che si devono licentiare in virtù de trattati. Il Sirili richiese la copia al residente et havutola la transmisse al Re, il qual scrisse sotto li 6. Dec. al duca, ringratiandolo dell' essibitione et dicendo, che mandaua soggetto per trattare et con la medesima lettera si e fatto partire il Visconte. E vero, che non portando egli provisione di denaro, si dubitarà, che possa ben negotiare. Il Sirili mi ha poi confidato il contenuto di altre lettere de secretarii del Re, nelle quali viene in primo luogo assicurato, dover Casimiro far tutto il possibile per persuader la Republica a far ben la pace al Cosacco, ma muover rigorosamente la guerra al Tartaro, sprezzando il pericolo di poter irritar il Turco, il quale sarebbe meglio haver nemico aperto, che occulto et insidiato, si come è al presente. Се має бути трактоване на коронаційнім соймі 18. сїчня, а що не можна вести війни без сильного відділу нїмецької піхоти, має король переконати републику, щоби найняла за всяку цїну наємне військо.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

51. Саґредо до сіньорії. Відень, 26. грудня 1648.

...Il sig. Conte Trautmannsdorf non si può meno dar pace, che essendosi la potenza redotta al termine pericoloso, che si sà, nè la Republica, nè il rè habbino ricchiesto assistenza omagonabile all'

Imperatore, nè meno a Suezzesi, e dice, che non si può dir altro, se non che li Pollacchi habbino perduto altrettanto il valore, quanto il consiglio, onde sopra la loro resistenza ò direttione non haversi a far stabile fondamento, attendendo il bene dalla mano di Dio...

Держ. архів у Відни. Disp. di Germ. (оригін.).

52. Саґредо до сіньорії. Відень, 2. сїчня 1649.

...Il padre Capucino, fratello del Conte Magno, впевнив Саґреда, що польський король має цїлком рішучий намір, виповісти війну Татарам, та що навіть великий князь московський попирає сесю думку.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

53. Relatio des Marchesen de Grana an S. Kais. Mt. wegen seiner verrichteten Legation an die königliche Wahl in Polen. Відень, 15. сїчня 1649.

Дістав 24. вересня з надворної канцелярії приказ, їхати в посольстві на елєкційний сойм до Польщі, і хоча старав ся звільнити ся від сего обовязку, під напором ґр. Травтмансдорфа в кінци згодив ся. В наслїдок припізненої видачі гроший на дорогу і ріжних інструкцій мусїв кілька разів відкладати свій виїзд і доперва 18. жовтня пустив ся в дорогу.

Безнастанні дощі та виливи рік утруднювали подорож і через се доперва 1. падолиста наспів до Кракова. Зазначує з негодованєм, що анї на граници, анї в Кракові, де задержав ся два дни, нїхто його не витав, анї не журив ся ним, так що всюди, немов приватна людина, мусїв сам собі давати раду та про все старати ся. Лише краківський посадник та купець Girolamo Піоссі відвідали його та передали йому привіт від маґістрату. Відтак пустив ся посол в дальшу дорогу і 9. падолиста заночував чотири милї від Варшави, даючи знати про свій приїзд Лїзолї та домагаючи ся від нього вістий про стан справ. Лїзоля переказав на другий день, що вибір ще не відбув ся і що все ще непевне із-за щоденної зміни сторонництв. З огляду на се, що тодї було загальне замішанє та треба було спішити ся, бо кождої хвилини могли проголосити вибір короля, не вижидав Ґрана урядового привитаня і приїому та чим швидше переїхав у вечер 10. падолиста до призначених для нього комнат у лїтнім королївськім замку в Уяздові, пів милї від міста. Про подробиці

зреченя Карла подав вже Лїзоля докладнїйший звіт. Само по собі що з огляду на отсе зреченє, мимо інструкції, не міг посол нїчого вже починати в хосен Карла, лише повідомив великого маршалка коронного про свій приїзд та просив о послуханє в соймі. Оба кандидати-королевичі мешкали на своїх добрах під містом; Ґрана хотїв їх відвідати і передати їм привіт цїсаря, але дізнав ся, що коли би й з початку елєкції приїхав, то се не було би можливо, бо булоби против елєкційних законів. Dem Casimiro ist aus meinem Befehl durch ein Schreiben vom Residenten an seinen Kammer-Secretarium Respekt und Komplimente übermittelt worden. Тодї прийшла вість про угоду між братьми, через що Ґрана хотїв післати резидента den Sachen ein Nachdruck zum Besten des Gemeinwesens zu geben. Zu Karl aber, der näher wohnte, um auch näheres über den Vergleich zu erfahren, ob da nicht vermittelt werden könnte, habe ich den Residenten geschickt. Але вже було по всїм. Ґрана розвідував про причини такого наглого рішеня Карла; головна причина була dass ihrer viel ihnen zu Herzen geführt die Verwirrung des Vaterlandes und die bevorstehenge Gefahr, dass wegen inheimbischer Feinde, Rebellion der Schismatiker in ganz Reyssen mit Zuziehung der gefährlichen Nachbarn, der Tartaren, das ganze Königreich unter einer Tyrannei geraten sollte; wie es auch leicht hätte geschehen mögen, zumalen Chmelnitsky allbereit mit starken corpo vor das Schloss Zamość gerückt und andere verschiedene Haufen in die herumliegenden Länder ausgebreitet, die bis auf 30 Meilen von Warschau vordrangen, wobei es von polnischer Seit kein Heer vorhanden war. So haben sich die Polen einreden lassen, dass Kasimir zur Kriegführung tauglicher und erfahrener sei. Die andere Ursache ist die natürliche Beschaffenheit selbiger Republicae, welche so confuse in allen ihren Sachen verfährt, und bei gleicher Freiheit des hochsten und geringsten seine Meinung hervorzubringen, geschieht es eben so leicht, [dass] der Bei-als Ab-fall in einer Sache genommen wird. Dio wichtigste Ursache aber ist, dass diejenigen vornehmsten subiecta, welche die ganze Faktion Karls geführt, mehrers für ihre Partikular-Passiones, Neid und Trotz gegeneinander diesem partito äusserlich affektiert, ihre Macht und Anhang zu erzeigen und sich dadurch künftig in Ansehen der Republik und künftigem König necessarii zu erscheinen und ihre emulos zu unterdrücken, — als dass sie innerlich und wahrhaftig bis auf völligen Ausgang dasselbe zu bestreiten gesinnt wären.

So der Vice-Kanzler Legintsky[1]), ein sehr kluger Kopf und geschworener Feind des Grosskanzlers Ossoliński, der zu Zeiten Wladislaws die allmächtigste Person war. Um also nicht zulassen, dass Ossoliński beim künftigen König dieselbe Rolle spiele, hat der Vice-Kanzler und viele andere sich der Person des Prinzen Karl bedient und seiner baaren Mittel, um geringere subjecta zu gewinnen. Als die Sache zum gefährlichen kommen sollte, haben sie sich auf gutes Gemüt des Prinzen Karl verlassen, dass er verzichten werde, wie es auch geschah, indem sie ihn dazu unter dem Schein der Gefahr überredeten, umsomehr da Kasimir in seinem Briefe an Karl, wo er ihn um Renuntiation bat, versprach, seine Anhänger bei Vakantien gerecht und nach Verdienst zu behandeln. Deshalb habe ich mich entschlossen in meiner Rede den König Joh. Kasimir zu rekommendieren. Am 13-ten um 2 Uhr sind zwei Senatoren, beide palatini, mit ihren Karozzen neben ziemlicher Anzahl aufwartenden Adel zu Pferd und Guardia zu Fuss, ex iussu reipublicae mich abzuholen kommen und perfunctis curialibus завезли Ґрану на місце, де відбував ся соїм. По перечитаню секретарем вірительної грамоти держав посол промову, на що відповів куявський епископ, як найвисший достойник між присутними, бо примас перед тим захорував. По нїм говорив маршалок в імени лицарського стану. Потім відпровадили сенатори посла знова до дому.

Bei meiner Ankunft haben mich der Nuntius Apostolicus, die Brandeburgischen, Neuburgische Gesandten und der Stadt Danzig Abgeordnete besuchen lassen; von den polnischen Proceribus: die Fürsten alle des Haus[es] Radziwil, der Marschall Kasanowski, welcher sich sehr devote erzeigt, der junge Zamojski, der Abbate Moskowsky, gewester Ambasciator in Hispanien und andere. Nur Ossoliński sat sich viele Tage nach meiner öffentlichen Rede durch einen von seinem Adel entschuldigen lassen.

Den 14.ten habe ich mich nach Hof verfügt, die königliche Leiche zu besuchen. Den 15-ten habe die Königin-Witwe kondoliert; sie war ihrer Unpässlichkeit wegen zu Bett. Den 16-ten hat der König Kasimir durch einen seiner Familiaren zu der Audienz hinaus auf 1½ Meil von Warschau jenseits der Weichsel mich führen lassen. Die Audienz ist öffentlich gewesen; auf meine Ansprache erwiederte er, er wolle seine Dankbarkeit in Werken erweisen und bat, der Kaiser möge in dieser guten Affektion fer-

[1]) Лѣщиньскій.

ners verbleiben; muss aber bekennen, dass seine gebrauchte Worte und termini mir ziemlich kaltsinnig und zu wenig respektierlich gegen E. Kais. Mt. gelautet. Den 17-ten habe bei Prinzen Karl eben diese Funktion gehabt: nun kann ich nicht genugsam beteuern, wie er sich respectuos gegen E. Kais. Mt. erzeigt.

Inzwischen hat der Reichstag seine Beratungen fortgesetzt und am 20. November abends Johann Kasimir zum König gewählt. Dieses geschieht mit dreimaliger Befragung vom selbigen Primate an die ganze Menge, ob sie den benannten für ihren König haben wollten, darauf erschallt das „Ja" Wort und hiemit ist es getan. Der 21-te wurde zur Leistung der juramenta über Pacta Conventa und andere Zeremonien bestellt gewesen (описує церемоніял). Am 23-te und 25-ten habe mich zur feierlichen Audienz angemeldet, jedoch beidemale unter verschiedenen Vorwänden verschoben, erst 26-ten ist diese Audienz erfolgt, aber nur private; — die Antwort des Königs ist sehr unvolkommen, kurz und undeutlich gewesen und ich habe erst mit Discurs einhelfen müssen. Verschiedene Fälle und Anzeichen aber zeigten, dass die von ihm versprochene Anhänglichkeit an den Kaiser den Tatsachen nicht entspreche.

Und desto mehrers zu bezeugen, was für Kais. Mt. auf diesen neuen König sich zu verlassen haben, sieht man, wie er seinen Bruder zu der Zession bringen sollen, ohne welche er zum königlichen Stuhl entweder gar nicht, oder mit grosser Gefahr hätte gelangen können; so ist er jenen Vergleich in allen punctis eingegangen, але по виборі відмовив свого підпису під автентичний текст умови.

По залагодженю всїх справ відповідно до інструкції рішив ся Ґрана вертати домів, тим більше, що коронація відложена на пізнїйше. Пращальне послуханє було сьвяточне і публичне; також розпращав ся з королевою-вдовою і королевичом Карлом.

Зі шляхти поручає цїсареви дім Радзївілів, як дуже могутний і прихильний до австрійського двора; про Осолїнського висказує ся лихо, так як той навіть не відповів на вірительну грамоту; Казановського хвалить. Краківський воєвода Любомірський і його син держать за одно з Осолїнським.

Подає для відома цїсарської канцелярії титули ріжних польських достойників.

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

54. Саґредо до сіньорії. Відень, 18. сїчня 1649.

Вісконті вернув з Баварії. Porta, quello hò già più volte scritto, che le truppe non si licencieranno senza la precedente sicurezza dell' effettuatione della pace et che all' hora poi il duca non penserà, che aggrauarsi della spesa, et lascierà, come dice, che qui potest capere, capiat!...

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

55. Саґредо до сіньорії. Відень. 6. марта 1649.

...Mi disse in confidenza [Trautmannsdorf], che doppo l' invasione dei Cosachi gia mai havevano [Polacchi] scritto una sola parola all' Imperatore, ch' è tanto interessato nella diffesa di quella provincia, che non havevano richiesi aiuti a chi si sia, che non pensavano da loro medesimi a difendersi et che il Regno non sia perdutto, non per altra ragione, se non perchè Dio non lo ha permesso. A questo proposito aggiunse: oltre la mala sodisfattione, con... parti di Polonia il Marchese di Grana, non ha il Re gia mai corrisposto al complimento, nè dato aviso della sua elettione con la missione al meno di gentilhuomo, come pareva convenienza, non ha complito con l' occasione delle buone feste, che purera solito; et in fine voleva far dar parti, come scrissi al S. M-tà, del suo matrimonio col mezzo del Visconti, ma perchè il Re non lo haveva accompagnato con sue lettere, il Visconti, presentendo sua sarebbe stato gradito, sodisfece ai commandi del padrone; ma col mezzo dell Imperatrice Eleonora è parso perciò all' Imperatore in dimostratione di qualche sua sentimento per le forme, con quali si regge il Re verso di lui, di richiamar il suo Residente Isola, il quale haveva havuto ordine di partire immediate...

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

56. Рудольф Шмід[1]) до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 2. цьвітня 1649.

...Warumben der Tartar Han wider den Lupulo so sehr erbittert, ist die Ursache, dass in jüngstverstrichenem Jahr also viel Tartarn mit reicher Beute aus Polen anheim ziehen wollen, man ihnen die Beute in Moldau weggenommen und der Tartern eine

[1]) Rudolf Freiherr von Schmied, надзвичайний цїсарський посол в Царгородї, висланий туди з кінцем 1648 р., щоби виєднати продовженє мира.

ziemliche Menge erschlagen. Dies begehrt der Han an den Moldauern zu rächen...

Держ. архів у Відни, Turcica. (оригін.).

57. Микола Саґредо до сіньорії. Пресбурґ, 2. цьвітня 1649.

Наспів лист з Польщі зі звісткою, що навязано переговори з козаками, але що війна з Татарами необходима per il fomento, che questi ricevevano dai Turchi. Вісконті приїхав сюди з Відня, мав авдиєнцію у цїсаря і ґр. Травтмансдорфа, говорив про прикре положенє Польщі, загроженої не лише через козаків і Татарів, але й від Шведів et ha iusinuato perciò la confidenza, che haverà il Re di essere assistito dall' Imperatore. Questa forma di ufficio niente ha sodisfatto quà, non conoscendosi, nè vigore, nè risolutione in quel governo, poiche li pericoli della Polonia sono stimati proprii di questa provincia. Il conte Trautmannsdorf li apprende infinitamente, et conosco certo, che vi sia quà dispositione di soccorrere la Polonia, anche can tutta armata di S. M-tà, dicendosi chiaro, che l' inviare 4—5000 huomini non è, che un mandarli alla morte sicura, mentre di Polacchi accessi a fuggire li abbandoneriano, et che si deve mandare un corpo, che sia atto solo a fortezza all' inimico. Il Visconti porta, che il Re tenirà una dieta a Maggio per meglio di ponere la diffesa del Regno, ma è stato all' incontro richiesto, sè è sicuro, che i suoi nemici aspettino tanto tempo ad offenderlo. Io non ho mancato di corsiderare, se non maggiore certo uguale pericolo soprastasse a questi stati dalli disavantaggi, (che Dio tenga lontani) della Republica, onde non si doverebbe usare tanta partialità verso la conservatione di questi due stati: Polonia et Venetia. Mi è stato risposto, che la guerra in Polonia sarà contro Cosacchi et Tartari, ad almeno contro Tartari, e que l' Imperatore non commoverà contro se le armi del Turco, sè vorrà conservarsi l' antemurale della Polonia, come al incontro può dubitare di havere la guerra sicura, sè dara aiuti alla Republica.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

58. Pater Bessernis (?) S. J. Яси, 8. цьвітня 1649.

Legatos Chmielnicii bis hoc anno habuimus. In Transylvaniam misit 6. Januarii et 10. Martii. Scopus legationis (ut mihi nob. Weresczeka Basilius, ipsius interpres latinus, secreto retulit) est, ut rex Poloniae Racocius omnino non obstante Rege coronato sit, quae

consilia a capite Calvinistarum Bisterfeldio et aliis Ungaris contra Polonos bis in Transylvania et in Ucraina cum Ungaricis legatis agitabant[ur].

Інстит. Осолїнських рукоп. ч. 225. ст. 222' (копія).

59. Микола Саґредо до сіньорії. Пресбурґ, 9. цьвітня 1649.

...Viene seritto, che il Transilvano non habbi ritrouato nei Cosacchi fermezza ò forma di governo, che lo possa sodisfare, onde possino perciò li Cosacchi piegare più facilmente all' accordo. All' incontro questi s[ignori] Ongari sostentano, che Ragozzi impatiente di ritrovarsi senza stati, non sia per acquistarsi, mentre in particolare la madre, che veneramente lo ama, et che ha molto danaro, uorrà certo vedere di avanzare in questo torbido qualche miglior conditione al figliolo, al fauore del quello è certo, che si fanno trattati con li Cosacchi. Ministro Ongaro principale mi assicura, che concorrono Turchi a fauore del detto prencipe, complendo loro oltre il resto, che quelle forze, che si diminuissero alla Polonia, formassero anche un prencipato a parte, non accrescendosi quelle del Transilvano, e qua si crede, che questo moto della Polonia non sia per così facilmente sedarsi...

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

60. Каменецький староста до львівського під-судді. Мачин, 5. мая 1649.

...Rakoczy conjunctionem armorum aprobował z Kozakami; szedł Georgius Czylar dapifer Transsylvaniae, wielki konfident jego, przez Jassy z poprzysiężeniem paktow i lig swoich; zaczym już oboz swoj na Derepczynie nad Murachwą postanowił nieprzyjaciel...

Інст. Осолїнських рукоп. ч. 227. ст. 217. (копія).

61. Микола Саґредо до сіньорії. Пресбурґ, 14. мая 1649.

...Il Visconti fa qualche instanza di gente per Polonia, ma anche questo in modo, che non sodisfà, non proponendosi mezzi aggiustati per condurla, nè per trattenerla. Дуже влучно замітив ministro principalissimo, на питанє, які новини в Польщі: una sola, che la Regina sta male, il Re peggio et il Regno malissimo...

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

62. Іван Казимир до Фердинанда III, Варшава, 16. мая 1649.

Приязнь спонукує його, повідомити цїсаря про наміри князя Ракоці. Pretende egli con l' aiuto degl' Eretici, come loro Capo, e con l' armi de sollevati Cosacchi rendersi facilmente patrone di questo mio Regno, per ritenere egli medesimo il possesso, o farne Re il fratello; et poi immediatamente portarsi all' occupatione di quello d' Ungaria, del quale si va già publicando Re, come l' hanno palesemente chiamato i suoi Ambasciatori appresso il Palatino di Valachia[1]). Stante la verità di queste machinationi, stimo, che V. M-tà debba far qualche diversione con l' ostentatione delle sue armi, et inuiare qualche aiuto di buona soldatesca, come fece la gloriosa memoria dell' Imperatore suo Padre, in soccorso de miei stati, i quali liberati da questo pericolo e dalle armi di Cosacchi, si rivolgeranno a fauore di V. M-tà contro il medesimo commune inimico. Mando perciò con la presente Nayman, mio secretario, котрому просить йняти віру.

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

63. Wiadomość z Jass. Яси, 30. мая 1649.

Poseł Rakocego, powracając ku domowi od Chmielnickiego, przyjechał 25-go do Jass; z takim responsem do pana swojego iedzie, aby Zygmunt Rakocy do Monkacza jechał i tam resydował poki Chmielnicki z Tatarami na Polskę nie poiedzie i wojsko polskie zniesie, dopiero Chmielnicki ma do niego posłać, aby choć tylko w 5000 Węgrów szedł do Polski eo fine, aby go do Krakowa wprowadził i na stolicy królewstwa polskiego posadził.

Інст. Осолїнських рукоп. ч. 225. ст. 225'. (копія).

64. Лист польського короля до белзького воєводи. Люблин, [червень 1649].

Wzielismy, w drodze tu iadąc, pisanie Wiern. Tw., w ktorym obaczywszy datę pod Czołhanskim Kamieniem y to z samego listu Wiern. Tw. wyrozumiawszy, zes Wier. Tw. w zad daley Woysko Nasze pomknął y na to mieysce Oboz przeniosł, bardzozmy sie temu zdziwili, ze Wier. Tw. nie trzymał się według woley Naszey Nowego Constantinowa, mieysca nie tylko Naszym ale y dawnych

[1]) Має бути di Moldauia; в Польщі звичайно називали Молдавію Валахією, а для Волощини мали назву Мултани.

Wielkich Hetmanow zdaniem na wytrzymanie chocby naywiększey potęgi nieprzyiacielskiey bardzo sposobnego. Takim bez słuszney przyczyny (bo ani Wier. Tw. iey wyrazasz, ani My baczyc zadney mozemy) retirowaniem sie dodałes Wier. Tw. temu nieprzyiacielowi serca y smiałosci, a w Woysku Naszym zmnieyszasz zaczętą ochotę, ze te tam mieysca ab hostilitate oczysciwszy, w głąb sie pomykasz, y nie wiedziec iescze, dlaczego Woysko Nasze vmyka się. Kiedybyscie byli Wier. WW. w tym wykonali wolą Naszę y dawney Woisko do iednego obozu, iakozmy o to nieraz pisali, wczesnie zgromadzili y ofortyficowawszy się zywnoscią opatrzeli, nie przyszłoby było do tey niepotrzebney retiraty, do ktoreyzescie Wier. WW. non bono consilio nimis festinanter postąpili. Dziwuiemy się y temu niepomału, ze Wier. Tw. z Nami zazywasz tych protestaciy, y ze tylko szesc tysięcy Woyska wszytkiego masz w Obozie, iakobysmy My y Urzędnicy przy Nas będący sczuplosci tey przyczyną byli, albo Wier. Tw. nie vrodził się w tey Rzptey y nie wiedział iey instituta, y zatym nie mogł baczyc, zkąd to pochodzi. My pewnie nietylko trzydiescy tysięcy ale y trzykroc sto tysięcy Woyska radzibyzmy teraz na tę woynę mieli, lecz wiadoma iest Wier. Tw. nieporządna conclusia blisko przeszłego Seymu, z ktorego nie spodziewac sie było y dziesiąci tysięcy Woyska, atoli My takązmy vczynili go ordinatią, ze go mogło bydz pod dwadziescia tysięcy. Iednakze dotąd W. Tw. tak wiele nie masz, tym sie dzieie, ze poborcy y szafarze według asignatiey Naszych pieniędzy nie wydaią, dla pomieszanych potym po Woiewodztwach y Powiatach declaratii o podatkach, ktore były na Seymie stanęły. Ztąd tedy przyczyna, nie z Nas albo Vrzędnikow Koronnych przy Nas reziduiących; aczci y to Nam musi bydz w podziwieniu, ze Nam tylko o szesciu tysięcy Woyska Wier. Tw. piszesz, podobno zapomniałes Wier. Tw. computu swego do Nas posłanego, z ktorego pokazuie się, ze około dziesiąci tysięcy Woyska miało się na onczas znaydowac przy obu Wier. WW. oprocz inszych Chorągwi, ktore interim do Wier. Tw. poszły, nie wspominaiąc ludu Wielm. Woiewody Sendomirskiego y innych, ktorzy z ochoty swoiey kosztem własnym zaciągnione Pułki swoie tamze do Wier. Tw. stawili.

Московскій Гл. архивъ МИД. Метрика коронна т. XXXV. (копія).

65. Лист польського короля до белзького воєводи. [Червень 1649].

Nie wątpiemy o tym, ze iako Vprz. W. piszesz, miałes się cieszyc z przyiazdu Naszego w tuteczne kraie, w ktore My, iak nayprędzey moglizmy, zblizelizmy się, abysmy Panstwom Nam od Pana Boga powierzonym dali skuteczną obronę, zazywaiąc do tego wszelakich podobnych sposobow. Pomknienie Woyska Naszego daley wgłąb od Constantynowa az pob Zbaraz stało się nad wolą y ordynacyą Naszę, co się Nam bardzo nie podoba, ale mamy nadzieie w Panu Bogu, ze to będzie sine vllo damno Reipublicae, zwłaszcza gdy za zgromadzeniem się Pułkow z Prus y z inąd do Nas idących, złączemy się wkrotce z Woyskiem Naszym, ze Nieprzyiaciel pociechy w zawzietosci swoiey za pomocą Bozą nie odniesie. Wydanie trzecich wici, ze Vprz. W. wspominasz w liscie swoim, z tych My wydaniem według zdania Panow Senatorow Naszych, tak na blisko przeszłey Convocatiey będących, iako tych, ktorzy Nam przez pisanie, zdanie swoie y vwazne tego przyczyny daiąc, oznaymieli, zatrzymuiemy się. Ządamy iednak Vprz. W., abys iako Woiewodztwa tamecznego naypierwszy Senator powagą swoią Obywatelow Woiewodztwa swego do tego skłonił, aby z checi y ochoty swoiey, gdy się tam trochę daley zblizemy, do Nas iako naygromadniey stawieli y obrony tey spolney Oyczyzny skutecznie y statecznie przy inszym Woysku, ktore z Nami idzie, dopomogli. Co my znak ku Oyczyznie miłosci y ku Nam obseruantiey przyimuiemy.

Московскій Гл. архивъ МИД. Метрика корон. т. XXXV. (копія).

66. Polnischer Abgeordnete Martin von Neumann an d. Kaiser. Відень, 4. червня 1649.

Має в імени польського короля виявити цїсареви, які змови робить Ракоці з козаками, з котрими він досї в дуже добрих зносинах. Damit er [Rakoczy] aber ihrer desto mehr und besser assekurieret und versichert sein könne, hat er durch seine Abgesandten bei ihnen anhalten lassen, dass sie ihme des homagium praestieren, öffentlich huldigen und für ihren König und Herrn annehmen wollten. Zu deme ist auch nach wahrhafter und gewisser Kundschaft, welche der polnische König in diesen Orten hält, eingelaufen, dass auf einem von dem Hospodaro in Walachei den Ragozischen Gesandten gehaltenem Bankett, seine, des Ragotzi, Gesundheit getrunken, dabei er nicht allein König in Polen, sondern auch in Hungarn genannt worden ist.

З того можна бачити, які наміри має Ракоці, коли каже себе так титулувати і се означає небезпеку для цїсарських країв з боку Ракоці і козаків, welche de facto in die 300.000 bestehet, zu denen auch 100.000 Tartarn zustossen, im Anzug begriffen sein sollen. Щоби сю небезпеку в час відвернути, думає польський король, що було би добре, wann der Röm. Kays. Mt. belieben möchte, mit dero Kriegswaffen einen Einfall in des Ragotzi Land zu tun, damit er dadurch divertieret, und von seinem Vorhaben möcht zurückgehalten werden, sie (poln. Kg. M-tät) wollten ihresteils mit Hilf und Zutat der Republica auch dahin bemuhet sein, wie die Cosaken könnten compescieret und wiederum vom Ihm abgezogen werden.

А що войско цїсаря від часу заключеня мира зі Шведами свобідне, має посол в імена короля просити deroselben zu Ihrem bevorstehenden Feldzug mit einer Hilfe, so sich in die 6000 Mann, vier zu Fuss, zwei zu Ross ungefähr erstrecken möchte, auf zwei oder drei Monat lang beizustehen. Пригадує, що батько короля, Жигмонт, помагав цїсареви.

Und weil der polnische König die Fürstentümer Oppeln und Ratibor dero Herrn Bruder Carolo Ferdinando mit gewissen reservatis cedieret und übergeben, als haben der Röm. Kais. Mt. sie mit dieser Okkasion den zwischen ihnen beiderseits verfalssten Kontrakt glaubwürdig vidimierter vorzutragen, zu dero Wissenschaft zu bringen und um Konfirmation zu bitten mir anbefohlen. Запевнене прихильности з боку Івана Казимира.

In dorso NB. Das Original ist aus Befehl Ihr. Kais. Mt. dem H. Visconte wieder hinausgegeben worden, mit der Ermahnung, dass er es dem Abgeordneten zustelle, solches dem Stylo gemäss einzurichten.

Bericht der Hofkanzelei: Wird der Inhalt dieses Memorials angegeben. In diesem Werk berichtet auch der Giov. Batt. Visconte durch ein Memorial sub praes. 13; також листи Осолїнського до краківського воєводи і до Франца Вешелєнї.

Gutachten der Räte de dto. Wien, 12. Juni 1649.

1. Вважати письмо передане польським послом за писане особисто від короля, а не від републики. 2. Меморіял посла не зладженнй по формі. 3. Was aber das negotium selbsten belanget, meinen die Räte, dass dasselbe militare und dahero auf E. Kais. Mt. Kriegsrat gehörig, allda mit mehreren zu erwägen sein möchte,

ob und wie weit diesem Ansuchen zu deferieren und was alsdann ferner darauf möchte zu tun sein. Im Fall aber E. Kais. Mt. nicht entschlossen diesfalls sich in etwas mit Ihrer Königlicher Mt. einzulassen, so möchte der Abgeordnete mit dieser Entschuldigung, dass die Traktaten zu Nurnberg noch in solchem Stand sich befinden täten, auch der Gegenteil sich mit Zusammenhaltung und Zuhang ihrer Völker also bezeigeten, dass Sie billig ein wachendes Aug auf ihre intentiones haben und sich also mit Ihren Völkern gleichfalls stundlich gefasst halten und solchem nach dieselbe ausser Landes gehen zu lassen Bedenkens tragen müssten.

Держ. архів у Відни, Polonica. (концепт).

67. Саґредо до сіньорії. Пресбурґ, 4. червня 1649.

Положенє в Польщі небезпечне. Co. Trautmansdorf si compiacque con atto di tutta confidenza leggermi Cifra di signore molto grande, il quale assicura, che li Cosacchi trattimo col Ragozzi et colli prencipi di Moldauia e Valachia: capo di tutti esser il Ragozzi. Anzi in un convento in casa del palatino di Moldavia ritrovandosi gl' Agenti di tutti questi prencipi et dei Cosachi ancora, tra squalor del vino essersi bevuto alla salute del Ragozzi, intitolandolo Re di Polonia e d' Ongaria. Dubitarse, che li Moscoviti possono concorrer in quest' unione, ma assicurarsi, che li Svezzesi la fomentino. Conclude la lettera con dire, che sopra questi emergenti si fosse risoluto d' espedir un secretario all' Imp-re. Et aggiunse Trautmannsdorf: „Io sò bene, che il Ragozzi sà mala volontà contro di noi, ma mi par sia imprudenza il non dissimularla, almeno per non haver tanti nemici dichiarati in una volta...

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

68. N. N. до краківского старости. 5. червня 1649.

...Jechali sam 2 Węgrowie do Wojewody Ruskiego[1]) przez Przeworsk, udawali, ze do p. Starosty Kałuskiego idą. Niedawno z nich jednego p. Wojewoda w Xięzu odprawił, drugiego z sobą przywiózł do Jarosławia; wieść sam o tym gęsta, co wiedzieć z jakiego fondamentu, ze Rakocy ma wygodzić p. Wojewodzie Ruskiemu pieniądzmi i ludem.

Інст. Осолїнських рукоп. ч. 225, ст. 224. (копія).

---

[1]) Яреми Вишневецького.

69. Georgius Rákóczy Regi Poloniae. Феєрвар, 4. червня 1649.

Regiae V. M-tis ad me legatus Ill. D. Ioannes Wielopolski de Wielopole, capitaneus Biecensis eximium favorem, quo M-tas me dignatur, contestatus, negotia statum et regna M-tis V-rae concernentia summa prudentia ac dexteritate mihi exposuit. Ego vicissim maximis pro tam benigno ac Regio affectu M-ti V-rae gratiis actis promptissima mea studia et servitia obtuli, ipsumque rogavi, ut et Regiam V-ram M-tem et Ser-mam RPublicam de sincero meo animo certiorem reddat, amicumque meum judicium indicet, quae omnia, quum Ill. D-num Legatum, virum ad gravissima quaeque negotia foelicissime expedienda natum, pari fide M-ti V-rae significaturum sciam, me ad ipsius sapientissimam relationem referens...

Московскій Гл. архивъ МИД. Грамоты царства Польск., сношенія съ Трансильв. Св. I. (оригін.).

70. Краківський староста до N. N. Варшава, 9. червня 1649.

...Od naszej węgierskiej sciany nie jest vanus metus, bo i Rakocego posłowie często się do różnych panów przeieżdżają i vires jego nie są contemnendae, które w krótkim czasie augere może, zaczem gdyby nas imparatos et omni praesidio orbatos chciał aggredi, nie wiem na jaką bychmy zdobyli resistencyą. P. Wojew. Ruski złożył jakiś zjazd universałami swemi i publikowanemi pod Wisnią pro 12. Juni; jesli exemplum jego sequentur drudzy panowie Wojewodowie, zaprawdę będzie miał dosyć...

Інстит. Осолїнських, рукоп. ч. 225, ст. 224'—5. (копія).

71. Микола Саґредо до сіньорії. Відень, 12. червня 1649.

Inteso, che dovesse arrivar qui l' Eccellentissimo Sig. Ambasciator Contarini, mi sono portato per servirlo in questa città. Ha Sua Eccellenza continuato il viaggio con speranza sicura, di ritrovare il Re in Warsavia, attendendo S. M-tà sino a S. Giovanni il ritorno del suo secretario qua espedito.

Il medesimo secretario ha hauuto audienza dall Imperatore et ministri. La sostanza del suo negotiato è giustificar le operationi del Re, rimostrar li pericoli del Regno, che saranno communi a questa provinzia, et richiedere aiuti. In questo ultimo punto in-

tendo, che si pretenda di qua, che siano mandati poteri ò commessi dalla Republica, con li quali unitamente si possa trattare, disposti essendo questi [. . . . . .] a formare una lega defensiva, quando la Polonia vi venga di buon piede et sia contro ognuno; questo sè ben riguarda anche alla Suezia, fa però, che cada in primo luogo in consideratione il Turco; onde se la lega si efettuasse, appare ben chiaro il servitio, che ne risulterà a V. S-tà..

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

72. Gutachten der Räte in der polnischen Angelegenheit. Відень 17. червня 1649.

Die Räte meinen, dass die Avisen wegen des Ragotzi jüngst zu Pressburg [. . . . . .] mit denen selben fontibus jedoch mit diesem Unterschied einkommen, dass wo von dem Ragotzi gemeldet wird, dass bei dem Bankett, so seinen Gesandten in der Walachei[1]) gehalten werden, er Ragotzi Kunig in Polen und Hungarn genannt worden, in den Avisen zwar anfangs in der ganzen Zeit nur Kunig in Polen gestanden, und allein ad marginem das Wort (und Hungarn) darzu gesetzt worden, dahero man etwa zu zweifeln, ob nicht solches additamentum mit Fleiss und zu dem Ende hinzugesetzt, dass E. Kais. Mt. um so viel ehender veranlangt und bewogen werden möchte, sich zu der gesambten Hilf zu verstehen.

Wie dem allem aber, so ist in Beratschlagung gezogen worden fürs 1. ob dem Kunig das [. . . . . .] subsidium 6000 Mann zu senden, oder fürs 2. allein oben an die Hand gegebenermassen arma ostentanda; und dann 3. wenn weder eines noch das andere ratsam, zu achten, welcher Gestalt der Abgeordnete zu bescheiden; 4. ob und was für diligentia oder praeventiones wegen der von dem Ragotzi eingebrachten Avisen zu tun und 5. was man sich wegen begehrter Verweigerung eines Pass für den französischen Gesandted Bregi zu verhalten?

Ad 1. finden die Räte folgende Bedenken: 1. dass das petitum gar nicht instruiert, dieselbe nicht von der Republica sondern vom König allein herkommt; 2. solches nur auf Verdienste seines Vaters und Mütter und auf blosse Oblation, dass es künftig vergolten werden sollte, gestellt; 3. keine Vollmacht, oder Bevollmächtigte, mit denen Konditionen paktiert werden könnten; 4. wäre auch eine Vollmacht vom König vorhanden, wäre noch eine von

[1]) Має бути: Moldau, див. ст. 106 прим. 1.

der Respublica notwendig. Wenn auch alle diese Requisiten vorhanden wären, wäre zu bedenken, ob man sich in etwas darüber einzulassen, weilen es die Erfahrnuss gegeben, wie schlecht die unter Kunig Sigismundo der Kron geleistete Hilf erkannt und vergolten worden: der Kaiser hat ihm gegen Schweden geholfen, als aber die Schweden den Kaiser überfielen, er nur seine Privatruhe und Nutzen beobachtet. Welche Undankbarkeit E. K. Mt. billig zu gedenken und, wenn sie auch in statu wären, dass sie einige Hilfe dorthin schicken konnten, gleichwohl zu betrachten, ob sie sich mit selbiger Kron so weit einlassen sollten, weilen es die Experienz gibt, dass selbige Respublica in dergleichen Fällen, wo sie nun für sich selbst ad tempus Ruhe haben kann, sich an einige Obligation empfangener Wohltaten nicht binden lasset. Dazu kommt, dass man noch nicht sicher wissen kann, was für ein Ausschlag die nürnbergische Traktaten gewinnen; daher nicht ratsam sich noch mehr zu entblössen, zumalen der Sukkurs selber, wenn er sich über 6000 Mann nicht erstrecket, wider einen solchen Feind zu gering, auch etwa vor den Polaken selbst nicht sicher sein werden. Auch so, wie mit Schweden, werden wir uns jetzt einen neuen mächtigen Feind über den Hals ziehen; sonderlich werden auch die Türken dabei interessiert und, wie die Avisen erkennen, die Tartaren, mit deren Bewilligung und Geheiss, im Anzug sein sollen. Auch die Chur- und Reichsfürsten könnten es für eine gefährliche Sache und gar für eine Kontravention der Hauskapitulation ansehen, wenn ohne ihr Vorwissen ein neuer Krieg erweckt werden sollte.

Ad 2. Aus diesen Gründen halten die Räte auch nicht für ratsam, dass die arma nur ostentiert werden sollen, weilen aus solcher Ostentation die oben angedeutete Gefahr gleichfalls erfolgen könnte und zumalen solche Anzahl Völker, wie begehrt wird, zum Scherz zu viel und zu Ernst zu wenig; zu geschweigen, dass die ungarischen Stände ihre Beschwerden auch dabei haben werden.

Ad 3. Dennoch meinen die Räte, dass man dem Gesandten nicht die absolute Negation geben soll, weil: 1. man nicht weiss, wohin sich dieser Kriegsschwall wenden möchte, und wann man deswegen in Gefahr kommen sollte, besser demselben in alieno quam proprio vorzubeugen; 2. weil der nürnbergische Traktat möglicherweise günstig verlaufen und der Kaiser überflüssiges Heer haben wird, so möchte man sich dieser Okkasion, selbige in polnische Dienste zu überlassen und ihrer desto leichter los zu werden, und 3. zu einem Traktat zur Rekuperierung der Fürsten-

tümer Oppeln und Ratibor bedienen, weilen der Konig und Respublica sich in Not befinden. Also unter dem Vorwande defectus formalitatis sollte der Abgeordnete dahin zu bescheiden sein: Der Kaiser wäre geneigt die Hilfe zu leisten und in Verhandlungen zu treten, aber die Traktaten in Nürnberg erfordern die Bereithaltung des Heeres; sollten diese aber zum guten Ausgang gebracht werden, so wird der Kaiser sich gern mit dem polnischen Kunig und Respublica wegen dessen, was zur Konfirmation beiderseits Konigreiche dienlich, vernehmen. Auch solle sich ein Gesandter mit gesammter Vollmacht vom Konig und Republik am kaiserlichen Hofe einfinden. In diesem Sinne dem Gesandten Rekredenzbrief ausstellen.

Ad 4. Obwohl die Avisen über Ragotzi zweifelhaft und auch nicht zu vermuten, dass Ragotzi sich unternehmen werde auf einmal sich zweier Konigreiche zu bemächtigen, nichtsdestoweniger wird dafür gehalten, dass dieselbe nicht ausser Acht zu lassen, sondern zu sehen, dass man sich derselben wohl und nützlich und also bediene, dass die Besatzung auf denen Granitzen gestärkt und wenigst auf die im J. 1609 ausgesetzte Anzahl, wie auf jüngstem Landtag geschlossen, reduziert, und damit zugleich sowohl den Ständen in Ungarn und dem mit denselben geschlossenen Vergleich genug geschehe, als auch dem Konig in Polen re ipsa Satisfaktion gegeben werde. Und weilen ohne das der Töres in Kameral-Sachen mit dem Ragotzi zu traktieren verschickt wird, daraus er Töres leicht zu erkennen haben wird, ob der Ragozi mit Gedanken, wie vorkommt, umbgehe. So möchte demselben durch Schreiben, nicht aus der hungerisch, sondern der Reichsexpedition, damit es um soviel mehr Ansehen bei ihm habe, und die Sache im besseren geheimb gehalten werde, mitgegeben, dass er dexter, ob dergleichen intentiones dem Ragotzi beiwohnen, penetrieren, auch wegen des Gilai, wer derselbe und wie er qualifiziert, sich erkundigen und, im Fall er befände, dass die Sachen nicht ohne Verdacht wären, dem Ragotzi im Namen E. K. Mt., was derselben diessfalls vorkomben, entdecken solle; nicht zwar, dass E. Kais. Mt. solchen Avisen Glauben zustelleten, sondern ihme, dass er auch seines Teils zu einigen widrigen Gedanken nicht Ursach oder Anlass geben wollte, zu erinern.

Ad 5. Die Räte wissen nicht, wie die Verweigerung des Pässe möglich wäre, da der Friede geschlossen.

Канцеляріїна замітка;

Conclusit Caesar wie geraten: und in Acht zu nehmen, dass in dem Bescheid für den Abgesandten die Offerten nicht gar zu fest, aber auch nicht gar zu mager seien. 2. Dem Wesseleni anzudeuten, wessen I. Mt. sich resolviert, welchem nach er auch dem Konig und dem Palatino Cracoviensi zu antworten.

Держ. архів у Відни, Polonica, (концепт).

73. Resolutio Caesarea pro ablegato Poloniae. Відень 19. червня 1649.

Recipit Caesar, quae Joh. Casimiri, regis Poloniae, ablegatus, Secretarius Martinus Neuman, tum viva voce, tum scripto proposuit ac requisivit. Цїсар хотївби помогти, але tractatus Norimbergae de executione pacis ще не скінчений.

Коли се залагодить ся, Mt. Caesarea lubens cum Ser-mo Rege atque incl. Republica Poloniae eam consiliorum et armorum viam inibit, quae ad conservationem Regnorum utrinque opportuna magis et proficua eligi poterit. In quam eventum S. Caes. M-ti haud ingratum erit, si qua persona idonea sufficienti potestate a Ser-mo Rege et Regno Poloniae ad tractandum de conditionibus super hoc negotio adfuerit.

Держ. архів у Відни, Polonica, (концепт).

74. Окружне письмо цїсаря Фердинанда III до елєкторів, в якім просить їх висказати ся, чи дати підмогу Польщі против козаків і Татарів. Відень 19. червня 1649.

Тогож дня письмо цїсаря Фердинанда III до угорського палятина, в якім повідомляє про бажаня польського посла і про свою відповідь.

Держ. архів у Відни, Polonica. (концепт).

75. Вірительна грамота для Лїзолї до польського короля. Відень, 26. червня 1649.

Держ. архів у Відни, Polonica. (концепт).

76. Моґунтський елєктор до цїсаря Фердинанда III. Вірцбурґ, 14. липня 1649.

...Da die Sache[1]) so wichtig, will auch mit übrigen meinen Mitchurfürsten dem Herkommen gemäss demnächsten behörige Kommunikation zu pflegen, deren Gemütsmeinungen einzuholen und fürters E. Kais Mt. hauptsächlich zu beantworten unvergessen bleiben...

Держ. архів у Відни, Polonica, (ориг.)

77. Сагредо до сіньорії. Відень, 16 липня 1649.

Доносить про відїзд секретаря польського короля без остаточного залагодженя справи, а то із-за mancanza, che il secretario haveva di poteri et la necessità di sapere li sensi della Republica Polona.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

78. Кольонський елєктор до цїсаря Фердинанда III. Бон, 22. липня 1649.

Висказує ся в загалї за удїленєм помочи Польщі против козаків і Татарів, але вважає теперішну пору за невідповідну до сього.

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

79. Універзал польського короля до черни. В обозї під Радеховом, 5. серпня 1649.

Jan Kazimierz z Bozey łaski Krol Polski, Wielkie Xiąze Lithewski etc. Wszem w obec y kazdemu z osobna, komu to wiedziec nalezy, a mianowicie wszystkim tym, ktorzy sie pod teraznieyszą zdrade do Chmielnickiego skupili, poddanym Naszym y Czerni wszytkiey łaskę Nasze Krolewską. Jakozmy na początku Panowania Naszego z wrodzoney Naszey przeciwko vtrapionym łaskawosci przestrzegali Was o łasce Naszey, tak i teraz o teyze łasce Naszey Was vbespieczamy, bylescie tylko sami obaczyc sie chcieli y, buntow zaniechawszy, powracali sie do domow swoich, y tak w dobrach Naszych Krolewskich Nam y Dierzawcom Naszym, iako y inszym Panom Waszym, posłuszenstwo oddawali. Widzicie y sami, co sie z Wami dzieie, iako wiele Narodu Ruskiego ludzi w niewolą Poganską wzieto, iako wiele pozabiiano, iako wiele

[1]) Справа підмоги Польщі против козаків і Татарів.

Cerkwi na chwale Bozą oddanych zgwałcono, strach y wspomniec, iako wiele złego stało sie nie przez Was, ale przez tego zdrayce Chmielnickiego, ktory z Poganstwem sie na krew Chrzescianską zmowiwszy, sie y teraz Tatarow na zgube Wasze trzyma, abyscie Wy, boiąc sie Poganstwa tego, temu zdraycy Naszemu posłuszni byli. Nie idziemy przeto z Woyskiem Naszym dlatego, abysmy Was niewinnych y oszukanych gubic mieli, ale zebysmy Was z sideł Poganskich, w ktore Was ten zdrayca Chmielnicki podał, oswobodzieli. Chcieyciesz tedy bydz wdzieczni tey łaski Naszey, a opusciwszy zaraz zdrayce tego Naszego, naydaley za cztery dni do domow Waszych y posłuszenstwa Panow Waszych wracaycie sie, a My Was pod obrone Nasze bierzemy, ze karania zadnego miec nie będziecie, ale przy prawach y starodawnych zwyczaiach Waszych zostaniecie. Takie napomnienie Nasze Wam posyłamy, abyscie w tym oszukaniu obaczyc sie mogli y raczey zazyc chcieli łaski Naszey nisz potegi y surowosci. Dan w Obozie pod Radziechowym, dnia V. Miesiąca Sierpnia Roku Panskiego MDCXLIX.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Метрика корон. т. XXXV. (копія).

80. Універсал польского короля до козаків. В обозї під Топоровом, 7. серпня 1649.

Jan Kazimierz z Bozey łaski Krol Polski, Wielkie Xiąze etc. Wszem w obec y kazdemu z osobna, komu to wiedziec nalezy, a mianowicie Pułkownikom, Assawolom, Setnikom, Attamanom y wszytkim mołodcom Woyska Naszego Zaporozkiego łaskę Naszę Krolewską. Chcąc na początku panowania Naszego Łaskę Naszą Woysku Zaporozkiemu pokazac, podalismy Wam byli Hetmana przez posłanie mu Chorągwi y buławy, rozumieiąc, ze ten, ktoremusmy tę łaskę uczynieli, miał Nam wiary dotrzymac, iako sie zdradliwie y obłudnie nam z tym wiele razy ofiarował. Jednak iz ten zdrayca Chmielnicki y niegodny imienia Chrzescianskiego nie przestał związku z poganstwem, ktorego na krew Chrzescianską y na zgubą samego Narodu Ruskiego y wiary starodawney Greckiey, oszukawszy Was wszystkich, ktorzyscie Przodkom Naszym Krolom Polskim zawsze wierni były, zaciągnął, Commissiey, ktorąsmy dla vspokoienia Was, Woyska Naszego, y dla zatrzymania praw y wolnosci Waszych naznaczyli, do skutku przywiesc nie chciał y Posła Naszego Krolewskiego u siebie zatrzymuie, a nakoniec na Woysko Nasze, Krola y Pana swego, Pomazanca Bozego, nastąpił, zleconego sobie od Nas nad Woyskiem Zaporozkim Hetmana przeciwko Nam

iako niewdzieczny łaski Naszey zażywaiąc, przeto składamy go z tegosz Hetmanstwa y, zeby za zdrayce Naszego y wszytkiey Oyczyzny y Narodu Ruskiego nieprzyiaciela był miany, opowiadamy. Wam zas roskazuiemy, abyscie go więcey za Hetmana nie znali, ani ni w czym nie słuchali, ale zgromadzili sie do Semena Zabuskiego, ktorego Wam za Hetmana władzą y powagą Naszą Krolewską podaiemy. Ktorzykolwiek tedy z Was vsłuchaią tego roskazania Naszego y gromadzic sie będą do pomienionego Semena Zabuskiego, tych my do łaski Naszey przyimiemy y, wiedząc zescie od tego zdraycy oszukani byli, wszytkie wine Wam odpuszczamy y Was przy prawach y wolnosciach waszych zachowamy. A iezliby miedzy Wami znalezli się tak nieposłuszni, zeby łaską tą Naszą Krolewską y przestrogą wzgardzic mieli, mamy nadzieie w Panu Bogu, ze Nam dopomoze przeciwko Nim iako wiarołomcom, ze ich Nam da na zemste y pokaranie za tak wielkie występki. Ale spodziewamy się, ze ta łaska Nasza pokazana skłoni Was wszytkich do pokoiu y powinnego Nam posłuszenstwa. Dan w Obozie pod Toporowem, dnia VII. M-ca Sierpnia Roku Panskiego MDCXLIX.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Метрика коронна т. XXXV. (копія).

81. Кримський Хан до польського короля. Під Зборовом, [16.] серпня 1649.

Za pomocą y miłosierdziem naywyszego y naywszechmocnieyszego Pana Boga wielkiey ordy wielkiego Panstwa, Stolicy Krymskiey y wszystkiey czerniey Czerkiewskiey, tak wielu Tatarow gminu Nohayskiego y niezliczonego woyska wielkim Cesarzem będąc, Ja szczęsliwy, potężny, łaskawy a nieogarniony naywyszy Islam Gieray Han, ktorego panowanie niechay trwa w nieskonczone wieki. Szczęsliwy y mieły Janie Kazimierzu, Polskiego, Litewskiego, Ruskiego, Pruskiego, Mazowieckiego, Czerniechowskiego, Gotskiego, Szwedskiego, Wandalskiego Krolewstwa y wszystkiego Chrzescianstwa wielki Krolu Bracie nasz Czwarty, ktorego szczęsliwe Panowanie niechay długo trwa, spytawszy się na zdrowie y mieły przyiazn waszą, donosiemy do wiadomosciey waszey, iz nieprzyiazni nasze y woienną zawieruchę, ktora tak się była zaniosła, iz się wiencey przyiazni y braterstwa między sobą nie spodziewaiąc, iednak żądaniu waszemu dosyc czyniąc, onę w przyiazń y braterstwo wieczne odmieniwszy, te między nami waruiemy konditie, ktore nizey opisuiemy. Pierwsza konditia ta iest, zeby Hetman Zaporowski Chmielnicki, dozywotnim zostaiąc, y z swemi spisanemi

czterdziestą tysięcy Kozakami naymnieyszey tak od Was samego, iako od Namiestnika y Wezyra waszego, tudziesz od Panow tych, ktorzy w kozackich kraiach mieszkaią, a Waszych Poddanych, krzywdy y pomsty nie odnosił, ze gdy potrzeba będzie, kiedy Kozacy na woynę poydą, na ten czas odbiegszy domow swoich, zeby przez to zadney szkody y krzywdy nie ponosili. Wtora konditia, zeby swe nam podług dawnego zwyczaiu podarki y upominki, nic nie umnieyszaiąc, na kazdy rok przysełali. Więnc tesz wymawiamy sobie paszą około Ozowa pod Ingel, Ungel y Czabartyl, ze gdy nasze Krymskie stada nad nimi pasc się będą, zeby z strony waszey od Panow waszych coraz zabierane nie były. Zebyscie wespoł ze mną do smierci przyiaciołom naszym przyiacielem a nieprzyiaciołom nieprzyiacielem zostawali, a gdy tego była potrzeba, zebysmy pomocy waszy potrzebowali, zebyscie nas woyskiem waszym posiłkowali. Zas zebyscie u włosci Nayszczęsliwszego y Naypotężnieyszego Cesarza IMsc. nie wpadaiąc, tak morzem iako lądem szkody zadney nie czynieli, ale owszem przyiaciołom przyiacielem a nieprzyiaciołom iego nieprzyiacielem zostawali. Jezeli tedy nie pokaze się iaka z waszey strony w tych Paktach zdrada, y owszem iezeli swięty pokoy czcic y szanowac będziecie, podprzysięgam wam przez naywyszego y nayprawdziwszego Boga, naymnieysza was od Nas y od Braci Naszey, Gałga Sołtana y Nuradin Sołtana, y od inszych Sołtanow, tudziesz od Szaryn Beia y iego Murzow, y Muntekat Beia y iego Murzow, y od Murzow y woysk tak wielkiego iako y małego Nohain, iednym słowem zadney czerni y Ordy naymnieyszy do Krolestwa waszego nie posyłaiąc, zadna krzywda y szkoda z strony naszy nie podka, a iezeliby się te pakta zerwac miały, tedy z waszey strony przyczyna będzie, bo nadzieia w Panu Bogu, ze my swiętego pokoiu nie wzrywaiąc, owszem nie tylko ia do smierci chce, ale y potomkow swoich radbym, zeby wam y potomkom waszym byli przyiacielami. Wy tez, mocno trwaiąc w przyiazni y braterstwie, nie wątpiemy, iz ią często oswiadczac będziecie. Działo się w miesiącu Szabanie Roku 1059 pod Zborowskim miastem.

[Переводив Hiacynt Comes Małachowski 24 Martis 1790].

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грамоты царства Польск., сношенія съ Татар. Св. 3. (оригін. з переводом).

82. Visconti al Re di Polonia. [Відень], вересень 1649.

Еспанський амбасадор заявляє свою радість по причині заключеня зборівського договору і висказує в імени свого ко-

роля надїю, що Польща буде могла звернути своє оруже против Турків. Et poichè in simili sensi haverà rappresentato l' istesso alla M-tà V-ra il sign. ambasciatore Veneto, così desidera sommamente S-ua M-tà Catt-ca, che la M-tà V-ra somministre il modo, che si potrà tenere per persuadere a cotesti senatori, che vogliano acconsentire et cooperare a cosi santa et gloriosa impresa...

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ.

83. М. Саґредо до сіньорії. Відень. 17. вересня 1649.

До цїсарського двора приїхав ігумен Маковський висланий польським королем в характері посла до Еспанії. Сегодня обідав у Саґреда в товаристві ще одного польського шляхтича, котрий був секретарем у Володислава IV.

Tutti concordemente mi hanno detto, che nelle picciole diete di Posnania e Calisia si sia decretata la guerra contro il Turco, per farsene la propositione a nome de medesima nella dieta intimata per 25. Novembre. Che la forma della stesso decreto sia, che il Re subito, che havesse ò victi ò in altro modo acquietati li rumori con Cosacchi, dovesser muover la guerra al Turco. Aggiungono questi Signori, esser facile cosa et da sperarsi, che concorrano anco altri Palatinati nei medesimi sensi; commune essendo in tutto il Regno il concetto, che la calamità patitesi nelle ultime guerre siano procedute dall' havere la Republica di Polonia reietto il salutare consiglio, che Wladislao diede.

Ho concertato col Visconti, di esser dimani col Sign. Co. di Lumiares[1]), il quale con questa occasione certo rinforzerà gli ufficii a nome del Cattolico et vederò ancora, se sara possibile, che allarghi le esshibitioni, da quello contiene la lettera scritta già al Re. Studierò pure a tutto quel più, in che io potessi, contribuire a così importante fine. Vederò, che il Nontio vi unisca li suoi officii, et considerò, se l' Imperatore potesse coadiuvare in qualche parte...

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

84. М. Саґредо до сіньорії. Відень, 25. вересня 1649.

Мав нараду з еспанським послом; він радо згодив ся і обіцяв написати до маркіза делля Фуенте; також написав довгий лист до польського короля, королевої і нунція та мав розмову з Вісконті. Egli si è esshibito di condursi alla dieta et

[1]) Еспанський посол.

essendo molto accetto al Re et ben veduto anche da alcuno di quei senatori, sperarebbe giouare all' intento. Саґредо звертав ся також до нунція і до ґр. Травтмансдорфа. Сей останний замітив, що із-за неспокоїв в Нїмеччинї і тому, що саме тепер заключено мир з Турками, цїсар не може отверто помагати Польщі против Туреччини, але бажає, щоби на Турків спала отся війна, і буде дїлати в тім напрямі через Лїзолю та иньшими способами.

Держ. архів у Відни. Disp. di Germ. (оригін.).

85. М. Саґредо до сіньорії. Відень, 16. жовтня 1649.

Il Sign. di Lumiares mi afferma, haver non solo rinovato officii con Polonia, per la diversione contro Turchi, ma anche di haver parlato all' Imperatore, acciò comettà al suo Residente Isola di contribuirvi in prossima dieta, come potrà; dice essersene l' Imperatore da principio escusato, ma haverlo poi premato con ragioni et rimostranze a segno, che gli habbi promesso constantemente di commetter all' Isola, che con cautella provedi con ogni mezzo a lui possibile, che nella dieta prossima si stabilisca di far la guerra al Turco...

Держ. архів у Відни. Disp. di Germ. (оригін.).

86. Семен Реніґер[1]) до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 17. жовтня 1649.

Про свою розмову зі семигородським аґентом, котрий старав ся його переконати, що цїсар, Польща, Семигород, Молдавія і Волощина повинні спільними силами напасти Турків. Auch hat der Agent von mir ausforschen wollen, ob ich nit wisse, mit was Kondition die Polaken mit den Tartaren Frieden gemacht. Die Türken wissen es auch nit; sagte mir eben dieses, was ich d. dto. den 15. geschrieben, dass sie sich gleichsam besorgen, der Tatar-Han mit Hilfe der Polaken und Kosaken, in Ansehung der Minorität des Türkischen Kaisers, nit etwa auf dem Schwarzen Meer ein Feuer anzünden und den venedigischen Krieg fomentieren helfen möchte. Der Tatar-Chan hat zwar zwei Abgesandte an die ott[omanische] Porten geschickt und avisiert, dass er mit den Polaken Frieden gemacht, aber simpliciter und ohne einzige

[1]) Цїсарський резидент на султанськім дворі.

Erklärung, auch nur zwei schlechte Kerle, herentgegen werden die Türken einen vornehmen Mann mit Sobel und Kaftan zum Tatar-Chan abfertigen und ihm gratulieren lassen, woraus genugsam zu konjekturieren, dass ihme nichts gutes traumen muss.

Держ. архів у Відни, Turcica, (оригін.).

87. М. Саґредо до сіньорії. Відень, 23. жовтня 1649.

Сегодня приїхав тут несподївано посол з Польщі; навіть Вісконті не був повідомлений про його висилку. Се оден із перших епископів польської держави[1]). Він має через Інсбрук їхати до Венеції в характері амбасадора. Io lo vederò doppo domani et subito, che egli lo permetta de suoi incarichi et delle dispositioni del viaggio, potrò scrivere col pross[im]o dispaccio più particolarmente. Вісконті запевнює, che egli porti concetto, che nella prossima dieta si possa prendere alcuna risolutione di fare la guerra al Turco, adducendo, che il Regno vi sia disposto... Tanto il Visconti ha portato anche al Sign. Ambasciatore di Spagna, il quale si mostra molto zelante et disposte ad impiegare ogni suo potere per sollicitarne l' effeto.

P. S. Вісконті дістав лист від секретаря Доні, що польський король прихильний до війни з Турками і сподіє ся мати 40.000 козаків до своєї розпорядимости. Від себе додав Вісконті, що сей епископ-посол, се оден із найгорячійших приклонників війни з Турками і мабуть має деякі порученя в сій справі.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

88. М. Саґредо до сіньорії. Відень, 30. жовтня 1649.

Вісконті говорив про куявського епископа, що він хоче довести до порозуміня між Польщею і Венецією, та запевнити ся, що Венеція в разї спільної війни не заключить окремо від Польщі мира з Туреччиною і дасть Польщі грошеву підмогу. Відтак мав Саґредо розмову із самим епископом. Сей висказав бажанє, щоби Венеція вислала свого посла на польський сойм, впевняючи, що настрій тепер лїпший, чим за часу Тєполя, котрий впрочім вів переговори лише з королем, а не з републикою. Саґредо у відповіди зазначив з натиском, що Венеція

[1]) Куявський епископ Микола Ґнєзош.

сама терпить тепер на брак гроша. З епископом говорив також і еспанський посол та переконував його, що Польща повинна дати поміч Венеції. Навіть цїсар заняв ся сею справою, заявив перед Вісконті свою прихильність до Польщі та висказав бажанє, che si portasse all' effetto.

Нунцій також багато сподїє ся від акції піднятої епископом.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оризін.).

89. Avisi di Polonia Варшава, 6. падолиста 1649.

Поїздка куявського епископа non si publicò qui, che per andar all' anno santo et non per Ambasciatore del Re.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (копія).

90. Юрій II Ракоці до польського сойму. Бистриця, 8. падолиста 1649.

Поздоровленє соймови і вірительна грамота для свого посла [Андрея Клобушицького].

Інст. Осолїнських рукоп. ч. 2286, ст. 24. (копія).

N. B! 13. падолиста 1649 — 28. червня 1650.

Акти що відносять ся до посольства Віміни до Хмельницького, випечатані в прилозї до моєї розвідки: „Венецьке посольство до Хмельницького“ (Записки Наук. тов. ім. Шевченка т. LXXVIII ст. 51—89, ч. 1—29).

91. Лїзоля до цїсаря Фердинанда III. Варшава, 20. падолиста 1649.

Повідомляє про свій приїзд до Варшави: ac interea manum quantocius Selesiaticis ac Hungaricis negotiis sedulo admouebo, ita ut intra paucissimos dies illa ad optatum eventum perducenda exitum omnino confidam...

Держ. архів у Відни, Polonica. (автогр.)

92. Іван Казимир до Миколи Саґреда, Варшава, 20. падолиста 1649.

Заявляє охоту взяти участь у війні против Турків, але треба, щоби й иньші володарі не відтягали ся від сего дїла.

De quali è necessario, che apparischino evidenti segni a questa nostra nobiltà, che senza tale evidenza ragionevolmente rifiuterebbe qualcunque propositione, che le venisse fatta d' intraprender una guerra di cosi dubiose consequenze.

Держ. архів у Відни. Disp. di Germ. (оригін.).

93. Іван Казимир до ґр. Люміяреса. Варшава, 20. падолиста 1649.

Заявляє охоту підняти пляни Володислава IV, але шляхта є за удержанєм мира, тому не може входити в зобовязаня senza avere chiarezza non solo del buon desiderio, ma dell' effettiva assistenza et unione degli altri prencipi.

Держ. архів у Відни. Disp. di Germ. (копія).

94. Саґредо до сіньорії. Відень, 27. падолиста 1649.

Приїхав курієр з Польщі. Вісконті оповідав Саґредови, що Хмельницький писав до польського короля і просив підняти війну на Турків, переконуючи його ріжними доказами та впевняючи про певний успіх.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

95. Саґредо до сіньорії. Відень, 4. грудня 1649.

Вісконті передав йому лист від польського короля, котрий залучує до звіту[1]). Кромі сего сказав Вісконті, che egli habbi tenuto ordine dal Secretario Doni in nome de Re, di dire agli Aam[asciatori] di Spagna et Venetia, che il punto degli aiuti deve esser giocato (che cosi appunto gli vien scritto) a carte scoperte et che bisogna dichiararsi bene prima di trattar altro. Haveva il Visconti due lettere per il Co[nte] di Lumiares.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.)

96. Іван Казимир до посла Вісконті. Варшава, 12. грудня 1649.

Хмельницький поступає хитро і підступно; хоча пише покірні листи і заявляє охоту йти на спільного ворога, non di meno sta facendo di presente strette prattiche unitamente con il

[1]) Гл. ч. 92.

Ragozzi. Et hanno mandato di concerto ambasciadori al Moldauo, per tirarlo al partito contro di noi, et il Chmielnicki ha fatto intender al sudetto Moldauo, che vuole dichiaratione aperta, se lo doverà tenere per confederato ò per nemico. Stimola incessamente il Moscovita et ha fatto lo stesso col Turco, al quale fa grandemente offerte, per esser sotto la sua protettione...

Tutto questo habbiamo penetrato da molti sicuri avisi et particolarmente dalle lettere intercette di Moldavia, onde questi S. D-i hanno risoluto il punto, di non licentiare la soldatesca.

Держ. архів у Відни. Disp. di Germ. (оригін.).

97. Іван Казимир до Юрія II Ракоці. Варшава, 26. грудня 1649.

...Non potuit latere Illustr. Vestram ob ipsam locorum vicinitatem et ingens periculum, quod ex perniciosis Cosacorum... motibus Regno nostro et Christianitati imminebat, et subsecuta tranquillitas, quam populis dominiisque nostris restituimus. Бачить в тім признаку божої ласки; agnoscimus etiam Ill[ustrita]tis Vestrae dignam Christiano Principe et bono vicino beneuolentiam, quod sicut exitiosis istis motibus et Regni calamitate indoluit, ita nunc feliciores successus Nobisque res brevi tempore gestas per litteras et Generosum Andream Klobuczicki, internuntium suum, amice gratulatur. Висказує бажанє, щоби давна приязнь між ними все оставала.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Метр. кор. т. XXXV. (копія).

98. Лист польського короля до князя Корецького. Варшава. [1650].

Doszła Nas wiadomosc, ze Wiern. Tw. posłałes ludzie swoie armatos głębiey w te tam kraie, gdzie nie tylko priuatis, ale y woyskom Naszym y Rzptey wchodzic sie nie godziało asz do declaratiey Seymowey; skąd iusz wszczeły sie znowu miedzy pospolstwem zamieszania, że sie obawiac przychodzi, aby ten pokoy, tak wielką pracą Naszą y staraniem wszytkiey Rzptey postanowiony, nie był rozerwany. Jako my odwagi Wier. Tw. y ochote do vsługi Oyczyzny chetnie przyimuiemy y dobroczynnoscią Naszą nagradzamy, tak Nas to bardzo obchodzic musi, gdy Wier. Tw. nad wolą Nasze y Rzptey wiecey czynic powazasz się, bo za pozwoloną Amnistię pod Zborowem y na Seymie potwierdzoną nie była w mocy Wier. Tw. vindicta nad swemi poddanemi, kiedy Rzpta, głęboko

w to wgladaiąc, w zapomnieniu, to cokolwiek sie stało, miec chciała. Nie mozesz tedy Wier. Tw. priuatus nad wolą Naszę y wszytkich Stanow w tym sobie postepowac, bo y tym nic nie wskorasz, y obawiac sie, abys Oyczyzny nie zawiodł. Zaczym napominamy Wier. Tw., abys dalszych takich postemkow zaniechał, a według prawa i intentiey Rzptey zachował sie. Zyczemy etc...

Московскій Гл. Архивъ МИД. Метр. корон. т. XXXV. (копія).

99. Польський король до Хмельницького. Варшава, [1650].

Doszło Nas wiedziec od Wielmoznego Woiewody Kiiowskiego, że w Woiewodztwie Bracławskim za płochoscią ludzi vrodzonego Samuela Koreckiego na nowe sie tumulty zanosi. Czemu My wczesnie zabiegaiąc, iako ten postempek ludziom tym zganilismy, tak chcemy to miec po Wier. Tw., abys wszelakim sposobem zabiegał temu, y nie dopusczał, aby kto z woyska Naszego Zaporozkiego miał sie do tych buntow mieszac, o czem Wiern. Tw. znosic sie będziesz z Wielmoz. Woiewodą Kiiowskim.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Метр. кор. т. XXXV. (копія).

100. Саґредо до сіньорії. Відень, 1. сїчня 1649.

Приїхав курієр з Польщі. Вісконті казав, що тоті панове, котрі є за війною з Туреччиною — отже сторонники короля — дуже занепокоєні тим, що Еспанія веде переговори з Турками, а навіть має післати там свого посла Алеґреті. Також не довіряють, чи Венеція справдї буде продовжати рішучу війну із ворогом христіяньства.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

101. Іван Бапт. Вісконті до цїсаря Фердинанда III. Відень. 3. сїчня 1650.

Польський король поручив йому звернути увагу цїсаря на заходи Швеції против Австрії і радить не розпускати війска, щоби в разї потреби бути готовим. Впевнює про велику прихильність польського короля до цїсаря.

Хмельницький... stà facendo di presente strette prattiche unitamente con il Ragozzi; et hanno mandato di concerto Ambasciatori al Moldauo, per tirarlo nel partito contro la Corona di Polonia, et il Chmielnischi gl' fatto intendere, che uole aperta di-

chiaratione, se lo douerà tenere per confederato ò uero nemico. Ha fatto parimente grandi offerte al Turco, per esser sotto la sua protettione e portar le sue armi dove quello uorrà. Fra tanto ritiene ancora nelle selue i Tartari e non permette, che essi ò i Cosacchi possino parlare con alcun Polacco ò persona sospetta. Про все отсе дізнав ся король із ріжних боків а головно із переловлених листів з Молдавії е però ha risoluto con la Republica il punto, di non licentiare la soldatesca. Finalmente mi commanda di rappresentar a V. M-tà, che se non fossero questi dubii et apparenze di nova guerra, uederebbe dalle dimostrationi l' effetto fraterno e la veneratione, che le conserua.

Держ. архів у Відни. Polonica. (автогр.).

102. Семен Реніґер до Рудольфа Шміда. Царгород, 29. сїчня 1650.

...Unlängst habe ich avisiert, dass der Gross-Vezier den Residenten aus der Moldau und der Walachei rufen lassen, ihnen beiden anbefohlen, sie sollen ihren Fürsten schreiben, dass sie kommen und dem Sultan die Füsse küssen. Dieses Begehren kontinuiert noch, obzwar erwähnte Residenten sich genugsam bemühet, solche Resolution zu ändern; es ist nur dahin vermeint, dass sie spendieren sollen.

Татарський хан писав до порти, що має до єї розпорядимости 100.000 Татарів і кождого часу може мати 20.000 козаків. Der Vezier hat den Residenten aus der Moldau und der Walachei diesen Brief in Original vorgewiesen und gesagt: „Seht, was mir der Tatar-Han schreibt!" — sie hiedurch zu schrecken und ihre Fürsten desto mehr zu spendieren vermögen.

Держ. архів у Відни. Turcica. (оригін.).

103. Семен Реніґер до Рудольфа Шміда, Царгород, 15. лютого 1650.

...Довідує ся, що жаден з воєводів не приїде до Царгороду. Семигородський посол оповідав йому, що на Волощинї присягло 50—60 тисячне вийско не опускати своєго воєводи. Молдавський воєвода писав, що він за свої гроші викупив польського вожда Потоцького із татарської неволї і держить тепер у себе. Здаєть ся, щоби його подати в підозрінє у Турків, оповідають, що він заручив з ним свою дочку. Турки підозрі-

вають, що Поляки, а особливо Москалї, задумують щось недоброго на Чорнім мори і кажуть, що визнатний польський посол перебуває тепер в Венеції.

Держ. архів у Відни, Turcica. (оригін.).

104. Лїзоля до Фердинанда III, Варшава, 20. лютого 1650.

Хмельницький намавляє польського короля до нападу на Туреччину і король, здаєть ся, має до сего нахил.

Між Швецією і Польщею напруженє. Поляки повинні би злучити ся з Данією, Голяндією і Ганзою та відобрати назад области загарбані Шведами; але багато з них не хоче сего для хвилевого спокою і вигоди. Найлїпше було би, коли би Хмельницький в тихім порозуміню з королем напав Швецію; коли би козакам пощастило ся, tunc Rex apertum habiturus est campum suis praetensionibus instaurandis ac, subtracta larva, proprio suo milite bellum ipsis indicendi et arctiora cum M-te Vestra sancienda foedera; коли би знова підприємство не повело ся, міг би вину звалити на козаків. Іван Казимир і Хмельницький мабуть радо згодять ся на такий проєкт.

Польський король має охоту війти з австрійським двором в тїсний союз. Коли би цїсар і рада мінїстрів згодили ся на проєкт Лїзолї, primum consultum videretur dextre et delicate Regis animum explorare, in quo, si necessarias intentis nostris animadverterimus dispositiones, posset postea quaesito colore clam ad ipsum ablegari prudens aliquis et sagax ex aula Caesarea minister, qui cum ipso ac Cosacorum Duce обговорив-би ту справу. Треба буде приєднати також великого канцлєра, але се не тяжко.

Держ. архів у Відни, Polonica. (автогр.).

105. Лїзоля до Миколи Сагреда. Варшава, 13. марта 1650.

Попирає змаганя Венеції, втягнути Польщу у війну против Туреччини, інформує Сагреда про полїтичне положенє Польщі і дає ріжні ради.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (автогр.).

106. Доні[1]) до Івана Бапт. Вісконті. Варшава, 19. марта 1650.

---

[1]) Приватний секретар Івана Казимира.

Коли Польща має вести війну з Туреччиною, то перш за все треба гроший на 10.000 нїмецького наємного вийска, тобто на 6000 піхоти і 4000 кінноти. Все отсе має Вісконті піднести, як свою власну гадку. Нїяк не може мати вигляду таке веденє переговорів, яке було за Тєполї, котрий хотїв все мати за 200.000 скудів, без нїяких обовязань, навіть без обовязаня не заключати самостійно мира.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (копія).

107. Везир кримський Сефер Казн Аґа до Юрія Осолїньского. [май] 1650.

Wielmozny w Familiey z relligy Messyaszowey Naiasnieyszy uczestniku z pokolenia Iesusowego, mieły y sczery przyiacielu y Bracie nasz wielki Kanclerzu, przed ktorego obecnosc oddaiąc sieła niezliczonych pozdrowienia naszych, y iako się macie, iezeliscie dobrze zdrowi spytawszy się, to oznaymuiemy, iz, moy kochany Bracie, do Sczesliwego y Wielmoznego Pana mego wielkiego Hana JMsci Goniec wasz Bieczynski przysłany będąc, oznaymieliscie, iz na naznaczony czas teraznieyszy skarb wasz do Kamięnca iest przywieziony, zaczym zięcia naszego przysławszy, abyscie skarb swoy odebrali, Pan Bog wszechmogący wie y swiadkiem iest, iz iakosmy się z sobą pod Zborowem rozeszli, zięcia waszego nie inaczey iako potomka swego traktuiąc, tak iz nic nie zeszło na iego poszanowaniu, teraz y zięcia waszego y Potockiego posełamy, Pan Bog niechay sprawi, abyscie sie sczesliwie z sobą obaczyli. Moy Bracie, P. Bog wie y iest mi swiadkiem, iz pod Zborowem z wami tak wiele słow rozmawiaiąc, rozumu y wysokiego dowcipu waszego nie mogąc zapomniec, zawsze przy Panie moim y przy wszystkich Panach y Murzach Krymskich uwazny waszy rozmowy y dobroci wypowiedziec nie mogę. Tu zas cokolwiekescie Bieczynskiemu zlecili, wszystko nam opowiedziawszy, my tesz to wszystko sczęsliwemu y wielmoznemu Panu Naszemu Hanowi JMsci w supplice podali. Posełа tedy do wielkiego Krola, ktorego Panstwo niechay długo trwa, uwazny list napisawszy, przez Mustaffa-agę onego o wszystkim, iakiekolwiek są Pana Naszego Han JMsci intentie y zamysły, skutecznie informowawszy, ktorego na osobne mieysce wziąwszy, raczcie się dostatecznie rozmowic y wszystkie punkta iego zrozumiec. Jego słowa, są to własne Pana Naszego Hana JMsci, bo nie moze on słow inszych powiedac, procz tych, ktore mu Pan Nasz Han JMsc zlecił. Dawszy tedy wiarę słowu

iego, a z Panami i Senatorami waszemi radę uczyniwszy, tę sprawę raczcie zacząc, bo to wielka sprawa, nadzieia w Panu Bogu, iz Panstwa y Krolewstwa dostaniecie. Na swiecie wieku nikt nie przeżyie, ale za waszych czasow, gdyby się ta rzecz stała, imię wasze do Sądnego dnia dobrzeby y sławnie wspominano. Zas Zaporowscy Kozacy na posługę waszą ochotnie idąc, ci ktorzy są Kozakami, zostaną nimi, a poddani na ten czas odłączywszy się, chłopami waszemi będą. Z naszym tesz woyskiem ieden z drugim złączywszy się, gdy się to stanie, iuzysz do Sądnego dnia nie odłączy się, a takiey przyiazni przyczyną bydz, wielka rzecz, kozdy ktokolwiek by chciał w tey sprawie przeszkodą bydz, byłby to nasz nieprzyiaciel. Tylko tey rzeczy lekce nie ważąc, a w rysztunki się przysposabiaiąc, staraycie się, abyscie beli Panami takiegosz Panstwa y Krolewstwa, iakie teraz iest wasze. Ta sprawa iest wielka, na ktorą ieżeli zezwolicie, o ktorym czasie, przygotowawszy się, wyniscbyscie chcieli, nam oznaimicie; lub lecie lub zimie, na ktory tylko czas zechcecie za pomocą Bozą, my tesz będziemy gotowi; wszakescie wysokiego dowcipu Senator, takiey przyiazniey chcecie bydz przyczyną. Więc iescze sprowadziwszy na iedno mieysce to dwoie woyska, gdzie to wysokim dowcipem sprawicie, nie tylko to, iz Panstwa iednego dostaniecie, ale przyczyną będziecie, isz sąsiedzi, przyiaciele y nieprzyiaciele wasi, wszyscy pod nogi wasze upadac będą; na WMsc tylko patrzaiąc oczekiwamy. Zyczemy zatym WMsci zdrowia od P. Boga dobrego.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грамоты царства Польск., сношенія съ Татар. Св. 4. (переві́д).

108. М. Саґредо до сіньорії. Медлінґ[1]), 28. мая 1649.

Вісконті повідомив Саґреда, що вел. маршалок, котрий з Польщі приїхав на двір, proponesse la convenienza publica et il particolare servitio della Polonia nell' intraprender la guerra col Turco et ui hauesse trouata la più perfetta dispositione in Sua M-tà et nei principali ministri. В своїм листї висказує вел. маршалок бажанє, щоби Венеція післала свого посла до Польщі для переговорів.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

[1]) Mödling коло Відня.

109. Іван Казимир до татарського хана. Варшава, 28. червня 1650.

Доносить про щасливий поворот Бєчиньского і прихід ханового посла Мустафа-Аґи. Від сего останного дізнав ся про наміри Татарів, куди вони задумують рушити. Однак тому, що польський король панує над вольним народом та не може сам розпоряджати ся в так важній справі, мусить татарський посол чекати аж до сойму, котрий про се рішати ме.

NB! В тій-же справі лист вел. канцлєра до ханового везиря. Там-же.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Метрика коронна т. XXXV. (копія).

110. Copia di lettere scritte da Mons. Nontio Torres[1]) al Sagredo. Варшава 23. липня 1650.

...È giunto qua un gentilhuomo mandato dal Transilvano, sogetto di gran maneggio, da qùello che si scorge, e qui speriamo, che egli [....], per rimaner fuori di questa unione contro il Turco, et di già se ne tiene qualche sentore.

P. S. Il Transilvano fa instanza per la guerra con il Turco, et suppono V. E. di hauer appresso di se il motivo, che io le ho dato in ordine al viaggio et trattati del Gr. Cancelliere.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ.

111. Іван Казимир до київського воєводи. Варшава, [липень 1650].

На домаганє московських послів просить його вимогти у Хмельницького виданя самозванця Тимошки московським післанцям, котрих ті посли посилають враз із королівським слугою Єрмоловичем.

Іван Казимир до Хмельницького. – Там-же.

Просить о виданє самозванця Тимошки московським послам.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Метр. корон. т. XXXV. (копія).

112. Іван Казимир до Юрія II Ракоці. Варшава, 27. липня 1650.

---

[1]) Папський нунцій в Польщі.

...Libenter vidimus Nuntium Ill. Vestrae, Generosum Michaelem Mikes, qui ad audientiam Nostram admissus luculenter expressit Ill. Vestrae erga Nos benevolentiam studiumque, quo Nos domumque Nostram Regiam prosequitur. Nobis profecto nihil gratius est, quam omnium vicinorum propensas ergo Nos Regnumque Nostrum habere voluntates. Itaque magnas agimus Ill. Vestrae gratias, quod non solum in pectore suo fouet erga nos amicitiam, sed eam palam, uti antea, ita nunc voluit contestari. Experietur Ill. Vestra non ingratos nos sui optimi erga nos studii, cui paria benevolentiae officia per omnes occasiones rependemus.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Метр. кор. т. XXXV. (копія).

113. Нунцій Торес до Саґреда. Варшава, 30. липня 1650.

...Il Transilvano fa un apertissima instanza per questa guerra [con il Turco], promettendo l' assistenza di maggiori aiuti, che saranno possibili. Si rallegra in oltre della pace stabilita con il Tartaro et Cosacchi, si giustifica, perchè habbia havuta corrispondenza col Chmielnicki in tempo delle peratte commotioni, et dimanda, che si castighi Mons. il Vescovo di Cujavia, per havere malamente parlato di quel principe in cot[est]a corte.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (копія).

114. Лїзоля до цїсаря Фердинанда III. Варшава, 7. серпня 1650.

Вел. канцлєр готовить ся в дорогу до Італії. По ріжним признакам думає Лїзоля, що він по дорозї старати ме ся на віденськім дворі відзискати давну ласку цїсаря.

Transylvaniae deputati 4 proposuerunt puncta: 1. ґратуляції з нагоди мира з козаками; 2. жертвували приязнь і союз, щоби oblivioni tradi, quidquid praeteritis hisce temporibus contigisse credebatur, ac suspiciones deleri ex comerciis ortas, quae cogente necessitate cum Cosacis aluerunt, non quod re ipsa aliquid unquam in hoc regnum moliti fuerint, sed quod sibimet a Cosacis metuerent, cum quibus propterea fovere correspondentiam eosque externa aliqua specie lactare tenebantur; 3. візвали короля, щоби підняв війну против спільного ворога Христіяньства; 4. ґросили о вільний перехід через Польщу, tormentis bellicis in Transylvaniam deducendis, quae Gedani construi demandarunt. На сї бажаня дістали загальну відповідь, на четверте бажанє дістали

дозвіл; iam ab aliquot mensibus magnam vim plumbi ex hoc Regno in Transylvaniam eduxerunt. Нащо, Лїзоля не знає.

Держ. архів у Відни, Polonica, (автогр.).

115. Лїзоля до цїсаря Фердинанда III. Варшава, 14. серпня 1650.

Вел. канцлєр мав вже все приготоване до виїзду до Італії на 8-го, коли нагло в ночи дістав апоплєктичний удар і 9-го помер. Його наслїдником має бути теперішний віце-канцлєр, людина дуже поважана, прихильна до цїсаря. На віце-канцлєра добре було би поставити ґданського кастеляна, через що австрійське сторонництво в Польщі значно скріпило би ся. Радить цїсареви підперти сесю кандидатуру.

P. S. Радзєйовский дуже просить о поміч цїсаря для осягненя сього уряду. Він має великий вплив і є дуже оборотний. Посол поручає й сесю кандидатуру.

Держ. архів у Відни, Polonica. (автогр.)

116. Єронїм Радзєйовский до цїсаря Фердинанда III. Варшава, 20. серпня 1650.

Просить о протекцію для осягненя уряду польського віце-канцлєра та впевняє про свою прихильність для австрійського дому.

Держ. архів у Відни, Polonica, (автогр.).

117. Лїзоля до цїсаря Фердинанда III. Варшава, 21. серпня 1650.

Про посольство cuiusdam ecclesiastici, qui concitandis in Turcas cosacis clam a legato Veneto apud S. Caesaream M-tem Vestrem commorante destinatus fuit[1]). Хмельницький прийняв його радо, але вказав на небезпеку, яка йому грозить з боку Польщі. 15. серпня вмерла дочка короля.

О уряд віцеканцлєра старає ся багато кандидатів, між котрими визначають ся: ґданський кастелян і ломжицький староста [Радзєйовский]. Сей останний придбав собі протекцію королевої; кажуть, що обіцяв їй 50.000 імперіялів готівкою і відступленє одного староства з річним доходом 40.000 зл.

[1]) Річ йде про посольство Виміни.

Лїзоля радить підперти його кандидатуру. бо він надіє ся на поміч цїсаря. Впрочім і ґданський кастелян не був би злий.

Держ. архів у Відни, Polonica, (автогр.).

118. Саґредо до сіньорії. Відень, 3. вересня 1650.

Каваца [Cavazza][1]) був на послуханю у цїсаря і той прийняв його ласкаво con commettergli di salutare il Rè et Regina di Polonia a suo nome et gli promise far commandare al suo residente Isola, che si correspondesse bene seco.

E qui capitato un ambasciatore di Transilvania[2]) con seguito di 150 cavali. Viene a dar conto della successione del Principe et a congratularsi della pace d' Imperio.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

119. Альб. Віміна[3]) до Саґреда Львів, 9. вересня 1650.

...Sono i Tartari scorsi in Moldauia et hanno fatto de gran danni. Tra le cose depredate e maggior conto dicono esser la stalla di quel Palatino, famosa per numero et speciosità de cavalli. Сей напад викликав страх в пограничних околицях; багато людий утїкає до Львова. До того прилучує ся й се, що Ничай з 40.000 козаками віддїлив ся від Хмельницького і грозить нападом на Польщу.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (копія.).

120. Лїзоля до цїсаря Фердинанда III. Варшава, 11. вересня 1650.

Переказує вістку про турецьке посольство до Хмельницького в справі війни з Польщею.

Держ. архів у Відни, Polonica, (автогр.).

121. Фердинанд III. до Лїзолї. Оберсдорф, 12. вересня 1650.

Поручає в справі обсадженя уряду віцеканцлєра інтервенювати в хосен Єронїма Радзєйовского і передати королеви цїсарський лист в тій справі.

Держ. архів у Відни, Polonica. (концепт).

---

[1]) Посол венецької републїки до Польщі в справі анти-турецької коалїції. [2]) Франц Бетлєн. [3]) Венецький посол до Хмельницького.

122. Нунцій Торес до Мик Саґреда. Варшава, 16. вересня 1650.

...Qui è certo, che l' Amb[asciatore] del Transiluano facesse instanza, che si movessero armi, perchè si sarebbe mosso anche quel Prencipe contro il commun inimico et così pare molto prouabile, che ancor costì possa fare una simile istanza...

Ходять вісти, що татарський хан напав Молдавію, che il Chmelnicki gli assista con opinione di molti, che egli già ne possi hauer hauuta l' investitura. Vi è ancora un altro capo de ribelli villani, detto il Niciai. Вони виключені з реєстру Хмельницького, отже вибрали Ничая своїм вождом; впрочім вони все були невдоволені з управи Хмельницького.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (копія).

123. М. Саґредо до сіньорії. 24. вересня 1650.

Семигородський посол[1]) відійшов сего тиждня. Питав Саґреда, як стоять справи з війною против Туреччини, на що сей відповів, що зле, бо надії на диверзію Туркам зменьшають ся і оповів dell' Ambasciata inviata da questi al Chimielinschi con l' oferta delli 100,000 soldati contro la Polonia et nel modo, con che era stata ricevuta. На се відповів посол: „Се для мене не новина. Il Chmielinschi ha tenuto tutto l' inverno passato un ambasciatore presso il prencipe mio padrone per persuaderlo ad unirsi con lui contro i Polacchi". Mostrai meravigliamente et egli me lo repplicò. Aggiunsi, che ben differamente speravano Polacchi da lui; l' Ambasciatore sorrise dicendo, che il prencipe haveva informato di tutto il Re di Polonia et soggiunse: „Io ho sempre creduto dover veder presto alle mani insieme nuovamente Cosacchi et Polacchi".

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

124. N. N. до N. N. Яличець, 26. вересня 1650.

O hospodarzu wołoskim to mi przyniesli Ormianie, którzy w tamtym ogniu w Jasiech obecni byli: Nie wierzył hospodar, gdy mu o Tatarach dano znać, a gdy uznał, że już stada i owce zabierają i już blisko Jass, wyszedł z miasta i chciał ich gromić, ale widząc nierówną ustąpił, kazał z gnojów, które około miasta były,

[1]) Франц Бетлєн.

szańce robić i wysłał do nich Bałdzi Baszę Hańskiego, który po miody tam był przyjechał, ale Tatarowie nic nie respektując, że to jest cesarza Tureckiego ziemia, zatrzymali posłów, a obywatele żony, dzieci y supellectilem na tych wozach w Bukowinę uwozili, trąb i bębnów jego nie słuchając, on też co mógł na wozy zabrać, musiał tamże uchodzić i dwie mili od Jass zasiekł się i z tamtąd traktował, dał gotowych 20.000 czerwonych złotych, potym synowca pro obside, w ostatku y tak annatim dawać, co tylko cesarzowi tureckiemu dawał. Przecież Tatarowie do miasta wpadli i spalili z dworem jego, tylko się w Monasterze nowym ludzie obronili. Podczas tej zawieruchy wyszedł p. Bałaban z Krymu i ten traktował z Tatarami od Hospodara Wołoskiego.

Інст. Осолїнських, рукоп. ч. 225. ст. 321. (копія).

125. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 27. вересня 1650.

Man hört wiederum Avisen, als wann der Einfall in Moldau noch nicht gestillt. Vorgestern ist ein siebenbürgischer Kurier ankommen, welcher berichtet, dass in der Walachei (!) sich alles in die Wälder und Berge salviert, der Fürst halte mit seiner militia und lasse Schanzen aufwerfen. Rakoczy entschuldigt sich, er könne bei so währenden Rumoren den Tribut nicht schicken; diese Fürsten hätten den ihrigen erst geliefert und müssen dannoch solche Ruin leiden.

Ренїґерови оповідали під тайною, що татарський хан домагає ся великої данини від Волощини і Семигороду, а коли не схочуть дати, сам собі єї забере. Der aus Walachei hat hieher geschrieben und den Bechtas-Aga um Rat ersucht, ob er etwas geben, oder sich wehren solle, welcher ihm wieder geantwortet, er solle nur drauf schlagen, wenns die Not erfordert, will er Bürge sein, dass Sultan ob dieser Aktion kein Missfallen, sondern vielmehr Belieben tragen, ihme sogar diese Gnad tun werde, dass wann er in Lebzeiten einen successor zu benennen begehrt, der Sultan denselben konfirmieren werde. Woraus zu schliessen, dass Türken wegen des Tartar-Han noch immer fort sospetti machen und ihn gern mortifiziert möchten sehen.

Держ. архів у Відни, Turcica, (оригін.).

126. Лїзоля до цїсаря Фердинанда III. Краків, 30. вересня 1650.

Щоби відвернути все з боку козаків грозячу небезпеку, думають всї в Польщі про заграничну війну, одні против московської держави, иньші против Туреччини. Король є за війною із Туреччиною. Кажуть, що небіщик канцлєр вів в тій справі переговори з козаками і Татарами і під Збаражем мав мати про се нараду з татарським везиром. Велика надїя на се була, коли духовник[1]) висланий від венецької републики перебував у Хмельницького, котрий від війни з Турками зовсїм не відказував ся suasit etiam, ut promovendo negotio novam impetraret ab eadem Republica ad Tartarum cum muneribus commissionem, quod proxime successurum putatur annuente huic consilio Republica, eunque in finem Comes Cauazzo, Republicae Venetae ad Regem Poloniae deputatus, pecunia et muneribus Tartaro exhibendis instructus venit, a cuius negotiationis eventu maxime pendebit statuum Polonicorum deliberatio. Думають, що легко буде можна приєднати князя Ракоці, тяжше воєводу Волощини, de Moldauo maior spes suberat, quae iam irruentibus in ipsum Tartaris euanescet, populi quoque quam plurimi, qui Danubii ripas incolunt, піднимуть ся зараз-же, щоби вибороти собі свободу.

Лїзоля чув, що сам Хмельницький просив короля, щоби йому попустив поводи на Турка, але союз козаків з Татарами робить сю справу підозрілою; unde fit, ut in demerendo Tartaro summa rei consistere uideatur, cuius in Moldauiam Turcae tributariam irruptio ulterioribus forte machinationibus viam sternere posset. Потверджує ся вість, що напад був зроблений в спілцї з козаками і що вони зажадали від воєводи і князя Ракоці, ut certum quoddam praetensum tributum persoluerent, unde metus quoque oritus, ne in ipsam quoque Transilvaniam hic torrens exundet...

Держ. архів у Відни, Polonica. (автогр).

127. Кримський хан до польського короля. Бакчисарай, [жовтень 1650].

Титули... Niedawnych czasow po dostateczney namowie z przysłanym od Was Posłancem Bieczynskim y z Panem Starostą Sokalskim, strony Moskwy, y po wyprawieniu do Was z przedniey-szych sług naszych Mustapha-agi, Moskwa nie chcąc zostawac w miłym pokoiu, wiele zdrady pokazała, dawszy się słyszec nie-

[1]) Альберт Віміна.

słusznemi y onemi nienaleznemi odpowiedziami. Dlatego z niemałą czescią woysk Naszych Gałge Sułtana Brata naszego wyprawilismy byli, zeby w tym roku s tą częścią woysk Naszych, złączywszy się woyskiem Zaporowskim, teraz s tamtey strony zaczeli tę woynę, a za pomocą Bozą na przyszłą wiosnę WKM., Brat nasz, s tamtey strony. My zas z gotowoscią wszelaką Naszey tak to v siebie postanowiwszy, zarazesmy o tym Hetmanowi Kozackiemu oznaymili, a do Was tesz s taką iz o tym wiadomoscią wyprawilismy byli Mehmet Kasy Atatyka. Gdy tedy Hetman Zaporowski miał iusz na koń wsiadac, dla takiey wiadomosci, ktora przyszła do Gałgi Sułtana Brata naszego, ze we dwoch albo we trzech mieyscach Panowie Polscy woyska wielkie kupią, i ze nie iest od tych woysk bespiecznym, kiedy się s tey woyny Gałdze Sułtanowi Hetman tesz wymowił, woysko tesz Tatarskie, iako to tryb iego, ze się bez zdobyczy niełacno wraca, osobliwie Beiowie y Murzowie y prawie wszytko woysko przednieysze, padło do nog Gałgi Sołtana, aby ich nazad do domow prozno nie wracał , ale przypomniawszy mu wielgie krzywdy y szkody, o ktore się Brat Wasz na Wołoszę bardzo urazał, snadnie go vsilną y gorącą prozbą do Wołoch zaprowadzili, y to tak się stało. Jednak iezeliby Kozacy Zaporowscy od Was, Brata Naszego, lubo tesz od iakich Waszych Panow w boiazniey zostawac mieli, zeby to wiadomosc taka miała bydz prawdziwa, musiało było bydz bardzo niedobrze, poniewasz tym sposobem między nami ten pokoy stanął, ze od tych czas Kozakom z Waszey strony namnieyszey przyczyney dawac nie miał się nikt wazyc, ze Kozacy bespieczni w pokoiu w domach swoich zostawac mieli i ze zaden Pan, ani Starosta Wasz niiakiey woyny ku szkodzie ich podnosic nie miał. Zaczym iezeliby się co tak szkodliwego pokazało, tedy te pacta przysięgą utwierdzone musiały by się przesto wzruszyc; a ze takie condycie w pactach Waszych z nami są wyrazone, uwazayciesz iezeli im nie słuszna dosić czynic. Ale nadto, poniewasz y w Naszych pactach naypirwsza y ostatnia taka iest condycia, ktobykolwiek Zaporowskim Kozakom szkodę iaką uczynił, taki przyiacielem ani bratem naszym bydz nie moze, dlatego tedy takowa sprawa WKM., Brata naszego, bardzo się nam nie podoba. Przeto iezeliby tam Panowie Waszy y Starostowie mieli swoie wnetrzne do Kozakow urazy, żądamy abyscie to w nich koniecznie potłumiwszy, sczerey Nam Braterskiey przyiazni dotrzymywac chcieli. Dla tey vmyslnie sprawy z przednieyszych sług Naszych Tochtamisz-agę do Was wyprawilismy y onemu pilnie niektore sprawy polecili; iezeli sczerze w przyiazni Naszey ko-

rzystac bedziecie, po przeczytaniu listu Naszego i przesłuchaniu Naszego zlecenia, Posłow naszych niebawiąc, skuteczną wiadomoscią do nas odprawicie.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Пол. снош. съ Татар. св. 4. (оригін. з польським переводом).

128. Реніґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 10. жовтня 1650.

Молдавський воєвода жалує ся Портї, що по відходї Татарів напали його край козаки в числї 50—60.000 і палять та руйнують гірше чим Татари. Die Türken können sich nicht darein finden, weilen die Kosaken allererst 2 Abgesandte mit Kreditiven geschickt, Protektion und Freundschaft suchen und nichtsdestoweniger in eodem instanti ihre Länder feindlich anfallen; habens jetztermeldeten Gesandten vorgehalten, welche sich aber entschuldigt, sie wüssten nichts darum, hoffen aber zu ihrer Wiederkunft alles akkomodiert solle werden. Der Gross-Vezier hat ihnen allbereit pro valedictione Audienz geben und nicht allein Kaftan, sondern überdies schone Kleider angelegt...

Брат хана, котрий сам провадив перший напад, оправдує ся письмом, що коли вони вже були готові до походу на Москву, а відтак прийшов иньший приказ, Татари не хотїли вертати без добичі домів та бажали пімстити ся на молдавськім воєводї, weilen er ihnen ungefähr vor einem Jahr ein ziemliche Anzahl, so in seinem Land 3—4 Tag rinfrenschieren wollen, niederhauen lassen, deswegen sie sich ganz rachbegierig dahin begeben, war keine Möglichkeit eine Moderation zu finden, sei zu Fleiss persönlich mit, dass sie Land nicht gar zu viel ruinierten, nunmehr aber ziehe er wiederum ab, das Land bleibe einweg als den anderen in der ottom. Porten Devotion, verhoffe, man werde es dem unbändigen Volk verzeihen. Так проте козаки і Татари грають ся з Портою — шлють послів і листи, а рівночасно нищать єї краї. In höre für gewiss, der Tartar-Han zum Fürsten aus der Walachei und Siebenbürgen auch geschickt und ein Gross-Summa Geldes, wo nicht kontinuirlichen Tribut, begehrt. Der Tribut aus der Moldau und Walachei sei schon vor 14 Tagen angelangt, worüber die Fürsten de novo confirmiert werden; Ragotzi hat den seinigen noch nicht geliefert.

Держ. архів у Відни, Turcica. (оригін.).

129. М. Саґредо до сіньорії. Відень, 15. жовтня 1650.

Al Palatino d' Ongheria[1]) è giunto Corriero del Prencipe de Transilvania. Gli auisa l' imminente attaco dei Stati di Moldauia, dice, che quando la casa del vicino si abbrucia, bisogna inuigilare alla diffesa della propria, et che altre[tamen]te egli era risoluto di fare, che lo pregaua dar conto di questi emergente all' Imp[erato]re, sapendo, che la prudenza sua hauerebbe conosciuto il pericolo, che non poteva ridondare ai stati proprii ancora. Палятин післав сей лист цїсареви; ne io posso dire altro, se non fosse il confermare, che chi più intende a questa corte, apprende notabilimente il fatto presente et la dispositione di quello può soprauenire...

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.)

130. Copia listu JM. P. Krakowskiego (Mikołaja Potockiego) do Króla. Обов під Каменцем 22. жовтня 1650.

W liscie hospodara J. Mci Wołoskiego, który odesłałem WK. Mci, nie mając sobie rzetelnie expressum, kto mu u Porty struit insidias, w jakiej okaziej i przeciw komu succursu trzech tysięcy ludzi za swe pieniądze z państw WK. Mci potrzebuje: więc do tego, aby z niego wyrozumieć się mogło, jakie jego za tak wielkim ziemie Wołoskiej przez Chmielnickiego spustoszeniem ku państwu WK. Mci serce, w ostatku, jesli dojdzie córki jego z synem Chmielnickiego connubium, umyslnie konfidenta mego słałem do niego, który na proposita puncta taki otrzymał respons.

Naprzod za sąsiedzkie podziękowawszy Bożego nawiedzenia condolencią, opowiedział, iż na okazyą inkursiej Tatarskiej i kozackiej w ziemię Wołoskę, hospodarczykowie, którzy ustawiczną residentią swoją u Porty drowadząc, non aliae rei intendunt, tylko aby szukali supplatandi hospodara, żeby principatum illius osieść mogli occasiones, udali to w Porcie, ze hospodar sub hoc hostilitatis obu pomienionych nieprzyjacielów intervallo, armis sublatus. Zaczym, iz zadne państwo bez pana bydz nie moze, o inszym hospodarze Porta mysliła. O czym jako skoro hospodara doszła wiadomosc, aby hac arte z panstwa nie był zrzucon, przeciwko temu fortelowi ich usus mediis. Naprzód dał znac do Porty, że żyw, a potym do mnie napisał, abym in casu ingruentis periculi, jesliby był który hospodarczyk na niego nastąpić chciał, wojskiem WK. Mci ratował. Iz mu jednak u Porty przez zawziętą o życiu jego wiadomość res bene cesserunt i poseł od cesarza szablę i kaftan, potwierdzając mu panstwo, niesie, już tego od nas posiłku nie

[1]) Павло Пальфі.

potrzebuje na tę okazyą: lecz na inszą, jeżeliby się jaka od nieprzyjaciela tego pokazała.

Na drugi punkt, kędym affect jego przeciw WK. Mci wyrozumiał, tom u niego wyczerpnął: że in tantum fauebit panstwom WK. Mci i samemu WK. Mci, in quantum protectione et subsidijs WK. Mci fulcietur. Na to jednak narzekał z wielkim żalem, że za życzliwość i przychylność swoją tak Polakom jako i Kozakom oświadczoną, których on w panstwie swoim sub hostilitatem w panstwach WK. Mci grassantem przechowywał et omni tractabat humanitate, bezwinnie ea hostilitate oppressus. Przy tym wyrażonym żalu to subjunxit, że ta calamitas nostri causa potkała go: bo wymawiał mu Chmielnicki, dla czego o naszych hetmanów starał się; czemu z więzienia powracających humaniter excepit; czemu pieniedzy WK. Mci na wojsko dodaje; czemu z Lachami nakłada i co się dzieje, u Porty oznajmuje. Łazniej tej nie najmniejsza przyczyna sam hospodar Multański z Rakoczym, którzy hostilitatem przeciwko państwu WK. Mci curarunt i jego przywiodł do tego Chmielnicki, iż i on musiał in eandem zdrajce tego intentionem paść, nadto dać scpript i obiecać przeciwko WK. Mci wojsku. Uczynił to on non tam libenter quam reuerenter i uczynić musiał: bo nad karkiem jego miecz nieuchronny wisiał: bo in tantis był angustiis, że od swoich żadną miarą ratowany być nie mógł, a ten zdrajca wszystkie swoje eo direxerat intentie, żeby go był in omni loco dobywał, dobytego z świata zniósł. Ten tedy in hoc rerum suarum statu stawa, in quantum WK. Mci swoją onego ratować będziesz protectią, in tantum on powolność swoją accomodabit wolej i rozkazaniu WK. Mci; in quantum też destituetur patrocinio WK. Mci necessitati et saluandis rebus suis attendet i obowiązkom swoim, ktore Chmielnickiemu juravit, dosyć uczynić będzie. Życzy sobie tego przecie ex cordicinis, życzy i gorąco prosi, aby go WK. Mć łaską panską swą raczył dzwigać; woli i poprzysiężoną temu zdrajcy ejurare przyjazń, a WK. Mci in toto adhaerere i pod skrzydłami miłosciwego WK. Mci orła odpoczywać, aniżeli z tym zdrajcą in ea zostawać societate. Aby tedy intentia jego nie była suspecta, prosi o indigenat, do którego otrzymania prosi, abyś mu WK. Mć łaską swą pańską dopomogł, i jeżeli już wyszła na sejmiki instructia, listami swemi na sejmiki to disiderium jego deferre raczył, gorącą i unizoną do Majestatu WK. Mci wnoszę prośbę, justissimum, [aby] za życzliwość swoję, którą przez wiele lat tej Rptej oswiadcza, eam od niej otrzymał gratitudinem, do tego ad confundendum, aby ten princeps in partes WK. Mci był pertractus,

ktory chce de toto sequi partes WK. Mci i jako przeciwko wszystkim nieprzyjacielom WK. Mci, tak i przeciw temu zdrajcy gotów conjungere arma.

Przychodząc ad ultimum punctum, względem obiecanej synowi Chmielnickiego corki to declarował: że lubom ja przyobiecał, ale i z tego chciałby się kształtnie, jeżeli to mogło bydź, wysliznąć. Iz jednak tej obietnice elusio zawisła in medio łaski WK. Mci promanaturo: życzyłbym, abys WK. Mci do tego zdrajce dał swoje pisanie, żeby hoc connubium poniechał, ukazując mu to, że de fide ipsius ku majestatowi swemu musiałby suspicari, kiedyby syn jego z tą, która jest sub manu cesarza Tureckiego, conjunctionem miał zawierać; a ieśliby ten sposób, który Angelus consilij z wolej najwyższego majestatu suggeret WK. Mci, nie pojdzie, rozumiałbym, abyś WK Mć resolwował się armis dissolvere eam amititiam. Bo strzeż Boże, żeby ten zdrajca miał zostać sui voti compos, musiałaby się wielka moles na Rzeczpospolitą obalić, a to dla tego, że ten nieprzyjaciel przy domowych siłach Tatarskie, Tureckie i Walachiorum mieć posiłki będzie, może Rzeczypospolitej grauissimum facere negotium i takowe, że z niego na potym trudno będzie wybrnąć. Intencia tego zdrajce wojsko WK. Mci osadzić, a Rakoczego z hospodarem Multańskim, który ma parati exercitus trzydzieści tysięcy, ku Krakowu puscic, nobilitatem extirpare, WK. Mci regnum adimere et in solio regali inszego, a bodaj nie Rakoczego, collocare.

To co piszę, listem samego Chmielnickiego, który pisze do Jgo Mci P. Wojewody Kijowskiego, utwierdza się, gdzie renuit arma przeciwko Turkom mouere, jako to z kopiej jego, którą posyłam WK. Mci, patebit. Utwierdza i to, że już od Porty chorągiew posłowie jego, którzy są honorificentissime excepti i do pocałowania kraju szaty cesarza przypuszczeni, na te wojewodztwa, ktore on dotąd przeciwko Zborowskiemu postanowieniu trzyma, chorągiew cesarską otrzymał i z nich haracz cesarzowi przyobiecał.

Радить королеви бути обережним, пильно за всїм слїдити і не вірити Хмельницькому, котрий хоче справу лише через зиму проволїчи. Тому на всякий випадок треба мати сильне вийсько на поготові.

Інст. Осолїнських рукоп ч. 2286. ст. 113—4.

131. Реніґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 26. жовтня 1650.

Es kontinuiert, dass die Kosaken in Moldau übler gehaust als die Tartaren, der Fürst hat wiederum geschrieben, er habe auch diese akquietiert, aber unter anderm seine Tochter des General Sohn[e] versprechen müssen, begehrt von der ott[omanischen] Porten den Konsens; im übrigen sei das Land äusserst verderbt und sowohl von Leuten als Vieh ganz entblösst. Die Kosaken exkusieren sich mit den Tartarn, müssten vermöge der Allianz tun, was sie wollen. Ihre Abgesandte sein nunmehr wohl remuneriert abgereist, weiss nicht, ob man allbereit mit ihnen was geschlossen oder noch kapitulieren wird; gewiss ist es, dass die ott[omanische] Porten ob dieser Mission grossen gusto gehabt, wird ihrerseits, so es möglich, gern Freundschaft machen, wann nur jenerseits nichts anderes und präjudizierliches dahinter steckt. Die Türken lassen sich verlauten, die Kosaken auch conditionem amicus amicorum etc. eingehen und wohin es von nöten, zu Wasser oder Land, dienen wollen. Des Fürsten in der Walachei Agenten liegen in Eisen und Arrest, dass der Fürst zu der Türken nächst verwichenen Feiertagen dem Vezier kein Präsent geschickt; es ist gleich dazumalen der Tribut ankommen und neben deme ein schön Präsent geben worden; dasselbige ist per se bräuchlich (sagt der Vezier), zum Feiertagen muss ein anderes sein; begehrt 6000 Taler.

Dem Fürst aus der Moldau wollen die Türken den Konsens nicht geben, dass er seine Tochter der Kosaken General Sohn[e] verheiraten solle; etliche vermeinen, es sei allbereit geschehen, man möchte vielleicht bald ein anderen Fürsten setzen; dem wird dies nicht geffalen, dass die ott[omanische] Porten wegen des Konsens diffikultiert.

Держ. архів у Відни, Turcica, (оригін.)

132. Іван Баит. Вісконті до цїсаря Фердинанда III. [Відень], 26. жовтня 1650.

...Deuo rappresentarle, come il Kmielnicki dopo d' hauer tentato la rouina de S. Valacho con quaranta milla fra Tartari e Cosachi, fu necessitato quel prencipe ricomprarsi con 130.000 taleri imperiali. Si sa chiaramente, che il Kimielnicki con espressa licenza della Porta è entrato a danni del sudetto Valacho per la corrispondenza, che egli ha sempre fedelmente nudita con la Corona di Polonia, essendo, che da lui si sono sempre riceuate esatte notitie de trattati, ch' il Kmielnicki ha sempre maneggiato a danni del suo naturale Sign[or]e.

Si è saputa euidentemente la stretta prattica, che nudrisce il Kimielniski con la Porta Ottomana, alla quale ha esibito non solo la soggiogatione del Regno di Polonia con la promessa assistenza delle armi ottomane, ma l' Imperio di Occidente con Roma stessa, e ben che parerà hyperbole, con tutto ciò il Ser-mo Re mi comanda di rappresentar alla Cesarea M-tà V-ra, ch' il tutto se riddurrà ad una battaglia, la quale, quod Dens avertat, se si perdesse, lasceria largo campo a nemici di portarsi, doue più le piacesse, essendo certissimo, che le lor rabbia furore e barbarie non saria per terminarsi nelli confini di Polonia. Ma Sua M-tà di Polonia, che ricognosce, quanto importi tenere in obedienza una cosi gran moltitudine de Ribelli armati et insolenti per i passati successi, non resta da ogni diligenza, per riddurneli con piaceuolezza, come che mostri loro di crederli buoni sudditi e rispettosi della M-tà Sua, il che però per quanto si intende poco a nulla gioua, perchè con le ultimo lettere delli detto corte mi uien scritto, esser nell' istesso giorno capitato auiso, che li Tartari commettessero atti di hostilità, facendo danni grandissimi di qua dal fiume e si teme, che a quest' hora (sono le proprie parole, che mi uengono scritte) possa esser stata attaccata l' armata Regia da Cosacchi. Questo è, quanto S. Cesarea M-tà devo humilissimamente rappresentarle d' ordine preciso del Serenissimo Re di Polonia, supplicandola, che essendo negotio considerabilissimo per tutta la Christianità, si degni di farni quel riflesso, che merita la grandezza del fatto, e senza più a piedi della Cesarera M-tà profondissimamente m' inchino.

Держ. архів у Відни, Polonica. (автогр.).

133. М. Саґредо до сіньорії. Відень, 29. жовтня 1650.

В польських справах говорив зі Шмідом і сей обіцяв заїняти ся ними. Che sè le cose passeranno auanti, egli non con la voce ma con mezzo dei amici farà certo peruenire al governo, che pericolosissima risolutione per i Turchi sarà lasciar aggrandire il Tartaro et il Chmielnicki. Di quello esser note le pretensioni all' Imperatore. Questo esser Greco et doversi temere, che acquistando autorità, si facesse capo de Greci... і викликав би в Туреччині великий бунт невдоволених.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

134. Іслям Ґірей, кримський хан до польського віцеканцлєра. Бакчисарай, 31. жовтня 1650.

...Ze iako skoro listy Wasze Nas sam doszły przy ludzi Naszych przyniesione, zarazem wszystko dostatecznie wyrozumielismy, a poniewasz iusz w tychze sprawach odnieslizmy od Was beli vpewnienie, pirwy dla skutecznieyszey iednak pewnosci przes Mustaf-agę, sługę Naszego, obszerniey pisalizmy y nakazowalizmy. Ale gdy tak długo czekaiąc responsu, doczekaciezmy się nie mogli, nie mogąc dłuzey wytrwac, Sultan Gałgę, Rodzonego Naszego, na woynę wyprawiwszy. Coby tego była za przyczyna, gdyzmy przes Mehmet Gazy atatyka, sługę Naszego, do Was pisali; alie Nas tesz w tym wszystkim od Was doszła wiadomosc, zaczym pomienionemu Rodzonemu Naszemu wszytko wypisawszy, ze przes zimą na tamtę woynę dobrze się przygotowawszy, za pomocą Bozą na przyszłą wiosnę My sam z owey od Nas strony, Wy zas stamtąd od Waszey siłami iednostaynemi, gdy tak mocno nastąpiemy, w ręku Boga wszechmocnego, ze Nam pomoze. Cokolwiek P. Bog obiecał, iak wiele zamkow, miast y włosci do rąk P. Bog poda, wszytkie wasze będą y pod władzą waszą zostaną. My się tylko o Azdrchanskie, Kazanskie y insze w niey Machometanskiey Ordy staramy, zebysmy ie do rąk Naszych przyniesc mogli, onymi się kontentowac. Taka okazya od dawnych czasow nikomu się nie trafiła do nabycia tak wielkich Panstw, y owszem to z lepszem Waszem będzie, ze nie tylko stolicy Moskiewskiey dostac, ale tesz z Krymem wieczną przyiasn y braterstwo do dnia sądnego vgruntowac mozecie. Zyczemy tedy, zebyscie okaziey takowey nie opusczaiąc, Krolowi JMsci, Bratu Naszemu, ochoty w tym dodawali, Panow radnych pobudzali, zyczliwosc im naszę obwiesczaiąc. Ta sprawa za pomocą Bozą za wielkie y wysokie szczescie ma bydz poczytana, ktoby taką sprawe rozerwac vsiłował, takowy za zdraycę y nieprzyiaciela oyczyzny ma bydz rozumiany etc. Iakoz my to y przez Mechmet Gazy Atytyka o wszytkim dostatecznie wypisali y vstnie wskazali. Zyczemy, zebyscie go dobrze wysłuchawszy, na tę woynę wszelką gotowosc na przyszłą wiosnę sporządzili. Nadto Pana Bałabana, ktory się był szacował na dziesięc albo pietnascie tysięcy talerow, dla braterskiey miłosci Krola JMsci, Brata Naszego, wolno puscilizmy, w ktorey trwac chcemy, poki będziemy zywi. Przeto tesz słusznie, zebyscie y Wy Krolowi JMsci do tego radą y powodem bedąc, sami w teyze przyiazni trwali i zebyscie wszytkim vbogim Tatarom, ktorzy tylko na wolą wynisc nie mogą, do oswobodzenia y Nas odesłania pilne staranie mieli...

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грамоты цар. Польск. снош. съ Татар. св. 4. (оригінал і переві).

135. Лїзоля до ґр. Травтмансдорфа Варшава, 13. падолиста 1650.

Зараз по поворотї до Варшави передав цїсарське письмо в справі Радзєйовского королеви, котрий приняв се дуже ласкаво. Король і деякі панове порішили вже війну против козаків і на соймиках, по яких можна пізнати настрій будучого сойму, більшість висказує ся за тимже самим. Зачуває, що рішено, щоби король просив цїсаря о 10.000 війска.

Держ. архів у Відни, Polonica (автогр.)

136. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород 19 падолиста 1650.

...Man hat eine Zeit zum Tatar Han geschickt, seine Intention zu vernehmen, wie er sich mit dem Fürsten aus der Moldau verstehe; sie setzen gern einen andern Wojwoden, wollen durchaus nicht konsentieren, dass Fürst Lupulo sein Tochter der Kosaken [Hetmans] Sohn geben soll; versprochen hat er's schon, vorgebend, er habe nicht anders tun können. Den Kosaken wird es nicht gefallen, dass die Porten dagegen diffikultiert...

Держ. архів у Відни, Turcica. (оригін.).

137. Вірительна грамота польського короля Івана Казимира для Єзуїти Івана Батисти Адріанї, посла до цїсаря Фердинанда III. Варшава, 22. падолиста 1650.

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

138. Саґредо до сіньорії. Відень, 26. падолиста 1650.

...Il Re di Polonia fa instanza all' Imperatore, per hauere un corpo di 6000 fanti. Il Visconti ne tratta con duca d' Amalfi. Non si pressenti ancora, quali risolutioni si possano prendere. Si calcola, che S. M-tà oltre la necessità dei presidii possa disponere di uantaggiato corpo d' infanteria. Le considerationi per l' una et per l' altra parte sono gravi, il rischio, a che si espone la Polonia con questa instanza, non si stima leggiero, perchè se il Chmielnischi la penetrà, non si vorrà certo lasciare pervenire...

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

139. Лїзоля до цїсаря Фердинанда III, Варшава, 27. падолиста 1650.

...Ideo Sua Regia M-tas diliberavit a S. Caesarea M-ta Vestra aliquod militum subsidium efflagitare, ad 8—9000, ex illis copiis, quas S. Caesarea M-tas Vestra sibi reservavit, quas post istam expeditionem, (quam brevem futuram sperant), eadem conditione restituent, persolutis, quamdiu in Polonia militabunt, exacte stipendiis і в тій цїли висилає нинї до цїсаря Єзуіту, praepositum professae Varsauiensis, котрий має поінформувати віденський двір про положенє Польщі і про грозячу небезпеку та просити о помічне військо. Лїзоля радить, щоби цїсар перш за все старав ся відвернути отсю бурю, але коли би все таки прийшло до війни, не допустити, щоби союзна держава пала добичею варварів. Metuendum enim est, ne Cosacis Tartari et Turcae accedant, suspectumque quoque Regi esse animadverto Transylvaniae principem.

Поляки хочуть козаків напасти несподївано в зимі, коли замерзне земля і вони не будуть могли копати ровів.

Держ. архів у Відни, Polonica. (автогр.).

140. Extractum ex litteris Bachouiae in Valachia datis[1]). Баків[2]) 3. грудня 1650

Destinauerat Palatinus Valachiae) ad Ser. Poloniae Regem, comitia his diebus agentem, nuntium suum, sed minis Chmelnicij ab hoc proposito deterritus, supersedit amissione huiusmodi nuntii spretisque fidelium amicorum et vicinorum suorum consiliis totum se ad amicitiam Chmielnicii contulit filiamque suam eius filio in matrimonium se daturum proposuit ac diem ultimam januarii proxime futuri nuptiis celebrandis praefixit. Die itaque crastina Palatinus Valachiae suum ex fratre nepotem ad Chmielnicium obsidem mittit, tam diu ibi mansurum, dum filius Chmelnicii ex nuptiis incolumis redeat. Nos hic pollicemur nobis, quod hoc connubio res nostras in portu tuto collocavimus et hac Chmelnicii potentia non tantum Poloniae regnum, sed totum mundum brevi debellabimus.

Porta Ottomanica ineunte vere vexillum, tamquam Vasallo feudatario, Chmelnicio se missuram promisit. Тепер післала до нього чавша. Кромі сего післала послів до Татарів, Молдавії, Волощини і Семигороду, ut Chmelnicio opem et auxilium, cum opus fuerit, sine mera ferant.

---

[1]) Прилога до листу посла Вісконті до цїсаря Фердинанда III. з 1. сїчня 1651. [2]) Місто в Молдавії. [3]) Має бути Moldaviae.

Nunti Rakocii per Valachiam ante aliquot dies ad Chmelnicium transierunt, incitando et stimulando eundem contra Ser. Regem Poloniae, uti antea fecerat.

Держ. архів у Відни, Polonica.

141. Іван Казимир до цїсаря Фердинанда III. Варшава, 4. грудня 1650.

Досьвід переконав його, що одинокий спосіб привести козаків до послуху є сила оружя, але їхні звязи з заграничними князями, головно з портою, роблять їх так могучими, che rendono dubbioso il fine della guerra, non certo di andare continuamente esaminando il modo, di uenire all' intento con prattiche di quiete; mentre la speranza delle armi consiste nella distruttione di sudditi cosi considerabili, che è diu delle mie stese forze... Et sapendo, che il timore , che ui naturalmente hanno della natione Tedesca, et la stima, che farebbono della potenza di V. M., quando temerrerò, che con la mia a loro danni si unirse, stimo che potrebbe fare una grande appunsione nell' animo loro, se la M-tà V-ra spedirre un espresso con sue lettere al Kmielniski con dichiaratione della indissolubile unione, che ella sarà per hauer meco contro di lui, quando persista nella sua contumacia. Prego perciò V. M. asentire sopra questo particolare il P. Giov. Batt. Adriani, a cui ne mando precisa commissione, et di risoluersi a quel partito, che l' importanza di questo affare, la participatione dei grandi interessi, che ui può hauere, la M-tà V-ra et il fraterno affetto le persuaderà per migliore in queste pericolose contingenze.....

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

142. Справозданє з двонедїльного сойму. Варшава, 6. грудня 1650.

O Rakocym pewna wiadomość z Węgier, że ma 30.000 wojska gotowego, z którym chce iść pod Kraków.

Poseł Rakoczego jest, nie wiedzą z czym. P. Kopius i P. Czernecki z kompanią swoją dragańską są circa custodiam corporis hospodara wołoskiego... Tenże powiadał, że po wołoskiej wiktoryej Chmiel z Tatarami do hospodara Multańskiego posłał, aby mu dań dobrowolnie postąpił. Generose odpowiedział hospodar, ukazawszy 30.000 wojska swego uszykowanego, bo w polu te posły odprawował: „Przy odwadze tych junaków moich, których widzicie,

panom waszym, jako rozbójnikom, powiedzcie, że proch, kule, szablę niosę; z taką danią panow waszych i was ochotnie czekam".

Czytany i list jednego konfidenta z Wołoch, który oznajmuje de hostilitate Chmielnickiego, którego posłowie byli u hospodara, iz ma conjunctionem armorum z Rakoczym, hospodarem, (który córkę pewnie daje za syna jego ultimis diebus Januarii,) z Chanem i Cesarzem Tureckim.

Nadano Lupulowi indygienat.

Інстит. Осолїнських, рукоп. ч. 2286 ст. 115—6.

143. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 8. грудня 1650.

...Порта досї не згожувала ся на подруже дочки Лупула з Тимошем Хмельницьким, damit sie aber die Kosaken und den Tartar Han nicht disgustiert, consentiert sie allgemach, wodurch sich der Fürst Lupulo manteniert, sonsten allhier schon ein anderer Waywoda in fieri gewesen. Es gereuet die ottomanische Porten, dass sie vor ein Jahr die Tochter nicht folgen lassen, besorgend, die Kosaken sich nicht etwa künftig mit Hilfe der Tataren Moldau an sich ziehen möchten...

Держ. архів у Відни, Turcica (оригін.).

144. Саґредо до сіньорії. Відень, 10. грудня 1650.

Справи в Польщі йдуть до розриву. Король прислав сюда свого довіреного Єзуіту[1]), знаючи, що він має вплив на цїсаря. Він хоче дістати від цїсаря воєнну підмогу. Sarà difficile, regette già essendo state le instanze. Si uorria coltiuare il secreto, hora che il disegno è publicato a tutto il mondo, et usar sollecitudine, quando non si potrà esser in tempo di operar bene. Il Re ha desiderato, che il Nontio Torres accompagni questo Gesuita con sue lettere et con ufficii al Nontio qui et al Ambasciatore Cattolico, acciò incalorischino li suoi negotiati. Проче в листї Кавaци.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

145. Лїзоля до ґр. Травтмансдорфа. Варшава, 11. грудня 1650.

5-го с. м. почав ся сойм. Кромі з боку козаків, грозить ще небезпека від Шведів, котрі нагромаджують вийско на Помори.

[1]) Івана Батисту Адріянї.

Вони домагають ся, щоби наради в Любеці починати чим швидше; між тим Іван Казимир старає ся тоту справу перетягнути.

Радзєйовский назначений під-канцлєром; мав в сенаті знамениту бесїду.

Propositiones Ser. Regis per Vice-Cancellarium Regni in comitiis propositae:

1. Suasit omnibus modis bellum tam contra occultum hostem, Turcam, cum etiam domesticos Cosacos.

2. Proposuit periculum Suecorum ob non finitam commissionem, quae fieri debuit pridie in Lubek, interposita tamen authoritate Regis Galliae transfertur haec commissio ad mensem Maium.

3. Вислати послів до сусїдних держав.

. . . . . .

7. Principem Valachiae supplicantem pro indigenatu commendavit, uti et alios tres Capitaneos generosos...

Держ. архів у Відни Polonica. (автогр.).

146. Реніґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 13. грудня 1650.

...Verständige Leute erachten, dass matrimonium [дочки Лупула з Тимошем] nichts gutes verursachen werde; der Lupulo ist ein verschlagener Mann, stellt sich zwar, als wann er's tun müsste, vielleicht ist es sein selbsteigene Praktik, wer weiss, ob er mit Hilfe der Kosaken und Tartaren nicht um die Kron Polen spielt, dieselbe ganz zu unterdrücken und entweder sich selbst oder seinen künftigen Tochter-Mann in das possesso zu setzen. Dem Rakoczy ist er auch allzeit aufsetzig gewesen, den aus der Walachei hat er per compare ersuchen lassen, denselben mehrers hiedurch an sich zu ziehen, oder zu penetrieren, wie er sich mit ihm verstehen will. Wie ich vernehme, ist dem Fürst Mattheo nicht wohl dabei, kann es aber vieler Ursach wegen nicht abschlagen; nach den Feiertagen soll alsbald die Hochzeit werden. Aus der Walachei schreibt man, dass alldorten ein Abgesandter aus Polen gewesen, teils des Fürsten Intention zu explorieren, weilen er die königliche Mt. noch nie begrüssen lassen, teils mit Hilf und Kooperation dessen gedachtes matrimonium zu verhindern. Man hat ihn aber mit schlechter Satisfaktion abgefertigt. Dieses matrimonium in [. . . .] dürfe ein gross und übel Feuer anstecken, welches, so der Lupulo

sein Passion wider dem Rakoczy ausgiessen will, auch etwas dem Konigreich Ungarn schaden möchte.,.

Держ. архів у Відни, Turcica. (оригін.).

147. Іван Казимир до цїсаря Фердинанда III. Варшава, 17. грудня 1650.

Війна з козаками стає неминуча, Хмельницький старає ся на всї боки приєднати собі союзників і грозить цїлому християнському сьвітови. Quantum vero praesenti rerum conjuncturae legati ordinarii M-tis Vestrae ad Portam Ottomanicam residentis sedula interpositio affere possit momenti, probe intelligimus. Quare magnopere a Vestra M-te ipsi iniungi petimus, ut authoritate M-tis Vestrae interposita id apud ministros aulae illius procurare velit, ne tam iniqui belli societatem prae se ferant, caetera Nobis non defutura supremo fretis auditorio auxilia, dummodo ab ea Nobis parte diligentia M-tis Vestrae legati securitatem prospiciat, quam M-ti Vestrae acceptam feremus...

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

148. Іван Бат. Адріянї до цїсаря Фердинанда III. Відень 20. грудня 1650.

In essecutione de cenni clementissimi della S. Cesarea M-tà Vestra le porgo qui scritto ciochè dalla Sua clemenza desidera il Ser. Re di Polonia:

1. 8000 війска на підмогу: 4000 їздцїв і 4000 драґонів, запевнюючи своїм королївським словом, що точно їх оплачувати ме, починаючи від їхнього входу в границї Польщі.

2. Che S. M-tà Cesarea si contenti di mandar persona alla corte in Varsauia quanto prima, per aggiustare il trattato, o uero auisar Sua M-tà Reale, acciochè mandi alla Sua corte a Viena commissario, o plenipotenza a quest effetto.

3. Коли би прислане 4000 драґонів стрічало трудности, може бути частина заступлена піхотою, а коли би й се показало ся тяжким до виконаня, прислати 8000 їздцїв.

4. Коли цїсар вишле свого ґенерала, він буде независимий від нїкого, кромі короля.

5. Се необходиме, щоби помічне війско було в Польщі цїлий місяць сїчень.

6. Щоби цїсар післав від себе посла до Хмельницького, напімнув його до мирових переговорів та загрозив йому, що в противнім раз'ї злучить свої війска з польськими против нього. Король надїє ся, che accordandosi a suoi ribelli le riesca portar la guera ne paesi dell' Ottomano.

7. Щоби цїсар післав віддїл свого війска на границю Семигороду і Молдавії і таким чином перепинив злуку тих князїв з Хмельницьким, бо се вже річ зовсїм певна, що вони йому обіцяли ся.

9. Che in riguardo del secondo negociato di accordo e di ubidienza Sua M-tà Cesarea spedisca persona al Ragozzi con le medesimi protesti da farli al Chmielnicki in evento, ch' egli persista nel voler assistere con le sue forze a quel Ribello.

Відомо, що Хмельницький обіцяв в разї щасливого висліду війни, піддати здобуті области під зверхність Туреччини, а цїлу частину Польщі за Вислою віддати князеви Ракоці.

Aggiongo, che il Chimielniski si è lasciato intendere con i suoi confederati, mássime col Prencipe di Transilvania e di Moldavia, che si habbia da tener molestato il Sac. Imperio Romano, havendo disegno di portarsi dopo le ruine della Polonia a danni del Christianismo più avanti — об чім годї сумнївати ся з огляду на союз з Турками.

NB! Замітка цїсарської канцелярії на боцї: Communicetur singulis electoribus pro voto. Item March. Granae, Baroni Schmid.

Держ. архів у Відни. (автогр.).

149. Микола Саґредо до сіньорії. Відень, 24. грудня 1650.

Єзуїта Адріянї оповідав Саґредови, що мав авдієнцію у цїсаря в трох справах: 1. оправдував іменованє кардинала Орсінї протектором Польщі мимо спротиву цїсаря; 2. просив підмоги на війну з козаками; 3. parlò sopra l' interpositione dell' Imperatore col Chmielnischi, acciò essequisse l' accordato et desistesse dal trattare con i nemici del Regno. Що до останних точок, цїсар висказав ся в спосіб, який вказує на його добру волю. Відтак говорив з мінїстрами і віднїс вражінє, що тяжко буде дістати поміч, однак можна надїяти ся на дозвіл побору рекрута. Оповідав, що Турки всїма силами помагають Хмельницькому. — Приїхав сюда Віміна і хоче їхати до Риму.

NB! В прилозї: 1) Лист Івана Казимира до Саґреда з 26. падолиста з прозьбою, попирати змаганя Адріянї. 2) Лист нунция Торес-а до Саґреда в тій-же справі.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

150. Лїзоля до цїсаря Фердинанда III. Варшава 25. грудня 1650.

На соймі ухвалено: Valachiae principi unique ex eius ministris ac duobus Cosacis, qui constantem hactenus Regi fidem praestiterunt, jus indigenatus in Regno Poloniae...

Держ. архів у Відни, Polonica, (автогр.).

151. Gutachten der H. deputierten Räte über des P. J. B. Adriani Anbringen, die gesuchte Hilfe wider die Kosaken betreffend. [Відень] 26. грудня 1650.

Beraten über folgende Punkte: 1. Ob und wie weit E. Kais. Mt. Mittel sich erstrecken, den gesuchten Sukkurs über sich zu nehmen? 2. Ob und wie weit E. Kais. Mt. nützlich und ratsam, sich hierinnen einzulassen. 3. Was für Antwort dem Abgeordneten zu geben? 4. Was auf allen Fall anietzo dabei zu beobachten und zu tun?

Ad 1. finden die Räte, dass die Zahl dero noch vorhandenen Soldaten ungefär 13000 zu Fuss, und [. . . .] zu Ross bestehen und wann nun 4000 Pferd und 4000 zu Fuss anietzo danach hinweggenommen würden, das übrige corpus kaum zur Bewachung der festen Plätze und Gränizen bastant und weniger erklärlich sein würde dieselbe, wie bei denen im Reich nicht allerdings gestillten motibus und von neuem wegen Frankental und der Lotringischen Völker sich ereignenden Schwierigkeiten. Deshalb unmöglich, einen solchen Sukkurs über sich zu nehmen, und noch mehr, wenn derselbe per totum mensem Januarium oder vor Ausgange desselben in Polen sein sollte.

Ad 2. Will man die possibilitatem moralem oder juris hiebei gleichfalls konsiderieren, ist zwar nit weniger, dass E. Kais. Mt. de iure nit allein nicht verwehrt, der Kron Polen gegen dero widerwärtige Untertanen Werbung in dero Landen zu gestatten und derselben Hilfe zu leisten, sondern dass Sie vermög der miteinander habenden Kompaktaten etlichermassen dazu verbunden möchten sein; wenn man aber konsiderieren will, dass dieser Sukkurs in forma eines corporis geschickt werden solle und dann,

dass diese Hilfe zu Teil auch wider den Türken gesucht wird, zu deme die gesuchte Kommission an den Chmelnicki, Ragozi und den Walachen mit der angehängter Betonung fast eine clarigationem belli ob sich tragt, die Sachen auch fast noch mehrer sich zu einer offener Ruptur austehen lassen würden, wann anitzo alsbald, da man von einiger Komposition noch zu handeln, ein corpus militiae gegen Siebenbürgen geschikt würde: und nun E. Kais. Mt. kraft der geschworener Kapitulation in dergleichen schwerwichtigen Sachen wenigst mit den Kurfürsten des Reichs zu kommuniecieren verplichtet, so will es mit dem gebetenen Sukkurs bei solcher Beschaffenheit und auch ex hoc capite noch zur Zeit auf eine Unmöglichkeit auszulassen. Die andere Question, ob's nützlich und ratsam sei, anlangend, lassen sich auf einer Seiten die circumstantiae erwägen: 1) dass man durch diesen Sukkurs nicht allein denen Kosaken, sondern auch mit dem Rakotzi, den Walachen und Türken in einen gefährlichen Krieg geraten möchte. 2) dass die polnische Nation undankbar (згадують поміч дану Полякам на Шведів, за яку оказали ся невдячні). Jetzt versprechen sie viel, aber darauf wenig zu bauen. Andererseits aber ist zu bedenken, wenn Polen sich allein überlassen unterlieg, dass daraus Gefahr auch für die kaiserlichen Erblanden und Ungarn, dann für das Deutsche Reich erwächst; 2) dass obwohl Polen für die Hilfe gegen Schweden schlechten Dank erwiesen, doch hat dem Kaiser jeder Zeit freie Werbung verstattet, auch jeweilen ansehnliche Geldhilfe zugeschickt, von welchen denen entzwischen verschriebenen dotibus hernachher die Hypothek der Herrschaft Wittingau und letztlich Verpfändung der Fürstentümer Oppeln und Ratibor herkammen. Und da neben dem König auch die Respublik selber um Hilfe bittet und sich ad reciprocum erbittet und viel an der Erhaltung guter Korrespondenz mit diesem Nachbarreiche gelegen, so erscheint nicht ratsam, alles crude abzuschlagen, sondern auf ein Mittel und Weg, wie die vorbedeutete Inkonvenienzen verhütet und einiger Nutz herausgeschöpft werden möge, zu gedenken sein.

Вважають за невідповідне висилати віддїл війска на підмогу; також висказують ся против висилки посольства до гетьмана, Ракоці і Лупула. Man könnte aber mit guten Konditionen eine Anzahl Völker der Kron Polen überlassen, wenn dafür die Fürstentümer Oppeln und Ralibor alsbald wieder eingeräumt, und der übrige Pfandschilling alsdann ferner abzustatten.

Solchenmach, und weil fast alles von dem modo tractandi hoc negotium dependiert, so vermeinen die Räte ad 3., es möchte der Bescheid lauten: E. Kais. Mt. können die schwere Lage Polens; gleichwie E. Kais. Mt. wegen der beschehenen Kommunikation gegen dem Konig und der Republik sich bedanken, also trugen sie wegen des obberührten Zustands mit demselben umb der nahen Verwandnis... ein herzliches Mitleiden. Es wäre auch E. Kais. Mt. lieber, wenn sie der Kron mit dem gewünschten Sukkurs beistehen könnte, aber es ist dem Konig bekannt, dass E. Kais. Mt. von seinen Völkern bereits eine ziemliche Anzahl abgedankt und die übrigen zur Besetzung der festen Plätze und Gränzen benötige; aus diesem Grunde und weil diese Sache das ganze Reich angeht, wollen E. Kais. Mt. den Churfürsten kommunizieren und sich nach ihrem Wunsche richten[1]). Dem P. Adriani möchte zugleich ein Rekreditiv an den Konig, auf diesen Bescheid sich beziehend, erteilt werden. Hiemit würde dem Konig und Republik nichts abgeschlagen und nichts eingeraumbt. Dabei möchte mündlich dem Adriani an die Hand gegeben werden durch Grafen von Martiniz, was Gestalt E. Kais. Mt. jetzo sich dieses Sukkurs in ein mehreres nicht erklären könnten, es könnten sich aber die Koniunkturen also schicken, dass vielleicht inner sechs Wochen E. Kais. Mt. sich eines mehrern erklären könnten: auf solchen Fall würde nicht bös sein, wenn jemand vorhanden, der gevollmächtigt wäre, gegen einer proponierten Anzahl Völker Oppel und Ratibor dergestalt wiederum E. Kais. Mt. einzuraumen, dass was die Anzahl der Völker anjezo gleich nicht austragen täte, nach und nach dem König in Geld erstattet werde; ob auch E. Kais. Mt. die Völker der Kron per modum assistentiae, oder völlig in ihro Disposition überlassen wolten, das wird alsdann die fernere Handlung geben.

Ad 4. die Churfürsten mit Ihren Gutachten hierüber zu vernehmen; — dadurch wird den Kurfürsten gezeigt, dass der Kaiser die Truppen blos zur Verteidigung seiner Länder und nicht zu viel,sondern zu wenig habe[2]).

Und weil in dem unter dto 3. d. M. aus Krakau datierten Schreiben zu sehen, dass an seither des Königs Intention, bei der vorhabenden Legation an den Chmielnicki sich des Residenten

---

[1]) В тім змислї відповів цїсар Фердинанд III. Іванови Казимирови 3-го сїчня 1651 р.

[2]) Письмо до елєкторів з 2. сїчня 1651.

Lisola zu bedienen, so man aber für bedenklich haltet, so möchte dem Lisola zugeschrieben werden, dass er sich in dieser Sach nicht einmischen, nur fleissig alles berichten, und bei hoher Strafe sich an den Ragozi nit vergreifen, weder mit Rat oder Tat zu einziger Ruptur Ursach geben solle[1]).

Dem Palatino könnte auch ein Rezepisse gegeben werden, neben Kommunikation, was E. Kais. Mt. schriftlich sich gegen dem König erklären, auch dem .....[2]) und dem Wesselenyi zu schreiben.

Inzwischen und bis diese neue Vollmacht und zwar auf Oppeln und Ratibor bringt, von dem aber sehr zweifelhaft, dass es gehen werde, könnte weiter deliberiert werden, im Fall der König E. K. Mt. Oppeln und Ratibor wieder zurückgäbe, ob, und was für Völker, auch wie solche überlassen können werden, indeme man nit ausser Hoffnung, dass diese Fürstentum und das ganze Land Schlesien das äusserste tun würden auch zu anderwertiger Ersetzung dieser nach Polen abgesandter Völker, wann nur das Herzogtum Schlesien wieder ergänzt und dieses Fürstentum von dem polnischen Dominat liberiert würde.

Держ. архів у Відни Polonica, (автогр.).

152. Іван Казимир до цїсаря Фердинанда III. Варшава, 31. грудня 1650.

Цїсар дав тисячні доказп приязни, et hora con avisarmi per corriero espresso i sospetti del Conte Vrezowicz; mene fa una efficace et amorevole testimonianza, che obliga perpetuamente la mia douuta corrispondenza. Io ne fui auuertito qui da persona qualificata, ma perchè la stimar poco inclinata al conto ne sospesi la mia credenza. Hora per la certezza, che ne riceui da V. M-tà, applicherò l' animo a quei mezzi, che la qualità del caso richiede, pregandola in tanto, di uoler penetrare dal Veselini il nome di quei senatori, per parte de quali il Vrezowicz ha fatta l' instanza, et auisarmene, come anche di ogni altro particolare, che peruersa alla sua noticia. Ringratio cordialmente V. M-tà .....

Il P-re Giov. Battista Adriani et il Visconti m' auisano l' applicatione, con che V. M-tà ha sentito le mie dimande et la premura,

---

[1]) Інструкція для Лїзолї з 8. сїчня 1651.

[2]) Пропущено.

che ha mostrata di compiacerle, onde ne spero buon successo et prego V. M-tà, di ascoltarli in auenire con l' istesa prontezza...

Держ. архів у Відни, Polonica, (автогр.).

153. Микола Саґредо до сіньорії. Відень, 31. грудня 1650.

Коли Єзуіта Адріянї дістав відомість про зброєнє козаків і Татарів, був у мінїстрів і, подаючи їм до відома зміст листу від Донї, mise le cose nell' ultima disperatione, poichè disse, che se non si pensaua dall' Imperatore a soccorrere il Re, questo meno poteua applicare a diffendersi, ma abbandonarebbe il Regno, ritirandosi nella Russia, et haverebbero poi questi Domini consciuto, quanto pernitiosa risolutione fosse stata, il lasciar pendere la Polonia. Про се вислано курієра з власноручним листом цїсаря до короля et constituita una giunta di quattro primi ministri et furono il presidente di guerra[1]), il tenente General[2]), il Vice-Cancelliere d' Imperio et il Cancelliere di Bohemia. Єзуіта сподївав ся рішеня, але йому нїчого не сказали.

Саґредо дізнав ся в тайнї, що з 4-ох мінїстрів трох було за тим, щоби Польщі дати поміч і через се увільнити свій край від тягару кватерункового. Оден лише ґенерал опирав ся, бо цїсар не повинен, по його думцї, розоружувати ся із-за неясного положеня в Нїмеччинї. Між тим виринула трета гадка, позволити польському королеви на побір рекрута, коли постарає ся о відповідну скількість гроша. А що попереду заставлено Польщі князївства: Ратиборське і Опольське, si vorrebbe trouare in questa congiuntura mezzo di levarglieli dalle mani.

Вісконті показував Саґредови лист di Buchouia in Vallachia[3]), che il Prencipe di Moldauia haueua risoluto mandare suo ambasciatore alla dieta di Polonia, ma per le minaccie del Chmelnischi haveva mutato proposito et, spezzato li consequi de suoi fedeli amici et vicini, s' erà ristretto in amicitia del Chmielnischi. Весїлє своєї дочки з Тимошем визначив на 30. сїчня...

...Esser passati per Vallachia pochi giorni auanti Ambasciatori del Ragozzi a Chimielnicki, per eccitarlo alla guerra contro la Polonia, come hanno fatti anche avanti.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

---

[1]) Князь Льобковіц.
[2]) Ґенерал Пікольомінї.
[3]) Баків; див. лист з 3. грудня 1650. ст. 147.

101. Іван Бат. Вісконті до цїсаря Фердинанда III. Відень, 1. сїчня 1651.

На приказ короля передає огляд теперішного положеня Польщі. Іван Казимир просить знова di soccorsi nella maniera, ch' humillimente è stato di già rappresentato alla Cesarea M-tà Vestra. Sua M-tà di Polonia et il Regno si ricognoscono impotenti, di poter resistere a tanta moltitudine congionta insieme e però uerochè accalorati dalli potenti soccorsi della Cesarea M-tà Vostra non desperiano della uittoria, per il ualore della soldatesca Alemana...

Адріяні має передати цїсареви лист з прозьбою, che Cesarea M-tà Vostra si degni operare per mezzo de suoi ministri alla Porta Ottomana, ch' il Chmielniski si quieti con renderla douuta ubedienza.

Держ. архів у Відни, Polonica. (автогр.).

155. Фердинанд III. до барона Шміда. Відень, 2. сїчня 1651.

Повідомляє посла про прозьбу польського короля о підмогу против козаків. Для цїсаря важно знати, в яких відносинах находить ся Хмельницький зглядом Туреччини, тому приказує, dass du dich vor allem dextre über Chmielnicki Subiektion, oder Dependenz von selbiger Porta wohl erkundigest und, zum Fall er sich selbst dem Verlaut nach unterworfen haben und du benebens soviel vermerken solltest, dass die Einwendung unser Offizien nicht vergeblich sein und mit Frucht ablaufen würden, du in diesem Fall in unserem Namen anhalten und dahin dich interponieren wollest, damit Chmielnicki von seinem wider die Kron Polen vorhabenden schädlichen Kriegsdissegno ab — und zur Haltung des geschlossenen Friedens von Porten angemahnt würde. Але все то треба робити дуже осторожно, щоби не викликати підозріня.

Держ. архів у Відни, Polonica, (концепт).

156. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 8. сїчня 1651.

P. S. ...So solle auch die Hochzeit mit des Lupoli Tochter und Chmielnicki Sohn, ungehindert die Ottomanische Porten den Kon-

sens abgeschlagen, nunmehr im Werk sein. Vielleicht möchte der Lupul zwischen Polen und Kosaken ein Mittel treffen, mit ihnen solche Korrespondenz aufrichten, dass er sich hiedurch bei dem Fürstentum versichre und von der Ottomanischen Porten soviel nicht zu fürchten habe; ingleichen möchte er zu diesem Ende die anderen Wojwoden an sich bringen und einer den anderen stabilieren.

Держ. архів у Відни, Turcica, (оригін.).

157. Par literarum [comitis Palfy] ad principem Transylvaniae datarum, in latinum translatum. Мархеґ, 10. сїчня 1651.

Optime recordatur Sua M-tas, quod cum superioribus annis Chmielnicki cum Cosacis praeter omnium spem in Valachiam irrupisset ac Ill-ma Dominatio sui et Regni sui defensioni mature prospicere cupiens, necessaria arma sumere coacta fuisset, S. Caesaream M-tem de omnibus circumstantiis irruptionis eorum uberrime informare non praetermisisset, quod prout Sua M-tas grato animo accepit, ita indubie credit, si imposterum quid simile attentaretur, Ill-am Dominationem Vestram non solum id ipsum deinceps etiam observaturam, verum etiam pro virili in eo elaboraturam, ne ansa aliqua interrumpendae hactenus satis expertae bonae vicinitatis quoquomodo suppeditetur. Quomiam vero communi fama circumfertur ac etiam ad benignas Suae M-tis aures delatum sit, praefatum Chmielnicky,.. denuo contra Regem et Regnum Poloniae non contemnenda manu se erigere et arma sumere velle et ex parte etiam Dominationis V-rae multa sibi polliceri et spargere praesumere. Cui licet S. M-tas Sua perspecta synceritate Ill-mae Dominationis Vestrae fidem nequaquam adhibeat, e re tamen Christianae Reipublicae ac etiam commodo Ill-mae Dominationis V-rae et familiae suae existimavi Ill-mam Dominationem V-ram desuper requirere, rogando officiosissime, ut, siquidem in permansionem etiam Dominationis V-rae uergat, huiusmodi ipsius Chmielnicki postulatis, si quae essent, nequaquam annuere opemque eidem ferre, quam potius eundem ad obseruandam cum Polonis sancitam pacem serio admonere et ita disponere velit, quatenus idem ab omni hostili irruptione supersedeat.

Caeterum, si Ill. Dominatio V-ra de novis medio tempore emersis nos edocuerit, gratissimum nobis erit. Ut autem praesentes

annexas Residenti Suae M-tis in Portam transmittere velit, eandem obnixe rogamus.

Держ. архів у Відни, Polonica.

158. Секретар польського короля Доні до Саґреда. Варшава, 17. сїчня 1651.

Жалує ся, що Венеція скупить гроша і Каваца не хоче згодити ся навіть на 100.000 талярів річної субсидії.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (копія).

159. Лїзоля до ґр. Травтмансдорфа. Варшава, 24. сїчня 1651.

Повідомляє про заключенє договору між Польщею і Венецією, в якім Польща обовязує ся піпхнути козаків на Туреччину, а Венеція від початку воєнних кроків платитиме, 250.000 талярів річної субвенції,

Держ. архів у Відни, Polonica, (автогр.).

160. Відповіди елєкторів на окружне письмо цїсаря з 2-го сїчня в справі підмоги Польщі. 25. сїчня — 7. марта 1651.

Саксонський елєктор, Дрезно 25. сїчня 1651.

Вправдї Польща нїколи не помагала цїсареви против Турків, однак з огляду на се, що по зруйнованю Польщі могли би козаки стати небезпечними для Нїмеччини, радить позволити польському королеви на побір рекрута і відступити йому розвязані полки.

Бранденбурґський елєктор, Кельн н/В. 12. лютого 1651.

З огляду на вагу справи хоче перше порадити ся з иньшими елєкторами, а відтак дасть знати.

Кельнський елєктор, Лїттіх, 17. лютого 1651.

Відраджує мішати ся в таку небезпечну війну; що найбільше можна позволити на побір рекрута, але за польські гроші і без шкоди для станів.

Могунтський елєктор, Маріенберґ, 18. лютого 1651.

Радить завчасу приготовити ся до відпертя грозячої небезпеки; що до бажаня польського короля, хоче передше нарадити ся з иньшими елєкторами.

Баварський електор, Монахів, 7. марта 1651.

Не дає нїякої ради, але звертає увагу на непевне полїтичне положенє в самій Нїмеччинї.

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

161. Punkta z listu Wojewody Bracławskiego Lanckorońskiego [лютий, 1651].

...3. Wesele syna Chmielnickiego odwlokło się, do którego czasu, non constat, a to dla tego, iż przyszło od Porty do Hospodara roskazanie, ażeby córki swej za tego ciurę kozackiego nie dawał.

Інст. Осолїнських рукоп. ч. 2286. ст. 120. (витяг).

162. Сарредо до сіньорії. Відень, 4. лютого 1651.

В неділю був у нього Вісконті і принїс лист від Донї. Серед розмови non si è lasciato di ponderare l' inconuenienza, di uoler aggrauare di esborsi la Republica et, per dire sinceramente, il Visconti ancora ha mostrato, non potersi sentire, se non con un grande rincrescimente, che il Governo della Polonia si riconosca così diffettoso, che oue si tratta della salute del Regno, auanti principiare la guerra, non si sappe oue dare di mano, per hauere le primo picciole somme.

Мав також Вісконті наказ знова напирати на цїсаря в справі підмоги, вказуючи, що може відтак жалувати, що не поміг, але за пізно; що 100.000 Татарів йде на підмогу козакам. In oltre saper la M-tà di Polonia, che il Rakoczy si unirà ai Cosacchi et hauer inteso, che ui sia un cavaliere suddito di S. M-tà, che si dispone con due mille cavalli portarsi ai medesimi Cosacchi. Просить король, що коли вже цїсар не може дати підмоги, най не дозволить, щоби збільшало ся число ворогів.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

163. Іван Казимир до цїсаря Фердинанда III. Варшава, 19. лютого 1651.

Одержав лист і близші пояснення через посла Адріянї; бачить, що цїсар хотїв би помогти, але не може. Дякує за заряджена переслані цїсарському послови в Царгородї і за лист, який на приказ цїсаря написав угорський палятин до Ракоці.

Просить подати йому відповідь семигородського князя до відома.

Держ. архів у Відни. Polonica. (оригін.).

164. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 20. лютого 1651.

Пересилає копію листу Івана Казимира з 25-го серпня 1650, в якім король просить його о попертє Єзуіти Станїслава Мнїшка, висланого до Царгороду в цїли викупна бранцїв — і копію своєї відповіди на се з 8. лютого 1651 р.

Держ. архів у Відни. Turcica. (оригін.).

165. Франц Дубравский, перемиський підкоморій до львівського підкоморія. [Март 1651].

Przyjmowano mię w Siedmiogrodzie wedle węgierskiej polityki dość civiliter. Przed Fejerwarem na pół mili zajechała kareta Xięcia, na niej Barcsay Zygm., senator, który mię witał...

Audyencyę naznaczono mi we wtorek zapustny. Przyjechał po mnie Zygmunt Kornis, senator. Xiążę sam siedział po lewej ręce u stołu, który był nakryty aksamitem, buława i szabla na nim, baldachim nad stołem. Senatorowie stali przed nim; skoro drzwi otworzono, wstał zaraz z krzesła i poszedł przeciwko mnie... Odprawiłem powinszowanie imieniem JK. Mci i Rptej, po którym zaraz witali przyjaciele moi xięcia, a potym ukłoniwszy się, iako moi przyjaciele, tak i senatorowie siedmiogrodcy wyszli. Zostaliśmy tylko dwaj, a trzeci Bisterfeld, który jest professione minister, acz non exercet officium, ale tylko akademii dogląda, a u niego intimus consiliarius i wielki confident. Tenże za moje powinszowanie dziękował; dopiero siadłszy, odprawiliśmy ostatek. Wdzięcznie Xiążę przyjmował, w tym mię jednak zaraz spotkał, że gdyby była Rpta nie przeczyła wojnie Tureckiej, wojny by była kozackiej nie miała. Traktowawszy sami z sobą chwilę, gdyż i sam Xiążę po Łacinie, lubo się z razu ociągał, mówi dobrze. Gdy otworzono pokój, przyszedłszy marszałek, wyprowadził Xięznę, którą przywitawszy, był przy niey sexennis bardzo grzeczny chłopiec[1]), szliśmy do stołu... (опис порядку сиджень). Xiąże sam Pan bardzo ludzki i koniecznie chciał pić i sam pił i moich przyjaciół i senatorów swych ochocił, jakoż ich pięknie bardzo i ludzko traktuje. Siedzieliśmy u stołu

[1]) Син князя Юрія II, Франц Ракоці.

około 4 godzin, taki tam zwyczaj... Przez środę było silentium; bo też poseł od Porty miał audientią tego dnia. Anniversaria, to jest legacya, bo skoro odwiozą de more tributum 10.000 czerw. zł. do Konstantynopola, idzie poseł viceversa i przynosi kaftan i konia jakiego przyprowadzi. We czwartek przysłał do mnie Xiążę tegoż Bisterfelda, prosząc, aby mógł mieć na scripcie puncta ustnie proponowane. Zarazem doscignął tego, że iuż z niego pomocy nie mamy; chciąc jednak też ich wyciągnąć na podobne pismo i co w nich wre wyrozumieć, podałem, lubo mi zdało się insolens, przez pisma posłowi traktować; atoli successit i otrzymałem reskrypt goły bez podpisu, iako też i moje pismo było, w którem ceremonialiter zbywszy, ostatek w tym upewnia, ze antique duarum nationum concordiae memor, eandem studiose conservare conabitur, i jako nie przy tego, ze legacye ultro citroque były, y okazye conjunctionum z Chmielnickim tak sancte declarował, że nullam hactenus cum eo confoederationem nam contrariam vel nocivam inivit... Konkluduję, że jako z tamtej strony żadney pomocy spodziewać się nie potrzeba, chyba ex voto bardzo fluentibus rebus nostris, toż żadnego niebezpieczeństwa Rpta obawiać się niema, chyba iisdem bardzo affectis a zgoła desperatis i jakoby ad legenda spolia, i ktoś opacznie pisze z Lublina W. Mci, bom ja tego jest rozumienia, ze Rakocy Chmielnickiemu in speciem ostentat przyjazń, że się go boi, nam szczerzey pokazałby, iedno nie śmie. Sam Pan bardzo wesoły i zda mi się do pokoju, niz do wojny, skłonniejszy... Tem kończę, ze niema którędy do Nas, bo Cisy przechodzić z wojskiem ex foedere z Cesarzem nie godzi mu się, a gdyby chciał to uczynić, zarazby i Cesarza i nas na się obalił. Pewnie pod elekcią Króla mielibyśmy byli gosci, gdyż juz stary Xiążę miał 30.000 gotowego wojska do nas, jeno nie miał którędy i, gdy z Hospodarem Wołoskim przez generała swego Kemeni traktuje o przejsciu przez wołoską ziemię, umarł.

W piątek znowu drugą miałem audiencyę. Teraz sejm; jest tam także, jak mi Xiąże powiadał przy stole, sejm się odprawuje, kilka niedziel piją, a dzień-dwa sejmują. Xiężna po polsku mówi dobrze, gdyż jest Batorowna, Polka ią urodziła, Zakrzewska. W sobotę odjazd.

Інстит. Осолїньских. рукоп. ч. 225. ст. 351—52'. (копія).

166. Микола Сагредо до сіньорії. Відень, 4. марта 1651.

Прийхав угорський палятин і привіз вість, що Порта згодила ся на подруже Тимоша з Лупулівною, che il Transilvano

non solo proceda con cosegli unite ai Cosacchi et Tartari, ma uadi machinando qualche novità, di che tiene sua Ecc-za congetture non sprezzabili.

Саґредо дізнав ся, що палятин жалував ся перед цїсарем, що Вешелєнї зарядив вербунок для Польщі без його відома. На се цїсар не відповів нїчого, con testimonio evidente della passione, con che desidera la diffesa di quel Regno. Згадує, che doppo hauer il conte spesi più migliaie di talleri, non hauendo potuto ritrarne dal Re alcun denaro, gli ha inviati un 200 Caualli, che teneua insieme et ha lasciato poi precipitare la leua.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

167. Ekstrakt Schreibens an Ihr. Kais. Mt. von dero Botschafter an der ottomanischen Porten Joh. Rudolf Schmidt. Царгород, 10. марта 1651.

Es machte Ihm grosse Sorgen und Nachdenken, dass der Chmielnicki mit seinen Kosaken sich nit allein mit Tartaren verbunden, sondern auch bei dem Türken Schutz und Hilfe suchte, und sich mit gewissen Konditionen der Porten unterwürfe. Die Kosaken wollten allein tributfrei und übrigens in allen als Vassalen der Porte gehorsam und dienstlich sein. Wegen solcher neu hervorbrechenden Macht der Kosaken ständen die Türken anfänglich in Furcht, aniezo aber gingen Sie darauf, ihre Grenzen gegen Polen u. das Schwarze Meer von denen streifenden [. . . . . .] nicht allein zu versichern, sondern auch bei begebender Okkasion Ihr Reich dardurch zu entweitern; dergleichen wäre nicht weniger vor diesem beschehen und durch aufrührische Christen, an denen nichts gutes als der Namen gewesen, das türkische Reich dergestalt mächtig gemacht worden — das beweist Griechland, Ungarn etc... Nun wäre es mit denen Kosaken allbereit soweit kommen, dass der türkische Kaiser dem General Chmielnicki nebst grossen Privilegien und Verheissungen für einen Fürsten erklärt mit der Freiheit, dass er ganz kein Tribut geben dürfe, aber wohl schuldig sein müsse, seine vires dahin zu wenden, wohin selbiger der Sultan begehren wird, und solle auch darbei das Schwarze Meer wider alle incursiones sicher und rein halten und zu Kontinuierung der bereits geschlossenen Kapitulation sollte von der Kosaken Seiten ein grosser Botschafter an die Porten geschickt, allda den getanen Versprechen nach wie andere christliche, ja fast den königl. Botschaftern gleich, geehrt und gehalten werden, zu welchem Ende

dann 3. März ein Türk Namens Otman Chiag mit einem stattlichen Kaftan zu Chmielnicki und zugleich ein anderer vornehmer Aga mit Säbel und Kaftan, auch Befehl, denen Kosaken wider Polen beizustehen, an Tartar-Han abgefertigt worden.

Die Heirat zwischen des Fürst Lupulo Tochter und Chmielnicki Sohn stände in suspenso, die Porten wäre solcher ganz zuwider, hielte den Chmielnicki darum ab, sorgende, (in massen auch der Tartar Han täte) es dürfe der Fürst Lupulo bei fortgehender Heirat, der Kosaken zu viel an sich ziehen und sich in der Moldau für einen absoluto Fürsten aufwerfen.

Der Griechische Patriarch Partemio hätte ihm das Schreiben von Chmielnicki gezeigt, woraus ersichtlich, dass er sich der türkischen Hilfe nur zur Stärkung seiner Position gegen Polen bedienen wolle. Sollte man aber denen Kosaken nicht zeitlich begegnen und dieses neu aufgehende Feuer dämpfen, wäre daraus nichts gewisseres, als der Christenheit ein grosser Schaden.

NB! Сей витяг переслала воєнна рада 11. цьвітня ґр. Курцови до висказаня своєї гадки і зреферованя цїсареви.

Держ. архів у Відни, Polonica.

168. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 22. цьвітня 1651.

20-го с. м. прийшов лист зі Семигороду зі скаргами, що цїсар знова вербує багато війска і посилає на Угорщину — нїхто не знає, нащо; Порта повинна уважати, щоби єї краї при тім не потерпів. Er [Rákóczy] vermeinte, man solle dem Bassa von Ofen und den 2 Wojwoden von Moldau und Walachei befehlen, dass sie mit ihrer soldatesca in Siebenbürgen kommen, dorten sammt ihm halten, bis man sehe, was E. Kais. Mt. für ein dissegno haben; er verhoffe, man werde ihn von jetzigem Fried nicht ausschliessen, sondern als ein Vassal manutenieren.

Про зміст сього листу довідав ся Ренїґер від Зельдфікар-Аґи[1]), котрий переводив його, і зараз-же казав сказати, що се можливо, що цїсар з огляду на злуку козаків і Татарів хоче охоронити свої границї від нападу, але против Туреччини і заключеного мира нїчого не пічне.

Держ. архів у Відни, Turcica. (оригін.).

---

[1]) Угорський ренеґат, товмач при Портї і платний аґент князя Ракоці.

169. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород 5. мая 1651.

Козаки просять Порту о поміч. Dem Bassa von Silistrien ist Befehl zugeschickt worden, ingleichen beiden Wojwoden[1]), dass sie ihnen auf Fall der Not assistieren sollen.

Держ. архів у Відни, Turcica, (оригін.).

170. С. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 22. мая 1651.

Тими днями приїхав курієр з Буди; Паша жалує ся, що цїсар насилає військо на Угорщину. Er lasse in eventum bei Ofen etwas fortifizieren und habe auch die umliegenden Bassa, Beg und Sandschak in Bereitschaft, zum Fall man etwa rumpieren wolle, die ottomanische Porten soll noch mehr nach Ofen kommandieren; wie ich verstehe, ist schon an etliche mehr Ordre ergangen. Також Ракоці остерігає Порту; im übrigen berichtet er, dass die Kosaken und zugleich auch die Polaken seine Assistenz begehren, ohne Vorwissen der Porten tue er nichts; die Kosaken versprechen zwar, dass sie ihn nach erhaltener Viktorie zum König in Polen aufwerfen wollen und, weilen die Kosaken sonst anjetzo der ottomanischen Porten Freund und er ein Vassal, werde er schon zu schaffen wissen. Noch weiss ich nicht, was man sich hierüber resolvieren wird. Aus Polen haben wir keine Zeitung; es ist kein Zweifel, dass die ottomanische Porten selbigen Krieg fomentiert. Дала приказ силїстрійському паші і обом воєводам, помагати козакам в потребі; воєводи заявили, що в такий непевний час не можуть лишати своїх країв без оборони, але готові післати по 8000 війска.

Ich komme dahinter, dass Ragotzi noch immer bei etlichen vornehmen Ministern repräsentieren lässt, wann ihn die Kosaken zum König machen, wie reputierlich es der ottomanischen Porten sein solle, dass sie ein König zu einem Vasallen; beide Wojwoden sollen sich billig mit ihm konjungieren und den Kosaken Hilfe leisten, aber die Türken wollen durchaus nicht, dass man den Kosaken, als der ottomanischen Porten nunmehr guten Freunden, auf einzige Weise sukkurieren soll. Mir scheint dies nicht einwenig suspect, er muss sich E. Kais. Mt. seits etwas besorgen, oder den nunmehr völlig geschlossenen Frieden vielleicht in ein Konfusion zu bringen gedenken, denn wann ihm erlaubt würde,

[1]) Молдавії і Волощини.

sich mit beiden Wojwoden zu konjungieren, dürfe er, anstatt dass er den Kosaken sukkuriert, bald eher an den Granizen gelosia erwecken, dass nicht allein beide Wojwoden ihm gleich beifallen, sondern die ottomanische Porten selbst zur Assistenz verursacht würde. De dto 22. April hab ich geschrieben, dass er begehrt, weilen E. Kais. Mt. continuo mehr Volk in Ungarn schicken, niemand wisse worauf es angesehen, die Porten solle die Augen auftun, er vermeine, man solle dem Bassa zu Ofen und beiden Wojwoden ordre geben, damit sie sich mit ihm konjugieren, zu gewarten, was E. Kais. Mt. für ein dissegno haben. Dieser Konzept ist ihm nicht riusciert; jetzt kommt er mit dem Prätext, die Kosaken wollen ihn zum König in Polen machen, nur damit er die Assistenz beider Wojwoden an sich ziehen und sodann immediate was tentieren möchte. In meinen wenigen Hiersein hab ich diese Leute ziemlich kennen gelernt, sie haben bishero viele friedhässige Avisen eingebracht, den neuen Frieden zu divertieren; ich lasse mich zwar gegen den Agenten[1]) im geringsten nichts merken, sondern begegne ihm dextramente, massen ich dem Gross-Vezier, Reisketab und etlichen anderen durch Panaioti[2]) ihre inoffiziose Praktik genugsam explizieren und eben vorbedeute[te] meine Suspition mit mehrerem zu Gemüt führen lassen. So wäre auch verisimile und niemalen zu glauben, dass die Kosaken (posito, es könnte sein) ihn zu ein König verlangen, denn die Kosaken sein Griechen, wollen orthodoxi sein, Ragotzi aber sei ein Lutheraner und Ketzer, also dass der Vezier und Reisketab gesagt, sie wollen dem Ragotzi antworten, die ottomanische Porten hätte seiner Anschläge nicht von nöten, soll nur warten, bis man ihm etwas schafft und sodann dem Befehl nachkommen; die Kosaken sein mit der Porten gute Freunde, wann sie ihn zu einem König haben wollen, werden sie die Porten schon zu ersuchen wissen, massen die Polaken getan, wie sie den Báthory begehrt.

Держ. архів у Відни, Turcica. (оригін.).

171. Іван Бапт. Вісконті до цїсаря Фердинанда III Відень, 15. червня 1651.

Il Re di Polonia mi comanda, di far saper a S. Cesarea M-tà, che li trattati fra il Ragozzi et il Kmielniski sono in piedi et assai più coldi di prima et, che di cioue sia stata auisata sua M-tà da quel

[1]) Франц Фельдварі. [2]) Товмач при Портї і платний австрійський аґент.

Prencipe, la cui figlia uoleua hauer il Kmielniski per moglie del suo primogenito.

Il sudetto Prencipe in somma secretezza e diligenza ha spedito al S. Re di Polonia un padre Gesouita, per informarlo de maneggi del Ragozzi col Kmielniski, dal campo del quale era partito pochi giorni [. . . .] l' ambasciatore del Ragozzi[1]) di ritorno al suo Padrone, e con il sudetto si erano accompagnati gl' Ambasciatori del Kmielniski, per comprir li trattati pernitiosi, che dal Ser-mo Re di Polonia uengono auennati alla Cesarea M-tà Vostra.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (автогр.).

172. С. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 22. червня 1651.

Турки не прийняли тепер козацьких послів так чемно, як перед роком. Хмельницький дякує в листї за обіцяну поміч, каже, що на разї єї не потребує, але коли би програв битву, тодї зверне ся до Порти о підмогу; жалує ся на Лупула, що зносить ся з Поляками і посилає їм амуніцію.

По тім вислано зараз-же курієра до хана; чому, Ренїґер не знає; догадує ся, що може ходить о новий напад на Молдавію і Волощину. Говорять, що там все населенє поховало ся в лїси, села стоять пусткою, волоський воєвода держить своє військо на поготові зі страху перед Татарами і козаками.

Козаки нїчодо не згадують, щоби бажали собі князя Ракоці за короля; Турки дивують ся, що Семигородцї не соромлять ся виступати з такими викрутами.

Держ. архів у Відни, Turcica, (оригін.)

173. С. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 9. липня 1651.

Die kosakischen Abgesandten hält man noch auf, bis man gewisse Zeitung, wie es in Polen hergehen wird bekommt; viktorisieren die Polaken, so werden die Türken wegen der Kosaken andere consilia machen, sonst redet man dergleichen, als wann mit diesen kosakischen Abgesandten ein Botschafter von der ottomanischer Porten zum Chmelnicki abreisen solle, hernach auch von dort aus ein grosser Gesandte mit Praesent kommen und dazumalen kapituliert soll werden.

Aus Siehenbürgen sein gestern und vorgestern 2 Kurier nacheinander gekommen: soviel ich höre, dörften sie negotieren, dass

[1]) Павло Ґеч (Göcs).

die ottomanische Porten erlaube, neben den aus der Walachei und Moldau, einen Einfall in Polen zu tun und den Kosaken zu assistieren, dies haben sie auch nächst begehrt, massen ich den 27. Mai berichtet. Gestern hat der Agent bei Überlieferung der Brief den Gross-Vezier eben dies vorgetragen ; will mich jedoch befleissen, zu penetrieren und, zum Fall die ottomanische Porten in etwas dergleichen konsentiert, E. Kais. Mt. parte geben.

Держ. архів у Відни. Turcica, (оригін.).

174. С. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 13. липня 1651.

Тепер написав Ракоці до везиря по турецьки. Се видало ся Ренїґорови підозріле, він підкупив того, котрий мав лист в перехованю, і дав товмачеви Панайоті до перечитаня, worinnen er den Konsens begehrt, den Kosaken zu assistieren ; die Deutschen wollten zwar, er solle den Polaken helfen, aber behütt Gott, dass er wider die ottomanische Porten etwas tun solle ; er wisse selbst nicht, warum die Kosaken zu ihm und er zu ihnen das Vertrauen habe, sollten sie ihn hernach für ein König in Polen aufwerfen, so wolle er gewiss, wie bishero, der ottomanischen Porten getreuer Vassall verbleiben. Referiert sich im übrigen auf seinen Agenten. Ренїґер обіцює старати ся довідати ся, що порта на се відповість.

Держ. архів у Відни. Turcica. (оригін.).

175. С. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III, Царгород, 27. липня 1651.

Козацьких послів ще не відіслано з Царгорода.

Brief aus Moldau melden, dass Ragozi einen Abgesandten zum Chmielnicki mit Präsent geschickt, so aber von den Polaken ertappt und niedergehauer soll sein werden. Allhier hat er den Konsens urgiert, den Kosaken zu assistieren... worauf die ottomanische Porten jedoch zirkumspekt gangen und geantwortet, er solle sich bei Leib und Person nicht movieren, noch das Land von der militia entblössen, um sein Geld solle er ander Volk werben, warten bis die Kosaken Hilfe suchen und die ottomanische Porten schaffen werde...

Держ. архів у Відни Turcica. (оригін.).

176. М. Саґредо і Джустініяні до сіньорії. Відень, 5. серпня 1651.

Doppo molte contese di questi ministri con quei di Polonia sopra li pedoni, nuovamente introdotti, l' Imperatore è capitato in resolutione di farli arrestare et successiuamente sono stati trattenuti quelli delle due passate settimane et rimandate le lettere a Vienna. Il Siri non ha voluto consegnarle alla posta et le ha espedite hoggi per un carretone. Вісконті протестував у міністрів, що король не знесе ingiuria et che nasceranno inconvenienti. Хотів брати за посередника еспанського амбасадора, ma questi conservando la memoria dell' offesa, che pretende habbi ricevuto il suo Padrone nella protettione di Polonia data ad Orsino, ha ricusato.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

177. М. Саґредо і Джустініяні до сіньорії. Відень, 12. серпня 1651.

Саґредо мав авдієнцію у цїсаря, на якій обговорив польські справи. Подав йому до відома, що Польща на добрій дорозї, швидко покінчити війну з козаками, та що шляхта прихильна до війни з Турками; тому сенат післав нові порученя Каваґї. Все то прийняв цїсар ласкаво до відома.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

178. С. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 14. жовтня 1651.

Den 8-ten ist eine gewisse Person Namens Joannes Boris[1]) von Ragozi ankommen; was er zu negotiieren, befleiss ich mich mit ehisten zu berichten.

10-го відійшов Софіляр-аґа з султанським письмом до татарського хана, мабуть ізза козаків, або щоби молдавського воєводу, welchen Chmielnicki erst neulich wegen Polen durch Schreiben gefährlich diskommendiert, aus dem possesso zu heben...

Держ. архів у Відни, Turcica (оригін.).

179. Джустініяні до сіньорії. Відень, 18. падолиста 1651.

Угорські панове є рішучо за війною з Туреччиною, але цїсар тому противний; на останній нарадї вивязав ся із сього

[1]) Борош.

горячий спір і цїсар обіцяв написати різький лист до паші в Будї по причинї турецьких граничних нападів.

Джустінїянї був на авдієнції у цїсаря і просив його, щоби поручив своєму послови, який відїжджає до Польщі, дїлати на польськім дворі і серед козаків в хосен війни против Турків, щоби козаки напали Турків від Чорного моря. Тепер, по заключеню мира між козаками і Польщею, буде се на часї і хосенне для Польщі, бо зверне увагу козаків в иньший бік. Цїсар відповів, що посол мабуть ще не так зараз поїде до Польщі, бо треба буде залагодити ще деякі дрібні справи, che nel mentre farebbe riflesso a quanto gli proponeuo in proposito de Cosacchi e de tenutaui sopra consideratione; mi haverebbe fatto saper prima della partenza del Residente, quando risoluesse i questa materia. Висказав однак свій сумнїв, чи козаки на се згодять ся, бо віддали ся Туркам під опіку і є майже підданими Порти.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

180. Джустінїянї до сіньорії. Відень 16. грудня 1651.

З огляду на недалекий відїзд Лїзолї до Польщі сповнив маркіз де Кастель-Родріґо[1]) просьбу посла Джустінїянї і говорив цїсареви, щоби поручив Лїзолї викликати напад козаків на Туреччину. Цїсар відповів в тій-же формі, що й послови Джустінїянї, а саме, що й йому з огляду на угорські дїла залежить на відверненю уваги Турків в иньший бік. Aggiunse però, che conueniua operar dentro i limiti di un circonspetto riguardo e tenersi lontano da dichiarationi, per non provocar ne procinti, in che s' attrouan le cose in Hungaria, a manifesta rottura i Turchi. Raffermando all' Ambasciatore, ch' all' Isola significarebbe in voce la sua volontà, che è, di fare tutto il possibile per il ben di Christianità e di Republica. Джустінїянї подякував маркізови і просив, вплинути ще й на Лїзолю в тім напрямі.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

181. Ів. М. Джірардінї посилає копію листу молдавського воєводи до польського короля. Варшава, 31. грудня 1651.

Siquidem Hospodarus in illis duobus punctis mihi a R. M-te V-ra commissis declarationem suam S. R. M. V-rae transmittit et

[1]) Еспанський посол у Відни.

illa expresse in literis suis exprimit, non itero istud, hoc tantum S. R. M. V-rae annuntio, quia in istis tribus praeteritis mensibus apud Portam Ottomanicam aliquot Vezeri sunt mutati et ex istis alii crudeliter sunt occisi, et alii in carceribus manent. Про відносини на султанськім дворі і про побіди Венеціян. Bene factum est, quod S. R. M. V-ra dominum Bieczinski detinuit, quia Chmielnicki adhuc est in aestimatione antiqua apud Turcas et ex apprehensione Portae Ottomanicae de potentia ipsius nulla etiam cum clarissimis rationibus dari potest persuasio; ita existimat Porta Ottomanica, quia et nunc Chmielnicki triumphat, qui post conclusam pacem et post executionem juramenti qua fide agit, ex copia literarum ipius tam ad Caesarem Ottomanicum quam ad Jubam Kasy Agi post pacta missarum, S. R. M. V-ra optime intelligere poterit...

D-nus Romaskiewicz hodie ex Krimo ad Jasy reversus est, satis barbarè a barbara gente tractatus; non expediebat, ut ibi fuisset, praesertim sub hoc tempore, quia nihil retulit, nisi contemptum et despectum a tam sordida gente.

Держ. архів у Відни. Polonica. (копія).

150. С. Реніґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 20 лютого 1652.

...Dem Fürsten aus der Walachei[1]), weilen er übel auf war, hat man allhier für tot spargiert, um dessen Fürstentum alsbald viele Kompetenten gewesen; der Fürst Lupulo selbst hat mit Präsent und Verheissungen stark darum traktieren lassen, damit seinem Sohne Moldau bleibe, sein aber Brief hernach kommen, dass gedachter Fürst wieder wohlauf, dahero ist vielen die Hoffung gefallen.

Держ. архів у Відни. Turcica. (оригін.).

183. Джустініяні до сіньорії. Відень, 9. марта 1652.

...Qui s' osserva con qualch' attentione l' andata di Assan Bassa in Transilvania; non perchè si dubbiti di mossa aperta del Transilvano, perchè non è tempo, essendo in arme questa frontiere dell' Ongaria, ma per dubbio di qualche trama, mentre publicandosi la morte de Gran Han de Tartari, stato trucidato per ordine di Costantinopoli, come quel, che s' intendera secretamente con Polacchi e fosse stato causa della pace tra Polacchi e Cosacchi, mal

[1]) Має бути Moldau.

intesa in Constantinopoli. На місце померщого настановили тепер нового хана з тоїж родини, але иньших поглядів, завзятого ворога Польщі. Отже через хитрого Гасан-пашу potrebber Turchi andar intorsendo appresso il Transilvano trame di prattiche con il Tartaro e forse anco con il Moscovita in pregiuditio a dritura della Polonia, ma indirettamente anco dell' Ongaria, fomentati questi motivi dagli heretici d' Alemagna malcotenti, cacciati per l' ultimo editto dalle provincie di Boemia e della Moravia et in gran parte anco dall' Ongaria; onde, si van raccogliendo congiunture di qualche torbido da quella parte, promosso da, Turchi non con ogetto di guerra aperta, nè in Polonia, nè in Ongaria, ma con mira, di tener divertiti i Cosacchi dal Mar Negro e l' Imperatore, coll' occuparlo nell' Ongheria dagli aiuti a V. S-tà, promovendo sospetti del Transilvano e sperando, ch' il pizzicor della gelosia renda nell' animo dell' Imperatore rassodato il desiderio dell' effettuatione della pace con Turchi.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.)

184. Джустініяні до сіньорії. Відень, 23. марта 1652.

На авдієнції у цїсаря згадав Джустініяні з нагоди відїзду Лїзолї до Польщі, щоби йому поручено помагати, спонукати козаків до нападу ва Чорне море. Mi diede S. M-tà buona intentione, riflettendo sopra questa diversione de Cosacchi, come giovevole a gl' interessi di V. S-tà, e che veniva a percuotter nelle viscere il Turco...

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

185. Іван Каспар[1]) до ґр. Пухайма. Тотіс, 11. цьвітня 1652.

Передає звістку про появу козацьких чайок на Чорнім мори і спаленє кількох надморських міст, що викликало велике огірченє серед Турків.

Держ. архів у Відни, Turcica. (автогр.).

186. Ц. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 15. цьвітня 1652.

...Auf das, was Murat Bassa[2]) wegen des Ragotzi Tod alhero berichtet, hat ihm die ottomanische Porten geantwortet, er solle

[1]) Австрійський аґент на Угорщинї. [2]) Везир з Буди.

sehen, wo ein wackrer Mann vorhanden, den das Land haben will, denn des Ragotzy Sohn, als ein Kind, werde dem Lande nicht vorstehen können. Den 5. dies haben die Siebenbürger wiederum spargiert, es wären Briefe gekommen, der Ragotzy lebte; die Konfirmation für seinen Sohn haben sie noch nicht erhalten, die ottomanische Porten will Briefe vom Land haben. Der Lupulo hat ein gross Stück Geld um Siebenbürgen offeriert, seinen Sohn wollte er in der Moldau lassen. Die ottomanische Porten hat seine Agenten gefragt, wie es aber anzugreifen, welche geantwortet: mit Hilfe der Kosaken, Polaken, Tartarn und Walachen. Diesen Konzept wegen einer solchen Menge Volk halten sie nicht für gut, wollen lieber ein Person per favorem einsetzen, welche gänzlich von der ottomanischen Porten dependiert...

Держ. архів у Відни, Turcica. (оригін.).

187. Іван Каспар до ґр. Пухайма. Totic, 17. цьвітня 1652.

Diesen Tag ist Hassan Bassa aus Siebenbürgen gekommen. Von ihm haben wir die Zeitung, dass die Moskoviter, Griechen und Kosaken sich mit Polen vereinigt und jetzt alle wider die Tartaren Kriegen tun; der Tartar hat von der Porten Hilf begehrt. Auch hat der Hassan Bassa gesagt, das der Konig in Polen eine Botschaft geschickt habe zum Fürsten in Siebenbürgen, dass er mit ihm halten sollte. Der Fürst hat ihm dieses widersagt und erboten, dass er von dem Türken-Cäsar nicht abfallen tut.

Держ. архів у Відни, Turcica, (автогр.).

188. Джустініяні до сіньорії. Відень, 27. цьвітня 1652.

Mostrò l' Imperatore displicenza, che l' affar de Cosacchi non caminasse con facilità e con opportunità di gioueuole esecutione. Disse, che Cosacchi erà una raccolta di gente vile, cattivata, dal solo interesse; onde sarebbe stato conferente il procurar d' allettar i capi separatamente, più che muover la prattica per via de Polacchi, la qual, se ben conferente a Polacchi medesimi promossa per man loro, non poteva riuscir, che gelosa a Cosacchi.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

189. С. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 13. мая 1652.

Шведський посол [Бенедикт Шіте] відвідав Ренїґера: вони обговорювали ріжні справи. Між иньшим замітив шведський посол, що Татари, козаки і Московщина злучили ся против Польщі.

Держ. архів у Відни, Turcica, (оригін.).

190. С. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 28. мая 1652.

Шведський посол виїхав 13-го с. м. потайки до Молдавії. Він хотїв викликати заворушенє на Угорщинї, а також шукає помочи у Татарів против Польщі, weilen ich verstehe, dass etliche Tag nach seiner Ankunft dem Tatar-Chan ein Chatischerif und 2 Pferde von Sultan geschickt worden und verlautet nunmehr, dass 50.000 Tatarn den Kosaken zu Hilf aufgebrochen. Коли до того прилучить ся ще й Московщина, буде зле з Польщею і цїла буря може легко перенести ся на Нїмеччину...

Держ. архів у Відни, Turcica. (оригін.).

191. Іван Морандо Джірардінї[1]) до ґр. Курца. Варшава, 17. червня 1652.

Вже в попереднім листї з 10. червня коротко донїс про битву під Батогом. Nunc omnes conformiter enarrant, potissimum quidem duo Tartari huius Coronae fideles subditi, qui noviter ex dicto conflictu advenere, referentes, Chmielnicium literas ad huius Regni exercitus Generalem exarrasse, ijsque ei significasse, se filium suum una cum Tartaris conjunctum in Moldauiam missurum, ibi a Principe illius loci, ratione promissae dicto suo filio in matrimonium filiae praefati Principis et postea denegatae, armis uindictae summendae, cui a dicto Generali, illuc cum suis copijs proficiscenti, amice se optare passum liberum rogare itaque et quasi per modum consilii, ne tantis viribus cum sua exigua manu militum se opponeret, alias certum esse illum suae et suae gentis perniciei subiturum periculum. Cui nuntiaturae non data fide, passum, per quem suum dictus filius capere debebat iter, occupavit, ubi primi advenissent Tartari 6. huius mensis impetum fecisse, sed a nostris tanta cum generositate pugnatum, ut Tartari non sine illorum clade retrogredi soacti fuerint, qui non tamen animo deficientes

[1]) Giovanni Morando Girardini, заступник Лїзолї в Польщі.

sequenti die maiore vi accessere, sed eadem felicitate a nostris, potissimum germanis militibus, dimicatum fuisse, ut profligatos hostes ad medium itineris miliare insecuti fuerint victores Poloni; tertia vero die, cum advenisset cum suis Cosacis Chmelnisky filius, ubique vidisset se tantam jam passum jacturam, viribus cum Tartaris unitis tanta vi in nostros irruisse, ut postquam aequis viribus satis diu certatum fuisset, nostrorum a tanta hominum multitudine ordines dissoluti, pars fugam capescere coacta fuerit, pars vero captiva, et caeteri occubuerint, inter quas et ipsum Generalem referunt. Qua reportata victoria Chmelnickij filius partem Tartarorum cum captivis praedam iussit in Tartariam deducere, qui cum suo exercitu Moldauiam versus petijsse certo tenetur, ubi eum 30.000 hominum vires eius sustenendas animo resolutissimo Principem praestolari aiunt.

Держ. архів у Відни, Polonica, (автогр.).

192. Андрій Клінґер[1]) до короля Ів. Казимира. Прага, 7. липня 1652.

Останний раз писав з Будвайс по авдієнції у цїсаря; по приїздї цїсаря до Праги передав йому прозьбу короля на письмі. Duobus iam diebus habitum fuit consilium secretum et hesterna die ad Generalem Bucheim per postam unus est expeditus Vienna, ut ultimam resolutionem afferret. Multum profecto praestiterunt Princeps Lobkowicz, Praeses consilii bellici, comes Vallenstein, Supremus Cubicullarius et Comes Sonenstein, Stabuli Praefectus, singularem certe ad Domum Regiam demonstrant affectum et... subsidia urgent. Optime factum, quod Ser. Vestra Dominum Kreutz, Colonellum, mecum expediuerit; is istorum et aliorum magnam habet notitiam. Tantus uero, quantus petitur, militum numerus vix concedi poterit, siquidem ex milite Caesariano, alij Mediolanum, alij in Belgiam, submissi sunt...

Sed si bonum, uti spero, obtinuero responsum et de capitulatione, de assecuratione interrogatus fuero, quid ad haec sum responsurus? Просить о точну інструкцію.

D. Visconti uix comparebit Pragae, nullamque, prout scribit, capitulationem habet.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грамоты царства Польск., сношенія съ Австр. Св. 4. (оригін.).

[1]) Аґент польського короля.

193. Джустініяні до сіньорії. Прага, 10. липня 1652.

Перед кількома днями приїхав тут з Польщі сповідник королевича Карла і оповідав про невдачу, яка сіньорії відома зі звіту Каваци.

L' Imperatore parlò meco longamente di queste emergenze; asserendomi, che se Tartari ingrossati da Cosacchi e militie polacche ribelli progredivano, era negotio, da dar pensiero, e che Turchi potrebbero pigliar animo. Che l' occasione del riportato vantaggio contro Polacchi може відтягнути Татарів від первістного наміру, йти на Молдавію, і звернути їх на Польщу.

Versar il dubbio maggiore nella union de Polacchi, quali, conspirando concordi alla propria difesa, potrevan formar ostacolo; altrimenti no. Qui si presente, ch' il Moscouita accresca rinforzi, ch' il Transilvano aspiri a novità, premunitosi anc' egli di buone forze.

Conforme gli avisi, che col primo ordinario capiterano di Polonia, si piglierà qui risolutione, circa il far marchiar gente al confine (verso la Polonia) aperto e sguarnito, divisandosi di richiamar dall' Ongaria 10.000 tra fanti e cavalli e distribuirli a passi più gelosi.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

194. Андрій Кліґґер до короля Івана Казимира. Прага, 12. липня 1652.

Вчера дістав відповідь від князя Льобковіца, начальника воєнної ради, що цїсар тепер не може дати нїякої підмоги. Нинї знова дізнав ся від цїсаря, se libentissime uoluisse submittere militem, uerum non tantum esse in Prouinciis hereditariis, quantum existimatur, maioremque partem exercitus in Regno esse Vngariae, qui moveri non potest, non tantum ob continuas fere Turcarum excursiones, sed etiam Rakocium, de quo certam habuit Caesarea M-tas notitiam, eundem exercitum congregare. Alias optime hic penetrarunt et Regni totius Poloniae et Provinciarum vicinarum periculum moxque, ut omnes cohortes complerentur, per patentes Caesareas serio iniunctum.

...Intellectis etiam aliis particularibus, non video, ex his partibus aliquid ex milite parato sperandum, sed de conscribendo cogitandum.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грамоты царства Польск., сношенія съ Австр. Св. 4. (оригін.).

195. Джустініяні до сіньорії. Прага, 17. липня 1652.

Говорять, що Ракоці habbi parte nella mossa de Tartari e ch' il Moscouita s' accresca di forze notabilimente. Stante i prevennati gelosi riflessi, hanno risoluto questi ministri, non rimover dal Regno d' Ongaria, nè s membrar alcuna portione di quelle forze, per farle passar verso i confini della Polonia, come s' era questi ultimi giorni andato divisando, anzi lasciar intatta l' Ongaria e premunita sufficientemente di forze, per tutto ciò, che potresse accorrer ò d' attentati del Transilvano, ò d' altro motivo di diversioni de Turchi nella lontananza di Sua M-tà e del governo da quella provinzia, per occasione della dieta d' Imperio. A diversione di quei sinistri. che minacciano i torbidi di Polonia al confine imperiale, s' è risoluto, unir tutte le truppe acquartierate ne stati hereditarii e spingerle in Silesia verso il confine della Polonia. Qualche numero di militie s' anderà anco adunando, per armar la frontiera secondo l' aspetto e la piega degli affari in Polonia. Цїсар візвав ґенерала Пікольомінї, котрий перебував у своїх добрах в Находї.

Польський король просить цїсаря о підмогу, але сеї прозьби не предложено цїсареви, бо нема прозьби від польської републики.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

196. Джустініяні до сіньорії. Прага, 24. липня 1652.

Il Transilvano ha fatto avanzar 15.000 fanti e un grosso numero de cavalli su la gengiva del confin di Polonia con mina, di darsi la man con Tartari da quella parte, mentre invadendo Tartari e penetrando in Polonia, potranone spatio di due giornate giuntarsi co Transilvani e tutto si maneggia con concerto de Turco.

Також і цїсар рішив ся, non staccar trupa alcuna dall' Ongaria, si prima non vede la piega del Transilvano e il successo degli affari in Polonia, dovendosi, s' occorerà, rinforzar il confin in Silesia, pigliar altro espediente senza toccar l' Ongaria...

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

197. Іван Джірардінї до ґр. Курца. Варшава, 27. липня 1652.

...Instat populus Moldauiensis apud suum Principem sibi procurandae pacis cum Cosacis et Tartaris, ut filiam suam filio

Chmelnisky in matrimonium tradat, promissis suis et petitioni dicti Chmelnickii satisfaciat, quam rem autem tanquam potest procrastinat ille, ea spe fretus, brevi futuram fortunae Cosacorum mutationem...

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

198. Джустініяні до сіньорії. Прага, 31. липня 1652.

Ракоці писав до угорського палятина, per toccarli il polso, ricercandolo, se in questa congiuntura de movementi tra Polacchi e Tartari l' Imperatore aiutarebbe i Polacchi, ò no, e s' occorrendo, che Tartari ò Polacchi facessero invasione nei suoi stati, l' Imperatore gli prestarebbe aiuto; richieste tutto drizzato al solo oggetto, di far venir in lingua il Palatino e tirarlo in impegno. Палятин відповів в загальних словах; цїсар одобрив відповідь палятина, поручаючи йому бачну увагу на події в Семигородї.

Очікують тут приїзду секретаря Донї, висланого Іваном Казимиром до цїсаря за підмогою. Підмоги він мабуть не дістане, бо цїсар не хоче давати Татарам притоки до нападу на Нїмеччину. Але можливо, що потайно, під формою побору, дадуть йому деякі віддїли зі Шлеска.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

199. Князь Пікольомінї до N. N. Прага, 4. серпня 1652.

...Steht zu berichten, dass vor zwei Tagen der alhero verschickte königlich polnische Sekretär bei Ihr. Kais. Mt. zur Audienz getreten und den elenden Stand selbiger Waffen sehr kräftig remonstriert. Ihr. Kais. Mt. haben darüber unterschiedlichen geheimen Ministris eine Konferenz zu halten Befehl erteilt, welche dann auch nunmehr vorgenommen. Den Erfolg steht mit nächsten zu berichten. Es ist in Summa ein grosses Werk und müssen notwendig zum Unterstand starke Kräfte ausgerückt werden, gross Geld anderhand und starke Werbung. Der Herr Obriste kontinuiere unbeschwert vermittelst der ordinari, was nach und nach vorlaufen möchte, alhero nach Prag in Zeiten zu berichten.

Архів мінїст. війни у Відни VIII|5. (оригін.).

200. Князь Пікольомінї до угорського палятина ґр. Пальфі. Прага, 6. серпня 1652.

Одержав лист 30-го попер. міс. Sonsten haben wir gestern im geheimen Rat Euer Exzellenz an Ihr. Kais. Mt. übersandte Schreiben referiert und hat man hierüber viel Reflexionen gemacht, wie dann an der Resolution zu vernehmen sein wird; gut wäre es wohl, dass der Fürst in Siebenbürgen vermög seiner Briefe zuhielte und sich sic stantibus rebus nicht etwa abwenden liesse. Sonsten hat der königliche polnische secretarius seine Expedition noch nicht erhalten; es ist zwar darüber konsultiert worden, jedoch wenig zu schliessen gewesen. Es ist mehrenteils auf eine grosse Werbung angesehen, die in diesem Jahr gar nicht und in dem zukünftigen ganz schwer aufzubringen sein wird; der allerh. Gott wolle den Chmelnicky in sein Vorhaben verwi[. . . .], sonsten könnte selbig Königreich grosse Gewalt geschehen. Польський король ще хорий на горячку.

Архів міністр. війни у Відни, VIII/7. (оригін.).

201. Джустініяні до сіньорії. Прага, 7. серпня 1652.

Лист з Угорщини стверджує, що Хмельницький є в порозуміню з князем Ракоці. Ch' il Transilvano s' intenda co Tartari, il Re di Polonia ha fatto saper all' Imperatore, onde sta ogniuno attento, ove habbi a scopiar questo torbido; si è havuto di Polonia, che Tartari habbin trucidati tutti i prigioni Polacchi. Кажуть, що польський король хоче затягнути в Німеччині 10—12.000 піхоти та 4.000 кінноти. Донї мав авдієнцію у цїсаря, просив о підмогу і о висилку сталого посла до Польщі. Цїсар відповів загально.

Підмоги він не дістане, бо цїсар не має гроший, анї щоби їх дати Польщі, анї щоби післати військо, а хоч би й мав, не дав би явної підмоги зі страху перед нападом Татарів. Скріпляє лише військо в кріпостях над польською границею.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

202. Угорський палятин Павло Пальфі до князя Нікольсбурґ, 10. серпня 1652.

Wollte Gott, Ihr. Kais. Mt. würden sich auf mein Schreiben also gnädigst resolvieren, als wie ich gehorsamst berichten tue, dass Ihr. Kais. Mt. dem Fürsten aus Siebenbürgen kein Unrecht werden tun, oder von den Ihrigen tun lassen, zweifle ich nicht, er werde gewiss treu bleiben; bis dato hat er, soviel mir wissend,

nie wider Ihr. Mt. getan noch gesundigt, da er aber dergleichen zeigen würde, sollt man ihm fein deutsch schreiben und zu verstehen geben, dass man es wisse. Wie ich aus seines Dieners Schreiben vernehme, hat er eine Empfindlichkeit, zweifle nicht E. Fürstl. Gnaden werden es vernehmen, da meine Schreiben an Ihr. Mt. vorkommen, ich wollte, dass man alles zeitlich remediere und auf keiner Seite einziges Unrecht nicht liesse geschehen; so blieben wir fein in Fried und Einigkeit und hielt man manchmal einen ab aus Lieb, so mit einer anderen Manier nicht geschieht. Weiss nicht, ob E. Fürstl. Gnaden mich verstehen, es geht dem König in Polen und Fürsten in Siebenbürgen an; wann der König in Polen seine Sache nicht bald richtet, besorg ich mich, er werde mit seiner grossen Werbung, so dies und andere Jahr nicht geschieht, wenig ausrichten; unser Herr Gott strafe dem Chmelnicki und all seinem Anhang, da es wider die Christenheit angesehen. Ihr. Mt. der König und die Königin in Polen seien beide gefährlich, besonders die Königin schon desperierter gelegen, seien beide gottlob wiederum aus der Gefahr. E. Fürstl. Gnaden wollen mir gnädigst verzeihen, dass ich derselben mein schlechtes Gutachten schreiben dürfe: dieweilen an der polnischen Unruhe Ihr. Mt. und dero Länder alles liegen tut und sie stättig in Gefahr stehen, warum nimmt man solches nie recht in Konsideration und beratschlagt? Ist dem König mit Rat zu helfen, so schicke man einen verständigen Mann dahin und gebe demselben an die Hand, was er tun oder lassen soll, denn soviel ich verstehe und von anderen vernehme, so ist der Chan an diesen allen selbst Ursache; ob dem aber also, will ich nicht judizieren, dies aber kann der, welcher von Ihr. Kais. Mt. hingeschickt wird, leichtlich und bald penetrieren. Kann man alsdann dem König nicht helfen, dieweil ers selbst nicht remedieren will, sehe man die ministros und grosse Häupter gewinnen tue und vernehme, in wen die Sache sehe, denn wie ich höre, so liegen die Schweden und Moskowiter zugleich mit unter der Decke; soll einmal das Feuer angehen, so stehen Ihr. Mt. und dero Länder in höchster Gefahr. Ich bekenne, dass mir nichts seltsameres vorkommt, als dass man diese Sache so schlecht achtet, denn kein einziger Resident derzeit bei dem polnischen Hof ist.

Der Fürst in Siebenbürgen hat grosse Korrespondenz mit dem Chmelnitzki und Tartaren; gebe Gott, dass es nicht gar eine Bündnis sei. So wissen wir auch gar wohl, dass der schwedische envoyé, so in der Türkei gewesen und dorten wider das Hohe Haus

Österreich kein Seiten gespunnen, sich bei dem Fürsten aus Siebenbürgen vorhero aufgehalten. Die Spese dürfte zu dieser Sache nicht so gross sein, man dürfe auch nicht einen Kavalier, sondern einen andern, der es wohl versteht und mit den Leuten wohl wüsste traktieren, schicken.

Архів мінїст. війни у Відни. VIII/24. (оригін.).

203. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 12. серпня 1652.

Татарський хан дуже розгнїваний із-за викрадженя полонених Поляків[1]), приписує вину воєводї Лупулови і грозить, що знищить його державу.

Знова говорять про подруже Тимоша з Лупулівною, welches matrimonium Porten nicht gern zulässt; die Siebenbürger geben auch allbereit vor, dass Chmielnicki Sohn werde sich alsdann nicht da simplice gentilhuomo kontentieren, sondern ein Fürstentum suchen, es mag hernach Walachei oder Siebenbürgen sein...

Держ. архів у Відни. Turcica. (оригін.).

204. Джустінїяні до сіньорії. Прага, 14. серпня 1652.

Ракоці знова писав до угорського палятина, бажаючи скинути зі себе всяке підозрінє, mostrando non solo, non tener intelligenza nè co Tartari, nè co Cosacchi, ma temer anzi hostilità. Onde, per ripararsi da incursione ne proprii stati, ha fatto tagliar le strade. Цїсар виразно сказав, що не вірить запевненям князя Ракоці.

Посол Донї незабаром відїде. Цїсар ще не дав йому позитивної відповіди, але нема вигляду, щоби він на сей рік міг дістати поміч в грошах, або в людях; військо потрібне на оборону границь, гроші на сойм. Донї, видячи неможливість дістати сього року підмогу, хоче виєднати собі бодай яку умову на слїдуючий рік. Переконує мінїстрів, що хоч би Польща й могла сього року сама видержати отсю війну, на другий рік буде небезпека однаково грізна для Нїмеччини і Польщі.

Qui anderano, temporeggiando senza risolvere, non molto inclinati i Tedeschi a portar l' occhio così lontano, anzi confidando, che superati quest' anno i pericoli della Polonia, possin le cose

[1]) Після звіту Ренїґера з 3. серпня були се: Потоцький, син Калиновського і Шемберґ.

disporsi per l' anno venturo alla quiete. Покликують ся на лист Хмельницького до польського короля, в котрім гетьман просить прощеня за напад на польське військо, скидаючи вину на других. І хоч се хитрість, обстають при своїм; лише деякі міністри підпирали на радї бажаня Поляків.

Джустініяні нарікає, що Хмельницький є головним ініціятором союза Турків, Татарів, Молдавії і Козаків і що кождої днини більше звязує ся з Туреччиною.

Держ. архів у Відни. Disp. di Germ. (оригін.).

205. Джустініяні до сіньорії. Прага, 20. серпня 1652.

...Per la parte del Transilvano par, che si raquietino i sospetti di sua intelligenza col Chmielnicki. Mentre hauendo il Chmielnicki procurato di tirar a sè 3000 villani cosacchi, che habitan le montagne confinanti alla Transilvania, questi non solo non han voluto ubbedire, ma si son dichiarati per il Re di Polonia, richiedendo commandante Polacco.

Ся вість стверджує запевненя князя Ракоці, що він не стоїть в нїякій звязи з Хмельницьким, анї з Татарами, бо певно що тоті 3.000 козаків не противили би ся приказови Хмельницького, коли би Ракоці не був їх підбурив.

Доні вже дістав відповідь на письмі. Стративши надїю на підмогу в сїм роцї, старає ся о дозвіл на бранку рекрутів на другий рік і має мати ще одну авдієнцію у цїсаря. Цїсар хоче порадити польському королеви, щоби в сїй справі звернув ся до нїмецького сойму.

Держ. архів у Відни. Disp. di Germ. (оригін.).

206. Угорський палятин Пальфі до кн. Пікольоміні. 24. серпня 1652.

Лист з 18. с. м. одержав. Hiemit, was ich heute aus Siebenbürgen und anderwärts bekommen, ...hab ich Ihr. Mt. gehorsamst bericht[et], wie dass der Fürst sich in das Feld sammt den Hajduken begeben, die Ursach, dass er dem jungen Chmielnicki nicht trauen tut. Wegen des Chmelnicki hab E. Fürstl. Gn. in meinem vorigen Schreiben berichtet, gebe Gott, dass es nicht also geschehe, dass er die Zeit in acht nimmt, ich besorge, der König in Polen werde es nicht lang machen, er soll gar übel auf sein. Die polnischen Sekretäri haben grosse Autorität, verlassen sich auf ihren

Herrn; unser Herr Gott gebe, dass Ihr. Mt. alles wohl und glücklich sukzediere.

Архів мінїст. війни у Відни VIII|27. (оригін.).

207. Вісти з Варшави до ґр. Пальфі. 26. серпня 1652.

Wird durch einen Mönch berichtet, dass sich der Reichstag zerschlagen ohne Konklusion, dieweilen zwei Bassa mit dem Chmielnicki nebens dem Ragozi sich verbunden und zusammen konjungiert, auch in die 200.000 Mann Kosaken, Tartarn und Türken in drei Teilen Polen abermalen sich geschlagen und also ihre Intention dahin führen, Kron Polen zu übergehen, nachmals den Ragotzi zum ungarischen König einzusetzen und Deutschland zu besuchen.

Архів мінїст. війни у Відни, IX|10. (копія).

208. Джустінїяні до сіньорії. Відень, 28. серпня 1652.

Вчера відїхав Донї до королевича Карла. Мав авдієнцію у цїсаря. Versò nell' espressioni per appunto, che furon accennate, cioè che l' imperatore coadiuvarebbe l' unione d' un buon nervo di forze in favor di Polonia, ma con participatione degli Elettori. Motivò S. M-tà, ch' era pronto a scriver egli medesimo a gli elettori, rappresentando la convenienza di questo leve. Ma che trovava meglio per convenienti rispetti, ch' il Re di Polonia scrivesse a gli elettori e spedisce espresso con sue stesse lettere. Che S. M-tà poi, e qui, e alla dieta, vi prestarebbe sponda e calore. Цїсар впевняв посла про прихильність до польського короля, заявив, що пізнає добре спільну небезпеку, але тепер не може дати більшого віддїлу, бо остали йому лиш війска, котрі стоять в Угорщинї, і дрібні віддїли, роздїлені в дїдичних краях. Має намір укріпити новими бранками шлеську границю. Намовляв, щоби король поміг собі яким договором з Хмельницьким, щоб зискати на часї, preparandosi per l' anno venturo. Riconfermò S. M-tà tutta la più piena dispositione alle assistenze possibile in Polonia, si che appagatissimo parte il Doni, зі запевненями добрих намірів, надїєю на сойм і тихим призволом на побір рекрута за польські грошї.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

209. С. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 18. вересня 1652.

Татарський хан дуже лихий на Лупула за утечу вязнїв. Лупул рішив ся все таки віддати дочку за Тимоша. Ragotzi sieht dies matrimonium nicht gern, hat der ottomanischen Porten des Lupoli Brief, welchen er mit seinem grossen Insiegel wegen eines Untertanen an einen Richter in Siebenbürgen geschrieben, in originali überschickt, der Panaioti hat den Brief interpretiert, war in Latein; unter anderm schreibt Lupulo an selbigen Richter, dass zwischen dem König in Polen und den Kosaken Gesandschaften hin und wieder gehen, man verhoffe ein Frieden und Vergleich. Des Chmielnicki Sohn begehre in Person gegen Jassi zu kommen und mit Lupulo sich zu unterreden. Der Ragotzi glossiert diesen Brief seltsam, der Lupulo gebe seine Tochter nur zu diesem Ende des Chmielnicki Sohn, damit er tanquam mediator die polakischen und kosakischen wider die Tartarn und hernach wider die Türken vereinige; die Polaken hätten ihn für ein nobilem und Fürsten des Lands aufgenommen, deswegen führe er ein Kron in seinem Siegel, mit der Zeit werde er sich durch Hilfe der Polaken und Kosaken Moldau, Walachei und Siebenbürgen ganz inpatronieren. Diese seine Bedenken schickte er der ottomanischen Porten schriftlich und bat, man wolle ihn seinen Brief wiederum in originali zurückschicken. Es ist auch geschehen. Sonsten wird Ragotzi bei der ottomanischen Porten, sonderlich anietzo, für treuen Vasallen und exploratore gehalten, habe etliche folia mit Zeitung geschickt, wie es in der Christenheit stehe.

Держ. архів у Відни, Turcica. (оригін.).

210. Instructio pro Wenceslao Buretzky a Korniz, quem in Poloniam Residentem nostrum mittimus. Прага, 22. вересня 1652.

Зараз по приїздї до Варшави має просити о авдієнцію у короля, предложити йому вірительну грамоту і впевнити про прихильність цїсаря. В поодиноких справах звертати ся на цїсарський двір за інструкцією і доносити про все, що важнїйшого зайде в Польщі.

Держ. архів у Відни, Polonica, (концепт).

211. С. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 25. вересня 1652.

Пишуть з Молдавії, що Тимош прийшов до Яс з 8.000 війска. З кінцем серпня було весїлє. Тепер Тимош відїхав на

Україну, але лишив велику частину свого війска на охорону краю. Хан грозить Лупулови нападом за се, що він освободив Поляків з неволї. Здаєть ся воєвода тому видав дочку за гетьманового сина, щоби поладнати ся з Татарами і укріпити ся на престолї.

Держ. архів у Відни, Turcica, (оригін.).

212. Avisi di Polonia[1]) Варшава, 28. вересня 1652.

Ha 1. вересня відбуло ся весїлє Тимоша з Лупулівною: ui andò questo con 4.000 huomini e con 5.000 fu incontrato dal quel prencipe a Cecora[2]), tre leghe distante da Jassi. Al comparir di tanta gente si sgomenti il Cosacco, sospettando qualche sorpresa, ma poi assicurato si ridde, col prencipe e con mille huomini de suoi solamente entrò in Jassi. Fra li altri discorsi, che habbe il Prencipe col nuovo genero, si avisa, che fu uno sopra le materie corrente, e che con molte ragioni lo persuadeve ad humiliarsi al Re, suo signore, e mantener ferma la pace. A tal dice sfoderò egli la metà della simitarra e rispose. „Fin che questa scimitarra sarà al mio fianco, non lascierò di tentare l' estinsione del nome polacco e fin tanto sarà un minimo osso polacco e cosacco, non sarà mai pace". Li soggionse il Prencipe, che pure il Chmielnicki, suo padre, haveva mandato a domandare la pace al Re e fatte le humiliationi debite; rispose il giovane, che in tal guisa bisognava proceder con li Polacchi, per assicurarli ad avvicinarsi e doppoi cavarsi dal seno la pietra e romperli i denti; fece al suo solito e conforme la sua natura, che è brutale, molte minaccie contro il Re e la Republica et in fine passati ad altri discorsi conclusero, tra loro di invadere la Moldavia[3]) e cacciarne quel Prencipe, per darne il possesso al giovane Chmelnicki. Si avisa ancora, che li Tartari sierano gia mossi dal Krim, vogliono, che anch' eglino vadino in aiuto contro Moldauia[3]), ma si potrebbe ancor dubitare, che potessero venire a danni nostri, sentendo, che il nostro essercito non è molto ingrossato, e con qualche disgusto, di non haver havuto li assegnationi a loro modo per il pane e quartiere; la stagione con tutto ciò pare impropria all' avanzamento de Tartari contro di noi e la lontananza non è poca...

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

---

[1]) Прилога до звіту Джустініяні. [2]) Цецора, тепер Tuţora. [3]) М. б. Волощина.

213. Avisi[1]). Царгород, 30. вересня 1652.

Allhier ist für gewiss, dass die Hochzeit mit dem jungen Chmelnitzky und des Fürsten in der Moldau Tochter nunmehr vorüber; er hat die Braut mit 150.000 in Kleinodien allbereit fortgeführt. Des Lupulo Intention ist gewiss, durch dies matrimonium sich zu stabilieren und vermittels der Kosaken den Tartar-Chan zu versöhnen, welcher ihm drohet, wegen gewisser vornehmer polakischen Sklaven, die er durch versierte Leute aus der Gefängnis praktiziert und über das Schwarze Meer allhero salviert solle haben, in das Land zu gefallen und alles bis auf 7 Jahr niederzuhauen.

Архів міністр. війни у Відни. XI/1. (оригін.).

214. Ex Consilio bellico an die Böhmische Hofkanzlei. Прага, 12. жовтня 1652.

Der Kaiser habe resolviert: weilen Erzbf. von Gran und Palatinus Regni [Hungariae] sammt ihren Komissarien so hochnotwendig befunden, eine eigne Person am polnischen Hofe zu erhalten, nun aber vorkommt, dass Girardin und Buretzky sich bei der schlesischen Kommission befinden sollen, am polnischen Hofe aber keiner, — dass Girardin bei der Kommission verbleibe, der Resident aber an den Hof eile und es ihm befohlen werde, auf die Kosacken und Tartaren, mit welchen vermutlich der Türke unter der Decke liegen möchte, und das ganze polnische Wesen ein stettes Aufsehen zu tragen, wie nicht weniger bei der königlichen Würden und denen Reichsstanden eigentlich zu penetrieren, wie die consilia darinnen gedachter Kosaken und Tartaren halber beschaffen, was für Anstalten und Verfassungen, ihre gefährliche machinationes zu verhindern, gemacht werden, und ob ihre Forzen, bevorals bei dem zwischen ihnen selben schwebenden Missverstand, solches androhende Unheil abzuwenden genug sei...

NB! В тім напрямі інструкція для Бурецкого, Прага, 16. жовтня 1652.

Держ. архів у Відни, Polonica. (концепт).

215. Джустініяні до сіньорії. Відень, 23. жовтня 1652.

...Як раз вийшов заказ побору рекрута для чужинців. Сей заказ спричинили головно Поляки, quali, così in Slesia, come nell'

[1]) Прилога до листу палятина Пальфі до кн. Пікольоміні.

Austria, hanno distribuite patenti senza espressa permissione dell' Imperatore, per più de sedeci mille fanti, sopra la sola e semplice relatione, che ha fatta in Polonia il Doni della buona dispositione di S. M-tà. Polacchi indiscrettamente abusandone e prematuramente essendo, han sdegnato l' Imperatore, prouocato il Bassa e recise le leve con pregiuditio anco degli innocenti.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

216. Avisi di Polonia [до посла Джустініяні]. Лович, 15. падолиста 1652.

...Si anche detto, ch' il figliuolo del Chmielnicki, disgustato con la sponsa, fasse di pensiero, di rimandarla al Prencipe padre, e perchè questo non gliela concesse, che violentato dalla tema, che hebbe di restare appresso dall' insolente forza d' un essercito di Cosacchi e Tartari, che poco prima haveva rotto e disfatto il Polacco commandato dal Kalinowski, v'è opinione, che fosse per esser grato il ritorno di quella Dama a casa, mentre il padre può adesso con gran fondamento sperare, di vederle sue vendette per mezzo de Polacchi a primo tempo. А що Радзївіл має за жінку рідну сестру Тимошевої жінки, farà per la parte sua ogni sforzo, perchè segua la guerra, non ostante qual si voglia gran sommissione, a che potessero indrursi li Cosacchi.

L' haver S. M-tà Cesarea revocata ogni licenza a prencipi forastieri, di assoldar gente nell' Imperio, fa, che qui venga impedito qualche dissegno.

Пошесть в Варшаві і околиці.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

217. Avisi di Polonia [до посла Джустініані]. Лович, 23. падолиста 1652.

Були тут козацькі посли і оправдували ся із-за битви під Батогом. Qua però si applica a tutti i possibili mezzi, per havere in campagna un essercito numerosissimo e forse a prima vera.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

218. С. Ренїґер до цісаря Фердинанда III. Царгород, 6. грудня 1652.

Zwischen dem Fürsten in der Walachei und Moldau ist eine öffentliche Feindschaft, einer lässt den andern auskundschaften;

der aus der Walachei hält seine militia in Bereitschaft, zu deme auch die Siebenbürger auf n Fall der Not stossen sollen, wann der Lupulo etwa mit Hilfe der Tatarn und Kosaken nit allein den Matteo Fürsten, sondern auch den Ragozi aus dem possesso heben wollte, denn es ist nit ohne, dass Lupulo viel Geld allhero geschickt und um die Walachei stark sollizitieren lässt. Der Matthei Fürst lässt die moldauischen Spien und exploratores, wann sie in der Walachei ertappt werden, übel traktieren und hinrichten, Lupulo herentgegen lässt denen Walachen, so in der Moldau explorandi gratia befunden werden, allen guten Willen erweisen und ungehindert zurückpassieren.

Diese Tage haben die Agenten aus der Walachei dem Gross-Vezier vorgehalten, man höre, dass Lupulo Vorhabens, eine Unruhe anzuspinnen und nach der Walachei trachte, das Land habe bishero ein Zeit den Tribut fleissig geliefert, warum es dann verderben wolle lassen. Denen der Gross-Vezier zur Antwort geben, der Mattheo sei schon etlich 20 Jahr in possesso und habe dem Sultan noch niemalen ein extraordinari Praesent verehrt, er erzeige sich diesfalls gar undankbar, es sei zwar etwas proponiert, aber nicht geschlossen worden. Er, Gross-Vezier, sei des Mattheo von viel Jahren hero alter guter Freund gewesen und halte die Sach deswegen in suspenso, sie sollten dem Fürsten nur geschwind schreiben, dass er ein schön und köstliche Verehrung schicke; mit welchem Bescheid die Agenten abgetreten. Der Lupulo tut zwar dergleichen, als wann er sich von den Tartern der polakischen Gefangenen wegen [fürchten würde], habe er den jungen Chmielnicki auf selbige Grenze zu Hilf gerufen; vielleicht verstehet er sich unter der Hand zu Erhaltung seines Intents mit Türken, Tartern und Kosaken. Sollte sich nun selbiger Orten eine Unruhe und Einfall ereignen, so dürfte es auch das Ungarn treffen, bevorab weilen die Grenz-Türken ohne das den Tartern trauen; allhier kann ich zwar nichts gründliches merken, oder penetrieren, befind auch nicht, dass die ottomanische Porten bei ihren jetzigen Konjunkturen dergleichen Hostilität zulassen, noch gestatten werde; dass Moldau und Walachei sich eines Einfalls besorge und etlich Tausend Tartarn über den Fluss [. . . .] herwärts gerückt, hab ich den 28. verw. Monats, gleich dieselbe Stund, da ich's vernommen, zur Nachricht an Gf. Palfy Palatinum und Baron Schmidt in Eile berichtet.

Держ. архів у Відни. Polonica. (opuзiн.).

219. С. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 12. грудня 1652.

Козаки і Татари посувають ся до молдавської границї. Лупул перечить сему, що тим більше скріпляє підозрінє про його порозуміне з козаками і Татарами і намір, прогнати волоського воєводу з держави. Однак воєвода Матвій держить своє військо на поготові. Також і Семигородцї сторожать на граници. Вчера наспів до Царгороду єзуіт Станїслав Сїцїньский. Його післав польський король, щоби розвідав, чи Хмельницький стоїть в зносинах з Турками і Татарами і чи дістануть від них підмогу. Він випитував про се Ренїґера, але сей міг йому лише подати до відома, що Хмельницький тепер писав до беґа Усу. Єзуіта потвердив вість, що Татари і козаки збирають ся над молдавською границею.

Держ. архів у Відни, Turcica, (автогр.).

220. Джустінїянї до сіньорії. Прага, 25. грудня 1652.

Il Transilvano continua hen armato. Il Palatino però d' Ongaria afferma constantamente all' Imperatore, esser il Transilvano alieno d' attentati in quella provincia, ma tutto volto a favorire il Moldavo[1]), a cui ha offerta una gran parte delle sue truppe. Ad ogni buon fine si sollecità l' espeditione dei due reggimenti Imperiali, Montecuculi e Gianduert, per rinforzo dell' Ongaria, esbursando ai detti Regimenti una paga effettiva, per invigorirli alla marchia.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

221. Іван Казимир до цїсаря Фердинанда III. Ґродно, 2. сїчня 1653.

Повідомляє, що на скликаний цїсарем нїмецьким сойм висилає Андрея Тшебіцкого, підканцлєра, котрий має змалювати соймови тяжке положенє Польщі і звернути його увагу на небезпеку, яка грозить Нїмеччинї від козаків і Татарів.

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

222. Avisi di Polonia [до посла Джустінїянї]. Краків, 5. сїчня 1653.

...Siamo già con 36.000 huomini effectivi oltre la Lithuania, che completa il numero di 50.000, e già tutti prendono la marchia

[1]) M. б. Valacco.

sotto Sokal, 14 leghe discosto da Leopoli, per far vi la rassegna gente con l' assistenza di Sua M-tà e subito poi operare contro i ribelli, che cosè piaccia a Nostro Signore, che sortisca; si tiene anche la nobiltà svegliata, per farli la chiamata in ogni occorrenza. Intanto l' aversario non dorme, sta pronto con li suoi e li soliti ausiliarii e vogliono anche, ch' il Bassa di Silistria habbi ordine di spaleggiarlo et anco il Gospodaro di Moldavia par, che s' unischi seco, havendo dato in man al Chano quel Romagkiewicz, che traffugò quelli signori Polacchi imbarcati in Costantinopoli per Italia, et lui nel tornar sotto fede incauto resta in gabbia in struzii non ordinarii. Ha havuto di nuovo il Moldauo conferenza personale con il Chmielnicki, per trovar ripiego alla pace con questa corona, ma sta fermo in voler i patti di Zborow et Ukraina assoluta, si che bisogna deciderla con la spada. Il figlio del Chmielnicki sta a Chotino con la sposa, spesato sin hora dal padre della moglie; il di lui padre, cioè il Chmielnicki, pretende licenza et indulto dal Patriarcha di Costantinopoli, di potergli la levare e sposare lui medesimo, già ch' il figlio gli fece impiccare la Matregna, trovata in adulterio, e pur costei era moglie d' un nobile sin hora vivente, ad' onta, il quale la teneva, per haverli questo levato certi suoi beni, quando era per anco amico, e veramento ciò fu causa di tutte le sussequente ruiñe.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

223. Іван Джірардінї до ґр. Курца. Біліц, 17. сїчня 1653.

15. с. м. запросив його оден сенатор, що мешкає в своїм замку, дві милї відсїля, і дуже просив, щоби старав ся, ut quantocius valeret habere aliquem colonellum ex Germania cum paratis iam sub vexillis mille equitibus, se ei daturum subito 10.000 imperialum de proprio, ultra gratiam a S. Rege expectandam, pro dandis per tempus horum trium Mensium Febr.-Apr. Poloniae supetiis; коли Джірардін відповів, що ледви чи є в Нїмеччинї такий полковник, котрий-би для своєї диспозиції удержував 1.000 жовнїрів, і що се не може стати ся без згоди цїсаря, replicavit, se hoc in passu minime dubitare de benigno praelibatae sacrae Caes-ae M-tis consensu, sinquidem defensio Poloniae esset Silesiae conservatio, qui alias vicinus summum posset pati damnum; Causa autem huius requisitionis dixit istam, porro Regnum in summo versari periculo, quando quidem Cosaci et Tartari iam coniuncti suam de facto habeant factionem cum Moldauiae principe,

qui ante nuptias eius filiae cum Chmielnicki filio tantam Poloniae Reipublicae contestatus fuit fidelitatem, nunc vero non duntaxat aversus init Cosacorum et Tartarorum factionem, sed et conatur ad huiuscemodi machinationem contra Rempublicam Generalem Radziwil Caluinistam, qui et filiam eius in uxorem habet, suis atrahere consiliis, de quo ob multas rationes dubitandum multum.

Держ. архів у Відни, Poloniса, (оригін.).

224. С. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 21. лютого 1653.

...Von Siauus-Bassa aus Silistria ist einkommen, dass ein kosakischer Abgesandter bei ihm anlanget, welcher nach Konstantinopel reist; Chmielnicki ersucht die Tartarn und Türken um Hilfe, denn die Polaken hätten sich gewaltig gestärkt und absonderlich aus Deutschland viel Volk bekommen. За се обіцює піддати ся під протекцію султана. Wird man zweifelsohne, wie vorhero öfter, verstatten, dass sich 5—6.000 Türken zusammenrotten und den Kosaken zu Hilfe ziehen...

Держ. архів у Відни, Turcica (оригін.).

225. Іван Джірардіні до ґр. Курцца. Краків, 2. марта 1653.

...Rumor quidem inualuit, Principem Moldauiae omnibus apud Cosacos intendere conatibus, ut eos ad pacis tractatus cum hac Republica reconciliaret; cum vero ab utrinque summa appareat diffidentia, vix huic opinioni cum spe haerendum est...

Держ. архів у Відни, Poloniса. (оригін.).

226. Польський посол до цїсаря Фердинанда III. 19 марта 1653.

Король видячи грозячу небезпеку, післав його, щоби повідомив цїсаря про лихе положенє держави і щоби цїсар подав раду і поміч. Хмельницький по битві під Батогом навязав нові зносини і приєднав прозьбами і страхом перед Татарами Молдавію і Волощину. Просив помочи від Турків і, як доносять з Царгороду, дістав на підмогу тоті війска, які Турки держать в Сілїстрії. З Москвою переговорює і Татарів має звязаних зі собою.

Против сеї сили не має король відповідних сил. Податки лиш на половину можна зібрати; amissa praeterea Russia am-

plissima et opulenta provincia, in qua praecipuum robur totius Regni fuit, plurimum deminutae sunt Regni vires. При таких обставинах неможлива оборона.

Et quamvis pacem factam aliquoties ribellis rupit maioraque damna sub specie pacis Regno intulit, tamen, cum mense Augusto Palatinus Valachiae se mediatorem offerret, censerat Ser. Rex, ut de pace agetur, sed idem Palatinus Valachiae mox significavit Ser. Regi, що лише оружєм може приборкати козаків.

Війна не дасть на себе довго ждати, лише, як досьвід учить, з початком червня ворог рушить величезним з військом.

Звертає увагу, що пригнобленє Польщі булоби небезпечне також для Нїмеччини, а особливо для австрійських країв, тому просить, щоби цїсар чим швидше післав підмогу Польщі.

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

227. Юрій II. Ракоці до Ів. Казимира. Феєрвар, 25. марта 1653.

...Etsi praeter vicinitatis jura utrique nostrum peculiari etiam foederum nexu devinctus fuerit [Basilius Lupul], nihilominus in omnes occasiones sedulo intentus, quibus verus praeconceptum in perniciem nostram effunderet, proprio eloquio adversam hanc intentionem nunquam se deponere velle aliquoties iurando affirmare nihil veritus, uti id superioribus temporibus aperto etiam marte in principem Transalpinensem attentaverat et, nisi infoelici pravae intentionis eventu divinitus punitus fuisset, eodem cursu gratae memoriae etiam parenti meo et hisce regionibus exitium afferre insimul allaborabat; Deo tum vindice reiectus, licet victoris favorem in reconciliatione satis superque expertus, strictis se foederibus devicerit; parum tamen hoc apud ipsum valuit, nec unquam animum hostilem, (quamvis pellem saepe saepius,) mutavit. Cuius talia molimina cum in dies maturari et mox velut ignes occultos in aperta arma erumpere praesentiscam, Deum testor invitus et provocatus, nullo actus dominandi aucupio, sed cum inculpata tutela, sciens praeveniri homini incauti esse et tela praevisa minus ferire, vicinum tam nocivum, cum alias non licuerit, armis a vicinitate removere, vel saltem compescere, Deo propitio in animum induxi. Отсе доносить, щоби король не думав, що він що-небуть ворожого против нього задумує.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (оригін.)[1]).

[1]) Копія сього листу без дати видана в Monum. Hung. historica, okmánytár XXIV, додаток ст. 674—5.

228. Василь Лупул до польського короля. Яси, 25. марта 1653.

Gdy się tak częstemi W. K. Mci P. Memu Miłosciwemu ozywam listami, nie inszym respectem czynię to, tylko abym rzetelnemi cały moy candor y nieodmienną ku W. K. M. P. Memu Miłosciwemu życzliwość co raz tym grątowniey stwierdził dowodami, wzłascza w takiey sprawie, ktora y dostoięstwo W. K. M. P-a M. Miłosciwego y bonum concernunt publicum. Nie ustawaiąc ia tedy w tym, co humeris meis od W. K. M. P-a M. Miłosciwego iest impositum, iaką y na ten czas od Chmielnickiego in scriptis otrzymałem declaratią, przez vrodzonego Jerzego Kutnarskiego, sekretarza mego, nulla interiecta mora W. K. M. P. M. Miłosciwemu one przesyłam, z ktorey declaratiey, gdzie mens tego człowieka collimat, y na czym się zasadza, clare W. K. M. P. M. Miłosciwemu patebit; ale nie mniey y z relaciey pomienionego Secretarza mego, ktoremu we wszytkim racz W. K. M. Pan Moy Miłosciwy całą y niewątpliwą wiarę dać proszę. Życzę zatym W. K. M. Panu M. Miłosciwemu dobrego od P-a Boga zdrowia y szczęsliwego przy obfitych wszelakich fortun accessiach panowania. W Jasiech d. 25. Martij 1653.

Власноручний підпис: Io. Васили воєвода.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. Сн. съ Молд. св. 1. (оригін.).

229. Василь Лупул до Степана Корицїньского. Яси, 25. марта 1652.

Дякує за вискази прихильности і просить о опіку для Юрія Кутнарского, свого посла до короля.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. Сн. съ Молд. св. 1. (оригін.).

230. Циркуляр цїсаря Фердинанда III. до електорів, щоби висказали свою гадку в справі удїленя державної підмоги для Польщі Реґенсбурґ, 28. марта 1653.

Держ. архів у Відни, Polonica. (концепт).

231. С. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III, Царгород, 9. цьвітня 1653.

Порта видала дозвіл, що хто зі Сілїстрії або пограничних околиць хоче йти на підмогу козакам, може се вчинити,

але не хоче посилати сілїстрійського паші з формальною підмогою.

Держ. архів у Відни, Turcica. (оригін.).

232. Іван Кемень до начальників Каменця. Яси, 16. цьвітня 1653.

...Quibus ex causis et quam vigentibus Christianitatis et bonae vicinitatis commoda concernentibus, horum trium, Transylvaniae, Valachiae et Moldauiae, regnorum unanimi consensu Vasilium, antehac Moldauiae Vayvodam, sede sua Vayvodali, ut hominem erga omnes vicinas gentes earumque principes perfidum, diplomatum violatorem... exturbare opportuerit, dominationes Vestras edocere necessarium esse duxi. Quem intra ambitum huius regni Moldauiae, tanquam violatorem foederum, persequi quum oporteat, ut comprehensus, commeritam fidefragii sui luat poenam. Dictorum trium regnorum copiarum ad persequendum exturbatum vayvodam Vasilium ad confinia eorum expeditionem ne quisquam sinistre interpretetur, universos et singulos regnorum supra nominatorum vicinos et commetaneos presentes visuros, signanter regni Poloniae universos status et ordines, M-tem Regiam Serenissimamque Rempublicam praesentibus nostris assecuratoriis nomine Celsissimi Transylvaniae Principis Illustrissimorumque Moldaviae ac Valachiae Waywodarum affido et assecuro, quod nihil hostilitatis contra vicina regna intendamus, immo quod nulli non desideratam unionem bonamque vicinitatem inter gentem Polonam et Vngaricam institutam foedusque nationale dictorum regnorum principes nosque hac occasione et exercitus ad confinia expediti sancte et illibate observare volumus, nemini quicquam offensionis illaturi, quin potius, si qui de praedictorum regnorum eorumque principum intentione ad commune Christianitatis bonum spectante vel praesentis belli informari velint, potestate ad id mihi per Cels. Principem meum facta, eidem sufficienti resolutione satisfacere paratus ero. Datum etc.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грамоты цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (копія).

233. Василь Лупул до Станїслава Потоцкого. Хотин, 16. цьвітня 1653.

Jakom zwykł w kazdych occazyach affectacyey W. M., Mego Miłosciwego Pana, satisfacere animo libenti, tak i w tey pro posse

meo non deessem, tylko zem nonnullis inductus rationibus, ktorem J. Mosci Panu Szeligowskiemu, Legatowi Waszey Wielmoznosci, Mego Miłosciwego Pana i Brata, clare opowiedział, podczas teraznieyszey inter confinia nostra Hungaricaque et Valachica dissidiey w sprawie do Paszy Sylistryyskiego puszczać się nie radził i offectacyey W. M-ci, Mego Miłosciwego Pana, satisfacere nie pospieszył, sprawiło to, iz tak ia sam od niektorych z Boiarow moich zdraycow subito ac insperato belli influxu, regioni nostrae mihique inducto, z stolice Panstwa mego w gurne Chocimskie dzierzawy vdawszy się, bespiecznego przez Panstwo moie J. Mosci Panu Szeligowskiemu przeiazdu, taktez i ex parte Turcarum o chciwey onych przeciwko Kozakom przyiazni od sług moich, w Carygrodzie spraw moich pilnuiących, bene persuasus, zadną miarą stwierdzic nie mogłem. O czym clarius Wasza Wielmoznosc od J. Mosci Pana Szeligowskiego zrozumiesz, ktoremu ia ex officio propensitatis meae przeciwko Waszey Wielmoznosci, M. Miłosciwego Pana i Brata, o zamysle Turczyna clare oswiadczył. Powolnosc vprzeymosci moiey natenczas pilnie Waszey Wielmoznosci, M. M. P. i Brata, oddaiąc zostawam wszech dobr cale zyczliwym przyiacielem i sługą. Wasil Woiewoda y Hospodar Ziem Mołdawskich. Io. Васили Воевода.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грамоты царства Польск., сношенія съ Молд. св. 1. (оригін.).

234. Юрій II. Ракоці до Вешелєні. Феєрвар, 18. цьвітня 1653.

Wir zweifeln nicht, es werden diejenigen, welche auf hierobige Geschicht Achtung geben, den Herrn zu wissen gemacht haben, unserer Völker Aufbruch wider den Weida aus Moldau: Zu welchem uns von einer geraumen Zeit hero seine heimlich eingeschlichene Praktiken angetrieben, und sodann christlicher Nachbarschaft Verbündnis gegen Mattheum Waida, wider welchen man auch allerhand schädliche machinationes zu ergreifen intendierte, gestalt uns ihrer viel zu genügen offenbart, mit welchem Lupulus wider uns was zu tentieren vorhabens gewesen; aber vermittels angerufener Göttlicher Hilfe wird das Unheil über sein Hals fallen inmassen wir unsere Zuversicht auf Gott und nicht zu den Menschen gesetzt, und wenn Gott mit uns, wer wird wider uns sein. Damit aber der H. deutlicher vernehme, wie Lupuli Sachen beschaffen, hat er den unserigen Anzug nicht erwartet, sondern aus seiner Residenz gewichen, doch sein ganz Land hat sich unsern

Generali Joanni Kemini ergeben; auf einkommende Nachricht, wo er sich aufhaltet in der Moldau, werden ihm unsere Kriegsvölker prosequieren.

Держ. архів у Відни, Turcica, (переві).

235. Joh. Kemény Konradzkio aliisque capitaneis ac officialibus regis et reip. Poloniae in confiniis Moldaviae. Яси, 20. цьвітня 1653.

Семигородський князь пояснив королеви і сенаторам причини походу своїх вийск на Молдавію, але заки граничним урядникам прийде інструкція від короля і сенату, треба щоби знали про наміри семигородського вийска. Nihil dubitent D-nes V-rae, Transylvanorum Valachiaeque Transalpinae militum copias (exercitu Moldavico postea ad eas accidente) ad exturbandum Vasilium, terrae huius Vaivodam, tanquam Tyrannum, confoederationisque cum Valachiae Tr. Trasylvaniaeque principibus multis modis manifestarium violatorem... ipsius conatibus occurrere, missas huc esse, quocum tametsi alio modo inter nos optasse mus esse, sed ille aequitati causae suae diffidens... fuga sibi consuluit; et licet, non erga S. Regiam M-tem et Rempublicam constanti ex sinceritate confidentia sumpta tractus, sed viarum (quá evaderet) interclusione; fama fert eum in Poloniam transiise. Et sic iuxta illud commune proverbium: avem non qui captat illius, sed qui eam capit, esse, ob idque ad manus D. V. devenisse. Quocirca, quod cum praescriptis exercitibus iuxta instructionem per principes nostros nobis datam, S. Regiae M-ti Poloniae nulla ratione nos inimicos esse constet, per praesentes D. V-as certifico et assecuro, ea tamen conditione, si hostibus nostris fautores et patroni extiterint, profugum, trium regnorum principum hostem in protectionem non recipient, eiusque causa hostilitas nulla contra Nos per D. V. intentata fuerint.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (оригін.).

236. Андрій Тшебіцкий до архіеп. Моґунтського. Береть, 2³. цьвітнь 1653.

Повідомляє про грозячі Польщі небезпеки. Coadunat iam rebellium dux Chmielnicius ingentes suas copias, Tartarorum etiam chanus ex Taurica universas suas vires intra unum mensem cum

eo conjuncturus est. Sperant praeterea rebelles in auxilium sibi venturas saltem illas copias, quas in Silistria Turcae habent. Accidit denique, quod palatinus Valachiae, Ser-mo Regi fidelis, ante paucos dies sit expulsus, et alius, Regno Poloniae infestus et iniquus rebellibusque addictus, a Turcis Valachiae praefectus, à quo nihil, nisi novam hostilitatem sperare possumus. Collegit etiam Ser. Rex tantùm, qualis rebus sic afflictis haberi potest, exercitus, brevique ad castra ipsa Regia M-tas profectura est et caput suum regium periculis objectura. Caeterum, si tam obstinatos et feroces rebelles armis istis comprimere non poterit, redundabit procul dubio ista tempestas in Rom. Imperii exitium. Expendat id, quaeso, Emin. V-ra et eam, qua pollet plurimum, authoritatem conferat ad mittenda periclitanti Poloniae arcendumque commune periculum auxilia.

Держ. архів у Відни. Mainz RTA. 174. (оригін.).

237. Avisi di Polonia [до посла Джустініяні]. Береть, 25. цьвітня 1653.

З Молдавії прийшла звістка, що господар Волощини напав з великим військом Молдавію і вже є недалеко Яс. Господар Молдавії з 10-ма їздцями утік до одної кріпости на граници Поділя, забираючи зі собою скарби і дорогоцінности, e ch' adunate le sue gente in numero di 5000 non s' assicuri di poter resistere et habbia perciò scritto al Gouvernatore di Camieniec, acciò voglia dar refuggio in quella fortezza alla moglie, figli e robba.

Qui si sono avanti Sua M-tà ogni giorno congregati li senatori e pare, ch' in questa richiesta possa il Moldauo restar consolato, e ben che per degni rispetti non si concedesse alla moglie di ritirarsi a Camieniec, sarà non dimeno ordinato, che sia ricevuta a Leopoli.

Чекають на рішенє Хмельницького. Тепер дуже важне для Польщі, чи козаки стануть в обороні Лупула, бо хоча він тесть Тимоша, всеж таки сумнівають ся; тому вислано аґента на розвідини.

Тшебіцкий виїхав нині рано до Реґенсбурґа на сойм.

Держ. архів у Відни. Disp. di Germ. (оригін.).

238. Іван Кемень до горожан каменецького повіту. Яси, 25. цьвітня 1653.

Козаки обняли опіку над Василем Лупулом; intendunt ipsum restituere, multa sibi pollicentes de triumpho tam contra

Ser. Rempublicam, quam etiam nostrum exercitum, qua de re Vestras Dominationes cerciores reddere volens, in horum indubitam fidem originales Kosacorum litteras interceptas transmitto. Primum quidem suadens, quo ita invigilare velint ipsi Basilio, ne forsitan, tam in persona, quam opibus, clam transmigrare ad Kosacos valeat; deinde offerens etiam benevolentiam Celsissimi principis Transylvaniae, item Valachiae Transalpinae, nec non novi Stephani Vaivodae Moldauiae nominibus, quod si D. M. ita placitum fuerit, nos cum ijsque talem culturos correspondentiam, quam iuxta exigentia rerum modernarum ex parte Ser. Regis non foret inutilis, rogans V. Dominationes, quam citissime de eorum intentione praesentem materiam concernente, quantum potest fieri citius, nos etiam certos reddere non praetermittant.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (оригін.).

239. Молдавський воєвода Степан до Станіслава Лянцкороньского воєводи руского. Яси, 26. цьвітня 1653.

Za nawysszego zrządzeniem osiadszy na stolicy ziem Moldawskich, ozywam się, lubo dotąd z nieznaiomą, vprzeymą y zyczliwą przyiaznią moią Jasnie Wielm. Wc. M. M. Panu, zycząc od Boga wszelakich pomyslnych in multas annorum miryades szczęsliwosci. Wielce przytem proszę, abym wzaiemney ku sobie W. M. M. P. vznał propensiey, obezpieczaiąc, ze na moiey sczyrey się W. M. Pan y wszystka Rzeczpospolita nie zawiedzie, ktorą tak gruntownie y statecznie zawziąc, (nie postępuiąc neutraliter, iako insi,) vsiłuię, ze ią nie wywrucą y nawiększe nieprzyiacioł naiazdy, za pomocą Naiwysszego. In confidentia zdało mi się to Wc. M. Panu, (na ktorego wysokiey consultaciey dependet korona polska,) reuelowac, co Chmielnicki w listach swoich insidiey pełnych, od naszych ludzi przeiętych, pisze do Hospodara przeszłego, gdzie się przechwala, ze zwycięzywszy iednego nieprzyiaciela, iakoby P. Polakow, wszystką moią mocą powrucę przeciwko drugiemu, zsyłaiąc teraz wprędce w kilku tysięcy Tymoszka, zięcia Hospodarowego. Przeciwko ktoremu y my, nie spiąc, na brzeg woyska teraz wyprawiwszy, zgotuiemy się da Pan Bog za tydzien w większey potędze z JMcią Panem Kimin Januszem, Hetmanem woysk Węgierskich, spodziewaiąc się z kilkanascie tysięcy woyska dobrego od Hospodara J. Mci Multanskiego. Zyczymy przytem sobie z ubopolney braterskiey w zniesieniu tego nieprzyiaciela miłosci, vfaiąc w Bogu, za zgodą

wszystkich nas, to iest ziemi Węgierskiey, Multanskiey y Wołoskiey y WM. M. M. Panow, snadnie, za pomocą Naywysszego, vpadnie wszystkiego Chrzescianstwa nieprzyiaciel. Tylko to restat, zeby zamysły y factie przewrotnego neutralisty w dobrey animadnersiey y staraniu zostawały, bo iezeli z Kamienca factiose wysliznie, nieomylnie do wielkiego zamieszania przywiedzie koronę Polską, iako patet z listow Chmielnickiego do niego authentice pisanych, ktorych formę y sam JMc Pan Kimin Janusz, pisząc do JMci Pana Podsędka, dostatecznie wyraził. Kącząc list, wielce proszę, abys mię w sczyrey braterskiey przyiazni WMc. M. Pan chowac raczył etc.

Ostatek vstney relatiey powierzamy.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригін.).

240. Береcть, 29. цьвітня 1653.

W Brzesciu Litewskim. Instrukcya St. Szymanskiemu, posłancowi od Króla Jana Kazmierza do narodu Kałmuckiego wysłanemu dana, którą zaleca się rzeczonemu posłancowi, aby oddał naystarszemu Murszy Kałmukow list y upraszał o posiłki wojenne przeciwko Tatarom krymskim walczącym z Polską. Za deklarowane zaś posiłki wojenne imieniem Króla JMci tenże posłaniec Murszy starszemu panstw Kałmuckich ma obiecac 50.000 talerow twardych. Do tego in casum wygraney, utrzymac tegoż Murszę przy Krymie, przyrzec imieniem Króla JMci.

Tamże list od Króla Jana Kazimierza do Murszy y Beiow iako naywyzszego rządcy Kałmukow pisany, donosząc o wysłanym do niego posle z dopraszaniem się o wojenne posiłki.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Інвентар польського арх.

241. Avisi di Polonia [до посла Джустініяні]. Береcть, 1. мая 1653.

З листу, який прийшов з Поділя, виходить, che veramente capo e machinatore delle resolutioni, prese dal Valacco con intelligenza del Transilvano contro il Signore di Moldavia, sia stato il Logofed, suo parente e cancelliero, il quale doppo le nozze tra la figlia del padrone e filio del Chmielnicki s' era sempre mostrato malcontento, et havendo la chiave dei secreti di quel palatino, havesse potuto facilmente persuadere a prencipi di Valacchia e Transilvania, esser a loro interessi necessarissimo, di cacciarlo da qual dominio.

До Польщі прийшов посол від кн. Ракоці, щоби представити, ch' il Signore di Moldavia nutriva pensieri troppo pregiuditiali a tutti i prencipi confinanti, e pretende informare respettivamente giustificarsi delle cause, che l' hanuo mosso all' accennate risolutioni. S' intese anco, esser stato ricevuto in Kamieniec il Moldavo con 15 persone solamente, e più nell' uttimo consiglio si concluse, di non venire ad alcuna precisa resolutione, senza la notitia di tutte le parti colarità del fatto, e però sin della settimana passata fu spedito persona a posta in quelle parti.

Держ. архів у Відни. Disp. di Germ. (оригін.).

242. Василь Лупул до Петра Потоцького, Жванець, 3. мая 1653.

Jakom dnia dzisieyszego W-mu Memu M-ci Panu oznaymił, iż Tymosz owego zdraycę mego zbił y z stolicy sromotnie strącił, tak y teraz doskonalszą o tey victoriey przez koniuszego mego, ktory przy Tymoszu był az do konca, wiadomosc wziąwszy, teyże godziny W-mu Memu Panu oney udzielam y oznaymię, iż dzisia do Chocinia przeprawic się myslę, a iutro, da Pan Bog, iter meum do Jas maturabo.

Власноручна дописка: Zona moia aby za wolą Waszmosci, Mego Miłosciwego Pana, iutro za mną wyiechała, vnizenie W-mzsci M. M. Pana proszę.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригін.).

243. Василь Лупул до Івана Казимира. Яси, (!) 3, мая 1653.

Paszport z łaski Waszey Krolewskiey Mosci, Pana Mego Miłosciwego, iusz tu w Jaszech otrzymałem, ktory iż miłosciwą łaskę W. K. M-ci mnie hoynie odkrytą okazuie i in viscera regni Poloniae z domkiem moim powabia, ponizenie W. K. M-ci, Panu Memu Miłosciwemu, dziękuię...

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригін.).

244. Василь Лупул до польського короля. Хотин, 4. мая 1653.

Nie tylko z tey przyczyny cały y nieodmienny ku sobie affect W. K. Mci, Pana Mego Miłosciwego, uznawam, ze tey, ktorą z dopuszczenia Boskiego ponosiłem, calamitati indolere raczysz, ale tesz zes mię z osobliwey ku mnie łaski swey w tak cięszkim razie y consilio y auxilio w dodaniu munitiey paterne wsparł. Za ktore beneficium iako nisko y pokornie W. K. Mci, Panu memu Miłosciwemu, dziękuią, tak tez scisły wszelakiey wdzięczności oblig na się biorąc, eo studia moie conferre zechcę, aby y na wzaiemney moiey szczerosci y zyczliwosci W. K. Mci, Panu Memu Miłosciwemu, nigdy nie zeszło. Punkta, ktores mi W. K. Mc, Pan Moy Miłosciwy, przez vrodzonego Jerzego Kutnarskiego przełozył, rzetelnie z ustney onegosz relatiey wyrozumiałem, zaczym nihil serius agam, iako o tym z Chmielnickim conferre, co ex voto est W. K. Mci, Pana Mego Miłosciwego. W tym nagłym razie, gdy wszytkie przeiscia do niego są periculosissima, posła swego w tey materiey wyprawic nie mogłem, iednakze starac się o to będę, abym iako nayprędzey z takową functią do niego onego expediował. Ale y z Tymoszem, ktory teraz z woyskiem swoim w Jasiech iest, negotium hoc pacificationis ad mentem W. K. Mci, Pana M. Miłosciwego, serio tractabo, y iaką w tey mierze declaratią otrzymam, nulla interiecta mora W. K. Mci, Panu M. Młwmu, onę przeszlę. Tymosz skoro się iedno dowiedział o tym przypadku moim, teyże godziny z kilkanastą tysięcy kozakow ruszył się prosto ku nieprzyiacielowi temu, ktory iusz na stolicy moiey osiadł był y wszytką ziemię opanował, ale suo malo, bo go szczęsliwie gromił y sromotnie z stolicy zraził, tak ze do Siedmiogrodzkiey ziemie uchodzic musiał. Z tego procederu Tymosza, gdy się tak prędko przeciwko nieprzyiacielowi porwał, W. K. Mc, Pan M. Młwy, miarę wziąc mozesz, ze Chmielnicki do tey conspiratiey zdraycow moich nie był interessatus, ani tez Porta Otthomanica nie iest conscia. Mam zupełną w Panu Bogu nadzieię, ze to incendium belli gdzie indziey się przeniesie. Życzę zatym etc...

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (*оригін.*).

245. Василь Лупул до Степана Корицїньского. Хотин, 4. мая 1653.

Gdy Wmc., Moy Msc. Pan, tam acerbo animi sensu tę, w ktorey z dopuszczenia Boskiego zostawałem, calamitatem przyiąc raczysz, nic inszego colligere licet, tylko uprzeymy afekt, cały candor

y szczerą przeciwko mnie zyczliwosc W-mci, M. M. Pana, za ktorą iako nisko W-ci, Memu M. Panu, dziękuię, tak tez serdecznie życzę, aby Pan Bog takowe infortunia od osoby W-mci, M. M. Pana, odwracał, a prosperis zawsze successibus przezacny dom W-mci, M. M. Pana, chciał secundowac. Vrodzony Jerzy Kutnarski nie tylko to, co do publiki należy, imieniem J. K. Mci y W-mci, M. M. Pana, przełożył mi, ale tez y uprzeymą ku mnie przyiazn W-mci, M. M. Pana, dobrze intimował, z ktorey iz contentissimus zostaię, tym ochotniey siebie samego do wszelakiey W-mci, M. M. Pana, vsługi disponowac będę. Negotium pacificationis między Rzeczą Posp. a woyskiem Zaporozkim, aby ex voto J. K. Mci cedere mogło, wszystkiemi starac się będę siłami, y dla tego dzisia z Chocinia do Jas wyiezdzam, gdzie serio w tey sprawie z Tymoszem conferre zechcę. Co się w tey mierze sprawi, oznaymic J. K. Mci nie omieszkam, wielce W-mci, M. M. Pana, prosząc, abys ostateczney moiey ku sobie przyiazni y całym candore persuasus zostawał.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригін.).

246. Юрій Кутнарскій до канцлєра Степана Корицїньского. В поли під Хотином, 6. мая 1653.

Transactią woyny nowego Hospodara z Tymoszem synem Chmielnickiego J. K. Mci, Panu Memu Miłosciwemu, wypisałem. Zaczym w liscie tym tego nie iteruię, pewien tego będąc, iz contenta listu tamtego W. Mci, M. M. Panu y Dobrodzieiowi, patebunt. Consurrectia ta przeciwko Hospodarowi stała się impulso Rakocego y Multanskiego Hospodara, obawiaiąc się tego, zeby Hospodar Mołdawski syna Chmielnickiego nie prowadził na panstwo Multanskie, gdy się Rzeczplta uspokoi z woyskiem Zaporozkim. Inscio iednak Chmielnickiego y Porta Otthomanica działo się to. Dopiero teraz, gdy na stolicę osiadł nowy Hospodar, posłał po Consens do Porty, ale darmo, bo do Rakocego umknął. Dla niewiadomosci, ktore do przestrogi J. K. Mci należą, z Jas W. Mci, M. M. Panu y Dobrodzieiowi, oznaymic nie omieszkam.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригін.).

247. Юрій Кутнарскій до польського короля. В поли під Хотином, 6. мая 1653.

Wyiechawszy z Brzescia, siodmego dnia stanąłem w Kamiencu u Hospodara J. Mci, do ktorego rowno ze mną przyszła ta wiadomosc, iz Chmielnicki dowiedziawszy się, iz Generał Siedmiogrodzki z Hetmanem Hospodara Multanskiego[1]) nowego Hospodara na stolicy Moldawskiey posadzili, a swata iego sromotnie wygnali, zaraz Tymosza ze dwunastą tysięcy kozakow, przy ktorych tylko dwiescie Tatarow było, do Wołoch zemknął, vltima Aprilis nad Prutem stanął, w milę od obozu tego Nowego Hospodara. Nazaiutrz do dnia przez Prut przeprawiwszy się, Tabor porządnie sprawił y mężnie na woysko Węgierskie y Wołoskie nastompił. Bynamniey Węgrowie Kozakom oprzec się nie mogli, y owszem co raz ku Dzizy Rzyce retirowali się, gdzie na przeprawie kilka set piechoty Wołoskiey zasadziwszy, jezda się w polu potykała. Lecz Kozacy jezdę mocno wsparszy, na piechotę tak siedli, ze z kilku set piechoty y trzydziestu nie uszło; quâ clade Generał Siedmiogrodzki strwozywszy się, odłączył się od Wołochow, uziąwszy do siebie samego Hospodara nowego, co Wołochowie uidząc, roznie uciekac poczęli, a Węgrowie z nowym Hospodarem do granice Siedmigrodzkiey uchodzili. Tymosz w Jasiech stanąwszy, pisał do Hospodara J. Mci, aby na stolicę swoię iechał, gdzie Hospodar J. Mc pospiesza, chciąc y z Tymoszem o tey sprawie, ktorąmem Hospodarowi J. Mci imieniem W. K. Mci, Pana M. Młwgo, przełozył, serio expostulowac. Alec y do Chmielnickiego w tey materiey posła swego wyprawi. Na tę iednak mediatią nie racz się W. K. Mc, Pan muy Miłosciwy, spusczac, bo to niepewne są rzeczy, ile kto z tak niespokoyną y przewrotną głową tractuie. Ponieważ tak smiało Tymosza z woyskiem do Wołoch zemknął, nic nie respectuiąc na woyska W. K. Mci, Pana Mego Młwgo, toc podobno swoiey ufa potentiey y Hana gorąco do siebie uocuie; ale doskonaley ieszcze pewnosci o tym nie masz, zeby się miał ruszyc. Porta Otthomanica z tey conspiracyey Rakocego z Multanskim Hospodarem przeciwko Hospodarowi naszemu nic nie wie, pogotowiu Chmielnicki, ktory bez wymowki pewne pułki swoie przeciwko Węgrom zemknął, z ktoremi teraz woynę zacząwszy, koniecznie one konczyc musi. Z Tymoszem Bohuna wyprawił, Głucha z pułkiem Humanskim, Nosacza z pułkiem Brasławskim, czwartego pułkownika Korsunskiego[2]). Tak koniuszy Hospodara J. Mci, ktory przy Tymoszu w tey potrzebie był, twierdzi, iz osm tysięcy kozakow nie było, tylko Generał Siedmigrodzki, niewiadomy będąc

[1]) Дікул-ом. [2]) Лукіяна Мозиру.

woyny kozackiey, confuso bardzo stanął y sromotnie umykał. Przy nowym Hospodaru woyska Węgierskiego y Wołoskiego było dwadzieścia i więcey tysięcy; wodza dobrego nie mieli, y tym samym przegrali. Przyiechawszy tedy, da Pan Bog, do Jas, tey iedney sprawy intentus będę, abym dobrze wyrozumiał, gdzie molimina tego nieprzyiaciela inclinant y qua fronte ten termin pacificatiey przyimie. Cokolwiek w tey mierze exploratam miec będę, W. K. Mci, Panu memu Miłosciwemu, sine mora wypiszę. Życzę zatym W. K. Mci Panu memu Miłosciwemu dobrego od Pana zdrowia y szczęsliwego w długi wiek panowania.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (копія).

248. С. Ренїгер до цісаря Фердинанда III. Царгород, 8. мая 1653.

Der Fürst in der Walachei[1]) betracht, er möchte mit Hilfe der Kosaken zu seinem Intent gelangen und sowohl die Walachei als Siebenbürgen an sich bringen; haben sich beide zweifelsohne mit Konsens des Bassa in Silistria und zu Ofen konjugiert und den Lupul überfallen wollen, welches er gemerkt und sich alsbald auf ein festes Schloss Hotin salviert. Das Land ist selbst wider ihn, massen er drei der Vornehmsten in der ersten Konfusion geschwind die Köpfe abchlagen lassen. Der Fürst aus der Walachei hat diese seine Impresa endlich allhero an die ottomanische Porten berichtet, dass er solches pro bono publico und dem Sultan zum besten getan, man solle nur ein anderen Weiwoda einsetzen, interim haben sie im Land ein Statthalter erwählt, welcher selbst eine grosse Summa Gelds um die Konfirmation offeriert. Lupulo hat auch 200.000 Taler anerboten, würde auch den Posto leicht wiederum erhalten, wenn das Land nicht selbst wider ihn. Der Siauus-Bassa in Silistria ist sein Feind, hat sich mit seiner ganzen Macht allbereits jenseits der Donau begeben, lässt alle Pässe stark verwachten, damit von Lupulo kein Brief an die ottomanische Porten komme. Jetzt will man sagen, er habe die Flucht gänzlich in Polen genommen, wer ihm sukzedieren, oder was noch endlich erfolgen möchte, ist noch nicht resolviert, der Gross-Vesier erwartet des Capugi-Bassa, welchen er dahin geschickt. Allhier seindt viele Griechen, die grosse Summen um das Fürstentum offerieren, die Türken hören diese Konfusion nicht

[1]) Має бути: Moldau.

gern in Bedenkung, der Lupulo etwa Polen mit Kosaken vereinigen und die gesammte Macht wider beide Fürsten, oder wohl auch wider Türken disponieren möchte.

Держ. архів у Відни, Turcica. (оригін.).

249. Avisi di Polonia [до посла Джустініяні]. Береть, 9. мая 1653.

Ракоці пише до польського короля, що Лупул за цілий час козацького бунту робив засідки на своїх сусідів і тепер хотів похіснувати ся силою Хмельницького, щоби усунути волоського господаря і пустити Татарів на Семигород; також в Царгородї інтриґував против всїх. Просить короля, щоби не слухав Лупула, бо він спільний ворог всїх сусідів, а також і Польщі. Заявляє, що його військо, вислане до Молдавії, не має ворожих намірів супротив Польщі.

Король відповів, що бажає мира між христіянськими князями, тому нерадо видить заворушенє в Молдавії. Quanto al Moldavo, non haversi qui incontri, ch' egli nel menti si professava devoto di questa corona, altrove machinasse danni e pregiuditij alla medesima, e che circa questo particolare si sariano prese le resolutioni, ch' il caso haverebbe meritato; che qui s' erano a bastanza persuasi, che l' armi Transilvani non haveriano innovato cosa alcuna contro la Polonia e si ringratiava dell' esibitioni, circa le quali si sarebbe spedito a suo tempo persona a posta, per intendersi con la necessaria chiarezza.

З Янова принесли вість, що начальник польського війска прислав копію листу нового господаря Молдавії, в якій той обіцює поміч свого, волоського і семигородського війска не лише против козаків, але й против Турків. Але з огляду на се, що Ракоці прогнав єзуітів і одержав від султана меч на знак приязни, що новий господар Молдавії не важив би ся виступати против Лупула без дозволу Порти, а в кінци що Хмельницький дістав листи від нього, господаря Волощини, Ракоці і Турків, отсей союз з Польщею стає сумнівний.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

250. Avisi di Polonia [до посла Джустініяні]. Варшава, 19. мая 1653.

Доносить від осіб, котрі приходять з Поділя, що Хмельницький, хоча впевняв кн. Ракоці, що не буде мішати ся в мол-

давські дїла, нагло напав Яси з 25.000 і, стрітивши вийско льоґотета, будучи чисельно слабший, потерпів невдачу. Soggiungono poi, che giunti per la parte del Chmielnicki da 15.000 Tartari e congiontosi al Logofed da 25.000 cavalli Transilvani, si fusse attaccata una crudelissima zuffa, в котрій Хмельницький відніс побіду і льоґотет, опущений від своїх, мусїв утїкати на Волошшину. Послїдна новина, що Хмельницький післав послів до польського короля, просити, a non lasciare di valersi in cosi buona congiuntura di quei suoi sudditi contro quei vicini, che tutti dicon nemici di questa corona; non pare, che trovino molto credito, persuadendosi ciascuno, ch' in cosi notabil caso li mostri; haveriano spedito qualche corriero con l' intiera relatione del fatto.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

251. Extractus litterarum Principis Transylvaniae ad Comitem Palatinum datarum. Радног, 21. мая 1653.

Postquam vaivoda Moldauiae Lupulus primarium regni Moldaviae boerum, Czugalia vocatum, una cum fratre suo carnali et uterino ac Szerdario, qui exercitui vaivodali praefuerat, nec non compluribus aliis regni Moldaviae [.....]ntibus trucidari et interimi fecisset, atque in regno suo securitatem sibi nullam promittens, in Poloniam profugisset, ibidem conciliatis sibi Kosacis, ab eisdem aliquid auxilii pro se obtinuit, quorum ope regnum Moldaviae invadens imperiumque sibi recuperare volens, [cum] illis fines Moldaviae aggressus, castra primum penes oppidum Jász vásar collocavit, ante quorum irruptionem dom. Johannes Kemény, nihil per amplius periculi metuens, potiorem exercitus sui partem ex Moldavia in Transylvaniam remisit, solus interea in Moldavia cum 600 equitibus aliorum negotiorum causa commorans; qui cum de irruptione hostis certior redditus fuisset, conatui hostili in quantum resistere posset volens, assumpto secum recenter electo Vaivoda Moldaviae ac exercitu moldavico hosti obviam processit, sed hostis, paucitatem eorum exploratam habens, strenue eos aggressus, licet quidem generalis conflictus nullus inter eosdem intercesserit, exercitum tamen moldavicum, (inter quem seditio etiam et proditio maxima exorta fuerat,) confestim in fugam coegit, et nisi ille exiguus dom. Johannis Kemény miles hostem aliquo modo repressisset, universus exercitus moldavicus, adeoque ipse etiam Vaivoda recenter electus, in discrimine et periculo positus fuerat, qui nihilominus, uti pauci numero, ita viribus hostilibus

impares, coacti sunt loco cedere et saluti suae una cum eodem novo Vaivoda dissessu consulere. De exercitu quidem principis Transylvaniae ob tela hostilia ne decem quidem interierunt, sed quĭ aquis, (quae in illis partibus maxime exundaverant,) submersi, inedia et fame oppressi ac per rusticos etiam in quibusdam locis interempti sunt, 100 circiter numerabuntur. Vaivoda Lupulus in Kamieniec, praesidio Poloniae detineri dicitur.

Ex Porta Ottomanica scribunt principi Transylvaniae, quod Lupulo non amplius vaivodatus restituetur, quin et Kosacis ac Tartaris commissum esse, ne per amplius Lupulo opem et suppetias subministrent. Defacto per specialem ablegatum suum dux Radziwil apud principem Transylvaniae pro Lupulo intercedit, ne amplius persecutioni eiusdem insistat, quia potius delicta eidem condonet, regis Poloniae etiam legatus ad principem Transylvaniae omnibus horis exspectatur.

Cuius siquidem belli initio omnia cum veritate et festinatione gerebantur, neque satis temporis pro apparatibus bellicis superfuerat, ideo rebus non satis prospere succedentibus, dom. Kemény, fortiori exercitus parte in Moldavia relicta, residuam fatigatam secum reduxit, in quorum locum princeps Transilvaniae alios recentes, si necessum fuerit, substituturus et expediturus est, quorum viribus facile erit illos Kosacos, ad priori Vaivoda Moldaviae ad oppidum Jász vásár collocatos, loco et castris ipsorum exturbatos fore.

Архів міністр. війни у Відни, V/5.

252. Avisi di Polonia [до посла Джустініяні]. Варшава, 26. мая 1653.

З Молдавії нема нових вістий, ані листів; певно лише, що льоґотет утік, а Лупула Хмельницький знова посадив в Ясах. Також се певне, ch' il figlio Chmielnicki celeramente si portasse con circa 10.000 Cosacchi e 3.000 Tartari in vicinanza de Jassi, e ch' uscitoli incontro coraggiosamente il Logofed, fusse questo in primo giorno, ben che con suo vantaggio, trattenuto in scaramuccia, ma che poi nel secondo, meglio ordinatosi il Chmielnicki, l' havesse assaltato con tanta bravura, che spaventata la cavalleria Transilvana in numero di circa 12.000 si dasse dopo ricevute le prime percosse alla fuga, lasciando l' infanteria moldava e valacca in numero di circa 6.000 a discretione dell' armi e furore dei Cosacchi, che ne fassero strage, et apena si potesse salvare il Logofed con

alcuni suoi in Valachia. Відтак вийшов Тимош Хмельницький без труду в Яси і прикликав сюда Лупула, даючи йому край в посїданє, ch' il beneficio non è disgiunto da gravissime ingiurie, tenendosi aviso, chi fatto chiamare il Segretario Polacco del medessimo Palatino, (stato ultimamente a nome di questo in Brescz in tempo di Dieta,) l' habbia di sua mano troncata la testa sotto pretesto, ch' egli tenesse informato il Re e Republica degli andamenti de Cosacchi. Soggiungono di più, che non solo il giovine Chmielnicki habbia messo le guardie al tesoro del palatino, ricondotto da Kamieniec a Jassy, ma che tenga il medesimo suocero come in arresto, onde fa dubbitare, che poco possa giovarli la restitutione in dominio, бо стане слугою козаків. Доносять, що Лупул старає ся здержати козаків від ворожнечі против Польщі і робить всїлякі заходи, щоби з сього боку запевнити Хмельницькому прощенє; але вість, що Хмельницький післав послів до короля, є неправдива.

Прийшла вість з Царгороду, що задушено везиря, котрий післав льоґотетови хоругов, отже його наслїдник одобрить привернене Лупула. Волоський воєвода і Ракоці старають ся дарунками приєднати нового везиря.

Держ. архів у Відни. Disp. di Germ. (оригін.).

252. Responsum Domino Jaskolski a Principe Transylvano datum. [В лїтї 1653].

1. Desiderium et votum Ill-mi Domini Generalis suae Celsitudini de prospero vitae longioris et rerum successu declaratum Domino Generali Sua Celsitudo propensione reciproca refert et reprecatur.

2. Perinde benevolentiae etiam oblationem et magni facit et illi respondere affectumque mutuum pro re nata et occasione momentis contestam nulla occasione intermissura est.

3. Proposita Domini Legati benevole Sua Celsitudo exaudire voluit et illis congruo ordine resolutionem suam instituit.

Et primo quoque fatetur Sua Celsitudo, minime se ignarum esse vetustatis foederum gentis suae cum inclyta Polonorum natione et se eorum observatam, vti antea, ita et hodie studiosissimam.

II. Cum et cura gentium et ex praerogativa liberi principatus sui, vt omnibus aliis in tali praeeminentia constitutis, ita et sibi admissio et exceptio legatorum licita et voluntaria sit, hoc pacto

et nuper et antea legationem Domini Chmelnicii admisit et reciproce Sua quoque Celsitudo illum inuisere dignata est, non ut vicinis, maxime autem genti Poloniae, a tot seculis Vngaris confoederatae, periculum aliquod cuderet et aduersari intenderet, verum Regnum suum, in acie et accursu ut gentium fertissimarum positum, circumspiciens, ut ex dictamine dignitatis suae penitus cognoscendo, quid et commodo et quibus fundamentis, non tantum vicinae istae controuersiae, sed et remotiores agantur, igne proximo Regno suo rem pacemque publicam sartam tectam conseruaret.

III. Insopita hactenus illius controuersia, praeter causas fatales, longanimitatem fuisse nihil dubitat, cum in viscera propria saeuire matura abhorreamus.

IV. Quantum conditionem militum spectat, in hoc etiam puncto Sua Celsitudo gratificari parata esset, nisi Regni sui in acie et accursu, ut forastimarum gentium posit defensio, obstaret et maxime autem iam confoederatis tutus istis Regnis et exauterato Woiewoda Moldauiae contra illum, et si qui eidem subvenive velit, parato militi vigilandum esset, sed et alias hoc regnum Transylvaniae nonnisi praesente apparatu militari suam solet habere securitatem.

V. Cum Sua Celsitudo vestigiis praedecessorum suorum Principum laudabilium huius regni studiose insistens, Serenissimae Reipublicae studio suo comprobata reddere prompta sit, foederum antiquiorum renovatio eidem summopere cudi est, modo Dominus Generalis animum suum superinde uberius aperiat, hoc etiam pacto sinceritatem suam contestari et declaratam facere haud intermissura est.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (копія).

253. Instructio pro Generoso Gabriele Szalanci de Szantauras ad Ill-um Regni Poloniae Generalem super expedito Internuntio nostro [В лїтї 1653].

1. Exhibitis primum Ill-mo et Magnifico Domino Generali literis salutatorijs bonam valetudinem et quaevis fausta ac prospera sinceramque benevolentiae nostrae oblationem commendabit.

2. Ex declarata benevolentiae nostrae oblatione nos de exercitu Polonico doceat informetque, vbinam locorum sit et castra metatur? Quonam institutione et proposito an oraturis [.....] Generalis foedus pacis, id ipsis annuatur, vel continuando adversus ipsos bello re-

conciliatione ipsis denegata, si belli mouendi contra ipsos sententia stat, quando impetendi, qua adversus ipsos ibitur? An S. Regia M-tas sit futura personale Lithuanam manum cum Ill-mo Domino Radiuillo, an S. Regia M-tas adiungitur exercitibus?

3. Quia vero cur priore [.....] suo Ill. et Magnif. legatione non cum medio instructionis Domini Legati nobis exhibitur et redditur, qua nobis Sua Ill. Magnificentia promisit asseurauitque, si nimirum Ruthenus Basilianis adiunctis exercitibus nos et confoederatos nobis Celsimos Principes ferro complectat, aut qualitercunque nobis opponatur, Suam Ill. Magnificentiam nobis auxiliarem opem allaturam, Sua Ill. Magnificentia de iisdem punctis in solita forma literis assecuratoriis nos assecuret, et quamvis ob [....] aliquod obstaculum, vel rei alicuius interuenientis exigentiam S. Regiae M-tis assecuratorias mitti non possint, suas tamen Sua Ill. Magnificentia transmittere et demandare velit, promittens et fidem nobis faciens, eam ratihabitionis et ratificationis secundum Ill. Magnificentiae assecuratorias confesta nobis a S. Regia M-te affuturas et appulsuras.

4. Коли би Лупул утїк до Польщі, щоби його там з родиною і боярами задержали і не позволили довше колотити супокою сусїдних держав.

5. Inita cum Tartaris Ruthenoque reconciliatione, Ill. Sua Magnificentia apud S. Regiam M-tem allaboret authorque sit, non prius in reconciliationem cum ipsis deventurum, quam istis etiam [.....] conalietur, de quo in assecuratoriis expressum nobis fieri desideramus.

6. Щоби все то остало в строгій тайнї.

7. Si auxiliantibus copiis Polonicis nobis opus foret, per fluvium Niestrum ad Mohilo et Soroccam traiciendum esse.[1])

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (копія).

254. Supplementum Instructionis a Sac. Reg. M-te. Generose Morstin, Dapifero Sandomiriensi ad Racocium Pr. Transyluaniae. [Лїтом 1653][2]).

1. Iterato omnem officiosae Sac. Reg. M-tis beneuolentiae Ill-rmo Principi exponet Dnus. Nuntius promptitudinem. Quae abhinc pateat, quod Sac. Reg. M-tas eo animum inclinauerit Regium, vt

[1]) Текст 4-ої і 6-ої точки дуже попсований і ушкоджений.

[2]) В метриці уміщено сю інструкцію під р. 1651.

coniunctis armis cum Illmo Principe eiusque Foederatis communem persequi Zaporouianum intendat Hostem, conclusumque habeat, si impetu hostili Illrmi Principis Exercitum priori aggrediatur tempore, suis copijs nunc ad Tyrum fluuium expeditis, Partes Illrmi Principis subsidiari. Quia vero Ser. Rex nequaquam otiosum acturus est spectatorem, sed pro faciliori commoditate aggrediendi et opprimendi hostis vniersum exercitum in Kozacorum promoturus est ditiones. Igitur Sac. Reg. M-tas ita exercitui Illrmi Principis procedendum esse putat, vt si Chmielnicius veritus potentiam Ser-mi Regis aleam belli detractauerit seseque occultauerit in partibus perduellionum Cosacorum, (quod etiam Illrmus. Princeps suae replicae innuit punctis), possit cum exercitu Sac. Reg. M-tis ad Tyrum fluuium ablegato coniungi, ibique pro commoditate rerum, communicatis consiliis, hostiles supprimare insultus.

2. Et quia Sac. Reg. M-tas, sufficientibus instructus copijs, ita exercitum suum in hostem directurus erat, vt minime de coniunctione armorum et hostilitate Chmielnicij contra Illrmum. Principem quidquam praesumpserit, ideo proponet Dnus Nuntius Illrmo Principi, ea conditione Sac. Reg. M-tem belli contra Cosacos societatem inire velle, ne deuicto (Deo annuente) gloriose hoste Illrmus. Princeps aliquam exercitui suo et sibi foederatorum exposcat a Sac. Reg. M-te et inclyta Republica vigore stipendij satisfactionem, vicissim quoque Sac. Reg. M-tas nullas ab Illrmo Principe postulaturus est pro suo exercitu compensationes.

3. Instat Illrmus Princeps intentionis Sac. Reg. M-tis inclitaeque Reipub. notitiam habere, in casu videlicet Turcarum vel Scytharum pro partibus Basilij Chmielnicijque conspirationis, quidnam factura sit Sac. Reg. M-tas et tota Respublica. Sed quoniam moderno statu temporis ex Parte Otthomanica Illrmus Princeps nil audiri hostile asserit, Han quoque Tartarorum bono in Illrmum Stephanum fertur affectu, quem ut continuet curandum est, putat Sac. Reg. M-tas, tantum nobis temporis concedi, vt Cosaci opprimi possint, antequam Turcarum aliqua aduenerent subsidia. Scythae interim, si iisdem coniungantur, eodem a Sac. Reg. M-te, vt factum sub Beresteczko, aggredientur proelio. De futura vero Turcarum Scytharumque hostilitate quid Sac. Reg. M-tas et tota Respub. praesumat deuicto Chmielnicio, tempus omnium rerum magister docebit et tam Sermo quam Illrmo Principi illa exponet, quae, si superuenerint, facilius in Comitijs a Statibus Regni mederi poterunt, cum quibus re postulante Illrmus Princeps tutiora agere poterit.

4. Postulat communitas belli communem pacis effectum. Igitur puncto ab Illrmo Principe proposito, vt Sac. Reg. M-tas satisfaciat, declarabit Dnus Nuntius, Sac. Reg. M-tem cum hostibus Zaporouiensibus illisque adhaerentibus nullam inire uelle pacis tractandae uel concludendae conditionem, nisi simul Illrmus Princeps Transyluaniae eiusque foederati includantur. Reciproce Illrmus Princeps et eius foederati nil quoque in tractata procedent cum hostibus pace, nisi simul Sac. Reg. M-tas et tota contineatur Respublica.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Метр. кор. т. XXXIII. (копія).

255. Na puncta P. Hetmana przez P. Jaskulskiego summa resolutii księcia siedmiogrodzkiego[1]).

Naprzod notandum, że iako się zaczęła ta wojna u Wołoszech, cokolwiek beło listow między krolem JM. a księciem siedmiogrodzkim, te wszystkie bely od krola JM. pisane, zatrzymuiąc tylko całą przyiasn y confidencyą. Tandem posłał JM. Pan Hetman wprzod P. Silnickiego, a potym P. Jaskulskiego do Rakoczego. Z czym, patet z responsow.

Principalny iednak Punkt: Jeden drugiego ratowania przeciwko Chmielnickiemu.

W Rezolucyi, albo raczey odprawie Panu Jaskulskiemu od Rakoczego to ist Principale:

Naprzod declaruie, ze wypendzenie Hospodara Wołoskiego iest dla swoiego uspokoienia, po ktorym, iako y poten czas, zgodę samsiedzką z koroną trzymac chce.

Drugi Punct:do zawarcia Pact przez Posłow isz czasu potrzeba, tedy tym czasem, isz Nieprzyiaciel gotowy, aby mu posiłki dano.

A isz zawarszy o woynie Pacta na Kozaki y Hospodara, zaraz Tureckiey y Tatarskiey nieprzyiazni spodziewac sie trzeba, ktoreyby sam Xiąze nie wydołał, zyczy sobie wprzod zrozumiec Panow Chrzescianskich Xiąze, iesliby mu przeciw Turczynowi pomoc dali. Zyczy tez sobie wiedziec Xiąze, iesliby Turczyn, lub sam przez się, lub przez kogo inszego do tey woyny przymieszac sie chciał, iesliby krol JM. y RP. chciała z Turczynem woynę nieść. Bo tę intencyą zrozumiawszy, snadnieyby Xiąze JM. mogł się informowac, iako do tractatow przystompic.

Obiecuie lub w szczęściu lub nieszczęściu, tak strony swey, iako y Multanskiego Hospodara, złączenie woysk swych z krolem JM. y RP.

[1]) Порівн. ч. 263.

Prosi o wiadomosc, iesli niemasz iakich zamysłow uspokoienia sie z kozakami y gdzie by poseł iego miał zastać krola JM.

Jesliby Kozacy na posiłek przyszli Hospodarowi, aby część woyska M. Pan Hetman posłał pod Sorokę nad Dniestr.

Pokazuie, iako się zle stało, ze Hospodara wypuszczono z Kamienca, hostem communem.

Przy tymze P. Jaskulskiego powroceniu y rezolucyi, co przyniosł osobno Rakocego posłaniec:

1. Chce aby mu oznaymił JMP. Hetman, gdzie Woysko JKM., y wiele go w liczbie, y co za zamysły prowadzenia iego, y dokąd.

2. Jesliby sie znowu do Kamienca dostał Hospodar z Boiarami swemi, aby go niewypuszczono.

3. Aby, iesli JKM. zechce pokoy zawierac z kozakami, oraz Xięcia JM. y Hospodara Multanskiego do tego przyłączył.

Teraz przez teraznieyszego Posłanca[1]).

Oznaymuie naprzod, ze do dnia dzisieyszego zadnego zakazu od Porty niema, i chociasz iescze zadne pacta z krolem JM. nie zaszły, od przedsiewziętey z krolem JM. y RP. nadzieie umowy nie odstompiłby był przez osobliwego sie JKM. dołozenia.

Z Bazilem Woiewodą zadne tractaty nie zaszły, y owszem woyska swoie z nowym Hospodarem trzyma u w Wołoszech y coraz go feliciter infestuie.

Obietnicę Pana Jaskulskiego przypomina, ktory co dzien około Kamienca y Mohila stawic się obiecał nad Dniestrem y z woyskiem Xięcia JM. złączyc, co go do tego przywiodło, ze ma swe woyska u Wołoskiey ziemi zatrzymane, nie przestaiąc nieprzyiaciela infestowac, aby widział nieprzyiacielskie rozerwane siły.

Sumieniem obowiązuie y sławą, aby uwazywszy, iako zewsząd narodami rozmaitemi Panstwo iego iest otoczone, aby iego woyska obietnicą iusz y nadzieią nie karmiac, albo część woyska koronnego pod Mohilow y Sorokę przysłano, albo, iesliby to bydz nie mogło, sczyrze iemu oznaymiono, zeby tesz on o sobie radził.

A lubo iescze Poseł JKM. nie przyiachał, z ktoregoby intencyą JKM. wyrozumiec mogł, upewnia tymczasem, iz kozakow chce przesladowac, iesliby taki posiłek Hospodarowi dali. A luboby zadnego nie przysłali, woyska swoie ku nim chce zblizyc y na nich następowac.

Oznaymuie, ze Chan Tatarski barziey fauet Hospodarowi Stephanowi teraznieyszemu y karał smiercią tych Tatarow, ktorzy

---

[1]) Порівн. ч. 271.

z posiłkami Chmielnickiego chodzili na pomoc przeszłemu Hospodarowi. Nawet posła swego ma przy teraznieyszym Hospodarze y do obywatelow Wołoskich pisał, aby go za Pana znali.

Copie listow Chmielnickiego do siebie pisanych, a przez swoich ludzi sobie oddanych, (gdyz posłow Chmielnickiego zatrzymawszy, do siebie po dzis dzien nie przypuszczał,) poseła JKM. Obiecuie posłowi JKM. same oryginały pokazac.

Naostatek, skarząc się na wypusczenie starego Hospodara z Kamienca, oswiadcza się, ze niema mu nikt miec za złe, iesli daley, postrzegłszy JKM. dobroczynnosci przeciwko tym nieprzyiaciołom, y sam w zawzietey ochocie oziembnąc musi ku JKM. i RP-tey.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (витяг).

256. Avisi di Polonia [до посла Джустініяні]. Варшава, 1. червня 1653.

.... [Figlio del Chmielnicki] rinforzato di 20.000 fanti si tratteneva tuttavia in Moldauia, in poca distanza del Transilvano e Valacco, e di momento s'aspettava, che tra quelli seguisse qualche battaglia. La moglie del Lupulo si trova ancora in Kamieniec con parte del tesoro et il medesimo palatino sotto pretesto d'honore viene fatto custodire in Jassi con la guardia di 3.000 Cosacchi dal suo genero Chmielnicki.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

257. Dal Sig. Dr. Scogardii al Sig. Baron Schmidt. Царгород, 1. червня 1653.

Li boiari di Moldauia già parecchi anni sono irritati o delle continue esattioni et aggravi, o d'altre private ingiurie, havevano conceputa mala opinione et odio contro il suo Prencipe Basilio, ma perchè loro mancano opportune occasioni, o perchè diffidauano alle proprie forze, defferirono l'esecutione sin alle passate settimane, dove eccitati dalli Prencipi di Valachia e di Transylvania congiurono, di voler la domenica delle palme nell' uscire della chiesa ucciderlo, o vero prenderlo et incarcerarlo. Questa congiura essendo pocchi giorni prima stata scoperta da un caloiero greco, con summa celerità nè avertì il Prencipe, consegnandoli in scritto i nomi d'alcuni d'essi congiurati, tre de quali i principali fece prendere, e doppo haverli convinti colpevoli, li privò di vita. Il logotheta grande, cioè il cancelliero grande et

primo in ordine delli boieri et primo anco de coniurati, a cui dovera secondo l'accordo fatto conferirsi il principato, vedendo negotio scoperto, prese licenza dal Prencipe, de retirarsi per un poco di giorni ad una sua villa nelli confini di Transylvania, fingendo, come sua moglie costi amalata gli havera seritto, di doverla visitare. Il giorno seguente il Prencipe gli spedi buon numero de giouani della corte, per richiamarlo, ma egli, accortosi del pericolo, haveva prevenato con escusi, retirato alle truppe Transylvane, in de poco discoste. Questo fatto, rese sospetto il Prencipe d'una improvisa invasione di Transylvani e Walachi nella provincia e lo costrinse, di raccogliere i suoi tesori e mobili più pretiosi et mandarle insieme colla princepessa e fioliuoli a Hotin...., sequendo poi egli medesimo, accompagnato da tutta la sua corte, da molti boiari e da parecchie compagnie di militie da sui stipendiati; ove gionto, non si rinchiuse dentro del castello, ma s'accampò fuori, aspettando da tutte le parti concorso delle militie, per opporsi alli tentativi delli suoi adversarii. Nel medesimo tempo spedì un delli suoi parenti al figliuolo del Chmielnicki, perchè gli soccorresse con qualche numero di Cosachi, ma nelli confini di Moldauia fu trattenuto da un boiaro, castellano del luogo, di che poi auuisato il Prencipe, spedi costa con somma celerità una compagnia a cavallo, che prese il sudetto castellano et condotto inanzi al Prencipe, come ad un rebello gli fece troncare il capo. Di la poche hore accertato, come il sudetto logotheta, suo emulo, coll'aiuto delle truppe Transylvane et Vallache haveva occupata la sedia in Giassi, et che le medesime truppe a gran passo marchivano verso Hotin, per assediarlo, con somma celerità egli con la prencipessa, figliuoli, tresori etc. e confidenti, in tutto al numero di 1500 persone in circa, passò il fiume Nester, ove tantasto passato al'altro lido vidde sotto li occhi suoi saccheggiare alcuni carri, che per la grande stretezza del tempo erano rimasti a dietro della vanguardia nemica già gionta. In questa mancera dunque entrato il prencipe in Polonia e passando sotto Camenetz, (da cui castellano Podowski), allogio in un villagio, o vero borgo, indi poco discosto, da dove immediatamente spedi al suo genero cosacco aviso dello stato suo, quale essendo giovene risoluto et ardito, et ben affetto verso il suocero, con ogni prontezza, senza pensare a gli contrari, che gli potessero occorrere, chiedendo solo benedittone del padre et accompagnato della sua guardia di 6000 cosacchi, (benchè havesse ordinato, che dovessero seguire altri 12000), per un altro passo entrà in Moldavia, e sotto Giassi incontratosi colle truppe del nuovo prencipe, le diffece, (re-

tirandosi quello colla fuga in Transilvania,) e riprese la sedia del suo suocero, quale subito ragguagliato della felice impresa del genero, con tutta la sua comitiva ritornò a Giassi, ove doppo molte migliara di Cosachi sono arrivati, per unirsi colle prime truppe, a fine di vindicarsi contra Mattei, per il torto fatto al prencipe di Moldavia, oltre qualche numero considerabile di Tartari, che siano per entrare per un'altra banda a danno di Valachia et Transilvania a segno, che si dubita, che questi tumulti possino causare un' grand incendio in queste e nelle circonvicine provincie e sarà di mistiere, che anche l'Hungaria maggiore apri gli occhi contro l'incursione et rapine di Tartari. In questo negotio il presente primo vesir s'è mostrato partiale delli interessi del prencipe di Moldauia contra l'opinione e speranze dell'altra parte, quale sopponeua, che con ritirarsi egli in Polonia sarebbe dalla Porta stato dichiarato ipso facto ribello e confermato il novello, da cui pure erano stati spediti 12 boiari, per venire qua et esclamare in divano contra il Lupulo, ma restando vincitore il Cosaco, genero suo, spedi loro subito dietro a Galatz et con ferri et catene ligati fece ricondurli a Giassi, dove si suppone, che da Lupulo poi siano fatti morire. Doppo questi successi il primo vesir ha spedito questi giorni un suo aga con un confidente di Lupulo con Catischerif di confirmatione nel principato e con autorità di prosequire la vendetta (come si dubita) contra Rakoczy et Matthei, di quello, che nell' avenire seguira, V. S. Ill-ma sarà da me immediatamente per mezzo del Sig. Residente.

Держ. архів у Відни, Turcica, (копія).

258. С. Ренїґер до цісаря Фердинанда III. Царгород, 2. червня 1653.

Про прогнане Лупула і його поворот до Яс за підмогою Тимоша.

Vor drei Tagen ist ein Türk aus Silistria kommen, der sagt, dass Lupul in Moldau zu Siret im Feld, er habe ihn gesehen und mit ihm geredet. Die ottomanische Porten weiss nicht wem sie recht glauben sollte; der jetzige Groß-Vezier favorisiert den Lupulo. Den 23. Mai ist der moldauische Agent nebens vier Türken per posta mit der Konfirmation zu ihm abgereist und den 27. darauf hat man dem Tatar-Han und seinen Brüdern Kaftan und ein Schreiben geschickt, dass sie den Lupolo wie immer möglich schützen und protegieren; denen zwei Fürsten in der Walachei und

Siebenbürgen hat man auch geschrieben, sie sollen sich zurück begeben und fein brüderlich untereinander leben, der Sultan werde sonst übel zufrieden sein. Herentgegen der Fürst aus Siebenbürgen seinem Agenten expresse geschrieben, er solle dem Groß-Vezier und der ottomanischen Porten keck sagen, wann sie den Lupulo protegiert, dass sie aus diesen 3 Ländern nichts zu hoffen. Der Fürst in der Walachei hat ohne das allzeit bei 40.000 Mann in stipendio gehabt und im Land den dritten Mann aufgeboten, solches Volk an der Donau gelegt, damit die Türken nicht etwa in die Walachei einbrechen, indem er mit seinem Volk unten und Siebenbürgen oben gegen Moldau okkupiert. Diese zwei Fürsten wollen Lupulo durchaus zu keinem Nachbarn.

Den 28. Mai ist aus Siebenbürgen wiederum ein Kurier kommen, mit welchem Rakoczy 16 Punkten wider den Lupulo der ottomanischen Porten eingeschickt: 1. hätte er allzeit absonderliche Korrespondenz mit E. Kais. Mt. und Deroselben Grenz-Obristen gehabt, bevorab mit dem Feldmarschall Gf. Mannsfeld, mit dem Gf. Wesselényi zu Kaschau, man solle ein gute Armada in Bereitschaft halten, er wolle mit Kosaken und Polaken kommen, damit man also mit gesammter Macht wider die Türken ziehen könne; er halte ein eigne Person zu Regensburg, allwo er jetzo von dieser Union traktieren wird, es sei allbereit viel deutsches Volk in Ungarn etc... Die andern Punkten betreffen die Kosaken und Polaken, welche der Sulfikar-Aga, so den Brief verdolmetscht, dem Panaioti nicht gesagt. Der Rakoczy hat auch geschrieben, dass der Tatar-Han ihnen beiden Fürsten Hilfe offeriert, aus Polen sei eine Botschaft mit 100 und etlich Personen zu ihm, Rakoczy, in Anzug, welch auch hernach zum Fürsten Mattheo; werden vorhabens sein mit dem Lupulo zu pazifizieren. Von dem Fürsten Radziwil sei a parte eine Person dabei, welche eben dies negotieren soll; man werde aber nichts richten. Die ottomanische Porten sieht diese Konfusion gewaltig ungern, lebt nicht einwenig in sospecto, es dürfe sich ein Feuer anzünden und etwa mehr die Türken als andere treffen, absonderlich, weil der Tatar Han sehr disgustiert solle sein.

Держ. архів у Відни. Turcica (оригін.).

259. Юрій II. Ракоці до везира Буди, Радног 3. червня 1653.

Unlängst zu Ew. Gn. Diensten haben wir unsern lieben Martinum Boldvay abgefertigt und durch ihn Ew. Gn. angezeigt des

Moldauischen Waida Abpartierung von des mächtigsten Kaisers Seiten und vermittels anderer feindlichen vielfältigen Praktiken wider uns und Mattheum Waida schädliche machinationes, wessentwegen dann neben des mächtigsten Kaisers Fidelität sein wir mit dem Schwert, sowohl uns selbst, als das Land Moldau zu schützen benötigt worden, damit es durch ihme von des unüberwindlichen Kaisers Weg nicht abgewiesen wurde, wie er dann jedesmal alle dessen Gefehl in Polen distrahiert und mit den alten Landsassen, als wie ein Wolf mit den Schafen, prozediert. Nachdem er aber vermerkt, dass seine vielfältige Betrügnissen und schädliche Anschläg offenbar worden und wir mit gewaffneter Hand des mächtigsten Kaisers Länder zu defendieren willens sein, hat er nicht bei dem mächtigen Kaiser Mittel gesucht, sondern sich zu den Polaken begeben und vermittels gewohnlichen Schnuralien, weil die Polaken mit Kosaken akkordiert und damals ihren Landtag gehabt, heimlicher Weis um Hilfe und Kriegsvolk angehalten, damit er mit solchen des mächtigen Kaisers Land könnte beziehen. Hat auch bei Polen soweit die Sachen gericht, dass beide nationes kosakische Armada in Walachei geschickt, selbiges ausgeplündert, ruiniert, viel Volk niedergehaut und ist vorhabens in Moldauia Transalpina gleicherweise zu prozedieren. In dessen Ansehung sein wir selbst entschlossen mit allem unseren Kriegsheer bereits in Transalpinam zu gehen, um des mächtigen Kaisers Landes-Defension; zumalen aber dieser boshaftiger Mann dürfte solche praktizierliche Brüder haben, welche inmittels wider des mächtigen Kaisers Länder ihre alte fovierte intentiones ex hoc capite vollziehen und Ungelegenheit dörften machen. Erinern also E. Gn. dessen, was sie uns durch den Martinum Boldvay haben entbieten lassen, dass auf Betretung eines Feindes, er sei nun wer er immer wolle, wollten uns als einen Sohn schützen und demnach Not vorhanden, damit nicht etwa ein Feind hervorbreche, dass Ew. Gn. von rücks her solches täte und mit dero assistierenden Völkern gegenwärtig wäre; gestalt ex officio erheischender Notdurft nach Ew. Gn. zu invigilieren und des Mächtigsten ditiones wider alle feindlichen Anstalten zu defendieren gebührt, mit welchem nicht allein uns, gutw. Sohn, werden Sie zu eigenen Diensten obligieren, sondern auch ihren berühmten Namen etc...

Держ. архів у Відни, Turcica. (переві).

260. Юрій II. Ракоці до станів польської держави. Феврвар, 4. червня 1653.

Basilius, cum ob detectas machinationes se armis ulcisci sentiret, in Regnum illud Poloniae Kamenicium profugiens, illinc Kozakos per occultos tractatus contra tria ista regna, foederibus antiquis Poloniae regno iuncta, in bellum evocavit, qui primum etiam cum genero Vaivodae et aliis militiae praefectis in Moldaviam, jam majori ex parte sub Vajvoda patritio pacatam nulloque, (praeter aliquot equitum nostrorum cohortes ad obsequia vajvodae relictas,) milite munitam, erumpentes, vajvodam, nihil sibi ab impetitione eorum metuentem, ad fines Valachiae Transalpinae retrocedere cogentes, nihil a furore suo intactum reliquere. Tandem et ipse Basilius Kaminecio dimissus, copiis undique coactis iisdemque se conjungens, dum nos etiam finibus Valachiae cum castris appropinquare inaudiret, ut conjunctionem nostram cum principe Matthaeo praeoccuparet, celeritate propositum suum exequi statuens, trajecto fluvio Szeret in Valachiam Transalpinam totis castris irruit ibique milites nostros et principis Matthaei, ad fines regni excubias agentes, offensos aggresus est, cum quibus facto proelio utrique parte cruento, dum nostros numero longe impares stationi suo cedere animadvertisset et dimovisset, ilicet oppidis et pagis vicinioribus Volcano commissis celeriori quo potuit cursu Tergovistiam, sedem vajvodalem, versus castra movit, adeo festinans, ut principi Matthaeo vix ad duo milliaria eidem occurendi mora relicta fuerit; nihilominus Deo et bonae causae confisus, animo intrepido cum illis manum conferens, adeo vires eorum fregit et dissipavit, ut relictis omnibus tormentis apparatuque bellico et supellectili, fuga vitae suae praesidium quaerere coactus sit. Quae eam ob rem Dil. Vestris recensenda voluimus, ut cognoscere possint, quas turbas dimissio illius ex Regno Poloniae et conjunctio cum Kozacis regionibus vicinis attulerit, quidve deinceps afferre possit non tantum his regionibus, sed etiam Reipublicae Serenissimae, sapienti (quo plurimum valent) consiliis praeponderantes favore suo illum ulterius complecti haud sinant, certo scientes, illum Kozacis beneficiarum factum, cum vitae et bonorum dispendio illis inservire teneri, uti etiam nonnulli ex intimis illius familiaribus in proelio capti palam eum Kozacis id sub fidei vinculo promisisse testati sunt. Quare Dil. Vestras instanter requirimus, habeant majoris horum trium regnorum et eorum Principum respectum homine illo, qui nulli unquam integer fuit, nihil dubiae majoribus nos eos velle et posse demereri officiis, praesertim si causam nostram, utique aequam, illius machinationibus praeferre et perniciosam illius cum Kozacis conjunctionem Dil. Vestras impedire animadverterimus, quod uti

nec desperamus, ita easdem rebus suis diu ad animi sententiam frui et florere ex animo cupimus.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (оригін.).

261. С. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Relation über das Treffen in der Walachei, unweit von Tergovisza, mit Lupul, Kosaken und Mattheo. Царгород, 9. червня 1653.

Derjenige Türk (Ibrahim-Aga), welchen die ottomanische Porten zu dem Fürsten Mattheo geschickt hat, referiert, als er in die Walachei angelangt, dass er den Fürsten mit allen seinen Völkern, ungefähr bei 40.000, in Feld gefunden, und weilen der Lupulo wider alles Verhoffen eben mit den Kosaken in Anzug gewesen, also hatte ihn, Aga, der Mattheo nicht von sich gelassen, sondern an ein sicher Ort gestellt, damit er selbst zusehen und der ottomanischen Porten desto besser Relation geben möge. Beim Mattheo war auch Stephan, welchen das Land nach Lupulo zu einem Gubernator aufgeworfen; dieser ward mit 9.000 ausser die Grenze kommandiert, dass er zwar alldorten posto fassen, aber wann Lupulo zu stark wäre, sich allgemach zurück zum völligen corpo retirieren solle, massen auch beschehen. Der Lupulo solle 30.000 Kosaken, 5.000 andere Völker, worunter auch Tatarn gewesen, bei 2.000 deutsche Musketiere und 16 Stück gehabt haben; 10.000 der besten und auserlesensten Kosaken hat der junge Chmielnicki geführt, die 12.000 aber vorangeschickt, welche greulich gesengt und brennt, auch des Mattheo auanguardi teils niedergemacht, teils in Flucht gejagt, die der Matteo aber geschwind rekolligiert, und wann [sie] sich nicht fechten wollten, selbst niederhauen wollte lassen. Des Matteo rechten Flügel hat geführt gedachter Stephan, den linken der walachische Spataro, welcher des Fürsten Säbel führt, hinten in der Mitte hielte wiederum ein Squadron, hernach die Artilerie und darauf der Fürst Mattheo mit dem übrigen corpo; von Siebenbürgen solle nur 500 Pferde gewesen sein, der rechte Sukkurs 25.000 Mann ist folgenden Tags ankommen, denn man hat nicht vermeint, dass die Kosaken so geschwind einbrechen sollten; berührte 20.000 Kosaken haben endlich, als sie sich zu weit hineingewagt, über die Massen Einbüss, darauf der junge Chmielnicki und der Lupulo mit den übrigen Völkern gefolgt; man hat beiderseits 7 Stunden lang stark gefochten,

der Mattheo hat 32 Stück gehabt, mit welchen er die Kosaken konfundiert und grossen Schaden getan, und uneracht er selbst in den Schenkel mit einer Musketenkugel verletzt, im gleichen seinem Pferd ein Fuss abgeschossen, auch neben seiner durch ein Kugel das Standart weggenommen worden, ist er doch keineswegs von der Stelle gewichen, sondern alsbald auf ein ander Pferd gesessen, animierte seine Völker mit ausgestrecktem Arm und bloßem Säbel, vertröstete sie mit Viktorie und guter Beute, wie sie dann alle ritterlich gefochten, etliche Tausend der Feinde erlegt, dissipiert und den Lupulo sammt dem jungen Chmielnitzki mit Verlust artilleria und alles baggagi in die Flucht geschlagen, denen Kosaken, deren bei 5000 gefangen worden, hat er allen Quartier lassen geben, aber denen Tartarn nicht, die Deutsche haben sich im Wald salviert, denen er sagen lassen, wann sie ihm dienen wollten, wohl und gut, wo nicht, wolle er sie auch niederhauen lassen, welche sich alsbald ergeben und Dienst angenommen. Die bagagi liesse er den Soldaten ganz preis, uneracht zwei Wagen mit Gold darunter waren; aus des jungen Chmielnitzki carozza brachte man dem Fürsten 1.000 neue cichin, wollte sie ebenfalls nicht annehmen, sondern ließe sie auswechseln und den Soldaten Taller dafür geben. Von Lupulo brachte man ihm ein schönes Zobelpelz und ein anderes schönes Kleid, welches er schätzen und den Soldaten den Wert dafür geben lassen. Unter den Schriften hat man des jetzigen Gross-Veziers Brief und Befehl gefunden, Lupulo solle nur keck in die Walachei einfallen und den traditor Matteo aus dem possesso heben. Diesen Brief hat Mattheo von etlich Tagen dem Mufti geschickt und geschrieben, das Land sei also zugerichtet und verbrannt, dass es sich in 40 Jahren nicht erholen werde können; der Mufti hat es dem Gross-Vezier kommuniziert, welcher aber leugnet, er habe nichts dergleichen befohlen, wisse auch nichts um diesen Brief.

Man hat vor 4 Tagen wiederum zwei Kapiggi-Bassa, einen in die Walachei, den anderen in die Moldau, geschickt, durch welche man eigentlich Nachricht erwartet. Der Siauus-Bassa in Silistria stehet mit seinen Völkern in Bereitschaft, hat sich aber bishero keinem Teil zu Hilfe moviert. Jetzt sagt man, der Lupulo sei wiederum mit einer grossmächtigen Anzahl Kosaken in Anzug; es soll auch ein Kosaken-Abgesandter nach Konstantinopel kommen, das Feuer dürfte nach länger gewähr mit der Zeit weiter greifen.

Уривок з иньшого листу. Obgedachtes Treffen sollte von 26. bis 28. Mai gewährt haben; anfangs solle der Lupulo mit den Kosaken weit in die Walachei kommen sein, viel in Konfusion gebracht und erlegt haben, endlich sei ein gewaltiger Platzregen eingefallen, welcher den Kosaken das Schiessen verhindert. Unterdessen sich Mattheus mit seinen Völkern wiederum erholt, auf Lupulo losgangen und also mit Erlegung seiner Feind den Sieg erhalten.

[низше] .... Wie ich anietzo verstehe, solle das Treffen nur sieben Stunden gewährt haben.

Держ. архів у Відни, Turcica, (оригін.)

262. Юрій II. Ракоці до Станїслава Потоцкого, начальника польських війск. Фельдвар, 10. червня 1653.

Literas fiduciarias Ill. Dominationis Vestrae per praefectum excubiarum gener. laskolski ad nos datas... excipimus. Gratia etiam d. laskolskii conversatio apud nos naberi meruit, cuius relationi, nomine Ill. Dom. Vestrae praesentatae, plenam adhibentes fidem, nuntia et intimata eius de praesenti abunde percepimus. Cui ut rationi regiminis nostri consentaneum fuit, ea aequitate et sinceritate respondere studuimus, ut animum nostrum observantia S. Regiae M-tis ferventem semota omni nube conspicarentur, uti hoc ex fida d. laskolski relatione Ill. Dominationem Vestram lucide cognituram nihil diffidimus, daturi operam, ut in dies S. Regia M-tas et Respublica ac Ill. Domin. Vestra ferventiora in se benevolentiae nostrae conamina reipsa sentiant....

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. цар. Поль. сност. съ Транс. св. 1. (оригін.).

263. Resolutio eorum, quae Magn. D. Legatus Ill-mi D-ni Generalis regni Poloniae penes instructionem proposita habuit[1]). Фельдвар, 10. червня 1653.

Primum etiam constantem Ill-mi D-ni Generalis in Suam Celsitudinem affectionem per isthanc etiam legationem abunde declaratam compari propensione amplexa, nulla non occasione Sua Celsitudo per mutua benevolentiae studia compensare intermissura est.

---

[1]) Порівн. ч. 255.

Ad 2. Virtute instructionis a Sua Celsitudine acceptae Generalis Suae Celsitudinis in Moldauiam expeditus obligabatur, (si ipsammet Regiam M-tem vel Ill-um D. Generalem pro brevi temporis spatio vel prospero bellicae expeditionis cursu non licuerit,) saltem confiniarios, Suae M-tis officiales, de tribus istis edocere; inprimis etiam, quod illa expeditio tantum abest, ut contra jura vicinitatis antiquae hostili ausu vel intentione contra Suam M-tem suscepta fuisset, ut nihil magis in mandatis a Sua Cels-ne acceperit, quam ut vicinitate cum Polonia illibate conservata, nihil nisi amotionem Basilii Vajvodae, vicini pernitiosissimi, intenderet. Secundo, conatibus Kozakorum, maxime autem procinctu eorum intellectis, eosdem superinde quantocyus redderet certiores. Tertio, ut in hoc negotio sincerum correspondendi, imo et tractandi, animum offeret. Quae illum praestisse manefastabitur, dum modo literas illius ad capitaneum Condraczki et officiales Kaminicienses datas et interceptas ternas Kozakorum ad eosdem in specie transmissos repetere, ut originaliter emanatae sunt, perlegerere ne molestum habeant. Ex quibus abunde licebit cognoscere, Suam Cel-nem ante requisitionem etiam Ill. D-ni Generalis erga S. Regiam M-tem et Rempublicam inclinatione sincera propensisse, quo nihilominus obstaculo, mora et defectus intervenerit, eandem alte latet.

Ad. 3. Quod de Kozakorum et Vojvodae Basilii hostili intentione S-am Cel-nem certiorem facerit, rem gratam et amicitiae sincere consonam fecit, quam interea vicina regis Valachiae et partiales quidam exercitus nostri illic excubantes, re ipsa sensere; nec dubium, quin dehinc etiam, et erga Poloniam, et hasce regiones pari hostilitatis consilio et proposito ducantur, quibus Suam Cel-nem obvigilare, Ill. D. Generalis ut excitat, dignum et aequm censet.

Ad. 4. Quantum atitinet invitationem ad socia arma et intimationem de expediendis ad S-am M-tem legatis, tam per S-am Cel-nem, quam etiam consortes confoederatos, consilio Suae Cel-nis ad id inducendos: quamvis autem legatum Suae M-tis, quem ex litteris ejus Sua Cel-do ad se jam destinatum intellexerat, con decenti honore et propensione observanti certo et brevi expectet, nihilominus rem confoederatis communicare et intimare, suum etiam ad Suam M-tem legatum expedire haud intermissura est, verum illorum iter et adventus ad Suam M-tem promiscuique rerum tractatus et resolutiones spatia temporis requirunt, quae nisi praemissa et coclusione formati terminata sint, talia negotia exequi, non nisi inordinata et in similibus inusitata methodo posse videntur, siquidem confoederationum in rebus bellicis finis, bene dis-

posita armorum conpjunctio habeatur; ex diametro experientia testatum est, mora et procrastinatione saepe periculum inferri, praesertim cum hostis et paratus et ex utraque parte proximus sit. Eam ob rem, quo Ser. Regia M-tas et Respublica, ac etiam Ill. D. Generalis erga sese et omnem Christianitatem bene merendi Suae Cel-nis studium expertum haberet, in quantum status Regni sui, tot aemulorum et fortissimarum gentium vicinitate circumsepti, permisit, animum suum aperire et declarare haud recusavit, nihil dubia Ser. M-tem Regiam et Rempublicam Dominumque Ill. Generalem eadem, qua Sua Cel-do facit, sincerae propensionis trutina praeponderaturos, eoque pacto subsidia benevolentiae Christianis vicinis competentia Suae Cel-ni communicaturos, ut hoc exemplo non tantum Suam Cel-nem, sed et alios Christianos Principes et Regna sibi devinceant et alliciant. Cum itaque in hoc rerum statu invitata belli societas et conjunctio armorum ultroneaque Kozacorum, (etiamsi dehinc per exercitum Transylvanicum, impetito Basilio, suppetias denegarent), aggressio manifestam contra Turcas et Tartaros hostilitatis declarationem subinferre videatur, cognita re, procul dubio confestim ditiones Suae Cel-nis ex aliquot partibus utraque gens invadere posset, cui obstare absque ope et opera aliorum principum Christianorum, (quod fateri cogitur), minime valeret, quorum benevolentiae et auxiliorum suffitientium priusquam certior redderetur Sua Cel-do, se praecipitare et tanto involvere periculo inconsuetum ducit, quod ut nec conveniret, ita ab ullo Christianorum vicinorum id desiderari haud ambigit. Insuper nec illius Sua Cel-do certa est, an Ser. Regia M-tas et Respublica talem praesupposuerit casum, si nempe Turca huic bello sive mediate, sive immediate immiscuerit, imo etiamsi otiosum spectatorem agit, an parta contra Kozakos et Tartaros victoria Turcae etiam bellum intentarent, et quibus associatis? Quae omnia siquidem ratione casuum praenotatorum praevium tractatum recte institutum requirant, dum is exordiri possit et bono fine terminari, certi quidpiam superinde concludere et secundum intimationem Ill. Domini Generalis et Suae Cel-nis placita minime possit.

In casu vero defensionis, si scilicet Suam Cel-em vel Principem Matthaeum Kozacorum et Basilii exercitus aggrederentur et Sua Cel-do pro confoederationis suae nexu et necessitatis exigentia illi occurreret, ut Ill. D. Generalis, juxta spontaneam suam oblationem et assecurationem medio legati sui factam, in persequendis et aggrediendis Kozacis justo exercitu adsit et cum Suae Cel-nis obviam missis exercitibus correspondentiam colat, ita ut commoditas

belligerationis dictabit, vel conjunctis, vel sejunctis castris; in hoc casu, sive prosper, sive infaustus subveniat eventus, armorum suorum cum Suae Ser. M-tis conjunctionem Sua Cel-do certo certius promittit. Hanc ipsam benevolentiae affectuationem expetens Sua Ces-do in casu etiam, quo in Moldaviam recentes suas copias immittens, a Kozacis impedirentur et offenderentur. Quod uti obnixe contendit, ita Suam et confoederatorum Principum promptitudinem semper paratam pectore toto offert et pollicetur; de aliis vero praetactis scilicet negotiis conclusionem omnem ad tractatum medio ablegati sui instituendum relegat. Sin autem praepedita a Turcis, Vojvodam Basilium et Kozacos impraesentiarum offensive adoriri Sua Cel-do nequiret ac interea rem suspensam tenere cogeretur, nulla in fundamentalibus praespecificatis cum Sua M-te Regia et Republica praehabita conclusione, in hoc etiam puncto certiorem convenientiam per futurum tractatum unanimi consensu Sua Cel-do inire nititur. Interim Sua Cels-do cum D-no Generali in omnibus bonam correspondentiam exercere et per omnes occasiones promotioni rerum Suae M-tis invigilare cum summa integritate parata est, hoc ipsum ab Ill. Dno Generali Sua etiam Cels-do erga se derivari nihil dubia. Insimul vult etiam certior reddi, num cum Kozacis aliquem pacis ineundae animum habeant, Regiam autem Suam M-tem et D. Generalem legatus Suae Celnis ubi offendendo erit?

Ad 5. Occasione sic ferente, si Kozaci auxilia sua Basilio Vajvodae subministraverint et Suae Cel-nis exercitus Regiones illas Valachiarum adiverint, auxiliaribus Ill. D. Generalis copiis ad Szorokam fluvium Tiram trajiciendum esset.

Ad. 6. Detentione istius Vajvodae Christiana Suae M-tis benignitas nequaquam male audisset, nec ullam meruisset accusationem, imo consideratione noxiae istius conjunctionis, (qua adjutus tribus istis regnis flammas injicere conatus est, uti tyrannidem homine Christiano indignam ubicunque potuit exercere, haud intermisit,) coram Deo et toto orbe Christiano majorem obtinere potuisse videtur laudem illius ad tempus intra certos cancellos reservatione, quam dimissione tot malis ansam suppeditatam fuisse; benignitas siquidem et libertatis concessio bonis impetiri solita ingeniis, in abusum proclivibus communis esse, nec rite potest, nec debet. Eadem aequitatis lege hoc ipsi negari debebat, qua nullis hactenus indigenis et patriis talia in vicina Christianorum Regna exercere Sua M-tas permisit, imo quanto is inquietiori et versutiori agitur ingenio, tanto strictioribus tranquillitatis repagulis

ad tempus circumdandus erat; siquidem juxta recognitionem et certificationem Ill. Domini Generalis Vajvodae iliius hostilis in ista tria Regna, et consequenter ipsam Poloniam, machinatio et male meditandi studium jam ante haud incognitum fuerat.

Afque haec erant, quae brevibus pro re nata ad proposita D-ni Legati, nomine Ill. D-ni Generalis repraesentata, Sua Cel-do respondere et pro negotii istius in futurum ampliori tractatu et conclusione praemittere voluit. Eidem de caetero benevola affectione inclinans. Datum in castris ad oppidum Földvar positis, die 10. Junii 1653. Per manus Ioanni Horvat de Palocz secretarii.

In dorso: Resolutio Suae Cel-nis ad proposita Gener. D. Jaskolski, campestris exercitus ex cubiarum praefecti, Ill-mi D-ni Generalis exercituum Regni Poloniae ad Suam Cel-nem Legati, nomine ejusdem praesentata. Велика печатка семигородського князя.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (*оригін.*[1]).

264. Andreas Trzebicki, vicecancell. Poloniae, legatus extraordinarius ad Caesarem. Реґенсбурґ, 13. червня 1653.

Вже звертав увагу на небезпеку від козаків. Auxit haec pericula nupera victoria rebellium Valachia, cum 10.000 Cosacorum 30.000 exercitum Rakocii, Palatini Moldaviae et novi palatini Valachiae facile et primo impetu fuderunt. Est enim inprimis considerandum, ingentem esse et annis praeteritis maiorem cosacorum potentiam, dum bifariam vires suas dividere ausi sunt, quod aliis annis non faciebant. 2-o Fore hostem insolentiorem nova fortuna fretum. 3-o Rakocium et palatinum Moldaviae victos, cum vident Polonicas vires debiliores, sine dubio propter conservationem sui concordiam cum Chmelnicki inituros contra regem et regnum. 4-o Vires Poloniae esse valde attritas, evercitum longe imparem potentiae et multitudini hostili, non propter dissensiones aliquas, ut falso spargitur, sed propter clades exercituum praeteritas... ita, ut sine auxiliis omnino exercitus regius subsistere non possit — а нема гір анї кріпостий, де моглибн боронити ся. Тому грозить і цїсарству небезпека:

1. Nunquam Cosaci et Tartari contenti erunt debellata Polonia, sed in M-tis V-rae diciones, uti magis vicinas, et Imperii se

[1]) Сей акт, видав також Сіляді на основі копії з деякими помилками, з Erdély és az eszakkeleti háborù. t. I. ст. 262—5.

effundent. З початку війни казали козаки, що воюють лише за свободу і віру, ac ipsimet palatini Transylvaniae, Moldaviae et Valachiae gaudebant, affligi tali bello Poloniam — а тепер ті козаки напали Волощину і Молдавію і грозять, що нападуть Семигород. І тепер терплять сї князї за се, що не злучили своїх сил з Польщею. Тому імовірне, що по завойованю Польщі нападуть козаки і Татари Нїмеччину, а головно цїсарські краї.

2. Доступ з Польщі на Шлеск і до Чехії такий легкий, що не лише до Одри, але й до Лаби можна зайти без труду; similiter a Cracovia versus Viennam, nec montes, nec arces Poloniam a Silesia, Moravia aut Germania dividunt. А як легкий доступ з Руси на Угорщину, показав рік 1594, коли Татари через Русь перебрали ся на Угорщину на підмогу Туркам.

3. Через прихід Татарів зросте сила Туреччини на Угорщинї і вони легко зможуть напасти Австрію.

4. Occupata Polonias multum barbari, virium accederet ex vario genere hominum, qui incolunt Poloniam.

5. Praetextus ille libertatis religionis augeret potentiam Cosacorum, бо многих найдуть в Нїмеччинї, котрі ізза релїґійної свободи за ними підуть.

6. Хоча сї варварські народи не зможуть опанувати Нїмеччини, але по здобутю Польщі будуть робити напади на сусїдні краї. Особливо Татари обіцюють собі, що по завойованю Польщі будуть мати отверту дорогу в другі християнські землї.

Щоби сему запобігти, повинен цїсар упередити наміри ворогів et mediocri auxilio adiuta Polonia, tam ingentia pericula avertere.

Просить о швидку поміч, бо вороги мають 300.000 війска, а з такою силою годї довго провадити війну: в найближших двох, або трох місяцях, в червни, липни і серпни, треба буде або побідити, або згинути.

NB! Канцелярійна замітка: Lectum in consilio secreto, Ratisbonae 13. Junii 1653.

Conclusit Caesar: den Churfürsten und Ständen des Reichs per decretum an das churmainzische directorium umb ihr förderliches Gutchaten zu kommunizieren.

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

265. Семен Реніґер до цісаря Фердинанда III. Царгород, 16. червня 1653.

12-го прийшли сюда козацькі посли. Хоча великий везир сприяє Лупулови, все таки післав воєводї Матвієви ґратуляції. Den 13-ten dies sein von Ragotzi Briefe gekommen, worinnem er schreibt, es sei nunmehr sonnenklar, dass der Gross-Vezier dem Lupulo mit den Kosaken in die Walachei einzufallen Lizenz gegeben, bittet, die ottomanische Porten wolle ihn schützen und den Bassa von Ofen und Silistrien zu Hilfe schicken, einmal wollen diese drei Länder: Siebenbürgen, Moldau und Walachei, den Lupulo nicht mehr gedulden; er, Ragotzi, sei der Porten treu, wann diese ihn aber verstossen wollte, so müsste er mit anderen ein Akkord machen. Sulfikar Aga hat sich nicht getraut diesen Brief zu verdolmetschen, der Agent soll ihn gleichwohl selbst einhändigen und verdolmetschen lassen. Kosakiche Abgesandte haben einen vom polnischen Adel in Eisen allhero gebracht, welchen sie der ottomanischen Porten verehren. Іхне бажанє містить ся в двох точках: 1) щоби Турки вислали посла до Польщі зі заявою, що козаки піддані султана, щоби проте Польща їх не торкала, бо інакше Туреччина виступить в їхній оборонї; 2) щоби султан заказав ханови, при поворотї з походу нищити українські землї.

Держ. архів у Відни, Turcica, (оригін.)

266. Avisi di Polonia [до посла Джустініяні]. Варшава 18. червня 1653.

...Si ha certo il tirano governo, chè tiene dei suoi Cosachi e dei Moldavi il figlio Chmielnicki, perchè oltre il far custodire il suocero paladino et haverli ammazzato il segretario e più volte minacciato alla di lui propria vita, si sente, che haveva pur fatto tagliare la testa al notaro dell' essercito dei Cosacchi, per haverlo solamente voluto persuadere, a non valersi dei Tartari, li quali per rubbare ogni anno, non pareva si curassero di terminare la guerra et assicurare lo stato dei Cosacchi. Ha di più fatto ammazzare un uffiziale et alcuni suoi famigliari per la colpa, di non haverlo ritenuto, quando fece tagliar la testa al segretario Moldavo, perchè dicendoseli, che questo non haveva mai meritato tal disgratia, egli rispose: „Io ero ubbriacco, e voi mi dovevate impedire, e però ne pagarete la pena".

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

267. Семен Реніґер до цісаря Фердинанда III. Царгород, 19. червня 1653.

Die kosakischen Abgesandten haben noch keine Audienz gehabt; den Polnischen vom Adel, von welchem ich den 16-ten dies gemeldet, haben sie zu diesem Ende allhero gebracht, damit er der ottomanischen Porten mit eigenem Mund der Kron Polen Absehen, Geheimnissen und mehrere Wenken eröffne, wie sie mit E. Kais. Mt., Siebenbürgen und Walachei eine Union, erstlich wider die Kosaken und Tartern, und nach Überwindung dieser, eine Konföderation wider die ottomanische Porten selbst traktiere. Gedachter von Adel sei ein polnischer Senator und vornehmer Rat, der um alle Geheimnisse gute Wissenschaft [habe]. Mag wohl sein, dass Lupulo sub praetextu dieses von Adels, welcher leichtlich ein anderer Mensch sein kann, die ottomanische Porten mehrers wider den Mattheum und Ragotzy inzitieren will. Sonst favorisiert der Gross-Vezier noch immer dem Lupulo, befehlt zwar äusserlich beiden Teilen, sie sollen sich zur Ruhe begeben, aber unter der Hand, dünkt mich, verhetze man den Lupulo besser wider den Mattheo. Die Türken hätten niemalen vermeint, dass diese Fürsten so viel Volk zusammen bringen möchten; wann sie sich vereinigte, dürften sie auch der ottomanischen Porten zu schaffen geben; тому хочуть, щоби вони себе взаїмно ослабили. Лупул і Тимош утїкли з трудом; тепер оба в Ясах; haben die zerstreuten Völker rekolligiert, bei denen noch immerfort mehr Kosaken anlangen. Lupulo gibt zwar vor, dass der Siaus-Bassa in Silistria einen Aga erstlich zu Chmelnitzki und, anietzo da zurückkommen, anhero an die ottomanische Porten geschickt; man dürfte vielleicht wider des Matteo und Ragotzy Macht, welche nunmehr in der Walachei beisammen sollen sein; der Aga, welcher den 26. Mai mit Kaftan und Schreiben zum Tartar-Han expediert worden, ist auch schon wiederum da.

Держ. архів у Відни, Turcica. (оригін.).

268. Avisi di Polonia [до посла Джустініяні]. Варшава, 22. червня 1653.

Польський король дістав лист від брацлавського воєводи з Каменця з 6-го с. м.. в якім сей доносить, що Тимош і Лупул утїкли по невдачі в напрямі Браїли на турецькій граници, що їхне 20.000-не військо знищене, eccetto, che due regimenti retirati

in lassi col colonello Boam[1]), famoso cosacco, et un altro colonello, i quali potevano incontrar travagli cogli stessi Valacchi, nemici dei Cosacchi. Старий Хмельницький тепер в Чигиринї, де збирає військо, дожидаючи Татарів.

Говорено, що Молдаван і Семигородців підпомагали при тім Турки. Тепер вже сьому нїхто не вірить.

Il s. Conraski ha preso per assalto Taroszav (?), dove sono stati ammazzati intorno a 200 Cosacchi, et havendo anco pigliato un altro luogo, vi ha ritrovato 2000 capi di bestiame, che ha condoti a Camieniez, di donde poi è partito, per scorrer la campagna e dar addosso a quei Cosacchi, che fuggendo di Valachia vorranno ripassare in Ukraina.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

269. Юрій II. Ракоці до везира Буди. Фельдвар, 30. червня 1653.

Inmittels ist mit Einwilligung der Polaken kosakischer exercitus wieder dem Wassilie Waidam gezogen, mit welchem sich die lose moldauische Völker konjungiert und in Transalpinam kommen, allwo bei dem Mattheo Waida auch ein Teil unsern Volkes gewesen; zumalen aber gemeldter Waida bei seiner Guardie unsinnigen Kommandanten gehabt, hat ihme der Feind nicht geringen Schaden angetan, welcher folgends übermütigerweise in Transalpina mit Brennen und Plündern zu dem End verfahren, damit von hinen kein Hilf erfolgen täte, in massen solche schon unterwegs gewesen und geeilet zum Mattheo Waida, doch unser Rechnung nach den 27-ten Tag dies Monats ist zum Treffen kommen, bei welchem Wassilie Waidam, die Kosaken und viel dessen Volkes geschlagen, auch Artileria, Zelten, Bagagi-Wagen und ganze Infanteria verloren. Was weiter folgen wird, gibt die Zeit, wann aber zwischen Polaken und Kosaken Friede erfolgt, an welche Wassilie angrenzt und bis dato im Frieden gewesen, auch hin und her freie Pässe gehabt, werden sie nicht ruhen, sondern noch ferner des mächtigen Kaisers Länder zu infestieren sich anmassen. Inzwischen höre ich, dass von deutscher Seiten dem Wassilie wohlgeneigte sich finden; welchem aber der mächtigste Kaiser und E. Gn. die Aufsicht dieser Örter anvertraut, der sorget nicht mit uns zugleich, wann nun das Land verwüstet wird und des

[1]) Богун.

mächtigsten Kaisers Gaben nicht eigehen, wollen wir darüber entschuldigt sein, verlangende E. Gn. Rates und gründliche Sorge inbrünstiglich vermög sowohl der hervorgehenden, als jüngsthin geschehener Anerbietung. Begehren auch zu wissen, wann die Not erfordern wird und die Deutschen nicht ruhen, sondern über diese Länder anziehen sollten, woher und was Gestalt auf E. Gn. guten Willen und Hilfe wir uns trösten und sicherlich verlassen könnten, wessentwegen dann noch dem mächtigen Kaiser wollen wir gegen E. Gn. nicht undankbar sein...

Держ. архів у Відни. Turcica. (переві.).

270. Семен Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 30. червня 1653.

21-го с. м. мав авдієнцію у великого везиря. Зразу говорили про сойм в Реґенсбурґу і про граничні справи. Überdies, weilen der Gross-Vezier ein Mann, der wenig redet und dasjenige, wessen E. Kais. Mt. von dem königlichen polnischen Botschafter ersucht worden, per discurso nicht können vorgebracht werden, sagte ich,dass unter andern Botschaften, so an den Reichstag erschienen, auch einer aus Polen ankommen, welcher E. Kais. Mt. ersucht, sintenmalen E. Kais. Mt. mit der ottomanischen Porten gut Freundschaft, sie wollten vortragen lassen, dass die Porten sich in die zwischen der Kron Polen und Kosaken schwebenden Streitigkeiten nicht einlegte, noch denen Kosaken einige Assistenz verstatten wolle. „Was machen ihnen die Polaken für sospetti — antwortete der Vezier — wer hat ihnen gesagt, dass wir uns mit den Kosaken einmischen; zwar steht des Sultans ottomanische Porten allen offen, es mag kommen, wer da will, aber mit Polen rumpieren wir nicht. Polen hat mit dem Tatar-Han gebrochen und weilen die Kosaken mit den Tartern verbunden, erweist man ihnen auch allhier alle Ehr und Karezzen, seind doch die Polaken oft zu mir kommen, wie ich Bassa in Silistria gewest, habe ihnen Kaftan gegeben und alle Ehr angetan".

19-го мали козаки авдієнцію у великого везиря. Їх зле приняли і доперва при відїздї дали їм кафтани. Кажуть, що ляхтич, котрого вони привезли, має бути звичайним слугою і не знає нїяких полїтичних тайн. Порта домагає ся від козаків данини, а вони не хочуть давати; об се розбивають ся переговори.

Держ. архів у Відни. Turcica. (оригін.)

271. Na puncta resolucij Jasnie Wielmoznego IMci Pana Hetmana Polnego woysk krolewstwa Polskiego, przez Vrodz. Gabriela Szalancy przyniesioney, odpowiec[1] [Липень 1653].

Chrzescianski prawie y Naiasnieyszego Maiestatu Krolewskiego przeciwko nam fauor y przychylną WMNMP. chęc declarowaną rownym affectem y poufałoscią przymuiemy, wzaiemną naszą do vsług IKMci powolnosc powtornie oswiadczamy, obiecuiąc nic nie puscic, coby do zatrzymania y pomnozenia z obopolney powolnosci y szczerey confidencij, (ktorey y resolutia WMNMP y teraznieysze rzeczy postanowienie wyciąga), od nas oswiatczyc się mogło.

Naprzod tedy rozumielismy, isz Naiasnieyszy Maiestat Krolewski y wzaiem WMNMP. od vrzednikow Kamienieckich tak iestescie informowani, iakoby nam od Cesarza Tureckiego zakazano było podiętą przeciwko Bazilemu Woiewodzie y złoczonym iemu Kozakom woynę konczyc, dla czego iesli niezatlumiona, przynamniey zatrzymana musiałaby byc woyna, y sprawa przez strony przyiacielsko, a niekrwawymi sposobami, miałaby byc tractowana, y sam Bazili Woiewoda bespieczney w panstwach swoich possessij miałby dostąmpic. A isz nie masz nic nayniepprzystoynieyszego Panu, iako występek niestatecznosci, nie dopuscilibysmy się byli takową szczypac zmazą, (gdyby się było co podobnego przytrafiło), taiąc, y owszem wczesnie y iak nayprędzey WMNMP. communicowalibysmy byli tąsz szczyroscią, ktorą teraz rzetelnie WMNMP. y przez WM. JK. Mci posyłamy, o wszytkiey sprawie daiąc informacią.

Co się tedy tycze Porty Otthomanskiey, o zadnym zakazaniu asz do dziesieyszego dnia isz nie wiemy, chciey to za pewną rzecz WMNMP. sobie persuadowac; ktore luboby było nastąmpiło, chociasz rzetelna pactow zgoda w tey materij między Naiasnieyszym Krolem, Rzeczptą, a nami nie zaszła, przecię iednak, asz wprzod naradziwszy się z Naiasnieyszym Maiestatem Krolewskim przez WM NMP., od zaczętey sprawy nie odstąmpilibysmy byli, w większey maiąc uwadze postanowione y skonczone pakta, (gdy te staną), cosmy potęgą y wiarą wszytkiemu swiatu w zatrzymaniu ich oswiatczyc gotowi.

Zeby miały tractaty iakie między nami a Bazilem Woiewodą asz do tey godziny nastąpic, wierzemy, isz to ci zmyslaią, ktorzyby tego chcieli, wykrętarze dobra pospolitego. Zatrzymanie woyny tak

[1]) Порівн. ч. 253.

daleko od nas iest, isz teraz znaczna częsc woyska naszego Stephanowi Woiewodzie za wskazaniem naszym przyłączona, trzeciego dnia miesiąca lipca do miasteczka Bako, y takimze szczęsciem dnia iedęnestego tegosz miesiąca do miasteczka iezykiem wołoskim Trigul Frumosz nazwanego podstąpiwszy, kwiat y potęgę Wołoskiego woyska wielką klęską rozgromili y rosproszyli, y ieszcze dotąd woysko nasze w zwycięstwie sam srzodek Wołoskiey ziemi woiuie.

Vwazywszy ono offiarowanie WMNMP. y instructią y słowa JM. Pana Marka Stanisława Jaskolskiego, ktoremi pewną częsc woyska JKMci co dzien około Kamienca y Mohila nad Niestrem stanic obiecował, aby tak snadnie z naszym woyskiem złączyc się mogli, poniewasz by rzeczy postanowione tak potrzebowały, co tedy WMNMP. ofiarowanie nas przywiodło, zesmy woyko nasze do tego czasu w Wołoskiey ziemi zatrzymali y ieno przez puł dnia drogi od las mieysca odległe kazalismy woysku naszemu wycieczkami molestować tą intencią, abysmy tak rosrywaiąc siły kozackie, przedsięwziecie IKMci y Rzeczypospolitey mogli secundowac. Y niedaremne to staranie nasze, albowiem iusz zapewne woysko Zaporowskie tego iest rozumienia, iszmy z KM. y Rzptą z obopolną na nich woynę postanowili, a zatym Bazilego Woiewodę, iako tego, ktory zamysłom naszym był przeszkodą, z panstwa smy wyrzucili. Zaczym teraz Woiewody sprawę Zaporowskie woysko za swoię poczyta i oney, iako własnej, wedle moznosci bronic usiłuie, y dla tego pewną częsc woyska sam obracaią, y samą rzeczą teraz Bazilemu Woiewodzie posiłkow dodali, zeby tak nie tylko złączenie woysk naszych z IKM., ale y, gdyby mogło byc, communicatią rady y correspondencią naszę wszelką mogli przeszkodzic. Wszakze iednak ono offiarowanie WMNMP. tylko w obietnicy do tego czasu stanęło y do skutku nie przyszło.

Zyczemy sobie tedy po WMNMP. owszem sumięniem y sławą (wszytkich Panow na ziemi sędziami) obowięzuiemy, abys dobrego sąsiestwa y chrzescianskiey szczyrosci zmysłem vwazył, ze tak potęznemi ze wszą̨d ograniczone iest krolewstwo nasze narodami y wszytko prawie rzeczy naszych bespieczęnstwo y wespoł woyska naszego w posrzodku ziemi Wołoskiey postanowienie na obietnicach WMNMP. wisząc, prozną y daremną karmi się nadzieią y pod kształtem tractatow niepewnych do niebespieczęnstwa nas przywodzi. Raczey tedy albo v Naiasnieyszego Maiestatu IKMci to WM NMP. chciey wymoc, zeby iako nayprędzey, stosuiąc się do offiarowania swego, pewną częsc woyska pod Sorok y Mohilo nad Dniestr była posłana, albo, iesliby to przez iaką niesposobnosc byc

nie mogło, sczyrze nas w tey mierze vczynic wiadomym, zebysmy naszym rzeczom y woysku naszemu sposobni byli prouidowac, y tak IKM w kazdej okazij podobney vsłuzyc, staraiąc się chętliwemi zostawac sługami.

A lubo poseł IKMci ledwie za pięc albo szesc dni do nas przybyc moze, przed ktorego przyiazdem my doskonałey o intentij IKM informacij miec nie możemy, teraz iednak assekurujęmy WM NMP., a przez WM. IKM, isz my dla rozerwania Zaporowczykow Bazylego Wiewodę woyną przesladowac nie przestaniemy, ani zadnych z nim inducey pod zadną farbą y praetextem, (trzymaiąc się wzwysz pomienionych condicey), nie uczyniemy. Ktoremu iezeli rowną wedle potrzeby niebezpieczenstwa będą chcieli dac pomoc Zaporowczycy, ktosz nie rozumie, isz siły swoie rozerwać muszą. Iesli tesz inaczy się stanie, woysko nasze, przeszedszy mieysca im blissze, tym samym y liczbą y sercem potęznieysze, w samey własney ich ziemi szukac ich będzie y na nich następowac.

To tesz niewątpliwą wiarą WMNMP. od nas przymiey, isz lubo prawda, że Bazili Woiewoda wielkiemi swoimi podarunkami niektorych, (u ktorych zwłascza wszytkie rzeczy są przedayne), sobie fauor v Porty Otthomanskiey ziednał; przecię y to iest rzecz pewna, isz Han Tatarski bardzi stronie Woiewody Multanskiego przychylny y namniej w tey expedicij, przeciwko nam vczynioney, Woiewodzie y Zaporowczykom chęci nie pokazał. Ztąd ktorych kolwiek swoich, (ktorzy przed porazką niedawną za zapłacą w niewielkiey lidzbie do Zaporowczykow się przyłączyli), poymac mogł, zaras smiercią karał. Co większa, Kapudziha swego Han Tatarski do nowego Woiewody Wołoskiego Stephana z listami, wedle zwyczaiu swego, przyiasn potwierdzaiącymy przysłał, (ktory y teras przy Woiewodzie mięszka), nakazuiąc przez listy panstwu Wołoskiemu, zeby go za pana własnego teili y znali. W ostatku, co następuiące dni przyniosą, skutek pokaze.

Na ostatku zachodzi rzecz iedna, ktorey taic sczyrosc nie dopuscza. Hetman albowiem woyska Zaporowskiego do nas y Wołoskiego Woiewody przysłał posłow, od ktorych lubo listy, ktore niesli, przez nasze ludzie kazalismy sobie odesłac, przecię onych samych słuchac y do nas puscic odłozylismy. Prawdziwe iednak listow copie WMNMP. do rąk odsyłamy, same oryginały posłowi IKMci pokazemy. A lubo turbacye, ktoremi dwoie panstw w sąsiestwie naszym pałaią y znak y woynę nam przynoszą, ze z panstw IKM początek swoy biorą, dotąd załuiemy; przecie wypusczenie z Kamienca Bazylego Woiewody pochodnią wszytkiego złego rozumiemy, ktory

wszytkę swoię sprawę takiemi vmocnił narodami, ktorzy wszytkiemu Chrzescianstwu, ale osobliwą wsciekłoscią y IKMci y zacnemu narodowi Polskiemu, poprzysięzonymi zostali nieprzyjaciołami.

A ze Naiasnieyszemu Krolowi przeciwko zastarzałemu y długim pokoiem swiątobliwie zachowałemu dobrego sąsiestwa prawu nie godziło się, luboby tak indigenie, iako y zbiegowi z panstw JKM. dla sąsiad pzyiacioł mogło się było stac. My przecię na opaczną stronę nigdysmy nie obracali y owszem przychylnosc naszę przeciwko Maiestatowi JKM y Naiasnieyszey Rzptey staralismy się nie tylko declarowac, ale tesz y rosszerzyc. lednak iesli dali oziębłego, (lubo sczyrosią naszą nie zasłuzonego), po IKMci przeciwko nam fauoru doznamy y nieprzyiaciela nam niechętnego pozwoleniem y dobroczynnoscią IKMci kwitnąc postrzezemy, v nikogo sądu opacznego nie zasłuzemy, iesli y nasza oziebnie do vsług IKMci poswięcona ochota.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (перевід).

„272. Translatus extractus literarum Principis Transylvaniae ad Comitem Palatinum. В таборі під Фельдвар, 7. липня 1653.

Quantum ad statum Moldaviae attinet, eae non secundum quorundam male nobis affectorum desideria et pravos sermones, verum longe secus se habent, quemadmodum nimirum significaveramus D-ni Vestrae; jam vero ulterius rerum illarum status hoc cardine vertitur. Post nuperum Transalpinorum conflictum cum Lupulo habitum, certam exercitus nostri partem in auxilium novo Vaivodae Moldaviae Stephano in Moldaviam denuo submiseramus, qui cum exercitui ejusdem vaivodae conjuncti victoriosi evaserunt. Nam Lupulus, posteaquam aliquem exercitum sibi hinc inde conflavisset, cui patruelem suum, adjuncto illi quodam boero duce, praestituerat, Moldauiam invasit, Stephanum vaivodam ex improviso obruere cupiens. Qui cum exercitu Stephani 3. praes. sibi invicem obviam facti non longe a pago Baho[1]) manus conseruerunt, initoque strenue certamine tandem nostri, superum auspitio alacrius in hostem conversi, universum agmen hostile cum plausu et triumpho, aliis partim caesis, partim captis, omnibus verum vexillis eo-

[1]) Баків.

rum adeptis, debellaverunt et profligaverunt, ubi etiam ipse dux belli, patruelis Lupulli, vulnus perhibetur.

Iam igitur novas iterum cohortes in Moldauiam expediturī sumus speramusque tandem pravis et noxiis Lupuli conatibus finem impositum iri, siquidem tam de Tartaris, quam Cosacis, omnis jam spes auxilii ipsi esset praeclusa, qui satis cum Polono, quod agant, habent, dux quoque ipse Tartarorum Stephano vaivodae confirmationem pro vaivodatu Moldaviae contulit. Legatos Cosacorum defacto in itinere esse intelligimus, ad nos deprecatum venturos. Heri quidam fidelis noster, aulae nostrae familiaris, ex castro Polonorum advenit, qui Polonos summo affici gaudio retulit, 27. Junii ex castris movit; regis Poloniae etiam legatum intra 5 vel 6 dies ad nos adventurum existimamus. Lupulus defacto nullum prorsus exercitum habet.

Архів міністр. війни у Відни. VII/11a.

273. Семен Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 12. липня 1653.

В Молдавії і Волощинї тепер спокійно: Лупул сидить в Ясах, Матвій в Тирґовіште, ще слабий на постріл в ногу, що одержав в битві. Beide sind anietzo okkupiert, dass sie den Tribut zusammen zurichten, und solange die Aga, welche die ottomanische Porten zu ihnen geschickt, in loco, wird keiner nichts anderes tentieren. Але при тім не остане, бо вони дуже завзяли ся на себе. Степан, вибраний ще з початку війни управителем Молдавії, перебуває досї з військом в Волощинї; Лупул домагає ся, щоби Матвій йому стяв голову, або прогнав його зі своєї держави, Волохи кажуть, що його вже нема в Волощинї, лише на молдавській граници, або на Угорщинї. Також і козаки не забудуть своєї невдачі в битві з Матвієм та схочуть пімстити ся, тим більше, що, як тут оповідають, відносять нові успіхи над Поляками. Хіба-би Матвій помер, — але й тодї Лупул старав би ся придбати собі Волощину і в спілцї з козаками шукав би пімсти на семигородськім князеви; отже заворушеня ще не покінчили ся. Man kann nicht genugsam erzählen, wie tyrannisch und barbarisch der junge Chmelnitzky zum ersten Einfall in die Moldau mit den armen Leuten, absonderlich mit Weibsbildern und sogar mit Kindern umgangen.... Der Lupulo hat auch viel hinrichten lassen, viel haben sich allhero nach Konstantinopel retiriert, liegen verborgen und haben vermeint, im Namen des Landes neben den Walachen und Siebenbürgern soviel zu erhalten,

dass man den Lupulo amoviere. Die ottomanische Porten hat ihme aber bishero in Ansehung der Kosaken favorisiert und wird ihn auch hinfüro gern in seinem Posten verbleiben lassen.

Den 8-ten dies ist Ohman-Chiaus vom Chmelnitzki zurückkommen und mit ihm ein anderer Abgesandter mit 16 Personen angelangt. Порта впевняє козаків, що дала ханови наказ їм помагати, в Сілїстрії позволено охотникам йти до козаків, але віддїлів з хоругвами не дають, бо се довело би до розриву з Польщею. В справі данини козаки вже не роблять трудностий і обіцюють 40.000 талярів річно, але аж по війнї; однак Турки їм не вірять. Хан посперечав ся з козаками, Порта має між ними посередничити.

Держ. архів у Відни. Turcica. (оригін.).

274. Юрій II. Ракоці до польського короля. В таборі під Фельдвар, 12. липня 1653.

Одержав лист короля, пересланий через семигородського посла, і хоч королївський посол ще не прийшов, зайшло богато дечого, про що треба би короля повідомити; тому відкликує ся до своєї переписки з польним гетьманом Ст. Потоцьким. Просить, щоби король швидко ті справи порішив.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (оригін.).

275. Wegen der Kron Polen und Königs in England Assistenz: Регенсбург 16. липня 1653.

Die vota gehen hauptsächlich mit Salzburg dahin, ob man wohl die der Kron Polen obliegende schwere Kriegsgefährlichkeiten solcher Gestalt beschaffen zu sein erkennete, dass wohl zu wünschen, dass der Zeit in des Heil. Röm. Reichs Vermögen gestellt wäre, Ihre Kön. Mt. in Polen mit einer wirklichen und erspriesslichen Volkshilfe an Hand zu gehen und Beistand zu leisten. Jedoch und dieweil dasselbe durch die vergangene 30-jährige innerliche Krieg an Volk, an Geld, an Mannschaft und aller Kriegsnotdurft dermassen erschöpft, dass man sich in so kurzer Zeit nach geschlossenem Frieden bis daher wenig erholen können. Also wäre solches alles dem königl. poln. Gesandten gebührend zu remonstrieren und anzuzeigen, dass Churfürsten, Fürsten und Stände mit dieser Kron wegen ihres so schweren Zustandes ein

sonderbares nachbarliches Mitleiden tragen täten und nichts lieberes wünschten, als dass man ihme auf sein Begehren mit willfährigen Resolution begegnen könnte, dieweil es aber derzeit an wirklichen Mitteln ermangeln tät, wie ihme selbst in Zeit seines Anwesens gutermassen kundbar worden sein möchte.

Also musste man sich notwendig entschuldigen mit ungehenktem Wunsch, dass der Allmächtige dieser Kron Waffen dergestalt wider ihre Feinde segnen wolle, auf dass die besorgte Gefahr künftiglich abgewendet werde.....

Im Fall aber der König eine Anzahl deutschen Fussvolkes durch freie Werbung im Reich aufzubringen vonnöten, so möchte dem Gesandten angedeutet werden, dass man es zu verstatten kein Bedenken hätte, zwar mit dem Anhang, dass solche Werbungen, wie auch die Abführung der aufgebrachten Völker, anders nicht, dann nach Ausweisung der Reichs-Constitutionum ausgerichtet werden sollen.

18. Juli 1653.

Ist hiebenvor stehendes conclusum per deputatos ordinarios, ut supra, zwischen allen 3 Reichsräten korreferiert worden und hat sich erstlich befunden, dass die im Chur — und Fürstenrat ergangene conclusa allerdings gleichstimmend ausgefallen, allein dass die Churfürstlichen dahin gangen, die gefasste Entschuldigung soll nicht immediate den poln. Gesondten, sondern Ihr. Kön. Mt. hinterbracht werden. Mit welchem sich die fürstliche Deputatio auch verglichen. Als nun hierauf die Deputierte aus der Städte Rat erfordert und ihnen beider Chur-und Fürstlichen Räten verglichene Meinung durch den Chur-Mainzischen Kanzler angezeigt worden, haben sie dargegen mündlich anbringen und in Schriften verlesen lassen.....

Держ. архів у Відни. RTA. 130. b. протокол (оригін.).

276. Churf. Mainzer Kanzelei an d. Kaiser. Регенсбург 18. липня 1653.

Es ist gekommen ein Polnischer Abgesandte und sein Secretarius und haben die gefährliche Lage Polens in ihren Memorialien geschildert, welchergestalt auch die Kais. Mt. eines hochl. Churfürstenrats Gutachten, wessen gen. polnischer Botschafter wieder zu bescheiden sein möchte, allergnädigst erfordern wollen, solches ist aus den kais. decretis sub 28. Mart. und 13. Junii jüngsthin.

Und sintenmalen est causa cemmunis und ein vor gesammte Stände gehörige Sach, nach jüngst eröfneter kais. Reichstagsproposition, in Ansehung die übrige beide Reichsräte ehender in forma collegii nicht zusammenschreiten können, derowegen auch die Resolution bis dahin notwendig verschoben werden müssen, an dieselbe gleichfalls gebracht und allerseits in reife Deliberation und Beratschlagung gezogen worden.

Признають, що положене Польщі лихе і треба би дати поміч. Nachdem aber leider nur zu viel bekannt, in was grosse Desolation und Ruin das Heil. Röm. Reich und dessen Stände durch den jüngst verwichenen 30-jährigen blutigen und verderblichen Krieg gesagtes Reich an Geld, Mannschaft und allen übrigen Mitteln auf den äussersten Grad erschöpft und ausgesogen worden und in solchen Abgang geraten, dass teils Stände mit ihren schuldigen Kontingenten an den königl. schwedischen Milit.-Satisfaktionsgeldern noch zur Zeit nicht aufkommen können, teils sich im schweren Schuldenlast stecken müssen, andere aber wegen der Lotring-Condeischen und anderer benachbarten Völker kontinuierlicher gewaltsamer Überfälle, Einquatierungen und Kontributionsexaktionen dem Kriegs-Ungelegenheit und Bedrückungen noch wirklich unterworfen und fast täglich um [.....] und Rettung aus fordriste Befestigung und Versicherung der inneren Ruhe, ehe man ad externa schreitet, anrufen.... Deshalb erscheint es unmöglich, dem polnischen Könige, besonders in so kurzer Zeit, Subsidien zu geben. Колиб король вдоволив ся вербунком, то годять ся на се під умовою, dass solche nach Einhalt und Anleitung der Reichssatzungen und mit Beobachtung deren von dem Fürsten zu Pfatz und den Reichstädten beschehener reservatum, dass nämlich in den kurpfäzischen Landen kein Bürger, Bürgerskind und Handwerksgesell, wegen grossen Mangels und Abgang der Mannschaft, angenommen und entführt werden solle.

Das haben die Churfürsten und Stände beschlossen und bitten den Kaiser, er möge das alles dem poln. Gesandten remonstrieren.

NB. Churpfalz hat sich der Werbungen entschlagen, wegen französichen, lotringischen und Condischen Wirren.

Держ. архів у Відни, Mainzer RTA. 174. (оригін.).

277. Avisi. Царгород, 19. липня 1653.

Was für rumores in der Walachei und Moldau und wie der Fürst Mattheo zu End verwichenen Monats Mai den Lupul und

jungen Chmielnicki mit Verlust Bagagen und artigleria aufs Haupt geschlagen, werden Sie besser wissen. Man ist beiderseits noch in armis, der Lupul befindet sich mit etlich Tausend Kosaken wiederum in der Moldau, zu Jassi. Der Chan hat hier berichtet, Chmielnicki habe ihn zu Hilfe gerufen, er werde sich mit völliger Macht movieren, schreibt aber nicht wohin, ob auf Polen, oder Walachei. Der Gross-Vezier favorisiert bishero den Lupulo und karessiert nichtsdestoweniger auch den Mattheo; ist vielleicht ein türkisches artificium, diese Fürsten besser untereinander zu hetzen, damit sie sich selbst abmatten und den Türken hernach leichter falle, diese Länder zu unterdrücken und ein Bassa einzusetzen. Die Kosaken haben in der Walachei greulich gehaust und gebrannt... Der Mattheo, Ragotzi und das Land Moldau wollen den Lupulo durchaus nicht mehr haben, die Pforte hat vor etlichen Tagen zwar Capiggi-Bassa geschickt, durch welche man eigentliche Nachricht erwartet.

Архів міністр. війни у Відни VII/11 в. (оригін.).

278. Extractus certarum literarum ex partibus Transylvaniae. 19. липня 1653.

Vaivodae Moldaviae cum Lupulo recens denuo conflictus intercessit, in quo vaivoda superior victorque evasisse ac hostium tria propemodum millia cecidisse, imo ipse etiam germanus frater Lupuli, qui exercitui hostili praefuerat, in laqueum offendisse et defacto captivus in Transilvania teneri, pro certo perhibetur. Ipse vero Lupul non nisi tertiomet homine evasisse, cujus siquidem uxor defacto ac tota substantia in civitate Saczwa existit, ideoque vaivoda Moldaviae cum exercitu Transylvanico ad eandem obsidendam cum tormentis et apparatu requisito festinanter proficiscitur. Таким чином можна надіяти ся на швидкий конець сього нахального чоловіка, бо не може утїчи анї до Турків, анї до Татарів, а у козаків вже дух упав, бо в першій битві стратили 12.000, в другій 3-го липня 2.000, в останній до 3.000. A Tartaris amplius nullum penitus Lupulo subsidium praebebitur, qui suum Kapucsi-Bassam ad Vayvodam Moldaviae recenter misit, instigando vaivodam, ut assidue Lupulum insectetur. In his partibus totaliter Sua M-tas Sacerrima informatus fuisse asseritur, quasi Princeps Transylvaniae quidpiam hostilisatis contra S. M-tem intentare niteretur, in eumque finem germanicum praesidium cautelae gratia Cassoviam et in illas partes S. M-tas Sacr. introducere

vellet. Вневнює, що Ракоці нїчого злого не задумує против цїсаря і що тоті вісти неправдиві.

Архів міністр. війни у Відни VII/10.

279. Воєвода молдавський Стефан до польського короля. Сучава, 22. липня 1653.

Po wielu experimentach transactiey naszey woienney za osobliwą łaską y pomocą Naywysszego z rebellizantami WK. M-ci y Rzeczypltey, posliznąwszy się na swoiey dumney suppositiey, głowny nasz nieprzyiaciel vszedł w małym orszaku ludzy do poufałego z dawnych czas przyiaciela swego. Ktory, iako myslił, y to knował, następuiąc z Kozakami na Multanską y Węgierską ziemię, zpracticowawszy się z starym Chmielnickim, sam tylko Nawysszy wiedział, qui, ut iustus meritorum remunerator, łatwo repressit zamysły iego. Więc zeby nas ieszcze nie przywiodł, iako turbator wszystkich nacey, do dalszego zamieszania, vciekłem się do WK. M-ci, Pana M. Miłosciwego, maiąc iuz unum velle et sentire z Xięciem IM. Siedmiogrodzkim, MM. Panem, y Hospodarem Multanskim, pokornie prosząc, aby WKM., Pan MM., auctoritate Vestrae Regiae Serenissimae Maiestatis [przeciw] zamysłom nieprzyiaciela tego, tak nam, iako y wszystkiey Rzeczypospolitey bardzo szkodzącym, succurrere raczył. Vzna WKM. y Rzeczpospolita nie neutralney, iako inszego, ceremonialney przyiazni, lecz sczyrze służebney powolnosci y submissiy moiey, na znak ktorey z tym się WKM. declaruię, yz za pomocą N. y staraniem poprzysięzonych Bracij moych cale się postaramy, tę ligę chłopską rozłączyc z Tatarami, byleby w tem prędkim razie nastąpiła osobliwa WK. Mci Panska łaska, do ktorey vnizone y pokorne vsługi na ten czas moze iako naypilniey zalecam.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грамоты царства Польск., сношенія съ Молд. св. 1. (оригін.).

280. Юрій II. Ракоці до Станїслава Потоцкого. В таборі під Фельдвар, 24. липня 1653.

Relationem et reditum ad Suam M-tem Regiam Ill-mi D-ni Legati sui hisce pervenire placuit, cum sciamus ipsum curru maturare tam longum et impeditum iter haud posse. Sciat proinde Ill-ma V-ra Dominatio nos de syncera nostra in Ser-mum Regem et Inclytam Rempublicam affectione et obsequendi promptitudine resolutam, tum ore, tum literis fecisse declarationem, et talem, qua

contentos fore, non est quod dubitemus. Verum post discessum Ill-mi D-ni Legati fertur rumore ad nos, Zaporovienses, et aequitati causae et viribus diffusos, pacem Ser-mo Regi et Inclytae Reipublicae, offerendo submissionem, ostendere, expeditis hac super se ad Suam M-tem deputatis. Vice versa, ex parte Suae M-tis quoque ablegatos Commissarios esse, qui pactione cum hoste transigerent; cuius rei promovendae curam principaliter Litvanei exercitus Ductori, Ill-mo Duci Radsivil, esse demandatam, et quidem tractatum sub induciarum securitate et suspensione armorum celebrandum. Cui rumori licet plenam nos fidem minime adhibuerimus, tamen amice Vestram Ill-mam Dominationem requirendam necessarium esse duximus, quatenus efficere velit, ut sicut nos syncere hac etiam in parte affectum nostrum et propensionem in Ser-mum Regem et Suos declaravimus, ita similem reciproce sperando, ne frustremur. Nos siquidem et declarationi Suae M-tis et Vestrae Ill-mi Dominationis oblationi accomodando statum exercitus nostri, hactenus sub praetextu Basilium Vaivodam persequendi non solum continuavimus bellum Moldauicum, sed recenter, divino fauente auxilio profligatis et dissipatis Zaporoviensibus copiis, partes Basilii Vaiuodae sequentibus, et enervare et distrahere ipsos neutiquam praetermisimus, nec exercitum inde nostrum ad praesens revocavimus, sed nec revocabimus, donec de calculo Suae M-tis ad nostri declarationem fiendo nobis constiterit. Quoniam vero, (ut sicut se lupum suis subliditis, ita leporem armato adversario praestaret), Basilius Vaiuoda fuga legitimam, quam parabamus, vindictam differendo, ad Zaporovienses trans Nistrum, prout certo intelleximus, sese contulerit, apud eos scilicet auxilium sperans, quibus magis ab initio devocatus fuit corde, nonnisi ore Suae M-ti addictus. Verisimile est, ipsum viribus ibidem separatis in Moldaviam iterum penetrare satagere. Quam ob rem Ill-mam Dominationem Vestram et per eam Suam M-tem Regiam instanter requirimus, quatenus oblationi conformiter huic negotio invigilare velint, vel impediendo, ne Zaporovienses traiecto Nistro nos invadere possint, vel a tergo ipsos iusto cum exercitu aggrediendo, simul bonam cum nostris copiis correspondentiam alentes. Nos vero de praementionati rumoris veritate et indutionum qualitate certiores facere, Vestra Ill-ma Dominatio ut ne moleste ferat, rogamus. Et apud Suam M-tem efficere, quod etiamsi ad pacta condescendere Sua M-tas cum hoste dignaretur, (super quo tamen aliter fuimus a Suae M-tis tum a Vestrae Ill-mae Dominationis Legatis assecurati), tamen eo quoque casu talibus cum illis sub conditionibus pacisci velit,

ut nostrae etiam futurae securitati abunde prospectum esse agnoscamus. Quandoquidem autem occasione etiam adventus legati Zaporoviensium totis nostris viribus Suae M-ti gratificari nostrisque promissis satisfacere studuerimus, grave nimium foret, sub spe frustratura copias etiam nostras in summo discrimini versari exemplo socios animos abalienaturo. His de rebus quamprimum a Vestra Ill-ma Dominatione certam resolutionem expectans, eandem diutissime florere desideramus.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (оригін.).

281. Відпускна грамота цісаря Фердинанда III. для відїзджаючого польського посла Андрія Тшебіцкого. Реґенбурґ, 24. липня 1653.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. Сн. съ Австр. св. 4.

282. С. Ренїґер до цісаря Фердинанда III. Царгород, 26. липня 1653.

Man spargiert, als wann der Lupulo aufs neue von Stephan, Walachen und Siebenbürgern verjagt worden. Etwas solle gewesen sein, denn die moldauischen Agenten dem Panaioti selbst im Vertrauen gesagt, dass Stephan, nachdem er vernommen, dass die Kosaken aus der Moldau zurück mit Hilfe der Walachen und Siebenbürgern wiederum in Moldau eingefallen und den Lupulo zu ertappen vermeint, welcher es aber wahrgenommen und alsbald auf die Grenze gegen Polen geflohen, wider ihn aber das Land Moldau selbst getreten, er solle nicht weiter weichen, sie begehrten ihm und keinem anderen Gehorsam zu leisten. Als ist er mit einer Menge Landvolkes wiederum nach Jassy, der Stephan, die Walachen und Siebenbürger haben sich hierüber wiederum retiriert.

Держ. архів у Відни, Turcica, (оригін).

283. Avisi di Polonia [до посла Джустініяні]. Варшава, 26. липня 1653.

Прийшов лист від Морштина, посла до князя Ракоці, che avisava la sua vicina partenza da quel prencipe di ritorno a S. M-tà e feceva sperare qualche buon frutto del suo negotiato e scriveva, come colà era stato mandato un espesso dal Chmielnicki, per discolparsi, ch'il figlio havesse aiutato il suocero contra la sua volontà, pregandolo, a voler continuar seco un buona corrispondenza, per la quale ha scritto anco efficacemente alla madre del Ragocci, che si dice donna di molto spirito.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

284. Воєвода молдавський Степан до польського канцлєра Степана Корипіньского. Сучава, 26. липня 1653.

Gdy urodonego Jonaszka Kupara, Perkałaba[1]) Chocinskiego, do IK. Mci, P. M. Miłosciwego, z uprzeymą sczerego y zyczliwego affectu moiego wyprawuię testificatią, za tąz occasią z moią odzywam się WM., MM. Panu, propensią, sczerym zycząc sercem, aby Naywysszy przy dobrym zdrowiu... WM., MM. Pana, błogosławił etc... A przy tym wielce proszę WMM. Pana, abys mi benenolum IKMci conciliare raczył animum etc...

Того-ж дня:

Вірительна грамота молдавського воєводи Степана для Йонашка Купара, хотиньского паркалаба, свого посла до польского короля.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригін.).

285. Par translatum litterarum principis Transylvaniae Comiti Palatino datarum. Раднот, 28. липня 1653.

Вже в останнім листї повідомив про побіду над Лупулом; тепер не зайшло нїчо нового praeterquam, quod illi exercitus, quos in Moldavia habueramus, defacto in obsidione Suczavae versentur, reliquum exercitum, qui fuerat Regnicolarum, deposuimus, solum militem nostrum stipendiarium defacto intertenentes.

Interea vero significatum nobis est, quospiam nescio quibus informationibus S. M-ti persuasisse, nos Lupulum ex hoc principio et ratione e regno Moldaviae exturbasse, ut postmodum tanto facilior nobis contra S. M-tem agendi sit ratio et accessus, quae iniquissima est calumnia — кляне ся, що нїчо злого не задумує против цїсаря і просить не вірити клеветникам.

Архів мінїст. війни у Відни. VIII/56.

286. Іван Казимир до цїсаря Фердинанда III. Львів, 31. липня 1653.

Впевняє, що війну з козаками веде в інтересї цїлого християньства. Movit equidem haec periculi magnitudo Transylvaniae Principem, et quamvis nos ille prius aliquantum anxios detinuerit, quonam suae propensionis momenta pertinerent, ad praesens nihilominus intantum studiis et partibus nostris sese adiunxit, ut post

[1]) Паркалаб (з нїмецького Burggraf) = начальник замку.

fusos in Valachia secundis proeliis semel atque iterum Cosacos ab exercitu suo, cum Moldauicis et novi Valachiae ducis viribus coniuncto, nihil deinceps magis acturus videatur, quam ut eandem erga nos voluntatem in expugnando una nobiscum communi hoste continuet, donec tandem, propitio Numine opem ferente, domitam subditorum proterviam in ordinem redigamus. Quia tamen eidem Transylvaniae Principi hoc vel maxime cordi est, ut, dum nostris incumbit officiis, illibatam M-tis Vestrae benevolentiam sibi conservet, obnixe pro eodem M-tem Vestram exorandum esse duximus, quatenus ipsi nostris successibus intento, non solum hostilitate, verum etiam hostilitatis suspitione remota, omnia sint a confinibus M-tis Vestrae tuta atque secura. Facturam id pro publico orbis christiani bono M-tem Vestram et Religios-mi Principis partes adimpleturam, prout minime dubitamus, ita vicissim hoc M-tis Vestrae officio prouocati ad perficienda M-tis Vestrae desideria alacriores reddemur. Докладнійше про се поінформує Тшебіцкий, а коли сей вже від'їхав, Віконті[1]).

Держ. архів у Відни. Polonica (оригін.).

287. Extractus litterarum certarum ex partibus Transylvaniae Comiti Palatino datarum. [Серпень 1653].

Illo eodem tempore frater Lupuli cum aliis plurimis captivis et vexillis Brassoviam[2]) adductus est, dum Ill-us Transylvaniae Princeps ablegatum regis Poloniae ibidem excipisset et tractasset, Lupulus cum 10 equitibus evasit ex conflictu seque ad copias Cosacorum recipit, a quibus licet instanter auxilium sollicitetur, quo Suczavam, ab exercitu principis fortiter coactatam, ab obsidione solvere possit; quod ipsi hactenus denegatum fuit, quin imo Cosaci Zaporowsky dicti cum Chmelnickio alterati sunt, quod in gratiam Lupuli tantum bellum inceperit; sunt Cozakorum quoque ablegati defacto apud principem, qui ipsum de auxilio Lupulo amplius nequaquam concedendo satis accusaverunt. В найблизших днях має наспіти потвердженє султана для нового молдавського воєводи. Ablegatos regis Poloniae cum optata resolutione et contento eorum princeps remisit... alios quoque ablegatos ad se propediem a Rege Poloniae expediendos; verendum est, ne Poloni amplioribus etiam

[1]) Сей акт видав також Сіляді на основі копії в Erdély és az északkeleti háború I. 275—6.

[2]) Brassó або Кронштад, місто в полудневім Семигороді.

molestiis abruantur, Moscovitae siquidem potentissima manu et copiosissimo exercitu Smolenskium cingi intendunt.

Архів міністр. війни у Відни VIII/5 с.

288. С. Ренїгер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 3. серпня 1653.

Вість, що воєвода Степан напав Молдаву, справджує ся; він побідив Лупула, полонив його брата, начальника війска, і загорнув цїлий край. Що з Лупулом дїє ся, не знати. Sein Weib und Kinder sollen sich in der Stadt Soczawia befinden, welche Stephan belagert; hat dem Mattheo geschrieben, er verhoffe einzubekommen. Mattheo hat dies an die Porten berichtet; der Gross-Vezier hat bishero den Lupul favorisiert und die Konfirmation geschickt, nunmehr aber, weilen ihn die Fortuna verlassen und die Kosaken keinen Schutz gehalten, verlasst ihn auch die ottomanische Porten. Den 29. vorigen Monats hat man des Sultan Capigi-Larchehaiasi, oder obersten Türhüter, mit etlich und 30 Capigi nach Moldau expediert und sowohl dem Stephan als dem Land geschrieben, dass sie recht getan, indem sie den Traditoren Lupulo, welcher der Porten allzeit untreu gewesen, verjagt; sollen nur Tribut schicken, er, Stephan, solle auch kommen, man werde ihn allhier konfirmieren und mit Ehren zurückschicken; wird aber zweifelsohne nicht trauen und die Sache mit Geld aggiustieren. Везирови беруть тут за-зле, що попирав Лупула: се може спричинить його упадок, тим радше, що особливо козаки дуже поруйнували Молдавію і Семигород (!)) і попалили збіжа в поли. Козацькі посли, котрі прийшли 8-го липня, не мали авдиенції у султана. Оден приятель, що має вплив у знатних Турків, казав, dass man über das, so ich dem Gross-Vezier wegen der Kosaken proponiert, ziemlich Rat gehalten und den Kosaken in Ansehung dessen nicht mehr solche Ehre erwiesen. Тоті посли від'їхали 30-го липня; великий везир подарував їм кафтани і 150 талярів.

Держ. архів у Відни. Turcica (оригін.).

289. Юрій II. Ракоці до польського короля. Радвот, 8. серпня 1653.

Королївський лист зі Львова з дня 28. липня одержав і обіцює, ut quantum penes me situm fuerit, pro talibus benigni-

[1]) м. б. Волощину.

tatis suae argumentis condigna gratitudinis meae symbola ad omnes occasiones declarare valeam. Quantum vero eius legationis puncta concernit, ad ea in literis meis ad d. Generalem expeditis fusius respondi.

Того-ж дня:

290. Юрій II. Ракоці дякує польському канцлєрови Степанови Кориціньскому за услуги перед королем і державою.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (*оригін.*).

291. Сем. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород. 10. серпня 1653.

Лупул утїк до козаків. Ходить чутка, що сам Хмельницький йде йому на підмогу.

Ragotzi hat dem Gross-Vezier geschrieben, es befinden sich zwei Abgesandte bei ihm, einer aus Polen, der andere von Chmielnicki. Dieser habe ihm Sinzeration abgelegt, wie er, Chmielnicki, des Ragotzi guter Freund und im geringsten nichts wider Siebenbürgen zu machinieren begehre, sondern, wann es von nöten, noch Hilfe schicken wolle; was sein Sohn getan, das habe er aus Affektion gegen seinen Schweher Lupulo getan. Der Abgesandte aus Polen habe ihm, Ragotzi, ersucht, er wolle zwischen sein König und Kosaken ein mediator sein, auch bei der Porten zu einer Friedens-Prolongation gute officia einlegen.... Gross-Vezier hat den Agenten geantwortet, das wäre schöne officia, die Kosaken mit Polen zu vergleichen und ein — zweimalhundert Tausend Mann, welche freiwillig der ottomanischen Porten Sklaven worden, wiederum abwendig machen. Zudem hat Polen unlängst vermittelst eines anderen vornehmen Herrn, (id est E. Kais. Mt.,) etwas proponieren lassen, und anietzo solle sich Ragotzi ins Mittel legen, sei nicht allerdings zu glauben.

Держ. архів у Відни, Turcica, (*оригін.*)

292. Par translatum literarum principis Transilvaniae ad Comitem Palatinum. Раднот, 12. серпня 1653.

Pro mutua confidentia nostra, quam hactenus invicem coluimus, Dom. Vestram de statu rerum Moldavicarum informari voluimus. Quod nimirum Imp. Turcarum Vaivodae Stephano confir-

mationem pro vaivodatu per specialem suum Kapugsi-Bassam jam transmiserit, qui cum confirmatione his diebus oppidum Jaszvasar appulit; dux quoque Tartarorum benevolentiam, assistentiam et auxilium isti pollicetur contra omnes hostium incursus, quo quidem hactenus adhuc, Deo sint laudes, non fuerat opus, qui etiam Chmelnitzkio demandavit, ut per amplius Lupulo auxilium non praebeat, si familiarite et opera sua uti vellit, alioquin cassaturam esse pactam concordiam. Quibus sic stantibus, speramus tam Lupulum, quam Chmelniczkium a coepto fervore remissuros et plus languide bellaturos esse, exercitus quoque Lupuli, quem potiori ex parte de plebeis et rusticanis sibi conflaverat, dispergi et dissolvi coepit, fortalitium Suczava etiam ad summum intra sexiduum expugnandum fere creditur, quod quidem jam hactenus etiam expugnatum fuisset, nisi in expectatione facilioris medii meram facientes, multi sanguinis profusioni parsum iri maluissemus, in quem, ut serius habeatur respectus, vocefectis etiam copiarum nostrarum severe commisimus, sperantes omnino sine grandi nostrorum clade et dispendio negotium successurum esse. Interim vero Dom. Vestram rogamus, habito sibi statu rerum istarum explorato, ne sinistris adversariorum nostrorum sermonibus ac ablocutionibus a modo locum praebeant, ne quibus Suam quoque M-tem Sacr., quem admodum hactenus apperte fecit, deinceps etiam Dom. Vestra facere poterit, Nos enim, secura in eo sit S. M-tas, devotione et serviendi studio erga S. M-tem ferimur...

Архів міністр. війни у Відни, VIII/3.

293. Extractus litterarum Andreae Klobusiczky Comiti Palatino datarum. Патак, 19. серпня 1653.

Res boni est nuncii Exc. Domine, quod princeps Transylvaniae apud S. M-tem nullatenus suspectus habeatur, ego... assecurare audeo, quod S. Ill. Dominatio ne in minimo quidem unquam cogitaverit, S. M-tem offendere. Status rerum Moldaviae sic se habet: Suczawa etiamnum tormentis bellicis petitur, reor aleam ipsius ad praesens in unam vel alteram partem esse versam. Quem exercitum Lupulus congregaverat inter Cosacos, est dispertus. Ablegati Chmelnickii in Transylvania detinentur. Cosaci apud regem Poloniae supplices instant pro obtinenda gratia, Rex quidem ne adventum quidem ipsis dare dignatus est... Nam Tartarorum [Chan] noviter electo Vayvodae Moldaviae se auxiliatrici manu succursurum pol-

licitus est. Pro confirmatione Vayvodae Stephani ex Porta exomis est allata, idque cum displicentia Supremi Vesiri, qui vel maxime unicus favebat Lupulo. Exercitum principis existimo jam cum copiis Polonorum se conjunxisse contra Cosaccos, quorum omnium status quem exitum sit sortiturus, deus et tempus est demonstraturus.

Архів міністр. війни у Відні. VIII/4.

294. Молдавский воєвода Степан до польського короля. В таборі над Серетом, 20. серпня 1653.

Tak wysokie miłosciwey ku mnie łaski WK. M-ci, P. M. Miłosciwego, przez Pana Perkałaba Chocinskiego, posła mego, oswiadczenie, nie mogąc wypłacac inaczey, tylko szczerą a zyczliwą usługą moią, takies mie bowiem WKM., Pan Moy Miłosciwy, affectem swoim zniewolił, ze co moment, gdyby mozna, wyswiadczac moię WK. Mci, Panu M. Miłosciwemu, powolnosc, za naywiększe szczęscie sobie poczytałbym; iakosz uznasz WKM., Pan Moy Miłosciwy, rzeczywiscie, isz na moich nigdy nie zawiedziesz się usługach, tylko racz mi do usłuzenia sobie swoie disponowac arbitrium. Za przysłany succurs unizenie y pokornie WK. M-ci, PM. Miłosciwemu, dziękuię z upewnieniem, isz zdrowie y substantią moię na usługę WK. M-ci, P. Mego Miłosciwego, łozyc będę etc.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. нар. Полъ. сношъ. съ Молд. св. 1. (opuśin.).

295. Молдавський воєвода Сепан до Степана Корницінського. В таборі над Серетом. 20. серпня 1653.

Iako mile amplector tę promptitudinem y dobry ku mnie affect Wci, M. Mlciwego Pana, ktorys mi przez P. Perkołaba Chocinskiego, Boiarzyna mego, oswiadczyc raczył, tak tez z pilnoscią o to się starac będę, abym w tych, ktore mi do usłużenia sobie podasz occasiach, Wci MM. P-nu zawsze praesto był, tylko o to wielce proszę, abys WMM. Pan w poufałey ze mną zostawał confidencyey, do ktorey ia acces czyniąc, de succursu rerum mearum Wci, M. Miłosciwemu Panu, oznaymuię. Poseł a Porta Ottomanica, iako zwyczay niesie, przyiachał z kaftanem do mnie do Iass, do ktorego ia iachałem z Soczawy; w tym usłyszawszy syn Chmielnickiego,

izem z tamtąd ustąpił, z ordą y Kozakami do Soczawy przemknął się. Zaczym ia wczora złączywszy się u Dzizy z JMcią Panem Kon- drackim, z Miłosciwey łaski I. K. Mci, Pana Mego Miłosciwego, mnie na succurs przysłanym, dzis do Seretu przyciągnąłem, iutro Boga wziąwszy na pomoc, na nieprzyiaciela nastąpimy. W woysku kozac- kim tylko Tymosz iest, a Wasil Hospodar w Jampolu zostawa. Ja- zas, iak wiele mam woyska, z listu IM-ci Pana Kondrackiego, Puł- kownika IKM-ci, Wć MM. Pan wyrozumiec raczysz i o dalszym progressie moim Wci MM. Panu oznaymić nie omieszkam. A teraz vprzeyme słuzby moie zalecam iako naypilniey w łaskę Wci MM. Pana.

P. S. Po napisaniu listu tego dnia drugiego, we czwartek, z woyskiem do Suczawy przyciągnąłem, gdzie Kozakow zastałem przy zamku Soczawskim taborem stoiących y szanca mocno, usły- szawszy o woysku naszym, rzucaiących. W pole, aby bitwę dali, wyniesc nie chcieli, ale IMc. Pan Kondracki, iako kawaler dobry, spieszywszy się, z ludem swoim y z piechotą moią odważnie po dwa razy szedł do szturmu; tylko gęste kule tak z zamku, iako y z szancow, one opanowac nie dopuszczały. Zaczym, aby szkody w ludziach nie było, supersedowałem. Iusz my tego nieprzyiaciela z tąd nie wypuscimy, tylko racz Wc. MM. Pan do tego IK. Mc., Pana Mego Miłosciwego, disponowac, aby woyska swoie iako nay- prędzey na Vkraine zemknął, aby snac Chmielnicki tym Kozakom znacznych nie mogł przysłac posiłkow.

Nieiakis Iani Greczyn, ktory za Wasila Hospodara Perkałabem y Mytnikiem w Chociniu zostawał, bawi się teraz we Zwancu. Ten znosząc się z Wasilem, o wszytkim nieprzyiacielowi naszemu daie znac. Iakosz y tych Kozakow, ktorzy na odsiecz do Soczawy przy- szli, wczesnie uwiadomił, isz IMc. Pan Kondracki z woyskiem do Wołoch idzie. Przeto pokornie WKMci, PM. Miłosciwego, proszę, abys huic mało zawczasu obuiare rozkazac raczył.

Zebym tego nieprzyiaciela iako nayprędzey mogł dostac, a dobrze wypełniac W. KMci, PM. Miłosciwego, rozkazania, vnizenie y pokornie o Armate y o kilka set piechoty Niemieckiey upraszam W. K. Mci, P. Mego Miłosciwego, takze tesz y o puszkarza iakiego dobrego, ktoryby granaty rzucac y prochi podsadzac umiał.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригін.).

296. Молдавський воєвода Стефан до польського канцлера Корицїньского. В обозї під Сучавою, 31. серпня 1653.

В доказ приязни подає дальші відомости. Murzak ieden, Rusztem-Murzak, we stu koni ordy przybywszy mi na posiłek, między inszemi rzeczami referował mi, isz Chan Krymski do zawarcia przyiazni z Polakami łatwo by się skłonił, data occasione. Zaczym ieżeli wola IKMci, aby od Kozakow oderwani byli, ia tego mediatorem zostawszy, łatwo dokażę, tylko prędką IKM-ci proszę declaratią. Syna Chmielnickiego dotychczas w oblężeniu trzymam, którego za pomocą Bozą dostawszy, zaraz z woyskiem ku Vkrainie ruszę się; tylko wielce upraszam W-ci, MM. Pana, aby IK. Mć do Xięcia Siedmiogrodzkiego y do Hospodara Multańskiego pisac rozkazać raczył, aby te woyska, ktore ze mną są, tamze sciągały się[1]). Ia y dalszym intentus zostawam wiadomosciom, ktore wczesnie W-ci, MM. Panu, przeslę.

P. S. Vnizenie y powtore W-ci, M. Miłosciwego Pana, proszę, abys IK Mc. do tego disponował, zeby mi kilka set piechoty niemieckiey, armaty, prochu y puszkarza dobrego przysłac rozkazac raczył, zebym tego nieprzyiaciela iakonayprędzey dostał.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. Сн. съ Молд. св. 1. (оригін.).

297. Молдавский воєвода Стефан до польского короля. В обозї під Сучавою, 31. серпня 1653.

Ten ieden iest argument teraznieyszego pisania moiego, abym zwykłą moią ku WKMci, PMMłwemu, propensią ponowił y rzetelnym nieodmiennego effectu moiego oswiadczeniem one stwierdził, nic sobie szczęsliwszego nie kładąc, iako occasie tę, ktoreby mie tylko tym grątowniey w miłosciwą łaską WKMci, PM. Miłosciwego, insinuare mogły. O progressach moich tę daię WKMci, P. Memu Młciwemu, wiadomosc, isz Hospodarową y syna Chmielnickiego z woyskiem WKMci, PM Młciwego, z Węgierskim y moim dotychczas in obsidione trzymam, ktorego skoro za Bozą pomocą dostanę, zaraz z woyskiem moim na usługę WKMci, PM. Młsciwego, ku Vkrainie rzucę się, tylko racz WKMc., Pan Moy Młciwy, do Xięcia Siedmigrodzkiego y do Hospodara Multanskiego pisac, aby w tey coniunctiej armorum, ktorey sami affectowali, zostawaiąc, woyska, ktore tu zostaią, ze mną w Vkraine puscili. To tesz WKMci, PM. Miłosciwemu, vznaymuię, isz Murzak ieden, Rusztem Merza, we stu koni

[1]) Курсив оригіналу.

Tatarow Budziackich przybywszy mi na posiłek, to powiada, isz Chan Krymski łatwoby się do zawarcia przyiazni z WKMcią, PM. Miłosciwym, skłonił, gdyby do tego był pronocowany. Zaczym, iesli iest wola WKMci, PM. Miłosciwego, aby od Kozakow byli odstrzygnieni, mogę to łatwo przez moich sprawic Boiarow, tylko o prędką WKMci, PM. Miłosciwego, proszę declaratią, abym ich ubiegł, zanim na konie wsiędą. Rozumiem, isz by to było cum commodo totius Christianitatis, nie wiem iakie zdanie y rozkazanie WKMci, PM. Miłosciwego, nastąpi, ktore wypełnic gotowem.

Иньшій лист під сьою датою.

Chcąc sobie IMci P. Kondrackiego, Pułkownika woyska WKMci PM. Miłosciwego, człowieka godnego y w Rzpltey zasłuzonego, moią zniewolic wdzięcznoscią, te dobra Boiarow przeszłego Hospodara, ktore na granicy Polskiey zostaią, a mianowicie u IMci P. Strzemeckiego, to iest stadnine y insze dobytki, pomienionemu wzwysz IMci P. Kondrackiemu w nagrodę tey iego ku mnie zyczliwosci daię y daruię. Zaczym ze y WKMc., PM. Miłosciwy, onemusz te bona conferre zechcesz, nie wątpię etc.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригін.).

298. Іван Бат. Вісконті до цісаря Фердинанда III. [Відень, вересень 1653].

Di preciso e reiterato ordine del Ser-mo Re, mio Signore, rappresentarle, come essendo succeduto al Ragozzi doppo due rotte date al Prencipe di Valachia, di rimettere nuovamente in possesso di quel Prencipato Stefano, che fu cancelliere del medesimo, offerisce il Ragozzi al Ser-mo Re, mio Signore, di proseguire unitamente col nuovo possessore et col Moldauo la Guerra contro Cosacchi, ogni uolta, che la M-tà del Re, mio Signore, risolui di stabilire seco et con gl'altri due una legha, di che il Ragozzi fa continua e premente instanza.

E perchè non sa il Ragozzi, come sia per esser intesa alla Porta questa espulsione del Valaccho, non hauendone potuto ottenere dalla dicta Porta risposta alcuna, onde teme e dubita raggioneuolmente, che colà possano risentirsi seco, quando persista di non voler venire ad aggiustamento col discacciato Prencipe e Cosacchi, percio con continue instanze dimanda a S. M-tà, interrogando, se in tal caso sia per hauer aiuto da Prencipi Christiani, e desidera il Ragozzi, ch'il Ser-mo Re, mio Signore, uogli operare

appresso la Cesarea M-tà Vestra, che durante la guerra con Cosacchi si astenghi V. M-tà, di darli alcuna gelosia per la parte di Ongaria.

Hauendo percio la M-tà del Re, mio Signore, considerata attentamente da se stessa e maturamente esaminata ne cosiglij de senatori la propositione del Ragozzi, ha risoluto di accettarla, come molto proportionata e propria alli auantaggi del Regno in queste presenti contingenze et egualmente a quelli di tutta la Christianità e particolarmente al S. Romano Imperio.

Fra gl'altri motiui, c'hann'indotto la M-tà del Re, mio Signore, ad approuare la congiontione col Ragozzi, il primo è l'unione indissolubile, che promette et anche contro il Turco; 2-o che non ha occasione di temere dalla parte di Vostra Cesarea M-tà anzi che sara ogni aiuto contro la casa Ottomana, quando il bisogno lo richiede; 3-o le buone consequenze, che da questa legha possono risolutare a gran beneficio del Regno contro li cosacchi ribelli; 4-o l'impegno del Transylvano, del Moldauo e del nuovo Prencipe di Valachia alla guerra contro il Turco, quando l'occasione se ne presenti, et in tal caso il Ser. Re, mio Signore, mi commanda di render certa Vostra Cesarea M-tà, che concorrerà a fauore sudetti con ogni maggior sforzo; 5-o che Vostra Cesarea M-tà si degni di considerare attentamente, che se fosse ricusata e non accettata l'unione del Ragozzi e suoi collegati, si reuolterebbono infallibilimente all' accordo et unione de Cosacchi e del Turco con euidenza, di mettere in pericolo quasi certo il Regno di Polonia e le Prouinzie hereditarie di Vostra Cesarea M-tà.

La M-tà del Re, mio Signore, mi commande espressamente, di rappresentarle con profondissima riuerenza, che resti seruita Vostra Cesarea M-tà di leuarsi dall'animo ogni ombra, che questa unione potesse introdurui, con certezza, che non potrà esser se non di profito a Vostra Cesarea M-tà, e per maggior espressione mi commanda, di assicurarla, che non distingue da proprii gl'interessi della Cesarea M-tà Vostra.

Percio dimanda instantemente il Ser. Re, mio Signore, e prega la Cesarea M-tà Vostra, d'assicurare il Ragozzi con lettere proprie della sua continuata Imperiale protettione col leuarle intieramente ogni scrupulo e dubbio, che potesse hauere da quella parte, mentre si troua occupato in questa guerra con ferma risolutione insieme con suoi collegati, di proseguirla....

Держ. архіа у Відни. Polonica. (opusin.).

299. Воєвода Стецан до польського канцлєра Корицїньского. В обозї пiя Сучавою, 1. вересня 1653.

Oznaymuię W-ci, MM. Panu, isz porucznik moy, będac u Wasila Hospodara w poimaniu przez trzy niedziele, dzis stamtąd uszedł. Ten mi pewną przyniosł wiadomosc, isz Wasilowi Hospodarowi na posiłek dwa pułki Kozakow do Raszkowa przyszło y chce na odsiecz Tymoszowi isc. Tatarow przy sobie dotychczas niema, ale stary Chmielnicki za tymi pułkami z woyskiem swoim ku Dniestrowi ciągnie; wiem, ze albo syna swego ratowac, albo tesz woyska IKMci potykac zechce. Tenze to powiada, isz Chan Krymski z ordami po bayranie zaraz, (ktory 29. Augusti odprawował się), miał na kon wsiadac; Budziacka iednak orda iescze nie ruszyła się. To Wci, MM. Panu, na ten czas oznaymiwszy, wielce proszę, aby IKMc., P. M. Miłosciwy, o zamysłach tego spolnego nieprzyiaciela naszego od W-ci, MM. Pana, informatus został, na ktorego pilne oko miec potrzeba, aby ex inopinato na woyska nie napadł. Nie mniey tesz y W-ci, MM. Pana, upraszam, abys mie z zwykłey przeciwko mnie łaski swey uwiadomic raczył, gdzie teraz I. K. Mc. y woysko onego obracaią się.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригін.).

300. Georgius Rákoczy [Stanislao Potocki, exercituum Regni Poloniae Generali]. Ґерґень, 4. вересня 1653.

Лист з 25. серпня сегодня одержав і дякує за вість про наближенє польського войска. Quemadmodum enim nil de Regia Suae M-tis oblatione dubitavimus, ita realitatem ejus, vel in hac etiam certi suae M-tis exercitus cum nostris conjunctione experti sumus, nullam praetermissuri occasionem, quin reciproca synceritate Eidem Ser-ma M-ti recompensemus; qui quidem conjuncti exercitus in Moldavia, ad arcem Szucsavia dictam, in quibus existant terminis, qualiterque eidem loco se aplicaverit hostis, inopinato usus stratagemate, antequam recentiores nostrae copiae ad eum locum pervenire, nedum cum exercitu Suae M-tis sese conjungere potuissent, ex informatione Stephani Vajvodae Katnarium versus tendentes, captoque tandem rumore, qualiter hostem invaserint, qualique eventu hactenus hostem constrinxerint, ea omnia innotuisse V-rae Ill. Dni., non est quod dubitemus. Quid si vero iuxta informationem V-rae Ill-tis primarius Suae M-tis exercitus ad Tyram vel Dnestrum fluvium versusque Mohiloviam pervenerit, Chmel-

nicium filio ac exercitui, Basilio autem familiae ac bonorum, numeroso posse succurrere exercitu, ratio ac status belli svadere vix potest, omni tamen dubio procul omnem movebunt lapidem uterque plurimis et mirabilibus oblationibus acturi tam apud Turcas, quam Tartaros, qualiter periclitantia ipsorum pignora illorum etiam auxiliis salvari possint, cum aliter plane in ruinam sint deventura. Quare e re communi summe necessarium multisque modis utile, cum ita res ipsa demonstret, summopere vestram Ill-tem rogamus pro sua, qua pollet, authoritate, efficiat apud Suam M-tem Regiam, ut, quanto poterit citius, praecludi possit via, ne suppetias obsesso communi inimico transmittere possint Chmelnicius ac Basilius ex ditionibus Kozacorum, quibus effectuatis, quamvis a Palatino Valachiae Transalpinensis literis 30. Augusti ad nos datis ita informemur, qualiter Passa Szilisztrensis suas etiam congerens copias, ascissisque sibi copiis etiam Tartaricis, Danubium trajicere ac vel immediate conjunctos nostros exercitus invadere, vel vero ipsum Palatinum aggredi intendat, eo proposito, ut per ejus aggressionem obsidionem solvere Kozacorumque exercitum cum filio Chmelnicii, familia bonisque Basilii eliberare possit, quod si nimirum noster exercitus, relicta obsidione, in succursum Matthaei Palatini perrexerit, si vero obsidio continuata fuerit, nominatus Palatinus profligatus, sede amoveatur, amotoque illo obstaculo, Kozacis ac Tartaris protinus subvenire possint, et quamvis hoc in casu illum deserere nequaquam possimus, tamen ita etiam in hoc casu nostros disposuimus exercitus, ut separato cum exercitu Supremum nostrum Generalem in auxilium ipsius Palatini transmittamus, imo, rebus ita postulantibus, etiam nostra in persona veniamus, continuata interim cum exercitu in Moldavia existente ac cum Magnifico Dno Kondrackio conjuncto obsidione ac belligeratione. Attamen, si secus fieri minime posset, ac reliqui exercitus pronunc in promptu habiti resistere impetui huic Turcico non sufficerent, verum soluta obsidione Szuczavica, una pars illius exercitus contra Turcam converteretur, attamen oblationibus nostris syncere satisfacere volentes, hoc etiam in casu, quamquam difficili, tamen expressam dedimus ordinantiam exercituum nostrorum Praefectis, ut selectiorem stipendiariumque militem nostrum cum Magnifico Dno Kondrackio ad servitia Suae M-tis ac Reipublicae expedire nullatenus praetermittant, sicque omnem nostram synceritatem, tam secundis, quam adversis fortunae casibus Sermo Regi ac Reipublicae promissam, indissolubili vinculo obligatam esse dum teneamus, similem etiam Suae M-tis Reipublicaeque ac V-rae etiam Ill-tis affectum speramus

ac summopere contendimus. Quoniam autem Legatos nostros his interventis difficultatibus ad Ser. Regiam M-tem expedire non potuimus, rogamus Vestram Ill-tem, quo apud Suam M-tem excusare velit, brevi enim una cum Confoederatorum etiam Legatis expedituri sumus.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригін.).

301. Іван Казимир до цїсаря Фердинанда III. В обозї під Галичем, 7. вересня 1653.

Пригадує свою давнїйшу прозьбу, щоби цїсар занехав всяких неприязних кроків на семигородськїй граници. Quia vero non minus optabile censemus, ne Porta Otthomanica existimet, se impune ferendo rebellibus nostris auxilio immisceri et coniunctorum nobis Principum provincias ea parte, qua Sylistriae sunt vicinae, vel alibi infestare posse, obtinere a M-te Vestra cuperemus, ut distrahendis, si qui essent futuri, Turcarum conatibus, M-tas Vestra per suas finitimas Vngariae arces speciem tantummodo praeparamentorum et munitionis objceret, qua mediante iustus Turcis metus incuteretur, ne aliena inuadentes, a M-te Vestra reprimantur...

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

302. Copia Responsu na list X. Siedmigrodzkiego od K. Mci y od hetmana. В обозї під Галичем, 7. вересня 1653.

Подає князеви до відома, що польський король сповнив його бажанє що до висилки підмоги на Молдавію. Instabat saepius et Ill. Valachiae princeps id ipsum desiderando, proinde SRM. colonellos suos Condracki et Klodzinski cum aliquot millibus exercitus eo destinaverit, ubi arci Soczaviensi maiori impetu subventuri hostis periculum timebatur. Facit itaque fortuna, ut ex adventu junioris Chmelnickij non inutilis praesentia exercitus SRM. videretur, quo deinceps obsidione iam cincto atque iterum postulante Valachiae principe partem exercitus germanici cum apparatu bellico, ut expugnationis negotium celerius cederet, ex castris Haliciensibus SRM. eo submisit ac denique totis viribus et Scytharum auxiliis fretus hostis, Valachos infestare et obsessis subvenire praesumat, hoc Sua M-tas cum universo exercitu prope flumen Tyram iter eligit, unde in omnes partes hostium conatus interrumpere vicinorum principum societate quam optime prospicere possit, illud semper S. M-tas factura, quod communis utilitas postulaverit. Id

sibi Ill. Celsitudo Vestra persuadeat, SRM. promovendis Ill. Celsitudinis Vestrae apud S. Caesaream M-tem desideriis quam maxime esse intentam, et quominus iam S. M-tas ad S. Imperatorem in negotiis scripserit, ut finibus Ill. Celsitudinis Vestrae omnem praestet securitatem, iterum tamen SRM. habita decoris ratione per tabellarium studio missum id ipsum est facturus, non minus svasurus, ut S. Caes. M-tas faciat finitimas suas Hungariae arces contra Turcarum molimina quam speciosissimis praesidiis muniri. Ad Portam Ottomanicam legatum iam S. M-tas destinavit, qui mediis diebus Octobris eo sit profecturus ac de constanti S. M-tis amicitia fidem facturus. Quod Turcarum Imperator vel exinde facile intelligeret, perspecta rebellionis istius et Cosacorum belli origine, qui frenarum impatientes quidam vexandis Turcarum dominiis arcerentur iugum excusserunt... Si nihilominus Sylistriae Bassa in aliquam interim hostilitatem erumperet, quae a coniuncto ad Soczaviam excubante exercitu sustineri non posset, svaderet S. M-tas, tum in eo casu temporis ad suos exercitus Camenecum Podoliae versus recurrendum esse ac deinceps, collectis in unum viribus, hosti resistendum. Quod vero novissimis litteris hisce diebus Ill. Dominationi Vestrae Sua M-tas insinuavit, ne tanti exercitus ad Soczaviam sine causa detineantur, ut parte exercitus ibique relicta, quae peragendis rebus sufficeret et obsidione omni ex parte quam perfectissima formata, Ill. Cels. Vestra nobiscum reliquum suum exercitum coniungat, ad intercipienda per dominia S. M-tis hosti itinera, ne obsessis auxilia ferre possit, idem ad praesens disiderium S. M-tas innovat, quo Ill. Cels. Vestra suo ductori generali iniungat, ut Suam M-tem sequi et, quae svadente oportunitate proposita a S. M-te fuerint, exequi non grauetur.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1.

303. Юрій II. Ракоці до польського короля. Ґерґень, 4. вересня 1653.

Потверджує, що одержав лист короля з 15. червня через посла Каспара Шиманського; тепер, по залагодженю поручених йому справ, вертає згаданий посол назад домів.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (оригін.).

304. Юрій II. Ракоці до Івана Кондрацкого Ґерґень. 8. вересня 1653.

Одержав лист, малий дарунок не варт тільки подяк. Quantum attinet missionem peditum et tormentorum, tormenta jam sunt in itinere, et quantum difficultates graves itinerum permittunt, festinant. Iam etiam dedimus in mandatis Mag-co Stephano Petki, in finibus Moldaviae cum pecoribus expectent, citius possint invehi. Pedites et equites etiam majori in numero mittere erat in animo nostro, sed a Vajvoda Transalpinensi Matthaeo nunciatum est nobis, Passam Silistrensem velle hostilitatem aliquam intentare, ut sic conjunctio nostra possit impediri cum Ser-mo Rege et Republica. Eo fine indiximus generalem insurrectionem regnicolis nostris, ad destinatum locum nunc suscipimus iter, ut si necessitas ita exposcat; non tantum per Generalem nostrum, sed etiam in persona nostra possimus in auxilio esse, quam primum sedati fuerint hi rumores, tum pedites, tum equites novos selectos missuros nos certo credat. Serenissimus Rex, cum sit potentior et propius, itinera etiam sint faciliora et compendiosiora, citius posset mittere tormenta, pedites. Credat certo Magnifica D. Vestra, quod cepimus, Deo juvante perficiemus etiam, charior enim nobis vita fama gloriosa, certo etiam potest sibi persuadere, semel oblata officia nostra Serenissimo Regi et Reipublicae tam in secundis fortunae casibus, quam in adversis, nunquam nos immutaturos, sed syncere servaturos contra communem hostem, una vivere et mori credentes etiam Sereniss. Regem et Rempubliaam nobiscum, ut decet Cristianum Regem et Rempublicam acturos et promissis staturos. Potest etiam illos assecurare, quos decet, nos non tantum scriptis, sed etiam re ipsa responsuros obiationibus nostris, ut decet Principem Christianum.

Власноручна дописка князя. Ignocat M. D. vestra, cum sit proprius noster stilus, si contra gramaticam peccaverimus, servi nunc absunt expeditiores, multae cancellaristae in ijs laborant, nos ipsi debuimus has literas concipere; quando literis debuissemus incumbere, magis placuit nunc equitatio et venatio.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (оригін.).

305. Gutachten der Räte über das Schreiben des polnischen Königs und Memoriale des Visconte. [Регенсбург] 9. вересня 1653.

Die Räte sind dagegen, dass man die Liga des polnischen Königs mit Ragotzi direkt oder indirekt approbiere, da diese ge-

fährlich, weil auch gegen die Türken, und man nicht weiss, auf welchen Konditionen dieselbe beruhe. Ist auch kein Grund, dem Ragotzy eine schriftliche Assekuration zu geben, da der Friede zwischen ihm und dem Kaiser sicher und er selber um solche Assekuration nicht gebeten hat.

So wäre dem König allein zu antworten und zwar: Der Kaiser freue sich über die Erfolge des Königs und wünscht ihm Kontinuation. Was den Ragotzi anbelangt, könne der König unbesorgt sein, da der Kaiser ihn schon oft durch den Palatin versicherte, dass den zwischen dem Kaiser und ihm geschlossenen Frieden beständig halten wird. Und damit wäre abzubrechen und man weiter sich nichts, weder den König, noch den Visconti auf sein Memorial schriftlich oder mündlich herauszulassen hätte.

NB! В тім змислї вислано відповідь польському королеви з датою Реґенсбурґ 12. вересня 1653.

Держ. архів у Відни, Polonica. (концепт).

306. Юрій II. Ракоці до польського короля. Шесбурґ, 10. вересня 1653.

Non dubito, quin certo M-ti V-rae constet, qualiter Basilius, antehac Moldaviae Palatinus, auxiliatricibus rebellium V-rae M-tis copiis suis ac Kmelnicii familia ac exercitu ad arcem Szuczauam obsessis intendat succurrere, cui quidem hostis intentioni obviare ac resistere velle et posse Suam M-tem uti firmiter credo, ita instantissime etiam contendo Regiam suam adhibere prouidentiam, Suaeque M-tis ac meis exercitibus Moldavicam illam expeditionem contra communem hostem continuantibus numerosum quanto citius adjungere exercitum, vel vero memorato Basilio ac sibi adjunctis hostibus viam praecludere dignetur, ex ditionibus etenim meis recens exercitus expediri hac occasione non potest, cum summopere Turcis et quidem specialiter Szilistrensibus mihi ac Palatino Valachiae Transalpinensis invigilandum sit; quibus impeditis, obsessi ad Szuczaviam Kozaci Deo volente valde breui ineuitabilem passuri ruinam, sublato etiam isto impedimento, mei etiam milites V-rae M-tis cohortibus adjuncti contra communem hostem V-rae M-tis fidelia ac industriosissima declaraturi erunt servitia. Ego autem, tam in hac, quam aliis etiam occasionibus Regium V-rae M-tis in me expertum fauorem et propensionem promptissimis demereri seruitiis constantissime studebo. Ac de reliquo V-ram M-tem quam diutissime viventem feliciterque bellantem ac regnantem exopto.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (оригін.).

307. Семен Ренїґер до цїсаря Фердинанда III Царгород, 12. вересня 1653.

7-го наспів гонець з Семигороду. Ракоці писав своїм аґентам, а ті на другий день реферували великому везирови: Stephan sei mit mehrern Volk von Suczawa zurück nach Jassi und hat von Sultans Capigi Larchehaiasi den Kaftan empfangen; interim hätte Lupulo und junge Chmielnicki mit etlich Tausend Kosaken Suczawa entsetzt, die allda gellassenen hungarischen und wallachischen Völker verjagt und des Lupulo Weib und Kind herausgenommen. Die Kosaken hätten hierbei nicht beruht, sondern weiter nach Jassi gerückt, welche der Stephan abermalen geschlagen, teils erlegt, teils in Flucht geschlagen, teils hätten sie sich an gewissen Ort verschanzt, welche Stephan belagert; etliche sagen, der junge Chmielnicki sei selbst darunter. Die moldauischen Agenten geben vor, dass auch 7.000 Polaken zu Stephan und Ungarn gestossen, welches die ottomanische Porten sehr ungern hört. Gedachter Agent sollizitiert ein salvum conductum für polnische Botschaft, die nach ottom. Porten geschickt soll werden; der Botschafter sei ein vornehmer Mann und Fähnrich zu Leopoli. Der Gross-Vezier hat den Agenten mit scharfen Worten angefahren, warum Ragotzi diese Avisen nicht ihm selbst geschrieben, warum man wider der ottom. Porten Befehl aufs neue in die Moldau eingefallen, wo der Tribut aus der Moldau? Der Agent hat geantwortet, Moldau steht ganz in confusione, die Untertanen in Wäldern zerstreut. „An alles dieses seid ihr selbst schuldig!“ sagt Vezier, „gebt acht, dass ihr die ottomanische Porten nicht aufwecket!“ Для польського посла пропуску не дав, лише сказав, щоби приїшов. Тоті слова везиря: „Gebt acht, dass sie die ottomanische Porten nicht aufwecket“, möchten vielleicht zum Teil was in sich halten und auf etwas zielen, denn der Siaus Bassa in Silistria mit allen seinen Völkern allbereit über die Donau gegen Moldau gerückt. Мабуть він злучить ся з Татарами і козаками против воєводи Степана, Волощини і Семигороду.

Держ. архів у Відни, Turcica, (оригін.)

308. Georgius Rákóczy Stanislao Potoczki, exercituum Regni Poloniae Duci Campestri. Шесбурґ, 14. вересня 1653.

Одержав лист через свого післанця, котрого до нього короля посилав, і дякує за новини. Ex quibus agnoscere licuit,

quantopere in causa praesenti conjuncta communi bono promouendo incumbat, quod cum etiam nos prae caeteris in animo fixum habeamus, nihilque magis, (quo voti tam felicis compotes esse possimus, mutua eaque identidem continuata utriusque partis correspondentia necessarium ducamus, ut sic reciproce seposito omni fuco, quid quaeque partim tam velit, quam etiam possit, invicem communicentur, huic, (inquam), proposito intenti, Ser. Reg. M-ti literis prolixis molesti esse nolentes, de rebus, quas in praesens magis necessarias esse putamus, V-ram Ill. D-nem ac per Eandem Ser. Rag. M-tem modo subsequentim informantes. Et inprimis quamuis pro ratione situs Regni nostri ad circumjectas Nationes, praecaeteris autem Turcas, intentos semper habeamus oculos, nihilominus Ill-um Joannem Kemeny de Gyero Monostor, Comitem Comitatus Albensis, Arcis et praesidii Fogaras ac Equitatus Aulici Supremum Capitaneum, Exercituumque Campestrium Generalem Supremum, Decimarum per Transylvaniam Arendatorem et Consiliarium nostrum intimum, fidelem sincere nobis dilectum, proxime sequenti, (ut speramus), septimana in Moldaviam, (nisi a circumjectis Nationibus aliquod ex insperato intentioni meae praepediculum ingruat), expediendum ac per Eundem haec effectuanda decreuimus, nimirum, ut exercitus nostros, per aliquot jam menses bello Moldauico operam dantes, quorum plerique ob continuos belli labores ac varios cum exercitu hostili insultus non paruam, (ut apud Ill. D. V-ram liquido constare non ambigimus), equorum jacturam ac etiam magnam commeatus inopiam aliasque belli molestias senserunt, pecunia ac recenti exercitu adducto reficeret. Secundo, ut Legati nostri ad Ser. Reg. M-tem expediendi eadem occasione compendiosiori itinere Eandem adire possint. Tertio. Per eundem prospicere volumus, quo pacto Arx jam obsessa una cum exercitu hostili arctiori premi possit obsidione, ac juxta Suae M-tis intimationem partem exercitus nostri transmittat, qui communi consensu alia via hostes aggredi possit, nisi Turcarum exercitus nostris insuperabilis eisdem imminens, haec omnia intervertat, quod ne contingat difficultatibusque suboriendis via praecludatur, medio V-rae D-nis apud Ser. Reg. M-tem summa confidentia instamus, velit Sua Reg. M-tas, exercitus ulterius promouendo, passus, quibus exercitui Suczauiam obsidenti incommodari posset, hostibus praeripere, quo commodius partem exercitus nostri in candidi erga Ser. Reg. M-tem ae Rempublicam affectus et testimonium, non autem auxiliandum, (cum Ser. Reg. M-tis Exercitum eo non egere sciamus), transmittere possimus, assecurantes per Eandem Ill. D-nem

V-ram Suam M-tem sincerissime, quantum vires Regni nostri ac circumjectarum Nationum, et prae caeteris Turcarum vicinitates patientur, (quibus invigilando Ser. Reipub. Polonicae, imo toti orbi Christiano, non solum nobismet, nos servire credimus), nulla occasione promissis ac sponsioni meae defuturos. Rumores de statu Passae Szilisztrensis aliquantulum refrixerunt, neque dubitamus, eam animi sui intentionem minime nudaturum, antequam exercitum Scytharum et Kozakorum Boristeni (!) vicinum esse intelligat, quibuscum se conjungere possit. Nos tamen certo certius Danubium speramus cum exercitu trajiciendi ac se cum hostibus illis conjungendi occasionem ipsi facile eripi, si exercitus Ser. Reg. M-tis loca Mohilo aut Raszkoua approximauerint, quod quidem summe necessarium esse putamus, secus Passae Szilistrensis Scytarumque Buczakiensium excursio semper erit metuenda. Rogamus itaque Ill. D. V-ram, ut nos de progressu Exercitus Ser. Reg. M-tis certificare ne praetermittat. In reliquo Eidem firmam valetudinem et secundos rerum eventus precamur.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грамот. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (оригін.).

309. Юрій II. Ракоці до польського короля. Шесбурґ, 14. вересня 1653.

Дякує за лист, впрочім покликує ся на свій лист до Станїслава Потоцкого.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (оригін.).

310. [Стан. Потоцкий] до Юрія II Ракоці. Побужна, 15. вересня 1653.

Nisi pluribus SR. M-tis syncerus erga Ill-tem V-ram animi candor probaretur argumentis, hoc unum sufficeret, quod S. R. M-tas, ne communi oppugnandi hostis desiderio et voto V-rae Ill-tis necteret moram, suibus tam opportuno tempore Soczaviensi obsidioni armis adfuit, ut ostenderet, nihil magis ad magnorum principum spectare dignitatem, quam ut dictorum fidem factibus exequantur. Nec alia de causa SRM. cum universo exercitu suo Camenecum Podoliae versus iter continuat, nisi ut inde facilius super suscepto negotio cum Ill. V-ra conferre et, tam detento ad Soczauiam hosti spem euadendi adimere, quam ad forenses suppetias adventanti iter praecludere possit. Quod Ill. V-ram coniuncto pariter

nobiscum et inter copias Suae M-tis adnumerato exercitu suo studiose facturam, prout SRM-tas nihil dubitat, ita insinuatam quoad hoc Ill. V-rae pollicitationem gratissimo Regio excipit animo. Eam vero, quam Moldauiae Transalpinae a Sylistriae Passa imminere praevidet Ill. V-ra hostilitatem, simulque insinuat, quanto ab Ill. V-ra conatu in causa foederati Principis sit reprimenda, maxime Ill. V-rae vigilantiae attribuo, cupiens deinceps, si malum hoc perrexerit, ab Ill. V-ra praemoneri. Interim obsidioni Soczauiensi quam maxime insistendum esse censerem, quae si ulteriori apparatu bellico et maiori tormentorum copia opus habuerit, de transmittendis illuc absque mora omnibus ad hunc effectum necessariis Cameneci subsistens propediem SRM. persuadebo.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (копія.).

311. Воєвода молдавський Степан до Степана Корицїньского. В обозї під Сучавою, 18. вересня 1653.

Przyznawam, isz Wc. MM. Pan w zawziętey ku mnie przyiazni y poufałey correspondenciey statecznie perseuerare raczysz, gdy częstym pisaniem dobry ku mnie affek[t] swoy WMM. Pan wyswiadczasz y o ruszeniu się IK. Mci, PM. Miłosciwego, informuiesz mie. Za co iako wowinne Wci MM. Panu oddaię dzięki, tak tesz wzaiem de successu rerum mearum przy inszych occurrentiach Wc., MM. Pana, wiadomym czynię. Nic tedy pewnieyszego Wci MMP. oznaymic nie mogę, iako to, isz syn Chmielnickiego 12. praesentis będąc postrzelony z działa, w tym tygodniu umarł, plebs zas z Pułkownikami y Setnikami przy tey fortecie szancow poprawiwszy, broni się, ktorą przez szturm trudno wziąc, chyba głodem wymorząc; dlatego muszę ia od szturmow supersedowawszy, aby snac w ludziach szkody nie było, tak dlugo in obsidione trzymac, poki się albo nie podda, albo tesz w rozsypkę nie puydzie. O tatarach Budziackich daią mi znac, isz cicho siedzą; mam tam posłancow swoich, takze tesz y w Krymie, ktorzy iaką mi ztamtąd przyniosą wiadomosc, Wci MMP. teyże godziny przeslę. Piszą mi tesz słudzy moi z Gałacu, isz posłancy Hospodara Multanskiego przy Tatarach, z Krymu do niego powrociwszy, to referowali, isz Chmielnicki posłow swoich do Chana posłał, gorąco go prosząc o posiłki, aby synowi swemu mogł do Wołoch na odsiecz posłac, ktorym Chan tak odpowiedział, iako syn Chmielnickiego mimo rozkazanie moie szedł do Wołoch, tak tesz nie tylko posiłkow, ale y zadney

zywey dusze niech odemnie nie spodziewa się; przeto nie rozumiem, aby Tatarowie do Wołoch wtargnęli, chybaby molem suam przeciwko woyskom IKMci obrucic mieli, na co pilne mam oko y Wci MMP. oznaymic nie omieszkam. Co się zas coniunctiey woysk naszych z woyskami IKMci tycze, ia iakowo przez IMc. P. Posła IKMci do mnie obligowanego declarował się, tak tesz to do effectu przywiesc chcę, a zwłascza z moiey strony radbym się tam na vsługę IKMci ze wszytkim woyskiem moim ruszył, kiedyby P. Bog tak prędko sprawy moie w dostaniu nieprzyiaciela prosperare raczył.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригін.).

312. Юрій II. Ракоці до польського короля. Шесбурґ, 22. вересня 1653.

Вірительна грамота для послів: Івана Бетлєна де Бун, наджупана комітату Торда і асесора суду, і Михайла Мікеша де Заболя, підполковника надворної кінноти, висланих на переговори над справами теперішної війни.

NB! Такаж сама вірительна грамота адресована Regni Poloniae Reipublicae Statibus.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (оригін.)

313. Семен Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 28. вересня 1653.

Тиміш хотїв зробити умову з вождами, котрі його облягають, але сї не пристали на се. Кажуть, що там є кілька тисяч Поляків, котрі конче хочуть дістати Тимоша в руки. Перед кількома днями прийшли з Молдавії знатні бояри і духовні в посольстві від цїлого краю із підписами на листах, домагаючи ся, щоби султан не позволив козаками нищити краю, не віддавав стола Лупулови та потвердив Степана, за котрим стоїть цїлий край. Neben diesem Brief war auch Spezifikation, was sie ausserhalb des Tributs versprochen: dem Sultan 40.000 Taler, dem Gross-Vezier 30.000, seinem Chetaia oder Hofmeister 15.000, ohne was der Walide und anderen Ministern a parte verehrt müssen werden. Der Gross-Vezier hat ihnen zur Antwort gegeben, der Sultan habe weder des Lupulo, noch des Stephan, vonnöten, der ihme treu und gehorsam; sowohl des Lupulo, wie des Stephans Sache, (sagte der

Vezier), stehe in seiner Hand, er wolle aber den Sultan bitten und ihrem Anbringen favorieren, aber das Geld müsste bereit sein. Gestern ist die Konfirmation für Stephan resolviert und befohlen worden, man solle die Fahn und was dazu gehört fertig machen. Від Хмельницького вернув Турок, котрого вислано перед двома місяцями зі зазивом, щоби гетьман не мішав ся в Молдавські справи. Хмельницький відповів, що годї лишати жінку і дитину воєводи ворогам на поталу і просив, щоби Лупулови віддали його край.

Про інтриґи семигородських послів в портї против цїсаря.

Aus Siebenbürgen ist ein Kurier gekommen, hat begehrt, die ottomanische Porten wolle dem Chmielnicki schreiben, dass er an Siebenbürgen nichts tentieren, und im Fall er dawider täte, der Bassa zu Ofen und in Silistria Siebenbürgen sukkurieren sollten. Der Gross-Vezier hat ihm abgeschafft, dass die Siebenbürger dergleichen Unruhe erweckt, und ist ohne das ein Mann, der kaum 3 Worte redet, wird gewisslich mit demselben Abgeordneten sich in kein Diskurs eingelassen haben....

Держ. архів у Відни. Turcica. (оригін.)

314. Іван Б. Вісконті до цїсаря Фердинанда III. [Відень 2. жовтня 1653.

...Il Prencipe di Transilvania continui nella buona dispositione di unir tutte le sue forze, aggiunte quelle de collegati, con l'esercito regio, per poter con maggiore uigore debellare i Cosacchi ribelli e, perchè il domino Transiluano fa continue instanze, per esser sicuro dalla parte di Vestra Ces. M-tà, così il Ser. Re, mio Signore, la prega instantemente, di leuargli ogni ombra in quei confini sin'a tanto, che si trouerà impegnato con S. M-tà Regia in quelle parti, nelle quali si spera ogni bon esito, se esso Ragozzi corrisponderà alle promesse. Desidera percio il Ser. Re, mio Signore, che Vostra Ces. M-tà con un corrier espresso resti servita, d'assicurare il Ragozzi del mantenimento della pace.

2-o perchè dubbita il Ser. Re, mio Signore, ch'il bassa di Silistria si muovi a soccorrer il Chmelnicki, il quale dissegna assolutamente, di portarsi a dare aiuto al proprio figlio assediato in una fortezza, chiamata Socaua, percio doppo d'hauer mandati soccorsi considerabili al Ragozzi, ha stimato accertato, di passare con tutta l'armata reggia a confini di Valachia, per dare calore al assedio, essendo rinchiusa parimente la moglie del vecchio palatino Lupulo

nella detta fortezza, e fare testa al Chmelnischi, onde prega V. Ces. M-tà, poichè forsi facilmente potria seguire un gran fatto d'arme, restar seruita di rinforzar le soldatesche alle piazze di Ungheria uerso il Turco, per ritardare i motioni, che a fauore de Cosachi si tiene, sia per fare il bassa massime, che l'unione del Transiluano e la sospensione degl'aiuti, che l' Chmelnischi spera da quel bassa, sono le più opportune consequenze, che si possono hauere per la depressione de Cosacchi ribelli, con la quale restaria libero il regno da graui pericoli....

Держ. архів у Відни. Polonica. (автогр.).

315. Семен Регіґер до цісаря Фердинанда III. Царгород, 7. жовтня 1653.

Порта потвердила Степана на воєводськім стільци, бо при теперішнім положеню і з огляду на союз тих князїв з Польщею не могла нїчого иньшого вчинити. Курієр з Волощини доносить про смерть Тимоша. Козаки заїняті війною з Польщею певно тепер покинуть Лупула.

Weilen des Lupulo Partialisten allzeit vorgeben, dass des Mattheo Viktorie wider Lupulo und Kosaken im Mai nicht so gross gewesen, als wie man spargiert, also hat er diese Tage 70 Kosaken allhero geschickt und der ottomanischen Porten solche auf die Galeeren verehrt, beinebens sagen lassen, er habe noch viel in seinen Salzgruben und anderwärts in Eisen arbeiten müssen; sonst weiss ich mich zu erinnern, dass dazumal vorgeben worden, er, Mattheo, habe nach erhaltener victoria keine Kosaken gefangen nehmen wollen, jetzt befinde sich das contrarium.

В Волощинї заворушеня і невдоволенє з воєводи Матвія.

Держ. архів у Відни. Turcica. (оригін.).

316. Joannes Kemény Stanislao Pothoczki, exercituum regni Poloniae Duci Campestro. В обозї пїд Сучавою, 8. жовтня 1653.

Literas V-rae Ill-tis, per Magn. Koriczky ad me datas, post redditum ejusdem medio Magn. Domini Kondraczkij peramanter accepi, continentiamque earum diligenter percepi, et quod attinet promissionem Cels. Principis, Domini mei elementissimi, ratione quorundam exercituum, ad servitia Sacrae Majestatis Regiae mittendorum, novit V-ra Ill-tas ex nuperis Cels. Principis literis, quo fine me Sua Cels. ad hoc loca expediverit et qualia negotia statum praesentem concernentia effectuanda commiserit, inter quae cum

hoc sit praecipuum, qualiter et quantus exercitus ex parte Cels-nis mittendus esse debeat, certo igitur sibi V-ra Ill-tas, imo etiam Sacrae Regiae Majestati persuadeat, oro, Celsissimum Principem meum constanter inhaerere suis promissis ejusque mandato jam rebus obsidionis hujus, in modernis, (quos bene novit), terminis adductis, de expediendo exercitus ac aliaque negotia mihi commissa V-raeque Ill-ti communicata, seriam velle habere consultationem cum Magnifico Domino Makhoczkio, commissario Sacrae M-tis Regiae, (per quem ac literas ejus a Sua M-te sum praemonitus), aliisque officialibus, ac quanto potest fieri citius modoque commodiori, exercituum Cels. Principis mei partem, adjungendo confoederatorum etiam quarundam copiarum, promissa expedire effectualiter intendam; Cels. Princeps meus non dubitans, primum Sacram Majestatem Regiam, at post etiam V-ram Ill-tem christiano, sapientique ponderaturam judicio, qualis patriae nostrae sit status, cujus dum securitati etiam pro [...] debeamus sinceritatem promptitudinemque affectum Suae Cels., imo ipsam etiam realitatem promissionis favorabili sint suscepturi animo, ut qui in omnibus sibi possibilibus rebus Suae M-ti Vestraeque Ill-ti gratificarum summo studio intendit. Caetera ad relationem Magnifici D-ni Makhoczkij appellans, Vestram Ill-tem diu foeliciter valere desidero.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. царст. Поль. сн. съ Транс. св. 1. (оригін.).

317. Joannes Kemény ad regem Poloniae. В обозі під Сучавою, 11. жовтня 1653.

Binae Sacr. Regiae M-tis V-rae literae, per Mag. D-nos Marium laskolski et Sebastianum Maschowski mihi redditae, ac mandata eiusdem exposita sunt, quibus humilime ac omni, (ut par erat), demissione intellectis, cum Cels. etiam Prinseps Transiluaniae... me expediendo, id prae caeteris in animo habuerit, ut promissis Sacr. Regiae M-ti V-rae ac Serenissimae Reipublicae factis, absque protelatione satisfacere possit; mandato itaque Sacr. Regiae M-tis V-rae ac jussui Cels. Principis mei parere uolens, quicquid in potestate mea situm est, iuxta possibilitatem uiriumque Transiluanicarum annitor, promissa in effectum deducendo, officio meo satisfacere. Caetera relationi Mag. D-ni Marii Jaskolski committens, ac Sacram Regiam M-tem V-ram diuinae protectioni commendans...

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. и. Пол. Снош. съ Транс. св. 1. (оригін.).

318. Молдавський воєвода Степан до польського короля. Під Сучавою 12. жовтня 1653.

Stateczniem ia, czego Wasza Krolewska Mosc, Pan Moy Miłosciwy, po mnie potrzebuiesz, przez Posła WKMci przez IM. Pana Jaskulskiego, Straznika woyskowego a Rotmistrza WKM., wyrozumiał, ktoremu zarazem y sprawy moie opowiedziałem. A odebrawszy ia nad zasługi moie większą od Waszey Krolewskiey Mosci łaskę, y na dalszą zarabiaiąc, według sił moich ludzi do vsług WKMci bez zabawy odsyłam. Życząc etc...

Мословскій Гл. Архивъ МИД. Гр. цар. Пол. Снош. съ Молд. св. 1. (opuзin.).

319. Молдавський воєвода Степан до польського короля. Над Молдавою, 19. жовтня 1653.

Powruciwszy posłowie moi ze Zwanca, wysoką Naiasnieyszego M-tu WK. Mci, Pana Mego Miłościwego, łaskę y dobry ku mnie affekt opowiedzieli mi, za co iako winne oddaię dzięki, tak tesz aeternum Naias. M-towi WK. Mci, Panu Memu Miłosciwemu, obligatus zostawam. Succurs według obietnice y umowy moiey a affectaciey Naias. M-tu WKMci, Pana Mego Miłosciwego, tysiąc koni Wołoszy z vrodzonym P. Ionaszkiem Kuparem Perkałabem Chocinskim posyłam pod Chocin, pokornie upraszaiąc, abys Naias. M-t WKMć, PM. Miłosciwy, tę małą garstkę ludzi przyiąc raczył, gdysz więcey posłac nie mogę dla wielu przyczyn, ktore wzwyz pomieniony Poseł moy ustnie Naias. M-towi WKMci, PM. Miłosciwemu, opowie, ktoremu racz zupełną wiarę dac. Od Xięcia IMci Siedmiogrodzkiego także posiłki oraz wyprawiłem.

Мословскій Гл. Архивъ МИД. Гр. цар. Пол. снош. съ Молд. св. 1. (opuзin.).

320. Михайло Варжицький до краківського каштеляна. З обозу під Жванцем, 23. жовтня 1653.

...Poseł od Rakoczego die 20. octobris przyszedł do króla, kędy oddał konia z bogatem wsiedzieniem bardzo i ofiarował 12.000 wojska królowi, które wojsko idzie z nami na Ukrainę. Po napisaniu tego listu, die 23. octobris, przyszła wiadomość, że Tatarowie tylko już byli od obozu 4 mile, kędy naszych bardzo wiele nabrali... i chorągwie dwie znieśli, jedną p. Suchodolskiego kozacką, a drugą wołoską...; podjazdów naszych kilka się powróciło, zadnego języka

nie przyprowadzili, tylko to powiadają, ze Chmielnicki jest pod Moilowem i tatarskie wojska wielkie przy nim, czego nowotny Hospodar listem potwierdził, który daje znać królowi, że Chmielnicki złączył się z Hanem i ordy wszystkie przyszły już do niego.

Інст. Осолінських. рукоп. ч. 189. ст. 654. (копія).

321. Семен Реніґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 27. жовтня 1653.

Силїстрійський паша доносить, що у нього перебуває польський посол, welcher ihn um gute officia ersucht, dass die ottomanische Porten ein Botschaft akzeptiere und ein Friedensprolongation eingehe; noch ist allhier keine Resolution erfolgt. Лист нового молдавського воєводи, котрий прислано перед трома днями, подає до відома, що Сучава піддала ся, бо 7.000 козаків, котрі там були, відійшли домів; жінка і дитина Лупула находять ся в руках Степана. Про Лупула нїчого не чути. Заворушеня в Волощинї притихли.

Держ. архів у Відни, Turcica. (оригін.).

322. Avisi di Polonia. Варшава, 15. падолиста 1653.

Finalmente de lettere del campo pare, che ci chiarischino della venuta de Tartari, se bene variano nel numero e se vi sia in persona il Chan, scrivendo alcuni esser da 60.000, chi 50.000 et altri 40.000, mentre varie erano le relationi, che se ne havevano da alcuni d'essi, fatti prigioni... et essendosi saputo per certo, che gia erano molti giorni, che si ritrovavano in Ukraina, e procrastinando contro il lor solito il combattere, ancorchè sollicitati dal Kmielnicki, faceva fare varii giudicii, o ch'essi non osassero di combattere per le notitie, che possono haver havute dalle forze di S. M-tà, o che pensassero a qualche stratagema, tuttavia si credeva, che non potesse tardarsi a sentire i lor fini, già che la campagna è priva de pascoli et i freddi e giacci, che cominciano, li fanno prender risolutione.

Anco il Chmielnicki si ritroua in campagna con 20.000, se bene, per quanto si rifferiva, poco atte al cimento dell' armi. Alli 27. scorso havevano le truppe del Transilvano passato il fiume Tira e s'erano congiunte all'essercito di S. M-tà, delle quali restava molto contenta, per esser ben montati, et il lor generale era stato molto ben visto da S. M-tà. Alli 28. poi era comparso di ritorno da Sociava il s. Machowski e fece relatione, di quanto era seguito

nella resa di quella piazza, scusandosi circa quello le veniva opposto, per esser stato troppo indulgente nelle capitolationi di essa, onde dal Gr. Cancelliere del Regno alla presenza di S. M-tà e de senatori gli fu parlato con qualche sentimento, comandandogli, che metesse in scritto, quanto era seguito, per giustificarsi nella prossima dieta.

Era stato novamente sentito il generale de Transilvani, il quale s'era offerto a S. M. d' andar in traccia de nemici con mille de suoi soldati, al quale s'era unito altro capo principale de nostri con 1200, per poter meglio resistere in caso d' incontro.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (копія.).

323. Молдавський воєвода Стефан до польського короля. Роман, 18. падолиста 1653.

Posłancy moi w blisko przeszłą sobotę wyiachawszy od Chana, tę dnia dzisieyszego przyniesli mi wiadomosc, isz Chana wzey[1]). Baru odiachali, ktory z potegą swoią w gorę ku woysku KMci ciągnie, bo orda, koczuiąc tak długo w Vkrainie, nan narzeka y pragnie iako nayprędszey rozprawy. Ale widzę, Chan, iakom z tych posłancow zrozumiał, trwozy sobą, bo Chmielnicki woyska ledwo ze dwadziescia tysięcy ma przy sobie y to podłego. Cisz posłancy referuią, isz Chan 15. Novemb. miał posła swego wysłac do IKMci, zeby albo pole dał, albo pokoy zawierał. Widzę, żeby na teraz Chan łatwo się do pokoiu skłonił, bo vires Cmielnickiego są imminutae, ktorym confidere nie chce. Chmielnicki ordzie 180 miast za Buhem in praedam naznaczył, dla tego ze tak długo przy nim mieszkali, na co srodze narzekaią. To ia wszytko wysokiey Wci, MM. Panu, comitto consideracyey, vtrum pax z Chanem przy tey occasiey IKM. stabilienda, czyli tesz N-go Duce viribus vires tych nieprzyiacioł reprimendae.

P. S. Chan powoley w gure ciągnie, a na Chmielnickiego narzeka, ze woyska kozackiego mało ma przy sobie, mowiąc mu: „indignatus, iezeli woyska więcey nie zbierzesz, ia sam Polakom bitwy dac nie mogę".

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. и. Пол. снош. съ Молд. св. 1. (оригін).

324. Avisi di Polonia. Варшава, 23. падолиста 1653.

Il Transilvano non perdona ad alcuna spesa e diligenza nell' adunar cavalleria, per provedere a casi suoi, stando in gran dubio

[1]) Мабуть wyżej.

in qual senso possono esser interpretate le sue attioni alla porta.

L'essercito di S. M-tà s'andava giornalmente accrescendo, e tutti erano animatissimi al combattere e si videva in gran ordine, se spedivano ogni giorno novi regimenti di cavalleria alla custodia de passi...

Il Valacco faceva gran pratiche per i suoi interessi, onde si tinevan ogni giorno consigli segreti; ухвали тих нарад поки-що таїнi.

Dubitò l'anno possato il Chmielnicki, ch'un nobile Polacco bandito, commandante nel suo essercito, non volesse amazzarlo, che perciò lo fece arrestare, ma giustificatosi fu liberato; тепер наново мав бути увязненнй, але дізнав ся про се і утїк до короля.

L'ambasciatore di Moldavia haveva presentati a S. M-tà mille soldati a cavallo.

Прийшли нові вісти, що Татари havesse fatti gran danni alla campagna e fusse già giunto a vista di quello di S. M-tà, che stara tuttavia risoluta di combatterlo e già s'era cominciato a travagliarlo con cannone.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (копія).

325. Szultan Iszlam Gerei, Tartarorum Chami, literarum copia [до князя Ракоці] Умань, [грудень 1653].

Antehac cum humilimis literis homo Vester ad nos veniens benevolentiae prosequendae causa, interim hominem nostrum in manus hostiles devenire fecistis. Multa iurgia et contentiones extiterunt ex parte vestra, quamvis homo vester illi adfuerit. Regi Poloniae, quamvis hostis noster fuerit, saepe illi auxilium et exercitum misistis, qui turpi cum ignominia reversi sunt. Fidelem nostrum lukman Agam ad vos misimus, quem, ut par est, accipi velimus. Hominem nostrum, qui nescimus ubi sit, quaeratis et cum homine nostro, quem ad vos misimus, vestrum cum donis mittatis foedusque novum recipiendo juretis. Nam quousque homo vester non venerit novumque foedus nobiscum non pepigerit, fides vestris apud nos nulla erit hostemque cum vos habebimus, quo maior nemo. Cum Rege Poloniae pacem inibo et vos persequar... ac cum Tartaricis et Kozakorum copiis invadere volo regnum et ditiones vestras exuram et vastabo...

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Пол. Снош. съ Транс. св. 1.

326. Sefer Gerei Vezeri literarum copia [до князя Ракоці] [Умань, грудень 1653].

Посол князя приніс листи покірні, але брехливі. Homo vester dimissus nostrum ad castra Polonorum duxit, in periculum traxit, vobisque volentibus in manus hostium incidit... Quod vos fecisse si negaretis, auxilium, quod regi Poloniae misistis, id comprobat, qui venerant, magna cum ignominia reversi sunt. Мимо того всего просив хана за князя et ob id ad vos Tolimanum Agam miserunt, qui ad vos ubi pervenerit, iussa facietis. Legatum priorem[1]), qui vestra culpa nescimus quo factus sit, quaeri faciatis et homines fide dignos cum donis huc mittentes, nova foedera et pacta facietis... A parte Regis Poloniae obses venit, pax erit, а хан з козаками піде на Семигород, коли князь не зробить того, що має поручено.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1.

327. Сем. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 10. грудня 1653.

Молдавія і Семигород дуже боять ся козаків і Татарів та просять у Порти, щоби заказала ханови і Хмельницькому нападати ті краї. Порта вдоволить їхному бажаню, але нещиро, лиш про око, бо всї три князї почали війну без дозволу Туреччини і вона їм сього нїколи не забуде. Der Hassan Aga, gewesener Botschafter, ist auch der Meinung, es werde in der Moldau und Walachei nicht also beruhen, denn Lupulo lebt noch, wenn er auch in Tatar-Han Händen. Seine Tochter, Witwe nach jungem Chmielnicki, habe, (wie etliche sagen), einen Sohn und posthumum geboren — отже козаки не лишать Молдавії в супокою. Коли Польща побідить, то було би се добре і для згаданих трох князїв; в иньшім випадку грозить їм небезпека.

Ренїґер мав 6-го авдієнцію у Мурата-баші, котрий зробив йому закид, що цїсар помагає Венеціянцям; so hätte man auch wider ihren Freund, die Kosaken und Tartar, beiden Woiwoden 30.000 Mann Sukkurs geschickt. Er habe zählen lassen, wie sie bei Kaschau vorübermarschiert... Може цїсар про се й не знає і Угри післали вийско без відома цїсаря; він писав про се тричи до палятина, але не дістав відповіди.

Ренїґер відповів, що вість про посилку 30.000 жовнїрів зовсїм неправдива і що цїсар зовсїм не мішає ся в тоту війну;

[1]) Тохтамиш-аґа, гл. Kubala Szkice, II, 278.

dass etwa ohne Dero allergn. Vorwissen und Erlaubnis einer oder der andere in selbige Dienst gegangen, ist nicht E. Kais. Mt. oder den Grenz-Obristen zuzuschreiben.

Держ. архів у Відни, Turcica, (оригін.)

328. Джустініяні до сіньорії Відень, 13. грудня 1653.

L'ambasciatore Transilvano prima di partir dalla corte del Re di Polonia si lasciò intender quasi apertamente della dispositione del Prencipe suo padrone alla rottura col Turco; anzi s'espresse, che teneva la guerra col Turcho per inevitabile; per i proprii riguardi e per il stato, in cui s' attrovano di presente le cose in Transilvania, non poter il suo prencipe dichiararsi il primo, ma che starebbe a vedere le dispositioni et operationi degl' altri prencipi della lega.

Oltre, quanto VV. EE. vedranno da avisi di Polonia, mi vien scritto da buona parte, ch'a 5. del mese passato s'era fatta expedition espressa dal campo di Polonia verso il Gr. Duca di Moscovia, щоби повідомити його про інтриґи Хмельницького з Портою, при чім король обіцяв вислати комісарів для залагодженя непорозумінь з царем.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

329. Avisi di Polonia. Варшава, 21. грудня 1653.

Надійшов лист з поля війни з 1. грудня, який доносить, що король рішив ся йти против ворога. До сього листу долучено письмо ханового канцлєра до великого канцлєра коронного; в тім письмі звертає увагу на зборівську умову, висказуючи жаль, що єї не виконано, анї супроти козаків, анї супроти хана, та не прислано звичайних дарунків; пригадує на зложену присягу і висказує надію, що Бог покарає віроломних; подає до відома, що Татари прийшли боронити козаків, тому най король визначить місце, щоби спробувати своє оружє з ханським, а коли уникає битви, то нехай бодай пічне пересправи мира...

З сього листу набрали Поляки переконаня, що вороги слабші від короля і що хочуть заключити мир. Великий канцлєр відповів, що то Татари зломали присягу, бо обіцяли вже більше не нападати Польщі, а тепер напали, тому то припізнила ся висилка звичайних дарунків; що козаки визивали короля і не лише не позволили шляхтї вертати на свої добра, але убивали

панів; що король пішов війною не на хана, а щоби покарати збунтованих своїх підданих, e che s'ingannavano a persuadersi, d'essersi ritirata all'aviso havuto della lor venuta, ma che altri rispetti havevano così persvaso et il trincierarsi era cosa ordinaria, quando si fermano gl'esserciti in un luogo; che però S. M-tà aspettava, mentre il viaggio era bene, per darle, come a forastiere, il ben venuto; che a tutte le proposte loro erano pronti, ma che si risolvessero quanto prima e che attendeva altri avisi, sperando, che sicuramente haveria permesso il ritorno al messaggiere.

Qui però si sta con gran desiderio delle risposte e, per qualche si raccoglie dalle lettere comparse delli 4. et 8., par, che le prime faccino credere, che più tosto le cose s'incaminassero a trattati di pace assai vantaggiosa a S. M-tà per i riscontri, che se n'havevano da più lettere de capi Tartari; ma le ultime par, che più tosto ci persuadino, che si termineranno tutti gl'affari con l'armi.

Держ. архів у Відни. Disp. di Germ. (копія).

330. Avisi di Polonia. Варшава, 28. грудня 1653.

23-го прийшов лист з поля війни з 10-го, не приносячи нїчого нового, solo che tuttavia vi fosse qualche trattato d'accordo con i Tartari, senza però intermettersi anco le applicationi alla bataglia; очікують повороту посла з остаточними условинами. Пора року не позваляє на довшу кампанїю, massime che per le scorrerie nemiche si provava qualche strettezza de viveri nel campo regio.

Опісля прийшов лист з 20-го з вістию, що татарскі комісари ставили зразу такі условини, що не заслугували навіть на відповідь, але потім так спустили, що є надїя на мир; тому всї чекають що хвилї на нові вісти.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (копія).

331. Юрій II. Ракоці до [ґр. Форґача]. Феєрвар, 30. грудня 1653.

Pro benigna eaque singulari S. Caes. M-tis in nos propensione, in nuperis benignis suis ad nos datis declarata, volentes debitas dare gratiarum actiones, ea propter nunc peculiares nostros ad S. M-tem expedivimus; ac ut defuncto jam nostro benevolo pacis et quietis amatore, pietissimae memoriae Palatino, nonnullorum malevolorum sinistrae informationes de moderno rerum statu confidantur, demisse S. M-tem superinde informare voluimus. Nos in bona

valetudine et quiete sumus, bella quoque vicinarum provinciarum cessaverunt. Poloniae Rex pacem inivit cum Tartaris, quae ab utraque parte facta permutatione peculiarium virorum ratificata et confirmata est, de qua pace cum Cosacis non est tractatum, hoc saltem de iis a Tartaris responsum Polono, sunt vestri subditi Cosaci et serviant vobis, si oboedire noluerint, una vobiscum insurgemus contra eos; certum est, satis superque sunt desolati et in captivitatem tracti a Tartaris Cosaci, foedus inter eos et societas belli haec ipsis lucra et commoda attulit; Tartari jam conclusa hac pace ad sua sese receperunt, Poloniae rex sua castra ad antiquam Ukrainam, (ut ipsi vocant), collocavit et condescendi fecit, hac adhuc hieme, si volunt, Cosacos subjugare poterunt. Vaivoda Stephan in sua provincia Moldaviae est in quiete; de Lupulo spargatur quidcunque per homines inquieti animi malorumque rumorum fabricatores, vera nec est fama. Ungarus miles, qui erat penes regem, cum magna laude et multis recomendationibus dimissus rediit. Vestra Dominatio ne credat ficticios quosvis rumores malevolorum, derideat potius, obmutescent enim in tempora tales, sicut animal quoddam.

Архів міністр. війни у Відни I/2 (оригін.).

332. Instructia Mariuszowi Iaskolskiemu, Straznikowi Koronnemu, do Chana Isłan Giereia. [Липень, 1654].

1. Krol nieraz iuż deklarował przyiazn. Teraz iednak, kiedy Han na zatwierdzenie tego związku Posła swego Suliman Agę do Krola przysłał, pokazał Krol wszystkiemu światu przyjazn z Hanem zawartą, sam y z Rptą przysięgą utwierdziwszy, spodziewaiąc się ze i Han na zawarcie Pact społecznych przysiąze.

2. Poseł ma uwazac, aby wszystkie Condycye bez zmiany były przetłumaczone i nic nie przydano.

3. Przedstawi, aby Han żadnej przyjazni z Chmielnickim sobie nie obiecywał, bo ten poddał się Moskwie, ale złączył się z Krolem przeciw Moskwie i kozakom.

4. Co do sposobu prowadzenia woyny, w tey mierze bez omieszkania i za częstym przesłaniem wedle potrzeby od Hetmanow IKM. będzie miewał Han wiadomosc y potrzebną instructią.

5. X-zę Siedmiogrodzki i obaj Wojewodowie Wołoscy zawarli przyiazń z królem, zatem żądac, by i Han ich uważał za przyiaciół i wezwał do woyny przeciw wspolnemu nieprzyiacielowi.

6. Prosic, aby Han obsides danych w Kamiencu odesłał.

7. Upominki Hanowi za lat 4 i ten 5-ty rok · będą zapłacone.

8. Prosic, aby Han wypuscił Sapiehow w potrzebie wziętych i innych więzniów.

9. Cokolwiek by się dostało (w wojnie z Moskwą) ziemie y zamkow nieprzyiacielskich, to wszystko ma służyc Krolowi, iesliby zas ktore miały Hanu poddac się, te maią isc na stronę Hana.

10. De modo gerendi belli umawiac się podług instructiey Hetmanow.

Dodatkowa Instrukcya (po przyjsciu wiadomosci o smierci Hana).

Nastawac aby nowy Chan przysiągł Pacta i aby pod zadnymi pozorami nie odwlekał sprawy. Gdyby poseł zrozumiał, że iaka iest odmiana, przyszłoby do tego rzeczy przywodzic, zeby poprzysiągł wedle dawnych Pakt Krolowi, nigdy Kozakom nie pomagac ani Moskwie przeciwko Krolowi. A mybysmy tez takie przez tego Posła posłali. A te teraznieysze musiałby P. Poseł nazad przywiesc.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Метрика Коронна т. XXXIII. (*копія або зміст*).

333. Instructia Panu Mikolaiowi Bieganowskiemu, Chorążemu Lwowskiemu, Posłowi wielkiemu od IKM. do Cesarza Tureckiego. Львів, 2. сїчня 1654.

Має впевнити про приязнь короля. Оправдати, що король досї не пожелав султанови щасливого поступленя на престіл, але ізза постояних воєн було се немисливе. Вказати на ріжні прислуги віддані Туреччинї Польщею, а особливо на се, що коли козаки хотїли помагати Венеціянцям, король Володислав IV їм се заказав і тому вони збратали ся з Татарами против Польщі.

І тепер Польща не дала Туреччинї нїякої причини до ворогованя, owszem gdy Chmielnicki z swawolenstwem Kozackim, z Tatarami złączonym, w taką się wbił hardosc, ze nie kontentuiąc się swoią chłopską conditią, opustoszywszy przed dwiema laty Panstwo Wołoskie, pod praetextem zpowinowacenia się z Hospodarem Wołoskim nato swoie obrocił intentie, zeby na Multanskim Hospodarstwie syna swego osadził, a sam przy Ruskich krajach ostawszy, w iedney wierze z Wołoskimi, Multanskimi y Moskiewskimi Panstwy będąc y zgodzie, mogł bydz straszny nie tylko Krolowi IM. ale y Porcie.

I gdy tak smiało na Panstwo Wołoskie nastąpił przez syna swego, ze ie z dostatkow złupił, wiedząc IKM., ze to na zdradę Cesarza IM-ci Tureckiego vczynił, zaraz się z woyskami swymi ku granicy zemknął, aby mu nie dopuszczał do Wołoch wchodzic.

Має жалувати ся на хана, що против турецько-польської умови нападає Польщу, і то не лише поодинокими ордами, але два рази сам зі всїми війсками приходив, — і спитати ся, чи се стало ся на приказ Порти.

Naostatek pokazac, ze Porta, tak sławne y wysokie Panstwo, iednego chłopa prostego przyiazn sobie powazyła, kiedy Posły Chmielnickiego przyimowała, do niego swoich posyłała, tytuł Xięcia Ruskiego mu dawała; iezli to mogła czynic, niech się sama w tym osądzi. Są y listy dowodne, ktore pod Beresteczkiem znaleziono, do Chmielnickiego od Porty posłane.

Nakoniec wywieść potrzeba zdrady y obłudy Chmielnickiego, ze z nikim sczerze nie postępuie, bo wiary y przysięgi IKMsci, Panu swemu, y Rzptey nieraz vczynioney nie pełni. Raz IM. Cesarza Tureckiego szuka, drugi raz Moskiewskiego, aby tylko kazdego na rzeczy trzymał, a zmocniwszy się, do Moskwy się przyłączył, a przez potęgi złączoney Greckiey wiary mogł potym Wołochy y Multany osiadszy (!) przez Praktyki. Iakosz Cara Moskiewskiego Posłowie to deklarowali, ze on wiarę Grecką woiuie, gdy się za nim przyczyniali. Zkąd łacno osądzic, iako Ruskie Panstwa, Wołoskie, Multanskie, a przytym przyległe, ktore są pod Cesarzem IMCią Tureckim a grecką wiarę trzymaią, gdyby miały bydz pod iego posłuszenstwem, pociągnęłyby Grecią, Macedonią, Serbską y Bułgarską Ziemię, przezcoby Patriarcha zmocnił swoię grandecę.

Тому посол має всїми способами старати ся, щоби Порта не позволила ханови помагати козакам і король мав таким чином спромогу, привернути козаків до послуху.

Московскій Главный Архивъ МИД. Метрика коронна XXXIII. (копія.).

334. Джустініяні до сіньорії Відень, 17. сїчня 1654.

Гонець принїс нинї з Польщі подробиці про заключений мир. Ch'il Re vi accordescese quasi forzatamente, havendola sottoscritta senza l'assenso di S. M-tà il Marescial del Regno e il Gran Cancelliere nella campagna sotto Camieniez. Il Re vi consorse come a cose fatte, non cognoscendo bastante la sola sua autorità a retrattarla, anzi preconobbe precipitata la pace [.....] dal timor

di battaglia nei Polacchi; motivo a due preaccennati ministri di Polonia, d'abbracciarla a chiusi occhi et far chiuder la bocca al Re. Хмельницького не лише влучено до мира, але й до союза, потверджено йому гетманський титул і дозволено держати 24.000 козаків.

Татари вдоволили ся обітницею заплати великої суми до кількох місяців титулом воєнного відшкодованя; si puo dir, comprata pace con oro, ma che forse la pagherà col ferro, e come credon molti, che bilanciano gl'appetiti de Tartari e la necessità e timor de Polacchi.

Інтересно, що в тім трактаті мав свою руку силїстрійський паша et essersi i Tartari regolari col di lui arbitrio et commando; scaturisce quest ordine al Bassa della Porta et è massima assoluta de Turchi, di non haver ch' una guerra — видко хочуть дальше вести війну з Венецією.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

335. Джустініяні до сіньорії. Відень 24. сїчня 1654.

Le condicioni della pace di Polonia co Tartari, poco honoreuoli per Polacchi, rimangono sepolte; le publicano Polacchi diverse da quelle, che s'erano disseminate; la verità è, che procurano nasconderle, come prodotte da timore. Questo trattato di pace è un accordo instantaneo, non maturamente concluso; l'essecution dipende da molte circonstanze et accidenti.

Il più sussistente di questa trattatione consiste nell'havervi havuta la mano i Turchi. Si riconferma, ch'il bassa di Silistria habbi havuto ordine dalla porta, di inhibir ai Tartari il daneggiar la Polonia et astenersi da provocationi. Il Bassa con quest'ordine ha intimoriti i Tartari e conclusa la pace con Polacchi.

Польща має вислати посла до Царгороду, щоби подякувати Туркам, d'haver trattenuti i Tartari dai danni alla Polonia; procurerà sicurezza al Transilvano, gl' affari del quale non si sà come restino cautelati nella predetta pace; cercherà consolidar amicitia tra Polonia e la Porta.

Козаки включені в мир, ma non con giuramento, nè scrittura; король хоче, щоби козаки у війні служили Польщі, також рішено, що Поляки можуть стояти на Україні, отже козаки не можуть довіряти мирови.

Турки не журять ся справами Молдавії; їхним бажанєм є, щоби був мир між Польщею і Татарами. Лупул тепер у хана.

Кажуть, що з Порти прийшов наказ до хана, щоби прислав Лупула до Царгороду і таким чином усунув причину заворушеня.

Держ. архів у Відни. Disp. di Germ. (оригін.).

336. С. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 27. сїчня 1654.

Довірочно донесено, що жінка і син Лупула живуть, та що вість про їхню смерть для того розповсюджує ся, щоби воєвода не мусїв їх видати Портї. Die Agenten aus der Moldau und Walachei haben dem Panaioti gesagt, dass sich der Petrasko, welcher an E. Kais. Mt. Hof für einen Truchsess gedient, bei den Kosaken befinde und sei von E. Kais. Mt. zu diesem Ende dahin abgeordnet werden, damit er die Kosaken wider sie verhetze und anführe, welches ich aber durch Panaioti per discurso genugsam ableugnen lassen.

Держ. архів у Відни. Turcica (оригін.).

336. Instructio generoso Ioanni Szomowski. Sacrae Regiae M-tis Aulico, ad Ill-um Palatinum Transylvaniae data, Varsaviae 28. сїчня 1654.

Ablegatus noster dabit se itineri quantocius poterit curabitque, ut ante 25. Martii ad nos redeat, vel saltem significet, quod responsum habebit.

Aliquot diebus antequam perveniat ad locum residentiae Ill-mi Palatini de adventu suo significabit. Cum vero ad audientiam admittetur, inprimis salutabit nomine nostro Ill-mum Principem, eique longaeuam valetudinem et felicissima quaeque comprecabitur; de constanti denique regio nostro erga Ill-mum Principem affectu illum certum reddet. Narrabit deinque, quod nihil magis optamus, quam ut coepta inter nos et eius Ill-tem stabilitaque bonae vicinitatis officia indesinenter continuentur, propter mutuam securitatem tam Regni nostri, quam Ditionum eius Ill-tis. Ac proinde, uti pro nostra parte nihil omittimus eorum facere, quae ad removendum commune periculum spectant, ita de medis et medijs, quae hoc faciunt, confidenter cum Ill-te communicamus, nihil dubitantes, quod communicata negotia secreto habebuntur, et quae fieri in hanc rem ob eius Ill-te poterunt, sedulo peragentur. Videt bene eius Ill-tas, quam sit formidabile, non tantum Regno Poloniae et

Transylvaniae, sed etiam alijs Christianitatis partibus foedus et vinculum inter Tartarorum Hanum et Cosacos, quod siquidem hucusque armis abrumpi non potuit, neque ea in posterum sunt omittenda, tamen existimamus alia etiam media adhibenda ad abrumpendum nefarium foedus. Rogabit itaque legatus noster nomine nostro, ut Ill-mus Palatinus Transylvaniae per suos Agentes sedulo informare iubeat Portam Ottomanicam eiusque Ministros, quod potentia ista coalita ex Cosacis et Tartaris sit maxime periculosa Portae Ottomanicae in eamque breui sit redundatura. Postquam enim nos Cosacis securam pacem dederimus, non quiescent simul cum Tartaris, sed in Turcas se vertent, praesertim cum Cosaci apertum mare Euxinum habeant, et deinceps habituri sunt, et Tartarorum Hanus alias Cosacorum vires suasque in Domum Ottomanicam conuerteret. Neque aliter hoc periculum amoueri poterit, nisi Turcarum Imperator modernum Tartarorum Hanum exautoret et deponat, aliumque substituat, qui foedus tale cum Cosacis habere non possit. Quod si deponendus non uideretur Tartarorum Hanus, saltem hoc eius Ill-tas curet, ut Tartarorum Hano mandet Turcarum Imperator, ut foederi cum Cosacis renunciet curetque, ut Chmielnicium captum Portae Ottomanicae tradat in signum et documentum fidei et subiectionis. Si res ista separatis Tartaris a Cosacis dissolueretur, et nobis facilius esset, solos Cosacos a foedere auulsos comprimere. Non dubitet eius Ill-tas, negotium hoc ad effectum deduci posse, si sedulo per peritos et bene informatos Ministros tractabitur, quod eius Ill-tem valde rogamus. Idem agere poterit Ablegatus noster cum Ministro eius Ill-tis, qui apud illum plurimum valet authoritate, vel cum quo eius Ill-tas tractare iusserit. [Pollicebitur Ill-mo Palatino Transylvaniae, nos eius Ill-ti non defuturos auxilio cum opus erit contra communes hostes, sed rogabit, ut eius Ill-tas incoeptam nobiscum societatem continuet seque declaret, quanto et quali exercitu nobis futura aestate contra eosdem hostes assistere velit. Quod si interrogabitur Aulicus noster, an bellum hoc contra Cosacos persequi velimus, respondebit, nos illud continuaturos, siquidem Chmielnicium in graciam non recepimus, neque ulla transactio cum illo inte-[.....]it][1]).

Denique obseruabit diligenter Ablegatus noster, quo sit erga nos animo Palatinus et Ministri eius, quid de hoc bello sentiant, quo propendeant, an bellum contra Cosacos iterius sit acturus

[1]) Дописано иньшою рукою.

Palatinus, quibus viribus, num colligat milites, quas vires nunc habeat et alia, quae ad nos informandos spectabunt, obseruabit, reliqua prudentiae eiusdem Ablegati nostri committimus.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (оригін.).

337. Перевод с латинского листа Ракоция князя венгерского къ Богдану Хмельницкому. Альба Юлія[1]) 30. сїчня 1654.

В прошломъ году въ м[ѣ]сяцы июли именемъ пословъ вашей м[и]л[о]сти пришли было к намъ показатели сего листа с' листами и с' вѣстьми, которыхъ посольство не могло намъ быти безъ зазору, смотря по времени и мѣста листа к намъ писаного и по иx проѣзжему листу, а к тому еще, что они не прямо к намъ шли, толко перво к' Василю воеводе, противнику нашему, потомъ к' воеводе мултянскому, а после и к намъ пришли, от кого правеных зазор быти сами вещи свѣдительствуют. Понеже писмо и посольство ихъ ѡ в[н]е вовѣщают, что сынъ твой не за вѣдомостыю и не за волею твоею м[и]л[о]сти на насъ Василю воеводе помогаючи и на войско наше и воеводи мултянского настоупаючи, в сию войну вмешалъся, и что от того дѣло сразумѣвши и того ему не похваливши, твоя м[и]л[о]сть назад вернулъ чрез тѣхъже послан'никовъ, которомъ то сыну твоей м[и]л[о]сти, какъ видимъ, все противное обернуло. Хотя мы войску запорожскому николи к' неприязни причины не давали, ниже намъ то и на умъ прити не могло, что воевода намъ и примиренымъ с нами болшимъ чинится, что от того тѣ, которые с нами в любви доброхотствѣ многими договоры и ѡбѣтовъ союзами сут утверженны, опять на насъ брань водвизати имѣли, как и недавно в' апрѣле м[ѣ]с[а]ци с' своими вѣрники намъ ѡ своей приязни, целости и готовости вѣдомо учинили. Для того и мы толко противъ тому воеводе, а не и противъ войску запорожскому устроивши войско с' енералом нашимъ послали есми были, а хотя и то было, что сынъ твоей м[и]л[о]сти] с' тѣмъ воеводою нѣкакою собственною приязнь имѣлъ, какъ тесть с' зятемъ, ѡднако по прямом розсужению, ѡбщимъ добрамъ собственная николи не предпочитаются; к семуж, хотяб межъ тѣми трема силному царю турскому поданими г[осу]д[а]рствы и землями прѣнія и свары обрѣтали, и тому ваши м[и]л[о]тямъ управляти нимало не належит, потом что грамотою от царя турского к' Стефану воеводе присланою все бы уже умиренно было. Толко, какъ в листе от того присланом написано, когда дѣло сдѣланое подѣ-

[1]) Фегерваръ, тепер Карльсбург.

латися не може[т], сѫ[а]бами то Б[о]жиїми дѣлано быти вѣрѣмъ: для того противныхъ ѕмышлени[и] ро[а]сѫжені[ꙗ] о[т]ложивши, хотя в тѣмъ ласкаво[ст] нашѫ мѫжестве[н]нѣ[и]шимъ мѫже[м] сво[и]ство[н]ю о[б]ꙗвити, посла[н]никовъ ѯныхъ с' мило[ст]ию на[ш]ею в мире, здравы[х] о[т]пѫстили есми, показавши имъ прямаго доброхо[т]ства на[ш]его прикла[ѧ], каковъ и всѣмъ Хр[и]с[т]и[ꙗно]м да[ѧ]нымъ и бли[ж]нымъ в прия[ѧ]ни воспящающи[м]ся показовати готови есми и в' любви взаимно[и] паче ѡбѫчатися и[з]волаемъ, нежели кровь Хр[и]с[т]и[ꙗ]нскѫю проли[ꙗ]ти, противныхъ ѕмышлени[и] и зли[х] тщани[и] навѣты с' помощию Б[о]жиею крѣпкѡ прогони[ꙗ]ти тщащеся, в кѫпѣ[ж] и мысль на[ш]ѫ кѫды ѡбратитися о[т] селѣ има[т] непренеб[ре]же[м], что таити мѫжестве[н]нымъ мѫже[м] стыдъ есть. При семъ твое[и] м[и]л[о]с[т]и по пре[ж]немѫ ѡбычаю и любви бл[а]гаго здравя и всякаго бл[а]гополѫчени[ꙗ] на до[а]гие лѣта ѕсер[а]но желае[м]. Да[н] и[с] города на[ш]его Бѣло[и] Юліи генваря [мѣсяца] въ л[ѧе[ны]] ѧхнѦ.

В[а]ше[и] м[и]л[о]с[т]и при[ꙗ]те[л] желате[л]ны[и].

Геѡр[и]ге[и] Ракоци[и].

Московскій Гл. Архивъ МИД. Венгер. дѣла св. 2.

338. Instructia Vrodzonemu .....[1]) do Woiewody y Hospodara ziem Mołdawskich dana w Warszawie 31. сїчня 1654.

Посол маѥ взяти відправу від польного коронного гетьмана [Потоцкого] і старати ся вернути ся в Варшаву перед закінченѣм соймy, тоб то перед 25. марта. Воєводу маѥ впевнити про приязнь короля і републики. Powie mu przytym, ze nie wątpiemy, ze w tym, co do niego wskazuiemy, sekret trzymac będzie, y vczyni, co żądac go będziemy. A ze y sam Hospodar widzi to dobrze, iako iest straszny ten związek Kozakow z Tatarami, y on dla tego pokoiu bespiecznym bydz nie moze, trzeba się nam spolnie starac, iakoby ligę tę między Kozakami a Tatarami rozerwac. Do czego ten sposob baczęmy skuteczny, aby Hospodar starał się przez swoich sług i przyiacioł u Porty, iakoby nakazano Hanowi, aby zaniechał związkow z Kozakami y zeby to wywodził y ukazował Porcie, ze samym Turkom straszna ma bydz ta potęga Tatarska y Kozacka y pewnie w krotce się na samych Turkow obroci. Bo iako my przyimiemy do łaski Kozakow, rzecz pewna, ze proznowac nie będą, ale maiąc morze otwarte, iedni morzem, drudzy lądem

[1]) Вільне місце в оригіналї.

z Tatarami zechcą przeciwko Domowi Ottomanskiemu woynę podniesc. Takiemu niebezpieczenstwu zabiezałaby Porta, oderwawszy od Kozakow Hana, ktory się tak potężnie z nimi związał, aby na znak wiernosci y poddanstwa swego ku Porcie Ottomanskiey [Han] oddał Cesarzowi Tureckiemu Chmielnickiego, poymawszy y okowawszy go.

To powiedziawszy, słuchac bedzie, co mu nato Hospodar odzowie, y iesli się podeymie starac o to v Porty. Potrzebowac od niego declaratiey bedzie, iezeli nas na wiosnę, y iakiem ludem, posiłkowac zechce, iesli nam tey woyny przeciwko Kozakom dopomoze.

Iesliby tesz pytał go Hospodar strony zamysłow naszych przeciwko Kozakom, opowie, ze konczyć woynę chcemy, abysmy ich do powinnego poddanstwa przywiedli, gdyzesmy my Kozakow do łaski nie przyięli, poniewasz ani Chmielnickiego do nas nie przypuscilismy, ani nic na pismie od nas niema. Wyrozumie przytem, co się tam teraz dzieie, co za status rzeczy po odstąpieniu woysk naszych y nieprzyiacielskich, y o wszystkich rzeczach dowie się, ktoreby służyły do informaciey naszey. Ostatek roztropnosci iego poruczamy.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Ip. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 2. (*концепт*).

339. Copia literarum in latinum translatarum Palatini Moldaviae Georgii Stephani ad Magnif. D-num Joannem Kemény. Яси, 6. лютого 1654.

Nos Georgius Stephanus etc..... Magnifico Joanni Kemen, Serenissimi Principis Transylvaniae intimo Consiliaro etc..... multa bona, optatam valetudinem etc..... a Deo precamur.

Vestram Manificentiam rogamus, ignosere velit, quod non scribamus latine, idque ob scribarum, quos habemus, linguae nostrae imperitiam, qua sit, ut rem probe percipere non possint. Scripsissemus etiam Serenissimo Principi, sed scimus, quod Vestra Magnif. habeat tales, qui perlegent has ad V-ram Magnificentiam datas atque ita Serenissimo Principi omnia patere poterunt. Appulit homo noster, qui apud Chmielnicium fuit, et certo certius retulit, venisse ad Chmelnicium Caesaris Germanorum homines, quos ipsemet vidit et sermones eorum, quos illic habebant, audivit. Is hoc asserit, quod Caesar Germanorum ista legatione hoc agat, ut Cosaci cum Tartaris contra Transylvanos arma capiant et in Poloniam irrum-

pant. Et si Transylvania auxilium dederet Polonis, insurgant Germani et Serenissimi Principis regnum intradant. Sed ignoramus, quanam transire potuerint illi homines ad Chmielnicium. Ideo nos de tali re edocti M. V-rae notum facimus, V-ra Magnif. intimabit idem Serenissimo Principi. Quam rem si V-rae Magnificentiae penitius investigaverint, clarius rem omnem intelligent. Haec significanda voluimus V. Magnif., optantes, ut hoc scriptum nostrum V. Magnificentiam ostendat in bona valetudine etc...

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Пол. Снош. съ Транс. св. 1.

340. Молдавський воєвода Степан до польського короля. Яси, 14. лютого 1654.

Iakom się przedtym WK. M-ci, Memu Panu Miłosciwemu, declarował, ze zyczliwe zawsze do usług WK. M-ci, P. M. Miłosciwego, gotowem sposobiac powolnosci moie, tak y teraz z tym się ozywam, isz w vdzieleniu zachodzących zewsząd wiadosci ad nutum WK. M-ci, P. M. Miłosciwego, zostaię. Iakosz y teraz, cokolwiek o imprezie Chmielnickiego przynieszono mi, WK. M-ci, P. M. Miłosciwemu, aperio. Decima 4-ta Februarii dano mi znać za pewne, isz nieiakiś Moskal, ktorego Woiewodzicem nazywaią, od Cara Moskiewskiego 12 praesentis do Raszkowa przyiechawszy, ktorego Kozacy cum summa reuerentia przyięli, to onym opowiadał, isz Chmielnicki, renunciowawszy przyiazni Chanskiey, a hołdownikiem Cara Moskiewskiego zostawszy, wszytką Vkrainę onemu oddał; zaczym taka iest wola Cara naszego, abyscie onemu wszyscy iako Panu Chrzescianskiemu wiernymi zostali hołdownikami. Nazaiutrz tedy wszytkich do cerkwi zgromadziwszy, przysięgac onym na wierne poddanstwo kazał, obiecuiąc im przy tym na rok kazdemu z osobna z skarbu Carskiego po dwudziestu talerow y barwe, aby tylko sczerze służyli; a w kazdym miescie Moskal starostą ma zostawac. Tę przysięgę w Raszkowie we czwartek wykonali Kozacy, a nazaiutrz ten Moskal miał iechac do Miaskowki y od miasta do miasta iezdząc, miał Kozakow do przysięgi na wierne hołdowanie przywodzic, a potym to odprawiwszy, sam w Bracławiu ma zostac. Nic inszego ci nieprzyiaciele nie myslą, tylko vnitis viribus w Panstwa WK. M-ci, P. M. Miłosciwego, wtargnąc y onego znosic, a po wygraney w Kiowie stolice miec chcą. To na ten czas WK. M-ci, P. M. Miłosciwemu, o tym Moskalu, ktorego Boiarzyn moy widział, pro candore meo oznaymiwszy y molimina tego nieprzyia-

ciela wypisawszy, nic nie wątpię, isz takich WK. M-c, P. M. Miłosciwy, nie contemnuiąc wiadomosci, zawczasu huic malo obuiando z Chanem Krymskim znosic się zechcesz, aby się ten nieprzyiaciel z przeciwnych zamysłow swoich nie ucieszył.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригін.).

341. Recens instructio Generosi Gregorii Gillani, culinae nostrae Praefecti et ad Sereniss. Regem et Rempub. Poloniae Ablegati Internuntii nostri. [Середина лютого 1654].

1. Tartarorum Chami minatium et immodestarum literarum ad nos recens datarum verissima paria, tam ungarice, quam turcice ad fidelitatis V-rae manus mittimus, eo fine, ut tanto melius declarare, exaggerare, urgere apud Serenissimum Regem et Rempub, futuram de nobis provisionem valeat, diligenterque eos, quorum interierit, communicare non negligat.

2. Ex Moldavia qui rumoros ad nos scripti sint, literas ipsas originales Palatini Moldaviae fidelitati V-rae mittimus, quae res quoque communicanda erit ipsi Serenissimo Regi. Quoniam vero putamus, id Caesareae M-ti significatum iri, propterea, cum quibus communicabit, semper ea declaratione id faciat, nos quoque iis rebus fidem non habere, neque Caesaream M-tem eo nomine accusare, sed tantum confidentiae, quae inter nos et Suam M-tem Regiam intercedit, voluimus hac quoque parte satisfacere; neque desideramus, ut Caes. M-tem eo nomine aut requirat Sua M-tas aut eidem hoc objiciat, verum illud tantum petimus, ut Sua M-tas Regia attendat et inquiri faciat de eo, quod nimirum Palatini Sorban filius nomine Michael in Cesareae M-tis Aula hucusque degens, inde non ita pridem ad Cosacos transierit, quove in statu illic sit et quid tractet. Nam certo certius per ditionem Suae Regiae M-tis transiit, quoniam cum per nostram ditionem illuc se non contulisse certo cobis constet.

3. De Moschowitarum et Kozacorum coniunctione, quamvis credibile sit, Maiestatem Regiam certiora habere, attamen, ut nos quoque accepimus, voluimus Suae Ser. M-ti significare, id bona confidentia et correspondentia a nobis exigente.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. Снош. съ Транс. св. 1. (копія).

342. Юрій II. Ракоці [до ґр Форґача]. Феєрвар, 15. лютого 1654.

Legatus noster praecipuus ex Porta redux biduum vel triduum ad nos perveniet, uti cum honore ibi fuit exceptus, ita etiam expeditus. Про останні війни Порта нї слівцем не згадала. Summus Vesirius ipse nos sua sponte hac legatione in filium adoptavit. Мир Поляків з Татарами здаєть ся розібє ся; palatinatus suos ad Tartaros legatos tali cum instructione expedierunt, quae est res valde difficilis. По заключеню мира Татари спустошили два воєводства, rex enim pace conclusa nil tale quid opinatus, priusquam abivissent Tartari ad sua se recepit, cujus vestigia ministri quoque sui imitati domum properarunt, unde quanta ruina Poloniae [. . . . .] potuisset, si Tartari taediosi non fuissent, facile est conicere. Посол польського короля по Порти виїхав 9. лютого з Яс з почотом 150 людий. Legati quoque Tartarorum Chani ad nos instituti sunt in itinere, cuius veterem benevolentiam conservare intendimus; inclytae domui Austriacae servire potius quam obesse volumus...

Архів мінїст. війни у Відни III/1. (переві).

343. Ioh. Mor. Girardin ad Imperatorem. 23. лютого 1654.

Про грозячий напад московського князя на Польщу. Quod plane haud parum huius regni proceres reddit perplexos statimque praeter illos duos anteriores ad principem Transylvaniae et ad principem Valachiae deputatos, alium ad Tartaros destinauere, qui de pacis tractatu eos assecuraret omnemque de promissis recipiendis spem faceret, коби Татари лише мали готових 20.000 людий против Москалїв.

Держ. архів у Відни. Poloniса (оригін.).

344. Молдавський воєвода Степан до Станїслава Потоцкого. Яси 25. лютого 1654.

Osobliwie ztąd biorę uprzeymego ku mnie affektu W-ci, M. M. Pana, testimonia, gdy stateczne poufałey przyiazni naszey założywszy fundamenta, rzetelnym coraz ozwaniem się onę excolere usiłuiesz. Iakosz y teraz przez I. M-ci P. Bieniowskiego od I. K. M-ci do mnie obligowanego to W-c, M. M. Pan, wyswiadczyłes, co dobremu y poufałemu nalezy przyiacielowi. Впевнює, що зі свого

боку буде вірним приятелем. A iako I. K. M w potrzebach moich znacznym mnie wesprzec raczył succursem, tak y ia, wierne usługi moie y siebie samego consecrowawszy, tam powolnosci moie sposabiac będę, gdzie wola I. K. M-ci, P. M. Miłosciwego, inclinabit. Poniewasz tedy nieprzyiaciel nasz spolny, nową vczyniwszy z Moskalem confederatią, znowu armuie się, a W-c, M. M. Pan, iakom z relaciey I. M-ci P. Bieniowskiego wyrozumiał, woyska w niz obrocic umyslałes, abys hanc indomitam rusticanae plebis rabiem, ktora poczeła się kupic, z przeciwnosci ich zraziwszy, metum mogł onym incutere, y ia iako ten, ktorego tesz res agitur, za taką I. M-ci Pana Posła imieniem W-ci, M. M. Pana, propositią, tysiąc y trzysta ludzi dobrego pieniężnego przeciwko tym nieprzyiaciołom, za pierwszym, gdy się tamte woyska zblizą, od W-ci, M. M. Pana, oznaymieniem posłac W-ci, M. M. P., obiecuię, ktorych na Chocin będę dirigował, aby się tak złączyli, a zołd onym odemnie danym będzie; tylko skoro na tamte strony przeydą, regimini y pieczołowaniu W-ci, M. M. Pana, onych committam. Czekam ia z Krymu na respons, ktory iesli według moiey mysli przyniesiony mi będzie, znowu takąż quantitatem woyska, iezeli potrzeba będzie, W-ci, M. M. Panu, posłac submittuię się, tylko potrzeba prędko w niz pospieszac, bo czas upływa. A ponieważ na taką zanosi się woynę, gdy Moskwa z rebellizantem łączy się, in hoc vel maxime elaborandum est, abys W-c, M. M. Pan, expeditissimis itineribus do I. K. M-ci posłac raczył, intimuiąc to I. K. M-c, aby iako nayprędzey Posła swego do Chana Krymskiego wyprawił, azeby go od przyiazni y ligi chłopskiey odstrzygnąc mogł; a prędko potrzeba w takiey materiey posłac, zeby go ubiedz, nim na koń wsiędzie. A chocby mu tesz in tali casu pewną przyobiecac summe, za ktorą ia poręką będę, aby tylko z Moskwą y Kozakami nie trzymał, nic to honoru y dostoięstwa I. K. M-ci nie naruszy, lubo go w tym ubiezy y żądać będzie, gdysz potym I. K. M-ci po staremu in suo esse zostanie. Ia varios eo in passu szukam modos y do Wezyra Wielkiego do Constantinopola pisałem, persuaduiąc mu y daiąc kilka racyi, aby Tatarow in officio teraz zatrzymali, między ktoremi y to wyraziłem, isz ten nieprzyiaciel, udawszy się przedtym pod protectią Cesarza Ottomanskiego, a teraz z Moskalem złączywszy się, złe przeciwko Domowi Ottomanskiemu przy iedney religiey chce swoie successa temporis obrucic molimina. Pisałem w teyze materiey y do agentow moich, ktorzy w Constantinopolu residuią, aby koło tego elaborowali y znosili się z I. M-cią P. Bieganowskim, ktory od dwoch niedziel z Jass

wyiechał, względem zatrzymania Ordy. Nie moia wprawdzie rzecz, consilium dare W-ci, M. M. Panu, iednakze rozumiem, zeby to non abs re było, gdyby Poseł, albo przynamniey Goniec do Chana zbiegł, bo widzę magna imminent od Moskalow pericula, ktorzy wielką gotowosc maią y prędko się ruszą. Wiadomosci z Vkrainy zadnych W-ci, M. M. Panu, nie wypisuię, wiedząc, isz dobrze innotescunt W-ci, M. M. Panu. A Porta Ottomanica tę mi wczora Kałarasze moi przyniesli wiadomosc, isz znową teraz swiezo na morzu apud Cretensem Insulam Wenetowie z Turkami mieli bitwę... дальше про венеційські справи.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригін.).

345. Вісконті до цїсаря Фердинанда III. 26. лютого 1654.

Доносить, що козаки звязали ся против Польщі не лише з Москвою, але й удержують живі зносини зі шведською королевою і мають у неї свого посла. Положенє Польщі безвихідне, бо держава вичерпана із-за довгої війни. Ma Sua Ces-a M-tà qualche più importa, e che con maturo riflesso si doue considerare, e che gl' animi de Polacchi sono fra se stessi totalmente divisi, ripieni di dij e di rancori e forsi non totalmente ben dispoti verso il Ser. Re mio Signore. Просить в імени короля, щоби цїсар вислав до Польщі відповідного резидента, котрий міг би мати довірє у короля.

На цїсарскім дворі є l' abate del Paradiso з можного роду Лещиньских, котрого свояки займають в Польщі визнатні уряди; просить, щоби цїсар як найшвидше вволив його бажаню, заки ще покінчить ся сойм, який вже почав ся, per potere passare quei buoni uficii, ch' in queste contingenze sono tante necessarie, essendosi meco dichiarato, ch' il suo fratello Arcivescovo di Gnesnia con tutti gl' altri dell' istessa cosata et adherenti col gran tesoriero del Regno e col vescovo di Varmia dell' istesso cognomine si conserveranno sempre partialissimi dell' august. Casa et ubedienti al loro Re... et spalleggeranno a tutto lor forte il ministro, che sarà spedito dalla Cesarea M-ta Vestra...

Держ. архів у Відни, Polonica, (автогр.).

346. Resolutio Suae Cels[itudi]nis [Principis Transsilvaniae] ad postulata gen. d-ni Ioannis Szumowski, Internuntii S. Regiae M-tis. [Початок марта 1654].

1. Ex postremis Warsaviae celebratis comitiis reduces Legati Suae Cels-nis retulerunt S. Regiam M-tem et inclytam Rempublicam trutinatis bene rationum momentis annuise et consensisse, nec nobis satis tutum, nec sibi conducibile fore absque facultate super id a Porta Ottomanica per suum impetranda oratorem de mutuis suppetiis, ne tractare quidem, ne dum realiter illas invicem ferre vel accipere. Cui resolutioni, per Ill. Dom. Supr. Regni Poloniae Cancellarium factae, accomodando se Sua Celsitudo, de tam subita militis in eum usum praeparatione providere quid, potuit ? cum in Porta nullam eius rei hucusque mentionem factam esse Suae Selsitudini constaret.

2. Quare tam repentinum subsidium possibile non est ut hinc subministretur, nam recens miles tam subito colligi non potest, vetus vero pro hyberno tempore ad eum redactus est numerum, ut considerabilis eius pars sine euidenti Patriae periculo decerpi nequeat, cum nunquam satis tuta lunata vicinia suspecta nunc, vel maxime sua nobis reddiderit cornua. Paneos vero mittere, esset cum infra accipientis M-tem, tum contra dignitatem mittentis, imo non parum decederet formidini hostium magna suspicantium et famae, qua bella constant, ala praescinderetur.

3. Non parum obstaculi ponit brumalis haec quoque coeli intemperies, quae in dies gelu, frigoribus et aquilone exasperascit, militiae vero nostrae genus, cum non in proelio duntaxat sed et itinere utriusque semper manus, unius habenas, alterius hostam tractantis, functionem requirat, ad tam longum iter hyemis tempore emetiendum miles noster minime idoneus est.

4. Equis etiam arentibus herbis, ob nimiam praeteritae aestatis siccittatem pastis et inde emaciatis, vires tanto itineri conficiendo vix sufficerent, qui licet eo pervenirent, nulli tamen forent usui et sic quantum licet fortis miles defectu equi, et sibi periculum, et reliquo exercitu contemtum procururet.

5. Praemissas rationes a Sua M-te acceptandas et approbandas merito sperandum est. Caeterum, ut Sua Celsitudo suam ad officia Ser-mae Regiae M-tis declaret promptitudinem, lubens annuit et facultatem concedit in rationem Suae M-tis pro praesentis belli necessitate auctorandi in suis ditionibus militem, tam pedestrem, quam equestrem, hunc ad numerum 600, illum ad 300, imo suam operam in hoc candide pollicetur, ut quantocyus et quanto aptiores colligi possint, dummodo commissarius Suae M-tis tempore adsit cum nervo belli.

6. De Simenis conducendis etiam, (quod genus peditum ex Tracia omnidonum et alacrium est), suam impendere industriam Sua Celsitudo spondet, cum mens Ser. Regiae M-tis superinde potuerit.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (витяг).

347. Ів. Морандо Джірардінї до цїсаря Фердинанда III. Варшава, 2. марта 1654.

Ea quae benigno S. Caesareae M-tis V-rae mandato in negotio commissionis, differentias inter ciuitatem Bilicensem ab una et bona Ill. Stanislai Varsczisky, Cracouiensis castellani, concernentis ab altera partibus hactenus hac in aula regia consecutus sum, per Bohemicam cancellariam humiliter dirigo pariterque de ijs supremae Silesiae Regiaeque Curiae exactissimam dedi informationem[1]).

Про лихе положенє Польщі. Ad Principes Transylvaniae, Valachiae et Tartariae Chan missi pro auxilii impetrando necdum rediere, qui tamen iuxta mandatum iis iniunctum ante horum comitiorum finem reuerti debent... Expectantur ex Transylvania et Valachia legati.

Держ. архів у Відни. Polonica. (оригін.).

348. Вірительна грамота молдавського воєводи Степана для свого посла Станїслава Кенарского до польського канцлєра Степана Корицїньского. Яси, 4. марта 1654.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригін.).

349. Справозданє австрійського резидента Ренїґера. Царгород, 8. марта 1654.

Семигородський князь відказує ся на будуче пересилати цїсарську почту через свій край; посол догадує ся, що се наслїдком непорозуміня князя із ким-то з Угорщини.

За голову Лупула молдавський і волоський воєводи дають велику суму гроша, але без успіху, dahero nicht nur Moldauer

[1]) В справі справленя границї між Шлеськом і Польщею вели ся в р. 1654. пересправи між австрійською і польською комісією.

und Walachen, sondern auch Siebenbürger, immerfort in grossen sospetto leben, denn die Tartaren und Kosaken drohen ihnen gleichsam aperte.

Die Siebenbürger beklagen sich wider die Türken von Jula, dass sie ein groben Streif in Siebenbürgen getan, etlich Dörfer abgebrannt und viel Seelen mit sich entführt.

Держ. архів у Відни, Turcica, (оригін.).

350. Юрій II. Ракоці до польського короля. Ґерґень, 13. марта 1654.

Лист короля з Варшави з 31. сїчня одержав через Івана Шомовського і через нього-ж пересилає королеви свої бажаня.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Пол. снош. съ Транс. св. 1. (оригін.).

351. Resolutio Ill-mi ac Cels-mi Principis Transylvaniae ad puncta per Magnificum D. Joannem Szomovski, Seren-mae Regiae Majestatis Poloniae Internuntium, habita [13. марта 1654].

I. Ac quod primum est, gratiosam Seren-mae Suae M-tis benevolentiam, favorem Regium, curam in nos vigilem ac oblationem, tam suo ipsius, quam Reipub. inclytae nomine factam, faventer acceptamus. Cui studia pariformiter nostra affectu et synceritate consimili, quantum usque possibilitas admittit, syncere deferimus.

II. Nos quidem pro avocatione et disjunctione Tartarorum a Kozacis, ut nostrorum hominum, ita et vicinorum confoederatorum medio fatigia et labores impendere parati erimus, dummodo de pecunia, cujus virtute, (prout etiam per D. Morstin, Ser-mae Suae M-tis Legatum, intimaveramus), negotia omnia apud gentes Turcarum et Tartarorum atque adeo Chami et Portae Ottomanicae Vezerios fundari, robur firmitatis sortiri et finem optatum consequi solent, sensum et animum Ser-mae Suae M-tis cognoscere possimus. Super qua re dum ulteriorem expectamus informationem, interim quales sint intentiones et consilia primorum et optimatum ejusdem Portae, indagare et experiri non intermittimus.

III. Quantum porro assistentiam nostram contra quosvis M-tis Suae hostes opponendam attinet, de eo, quominus absoluta cum declaratione nos resolvere valeamus, haec remorantur impedimenta:

Primo. Quoniam super eo, num praesentibus in comitiis Respub. inclyta negotium bello et quibus modis, an vero tractatibus decernendum voluit, dubitamus.

Secundo. Quod tempore expeditionis D-ni Nuntii nondum constabat Ser-mae Suae Regiae M-ti, quod jampridem Kozaci non rebellionem duntaxat contra Suam M-tem, sed perpetuam omnino a corona scissionem et recessionem instituentes, Moscho adhaeserint; ac sicuti ad nos certo perlatum est, Kozacus ad fidelitatis homagium Moscho praestandum se submisit et praestitit, cujus etiam officiales in medio Kozakorum praefecti et ab eisdem recepti sunt.

Tertio. Denique Moschus et Kozaci, quos secuti sint modos in conjunctione sua, ac Tartari ad eandem sese qualiter accomodarint, (quod ipsum sententiam et dispositionem Suae Ser-mae Regiae M-tis prius destinatam hactenus immutare potuit), certi in eo non sumus.

Qutarto. Tam ex Legatione aestate proxima instituta, quam Legatorum Palatinatuum ad Diaetam modernam delegatorum instructionibus notum est nobis apprime, quod Seren-ma Sua M-tas atque adeo tota Respub. inclyta bello turcico sese implicare totae aversentur; contigere siquidem facile possit, ut propter nos ac pretextu defensationis nostrae illi bello sese involvere deberent; prout id etiam hactenus evenit, ob synceritatem siquidem nostram in Ser-mam M-tem Suam et Inclytam Rempub. declaratam, Turcae et Tartari qualiter et hactenus debacchati fuerint, qualiave interminentur etiamnunc, Sua M-tas per Internuntium nostrum ad eandem expeditum intelligere potuit[1]). Debemus itaque nos in isto negotio accommodare quam cautissime, ne scilicet et nos extremae periculi aleae subjiciamus, (quod etiam Suam M-tem, Regem utpote Christianissimum, optare nimime nobis persuademus), et Majestatem Suam atque adeo Rempub. inclytam insperato bello intricemus. Et quia in talibus magni momenti rebus conclusiones reales nonnisi ordinariorum tractatuum sufficientibus plenipotentiis roboratorum praemissione perfici possunt, quibus omnibus quando D-nus Internuntius careat, neque super tractatu, de modalitate oblationis Suae M-tis, negotium tutationis nostri etcontra quosvis inimicos defensationis tangente, ineundo, vel ab eadem Sua M-te instructionem, vel ab inclyta Republica authoritatem et plenipotentiam habeat ullam. Ita nobis quoque ob causas jam supra specificatas ad specialem aliquam nostri declarationem qualiter condescendendum sit, Ser-ma Sua M-tes Regia sapienter dispicere poterit. In generalitate tamen Suam M-tem

[1]) Григорій Ґілянї.

assecuramus, ut eidem sancte promittimus, nullam nos omnino intermittere velle occasionem, quin omnibus viis et modis possibilibus, tam erga Suam M-tem Regiam, quam Rempub. inclytam, obsequia nostra syncere deferre queamus.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (копія).

352. Молдавський воєвода Степан до Станїслава Потоцкого, Яси 17. марта 1654.

Wszystkie ia starania moie natem zasadzam, aby to wszystko, co rozumiem byc pozytecznego Koronie y Rzeczyptey Polskiey, wszelakiemi zyczliwemi powolnosciami wykonałem memi, wiedząc, iz wdzięczna tam zgodnych animuszow harmonia, gdzie iedna wola iedne pomyslenie się znaydzie. A tak na znak submissiey moiey, ktorąm powinien IK. M., Panu M. Miłosciwemu, y Rzeczyptey, a przysługi W. M-ci, M. M. Pana, posyłam teraz dwanascie set niezłych do woyska ludzi, przyrzekaiąc, skoro przydą Węgierskie chorągwie, natychmiast y te nie mieszkaiąc zechcę odesłac W. M., M. M. Panu. Ześ się W. M., M. M. Pan, na vstną relatią w dalszych terminach naszych Pana Iurycy Rothmistrza referował, to wszystko dostatecznie wyrozumiawszy, cale się obliguię, yz wszystkie moie siły y starania na tem locare non sinam, poki pro animo nie padnie nas wszystkich termin, ostatek vstney relaciey Pana Rotmistrza poruczaiąc.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Пол. Снош. съ Молдав. св. 1. (оригін.).

353. Молдавський господар Степан до Станїслава Потоцкого. Яси, 21. марта 1654.

Tak przyiazne Wm, M. M. Pana, ku mnie vota dosyc abunde przez I. M-c Pana Straznika y pisanie W. M., M M. Pana, wyswiadczone staram się cale inuicem w podaiących się occasiach wypłacywac zawsze W. M., M. M. Panu. Na ktorego powazną instantią z dostateczną informatią iutro da Pan Bog pospołu z posłem od Sołtana do mnie będącym y Kałaraszami memi wyprawuię I. M. Pana Straznika do Krymu. Maiąc zupełną nadzieię w Bogu, ze in uanum non laborabit I. Mc Pan Straznik, iesli podług informatiey moiey cale się będzie accomodował Wezirowi Wielkiemu Sefer Kazy-adze. Dis posłancy moie z Konstantynopola od Wezyra Wielkiego przyiechawszy, powiadaią, ze temu Turcy iako żywo nie wierzą, aby Chmielnicki przyiaznią wzgardziwszy Hanską, z Moskwą brał ligę.

Przeto zyczyłbym, aby przynaymniey goniec iaki od W. M., M. M. Pana, był wyprawiony naprędce do Wezyra Wielkiego z obietnicą iaką, do ktorey ia sam pomocnym będę, w czymem iusz pisał y do I. M. Pana Bieganowskiego. Wczora mi tez człowiek, z Czeczelnika przyszedszy, powiadał, ze iuz o intentiey W. M., M. Pana, Kozacy się dowiedziawszy, prędko się do woyska kupili, chcąc obuiam zaysc woysku I. K. M-ci. Listy od W. M., M. M. Pana, I. M-ci Panu Chorążemu Lwowskiemu należące, nie mieszkaiąc przesyłam. Od Porty y od Hana nic nie słychac ieszcze; znac ze y oni na rzeczy patrzą, a zwłaszcza będąc vpewnieni o lidze Kozackiey z Moskwą. Dwuch posłancow z Sylistriey wyprawił I. M. Pan Bieganowski z listami do W. M., M. M. Pana, z ktorych sufficientissime de progressu legatiey tey W. M., M. M. Pan, zrozumiesz, gdyz y ci posłancy niezabawem do W. M., M. M. Pana, przybędą. Ia, cokolwiek mnie godnego occurret wiedziec, nie omieszkam dac znac W. M., M. Panu.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригін.).

354. Georgius Rákóczy regi Poloniae, Görgeny 26. марта 1654.

Покликуючи ся на грізний лист хана і своє непевне положенє, просить короля, ut si Chrimaeus ille Legatus in uiuis esse reperiatur, eundem ad me transmittere non alienum ducat, quem, (si aliter fieri nequit), lytro etiam condigno redimere paratus sum; sin vero, (quod non spero), e uita excessisset, eandem M-tem V-ram instanter peto, ne grauetur me de illius obitu certificare, ita tamen, ut idem[1]) ex resolutione V-rae M-tis animadvertere possit, me etiam super restitutione et reductione Legati ipsius apud M-tem V-ram solide intercessisse.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (оригін.).

355. Georgius Rákóczy regi Poloniae, Görgeny 26. марта 1654.

Accepi literas M-tis V-rae quinta praesentis mensis emanatas ea, qua par erat, obseruantia ac quam primum in notitiam meam devenisset, quod Kozaci cum Moscho non solum foedus inire, sed

[1]) id. e. Chan.

ab inclyta corona Polonica solide deficientes, eidem sese subdere ausu temerario pertentassent, extemplo ac imò ante adventum M-tis V-rae Regiae literarum medio certi Internuntii mei, eo maxime nomine subdelegati, eandem M-tem V-ram certiorem reddideram. Et certe talem rei Christianae sortem non possum intelligere, nisi grauissimo perculsus moerore, cujus flammae exitiosae quantocyus extinguendae, ut omnia Regna Christiana eorumque Principes laboribus et fatigiis quibusvis incumbant, operae precium est, juxta vetus proverbium: Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet. Qua in re nihil mihi antiquius esset, quam ad sententiam M-tis V-rae, juxta benignam ejusdem voluntatem, non solum accedere, verum omnimoda mea vervitia M-ti ejusdem atque adeo Reipub. inlytae etiam cum armorum collatione deferre; verum enim vero ob synceritatem meam erga M-tem V-ram inclytamque Rempub. sic declaratam, armorum conjunctionem quam periculosi sese ostentent eventus, quibusve minis et terroribus me Ditionemque meam vicina Turcarum, Tartarorum pariter et Kozakorum rabies coepto avocare studeat, praelibatus Internuntius meus declarare potuit manifeste. Et huiusmodi intentiones malignae, (quamvis earum vires non parvis tollere conatus fuerim expensis), tantum abest, ut destitissent, ut etiam post discessum istius Internuntii mei quam fulminatrices acceperim literas, ex verissimis earum exemplis M-tas V-ra animadvertere liquide poterit. Quia vero motus isti maximi non solum M-tem V-ram atque adeo totam perturbavere Rempub., sed pariformiter nos etiam virus eorum perfudit. In quantum majora Benignitas Divina M-ti V-rae Reipublicaeque Polonicae concessit media, quibus scilicet enervatis et minus firmis vicinarum Provinciarum succurrere possit viribus, qua de re anno proxime evoluto a M-te V-ra assecuratus fueram eandemque suis cum circumstantiis concludendam ac per communem in comitiis modernis Reipub. deliberationem eadem M-tas V-ra relegaverat definiendam; exinde ego M-tis V-rae et inclytae Reipub. declarationem spe indubitata expecto. Et quamvis confoederationes in talibus magni momenti rebus praevio semper concludi soleant tractatu, quas ipsa sequitur executio, cujus quidem definitio in suspenso manet etiamnum; nihilominus tamen, in quantum sufficientiam mihi districti terribilesque moderni status indulgere poterunt, correspondentiam bonam synceritatemque intemeratam erga M-tem V-ram praestare communicatisque consiliis et mediis accedentibus omnimoda in occasione rebusque possibilibus eidem studia mea deferre paratus sum, certa ductus fiducia, M-tem V-ram non

cum extremo nostro periculo, nec aliter, quam ut Christianae Regiae M-tis V-rae providentiae fructus in nos vicissim redundare queant, promptitudinem meam exoptare, benigno perpendens M-tas V-ra considerationis libramine, quibus sit afflicta haec Patria gentibus circumvallata et quam atroces exitiosaeque exhinc futurae essent in Regnum Poloniae irruptiones, si quoquomodo hostes M-tis V-rae et Reipub. inclytae, praevalentes, Provinciam hanc occupare possint; quam occasionem gens Otthomanica rapinam arbitrata, commoditate jam ab olim expectata, insensissimis vigiliis et conatibus contra Rempub. Polonicam uti, nulla ratione intermitteret. Ad quod reliquum est, ut omnes rebelles et hostes M-tis Vrae scabellis pedum ejus subjiciantur, eandemque florentissimus coeptor omnium maneat successus, ab immensitate Divina precor. Datum etc.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (оригін.).

356. Джустініяні до сіньорії. Відень, 28. марта 1654.

E giunto in Polonia un internuntio del Transilvano[1]), per maneggiar il stabilimento e ratificatione della conclusa lega: si pressente, porti diverse instanze alle dieta et alcune trattationi, concernenti le mosse de Tartari e la rottura de Moscoviti, se ne scopriranno i progietti a missura delle propositioni del Ministro.

Держ. архів у Відни. Disp. di Germ. (оригін.).

357. Resolutio Seremissimi Regis ad puncta per Generosum Gregorium Gillani, Ill-mi Principis Transyluaniae Internuntium, proposita. [Варшава, кінець марта 1654].

1. Postquam Generosus Internuntius vix duabus comitiorum septimanis elapsis Varsauiae tempestiue substitit, inquisitus ab Ill-mo Cancellario Regni, ubi tam publicam, quam priuatam, et apud Ser-mum Regem et apud Ill-mos Senatores audientiam recusauerit, subito per eundem Ill-mum Supremum Cancellarium ea, quae instructionis eius erant, proposuit.

2. Quoniam vero multoties synceritatem animi, Sac. Reg. M-ti et Reipub. ab Ill-mo Principe propositam iterato per dictum Internuntium, ea, qua par est, promptitudine oblatam, accepit, restat quoque, ut Ser-mus Rex omni fauore Regio Ill-mum Principem eiusque complectatur desideria, intentus vel maxime in illud, ut Ill-mus Princeps sole clarius percipiat, Regii esse pectoris, beneuolentia sibi coniunctos deuincere.

[1]) Ґіляні.

3. Recentis est memoriae, cum Ill-mi Principis Legatis ad Zuaniec[1]) actum fuisse omnia haec, quae mutuam coniunctionem utrinque fouere possent, per Legatum Ill-mi Principis sufficiente plenipotentia munitum in comitiis Regni cum ordinibus transigi debuisse, id ab Serenissimo, id ab inclyta Republica expectatum, nec multum temporis obstaculo tribuendum: tempestiue enim Legatis Ill-mi Principis et Generoso Mikes in castris inculcatum. Comitia quoque solito iure sex septimanis protracta [.....] absoluendi commoditatem suppeditassent. Certe Ser-mus Rex cum ordinibus Regni tanto in Ill-mum Principem fertur affectu, ut oblata ab Ill-mo Principe tractandi cum Legato eiusdem potestate, postpositis aliis necessariis, id acturus fuisset, quod utrinque in omnem cedere potuisset securitatem.

4. Optime constat Ill-mo Principi, castra S. R. M-tis praeterito autumno maioris correspondentiae et facilioris subsidii causa ad Tyram fluvium per Ser-mam M-tem constituta fuisse totoque tempore morae illius id a Sac. Regia M-te actum, quod syncero Ill-mi Principis eiusque foederatorum debebatur desiderio. Cum vero potita Socawa Sac. R. M-ti cum hostibus agendum esset, multis subordinationibus Hani Tartarorum eiusque veseri intellectum, eum tractandae pacis fuisse cupidum. Ea igitur Ill-mo Cancellario Regni et commissariis Sac. R. M-tis cum vesiro Hani agere demandata, quae praesentem tractatui Generosum Mikes latere non poterant, nec quidquam literis concreditum, sed illa pactorum series, a Sermis Regibus praedecessoribus antiquitus conclusa, verbotenus Cameneci reassumpta. Cum vero vtrinque pro more antiquo conclusum, ut amicitia amicis partium, hostilitas inimicis earundem religiose seruetur, nil agendum ultra fuit, nisi hoc puncto Ill-mum Principem eiusque foederatos Serenissimi Imperatoris nostrosque amicos includi debere.

5. Tempestiuam solicitudinem de mutuis subsidiis, ab Ill-mo Principe propositam et praevisi teli auertendi causa factam, eo animo Sac. R. M-tas suscepit, quo iam nos reali impliciti Moschorum hostilitati id ipsum ab Ill-me Principe requirendum duximus. Quae enim a nobis desiderari ab Ill-mo Principe eiusque foederatis poterant, opere anno praetirito executum est. Iam autem sic praestito per rebelles homagio Duci Moschouitico, cum hostem in Regni nostri visceribus grassantem et Ill-mo Principi ob mutuam religionis graecae cum vicinis eius coniunctionem periculosum Sac. R. M-tas sentiat, (cuius periculosae conspirationis malum etiam Portae Ottomanicae suspectam deberi esse, Ill-mus Princeps pro suo arbitrio

[1]) Іваном Бетлєном і Михайлом Мікешом.

sibi ad Portam Otthomanicam addictis proponere haud grauetur), quid mirum, si mutua coniunctionis subsidia potius Sac. R. M-ti ab Ill-mo Principe expectanda sunt, quam ea concludenda, quae necdum hostilitate vlla Ill-mo Principi impendente a Sac. R. M-te desiderari posset. Sed et istius subsidiariae coniunctionis recta iniri ratio a Sacra R. M-te et ordinibus potuisset, nisi defectus iuris plenipotentiae a parte Ill-mi Principis obstitisset. Cum vero comitia rursus primis diebus iunii inchoanda nonnisi duarum septimaniarum spatio duratura sunt, Ill-mus Princeps Legatum suum, robore sufficientis plenipotentiae fultum, ad Sac. R. M-tem et ordines Regni pro placito suo demandare poterit. Quidquid interim Ill-mus Princeps causa Ser-mi Regis et Reipub. facturus est, id totum ad firmandam Sac. R. M-tem in concepto affectu et deuinciendos ordinum Regni animos cedit.

6. Multae synceritatis armumentum est, qud Ill-mus Princeps per Internuntium suum illa Sacrae R. M-ti literarum authographa communicat, quae cautelae Sacrae R. M-tis et Ill-mi Principis integritati suffragantur. Sacrae curae Sacrae R. M-tis erit, mutuo in similes antesignandos intentam fore, et illa, quae Ill-mi Principise iusque foederatorum securitatem spectant, tempestiue pro suo fauore communicaturam.

7. Illud symbolum synceritatis, quod Ill-mus Princeps ad stabiliora immutatae coniunctionis insignia Sac. R. M-ti et Reipub. offerre desiderat, liberorum videlicet propriorum nec non quorundam Magnatum Transyluaniae in Album Nobilitatis Polonae inauctorationem, quo affectu Sacra R. M-tas acceperit, nisi comitiorum protractio obstitisset, contestari luculenter dignaretur. In futuris tamen comitiis Sac. R. M-tas votis Ill-mi Principis suffragari minime negliget.

8. Restitutionem bonorum Socrui Ill-mi Principis, a Generoso Lubslowski, capitaneo Crusuicensi, possesorum, certis commissariis Sacra R. M-tas commisit, qui trutinato iure possessorio eiusdem capitanei illud pro singulari affectu in Ill-mum Principem facturi sunt, quod iustitiae vnicuiusque suum restituenti interierit.

9. Literas passus pro musquetis coëmendis eo libentius Sac. R. M-tas concedendum duxit, quo melius persuasa est, arma coëmpta mutuae inseruitura coniuntioni. Nec a dragonibus peditibusque collidendis alienam se Sac. R. M-tas praestitisset, nisi exercitus diminutio supplemento maiori indiguisset, quod plurimis peste absumptis incolis difficilius a centurionibus Sacrae R. M-tis fieri poterit. Colonelus Illmi Principis, Andreas Gaudi, libere, minime de securitate bonorum suorum solicitus ad Ill-mum Principem transire permittetur.

10. Reliquum desideriorum Ill-mi Principis, quod Sacrae R. M-tati in proponendis rationibus pacis cum rebellibus ineundae pro singulari in Sacram R. M-tem declarat affectu, sane vel ipso eorum perfido progressu et cum Duce Moschorum conspiratione dissolui est necesse, vbi tamen Ill-mus Princeps modos rationesque dignitati Sac. R. M-ti et Reip. congruas pacificationis concludendae adinuenerit, persuasum habeat Ill-mus Princeps, etiam tam enorme facinus rebbelizantium manui Ill-mi Principis concredituram.

11. Recenti instructione Generoso Internuntio transmissa edocetur Sac. Reg. M-tas de aliquibus Sacrae Caesareae M-tis subditis, apud rebelles quasi machinationis aduersae causa in Ill-mum Principem, commorantibus. Equidem id scitu Sacrae Caesareae M-tis fieri minime Sac. R. M-tas credit, intentam tamen fore Ill-mus Princeps sciat, ut parte ab illa his, quae sunt pacis, Ill-mus Princeps potiatur.

12. Vnicum restat, ut innatae suae Sac. R. M-tas in Ill-mum Principem innixae beneuolentiae syncero eiusdem Principis fixo affectu, ea pro munere suo Regio agere non desistat, quae Ill-mus Princeps a Sac. R. M-te et Repub. syncerae promptitudinis suae vinculo desiderare poterit. Vicissim nil Sac. R. M-tas dubitat, id Ill-mum Principem constanter facturum, quod toto huius temporis spatio contestatione sua Sac. R. M-ti et Reip. multoties promissa immutabili animo, constanti affectu se praestiturum declarauit.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (копія).

358. Перево[д] с латы[н]скаго писма, что писа[л] ве[н]герско[й] Ракоцый к гетма[н]ѕ, к Богда[н]ѕ Хме[л]ницко[му]. Горгене 30. марта 1654.

Велемо[ж]ный господине пріятель на[ш]ъ ласкавый!

Писание величе[с]тва в[а]шего фе[р]рала въ к [день] писанное пріяте[л]скимъ ср[д]це[м] приняли есми, а што посо[л] в[а]шъ прошлого лѣта к намъ посланый с товарыщи позде, а нежели надѣя[л]ся е..., о[т] на[с] о[т]пѕще[н]ія, по[д]линные величе[с]твѕ в[а]шемѕ пре[ж] сего причини о[б]являли есмы, которого посо[л]ство и сына нѣкогда ве[л]можности в[а]ше[й] з во[й]ска запоро[ж]ского емѕ врѕче[н]ного бы[л]ше е[с]т, хотя вовсе[м] межь собою противное быти видалося. Что я[в]ствен[н]о есть пѡсла[н]нымъ о[т] на[с] едины[м] о[т] товарище[м] посла[н]ныковыхъ, которые по прошенью и[х] посла[л] бы[л] к с[ы]ну в[а]шемѕ и присяга[л], что было опят емѕ воротитса к товарыще[м], и о[н] не

вороти^ся и о^т ины^х подлинны^х дѣ^л противно^сть в посо^ствѣ зна^чна была, о^днако частью кня^жского достои^нства на^шего розсѫжание имѣя, частью^ призрѣниемъ всего во^йска запорожского приведены, хотя в томъ времяни к неприяте^лскомъ, о^днако з^ досто^йною че^стью ихъ приимали есмы и любовно и беспеча^но о^пѫсти[ти] изволили, а что ничего о во^йнѣ проти^ на^с и о пролитіи кровы Хр[и]^стия^нско^й не замишля^, то [из] писания величе^ства твоево ураѕмевае^м. А хоть и есть мнѣние о^т ча^сти обѣихъ насъ... о смѫщеніи в^заимного прияства на^ш[е]гѡ и мы то Б[о]жию й всего мира сѫдѫ врѫчаемъ, никогда бо на^ше во^йско в^сторонѫ казако^ запорожски^х не ходило, но и паче они неначая^но в область тѫ^рского царя, на мѫ^тян'ского и мо^лдавского воево^ду и на на^ше придан'ное имъ во^йско находи^ли и, пока мѣста явною на на^с не шли во^йною, кикакова мнѣния примирен'ныи воеводы и мы о во^йске запорожском не имѣли если, а о томѫ, что еще прѣжде того замы^слѫ о помочи волохомъ на Васи^лия воєво^ду учине^ного прияте^лскимъ и постоя^нным ва^шимъ приятсвомъ чре^ посло^ на^ши^х к вамъ посыла^ны^х о^бнадеже^ны бы^л^ есмы, такъ што и во всѣ^х дѣле^х доброе имѣти согласие и готовѫю проти^ всякого непріѧтеля помочь надѣялись, чему всемѫ пото^м со^ствє^ная прѡти^ность о^бявилась, пото^му что нача^ны^і раты на^шеѧ во[ж]дъ[1]) в начале мо^лдавские во^йны послалъ с листами на^ш[и]ми ч[е]л[о]^[ѣ]ка своего к ве^можности твое^й по приказѫ на^ш[е]мѫ, и тотъ послан'никъ гдѣ естъ и что с ни^м в сторонѣ ваше^й сдѣлало^с, по сю порѫ на^м невестимо, но й паче когда сынъ величества твоего над рекѫ Сисѫ пришо^л былъ в Мѫ^тьяны и пре^рече^ны^й^ рати на^ше^й вождъ лѣчнихъ люде^й прежде ѡ^тпѫсти^, а при себѣ с Стефано^м воеводою немноги^х ѡстави^, когда ше^л паче для постановле^ниа дрѫжескаго нѣкоего дѣла, нежели длѧ драки проти^ сына твоего с'ра^ю, которѫю имѣлъ с'собою, и длѧ совє^ршеніа приказѫ и по по^мочности емѫ о^т на^с богатно в^вѣрено^й, когда по чынѫ вое^ хр[и]^стия^нскихъ древне^м чре^ трѫбачѣѧ сѧна велможности твое^й к' собесѣдованїю на средѫ призывалъ, и в^то^м емѫ с'ѫничиженїемъ о^тказано, и симъ тако бывшимъ, ниже во^йнствовати, ниже в^во^йнѫ с'во^йско^м запорожскимъ мешатиса влас^т о^ на^с вѫчен'нѫю имѣѧ, о^тстави^ вса желанїа видѣтиса с'сыно^м и с'во^йском велмо^жности твое^й, о^тстѫпилъ и в^нашѫ ѡбла^ст во^врати^ся, ꙗкѡ^ дѣ^йства того времене такѡ быти ꙗвлѧю^т. Пото^м то^ж сынъ ве^можности твое^й во^вращенїемъ Василїа воеводы

[1]) Іван Кемень.

не ѕдовлꙗасꙗ, коиⷨ образоⷨ на примиреⷩныⷯ воевоⷣ и на нашиⷯ немногиⷯ имъ прилѣчеⷩныⷯ людеⷦ пришоⷯ былъ, ꙗⷭствеⷩно смотренїꙗ Бⷪжиꙗ правеⷯно всегда оᵀмщающаго совеᵀшенїе правеⷯнꙋю винѕ показа. И сиꙗ причина еᶜᵀ, для которые мы на оборонѕ свою раᵀ подвигнѣти понѕⷠжены есми. Но сїꙗ сопротиⷨ глаᵀ[ола]нїꙗ, ⷭки вещи ѕже мимошеᵀшия и сѣдоⷨ Бⷪжїиⷨ содѣꙗⷩниꙗ, ѡставивше, внегда ѡ ѡбновленіи преⷠныꙗ дрѕⷠбы желанїе величества твоего сразѕмѣваеⷨ, какъ не давали есми причины кᵡрастеᴾзанїю приꙗᵀноⷦ дрѕⷠбы наⷰшеⷦ, такъ и впреⷯ истиⷩнаго и блиⷠности хр[и]тияⷩскоⷦ всꙗчески согласнаго приꙗтства деᴾжати не оᵀвратиⷨся, когда простраⷩнѣⷦшее веᵃмоⷠности твоеⷦ иᶻвѣщенїе вᵡстаᵀꙗхъ кᵡсоблюденїю дружества и сосѣдства добраго чреᶻ послоⷨ кᵡнамъ твоиⷯ вырозѕмѣемъ, покамѣста еще к разрѕшенїю страха наⷨ и блиско прилеглыⷨ странаⷨ належащаго не ѻбратиⷨ замисловⷨ. Которые послы внегда кᵡ нашѕ область приⷦдᵴᵀ, сᵡ достоⷦною ѭхъ честию приняти и беᶻ моᵀчаᵀꙗ оᵀпѕстити со всꙗкиⷨ беᶻпечалїѥмъ кᵡ твоеⷦ велемоⷠности обещаеⷨ й мѕᵀтиꙗⷩскиⷯ жителеⷦ блᵃгоприꙗтное покоенїе ѕзнаваючи, на ѡстатоᵏ велемоⷠности твоеⷦ вовсѣхъ замыслаⷯ щаᶜᵀливаго совеᴾшенїꙗ желаемъ. Даⷩ вᵡ городᵡᵉ наⷰшеⷨ Гоᴾргене, маᴾта ⷭ дня ⷭ҃ѯнд.

Велемоⷠнаго господстваᵇшего желателᵉныⷦ приꙗтель и до ѕслѕгъ поволныⷦ Геѡᴾге Ракочиⷦ.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Венгерскія дѣла св. 2.

359. Юрій II. Ракоці до [Виговського?] Ґергень 30. марта 1654.

Веᵃмоⷠный Госᵘподине приятелю наⷰшь милый!

Писаніе веᵃмоⷠности твоеⷦ и в немъ обновленые давняя пріязни дрѕжества обᵇявление показаⷩное блᵃгородно приняли есмы и мы такъ же прошлиⷯ времеⷩ дѣла сѕдомъ Бⷪжиїᵡ дѣлаⷩная быти ѕзнаваемъ, готовости наⷰшея княⷠеския знамения пріятствѕ ваⷰшемѕ обᵇявити не ѕмедлимъ. И какъ преⷠ сего к растеᴾзанію союза оного, с которым с веᵃмоⷠныⷨ паноⷨ гетманомъ и со всѣмъ воⷦскомъ запорожскимъ спрежени были есмы, причины некакие не давааⷧ есмы, такъ и впреⷯ волю наⷰшѕ къ ползе доᵇрого и не нарѕшеⷩного сосѣᵡства паче, нежели к пролиянию крови хрᶜтияⷩскоеⷦ ѕстроити готови бѕдеᵛ, яже вся в писаніиᵡ наⷰшеⷨ къ его м[и]л[о]ᶜти пану гетманѕ ширее иᵃявили есмы, которыхъ силъ хотя и оᵀ тѕᵡᵞ веᵃможность ваша выразѕмѣти можешъ, оᵡнако и в семъ мало наменити хощеᵛ. Для того мы, когда волю

и н[а]явленіе его м[и]л[о]сти пана ге[т]мана и всего во[й]ска запоро[ж]ского на желаніе н[а]ше в сове[р]шеніі взае[м]ные дрꙋ[ж]бы имѣти бꙋде[м], нежели за ето иное приме[м]ся и мы волю н[а]шꙋ в мочныхъ дѣлехъ и поси[л]ныхъ и хр[и]с[т]тия[н]скому кн[а]зю присто[й]ныхъ о[б]явити не закосни[м], и[з]вѣстно имѣя, что о досто[й]ныхъ величе[с]твѣ н[а]шемꙋ кня[ж]скомꙋ, как его м[и]л[о]сть па[н] гетманъ в посланіі посло[в] своихъ такъ и вся ихъ чернь, ро[з]сꙋждати до[б]рѣ знает и ра[з]ное кня[ж]ского чл'колюбия н[а]шего в о[т]даяніі приме. А посло[м], какъ всѣх, такъ и в[а]шихъ, з довжною честию прі[й]мати и отпꙋща[т]и всегда ꙗси[л]ствуе[м]. К сему[ж] чре[з] ве[з]мо[ж]ность вашꙋ все во[й]ско запоро[ж]ское ꙗсе[р]дно по[з]дра[в]ляю во всѣх зачатыхъ дѣлехъ и в замыслахъ.

Да[н] в горо[д]ѣ н[а]шемъ Го[р]кгане ма[р]та ѧ дня ѧχнѧ.

Ве[з]можности ваше[й] пріятныі[й] Гео[р]гіі[й] Ракоцыі[й].

Московскій Гл. Архивъ МИД. Венгер. дѣла 2. (переві́д).

360. Воєвода молдавськиї Степан до Станїслава Потоцкого. Яси 30. марта 1654.

З Криму нема нїяких вістий. Tu z Podniestru wskazałem Armaszowi memu dla samey suspitiey vstąpic, zostawiwszy pewną część ludzi przy inszym kapitanie. To tez mi referował przyszedszy moy Armasz, ze nieiakis Hawrył Fedorowicz, poseł Moskiewski, idzie do nas obudwuch Hospodarow z oswiadczeniem przyiazni y zachęcaiąc do zopolney nas takiey correspondentiey, iaką z Kozakami postanowili; z czym y do Matheia Hospodara Multanskiego arripit iter. Za przysciem tedy onego doskonaley wyrozumiawszy, nieomieszkam pro candore meo o tem wszystkim oznaymic WM. M. Panow.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. и. Пол. снош. съ Молд. св. 1. (оригін).

361. Молдавскиї воєвода Степан до Станїслава Потоцкого. Яси [весною] 1654.

Zrozumiawszy z listu WM., MM. Pana, że WMM. Pan w drogę w ymie Panskie wychodzic raczysz, vprzeymie życzę, aby w tem zaczętym procederze woiennym Pan N. WM., MM. Panu, secundare raczył etc... Moi ludzie d. 16. praesentis stąd się ruszywszy, rozumiem, ze się prędko zniosą z IMscią Panem Woiewodą Bracławskim. Ia ztąd, co mi teraz occurrit wiedzieć, denuncio WM., MM. Panu, że ludzie moi Kozakow od Chmielnickiego idących do Tehiniey zpotkali, względem zaciągnienia pieniężnych Tatarow, ktorych,

iescze mi non constat, iesli zaciągnęli, bo to się niedawno działo. Y o tem dowiedziałem się, że Chmielnicki woiewodow Moskiewskich, w Kiiowie y tu poblizu będących, zemknął wszystkich za Dniepr, snac, zeby się Tatarowie nie dowiedzieli o prawdziwey iego z Moskwą lidze. Ia, cokolwiek mi wiedziec godnego occurret, oznaymic WMM. Panu nie zaniecham.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригінал).

362. Молдавський воєвода Степан до Степана Корицїньского. Яси 2. цьвітня 1654.

Przy oswiadczeniu vprzeymey powolnosci moiey listy od JM. Pana Bieganowskiego z Stambołu niemieszkanie IKMci y innym IM. M-ciom nalezące do rąk WM., MM. Pana, przesyłam, zycząc wszelakich fortunnych WM., MM. Panu, pomyslnosci. Co się iednak w nich zamyka, enidentissime patebit WM., MM. Panu, z listu IK. M-ci, Pana M. Miłosciwego. Wprawdzie y do mnie IM. Pan Bieganowski pisze, oznaymuiąc, iako w Wielkonocny Dzien, maiąc v Cesarza IM-ci andientią, bardzo był wdzięcznie przyięty, gdzie z Wezyrem IM-cią Wielkim obiad ziadszy, był na potym honorifice do gospody odprowadzony y prędką odprawą po wytłumaczeniu listow assekurowany. Stąd tez mam taką wiadomosc, mianowicie od Eliagí Budzackiego przyiaciela mego, ze Han Krymski dowiedziawszy się o IM. Panu Strazniku Woyskowym do siebie w poselstwie idącym, z bardzo wielką ochotą był gotow odbierac przyiazni oswiadczenie IK. M-ci y Rptey. Ktory 14. albo 13. Aprilis[1]), iako posłancy moie z tamtąd wyiechawszy powiadaią, wiezdzał do Krymu.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригін.).

363. Семен Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 3. цьвітня 1654.

На 29-го марта приїхав польський посол, Микола Бєґановский; хоче мабуть відтягнути Туреччину і Татарів від союза з козаками.

24. Marti ist der siebenbürgische inviato ankommen; folgenden Tags darauf, eben da Panaioti sich beim Hassan Aga, gewesenen Botschafter, befunden, sind auch die Siebenbürger dorthin gekommen. Тут заявили охоту разом з Туреччиною воювати против

[1]) має бути Martis.

Нїмцїв. Hab' sodann wachsames Auge auf ihre actiones gestellt, aber nichts anders von dem Hassan Aga, als auch des Gross-Veziers seraglio, penetrieren können, als dass sich die Siebenbürger bemühen, damit man den Tatar Han und die Kosaken von einer vorhabenden Irruption abhalte, dann beide derowegen absonderlich [gegen] den Ragozzi; der Tatar Han sagt, er habe einen Abgesandten mit 70 Personen zu ihm geschickt, welchen er, Ragozzi, hernach zurück mit Fleiss in der Polaken Hand konvoieren lassen. Chmielnicki, sagt er, hat seinen Sohn noch nicht begraben lassen, damit ihme dessen Tod in desto frischerm Gedächtnis bleibe. So haben die Tartarn viel von siebenbürgischen, walachischen und moldauischen Völkern gefangen, welche der Kron Polen zugeschickt worden. Lupulo fomentiert beide Teile und trachtet wiederum nach seinem frühen posto; проте заверуха тривати ме ще мабуть через отсе лїто.

Держ. архів у Відни, Turcica, (оригін.)

364. Джустініяні до сіньорії Відень, 4. цьвітня 1654.

До Варшави приїхав Вірменин з Царгороду з вістию, що Хмельницький післав туди своїх послів, жертвуючи Туреччині зверхність над козаками; однак Турки вже знають про його союз з Москвою. Che Turchi aspettavano con gran desiderio l' arrivo del ambasciatore di Polonia, per trattar seco sopra li presenti emergenze de Tartari, Moscoviti e Cosacchi; supponendosi, debbino i Turchi promover qualche trattato in materia del Transilvano, il qual se mostra al quanto vacillante colla Polonia; l' ambasciatore Polacco faceva il viaggio à celeri giornate verso Costantinopoli.

Семигородський посол предложив польському соймови домаганя на письмі, котрі є дуже далеко йдучі; підозрівають, що Ракоці збільшив свої вимоги під впливом Турків; иньші думають, що він в порозуміню з Московщиною, а навіть з козаками. Польські справи замотані, perchè gl' humori de principi di quelle nazioni, guidati dal solo interesse, si regolan con istabilità e con la vicissitudine delle cose.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

365. Юрій II. Ракоці до польського короля. Фоґараш, 7. цьвітня 1654.

Siquidem impensum, quo Regiae V-rae Maiestati Serenissimaequa Reipublicae sum additus, studium synceram rerum occur-

rentium communicationem a me postulat Regiae Vestrae Maiestati, hisce literis quaedam significanda censui.

Circa 20. diem mensis Februarij veteris stili Generalis Cozacorum Chmielnickij literae, nulla ipsi occasione a me data, mihi sunt allatae, in quibus mihi tum suo, tum totius Zaporoviensis exercitus nomine benevolam observantiam offert, superioris anni gesta defensivi belli pallio excusare satagit, amicum affectum, reciproca oblatione, instanter a me petit atque hac de re uberius tractandi ansam suppeditat.

Similiter, (quod Regiae V-rae M-ti iam innotuisse arbitror), Dominum Vaivodam Moldavicum per expressum Internuntium et D-num Vaivodam Transalpinum per litteras speciora sui commendatione religionisque unitate, tanquam fundamentali ratione, allegata requisiverunt.

Quin non ita pridem, non solum denuo Kozacorum, verum etiam Moschovitici legati ad D-num Vaiuodam Moldavicum pervenere, illinc, ut intelligo, ad Transalpinum perrecturi, quid proposuerint vel desiderent, hactenus mihi non constat.

Ad literas mihi a Cozacis missas responsum Christianae synceritati consentaneum dedi.

Regiam V-ram Maiestatem et ad Turcarum Imperatorem et ad Tartarorum Chamum Legatos expedivisse percepi; quorum tractatibus si me accommodare nesciam, spero Regiam V-ram Maiestatem mihi id vitio non versuram, quippe qui legationum istarum scopum negotiaque ignorem. His Regiae V-rae Maiestati diuturnam vitam ac valetudinem prosperimosque successus a Deo precor. Datum etc.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. Снош. съ Транс. св. 1. (копія).

366. Молдавський воєвода Стефан до Станіслава Потоцкого. Яси 9. цьвітня 1654.

To ia WM., MM. Panu, w tem pisaniu moym wyswiadczam, co miłosc moia y obseruantia przyiacielska mi dictuie. Mianowicie o zawziętosciach złączonego nieprzyiaciela, co knuie y dokąd zmierza, z listu do mnie od Cara moskiewskiego przez Posła przyniesionego WM., M. Pan, sufficienter wyrozumiec raczysz, ktorego copią, słowo w słowo przepisawszy, posyłam WM., MM. Panu, wielce prosząc, aby w samey tylko WM., MM. Pana, cancellariey zostawała. Do IM. Pana Bieganowskiego y teraz dostatecznie pisałem, aby słusznym

documentem o zamysłach nieprzyiacielskich Wezyrowi Wielkiemu pokazał, do ktorego y ia pisząc, authentice list od Chmielnickiego do mnie pisany, gdzie mię vocuie do zopolney conferentiey z sobą, ciesząc się, ze pod wysoką y mocną ręką cara Moskiewskiego zostanie, posłałem, persuaduiąc, ze ten hardy nieprzyiaciel nie tylko przeciw koronie molietur, ale barziey iescze przeciwko Panstwam Cesarza IM-ci. Z Krymu też od dobrego przyiaciela dano znac, że Wasil Hospodar zamysla z Ordą wtargnąc w panstwa nasze, ktorego y szpiegow z listami do Czerncow Greckich przysłanych poymawszy, wskazałem pytac; powiedzieli, że tak iest, nie inaczey. Vfam iednak w miłosierdziu Bozkim, maiąc dobrą ligę z Multanskim Hospodarem y Xięciem Siedmiogrodzkim, że się na swey suppositiey omyli ten nieprzyiaciel. Tu też przy Chmielnickim iest synowiec Michała quondam Hospodara, ktory, quo pacto vszedszy od Cesarza Chrzescianskiego, zmierza w potędze Cara Moskiewskiego y Chmielnickiego na Panstwo Multanskie iako sobie dziedziczne, a wszystko za powodem Wasila Hospodara. Ia wielce WM., MM. Pana, proszę, aby te nienazbyt daleko chorągwie oddalone były, ktorych wprawdzie nie wiele, ale co czelneysze, przy mnie one zostawały, z ktorych vsług rozumiem, ze WM. MM. Pan, content zostawac będziesz raczył. Do IK. M-ci, Pana MM., nie piszę teraz, oczekiwaiąc co godzina na wiadomosci z Konstantynopola, za przysciem ktorey o wszystkim dam znac dostatecznie IKM. WM., MM. Pan, racz mię vpewnic o transactiey teraznieyszey.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (*оригін.*).

367. Молдавський воєвода Степан до Степана Корицїньского. Яси, 15. цьвітня 1654.

Старає ся все подавати докази своєї прихильности до Польщі, до чого сам Бог все подає йому нагоду; kiedy przy oznaymieniu hardey legatiey Moskiewskiey mnie należącey, oraz vmiem y o obrocie IM-ci Pana Bieganowskiego, Wielkiego Posła IKM-ci, wkrotce wprawdzie, bo fusius z listu IM-ci do IKM-ci pisanego potebit, oznaymic WM., MM. Panu. Mianowicie iako Cesarz IM-c y Wezyr Wielki wysławszy Czausz Baszę y Spaiłar Agę w wielkim przeciwko onemu orszaku stroinych ludzi, wskazał honorifice et pompose do gospody, kędy przedtem stawał, prowadzic IM-c. Pisze tu IM-c do mnie, że iescze nie miał audientiey, a mnie zas Boiarowie moie, na Residentiey będące odemnie, oznaymuią,

ze 4-ta aprilis miał IM-c audientią, listy zas pisane do mnie od IM-ci vltima Martij, y do IK. M-ci. Oznaymuią tez mnie, iako go mile y wdzięcznie przyięto, y iako iedynascie assistentow przy IM-ci będących w kosztowne kaftany ubrano. O czym y od samego IM-ci codzien spodziewam się wiadomosci, ktorą przez vmyslnego posłannika mego zechcę annunciare IK. M-ci, Panu Miłosciwemu. Listu od Cara Moskiewskiego, do mnie przez Posła, na ymie Hawrijła Fedorowicza, przyniesionego, copią tylko WM., M. Panu, posyłam, bo authentyczny list, nie mieszkaiąc, posłałem do Porty, y drugi Chmielnickiego, dla tego własnie, aby się iuż na iawie factia Chmielnickiego v Porty wydała, o czym dałem dostateczną informatią y IM. Panu Bieganowskiemu. Strony obrotu IM. Pana Hetmana z woyskiem IKM. y częścią szczupłą ludu mego mam z Soroki wiadomosc, iako IM-c przez Bug z woyskiem dobrze się przeprawiwszy y wiele kup kozackich napadszy, gromił; miasta się mu opponuiące dobywszy, palił, iako Mankuwkę y Buzowkę, a w ostatku Bohuna z woyskiem w pole wyszłego zgromiwszy, w Vmaniu osadził, gdzie się tylko, słyszę, w zameczku opponowali Kozacy trochę, a miasto dobyte spalono. Ztamtąd daią mi znac, iakoby feliciter powruciwszy IM-c Pan Hetman, wziął Buhem w gurę, dla wielkiey nazbyt wody y przeprawy trudney. Piszą y o tem do mnie, aby miał Chmielnicki wyprawowac woysko swoie za woyskiem koronnym, ale zapewnie o tem nie twierdzą. O Ordzie zadney teraz wiadomosci nie mam, bo y tam teraz silentio res praetereunt. Spodziewam się iednak prędko z pomyslną odprawą IM. Pana Straznika Woyskowego. Daley co będzie pewnieyszego, nie omieszkam dac znac WM., M. Panu.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригін.).

368. Молдавський воєвода Степан до Станїслава Потоцкого. Яси, 16. цьвітня 1654.

Посилає лист від Бєґановского, подає тіїж вісти про приєм польського посла в Царгородї, що і в листї до Ст. Коринїньского[1]) Z Krymu zadney pewney wiadomosci nie mam, y tam ieszcze silentio res praetereunt. Tylko dano mi znac, ze Tatarowie, dowiedziawszy się o tey garsteczce ludzi moych, odeszłych na tamtą stronę, srodze sarkaią. Przeto wielce proszę WM., M. Pana, in quantum by mi necessitas exigeret, za oznay-

[1]) Див. ч. 367.

mieniem na potem, aby ym wolny był z łaski WM-ci, M. Pana, powrot.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. цар. Пол. Снош. съ Молд. св. 1. (оригін.).

369. Молдавський воєвода Степан до Станїслава Потоцкого. Яси, 23. цьвітня 1654.

Dzis posłancy moie, dla wybadywania rzeczy przedtem, tak do Ordy poblizney, iako y do Chmielnickiego będąc posłani, do mnie przyszedszy, powiadaią, mianowicie od Tehiniey y Budzakow, ze Chmielnicki, przeprawiwszy się przez Dniepr, z woyskiem Moskiewskim y Ordą Nahayską złączywszy się, mysli wzgurę Dnieprem przeciwko woysku ysc koronnemu, roskazawszy tutecznym Pułkownikom, aby woyska cokolwiek przybrawszy, z Budzacką Ordą złączywszy się, takze tem kraiem Bohu ciągnęli, kupiąc woysko y na Podniestrze. Czemu iescze cale wierzyc nie chcę, wiedząc, yż tak prędko y niespodzianie Tatarowie na konie wsiadac nie mogą, zebychmy o nich nie wiedzieli — iednak tez cale y nie vbezpieczaiąc, to co mię wiedziec doszło, z powinnosci moyey oznaymuię WM., MM. Panu, powtarzaiąc prozbę moią strony tych posłanych moych ludzy, aby mieli, wiedząc, że mniey potrzebni są teraz, wolny z łaski WM., MM. Pana, powrot. A na potym, iesli będzie potrzeba tego, w zopolney conferenciey y coniunctiey armorum wielce proszę abychmy zostawali.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. цар. Пол. снош. съ Молд. св. 1 (оригін.).

370. Молдавський воєвода Степан до Станїслава Потоцкого. Яси, 24. цьвітня 1654.

Вчера вернули його посли з Криму, які доносять, що при їх відїздї, перед 15 днями, польський посол[1]) в'їзджав у Крим. Względem ruszenia się Ordy krymskiey zadney z tamtąd nie mam, ani od poufałych przyiacioł moych, wiadomosci; tylko fama fertur o złączeniu się Nohayskiey Ordy z Chmielnickim, o czym w pierwszem moym pisaniu dałem znac WM., MM. Panu. Z Vkrainy tez pewną mam teraz od szpiegow moych wiadomosc, ze synowiec Wasila Hospodara, wziąwszy v Chmielnickiego kilka tysięcy Kozakow y trzy tysięcy pieniężney Ordy, niespodzianie chce wtargnąc w dzien swiętego Jerzego Ruskiego w Panstwa moie. Przeto vni-

[1]) Марій Яскульский.

zenie WM., MM. Pana, proszę, iesli by tego słuszna occasia była, abys mię WM., MM. Pan, raczył y swoym wczesnie succurrere ludem. Сим зобовяже собі не лише його, але й князя Ракоці та волоського господаря. Просить також о відпуск для свого віддїлу.

P. S. Zleciłem Panu Detynieckiemu, aby na Posła Moskiewskiego z Wołoch powracaiącego pilne miał oko y z pilnoscią się o to starał, iakoby się tym przysłużył IK. M-ci, o czym ieszcze nie mam wiadomosci.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригін.).

371. Семен Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 28. цьвітня 1654.

Дня 19-го умер воєвода Матвій безпотомно. Волощина вибрала своїм воєводою Константина Шербана, котрого вже предки сидїли на князївськім столї. Він має около 50 лїт. Порта годить ся, але домагає ся спадку по Матвієви і бажає, щоби Константин особисто приїхав до Царгороду по своє затвердженє.

Воєвода молдавський Степан писав, що був у нього посол з Москви, а відтак поїхав до Волощини; домагав ся від нього, як від Грека, злуки, бо війна против Польщі є релїґійна. Der Gross-Vezier hat die moldauischen Agenten sammt dem Brief mit viel Injurien zur Tür hinausgejagt. Впрочім Степан побоює ся Татарів, soll sein meiste Substanz in Siebenbürgen gepflegt haben. Лупул має бути у хана у великих ласках.

Тими днями прислав Ракоці курієром два письма від ханового везиря в ориґіналї. В першім письмі пише сей: Ihr habt mich lange gebeten, ich solle bei meinem Han soviel vermögen, damit er einen Abgesandten zu euch absende; nun habe ich mit harter Mühe erhalten, dass mit euern Leuten, so ihr nächst allhero geschickt, ein Abgesandter zurückgeschickt worden, ihr habt ihn aber wider Glauben und Trauen mit Fleiss in unserer Feinde Hände geführt, schaut, dass er wiederum los werde, oder es wird nichts gutes erfolgen. Dieser Brief ist etwas alt, der andere ist frischer, des Inhalts: Euer letztere Schreiben korrespondieren nicht mit den vorigen und scheint nicht, dass ihr eurem Wort nachkommen wollt, dahero könnt ihr euch in Bereitschaft halten, denn wir werden euch gewiss heimsuchen. Hiedurch probiert Rakoczy, dass ihm die Tartarn drohen, bitt um Inhibition, die Porten wolle das Land nicht verheeren lassen. Es soll auch ein siebenbürgischer

Abgesandter (Michael Saua) zum Tatar Han geschickt worden sein, ihn zu versöhnen und beim Guten zu erhalten. Кромі сього писав Ракоці власноручно, що в горішній Угорщинї, Хорватії і Австрії sei alles in armis, niemand wisse warum; soviel er aber penetriert, mögen die Deutsche nicht sehen, dass sich die Kosaken mit Moskovitern wider Polen vereinigt...

Держ. архів у Відни. Turcica (оригін.).

372. Молдавський воєвода Степан до Станїслава Потоцкого. Яси, 4. мая 1654.

Дякує за приятельску щирість. Ludzie moie, ktore iescze niemal przy posłanniku WM. M. Pana z Panem Woyciechowskim przyszli, nie będą bronni zawsze na wskazanie WM., MM. Pana, czasu potrzeby. Strony IM-ci Pana Straznika z vstney relatiey Pana Czaplickiego WM., MM. Pan, wyrozumiec będziesz raczył. Do IK. M-ci, Pana M. Miłosciwego, podług informatiey WM., MM. Pana, wyprawuię, vnizenie prosząc, aby WM., MM. Pan, powagą swoią w tem terminie moym instare raczył, będąc odemnie pewen wszelakiey powolnosci y recompensiey. Względem IM. Pana Bieganowskiego, ktory post biduum vel triduum miał otrzymac pomyslną od Wezyra Wielkiego, constabit z listu IM-ci, MM. Panu. Ia radziłbym, aby drugi poseł do Hana prędko y do Rakocego y do Hospodara Multanskiego był z Polski wyprawiony, co iest barzo potrzebna rzecz y pozyteczna.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Пол. Снош. съ Молд. св. 1.

373. Молдавський воєвода Степан до польського короля. Яси, 5. мая 1654.

Dobrze będąc memor panskiey łaski WK. M-ci, Pana M. Miłosciwego, przy teraznieyszey occasiey moią służebniczą powolnosc listownie teraz Naiasnieyszemu Maiestatowi WK. M-ci wyswiadczam, obiecuiąc to wszystko ochotnie exequi, czego po mnię mandat WK. M-ci y Rzeczypitey requirowac będzie. A teraz co mi occurrit z Stambołu wiedziec od Residentow moych, to ia nie mieszkaiąc przez pisanie obiawiam WK. M-ci, Panu M. Mlwemu. Yż Poseł WK. M-ci naleznie od Cesarza y Wezyra Wielkiego będąc przyięty, vbezpieczony post biduum vel triduum pomyslną y prędką odprawą, prout euidentius patebit WK. M-ci z listow IM-ci, niemieszkanie

przedtym odemnie przesłanych. Strony IM-ci Pana Straznika przed kilku dniami miałem z Krymu zgadzaiącą się z Panem Czaplickim wiadomosc, ktorą on oretenus, przyiechawszy tam, będzie referował WK. M-ci, Panu MM. Ia maiąc zewsząd pewną wiadomosc, yz ten nieprzyiaciel y turbator wszystkich ziem, Wasil Hospodar, znowu cos molitur z Szyrem Beiem y Karas Beiem nad wiadomosc y licentią Hanską, osmieliłem się przeto vdac z pokorną prozbą do Naiasnieyszego Maiestatu WK. M-ci, Pana M. Miłosciwego, aby mi z woley WK. M-ci, P. MM., in quantum by tego słuszna necessitas exigeret, IM. Pan Hetman z woyskiem koronnym succurrere raczył. Tę łaskę etc...

Того-ж дня:

Молдавський воєвода Степан до Степана Корицїньского.

В тій самій справі, що й до короля, з прозьбою поперти його справу.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригін.)

374. Молдавський воєвода Степан до Станїслава Потоцкого. Яси. 8. мая 1654.

Zadney ia nie opusczam occasiey, ktorey bym nie miał moiey W-ci, MM. Panu, contestari przyiazni, zaczym y teraz, gdy listy od IM. Pana Chorązego Lwowskiego, tak IK. M-ci, iako y W-ci, MM. P., należące, do rąk W-ci, MM. Pana, diriguię, o zdrowiu W-ci, MM. P., chciwie pytam się, animitus zycząc, abys wszelakie przy onym ex voto odnosił prosperitates. Iako IM-ci P. Chorązego Lwowskiego u Porty przyięto, excipowano y tractowano, z listu onegosz W-c, MM. Pan, wyrozumiec raczysz. Dobrze zaprawdę Porta przyięła go y przyiazn IK. M-ci oswiadczyła, ale ia od dobrych przyiacioł y confidentow moich iestem informatus, isz to wszytko farba y powierzchowna Turecka przyiazn teraz, a in casu tali, kiedy im ciasno, bo in summo zostawaiąc periculo, gdysz Wenetowie instructissimam maią classem etc. (про венецькі справи). Niewiem, co za slepota oczy ich obfuscauit, ze oni po staremu przychylnieyszi są Kozakom, lubo się teraz IK. M-ci z przyiazną oswiadczaią. Będąc tedy Porta w takim niebezpieczęstwie, to wszytko cale w Chana spusciła, aby to czynił, co sam rozumie, y tam siły swoie obrucił, coby z dobrem Porty było. Przeto wielce upraszam W-c, MM. Pana, abys do IK. M-ci expedititissimis itineribus posłał, zeby znową do Chana Posła swego wyprawił, zeby go od Kozackiey

oderwac ligi. IM-c Pan Canclerz Coronny pisze mi imieniem IK. M-ci przez sługę mego, abym często we wszytkim z W-cią, MM. Panem, znosił się, y iesliby iakie od nieprzyiacioł nastąpowało periculum, wczesnie dawał znac, aby tym snadniey ieden drugiego in casu ingruentis necessitatis ratowac y posiłkowac mogł, w czym ia nie zaspię, tylko y W-c, MM. Pan, racz idem perficere y czasu potrzeby mnie succurrere. O Ordzie, zeby się miała gotowac, nic nie słychac; posyłałem swoich ku Daszowa w pola, ale y tam nic nie słychac, tylko znac, ze bydla swoie zimowała. O oddanie tych listow, komu należą, wielce W-ci, MM. Pana, upraszam, nie mniey tesz y oto, zeby drugi Poseł iako nayprędzey szedł do Chana, gdysz Porta na wolę iego zdawa się. O Kozakach zadney nie mam wiadomosci.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригін.).

375. Юрій II. Ракоці до польського короля. Раднот, 11. мая 1654.

Лист короля з Варшави з 20. цьвітня одержав, дякує що відкрив йому per suos milites interceptionem tabellarii Magni Chani. Qui jam mortuus, siquidem nec repeti, nec reddi possit; declarationem ejus rei per legatum suum apud Chanum recte instituit. Доносить, що послів короля в Портї добре прийняли і що вони вже в дорозї з поворотом.

Дописка. Certo scribitur Kozacos etiam Legatos suos in Portam Ottomanicam expedivisse, unde conjici licet, cum supremus Vezerius reditum Legatorum M-tis V-rae exhibita resolutione sollicitaverit, eam ob causam fecisse, ne praesens inclinationem eorum ad partes Kozakorum rectius intelligeret, quamvis conjunctionem eorum cum Muscis gravate ferat; quod minus quidem certum est, brevi tamen rem omnem cogniturus, S. M-ti V-rae placere intellexerim, ad eandem perscribere non differam.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (оригін.).

376. С. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 18. мая 1654.

Козацькі посли, що прийшли 21-го цьвітня, домагають ся реституції Лупула і приказу Татарам, щоби не помагали По-

лякам. Молдавський воєвода Степан з боязни перед Татарами і козаками післав жінку з дитиною і частиною майна до Семигороду. Писав до Царгороду, dass des Lupulo Vetter allbereit mit etlich Tausend Kosaken in procinctu; Порта відповіла, що не має чого бояти ся...

Держ. архів у Відни, Turcica (оригін.).

377. Юрій II. Ракоці до угорського канцлєра. Раднот, 21. мая 1654.

Legatus regis Poloniae magno est exceptus honore, simili quoque reexpeditus. Caesaris haec ad ipsum verba fuere, quibus plus praestitit, quam ipse legatus desideravisset: Ecce demandavimus Chano Tartarorum, ut constanter servet pacem et auxilietur vobis... Non desunt tamen crebrae praesenti etiam tempore in porta simulationes. Legati regis Poloniae, qualesnam ex Crimensi provincia literas acceperimus, easdem V-rae D-ni inclusas transmisimus. Nostri etiam legati ex Crimensi provincia nobis scribunt, non postremo sane eosdem Chanus excepit honore suique comendatione et oblatione. Zeferkasius nos in filium suum adoptavit. Ipsius quoque Chami Legati una cum nostris veniunt, intra duos aderunt septimanas.

Держ. архів у Відни, Прирічт. (зміст).

378. Юрій II. Ракоці до польського короля. Раднот, 22. мая 1654.

Occasione instantium Regni comitiorum M-tem Vestram per Legatos meos Generosos, Andream Klubosoczki, bonorum in Hungaria Praefectum, et Michaelem Mikes de Zabola, equitatus mei aulici Vicecolonellum tabulaeque indiciariae iuratum Assessorem, fideles dilectos, Regia sua in me affectione jubente, literis hisce invisere et pro re nata, quae utrinque stabilimen et assertionem securitatis ac reciprocum syncerae propensionis exercitium, salvis hujusce Regni iuribus, concernunt, insinuare officij mei esse duxi, praesertim, cum dilatis superioribus comitiis Internuntio quoque meo plenam afferre resolutionem minus licuerit. Eam ob rem M-tem V-ram cum summa observantia rogatam habeo, studium isthoc meum pro benevolae inclinationis argumento agnoscere, legatisque meis exauditis, fidem habere et responso, negocio communi apprime congruo, quantocyus remittere haud dedignetur etc.

Дописка. M-ti Vestrae Regiae significandum duxi, rebelles nostros vicinos et fidefragos expedivisse hisce diebus legatos clam ad Chmelnickium, offerendo contra M-tem V-ram et Serenissimam Rempublicam prompta sua servitia, quamprimum ipsis innotescet, exercitum Moschoviae cum Zaporoviensibus Dnistro adesse. Dum itaque hos compescere intendo, sciat Vestra M-tas non tantum confederato meo Vaivodae et ejus Boeribus satisfactio, sed et M-ti V-rae Serenissimaeque Reipublicae bono me facturum.

Того-ж дня.

Georgius Rakoczy Stephano Korycinski Supremo Regni Poloniae Cancellario.

Вірительний лист для послів.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. ц. Поль. Снош. съ Транс. св. 1. (оригін.).

379. Джустініяні до сіньорії Відень, 23. мая 1654.

Під датою 14-го мая пише польський посол з Царгороду, що... Турки негодують ізза злуки Хмельницького з Московщиною; che dal conto de Turchi si mostrava buone dispositioni verso la Polonia et inclinationi, a procurar la quiete di quel Regno, divertendo ogni torbido.

L' ambasciatore formava concetto, di poter incaminar con felicità le negotiationi a lui appoggiate, mentre Turchi e con parole e con dimostrationi di buon trattamento li facevan sperar ogni bene.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

380. Joannes Kemény Stephano Koryczinsky, Supremo Regni Poloniae Cancellario. In castello Gerend, 24 мая 1654.

Benevolo Ill. D-nis V-rae in me complectendo affectui, quem nouis in dies argumentis augeri video, utinam eidem pro voto meo aliquando respondendi mihi suppetat occasio. Quod urgentibus ex causis protractum Indigenatus negotium non est, quod me afficiat, tempus et Ill. D. V-rae studium reddent dilata. Quicquid Ill. D. V-ram sibi usui et commodo in me esse noverit, id promptum et paratum fore ut cognoscat, nihil mihi desiderabilius.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. царст. Поль. сн. съ Транс. св. 1. (оригін.).

381. Postulata Legatorum Celsissimi Principis Transilvaniae Sacrae Regiae M-ti et Serenissimae Reipublicae exhibita. [лѣтом 1654].

Sacrae Regiae M-ti et Serenissimae Reipublicae omni dubio procul constare potest ex productis tempore praeteritorum comitiorum Chani Tartarorum et Vezerij eiusdem literis, quam offensos se iidem declaraverint erga Cels. Principem, ob synceritatem Sacrae Regiae M-ti et Sereniss. Reipublicae praestitam. Quorum hostilitatem ac exinde subsequenda pericula et, si varijs iisque sumptuosis Sua Celsitudo nitatur antevertere modis, spesque videatur affulgere, si non poenitus obliterandae, attamen ad tempus differendae ultionis. Quia tamen ipsi, etsi muneribus deliniti, videantur suspendere ad tempus suppressae vindictae executionem, occasionibus nihilominus intenti, naturam eorum flexibilem non mutant, sed, ubi se ipsis commoditas obtulerit, primi feruntur in pernitiem gentium christianarum. Ne itaque improvise Suae Cels-ni aliquod abinde obveniat periculum, consultum omnino duxit, de medijs antevertendi talis mali consilia ducere ac apud S. Reg. M-tem et Seren. Rempub. obnixe instare, si quidem haec comminatio ac exinde metuendum periculum unice ob conjunctionem armorum mutuam intervenisset ac deliberatio ratione assistentiae in tali casu illisque nuper sine stabilito aliquo publico negotio solutio res eadem ad praesentem conventum dilata extitisset, non dedignabitur Sua M-tas Regia Statusque et Ordines Regni, Suam Cels-nem et Regnum Transilvaniae super tali assistentia et modo eiusdem publico instrumento effective assecurare; paratus erit etiam Cels. Princeps, quicquid ipsi possibile fuerit Statusque Sui et Regni eiusdem ratio permiserit, syncere et candide pro commodo et emolumento Suae Regiae M-tis et Serenissimae Reipublicae praestare.

2. Ut vero clarius innotesceret orbi Christiano Seren. Reipublicae syncera erga Celsitudinem Suam et fideles eius propensio eoque magis, tam Sua Cels-do, quam fideles sui, ad contestandam erga S. Regiam M-tem et Seren. Rempublicam promptitudinem reddantur alacriores, non dedignabuntur inclyti Status et Ordines Regni, filium suae Cels-nis natum, iam electum Transylvaniae Principem, ac alios Dei benignitate nascendos liberos, nec non tres ex magnatibus Regni Transylvaniae, nempe Spectabiles et Magnificos Joannem Kemény de Gyereo Monostor, (tit.), alterum Franciscum Redei de Kis Rede (tit.), tertium Stephanum Pethki de Kiralyhalma (tit.), in album nobilitatis Polonae inauctorare. Cum enim et prisci

Romani Imperii vis, vix alio meliore adminiculo magis creverit, quam communicatione iuris civitatis promiscue ad omnes fere facta, omnino et Serenissimae Reipub. authoritas potentiaque forma et modo melioribus stabilietur, si ad eos, quos declarata synceritas sibi devinctos reddidit, inter Indigenas recipiendos suum sinum benigne laxaverit.

3. Quandoquidem Sua M-tas praeteritis comitiis negotium bonorum Dominae Bathorianae, socrus Suae Cels-nis[1]), per D-num Capitaneum Crusvicensem possessorum, trutinandum certis commissarijs commiserit, quid in illo per eosdem D-nos commissarios deliberatum sit, eademque D-na Bathoriana an jure suo, quod in ijsdem bonis se habere indubitate speraret, gavisura esset? Superinde etiam inclytorum Statuum et Ordinum Regni justitiae communi conformem resolutionem expectamus.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. сношен. съ Транс. св. 1. (оригін.).

382. Перевод з грамоты, что пишетъ тѕрской области Селѣстреискоѥ Сиявѕ паша гетманѕ. [в лѣтѣ 1654].

Избранноѥ с великоѥ, в Месѣве законѣ чести и повышеніе достигшеѥ, въ Исѕсове законе верноѥ и любителному дрѕгѕ нашеѥ гетманѕ достоѥное поздравленіе, как вас Бог милѕет, в добро ли здоровіе пребываети и да Господи, любителная дрѕжба не умаляласе. Потом бѕди вам, любителноѥ дрѕгѕ, вѣдомо прѣже сево, как все ходили з благодатнѣм с цар[е]вым величествомъ, в поко и мы ѡжидали от вас добрых вестей, и царева величества верноѥ ч[е]л[о]вѣкъ прѣха с ево цар[е]вою радостьною грамотою, что по своеѥ жалованію неприѕгѕ своеѥ отомстили и издобылися довольно и за такѕю великѕю радость Богѕ хвалу возсылали, что он, Господи, всегда пода на непрѕгоѥ одолѣніе, а ѕ вас, дрѕга нашего, въ нынешных годех не стало сына и вам то есть крѕчинно, тако он бы сынь твоѥ мѕжествьеи, мѕжскіе и конеи приня, и вам то положит на роскѕжденіе и о том не крѕчинитца потомѕ, что он принеѥ коней доброѥ, пода Бог вам сами много лѣтное здоровіе. А мы и вам, дрѕгѕ нашеѥ, в то врѣме хотѣли послат верного своего ч[е]л[о]в[ѣ]ка, вас навѣстит и для дрѕжбы-любви и для всякого добра, тако снѣги выпали большие и стѕжки были великіе, за теи наше посылка замодчала, а в нынешноѥ врѣме от вас посланые люди благосчастноѥ порогѕ, и как нас прохали мимо, а нам

[1]) Мати Ракоцієвої жінки походила в польської родини Закшевских.

вѣдомо учинилос, и мы их вел҃ѣли поворотит, и как мы их поворотили и ѕчали ѕ них спрашиват, и по чем они к нам не заехал҃и, сказали, что от вас, дрѕга нашего, имъ не ꙋказано к нам и грамоты нет отдат к нам. Дрѕже мои, когда благосчас҃ноі великіі г[осу]дарь мои сию границѕ приказалъ мнѣ, дрѕгѕ вашемѕ, и которые присланы бываут всякие люди от мирныхъ и от немирныхъ стран о всяких дѣлях, и тем людям нас҃ мимо проѣзжати не повѣлос и закаа о том ѕ нас҃ есть, а твоем людем поготово мимо прее҃жат было непригоже, бѣдѕчи с нами в дрѕжбе и в любви, и бѣдет посланым людем свои к нам заѣхат не велел҃ и такъ было вам ѕчинит недовѣлос и к дрѕжбе ето дѣло не ꙋристоѣно. Токо мы тем их рѣчам не повѣрили, а по чемѕ от вас к нам грамоты нет, про то нам невѣдомо, а ꙋро нашѕ к вам дрѕжелюбное во ꙋсемъ испол҃не҃е и про то вам самим вѣдомо, а естьли бѣдет хто посориа, и вам бы томѕ не вѣрит, потомѕ что ꙋнеѡное врѣме люди дваязычливы, дрѕжбѣ и любов ненавидет неможѕт, а скоко к вам, дрѕгѕ нашемѕ, наше доброрадѣтели и дрѕжбы, пьро то вам самим вѣдомо, а присланым вашим людем честь воздали для вашие дрѕжбы и в их дѣлах наше дрѕжба к вам, вѣдомож и с вами, дрѕгом нашим, не хотя ѕ[в]ат любви, послали ннне к вам от агов свои Бекир агѕ. А мы, дрѕг вам, по обычею сподобляемься около черномор҃ских мѣсть на остереган҃е, а вам бы, дрѕгѕ нашемѕ, заказат донским казаком, что на море не выходили, а ваше слѕжба и робота ѕ благосчас҃ного великого г[осу]дря нашего в о цене бѣдет и нескоко добра себе обряще, а посланого нашего агѕ отпѕстит бы к нам, не задер҃жал, и любитен҃ю свою грамо[ту] с ними нам прислат и потом всегда без ѕрывѕ людеі свои присылат, а о своем здорове и о тамошнихъ странах҃ о вестях писат, а мы потомѕж станем к вам писати без ѕрывѕ.

А в низѕ у грамоты напечатано:

Раб Бжеі Селистреіскоі Сиявѕш паша.

Моск. Гл. Арх. МИД. Венг. Дѣла 2.

383. [Сілістрийский паша до Богдана Хмельницького]. [1654].

Перевод с тѵрско[го] писма, а хто к комѕ пишет, того в писме не обявило.

Дрѕже мои любитен҃ноі. З год томѕ от полского короля к нам, дрѕгѕ вашемѕ, приходили нескол҃кожды люди з грамотами, что бл[аг]осчас҃номѕ великомѕ г[осу]дрю н[а]шемѕ от мирных и от не-

мирныхъ страны, хто прибудетъ с поклономъ, нимъ отказъ не бываетъ, а хъто не приедетъ, и те званы не бываютъ, а вы хотите, пришлете, не хотите, не пришлете, такъ имъ сказывано. Да прежи же сего, какъ шли они на васъ воиною и благ[о]часно царь и вы, дрсгъ нашъ, ихъ самихъ стрѣтили и жалованье свое полсчили и посла того благочасномъ порогъ отрядили, посла своего и с тою вѣстью опять прислали к намъ, а мы емъ отвѣтъ учинили по прѣжномъ. Надобно и вы пришлети, а благочасноиъ великиъ г[осу]дарь нашъ ни отъ кого послов к себѣ не проситъ. И нескоако спѣстя тогъ врѣмени пришоа посоа ихъ и заше к намъ, а идетъ благочасномъ великомъ г[осу]дарю нашему з жалобою на цар[е]во величество и васъ, дрсга нашего, жалобъ не чинилъ, да свершъ того наперед его писали мы ближны людя дрсгя свои, какъ уне поаско посоа на цар[е]ва величества и на казачя гетмана, и томъ не вѣритъ. И те ближные люди писали ко мнѣ в скореж, что в таки дѣлах ево рѣчам не повѣратъ, и я вам др жю всячески и о ваши дѣлах радѣю не... авѣно, а которые бъдет люди сѣнстъ говорит бам на сорѣ, и вам бы их рѣчам не вѣрит и быт бы с нами в дрсжбе и о тамошныхъ странах всегда к нам писат, а мы про ваше радение бъдем писат благочасномъ великомъ г[осу]дарю своемъ. А какова напье дрсжба и радение, про то вам сами вѣдамо, а вам бы, дрсгъ нашемъ, всягда к нам о своем здоровье своим люами писать и о тамошныхъ дѣлах нас безвѣстно не учинит

Моск. Гл. Арх. МИД. Венг. Дѣла 2.

384. Семен Ренїгер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 1. червня 1654.

Порта жадає видачі Лупула. Ein türkischer Minister hat gegen eine Person im Vertrauen gemeldet, Lupulo werde der Porten für einen Falken dienen; erstlich werden die Türken zweifelsohne aus ihm locken, vie viel ihm der jetzige Waywoda in der Moldau Geld weggenommen, und solches von Stephan praetendieren, hernach werden sie diesen dreien Fürsten von Moldau, Walachei u. Siebenbürgen immer zudrohen, als wann sie ihn, Lupulo, wiederum installieren wollten.

Dass tatarische Abgesandte zum Rakoczy kommen hätten sollen, weiss man allhier anders nichts, als was ich sub. dto. 28. April berichtet (про 2 листи хана).

Dass der Fürst in Siebenbürgen hernach gegen berührten Grafen (Forgach) sich der ottomanischen Porten, Gross-Vezier und

Tatar-Hans Favor berühmt, ist sein alter Brauch und politica; da draussen berühmt er sich mit Türken und Tartarn, alhier mit E. Kais. Mt. Він хвалив ся ту, що цїсар посилає до нього знатних панів.

Держ. архів у Відни, Turcica. (оригін.).

385. Молдавський воєвода Степан до польського короля. Яси, 2. червня 1654.

Przy ponowieniu statecznеy ku Naiasnieyszemu M-twi WK. M-sci, PM. Miłosciwego, zyczliwosci y nalezytey submissiey rzetelne y na ten czas stałego affectu moiego czynię testimonia, gorąco o to P. Boga prosząc, aby on Naiasnieyszy M-t WK. M-sci, PM. Miłosciwego, y dobrym w długi wiek nadarzał zdrowiem, y wszelakie intencie onego pożądanym cum commodo wszytkiego Chrześcianstwa coronował skutkiem. Suliman Aga, Poseł od Chana do Maiasnieyszego M-tu WK. M-sci, PM. Miłosciwego, obligowany wespoł z IM-scią P. Straznikiem, stanąwszy w Jasiech, miał u mnie audientią, ktory expostulował ze mną, abym y ia do Naiasnieyszego M-tu WK. M-sci, PM. Miłosciwego, pisał, aby te zaczęte z Chanem względem zawarcia przyiazni tractaty, niemieszkanie przez przysięgę stwierdzone były. A isz chwała Bogu legacia IM-sci P. Straznika ex voto nas wszystkich cessit, y Chan, recolligowawszy się, do zawarcia statecznеy przyiazni skłania się, dobrzeby teraz onę, do ktorey się y oni maią, iuramento confirmare. Mie moia zaprawdę iest rzecz, consilium dare, ktorego sam potrzebuię, ale tylko namiemam, ile rozum moy zdołac moze, coby było cum commodo nas wszytkich. Naiasnieyszy zas M-t WK. M-sci, P. M. Miłosciwego, ze skuteczne uspokoienia złączonych Panst przedsięwezniesz rady, zupełną mam nadzieię, aby się nieprzyiaciele z nas nie vrągali, a ia z moiey strony z tym się declaruię, isz zdrowie y substancią moię łożyc gotow iestem na usłudze Naiasnieyszego M-tu WK. M-sci, P. M. Miłosciwego.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригін.).

386. Молдавський воєвода Степан до Степана Корицїньского. Яси, 4. червня 1654.

Вірительна грамота для посла Миколи Пшилуского [Mikołaj Przyłuski] посланого з таїною місією.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригін.).

387. Джустініяні до сіньорії. Відень, 6. червня 1654.

Про лист від польського посла в Царгородї. Il punto principal de suoi negociati è, l' haver procurato, che Turchi induchino il Kan de Tartari, ad unirsi con gli stessi Polacchi contro Moscoviti e Cosacchi, et se n' è già fatta l' espeditione da Turchi al Gran Han con cosi buon effetto, che tenevano hormai Polacchi per sicura l' unione de Tartari col loro essercito. Хан обовязав ся старати ся, щоби козаки вернули під польське пановане, але думають, що се лише силою дасть ся перевести. Прийшли до Царгороду посли від козаків, щоби паралїжувати дїяльність польського посла.

Прийшов лист цїсарського резидента в Царгородї з 6-го мая. Польський посол відїхав з почестями, але малою надїєю на успіх свого посольства.

Держ. архів у Відни. Disp. di Germ. (оригін.).

388. Семен Реніґер до цїсаря Фердинанда III Царгород, 15. червня 1654.

Справджує ся, що Татари мають сюди прислати Лупула. 5-го прийшло татарське посольство з 5 ріжними рекомендаціями для Лупула, хан і його везир є дуже за ним, а й теперішний вел. везир все його підпирав. Stephan und Siebenbürger hat Ursache tiefe Gedanken zu machen, Mattheo ist tot, dahero man an Walachei weiter nichts suchen wird, aber an Stephan und Rakoczy wird man probabiliter erstlich das Geld und Gut fordern, welches sie bei Eroberung von Suczawa dem Lupulo abgenommen, sodann wird man sie fragen, qua authoritate sie sich unterfangen in des Sultans Land Krieg zu movieren, des Sultans Vasallen aus dem possesso zu jagen, Stadt zu belagern. Des Stephan Sach seind gar unsichter, trage Sorgen, man werde ihn sottomano ergreifen und den Kopf mehmen. Dem Rakoczy wird es auch schwerlich also vergessen bleiben, der Lupulo dürfte noch seltsame Händel ausspielen. Der neue Wojwoda in der Walachei soll der Porten für des Matteo Verlassenschaft 400 Säckel Geld, jeden per 500 Taler, geben, dahero fordert er von Stephan und Rakoczy diejenigen Gelder, welche Mattheo bei Rakoczy depositiert und dem Stephan geliehen. Dieser hat schon 25.000 Taler restituiert, noch 60.000 geben, unerachtet er vorgibt, Mattheo habe ihm alles geschenkt.

Держ. архів у Відни, Turcica, (оригін).

389. С. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 25. червня 1654.

У вечер 20-го приплили два кораблї з Чорного моря, на однім були дарунки хана для султана, на другім Лупул. На другий день візвав великий везир Лупула до себе і казав його примістити у своїй палатї. 22-го повів його до султана. Султан приняв Лупула коротко і непривітно, спитав, чому почав війну і знищив свій край. Потім розпитували його евнухи, що він мав і стратив в Сучаві, та все докладно записали. Коли великий везир забрав його назад до своєї палати, прийшов хатішеріф, щоби Лупула перевезти до вязниці „семи воріт", що й стало ся сього-ж вечера.

Die Siebenbürger sagen mir, der junge Fürst in Walachei verstehe sich nicht so wohl mit ihnen, als wie der verstorbene Mattheo. Er halte mehr Korrespondenz mit den Kosaken; dem Wojwoda, welcher von Jugend auf an E. Kais. Mt. Hof sich angehalten und jetzt beim Chmelnicki sich befindet, schicke er continuo Geld, schöne Pferde etc. und solle dieser Wojwoda mit Hilfe der Kosaken nach Siebenbürgen trachten. Anderwärts verstehe ich, er werde des Lupulo Tochter, welche den jungen Chmelnitzki gehabt, heiraten.

Держ. архів у Відни. Turcica. (оригін.)

390. Молдавський воєвода Стефан до польського короля. Яси, 25. червня 1654.

Ieszcze przedtym, nim Chmielnicki się Moskwie poddał, wyprawiłem był posłanca swego z oswiadczeniem przyiasni do Cara Moskiewskiego, abym tylko mentem onego mogł expiscari. Teraz vigesima quarta lunii ten posłaniec ztamtąd do mnie powrucił, ktory powiada o wielkiey potędze Moskiewskiey: ruszył skarbow dawnych, woyska wielkie zebrał, piechotę zbroyną, orde Kazanską y Astrachanską wprzod roznemi mieyscami posłał, aby się ku granicom panstw Naiasnieyszego M-tu WK. M-ci, PM. Miłosciwego, siągali, sam tesz ossobą swoią wprędce się ma ruszyc, ktory dwakroc sto tysięcy iazdy ma przy sobie, Kozakow Dunskich część do Kiowa przyszło. Widzę, ze się ten nieprzyiaciel, iako mi powiada, zmocnił. Chmielnicki zaś takze 17. Junij miał się ruszyc z woyskiem swoim z Czehryna, chcąc część woyska ku Kamiencowi Podolskiemu, a część ku Konstantinowi obrucic. Boię się, by teraz cięsza moles belli nie nastąpiła, anizeli przedtym Ordyncow z Ko-

zakami, przeto racz WK. M-sc, PM. Miłosciwy, potęznemu kazac iako nayprędzey zgromadzac się woysku ad resistendum nieprzyiacielowi temu, nie spusczaiąc się na succurs Tatarski, bo iesli Moskal Kozakow Dunskich morzem ku Krymowi zemknie, o czym iusz słychac, tedy Chan swoich będzie bronił konopi. To ia tedy z powinnosci y dobrego affectu mego WK. M-sci, PM. Miłosciwemu, oznaymuię, a WK. M-sc, Pan M. Miłosciwy, racz to uczynic, co P. Bog do serca poda.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. Сношѳ. съ Молд. св. 1.

391. Фраґштайн[1]) до ґр. Курца. Варшава, 28. червня 1654.

Мав на 22-го авдиєнцію у короля і королевої, 25-го у князя Карла; по королївській авдиєнції був у віцеканцлєра на обідї. Король невдоволений із-за формальної ошибки у вірительній грамотї.

Übrigens ist ein siebenbürgischer und tartarischer Abgesandter allhier ankommen; die haben beide Ihr. Königl. Mt. und der Respublica Hilfe wider den Moskowiter und Chmielnitzki möglichst tun promittiert.

Держ. архів у Відни. Polonica (оригін.).

392. Джустініяні до сіньорії. Відень, 4. липня 1654.

Il Transilvano havendo presentito, che la dieta passata [in Polonia] non fu ben inteso, ch' egli mandasse un solo suo internuntio, ha espediti due Ambasciatori[2]) con commissioni, di promover l' instanza già fatta, d' habilitar il proprio figliulo à tutte le prerogative di nobile Polacco; ma principalmente per gli affari, che vertono col Turco, desiderando egli veder in ogni caso, qual fondamento possi fare dell' assistenze et union co Polacchi.

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

393. С. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 5. липня 1654.

На 25-го червня вислала Порта письмо до воєводи Степана з наказом, щоби зараз-же прислав сюди жінку і сина Лупула і не важив ся їм нїчого зробити.

[1]) Австрійський резидент в Польщі.
[2]) Андрея Клобушицького і Михайла Мікеша.

Тими днями прийшов куриєр зі Семигороду. Зельдфікараґа переказав через Панайоті від князя, що цїсар і угорський канцлєр хотїли вимогти на нїм, щоби він приняв єзуітів до Семигороду. So aber das Land durchaus nicht verwilligen wolle, dahero habe auch er solches versagen müssen, welches E. Kais. Mt. noch empfinden und den jungen Wajwoda, so an Dero Kais. Hof sich aufgehalten, alsbald zu Kosaken geschickt, damit sie diesseits Siebenbürgen attaquieren und E. Kais. Mt. von dort dasselbige mit Krieg angreifen könnten. Ich habe dem Sulfikar Aga wegen des jungen Wajwoden sagen lassen, dass E. Kais. Mt. weiter von dieser Person nichts wissen noch hören wollen, so er sich vor ungefähr zwei Jahren von Wien verloren; und nach Siebenbürger Vorgeben wäre Bischof Szelepseny erst vor paar Monaten in Siebenbürgen gewesen, wie hätten dann die Röm. Kais. Mt. berührten Wojwoden auf diese negativa wegen der Jesuiten zu Kosaken abordnen können, welcher sich schon 2 Jahre zuvor von E. Kais. Mt. Hof verloren? — Hieraus ist zu schliessen, dass es ein lauter Gedicht...

Держ. архів у Відни. Turcica, (оригін.)

394. Молдавський воєвода Степан до полковника Севастіяна Маховського. Яси, 25. липня 1654.

Pisałem ia wprawdzie, zasłyszawszy o imprezach Chmielnickiego, ktory przeciwnosci swoie w Panstwa moie obrucic chciał, do IM-ci P. Woiewody Brasławskiego, aby część woyska tylko ku granicy zemknął był, ale zeby na tę stronę przechodziło, dla tego, zeby tym snadniey temu nieprzyiacielowi odpor moglismy dac, ale ze to y w długą poszło, y Chmielnickiego złe zamysły odmieniły się, dla pewnych a powaznych przyczyn muszę cicho siedziec, ktorych wszytkich nie wyrazam, tylko to namieniam, isz Tatarowie są in procinctu wsiadać na kon. Basza Sylistryiski tu poblizu w Dobruckiey Ziemie w miescie Babie zostawa, maiąc pilne na wszytkie strony oko; od Porty teraz rozne za przyiazdem Wasila Hospodara zachodzą turbacie, zaczym ia teraz tego wazyc się nie mogę, abym się miał his perturbatis temporibus w taką podawac suspicią, ktoraby iawnie wszytkiemu Suratu [?] pateret. Dodawałem ia succursu pro posse meo czasu swego Rzpltey, zadney ludziom moim nagrody nie potrzebuiąc, y ia wzaiem o posiłek upraszałem, ale ze od tego superseduie, com zamysliwał, czasu niebezpieczęstwa sama iniquitas temporum od tego mie retardat. Ia IK. M-sci,

Rzpltey y W-ci, MM. Panu, za tę ochotę unizenie dziękuie, ale to uwazaiąc, co bonum meum concernit, muszę się zatrzymac y zadnego z ludzi moich nie posyłac dla pomienionych wzwyz przyczyn; W-c zas, Moy Miłosciwy, Pan nie racz za podiętą prace vitio vertere, a quod optimum factu videbitur faciat.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригін.).

395. Молдавський воєвода Степан до Станїслава Потоцкого. Яси, 23. липня 1654.

Vigesima July z Krymu dano mi znac, isz Chan zapewne umarł. Teraz na mieyscu iego Tatarowie obrali sobie za Chana Sołtana Gałge, y in instanti Osman Age, brata Sefer Kazy Agi, Wezyra Chanskiego, do Porty posłali dla promowania spraw u Porty Sołtana Gałgi, zeby na tym Panstwie został. Poniewaz tedy to z rady wszytkich Tatarow conclusum est, aby Gałga Sołtan Chanem był, trzebaby, moim zdaniem, teraz iako nayprędzey chociasz posłanca iakiego do niego wyprawic, strony potwierdzenia y zatrzymania zawartey z pierwszym Chanem przyiazni, zeby go Chmielnicki, dowiedziawszy się o tey smierci, wprzod w tey mierze nie ubiegł y na swoię nie przeformował strone. Pan Iuryca Radanowicz Roch, IKM. do Chana obligowany, 10. July wziąwszy odprawę nazad powraca, rozumiem, ze iter suum maturate conficere zechce.

Моск. Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригінал).

396. Молдавський воєвода Степан до Станїслава Потоцкого. Яси, 29. липня 1654.

Покликує ся на вісти переслані в попереднім листї[1]). Teraz to oznaymuię, isz po smierci Chanskiey Karas Murza bruzdzi, smaruiąc sobie przyiazn Kozacką; tosz powiadaią o Aytymir Begiu y o Szyrym Begiu, ale ia o tym nie rozumiem, bo iesli Kałga Sołtan y Sefer Kazy Aga czynioney Chana z IK. M-scią trzymaią się ligi, tedy y Szyrym Beg, iako ten, ktory pospołu z nimi do rady zasiada, musi się oney trzymac. Poniewaz tedy oni ieszcze dotąd w tey trwaią lidze, expedit, aby woyska IK. M-sci iako nayprędzey kupiły się, bo y Tatarowie, kiedy by widzieli gotowosc, tym ochotniey przy tey lidze zostawali by. Iakosz teraz, iako pan Iuryca referuie, z tym się declaruią, ze za pierwszym pisaniem

[1]) Див. ч. 395.

IK. M-sci Budziacką y Nahayską Ordy na succurs woysku IK. M-sci przeciwko Kozakom, iezeli tego będzie potrzeba, zemknąc. Przy tych Ordach kilkanascie tysięcy woyska Polskiego mogłyby smiele na Chmielnickiego uderzyc. Dla Boga racz W-c, MM. Pan, w tym elaborowac, aby się woyska IK. M-sci iakonayprędzey sciągnęły, zeby potym Tatarowie, rozmysliwszy się, z Kozakami nie trzymali. Iaka będzie na petita Sołtanow od Porty declaracia y kogo Chanem uczynią, W-ci, MM. Panu, oznaymic nie omieszkam.

Моск. Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. спош. съ Молд. св. 1. (оригінал).

397. Молдавський воєвода Степан до Станіслава Лянцкороньского руського воєводи. Яси, 8. серпня 1634.

Wyprawiłem ia był niedawnemi czasy Boiarzyna mego z oswiadczeniem przyiazni do Chmielnickiego, abym tylko mentem iego mogł miec exploratam. Teraz 1. Augusti powrucił ztamtąd, przy ktorym posłowie Chmielnickiego, ieden Demko Asawuła a drugi Iskrzycki, dla stwierdzenia przyiazni y zawzięcia poufałey ze mną confidentiey do mnie są wyprawieni. Ci Chmielnickiego pod Fastowem odiachali, ktory, iako y Boiarzyn moy referuie, ma niemałą przy sobie potęgę, czterdziescie tysięcy Kozakow, a z ossobna Moskalow dwadziescia tysięcy, na poły z Niemcami, bo samych officerow y stroynych y zbroynych pod cztery sta przy namiocie Chmielnickiego Boiarzyn moy widział. Iako zas Car Moskiewski ruszył się, ktorego woyska trzema szlakami idą, a woyska iego rachuią na czternascie kroc sto tysięcy, wysoki wprawdzie comput, ktory ma być y fałszywy, ale znać przecie, ze wielka ich iest potęga. Ciągnie sam Car ku Smolensku, z ktorym nie tylko Astrachanska y Kazanska trzyma Orda, ale y Dziurdzowie onemu poddali się. Chmielnicki zas z tym woyskiem, ktore ma przy sobie, z pod Fastowa miał sie ruszyc ku Pawoloczy; to niepodobna, ze chce na woysko IK. M-sci, ktore pod Zborow sciąga się, insperate napasc, zaczym trzeba się miec na ostroznosci, trzeba Pospolitego ruszenia iako nayprędzey ad resistendum nieprzyiacielowi temu, bo wielka moles belli następuie. Porta Ottomanska in metu zostawac musi dla Weneckich y Kozackich incursyi. Tatarowie Krymscy znacznych posiłkow IK. M-sci dac nie mogą, chyba tylko Budziacką Ordę zemkną, bo kiedy by się z Krymu ruszyła Orda, zaraz by Kałmucka Orda w Krym wpadła, ktora na to tylko pilnuie. To natenczas W-ci, MM. Panu, pro confidentia nostra oznaymiwszy,

wielce W-ci, MM. Pana upraszam, aby ten list vulcano tradatur, zeby snac nikt o tym nie wiedział.

P. S. Po napisaniu listu tego dano mi znac, isz Porta stosuiąc się do affectaciey Tatarow Krymskich, Mehmet Gierego Chana, ktorego oni sami chcieli, z Constantinopola posłała im, naydaley za 6 dni w Krymie stanie. Expedit tedy, aby IKM. Posła swego do niego prędko wyprawił, ktory, rozumiem, ze zechce y upominkow pod Zwancem umowionych.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригінал).

398. Молдавський воєвода Степан до Степана Корицїньского. Яси, 9. серпня 1654.

В тій-же справі, що й до Лянцкороньского і майже тими самими словами, лише уступ про офіцерів звучить инакше: ...to pewna, ze Moskiewskie woysko iest u Chmielnickiego, bo Boiarzyn moy ze cztery sta samych officerow przy namiocie Chmielnickiego widział.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригінал).

399. Молдавський воєвода Степан до Стан. Лянцкороньского. Яси, 18. серпня 1654.

Poselstwo Demka Asawuła y Iskrzyckiego, Posłow od Chmielnickiego do mnie obligowanych, nihil aliud continebat, tylko to, aby mnie y Hospodara Multanskiego do siebie przyłączył, daiąc przy oswiadczeniu przyiazni tę racie, isz vis Religionis omnes coniunctiones superat, my tesz będąc iedney Religiey, iedney prawosławney wiary, expedit, abysmy vnitis viribus oney bronili y krew naszą za nie rozlewali; przy tym obiecuiąc nam y to, isz Tatarom, iesliby Panstwa nasze chcieli infestowac, nie tylko posiłki nie dadzą, ale przeciwko nim arma sument. Dnia wczorayszego do tych wzwyz pomienionych Posłow z Vkrainy, do lass, ta przyszła wiadomosc, iakoby dziesięc tysięcy Nahayskiey Ordy do Chmielnickiego przyszło. Powiadaią, isz Wezyr przeszłego Chana, Sefer Kazy Aga, posłał Kan Mehmet Murze do Chmielnickiego z taką declaracią, isz my dawnego braterstwa z wami nie odstępuiemy, y lubo Chan zmarły z Polakami przyiazn zawarł był, my po staremu z wami trzymamy, bo Chan, iako przeciwko zobopolney

przyiazni y braterstwu naszemu przez violatią onego zgrzeszył, tak tesz go Bog za to z tego swiata sprzątnął. To z vst kozackich Posłow słyszałem, ale to iescze non verificatur; iednakze tego lekce sobie wazyc nie trzeba, ani tesz Tatarom dowierzac, bo ten narod poganski iest lubricae fidei. Chmielnicki, iako ci Posłowie powiadaią, sam ossobą swoią z Vkrainy w gurę na ten czas nie ruszy się, tylko tę część Tatarow Budziackich, ktorym ma płacic, z Kozakami w gurę posle, a iesli się im posczęsci, tedy y sam ruszy się. Chana nowotnego, Mehmet Giuraia, Porta posłała do Krymu, do ktorego trzebaby prędko Posła wyprawic, a Suliman Age nic a nic nie bawic, zeby tey iako nayprędzey potwierdził ligi, ktora z IKM. y Rzpltą stanęła, azeby Tatarowie cale od Kozakow oderwali. To natenczas W-ci, MM. Panu, oznaymiwszy, życzę, aby woyska IK. M-sci iako nayprędzey skupiły się, zeby na niegotowych nieprzyiaciel nie napadł.

Załuчена карточка[1]). Z Vkrainy z Woyska Kozackiego to mam, ze Chmielnicki taborem między Chwastowem a Pawołoczą stoi, woyska Kozackiego ma na trzydziesci tysięcy, o siedmiu tysięcy Moskwy powiadaią. Przy tymze, ktory mi to retulit, dawano od Cara Moskiewskiego... Kozakom po iedney dendze złoty, (miałoby to stac puł talera naszego), ktore iedni Kozacy przyimowali, drudzy nie brali. Obadwa sobą się nie kontentuią, y Moskwa Kozakami, y Kozacy Moskwą; Chmielnicki posłał do Cara Moskiewskiego, co mu kaze robic, y gdzie ma zostawac z woyskami swemi; prędkiey się spodziewa resolutiey. Bez Tatarow, od Hospodara y od Białey Cerkwie to mi przynoszą, ze się od Dniepru w nasze Chmielnicki nie oddali kraie. A iezli się pod oboz nasz sam nie odwazy, spodziewam się iednak, ze dobry iaki rzucic zechce podiazd, albo pod ludzie po strazach będące, albo pod oboz.

Московскій Главный Архивъ МИД Грам. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригін.).

400. Instructio Venerabili Alexandro Dönhoff Abbati Andreouiensi, Secretario nostro et Legato ad Imp. Rom. Ferdinandum III. Варшава, 29. серпня 1654.

Коли буде допущений до авдиєнції, має поздоровити цїсаря від імени короля. Відтак вискаже жаль короля по при-

[1]) Мабуть донесенє Лянцкороньского королеви.

чинї смерти сина цїсаря Фердинанда IV. вибраного римским королем, і заявить, скілько королеви і Польщі залежить на щасливости австрійського дому, потїшить, що остає другий син, Лєопольд, котрий гідно заступить умершого брата. Се вискаже в першій авдиєнції. Такіж самі кондолєнції „italico sermone“ зложить обом цїсаревим, жінцї Фердинанда III. і Елєонорі-вдовицї. Тож само Лєопольдови, синови цїсаря.

На другій авдиєнції у цїсаря вияснить положенє польської держави, qui talis est, vt magis difficilis et periculosus esse non possit propter Ducis Moschoviae perfidiam, qui rupto et violato iurato foedere, quod cum illo Vladislaus Rex constituerat, і без причини підняв на Польщу оружє. Cosacosque rebelles Nostros sibi associavit. Solicitarunt quidem toto hoc tempore, ex quo nobis rebellarunt, Cosaci Moschum, eiusdem religionis schysmaticae nexu sibi coniunctum, vt nobis bellum inferret, sed tamen pacem Nobiscum servavit, vsque ad anno praeterito Mense Decembri pacem cum Tartarorum Hano fecimus ad coercendos tunc facilius Kosakos, tunc Moschus et Cosaci tractatam iam diu inter se secreto contra Regnum Nostrum conspirationem perfecerunt Kioviamque et alias Arces trans Borysthenem Cosaci Moschis in Russia tradiderunt. Тому ми злучили ся з ханом, котрий цїлим войском обіцяв помагати на Москву, а ми обіцяли без нього не вдавати ся в мир, — і ті обітниці скріплені з обох боків присягами. Et quamvis mortuus sit Hanus Tartarorum, cum quo tractata haec sunt, tamen certi iam sumus, quod eius successor satisfaciet pactis inter nos initis. А що ми закликали Татарів против Москви, слїдуєм за звичаєм попередників наших, котрі вже від 150 лїт уживають Татарів против Москви... (кінця бракує).

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. и. Поль. снош. съ Австр. св. 4. (концепт).

401. Воєвода молдавський Стефан до Станїслава Потоцкого. Яси 30. серпня 1654.

Większe coraz vprzeymego ku mnie WM., MM. Pana, affectu dowody dosyć abunde, wprzod przez sługę mego z Warszawy powroconego, a potym przez IM-sc Pana Straznika wyswiadczone, włożyły na mnie te vnicum officium, abym przy należytym podziękowaniu y zyczliwym wysszey functiey od Rptey włożoney powinszowaniu na wszystkie przysługi WM., MM. Pana, moie podaiące zostawał auide occasie attentus. Iakoż y teraz, co mię

o intentiach Chmielnickiego occurrit, enoduię WM., MM. Panu, yż przy posłancu moym, tam na tenczas będącym, szesc tysięcy Kozakow a dwa Moskwy wybrakowawszy, na podiazd pod woysko koronne wyprawił, o czym dałem przestrogę y tym chorągwiom, co na Podniestrzu zostawaią. Sam pod Fastowem Chmielnicki obozem stoi, ktory ma przy sobie szesc tysięcy Moskwy. IM-sc Pan Straznik dzis w mnie będąc y cale we wszystkim informatus, iutro w imię Panskie, to iest vltima Augusti, z Suliman Agą do Krymu się rusza. Dla tego tu ze trzy dni commorari musiał, że w Krymie między Podskarbiem a Wezyrem wielkim confusia była tak wielka, ze musiał Sefer Kazy Aga aż na pewne y obronne vstempowac mieysca, gdzie sobie ludzi przybrawszy dobrych, in defensione musi na Hana oczekywac. Han iużby mogł dawno był zostawac na mieyscu, kiedy by na morzu praepeditią nie byłyby okręty Weneckie. A tak chyba lekkiemi czułnami przez morze, abo też lądem zechcą do Krymu prowadzic onego. Więcey nic godnego nie maiąc do oznaymienia, vniżenie proszę, abym w zwykłey zyczliwey WM., MM. Pana, przyiazni zostawał.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригін.).

402. Цїсар Фердинанд III. до польського короля. Відень, 31. серпня 1654.

В наслїдок домагань угорських станів рішив ся викупити заставлений Жигмонтом замок Любовлю з 13 містами спіжськими. Quo nomine licet destinatis etiam ad Ser. V-ram et Remp. certis Legatis nostris in comitiis eiusdem Regni iam quidem finitis comparendum fuisset, verum ob certa impedimenta et praecipue, quod existimaverint, eadem diucius duratura, erat illis eotum ab incoepto desistendum. Iam vero imminente generali huius quoque Regni nostri Vngariae dieta et interea etiam temporis, quo nos proxime in partibus Sacri Rom. Imperii abesse opportuit, de novo apud nos fidelibus Regnicolis nostris sedulo instantibus ut... redemptionem dictorum oppidorum admaturare dignaremus. Тому просить короля, щоби нарадивши ся з сенаторами, velit modum adinvenire, quo et nos ab vlterioribus, quas in proxima quoque dieta Regni nostri iterare non desinent, Regnicolarum Vngariae nos interpellationibus et querelis exoneremur et simul inter utramque nationem bonae pacis et vicinitatis conservandae ratio conservetur potius, quam occasione moderni temporis maiores difficultates et

dispendia quoquo modo subsequi contingat; vel vero convocatis certis Senatoribus de certo termino et loco deliberare, ad quem Nos quoque deputatos Legatos nostros expedire per eosque desideratum hac in parte a Ser. V-ra responsum habere possimus.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Австр. св. 4. (оригін.).

403. Молдавскій воєвода Степан до Станїслава Потоцкого. Яси, 2. жовтня 1654.

Хан тепер в гостинї у Силїстрійського паші, незабаром мабуть приїде до Криму. Z Vkrainy tez mam posła Chmielnickiego, nieiakiego Demka Setnika Łysianskiego, idącego w poselstwie do Hospodara Multanskiego, widzę, z roznemi factiami; bo iusz co miał Chmielnicki Posłow do Xięcia Siedmiogrodzkiego wyprawowac, to teraz zaniechał, cale się tylko chcąc znosic z Multanskim Hospodarem, ktorego siostrzeniec rodzony, na ymie Michał, przedtem będący przy Cesarzu Chrzescianskim, a teraz do Chmielnickiego nawrucony, zostaie w Czehrynie. Y mam to od pewnych ludzi wiary godnych, ze koniecznie Chmielnicki corkę swoią za niego wydac vsiłuie, praktykuiąc w tem z Hospodarem Multanskim, iako blizkim iego krewnym. A potym Posłow swoych do Cesarza Tureckiego z oswiadczeniem wszelakich powolnoscy posławszy, Wasila nazad Hospodara recuperowac mysli, z ktorem iusz cale się takze tesz y tamtemi zniosszy, zięcia swego na Panstwo Wołoskie, (Multanskiego Hospodara nic nie ruszaiąc), a Wasila Hospodara na Siedmiogrodzkie promowac koniecznie vsiłuie. Oczymem iuz oznaymił y Xięciu IM. Siedmiogrodzkiemu. To zapewnie tak z szpiegow Wasila Hospodara, iako y od przyiacioł dobrych, a w ostatku y z tych Kozakow w poselstwie posłanych, y z listow tego to Michała do matki swoiey przez Czerncow pisanych, a odemnie przeiętych, dostatecznie zrozumiałem. Owo zgoła, iako niegdys Michał Hospodar Multanski, wuy tego Michała, straszną rebellią Turczynowi, tak y ten teraz wszystkim nam grozic obiecuie. Mamy iednak w Bogu zupełną nadzieię, ze te zamysły ych na ychże się obalą głowę. Chmielnicki d. 25. Septemb. z pod Berdyczowa ruszał się wyzey ku Piatce przy posłancach moych, ktorzy nazad powracaiąc, potkali pułk Vmanski w Przyłuce, a samego Bohuna tegoz dnia w Łynce; piechotę zas potkali w Bracławiu, do Chmielnickiego idącą. Tak tedy w nadzieie przyiazni z nami wszytkim y od granicy za sobą isc wskazał, rozumieiąc po mnie, ze ia niczym nie wiedząc, szczyrze

z nim moią zawieram przyiazn, o ktorey iako zywo anie mysliłem, ani myszlę, oprocz zem się z nim corthesią pozwierchowną y ceremonialną przyiaznią, expiscando intentiones iego y Tatarskie, obchodził, ktorych zadną miarą doysc za pewnie nie mogłem. Kozacy, to pewna, srodze narzekaią na Chmielnickiego, ze ych prawie całe lato nie czyniąc w obozie ciemiężył, y srodze od niego vciekaią, ktorych miał ze trzydziesci, powiadaią, tysięcy, a pięc Moskwy, ale przy łasce Bozey małym by to rozgromił woyskiem. Iakom się przedtym z moią powolnoscią WM., MM. Panu, y Rzptey, tak ysce raz odzywam się, declaruiąc to, com y Posłom, mianowicie IM. Panu Detynieckiemy y IM. Panu Koryckiemu, przyobiecał, ze dwa abo trzy tysiące woyska pieniąznego na vsługe IKM., Pana M. Młwego, y Rzeczyptey przygotowiłem, MM. Panu dać obiecuię. Tylko by się około tego nieprzyiaciela zachodzic trzeba pilno, gdyz teraz nie tylko mię się obawia, ale haniebnie Tatarow się boi; bo tez y niedawno w Vkrainę Nahaycy wpadszy, siła ludzi nascinali y w niewolę zabrali, z ktorych kilku Chmielnicki teraz poymawszy, przy posłancach pytał moich: z kim będą Tatarowie przyiazn trzymac? Odpowiedzieli tak, ze maią iuz od Hana roskazanie, więcey z Kozakami się nie łączyc. Co onemu w łeb wlazło, vstawicznie mnię sollicituie, abym go o zamysłach Tatarskich vwiadomiał. To tez donoszę WM., MM. Panu, ze on nie mysli się z Carem Moskiewskim łączyc; bardzo się iakos ociąga z woyskiem swoym, ledwo nazad nie mysli. Dla tego, dla Boga, trzeba pilno około Hana w tych zaczętych Terminach chodzic; nie wadziło by, zeby zaraz Poseł y drugi do niego był wyprawiony, y co będzie potrzeba onemu do oddania visity, y ia parte mea gotow iestem dopomagac, bylebychmy tylko pro animo nostro rzeczy zaciągnęli. Pilno y powtore WM., MM. Pana, proszę, bo res agitur de nobis.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 2. (оригін.).

404. Барон Іван Шпорк до кн. Пікольоміні. Ляндегут, 10. жовтня 1654.

Новини з Польщі. Über dieses alles melden auch die eingelaufenen Zeitungen, dass der Chmielnicki wider die Kron Polen mit dem Ragozi, Fürsten aus der Walachei und Moldau eine neue ligam geschlossen, beiderseits Gesandten bei einander gehabt, welche wohl empfangen, höflich traktiert, und mit guten contento abgefertigt worden, und ist dieses ihre einige Meinung einen Ein-

fall gegen Krakau zu tun, welches vielleicht umsoviel ehender möchte gewerkstelligt werden, weil, wie man spargiert, viel polnische disgustierte mit ernanntem Chmielnicki korrespondieren. Ihr. Köngl. Mt. der Poln sein allbereit nach Litauen gegen Wilnau verreiset, um allda zu sehen, wie diesem Unheil abgeholfen werden möchte.

Держ. архів у Відни, Polonica, (автогр.).

405. Молдавський воєвода Степан до польського короля. Роман, 3. падолиста 1654.

Wielki to zaiste osobliwey ku mnie łaski WK. M-sci, Pana mego Miłosciwego, dowod, gdy mnię nie tylko przez posłanca mego z Warszawy powroconego, lecz y przez vmyslnego Posła WK. M-sci, Pana M. Mlwego, to iest IM. Pana Chorążego Nowogrodzkiego, życzliwym y panskim swym affectem amplecti raczysz. Za ktory vnizenie podziękowawszy, omnimode na tem będę, abym sczerą y dozywotnią moią mogł complacere we wszystkich occasiach WKM., Pana MM., vsługę, z tem się cale obowiązuiąc, yz ani chcę, ani mogę, hoynych WK. M-sci Dobrodzieystw tak przedtem, iako y na teraznieyszym seymie, vberrime przez sługę mego wyswiadczonych, w zapomnienie puscic, ktore mnię tak mocno przy Dostoienstwie WK. M-sci, Pana MM., trzymaią, ze mnię zawsze na wszystkie vitae discrimina za naymnieyszem WKM. skinieniem ochotnego wydadzą. Fusius moia powolnosc y vsług gotowosc, nie mniey powod rzeczy tak z Krymu, iako y Budziakow, z vstney relatiey IM. Pana Chorążego WKM., Panu MM., patebit, z ktorem iako naydostatecznieу o wszytkich nam naleznych sprawach namowiłem się. Restat tylko, aby WKM. przy dobrem w długi wiek zdrowiu etc... Po audientiey IM. Pana Chorążego Nowogrodzkiego dano mi znac z Orhiowa od granic Tatarskich, ze Budzacka Orda iuz się przez Dniestr przeprawuie, ktora to wiadomosc własnie z relatią IM. Pana Chorążego in toto się zgadza. Nadzieia tedy w Bogu, ze się nieprzyiaciel WKM. y wszystkich nas nie ucieszy. Życzę etc.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 2. (оригін.).

406. Georgius Rakoczy Stephano Korycinski, Supremo regni Pol. Cancellario. In arce Varadiensi, 7. падолиста 1651.

Non sterilem V-rae Ill. D-nis in nos affectum ut saepius promotione votorum nostrorum experti sumus, ita refricari nunquam

antiquandam amicitiae memoriam, per quam officiosis suis per Generos. D. Joannem Samouski, Ser. Reg. M-tis Internuntium, missis litteris pergratum nobis exstitit. Operam vero suam in expediendis Indigenatus diplomatibus oblatam, eo quo in impetrandis sollicitudinem grati animi officiis agnoscere spondemus, pro iis ad nos adducendis propediem Mandatarium nostrum expedituri, nec quicquam ex parte nostra ad contesserationem mutuae et reciprocae benevolentiae desiderari patiemur.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (оригін.).

407. An Kaiserl. Residenten in Polen cum communicatione des Moscovitischen Anbringens und was er bei König an zubringen. Відень. 24. падолиста 1654.

Докладний опис нарад з московським посольством. Bei dem Königs Ld. aber hast du folgendes schriftlich anzubringen und deine Proposition dergestalt, wie folgt, einzurichten: Wir setzen ausser allem Zweifel, Ihr. Ld. würden bereits umbständliche Nachricht erlangt haben, was Gestalten sich bei uns unversehens allhier den 9. Octobris eine moskovitische Abordnung eingefunden в цїли відновленя давних зносин, нотифікації вступленя на престіл теперішного вел. князя, ґратуляції для нашого цїсарства, поданя причин теперішної війни, endlich auch darauf, dass sowohl Wir der Kron Polen keine Hilfe leisten, als auch bei der Churfürst. Ld. darob sein wollten, dass nit weniger ihrerseits ein solches unterlassen würde, bestanden. Цїсар повідомив зараз-же про се польського резидента und für gut befunden, dass er Ihrer Ld. unterwegs begriffenen Gesandten Alexander Fürsten v. Dönhoff entgegen zu gehen hätte und ihm nit allein von der Moskoviten Werbung parte geben, sondern auch von ihm vernehmen täte, was wir bei dieser Konjunctur Ihr Ld. und der Kron Polen zum besten praestieren täten. Hätten darüber zwar von solchen ihrem Abgesandten vernommen, dass mehrvermeldte justificationes der moskovitischen Waffen von den Abgesandten angebrachter massen sich nicht verhielten..., (опрокинене моск. закидів). Wir hätten aber befunden, dass jetztbemeldete Abgeordnete über dasjenige, was sie bei Uns angebracht und auf obigen Punkt beruhet, sich in etwas ein — oder heraus zu lassen im geringsten bemächtiget wäre. Daher Wir sie dann schriftlich und mündlich beschieden und des Grossfürsten Ld. selbsten dahin beantwortet,

(зміст, проєкт медияції). Und ob wir zwar kein Zweifel tragen, es würde Ihrer Ld. allhie gewester Botschafter Nachricht von allem erstattet haben, so hätten Wir dannoch auch nit unterlassen wollen, durch ihne, unsern Residenten, Ihrer Ld., auf weme diese Absandung eigentlich bestanden und wie weit Wir uns einziger Interposition halten heraussengelassen, wessen auch sie, Abgesandte, sich darauf erklärt, ausführliche Information zu tun, nit zweiflende, dass allermassen Unsere Erklärung Ihr Ld. und der Kron Polen zum besten gewinnet, also auch dasselbe des Königs Ld. [.....] aufnehmen würden. Und wenn uns nichts angenehmers sein würde, als dass wir Ihr Ld. und die Kron Polen in allem Wohl- und Frieden-Stand sehen könnten, also wollten wir Ihrer Ld. Gedanken ferner gegenwärtig sein, was wir zu solchen Zweck vorträgliches praestieren könnten, darzu Wir dann Unsers Orts bestens zu kooperieren ganz geneigt wären. Wessen sich nun des Königs Ld. gegen die ihme, Unsern Residenten, vernehmen lassen, ob auch die Reichsräte daselbsten zu jetzigen gütlichen Handlung inklinieren, ob und wie weit der König und die Kron unserer wohlmeinenden Interposition, wie Wir nit zweifeln, stattgeben wolle. Про се все має докладно повідомити, ohne dass du die Akzeptation Unserer Interposition daselbst urgierst, sondern dich passive haltest und abwartest, що скаже король.

Держ. архів у Відни. Russica. (концепт).

408. Dyaryusz Jaskolskiego. 5. грудня 1654.

20. жовтня мав авдиєнцію у везира хана і сказав, що польський король в приязни з обома господарами і з князем Ракоцім та просить, щоби й Крим був їм приятелем і щоби хан візвав їх, щоби войсками своїми дали Польщі поміч.

Той відповів: Są tu ich posłowie, zaczym przez nich to czego żądasz, stanie się.

В грудни: Do Wołoskiego i Multanskiego Hospodara wiezie Suliman Aga od Hana pisanie, takze y do Rakoczego, aby woyska WK. M-ci posiłkowali. Oni zgoła szczerze nam chcą pomodz.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Тат. св. 4. (оригін.).

409. Фраґштайн до цісаря Фердинанда III. Варшава, 12. грудня 1654.

S. V-rae Caes-ae M-tis a 25. elapsi ad me directas, quemadmodum etiam propositionem et expeditionem legationis Moscouiticae

una cum instructione, quid hoc in negotio Ser-mo Regi proponendum sit, accepi. Obtenta itaque, in quantum fieri poterit, matura apud Ser-um Regem, (qui heri exiguo cum comitatu inopinate huc appulit), audientia, negotium memoratum eidem proponere secundum instructionem [curabo].

Держ. архів у Відни. Polonica. (оригін).

410. Georgius Rákóczy regi Poloniae. In arce Eczed, 16. грудня 1654.

Sincerus erga Ser. Reg. M-tem Vestram et Rempublicam candor coegit me literarum Chmielnicii nuper ad me missarum paria ad Ser. Reg. M-tem Vestram transmittere, studio-ne et sincere, an aliter faciat, nondum mihi constet. Ad urgentem tamen ipsius instantiam ablegavi certum hominem meum ad eundem, ut ulterius sensum animi eiusdem cognoscat et, an ad obedientiam et fidelitatem Ser. M-ti V-rae et Reipub. reduci possit, experiatur. Super quo demisse informatam esse volui Ser. Reg. M-tam V-ram, ut si nunciorum eiusdem ad me adventus aliter M-ti V-rae innotesceret, sinceram superinde meam informationem esse sciat. Ab eadem Ser. Reg. M-te V-ra enixe contendens, me informare dignabitur, an opera mea in reducendo eadem Ser. M-ti V-rae et Reipub. sit placitura, aut quid ulterius mihi negotio in eodem sit faciendum, mihi sincere et benigne consulat. Ego namque semel jam devota mea studia sicut M-ti V-rae Regiae et Seren. Reipublicae obtuli, ita eadem continuare bonaeque vicinitatis foedera sancte observare sum paratus. Eandem M-tem V-ram diu et felicissime valere animitus cupio. Datum etc.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (оригін.).

411. Фраґштайн до цїсаря Фердинанда III. Варшава, 19. грудня 1654.

14-го мав авдиєнцію, apud quam ea, quae hoc negotio proponenda erant, non solum oretenus protuli, verum etiam et in scriptis, secundum instructionem... adlaboravi. Gratias inprimis Ser-mus Rex quam maximas S. V-rae Caes-ae M-ti retulit pro tam propensa in eumdem totumque hocce Regnum benevolentia, cuius vicissim demerendi promptitudinem pluribus grati animi significationibus ostentavit, nihilominus post recensitas dein varias et

considerabiles difficultates, quae compositionem illam amicabilem Poloniam inter et Moscouiam reddunt difficilem, intra breve tempus responsum hoc super negotio se daturum promisit, quod ego secundum memoratam instructionem magis praestolari, quam urgere conabor.

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

412. Меморіял без підпису [з польського посольства може Лїзоля?] [1655?].

Complanatio difficultatum.

R. 4. Praeveniendus esset Moschus per legatum et omnibus rationibus avocandus a societate Suecica. Similiter expediendus esset nuntius ad Chmielnicium cum magnificis promissis. Certo mihi persuadeo recessurum à coniunctione Moscouitica, si illi offeratur patrocinium Aug. Caesaris. Qua unica ratio fuit transeundi ad Moschum, qua sibi semper timuit a Polonis et non fidebat etiam post pacta saepius inita. Si ergo August-us illum asseveraret suo patrocinio, absque dubio transiret ad partes Caesaris et Polonorum.

Держ. архів у Відни, Polonica.

413. Фраґштайн до цїсаря Фердинанда III. Варшава, 2. сїчня 1655.

Ще не дістав відповіди в тій справі, бо попереду мусить бути нарада сенату. Intellexi tamen nuper per modum discursus a Supremo Cancellario Regni, sine consensu Tartarorum nullam posse ingredi pacis tractationem et, cum exercitus etiam in Vkraina fortunato satis procedat omine, se duarum mensium spacio summam adhuc rei belli aleae commissuros.

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

414. Семен Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 5. сїчня 1655.

Rakoczy hat allhero berichtet, es befinde sich ein kosakischer Abgesandter bei ihm, die Kosaken begehrten die alte Freundschaft und die vorigen Pakta mit ihm zu renovieren, ob die Ottomanische Porten hierob sein Wohl-oder Misfallen, denn er wolle ohne der Porten Willen nichts vernehmen. Der Sulficar Aga hat den Kay-

mekan informiert, es sei ein lauter finta, Rakoczy wolle nur sehen, was man darauf sagen würde und wie sich derzeit die Porten gegen die Kosaken erzeige. Die Antwort solle sein, die Kosaken wären der Porten zugetan und diese Jahr hero durch ihre Abgesandte mehrmalen untertänig worden, er solle gute Freundschaft mit ihnen machen.

Держ. архів у Відни, Turcica, (оригін.).

415. Фраґштайн до цїсаря Фердинанда III. Варшава, 11. січня 1655.

Вчера скінчила ся нарада сенату про пропозицію цїсаря. Відповіли: дякують за прихильність, але на трактати мира з Москвою не могли рішити ся, бо: 1) Москалї забрали богато міст, котрих Польща не може їм відступити, а котрих вони не схочуть віддати. 2) Військо короля на Украïнї що дня відносить успіхи і відобрало вже цїле воєводство Брацлавське, а остає ще відобрати Київське і Чернигівське. 3) Доперва тепер наступила властива злука з Татарами, а з тим надія на користнїйший успіх. 4) В умові з Татарами застережено, що одна часть без другої не сьміє входити в пертрактації з Москалями. Всеж таки просять цїсаря, щоби вислав посла до царя і натякнув йому про посередництво від себе, немов без відома короля, бо боять ся, щоби Москалї не використали сього і не викликали недовіря серед Татарів. При тім можна би виміркувати думку царя, а міжтим, відповідно до дальшого ходу війни et celebratis etiam comitiis, de reliqua Reipublicae providendi ratione posse prospici. Впрочім, коли би мало прийти до мира, нїякого не хочуть посередника крім цїсаря.

In dorso резолюція: Respondeatur committendo, ut significet Regi et Reip., gratam fuisse S. M-tem, quod eam in ipsa fiduciam ponant, ut a nemine alio hoc officii recipere velint; id quod M-tas Sua bonevole acceptet, missuram se itaque et suo tempore de hoc ulterius cum Rege et Republica communicaturam, quo ad intentum fu[.....] obtinendum quam optissime agetur.

NB. В тім напрямі вислано Фраґштайнови відповідь 3. лютого.

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

416. Ів. Б. Вісконті до цїсаря Фердинанда III. 3. лютого 1655.

На приказ віцеканцлєра впевняє, що Польща не прийме иньшого посередництва, як цїсарське. Il re di Francia non si

è offerto mai alla mediatione e, ben che facesse l' offerta, non sarebbe accettata la sua mediatione, perchè il suo ambasciatore si portò poco bene nelli trattati di Lubech, che ui si sono tenuti avanti due anni con le Suedesi.

Держ. архів у Відни, Polonica, (автогр.).

417. Нані[1]) до сіньорії. Відень, 13. лютого 1655.

In Varsavia è giunto un messo del Transilvano; si dice, per mostrare al re lettere del Chmelniski di qualche momento. Doppo il havra havuto l' audienza, mi vien promessa la participatione del suo negotiato.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

418. Translatio literarum Principis Transylvaniae ad Vesirum Budensem. 15. лютого 1655.

Literas Ill-ae D-nis V-rae accepimus. In literis magni Kaymecami quidnam fuerit scriptum, non scivimus, neque investigavimus; Chausy potent. Imp-ris nostri missionem postulavit a nobis; nos hactenus adhuc faciem puram gessimus, Ill-am D-nem V-ram non accusavimus propterea, quod propter munera nos contribuere faciat, ita est quidem, ad nonnulla verba et nuntia Ill-ae D-nis V-rae, per homines nostros praetenta estate ad eandem axpeditos nuntiata, commoti indignabamur, (honorem enim et famam plus quam vitam aestimamus), ad notitiam tamen benevolis nostris dare non voluimus, cogitantes, quod ne forte saltem eo fine id faciat V-ra D-nio Ill-ma, ut tanto magis alios novos ablegatos nostros ad se adtrahat; nuntiavimus, plures portas noscere, praeter portas potent. nostri Imp-ris, quod Illm-man Dnem V-ram, tanquam potent. nostri Imp-ris officialem in tanta dignitate constitutum, honorare non volumus, in hisce V-ra D. Ill-ma utrum nos accusaverit, ostendunt literae magni Kaymekani et ex relatione Chausii potent. Imp-ris Ill. D. V-ra intelligere potuit.

P. S. Quod praesentiam ablegatorum Magni Tart. Chami, magnis cum oblationibus ad nos expeditorum, V-rae D. Ill-mae ad notitiam dedimus, quid per hoc peccavimus, ipso quoque Chamo fideli existente nostri pot. Imp-ris, nos etiam eiusdem Imp-ris fideles sumus et servitores і приятель одного є приятелем другого. Пишете, quod defuncto Summo Vezirio Dervis Aletsemet Passae

[1]) Резидент венецької республики у Відни.

quidam benevoli perscripserint, quod nimirum Cosaci nobiscum pacem inire intendant, quare ergo nos cum Germanis, Polonis et Svecis absque omni licentia Ser. Portae pacem colimus, cum Cosaci ad servitia nostri pot. Imp-ris sese adstrinxerint, qui quidem Cosaci, quod renovationem benevolentiae a nobis petierunt, non neglexímus, не лише повідомити Порту, але й подати раду, що робити. Quod Cosaci non sint fideles pot. nostri Caesaris, certo credat V-ra D. Ill-ma, cum quibus nos in maiori vicinitate existentes, totum negotium ipsorum scimus, quod hinc etiam Ill. D. V-ra sibi persuadere poterit, quod M. Tatar. Chanus aeternum foedus cum Polonis pactus, filium defuncti Chami misit in succursum Polonorum contra Cosacos, nunc iterum Ser. Sultanum Galga expedivit, qui defacto omnem contra Cosacos movent lapidem, fuerunt sub praesidium Human vocatum; si ergo Ser. Tartarorum Chamus sciret, Cosaccos esse viros fideles potentissimi nostri Imp-ris, Polonos vero inimicos, numquid Polonis succurret. Nos vero scientes, nostrum pot. Imp-rem pacem colere cum Germanis et Polonis, in eadem benevolentia manere debemus tam diu, quam diu cum eodem nostro Imp-re in pace sunt permansuri. Sveci vero procul a nobis habitantes, nec obesse, nec prodesse possunt. Literas V-rae D. Ill-mae ad nos, nec ex rancore, nec ex invidia scriptas existimamus, ad quas responsum quoque nostrum credat Ill. D V-ra, esse reale ac syncerum. З везирами Буди попередники, князї семигородські, все жили в приязни і він також; Ібіявшпашу і Мурад-пашу, а також і його вважати ме за свого батька, коли буде з такою приязнею до нього відносити ся.

Держ. архів у Відни, Turcica.

419. Іван Казимир до цїсаря Фердинанда III. Варшава 20. лютого 1655.

Просить, щоби позволив на побір рекрута зі своїх дїдичних країв і обіцює в разї потреби відвдячити ся.

Впрочім докладнїйше скаже про се Diego di Villalobos, collonellus et Camerae N-rae familiaris, котрого посилає.

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

420. [Кориціньский?] до Юрія II. Ракоці. Варшава, [в марті 1655].

Abeuntem ad Cels. V-ram S. Regiae M-tis Internuntium Generosum .....[1]) nisi epistola mea privatim quoque instruerem, de

[1]) Імя пропущене.

officio erga Cels. V-ram videar delibasse. Illa vero manet manebitque perenni fide et constantia a tempore ipso duramentum roburue acceptura. Explicabit lator praesentium, M-tis Regiae Internuntius, Patriae nostrae rationes, quibus Cels. V-ram pro spectata erga res Polonas voluntate subsidiario milite commodum allaturam, nullo praesertim dispendio suo, certo nobis pollicemur.

NB. Тут-же залучений лист польського короля до князя Ракоці про те саме.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (копія).

421. Юрій II. Ракоці до польського короля. Колошвар, 12. марта 1655.

Хотів жертвувати польському королеви поміч і вже мав відійти в тій справі його посол до Польщі, коли прийшла вість, що на Волощині збунтувало ся військо против свойого воєводи. А що волоський воєвода його союзник, то не може тому спокійно приглядати ся. Interim pro meo in M-tem V-ram candore differre nolui, quin eidem significarem, me nihil prius potiusque habere, quam ut apparere possim is, qui re vera sum; pro cujus rei indubitata tessera certam militum meorum manum viribus M-tis V-rae jungendam me designasse expediendamque, simul ac me vicinorum confoederatorum inquies et vesanus ferocientis turbae tumultus distinere desierit. Primo tamen certior reddi cupidus sum, an grata haec mea oblatio S. M-ti V-rae et Reipublicae futura sit. Tum de securitate passus et alia bellica meorum illuc mittendorum militum commoditate prospectum iri eosque in solito genere et ordine militiae Ungaricae conservari desiderans, dispositionem M-tis V-rae super eo lubens intelligam. Caeterum nullas labori et industriae meae inducias syncera mea solicitudo concedit in necessariis ad demonstrandam meam promptitudinem mediis perquirendis securaque ea, quae debeo et volo, praestandi occasione indaganda. Prout nunc quoque non infirmum animorum devinciendorum nervum eo fine in Crimoam (!) mitto.

Бібл. Чарторийских, рукоп. ч. 402. (оригін.).

422. Фердинанд Іван [Лїхтенштайн] до цїсаря Фердинанда III. Меріш Крумав, 16. марта 1655.

Пригадує, що цїсар ще перед кількома лїтами позволив йому вступити у службу у других володарів; він тодї зголосив

ся у польського короля, але з сього нїчого не вийшло. Nun vor neulichen Tagen hat Ihre Mt. zu Polen mit einem Schreiben von 16. Februar Dero Kämmeren und Obristen Don Diego de Villalobos zu mir abgesendet und Kriegsdienste antragen lassen, in Erbietung, sie mich für dero General-Majorn und Kommendanten über selbiger Kron ausländische Völker bestellen wollten, doch dass ich noch einige Völker von 3000 Mann in zwei Regimenter werben und hineinführen sollte, wie Don Diego de Villalobos ferners bei E. Mt. vorzubringen von seinem Könige und Kron befelcht ist.

Просить цїсаря, щоби дав на се дозвіл.

Держ. архів у Відни. Polonica. (автогр.).

423. Фердинанд Іван Лїхтенштайн до кн. Піколомінї. Меріш Крумав 17. марта 1655.

Euer Ld. tue ich hierdurch aus tragendem grossen Vertrauen hinterbringen, wie dass Ihr. Königl. Mt. aus Polen und selbige Kron mir durch dero Kämmerern und Obristen Don Diego de Villalobos Kriegs-Kondition, und zwar die General-Major-Stelle und dero ausländische Völker zu kommandieren anerbieten und auftragen lassen, doch dass ich etliche Völker noch werben und mit in Polen führen sollte. Weilen ich dann die Zeit hero als unter Eu. Ld. Kommando gewesen und absonders viel ansehliche Kriegs-Regulas und Disziplin erlernet und hoffentlich noch also verhalten, dass Sie ein Wohlgefallen daran haben werden, auch eine sonderbare Affektion verspürt, und dieselbe dato für mein Vatern und grossen Protektoren halte, — als bitte in solcher wohlmeinender Gemütsneigung zu kontinuieren und mir diesfalls mit dero hochansehentlichem Verstand und bekannter Dexterität nach, sofern Ihr. Kais. Mt. mein Vorhaben allergn. plazidieren würden, an die Hand zu stehen und beizuspringen, auch etwann gute und meritierte Offizierer zuzuweisen.

P. S. Si S. M. Caes. si vorrebbe degniar d' impiegarmi attualmente in suo Imp-o servitio, mi stimarei per piu honor del servitii forastieri.

Архів мінїст. війни у Відни III/6. (оригін.).

424. Юрій II. Ракоці до Степана Кориціньского. Колошвар 18. марта 1655.

Decora nobilitatis Polonae diplomatibus Regiis comprehensa, non tam usu forte nobis necessario, quam perpetuae domus nostrae

erga Ser. Rempublicam addictionis argumento servitura, grato animo recepimus. Quorum cum consecutionem magna ex parte, tum expeditionem, candido duntaxat Ill. V-rae D-nis in nos studio et dexteritati ferimus acceptum. Nos ita nobilitatis Polonae jura aestimamus, ut quid mutuum verae amicitiae et sinceritatis jus postulet non ignorare nos reciprocis grati animi symbolis demonstrare parati simus. Quo fine certam militum nostrorum partem viribus Serenissimarum Regiae M-tis et Reipub. decrevimus sociandam, ut primum paricidialibus misere vexatam armis confoederatam nobis Valachiam tranquilla refoverimus pace. Deinceps quoque, (cum securiori via ea, quae possumus et volumus, effectuare integrum nobis erit), factis promissa praevertere studebimus, privatumque V-rae Ill-mae D-nis in nos affectum mutui nostri contestatione amoris acuere. Praesentium latori quaedam oretenus ad Ill. V-ram D-nem deferenda commisimus, cui ut fidem adhibeat et illa Ser-is etiam Regiae M-tis auribus eo quo pollet candore et dexteritate communicare ne gravetur, confidenter rogamus Ill-am D-nem V-ram, quam diu ad vota valere et florere animitus precamur. Datum etc.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. царст. Поль. сн. съ Транс. св. 1. (оригін.).

425. Дон Діеґо де Віляльобос до цїсаря Фердинанда III. 5. цьвітня 1655.

Польський король вислав його за згодою сенату до цїсаря, щоби змалював положенє держави і грізну небезпеку. Шведи ставлять великі домаганя і мають очевидні наміри, почати війну з Польщею; домагають ся відступленя Лївонії, відтак щоби Іван Казимир зрік ся титулу шведського короля і щоби на будуче на королївських печатках не було гербу сеї держави. Шведи стоять в змові з Москалями і козаками.

Королеви неможливе самому боронити ся против всїх. Наміри Шведів небезпечні і для цїсарства, коли загорнуть пановане ще й на цїлім побережу Балтийського моря. Московщина, щоби відтягнути Татарів від союза з Польщею, відступає їм деякі области, що вже від давна находять ся в посїданю царя. Зі Шведами звязав ся бранденбурський елєктор.

Ha risoluto il Ser-mo re, mio signore, d' inuiarmi alla corte Cesarea di V-ra M-tà, per farlo instanza in suo regio nome, che si degni di permetter per maggior testimonianza del suo fraterno

affetto, che possa leuare due regimenti di fanteria alemana nelle provintie hereditarie della S. Cesarea M-tà V-ra, la qual in questa precisa necessità potrà servire alla regia persona di S. M. insieme con l' altra fanteria tedesca, assai diminuita di numero come sopra. Король обіцює в потребі тим самим відвдячити ся.

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

426. Вісконті до цїсаря Фердинанда III. **7.** цьвітня 1655.

Король просить, щоби цїсар зараз вислав яку особу до Москви ad expiscandam inclinationem Moschorum ad pacem, покликуючи ся на то, що цїсар сам жертвував ся посередничити з Москвою. Однак все треба так уладити, щоби Москалї не думали, що то король просить о мир, але що цїсар за власним почином сю справу порушив, ne ex hac mediatione Moschi summant occasionem abstrahendi a nobis Tartaros, quod illis insciis ad pacem tractandam descenderimus. І також, щоби вислати ту особу в найбільшім секретї, бо Татари вже недовіряють Польщі. Також висилку треба зарядити як найскорше, заки Москалї звяжуть ся зі Шведами.

Держ. архів у Відни, Polonica (автогр.)

427. Батиста Нанї до сіньорії. Пресбурґ, 8. цьвітня 1655

Il rè di Polonia ha spedito qui un collonello con ordini molto efficaci al Visconti, acciò in si opportante congiontura solleciti et impetri soccorsi et anco levate. Ha scritto à S. M. et a principali ministri, raccomandando quel Regno, e tanto importa all' Imp-re et a Stati patrimoniali di questa casa et con molta tenerezza s' e espresso col suo ministro, che quest è il tempo, ch' egli impieghi la fede sua et diligenza et la confidenza et tiene col prencipe Auesperg in procurargli assistenze. Il Visconti, venuto immediate alla corte, hebbe audienza domenica sera[1]) et doppo uscito subito da S. M-tà fù tenuto un secreto ristretto consiglio con S. Auersperg et il Curtio. Виелїду не знати, але, скілько знаю, non sarà la Polonia assistita, ne intendo, ch' alltro si permetti, che all' collonello venuto leva d' uno regimente in Slesia, prendendosi pretesto della positura delle cose d' Imperio, dissenso de catolici con

[1]) 4-го цьвітня.

protestanti, necessità dell erario, desiderio et bisogno di quiete. Особливо боять ся тут irritare i Svedesi.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

428. Decretum pro colonello Villalobos. Per Imperatorem in consilio suo secreto. Posonij, 12. Aprilis 1655.

Цїсар висказує своє співчутє по причинї тяжкого положеня Польщі. Сподїє ся, що король ще тямить, як цїсар при нагодї недавного московського посольства взяв на себе посередництво і заявив, що вишле посольство до великого князя; вже шукає відповідної особи. Non videt M-tas Sua, quomodo petita illa militis conscribendi permissio cum officio mediatoris subsistere possit. Тому най король і република не беруть цїсареви за зле, що на тоту прозьбу не може згодити ся, і хай тямлять, що своїм посередництвом цїсар зробить королеви і републицї далеко більшу прислугу, чим дозволом на побір рекрута.

Держ. архів у Відни, Polonica. (концепт).

429. Decretum pro d. Joh. Bapt. Visconti, residente Polonico. Пресбурґ, 12. цьвітня 1655.

Цїсар годить ся перебрати посередництво між королем і великим князем московським. Ac tametsi quidem S. M-tas Caesarea nondum certior facta sit, an ablegati Moscovitici domum redierint ac non forte adhuc in via haereant, constituisse tamen suos quantocyus expedire, non dubitantem, quin memorati ablegati Moscouitici se in patria redituri sint, ac ubi Caes. sui legati similiter illuc appulerint, tum statim negotio huic initium fieri possit.

Держ. архів у Відни, Polonica, (концепт).

430. Gutachten der Kanzlei. [Пресбурґ], 13. цьвітня 1655.

Відчитано і одобрено проєкти відповідий Віляльобосови і Віскоптому та рішено про все те повідомити цїсарського резидента в Польщі. Es möchte jedoch dem von Plettemberg[1]) in Sachen des Villalobos zu seiner Nachricht und dem Ende kommuniziert werden, im Fall es zwischen Schweden und Polen zum Bruch kommen und etwa E. Kais. Mt. daselbsten in Verdacht, als

[1]) Цїсарський резидент в Швеції.

wenn sie dem König in Polen Hilfe oder Vorschub täten, gezogen werden wollten, dass er alsdann daraus das contrarium zu remonstrieren hätte.

In dorso. Lectum in consilio secreto 13. aprilis 1655. Conclusit Caesar in 1-o wie abgelesen, in 2-o es bedarf weder Kommunikation, weder schriftlichen Bescheids für den Visconti, sondern ist genug, wenn ihme diese Resolution nur mündlich angedeutet wird.

Держ. архів у Відни, Polonica. (концепт).

431. Семен Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 24. цьвітня 1655.

...Mehr Reflexion machen die Türken wegen der Kosaken; sein auf das Schwarze Meer ausgelaufen, man hat beiden Fürsten in Walachei und Moldau geschrieben, jeder 100 Scheiken wider die Kosaken machen sollen lassen. Der aus der Moldau hat noch nicht geantwortet, der aus der Walachei hat seinen Abgesandten geschrieben, es sei ihm bei so kurzer Zeit nicht möglich, welches die Abgesandten aber sich nicht getrauen zu referieren, absonderlich weilen Walachei de nouo in confusione. Оповідає про бунт війська у Волощинї. Молдавський воєвода писав до свого полїтичного аґента, що хан домагає ся від нього данини. Порта невдоволена з хана за се, що держить з Польщею і спричинив появу козацьких чайок на Чорнім морю. Порта хоче погодити козаків з Татарами і Шіявш-паша післав до Хмельницького свого аґу.

Держ. архів у Відни, Turcica (оригін.).

432. Іван Казимир до цїсаря Фердинанда III. [май 1655].

З цїсарського листу з 28. марта, який одержав 27. цьвітня, дізнав ся, що кн. Московський не лише приняв австрійську медияцію, але й визначив місце і час на трактати. Дякує за се, і як попереднього року, так і тепер приймає цїсарське посередництво. І хоча Москва визначила місце на трактати невідповідне, однак із-за цїсаря годить ся на се і там пішле послів. Але час за короткий, тому просить вимогти, щоби речинець дали такий, в якім польські посли могли би туда вигідно заїхати. Післав в лютім до кн. Московського посла і по його поворотї підуть польські посли туди, а цїсар най старає ся, щоби між сим було завішенє оружя. Що до провідних, листів післаних польським послам, то не може їх приняти, бо там є узурповані

титули кн. Московського, польських князівств і провінций. Впрочім досї все ходили польські посли до Москви без провідних листів.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. цар. Поль. снош. съ Австр. св. 4. (концепт).

433. Georgius Rákóczy Christophoro Tyszkicznicz ki, Palatino Czernichoviensi. Фегрвар, 1. мая 1655.

Literae Ill. D-nis V-rae, 7. et 20. diebus aprilis ad nos datae, sunt nobis redditae, quae tanto gratiores, quanto promanatae ex benevolo eiusdem affectu et quod ex istis literarum commerciis via sit nobis de continuanda cum Ill. D-ne V-ra amicitia patefacta. Stephanus Lucz quod sit expeditus ad Chmielnicium, lubentes intelligimus, utinam intentio nostra prosperetur in bonum Serenissimae Reipublicae. Tartari pro auxilio Ser. Reip. secundum confoederationem quod praesto sint affuturi, nobis etiam ex certis locis relatum est, utinam conjunctio ista armorum sit indissolubilis. Ad Seren. Regem adhuc in initio martij Internuntius noster est expeditus, per ipsum datis literis patuit Seren. Regi et Reipub., quam sincero ducamur affectu in eosdem, nec dubitamus, oblationem hanc nostram Ill-mae quoque D-ni V-rae hactenus innotuisse, acceptaque superinde resolutione et tumultibus, in vicino Regno Transalpiensi subortis, sedatis, re ipsa expertura sit Seren. Respublica, amicum Principem et communi bono studentem nos fore. Dehinc etiam expetimus, de intentione Ser-mi Regis et modo belli gerendi hostiumque apparatu velit nos informare, offerentes amicitiam nostram Ill-mae D. V-rae eidemque felicia quaeque precantes. Datum etc.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. ц. Поль. Снош. съ Транс. св. 1. (оригін.).

434. Georgius Rákóczy Stephano Koryczinski, Reg. Pol. Cancellario. Радпот, 3. червня 1655.

Fatalis saeculi hujus lues, rebellio, in vicina nostra altas adeo egit radices, ut evelli molliori manu frustra nobis tentata, ferrum quo eradicetur, exigit. Sic et Porta Otthomanica, cui Valachi obnoxii sunt, suadet.

Quare illius ope, qui moderatur principum manus et instruit ad praelium, fulti, nona praesentis in Valachiam movebimus, et si

exitus belli causae aequitatem sequitur, non diffidimus, quin Dei benignitas armis nostris faveat. Caeterum, sublato hoc boni nostri conatus obice, oblationem nostram diutius intra promissa stare nequaquam sinemus et Reipublicae demereri affectum et amica Ill. V-rae D-nis in nos studia paribus reciprocare posse officiis.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. Снош. съ Транс. св. 1. (оригін.).

435. Georgius Rákóczy regi Poloniae. Радност, 3. червна 1655.

Ex literis Seren. M-tis V-rae 27. Aprilis Varsavia datis suave mihi fuit intelligere, oblatum a me belli pacisque subsidium eo animo a Maiest. V-ra suscipi, quo offerentis meretur candor. Maturabam ego recens vicinae malum in herba opprimere et studium meum gratificandi M-ti V-rae in effectum quantocyus deducere, nec praetermissum a me quicquam hactenus est, quo paricidialibus vicinorum cladibus molli aliquo remedio subvenire tentarem, sed et numero armatorum et natura munito loco acuente pervicaciam furiosorum eo processit malum, ut meam et armatam quidem desideret manum, Bizantio idem approbante consilium. Quare nona praesentis, invocato illius, qui potenti momenta bellorum versat manu, Dei auxilio, exercitum movere in animo est. Si causae aequitas in suum attrahit favorem coelum, est quod felicem sperem successum, de quo M-tem Vestram certiorem facere haut negligam, nec meae postmodum differam satisfacere oblationi, armorum ad Sociaviam consociationem mihi et gratum et utilem fuisse non inficior, sed eandem nec M-ti V-rae obfuisse fatendum est: cum eorum ipsorum, contra quos tunc M-tas V-ra arma sumserat, Rebellium flos et robur victrices ejus senserit manus atque adeo ex quindecim millibus, quos ferrum et fames non absumsit, leges eas acceperint omnes, quas commissario M-tis V-rae libuit illis imponere. Haec in eum finem scribo, ut intelligat M-tas V-ra, me inclytam Rempublicam Polonam tanquam oculum Christiani orbis et in eo M-tem V-ram tanquam pupillam colere et observare, proindeque eam solam considerationonem sufficere, ut quibuscunque potero oficiis demereri, utriusque affectum satagam. Redux Internuntius meus refert, Zaporoviensem populum pertaesum belli malorum procliviorem reperisse ad pacem, quam primores; quorum mentem M-tas Vestra ex utris litterarum, (quas mitto), copiis perspicere poterit, et si ultra procedendum judicaverit legesque illis

praescribere placuerit, fidamque ad continuandum negotium meam experietur operam. Quam ad officia M-tis Vestrae syncere devovendo, longam eidem felicitatem inuice voveo. Datum etc.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. Снош. съ Транс. св. 1.

436. Семен Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 3. червня 1655.

На 24-го мая мав польський посол[1]) авдієнцію у великого везира. Є тут і посол від козаків. Приймають його з більшими почестями, як польського посла; позволено йому навіть відвідати Лупула. Здаєть ся, що козаки знова погодять ся з Татарами. Козацький посол старає ся, коли вже не придбати Лупулови Молдавії, то бодай освободити його з тюрми. Порта, здаєть ся, задурить козаків і Поляків добрими словами.

Держ. архів у Відни. Turcica (оригін.).

437. Нанї до сіньорії. Пресбурґ, 17. червня 1655.

Il Rè di Polonia espedisce in Inspruck il Siri, che gli serve come di mastro delle poste in Vienna...

La missione di quest' huomo, che serve al Rè in penuria di più aggiustati ministri, è per informare l' arciduca d' Insbruck dello stato di cose et ricercarlo d' aiuti. Per indurlo à questi, si vuol ostentare all' arciduca Sigismondo la speranza di succedere alla corona di Polonia, quando rieschi di conservarla, perch' essendo la casa reale con la morte dell' ultimo prencipe ridotta senza posterità...

L' istesso Arciduca vien etiamdio dall' Imperatore raccommandato al capitolo d' Wratzlavia, per far cadere in lui quella ricchissima chiesa et avicinarlo in tal modo alla Polonia medesima, insinuarlo à quella natione, perch' oltre le convenienze communi della casa, il bene della religione cattolica, il contraposto, che si daria al Transilvano, ne seguirebbe, che, disposto questo prencipe alla corona di Polonia, l' Infanta di Spagna, quando si vogli dal Re accasarle con un Austriaco, caderebbe per necessità in questo rè d' Ongheria.

---

[1]) Войтїх Бєчиньский, каліїський кастелян.

Угорщина старає ся відобрати назад міста заставлені Польщі за 40—50.000 ongheri; сю справу трактовано вже кілька разів; рішено, що колиб Поляки не хотїли видати за гроші, забрати оружєм.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

438. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 16. серпня 1655.

Трибут з Молдавії і Волощини вже наспів і сам волоський князь чудує ся, що зміг його зібрати, бо край знищений недавним бунтом та військом князя Ракоці. Кромі сього забрав Ракоці всї пушки і військо. Волоський князь, а також семигородський та молдавський, боять ся нападу козаків, бо Хмельницький прийшов з великим військом над молдавську границю, відтак завернув під Каменець, але грозив через зловленого молдавського шпіона, що зайде й на Молдавію. Молдавський воєвода просить, щоби Порта написала до Хмельницького, але великий везир прихильний більше до козаків і потїшає Лупула. Ракоці ладить своє військо против козаків.

Держ. архів у Відни, Turcica. (оригін.).

439. Юрій II. Ракоці до N. N. Феєрвар, 19. серпня 1655.

Quod d. Sigismundus Petes nostras 12. Julii ex [. . . . . .] ad Vestram Ill. D-nem datas non transmiserit, miramur, raras videmus etiam V. I. D-nis servitia. Sumus etiam in pace una cum provinciis vicinis.

1500 circiter iterum quidem in Moldaviam insurrexerant, (sperantes socios), sed et ii gratiam incipiunt petere a Waivoda, qui contra eosdem moverat, et sic dissipati sunt et sunt omnia in quiete, deleti enim sunt pedites, qui vires eorum fuerant, et sic auxilio nostro dirigit omnia ad placitum.

Moscovitarum fortitudo opprimit Chmelnickium, monet jam sui juris, volendo sibi libertatem quaerere, jugum invenit et majus, quam habere se putabat apud Polonum.

Male res Poloniae constitutae sunt, non observantes illud, quod dicitur: diu delibera, cito fac. Deus misereatur ipsorum.

Архів мінїст. війни у Відни IX|4. (оригін.).

440. Вісконті до цїсаря Фердинанда III. 7. вересня 1655.

Повідомляє, come Mons. Vescouo di Kiouia[1]) resta totalmente abbatuto, poiche da tutte le parti uengono pessime nove di Polonia. Però con chiari sensi m'ha detto questa matina, che, non ottenendo il Regno pronti soccorsi dalla Ces-a M-ta V-ra, saranno assolutamente forzati, d' eleggere per loro rè il Ragozzi, o uero il Prencipe di Condé.

Держ. архів у Відни, Polonica, (автогр.).

441. Рішення тайної ради. Відень, 8. вересня 1655.

7. Visconti debet insinuari, ut Rex Poloniae omnibus modis adhuc in id laboret, ut Cosaci eidem et regno reconcilientur et coniungantur. Et cum P. Schönhoff[2]) hoc insinuaverit, nil aliud impedimenti superesse, quam ut Chimelnicius cum suis asseclis assecuretur contra futuram vindictam Regis atque magnatum, debere d. Comitem adire legatum Venetum eumque rogare, quatenus ipsi placeatur nomine suae Reipublicae mittere hominem confidentem ad Chimelnickium, qui ei dictam assecurationem praestet in amplissima forma.

На то заявив польський посол 10. вересня:

Cum Cosacis tractare esse iam impossibile, nihil sibi periculi inde imminere, obsistentibus Tataris.

Держ. архів у Відни, Polonica. (концепт).

442. Нані до сіньорії. Cimmerin, 18. вересня 1655.

Князь Аверсперґ питав, чи був у нього епископ, посол від польського короля. Нані сказав, що не видїв його. Князь замітив, che qualche aggiustamento con li Cosacchi si maneggiavia in Polonia alle strette, come il mezzo unico di perservare quel regno. Consistere la maggiore difficoltà nella diffidenza, che hanno li stessi Cosacchi et il Chmelniski del rè, come che non fasse per mantenergli le cose promesse. Haversi per tanto pensato, che di molto si facilitarebbe il maneggio, se qualche prencipe, ricevendo dal rè di Polonia parola, la portasse poi alli Cosacchi, come cautione, che gli sarebbero osservati li patti... Io ricercai al P-npe per meglio

[1]) Іван Лещиньский.
[2]) M. G. Dönhoff.

penetrare nel fondo, perchè l' Imp-re non si caricava di questo, parendo, che l' autorità sua et la maggior vicinanza renderebbe la cautione della parola della M. S. alli Cosacchi più acceta. Egli rispose, che S. M. teneva in questo gravissimi et importanti riguardi, et io ben comprendendo, che sono quell', di non dare disgusto a Svedesi, soggionsi, che il Re di Polonia era testimonio, di quanto s' era dalla S. V. premuto più volte spinger i Cosacchi a danni de Turchi.

В увагах зазначує Нанї, що сумнїває ся, чи козаки булиби вдоволені словом чужого і їм майже незнаного князя, і вважає се вмішанє для Венеції некористним ізза Шведів і Москви.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

443. Лїзоля до цїсаря Фердинанда III. Штетин, 23. вересня 1655.

Посилає копію меморіялу про стан Польщі, писаного якимто приклонником австрійського дому:

Chrisis Politica, sive iudicium de moderna Suecorum in Poloniam irruptione.

З нагоди згадки про жертвованє австрійському домови наслїдства в Польщі обговорює ріжні кандидатури:

Transylvanum Daciem commune cum Polonis in Moscos ac Turcas odium, ingens opulentia, ditiones submittendis auxiliis oportunae, morum affinitas ac coempta pridem nonnullorum e proceribus amicitia facile nobilitati conciliarent, nisi politicos angeret concitandi in se belli Turcici metus, et Catholicorum animos averteret haeresis labes, quam tamen studio regnandi versatile principis ingenium non aegre forsan ad speciem saltem eiuraturum mihi facile persuaserim.

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

444. Instructio Georgio Lubomirski, Marschalco Regni Supr. etc. ad Imperatorem Romanorum data nomine S. Regiae M-tis. Новий Санч, 30. вересня 1655.

Нехай спішить ся, бо від поспіху залежить цїла справа. Expetet ergo a Caes. M-te auxilia inducto, quo a vicinia impendet, periculo et sanguinis vinculo. Quia vero tardius ea Principes movere solent, in quibus euidens propriae vtilitatis et augmenti status non praestat lucrum, declarabit Ill. Legatus... hanc esse intentionem Sac. Regiae M-tis, et Reipublicae, vt post sera fata Sac. Regiae

M-tis siue Ser-mus Filius, siue Archidux Leopoldus, Frater Sacrae Caes. M-tis., siue denique alius ex Domo Austriaca in Regem Poloniae et Magnum Ducem Lithuaniae eligatur, cauebitque omni meliore modo nomine Sac. Regiae M-tis et Reipublicae, Regem et Rempublicam ab hac propositione non recessuros. Quodsi id dubium Sac. Caes. M-ti videatur, eo quoque condescendet Legatus, vt statuat cum Sac. Caes. M-te, quo modo, tempore et loco ad Electionem, viuente adhuc Sac. Caes. M-te[1]), conuocari status possint, eligaturque ille, quem Sac. Caes. M-tas e Domo Sua proposuerit, quin et eo esse in sanguinem suum Sac. Reg. M-tem referet animo, vt etiam coronationem electi se vivo et praesente sit admissura et promotura, dummodo abunde et sufficienter caueantur, nouum electum vel coronatum Regem titulo solo contentum, nihil de iuribus et praerogatiuis Regiis et Potestate principali vsurpaturum ad extrema vitae Sac. Regiae M-tis tempora, nomineque tantum Regio sub tutela et regimine Sac. Regiae M-tis fruiturum. Cui tamen Prouentus Reditusque et Residentiae Nomini et Dignitati Regiae compares assignandae essent ad Regni usque expensendi exordia, salua in omnibus et integra Maiestate Sac. Regiae M-tis et Regni administratione. Si autem S. Caes. M-tas vltra assecurationem et obligationem manualem caeteraque contractus instrumenta, quae Ill. Legatus offeret, certiora certae electionis promissorumque postulet argumenta et loco obsidis loca, castra, vel ciuitates dari sibi velit et ante militis in Regnum immissionem potestati suae tradi, tunc Ill. Legatus considerabit, quae potissimum assignari possint, eaque erunt concedenda, quae ad fines regni sita sint, nec specialibus protegantur Priuilegiis.

Коли би при тім згадано про давні претенсиї до Прус і Спіжу, deducet Ill. Legatus, omnia ea eligendi Regis futura, vbi id sufficientibus auxiliis mercatus ad Regnum pervenerit. Si autem Coronae Regni Hungariae teneatur Caes. M-tas disiderio, non difficilem se praebebit Legatus eamque esse restituendam promittit.

Коли цїсар за підмогу домагати ся ме не лише сього, що король жертвує, sed quaedam etiam ex proprio peculio S. Regiae M-tis postulauerit, utpote summam in Regno Neapolitano et Ducatu Barensi a Regina Bona inscriptam, vel Ducatus Opoliensem et Ratiboriensem, має згодити ся й на се, але лише в остаточнім разї і в надїї швидкої та достаточної підмоги.

Посол повинен все вважати, в якім темпі робити отсї уступки, і все тямити, щоби підмога і число помічного вийска їм відпо-

[1]) M. б. Sac. Regia M-te.

відали та щоби можна надіяти ся користного обороту справ. Не робити нїяких концесій, заки цїсар не заявить, що може і хоче дати підмогу републицї.

Коли би цїсар домагав ся платнї для свого помічного війска, має посол змалювати лихе положенє короля, остаточно однак згодити ся на суму 3 до 4 мілїони зол. Зі сеї суми може посол цїсарським мінїстрам обіцяти in vim gratitudinis до 300.000 зол.

Посол має наставати, щоби підмогу вислали чим швидше, ще в його присутности, а коли війна покінчить ся, щоби війско зараз-же забрали домів та без дозволу короля та републики нї одного віддїлу не лишали в краю, хоч би й під покривкою сторожі для нового короля.

Також постарати ся о безпечне пристановище в цїсарських землях для збігцїв з Польщі.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. Метр. корон. т. XXXIII. (копія).

445. Instructio a Senatu Legato ad Imperatorem Romanum. [Новий Санч], 30. вересня 1655.

Посол має виразно застерегти, що вибраний королем член австрійського дому має поки-що вдоволити ся самим титулом і не може присвоювати собі нїяких прав та привілєїв королївської власти аж до смерти теперішного короля.

Просити, щоби цїсар приняв і провадив посередництво між Польщею і Швецією.

Старати ся, щоби цїсар намовив Голяндцїв, напасти шведську фльоту, що стремить до загарбаня панованя на Балтійськім мори. Про се саме можна би переспразляти з Данїєю.

Старати ся, щоби цїсар вів дальше своє посередництво між Польщею та Московщиною та довів вкінци до порозуміня між обома державами.

Cosaci vero, quoniam iniuncti sunt cum Moschis, ad eos Tractatus [з Московщиною] vocentur, vt tanquam colligati inuicem componantur et cum Moschouiticis Legatis insimul tractent.

Посол повинен подбати, щоби цїсар виєднав через Порту, щоби Татари не помагали Москві, а злучили ся з Польщею.

Той з поміж членів австрійського дому, котрий буде старати ся о польську корону, має зречи ся всїх прав до нїмецької корони.

Коли-ж цїсар не схоче дати підмоги і наражувати ся Шведам, нехай посол запропонує in testimonium confidentiae erga S. Caesaream M-tem principem Rakocium, hoc est Filium eius, qui possit a Sac. Regia M-te adoptari in filium, vt post sera fata S. Regiae M-tis ei succedat, dummodo arma moueat contra Suecos, et caueatur ipsi a S. Caesarea M-te de omni securitate; promanantia inde commoda ostendat domui Austriacae pontem beneficii ab illa receptura Domus Racociana, si hoc fiat Caesare non impediente.

На другім місци нехай предложить сина бранденбурського елєктора і розвідає, чи цїсар не схотїв би його поперти і злучити ся з ним против Шведів.

Підписані: Andreas de Lesno, Archiepiscopus Gnesnensis; Ioannes Tarnowski, Archiep. Leopoliensis; Casimirus Florianus Czartoryski, Episcopus Vladislauiae et Pomeraniae; Ioannes de Leszno, Episcop. Chiouiensis, nom. Culmensis; Vladislaus Marchio in Mirow, Palatinus Sendomiriensis; Ioannes Comes de Lesno, Palat. Lencyciiensis; Hieronymus Wierzbowski, Castellanus Siradiensis; Alexander Sielski, Castellanus Lenciciensis; Vladislaus Wołłowicz, Castellanus Smolenscensis.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. Метрика корон. т. XXXIII. (копія).

446. Юрій II. Ракоці до Івана Казимира Раднот, 4. жовтня 1655.

Жалїє над ріжними нещастями короля і републики, про які дізнає ся з листу короля і від посла Ioanne Sumowsky. Per quem animi candorem mei syncere M-ti V-rae expectoravi, assecurando eandem, quod meae erga se et Remp. synceritatis constantiam nulla convellet fortuna.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (оригін.).

447. Юрій II. Ракоці до Степана Кориціньского. Раднот, 4. жовтня 1655.

Лист посланий через Шомовского дістав. Nos utrique quam prona candidaque respondeamus voluntate, ut primum commoda agendi affulserit occasio, effectu testabimur. Nec vero rumoribus incertis quicquam praestare fidei solemus, obturare illis promiscue volitantibus aures non possumus, eosdem tamen a Vestris Dn-bus

audire, ut certos ita aliquando laetiores desideramus. Nostram ad puncta per Mg. D. Sumowski exhibita resolutionem, ut Ser. Regia M-tas et Resp. boni consulat, amice V-ram Ill. D-nem requirimus, dare operam velit; injuria siquidem nostrae fieret synceritati, si impossibilitate affectus nostri apud eosdem argueretur defectus.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. сност. съ Транс. св. 1. (оригін.).

448. Бат. Нані до сіньорії. Cimmerin, 9. жовтня 1655.

Il Transilvano alle prosperità de Svedesi innalza il tuono et sopra gli interessi d' Ongheria parla assai alto, particolarmente per la dispositione der generalato di Cassovia, che deve conferire S. M., et quel Prencipe non vorrebe, che fosse dato a soggeto di sua diffidenza. Egli s' è avanzato, a chieder quartieri per le truppe sue nell' Ongheria Superiore con pretesto, di non havere nel proprio paese grani di bastanza per sostenerle. Se gl' è risposto con negativa risoluta e costante, onde v' è apparenza, ch' desisti da cosi importune dimande. Ma tiene a fianchi ancora li ministri di Svetia e del Cromvel, da quali, si dubita, gli siano inspirati cosi strani concetti.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

449. Бат. Нані до сіньорії. 16. жовтня 1655.

... Quest' è però certo, che il Transilvano, stando armato, si rende considerabile et si tiene in gran posto. Egli al presente, oltre li ministri di Svetia e Inghilterra, ha appresso di se ambasciatori de Moscoviti, de Tartari, di Polonia e de Cosacchi et pare, che di quelle occorrenze s' arroghi l' arbitrio, che sarebbe più tosto a questa corte decente, se opportunamente s' havesse applicata...

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

450. Фраґштайн до цїсаря Фердинанда III. Глогів, 27. жовтня 1655.

Краків піддав ся 19 с. м. Залогу, 3000 жовнїрів, відставили Шведи аж до границї Шлеська et tempus eisdem usque ad 29. Novemb. datum est apud Ser-um Regem ulteriorem conditionis suae commoditatem quaerendi et, in casu contrario, apud Regem Sueciae prae alijs stipendia sua petendi. Hodie, uel cras, hic expectantur diversi senatores, qui cum hac declaratione ad Ser-um

Regem properare dicuntur: Se necessitate extrema adactos cogi, potestati Suecorum sese committere. Caput autem eorundem est suprem. Regni Mareschalcus, qui Coronas et reliquum non exigui momenti thesaurum, nuper ad S. V-ram M-tem deferendum, in arce sua Scepusiensi captiuum tenet. Petiit itaque Ser. Rex, ut cum summa celeritate ad S. V-ram M-tem perscriberem et humillime insinuarem, si possibile esset, ut sub specie repetitionis 13 illorum oppidorum arx illa Scepusiensis quantocius obsideretur.

Держ. архів у Відни, Polonica (оригін.).

451. Ґраф Ґацфельд до кн. Пікольомінї. Отмахав, 27. жовтня 1655.

Krakau von Schweden erobert; Der polnische König hat sich nach Schlesien retiriert — derselbe solle gestern von Klein-Glogau wiederum aufgebrochen und, wie einige sagen, nach Czenstochau, andere melden, nach Oppeln gezogen sein. Ich habe beiden Ihr. Königl. Mt. warnen und der Königin zu mehrer Ihrer Versicherung die Burg zu Breslau zu ihrer Wohnung, dem König aber dieses vorschlagen lassen, dass sie gleich zu Anfang ihrer Hereinkunft in die Schlesien mit ihren an den Grenzen gestandenen Völkern in Gross-Polen gehen, daselbsten noch mehr der Ihrigen an sich ziehen und gegen die Schweden vor Krakau einen Entsatz oder Diversion versuchen, hernach gleichwollen gegen Preussen sich begeben könnte, worauf aber nur diese Antwort erfolgt, dass Ihr. Mt. die Königin auf dem begebenten Notfall lieber nach Neuss als Bresslau sich begeben wollten. Meinesteils besorge ich, dass der Königin jetzige Logierung, sowohl des Königs Herumziehen an den Grenzen hiesigen Ihr. Kais. Mt. Erblanden wenig Vorteil bringen, sondern gar leichtlich die Schweden hereinlocken dürfte, massen sie dann allbereits betrachtet, dass wann man ihnen diejenige, so von ihnen abtrünnig werden, nicht liefern oder hinausgeben wollte, sie dieselben suchen und selbst holen würden, welche Vermessenheit man von ihnen, ehender sie Krakau erobert, nicht verspürt.

Архів мінїст. війни у Відни X/14. (оригін.).

452. Іван Казимир до цїсаря Фердинанда III. Ополє, 16. падолиста 1655.

...Über das bringt uns unser zum Fürsten in Siebenbürgen Abgeordneter[1]) zurück, dass sich derselbe erklärt, dass er den Polen wider Schweden, weil er mit denenselben nit weniger als mit Polen in Allianz stünde, gar nit, aber etwa wider Tartaren und Kosaken beistehen könnte. Ja gemeldeter Fürst habe sich einmal so weit herausgelassen, dass er auf den Frühling in Ungarn, die Schweden aber in Schlesien gehen wollten. Welchem allem ietzo noch in der Zeit vorgebogen werden könnte, und zwar mit etlich Tausend ietzo viel besser, als im Frühling mit einer grossen Armee. In sonderer Erwägung, dass nit allein heimlich und öffentlich uns noch viel und hohe polnische Stände anhangen, sondern auch der anderen, die sich allbereit durch das schwedische Regiment und Zusagen betrogen finden. Gemüter dermassen verbittert sind, dass sie gleich wieder hierüber fallen würden, wann wir ihnen nur einigen eilenden Sukkurs von diesen Orten aus zu bringen könnten.

P. S. Wir schicken mit diesem unsern Schreiben den H. obgenannten unsern von dem Ragozi zurückgelangten Abgeordneten selbsten, welcher dem Ld. alles, was dort passiert, weiter wird referieren können...

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

453. С. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 21. падолиста 1655.

Der siebenbürgische Abgesandte[2]), welcher den 3 dies mit dem Tribut ankommen, befindet sich noch allhier, den 8 hat er beim Sultan Audienz gehabt und den Tribut abgelegt. Ihnen, Siebenbürgern, ist sonst vor diesmal alle Freundlichkeit erwiesen und ganz nicht geahndet worden, was Rakoczy diesen Sommer in der Walachei vorgehabt. Es berühmen sich die Siebenbürger allerseits mit Schweden und haben hin und wieder die übeln Zeitungen von Polen ausgesäet. Den 17 dies hat mich der siebenbürgische Botschafter heimgesucht und vermeldet, wie er solches von seinem Fürsten in Befehl gehabt. Was aber mit den schwedischen Gesandten in Siebenbürgen gehandelt worden, ist allhier nicht zu hören. Die Türken vertrösten sich, Schweden werde aus Polen eine Botschaft allhero schicken und gut Freund sein. Бажанєм Порти є, щоби Татари порозуміли ся з козаками.

Держ. архів у Відни. Turcica. (оригін.).

---

[1]) Іван Шомовский. [2]) Франц Керестеші.

454. Мельхіор Гацфельд до цїсаря Фердинанда III. Отмахав, 21. падолиста 1655.

Vom polnischen König ist zu mir gekommen Johann von Szomow Szomowski und hat Bericht erstattet über seine Gesandschaft nach Siebenbürgen, wie aus der beiliegenden Relation, die er mir in die Feder diktiert hat, ersichtlich. Allem Ansehen, auch meiner Meinung nach, haben die Schweden diese Sache schon längst dahin gespielt, Gott gebe, dass noch Zeit genug sei, allen Sachen der Notdurft nach vorzusehen...

Relation. Am 19. November ist Ihr. Köngl. Mt. in Polen dero Kämmerer, H. Szomow vel Szomowicz, mit beiliegendem Schreiben, welches sich sonst allerdings auf seine, H. Szomows, mündliche Relation bezieht, anhero zu mir kommen. Nach Überreichung angeregten Königl. Schreibens vermeldet derselbe, was gestalten er vor etlichen Wochen zu dem Fürsten in Siebenbürgen als ein Internuntius geschickt worden, auch den 27 Septembris bei demselben Fürsten angelanget und bald zur Audienz gelassen worden sei. Bemeldetes Internuncij Anbringen ist hauptsächlich dieses gewesen, beim Fürsten v. Siebenbürgen laut deren zwischen Polen und ihm von diesem aufgerichteten compactatis gegen ietzige der Schweden Invasion Hilfe zu begehren. Worauf der Fürst ad propositum nicht, sondern blos dieses geantwortet, er habe Freundschaft und Koniunction mit Schweden, der Geschickte aber hätte auf seinem proposito verharrt und also replieziert, als wenn er schon eine negativam empfangen, nämlich solcher Gestalt müsste die Verbündnis, welche mit Ihr. Mt. dem König und der Kron Polen der Fürst bis dahero gehabt, aufgehoben, oder gebrochen sein. Hierüber der Fürst wiederum geantwortet, Gott wolle ihn behüten, dass wider Ihr. Mt. den König oder die Kron Polen er sich in einen Krieg begeben solle, aber auf lateinisch diese Wort gesprochen: quod amicitia nemini obesse potest, habemus etiam contrarios vicinos. Hierauf hat der Geschickte wiederum vermeldet: Euer Nachbarn seindt der Türk, der Kaiser, der König von Polen, die Walachen und die Moldauer. Gegen den Türken dürfen sie sich nichts unterstehen, dann derselbe wäre Ihr. Lehnherr und sie seine Vasallen. Gegen Polen, als seinen König, begehrten oder wollten sie sich ihrem jetzigen Vermelden nach in einigen Krieg nicht einzulassen. Die Walachen und Moldauer hoffen sie sich unterworfen, selbige wären zu ihren Diensten. So sei kein anderer mehr, als Ihr. Mt. der Kaiser, gegen welche sie ihre Waffen zu gebrauchen vermeinten. Darüber hätte der Fürst ge-

lächelt, und auf lateinisch gesagt: Non possunt haec manifestari, sed melius est praevenire quam praeveniri.

Ferners fragte der Fürst den Geschickten, alles in lateinischer Sprache, ob Ihre Mt. der Kaiser dem König in Polen Hilfe schicken würden. Da antwortet er, wie dass er solches verhoffe. Der Fürst sagte: Dubito ego, exhaustus est Imperator et domus Austriaca occupata est nunc bello Gallico et, nisi caesus fuisset exercitus aut classis Anglica in Indiis, altrius insurrexissent Galli, an putas ne post peractam vobiscum pacem Suecos otiosos futuros? Quid, si in ditiones Imperatoris Sueci itrarent, habituros, crederem, multos amicos ex illis, qui exinde pulsi sunt propter fidem. Der Geschickte antwortet: Sie werden dieses nicht tun dürfen, weilen sie mit dem Kaiser und dem Reich Frieden haben. Da lachte der Fürst und sagt ferner: Habt doch ihr doch mit ihnen auch Frieden gehabt und ist euch gleichwohl dieses widerfahren, seid also bei eurer guten Hoffnung mächtig betrogen worden. Die Schweden halten keinen Glauben, wann selbiger ihnen Vorteil ersehen. Der Geschickte antwortet hierauf: Das könnte man gar wohl verspüren, er verhoffe aber, alle christliche Potentaten würden sich dieser Unbilligkeit annehmen und seinem König beistehen — auf welches der Fürst vor diesmal still geschwiegen. Er, Geschickter, aber hat in seiner Kommission fortgefahren und den Fürsten gebeten, wie dass er seinem König gegen die Kosaken Hilfe leisten möchte. Hierauf erklärte sich der Fürst, dass er solches tun wollte: His formalibus dabo auxilium contra Cosaccos, sed solum per tempus brumale aut hibernum, sed veniente vere revocabo et ulterius nihil facere potero. So oft [in] diesem währenden Diskurs Ihr. Kais. Mt. gedacht worden, semper subrisit, aber gegen den Herrn Wesselinum hat er allerzeit stomachiert, wie er die formalia gesetzt et quotiescunque eius mentio fiebat, male locutus est.

Dieser geschickter polnischer Kavalier, welcher zwar jung, aber von einem sehr guten Verstand und Erfahrnus, ist nun zum drittenmal zum Fürsten in Siebenbürgen geschickt, dessentwegen auch gar familiaris traktiert, sowohl bei den anderen Ungarn und Hofleute hoch angesehen worden. Derselbige meldet weiter, dass der Fürst in Siebenbürgen 12.000 Mann, worunter 2000 zu Fuss und 500 Dragoner Deutsche wären, besoldetes Volk beisamben hätte; desgleichen sollen auch die Moldauer einig deutsches Kriegsvolk auf den Beinen haben, wieviel, kann er nicht wissen.

Eben damals, wie dieser Geschickter bei dem Fürsten gewesen, sind die beiden Kanzler aus der Moldau und Walachei

dahin kommen, deren jeder 30.000 Reichstaler Tribut mitgebracht. Der Moldauische war höher als der andere traktiert. Diese beiden mussten dem Fürsten, so oft er's begehrt, mit Volk aufwarten, massen er dann jetzo zu dem Krieg grosse praeparatoria mache, welches dieser Kavalier selbst gesehen.

Ein diesem Geschickten bekannter Unger, als sie miteinander in das Gespräch kommen, hatte gegen ihm vermeldet: Habebimus certissime bellum, worüber er gefragt: Quare; respondit Hungarus: Multi inimici exurgent, qui praecedentibus comitijs a Palatinatu sunt repulsi, aut saltem inter candidatos non numerati, tandem Jesuitae nobis fecerunt Palatinum. Inter discurendum erzählte dieser Geschickte Mann, dass bei dem Fürsten in Siebenbürgen, ein schwedischer Gesandter Godefriedus Wellincks, ein Liefländer, gewesen, welcher mit dem Fürsten sich gar gemein gemacht und öffentlich gemeldet, was sein König für grosse Macht hätte, auch dass er in Deutschland tun könnte, was er wollte, und dgl. Dieser Gesandter hat von dem König in Schweden ein Schreiben, ein eigenhändiges des Königs, dem Fürsten gebracht, welches derselbe dem geschickten poln. Kavalier in originali sehen lassen. Darin sollen diese formalia gestanden sein: Er erinnerte und revozierte in memoriam die ante annum acta, dass sie nämlich also abgelaufen, wie ers intentiert habe, wollte ferners nichts untewagen lassen, von deme so konzertiert sei. Wobei aber nichts gemeldet, was dieses oder jenes gewesen, und dahero soviel zu verspüren, dass sie eine lange Korrespondenz gehabt und nunmehr ex concerto handeln wollen.

Der obenangedeutete Ungar gedachte auch, wie dass der Fürst in Siebenbürgen vergangenen Sommer, oder diesen Herbst bereits in Ungarn eingefallen wäre, wenn ihme nicht der Schweden grosses Glück davon abgehalten hätte; vielleicht mag derselbe ihnen selbsten nicht wohl trauen, der König in Schweden auch ihme den Fürsten in Siebenbürgen in obgemeldetem Schreiben hiervon etwas zu verstehen geben wollen.

Der König in Schweden solle bei denen Polaken und seinen Leuten vorgeben, sie auch vertrösten, dass er die Winterquatiere nicht in Polen, sondern in Ehrer Kais. Mt. Erblanden zu nehmen gesinnt sei, welches sie auch in Ungarn vorgeben dürfen.

Alles dieses, so Ihr Kön. Mt. in Polen durch dero Geschickten Kämmerern mir zu verstehen geben wollen, wird sich ohne Zweifel also verhalten; dero Intention aber ist, Ihr Kais. Mt. zu einer Hilfe zu vermögen. Worauf ich geantwortet, dass zwar dero allgn.

Intention nicht wisse, hielte aber meines Erachtens dafür, dass Ihr. Kais. Mt. den Krieg wider den Türken und den Fürsten in Siebenbürgen zu befürchten hätten, derentwegen ihr meistes Volk nicht allein ietzo, sondern auch künftig, in Ungarn gefasst halten müssten, und zu einem solchen Krieg dieser Orten noch nicht geschickt wären, weilen sie sich dessen noch nicht versehen. Zwar hätten Ihr. Kais. Mt. hier und in der Nähe noch soviel Leute, dass sie wohl verhoffen, allem unbilligen Gewalt zu widerstehen, so würde auch dieses ihr Volk in kurzem je länger je mehr sich verstärken und das Römische Reich in solcher Verfassung sich setzen, damit nicht eben der König in Schweden dasselbe a pageta zu gubernieren sich vermessen dürfe. Wobei ich erinnerte, dass der König in Polen zu Opeln ganz unsicher und in höchster Gefahr stehe, sonderlich, da derselbe dergleichen conventa halten und universalia ausgeben lassen wollte. Радив, щоби король усунув ся десь дальше, або бодай таким поступованєм не стягав цїсареви війни на карк.

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

455. Gutachten der Räte. 26. падолиста 1655.

Weil der polnische König will, dass der Kaiser ehest mit Schweden breche und ihm zu Hilfe komme, halten die Räte diese Relation für suspekt, doch ist notwendig sich jedenfalls inacht zu nehmen und dieses dem Hofkriegsrat zu kommunizieren. Dem Polenkönig und Gf. Hatzfeld zu danken für Berichte, dem Letzteren auch für gute Antwort dem polnischen Gesandten.

In dorso: Lectum et approbatum in consilio secreto 28. Novembris.

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

456. Вісконті до цїсаря Фердинанда III. Відень 20, грудня 1655.

Se per mezzo di Cavall-re piu volte mandato invita il Ser. Re, mio S-re, il Transilvano, ad assisterle in conformita de concordati e per ragione di buona vicinanza et amicitia, egli risponde pure chiaramente, che non può, ne deve, ne vol intraprendere cosa alcuna contro il Suetese, suo confederato. A che fine poi si sij unito con lo Sueco, si puo facilemente imagginare. Se fosse contro la Polonia, al sicuro non sarrebe restato otioso in questi tempi. Si sà, ch' egli di duole acerbamente delli M-mi Ces-i, e massime di chi comanda in Ongaria. Riferisce il Cavaliere mandato dal Ser-mo

Re, mio S-re, che con atti di sdegno soggionse il Transilvano, che la prima vera non era lontana, e che si saria veduto un bel giuoco, e che li Suetesi havevano differito le resolutioni stabilite con li confederati per le buone congionture, ch' havevano incontrate di render con nuovi acquisti più potente il loro partito.

Ma perchè il Transilvano ha fatto alcune esibitioni alla Polonia, consistenti d' hauer in pronto 12.000 combatenti da condursi à spese proprie e al pretendere perciò il titolo di fratello del Re e di esser dichiarato successore, qual si sia questo partito, è tale, che rende più impatienti li senatori nell' aspettare le resolutioni di V-ra Ce-a M-tà. Non manca il Transilvano d' allettare i suoi antichi amici, che ha nel Regno assai potenti, con la promissione, ancorchè secretamente insinuata, di farsi subbito Catholico. Questa nobiltà inclinata a seguitarlo potrebbe muovere il rimanente delle Provintie vicine e facilmente l' una soldatesca con l' altra potrebbe conuenire per la somiglianza d' habiti e di costumi, che tanto piace alla natione Polacca. Però il Ser. Re, mio S-re, vien continuamente molestato da continue instanze, acciò si risolvi, et egli prende tempo solo per la mera inclinatione verso l' August-ma Casa e la Ces. M-tà V-ra, e posso renderla certa, che giornalmente m' ha replicato l' istesso et una volta fra le altre, giuro l' istesso avanti un Crucifisso.

Держ. архів у Відни. Polonica (автогр.).

457. С. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 27. грудня 1655.

Семигородський посол мав 4-го пращальну авдиєнцію у султана. При обідї в дивані оповідав великому везирови, що польський король утїк до цїсаря і сей рішив ся йому помагати. Хоча цїсар заключив мир зі Шведами, але додержить його лише так довго, поки се йому буде вигідно; про се переконає ся колись і Порта на собі. Ренїґер віддав послови візиту; замітив, що Семигородцї дуже радують ся з воєнних удач Шведів і що князїв Молдавії і Волощини вважають за своїх вазалїв.

Молдавський воєвода пише до Порти, dass sich Ragozi bemühe, sotto mano König in Polen zu werden.

Держ. архів у Відни. Turcica. (оригін.)

458. Kopia listu do Króla IM-ci od X-ci a IM-ci X-dza Arcybiskupa Gnieznenskiego. W Ilisie, 20. сїчня 1656.

Дякує, що король з довірєм звертає ся до нього за порадою. Ciężka to zaprawdę musi bydz na WKM., Pana Mego M-łego, zes

na rozerwaną in tot capita studia trafił; ale iednak niech tego nikt nie persuaduie WK. M-ci, ze tam było lepiey zatrzymac się y czekac, azby się były rzeczy vspokoiły. Bo nie wiem, li to by sobie chciał kto przypisowac, zeby takowe rzeczy sine authoritate WK. M-ci mogł był componere. Chyba to iedno diuturnior mora WK. M-ci sprawiłaby była, ze zdesperowawszy o powrocie WK. M-ci, namowione z X-ciem Siedmiogrodzkim traktaty swoy by były effekt wzięły, y co teraz pendet ex gratia et arbitrio WK. M-ci, ex necessitate potym vczynić byś musiał. Niechże tedy scissio animorum woysk WK. M-ci nie turbuie. Prawda to iest, że cięszka y załosna musi bydz, oswiadczac łaskę tym, ktorzy teraz zaprzeli WK. M-ci! aleć po Bogu krolom tylko należy clementiam pokazować y poenitentes do łaski przyimować. Więc et in statu politico wszystkie bella civilia, wszystkie przeciwko Panu machinationes niczym facilius et felicius, quam amnistia, terminantur. Ratio tedy status praesentis inaczey nie kaze, tylko dawnych Regimentarzow, vindictam Bogu, ktory iest scrutator cordium, y kazdemu retribuet oddawszy, przy dawnych urzędach zostawic, a wszystkie diffidentie, ktory się w woyskach podziełały, zeby authoritas WK. M-ci vspokoiła y poznosiła. Tę iednak życzyłbym dac Panom Hetmanom admonitię, zeby ieden młodym a nievwaznym nie dał się rządzić radom, drugi ambitioni, chciwosci zdzierstwa, (bo tymi, pareant mihi, rzeczami IM-c słynie), modum imponat; obadwa zaś ynaczey iusz teraz disciplinam militarem y rząd woyskowy trzymali. Zeby nieprzyiaciel miał gromadzenie wozska WK. M-ci impedire, y tego obawiac się nie potrzeba, bo zostaiąc sam Krol Szwedzki koło Krolewca z woyskiem, poszedłszy Duklas z woiewodztwa Sandomierskiego, tylko tu w Krakowie y koło Krakowa w niektorych mieiscach in praesidiis cos zostaie. Forgel z iakąs częszczią ludzi, ktory teras Gorale pod Krzepicami y p. starostę Babimoiskiego pod Wieluniem rozprusił, y tu, y owdzie vwiia się; w Wielgiey Polscze iednak po roznych mieiscach kilka tysięcy Szwedow znayduie się. Choc by tedy chciał, niema nieprzyiaciel czym impedire kupienia się woyska WKM., wszakże iednak ostroznosci zawsze trzeba, przeciwko ktorey w woyskach naszych zwyklismy bardzo grzeszyc. A zas celeritate agendum, żeby się nie dac nieprzyiacielowi, po roznych teraz woiewodztwach rozerwanemu, gromadzic. Co się lituie drugiego punctu, przyięcia syna X-cia Siedmiogrodzkiego pro adoptiuo, a iako drudzy chcą, pro socio et collega imperij, przyznam się WK. M-ci, PM. Miłosciwemu, ze iest na mnie do resoluowania bardzo cześki, ze iednak wszystkie

rzeczy te przy residentiej WK. M-ci w Głogowku y w Opolu od nas są masticowane, y ta materia, luboc się zda bardzo trudna, snadno się resoluowac moze. Przypominam tedy WK. M-ci, Panu M. M-łwemu, consilium w Opolu będące, na ktorym concludowana legatia do Cesarza IM-ci, naznaczony poseł IMP. woiewoda Łęczycki. In hoc consilio suspendowane tractowania ze wszystkiemi postronnemi Pany, między ktorymi był y Rakocy, asz do declaraciey Cesarza IM-ci, od ktoregosmy się nayprędszych y naypewnieiszych spodziewali posiłkow, iako a catholico principe, y od tego, ktorego incendij nostri flama nayprędzey by dosiądz mogła. Non respondit votis y nadzieiom naszym fortuna; bo po długich procrastinaciach, ktorych tamten dwor zawsze zwykł zazywac, infectis rebus IMC. Pan woiewoda Łęczycki, 14. praesentis z Wiednia wyiachawszy, powraca y tu się go dzis a naydaley iutro spodziewam. Jasnym y to iest dowodem, ze się nam iuz ztamtąd, nie tylko teraz, ale y na wiosnę, zadnych nie trzeba spodziewac posiłkow, kiedy woyska, ktore byli na tę granicę teraz sprowadzili, mało co in presidijs zostawiwszy, gdzie indziey obracaią: gdzie iusz tedy tu, gdzie naywieksza nadzieia nasza była, omileni zostalismy, niech my li to pokaze, kto by nas y prętko y skutecznie ratowac mogł. Bo niech sobie tego nikt nie imaginuie, zebysmy sine externis auxiliis podzwignąc się mogli. W Tatarach zadney nie pokładam pewnosci, bo ci tylko wpasc, kray spustoszyc, a potym precz poidą, więc ze się snadno corrumpowac dadzą, iusz toties edocti sumus. Kozakom, choc by iusz y teraz pewny z nimi był pokoy postanowiony, vfac bardzo iescze się nie godzi. Alec y z tych wszystkich nie były by takie auxilia, iakich by na tego nieprzyiaciela potrzeba, ktory da się snadno z inszych woiewodztw wykurzyc, ale do Prus y Wielki Polski wszystkę belli molem przeniesie, po fortecach się zamikaiąc, bellum protrahet. Do kogo tedy ex principibus christianis vdac się, nie wiem; in imperio zadnego nie widzę, a iezeliby się ktory znalazł, eadem cunctatione szedłby. Krol IM-c Francuski, będąc colligatus z Szwedami, przeciwko nim ratowac nas nie moze, chyba sola mediatione y tractowaniem pokoiu, ktorego enormi Reip-cae damno przypłacic bysmy musieli. Kurfirst IM-c ze sam posiłkow potrzebuie, nam ich trudno ma dawac. Toc y prędszego y pewnieyszego subsidium niemasz, iako od X-cia Siedmiogrodzkiego, ktory y pieniądzmi y woyskiem ratowac nas obiecuie. Nam zas teras napotrzebnieyszy pieniężny ratunek. Bo lubo woysko dawnych zasług poczeka, teraz iednak trzeba go viąc y zaratowac, trzeba przyczynicz, trzeba na armatę y munitię, ktorąsmy wszytkę potra-

cili, trzeba na wzięcie Tatarow y starszyzney, przynamniey, kozackiey. Tego wszystkiego nie iednym stem tysięcy y drugim zbydz, millionami tu będzie trzeba sypac, a my się na sto tysięcy y teraz zdobydz nie mozemi, y wiesz to Pan, kiedy będziem mogli za takim wszystkiey Rz-ptey nieszczęściem. Relligia wszelki wstręt czyni, alec kiedy v katolikow miasto subsidium commiserationem znayduiemy, iusz nam sine scrupulo tam subsidia szukac trzeba, kędy nie tylko status politicus, ale y relligio saluare moze, kędy nie per oppressionem, ale per electionem będziemy post sera fata WK. M-ci, albo posteritas nostra będą mieli Pana. Iezeli teraz godziło by się było, kiedy by nie szło o dostoienstwo maiestatu WK. M-ci, z Krolem Szwedzkim de relligione tractowac, od ktorego musielibysmy byli przymowac y tym się kontentowac, co bysmy byli wyzebrac mogli, czemusz mamy miec skrupuł w tey mierze, gdy inaczey bydz nie moze, takiego sobie in futurum obierac Pana, ktory nam to, co mu poddamy, będzie-li chciał bydz naszym Panem, poprzysiąc będzie musiał. Alec a zas y swiętobliwi krolowie IMM-c antecessorowie WK. M-ci nie zostawali katholikami, gdy na krolewstwa wokowani byli; a szczęsliwie z pomnozeniem wiarey S. powierzonymi sobie panstwy rządzili. Natchnie Pan Bog y tego serce za directią y manuductią WK. M-ci, zwłaszcza kiedy y zonę y matkę zony swoiey ma katholiczkę. Trzeba naostatek wziąc to in considerationem, ze luboby teraz za szczęszczem WK. M-ci, PM. M-łgo, iakokolwiek vspokoic bysmy się mogli, nie upatrzywszy iednak successora za szczesliwego panowania WK. M-ci, post sera fata WK. M-ci w takowesz abo gorsze wpadlibysmy terminy. Boc to iusz nihil magis in ore swiata wszystkiego, ieno iakiego nam post fata WK. M-ci ktora factia ma poddawac Pana, iusz koło tego rozne subtilizuią concepty, iusz rozmaite factie robią, przez ktore nie mogł ieno interitus Reipublicae nastąpic, y ktoryby był potentior, ani by się nam dano pytac czy katholik czy luter, ten by nas posiadł, a interest gloriae WK. M-ci, nie tylko za dni swoich widziec, ale y post fata vspokoic zostawiono Rz-ptą. Te tedy consideratie poddawszy WK. M-ci, Panu M. M-łmu, tym concluduię y proszę, zebys WK. M-c, iezeli swego prędkiego y Rz-ptey zyczys vspokoienia, tey nie opuszczał occasiey y ex hac adoptione nie wymawiał się, ktorą iusz WK. M-c y temu samemu X-ciu Siedmiogrodzkiemu, iezeli dobrze pomnię, y kurfirstowi IM-ci, o tym wiem pewnie, sine omni scrupulo offiarowałes. Co się tknie tego, zeby nietylko adoptiuus był, ale y zaraz socius y collega Imperij, przyznam się, ze y tego rozumiec nie mogę; bo wiem, ze Imperium non pa-

titur socium. Chyba tak, zeby na seymach, actach publicznych bywał y siadał, iako s. pamięci Władisław przy Zygmuncie, Carol przy Władisławie y WK. M., zeby się przypatrował statui Reipublicae y praxim w niey brał. Mogłoby y to bydz za pozwoleniem WK. M-ci, zeby y teraz przy obecnotci WK. M-ci electia iako futuri successoris stanęła, facilitando difficultates interregni, y zeby iusz post sera fata WK. M-ci składania electiey nie potrzeba było, tylko coronatiey. Pacta conuenta teraz spisac, nad ktorymi zadney trudnosci bydz nie moze, tylko dawne reassumowac, a zwłaszcza s. pamięci Władisława, omissis omittendis. Ale to wszystko vczyniwszy, zeby do zadnych rządow nie należał, bo bym tego iako wierny y zyczliwy sługa WK. M-ci radzic nie mogł. To tak w tych punctach pro candore meo zdanie y consideratie moie wypisawszy WK. M-ci, Panu M. M-lmu, one arbitrio iego subiicio. A ze przy tych listach przysłana mi iest confederatia y związek iakis woyska y obywatelow R-ptey [. . . . .] o tym aperio sensum meum WK. M-ci. Związku tego, pod niebytnosc WK. M-ci vczynionego, ganic nie mogę, bo w nim widzę zelum Relligionis, widzę y wiarę przeciwko WK. M-ci, P. M. M-łwym. I dał by był Pan Bog, zeby się byli IM. M-c do tego związku pierwey vdali, nisz były protectią Krola Szwedzkiego przyięli. Teras ten związek za powrotem WK. M-ci iusz nullitati subiacet; tegobym iednak zyczył, zeby takowy mutatis mutandis przy WK. M-ci, Panu M. M-łwym, stanął, y ktokolwiek tantum accedet do woyska WK. M-ci, lubo z zacięznych ludzi, lubo ex nobilitate, zeby się takową przysięgą obligował. W tym związku dobrze zaraz sectę Arianską z Polskiey wywołac, ktorey zadna nie okrywa confederatia. W tym związku mogłoby się zaraz dołozyc, ze za zgromadzeniem się więcey PP. Senatorow ma szę nierząd Rz-ptey w lepszy rząd y dawną hlubę wprawic; to iest, zeby we wszystkiem libertas kazdemu została, ale licentia pereundi zniesiona była; zeby owo iedno Niepozwalam dla iakiey-kolwiek czyiey priuaty całych seymow cum ruina Reip-cae y kosztow naszych, ktorych bysmi woyskom płacili, co na seymach tracimy, nie rwało; zeby posłowie przysięgli byli; luristowie posłami nie bywali, y cokolwiek się będzie do dobrego Rz-ptey znalesc mogło. O to tylko proszę, iezeliby Commissarze byli, zeby między nimi pan Widlica, ktory się wszędzie przyszyc powinien, a przyszył by pewnie przy sobie fidum Achatem, a naywiększego zdraice instigatora, ktory nie tylko crimen perfidiae, ale y crimen falsi commisit, gdy na blankietach WK. M-ci, naco inszego podobno mu concredowanych, listy sobie od WK. M-ci pozmyszlał y nimi miasta

Pruskie zdementował. To tedy wszystko poddawszy pod rossądek WK. M-ci, Pana M. M-łwego, życzę sam sobie iako nayprędzey stawic się do vsługi WK. M-ci, Pana M. M-łwego, bylem wiedział kiedy, a mogł secure. A teraz proszę, iakom y ustnie y przez kilka listow prosił, abys WK. M-c, Pan M. M-łwy, iezeliby gdzie indzi uocaret ratio belli, WK. M-c w te woiewodztwa ku Wielgiey Polsce kilka tysięcy ludzi z kimkolwiek sprawnym przysłac raczył, do ktorychby się y nobilitas, ktorzy tego ochotnie wyglądaią, garnąc mogli. Całuiąc etc...

P. S. To zdanie, ktore aperui sine scrupulo de religione, tak sie ma rozumiec: iezeliby inaczey bydz nie mogło, zeby dla tego tey coniunkcyey nie rozrywac. Ale tego życzę, włozyc to inter conditiones, zeby katholikiem został, y zeby albo vmyslnie kogo z ich MM. Xięży Biskupow wyprawic ad tractandum hoc punctum. Z niektorymi tesz IM. M-ciami PP. Litewskimi życzę o tym punkcie conferre, zeby nam potym rzeczy nie mieszali, a osobliwie z IM-cią Panem Podkanclerzym Litewskim.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (копія).

459. Іван Хр. Фраґштайн до Н. Н. Опава, 13. лютого 1656.

Пересилає вісти зібрані від польських панів про воєнні приготованя против ШІведів. Wie Chmielnitzky, obschon in Person zu Ihr. Königl. Maj. zu kommen selbiger sich nicht verstehen wollen, hat nichtsdestoweniger 20.000 Mann gutes Volkes überschicket; wie Chan aber, weile nichts näheres von ihme begehret worden, nur 5000 Tataren.

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

460. Нані до сіньорії. Відень, 26. лютого 1656.

Li Ongheri temono più il Transilvano et con gelosissimo occhio osservano armato con più di 30.000 cavalli. Egli ha scritto all' Arcivescovo di Strigonia lettere con molte espressioni di voler osservare la pace, ma li Ongheri stanno molto sospesi, se con tali forze vogli il Prencipe adherire a Svedesi, ò dalle confusioni di Polonia cavare per se stesso vantaggii.

Per dar gelosia al Imp-re et indurlo con questo mezzo a porger soccorsi, fanno [i Polacchi] credere di trattare col Transilvano et d' offerirgli, come a tant' altri, la corona del Regno. Un ministro

di Polonia sopra questo interpellato, se dunque volessero darsi ad un calvinista, ha risposto, che si farebbe cattolico, ma dalla mente di quel Prencipe ciò si crede grandemente lontano.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

461. Молдавський воєвода Степан до польського короля. Яси, 26. лютого 1656.

Заявляє свою приязнь і вдячність, а заразом обіцює сповнити всї бажаня короля, переказані йому польським послом.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Молд. св. 1. (оригінал).

462. Лїзоля до цїсаря Фердинанда III.[1]) Варшава, 3. марта 1656.

...Nonnulli in dubium reuocare incipiunt Cosacorum cum Rege Poloniae coniunctionem; hoc autem exploratum habeo, binos Cosacorum Praesbiteros ad Regem Sueciae peruenisse eosque [дальше шифроване, шифри не розвязані]... certum est autem praefatos Cosacos Moscorum amicitiam ac foedus eiurasse [дальше шифроване].

Legatus Turcicus ad Regem Poloniae destinatus adhuc Thorunij commoratur; cumque ipsi ad Regem Poloniae non pateret aditus, ac quasi inuitus ad conueniendum Sueciae Regem et ad exponendam ipsi, tamquam Regni Poloniae possessori, commissionem suam compelleretur; tandem post aliquam renitentiam Litteras Suas Credentiales Regi Sueciae tradidit, quarum Originale vidi, et Copiam Latine traductam hic humillime annecto.

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

463. Лїзоля до цїсаря Фердинанда III.[2]) Варшава, 4. марта 1656.

Certo mihi asseritur et optimo ex loco, Casachos cum Rege Poloniae conuenisse, quod ipse Ragiowski mihi non negauit, et ex

[1]) В „Die Berichte des kais. Gesandten Franz v. Lisola, hrg. v. Přibram, Arch. f. öst. Gesch. Bd. 70. сей лист пропущено.

[2]) В „Die Berichte des kais. Gesandten Franz v. Lisola hrg. v. Přibram". Arch. f. öst. Gesch. Bd. 70. той уступ пропущений.

ejus vultu ac sermone satis conjeci, hos rumores solido niti fundamento, quae omnia faciliorem nobis ad pacis propositiones addmittendas reddent forsan Regem Sueciae; exploratum mihi est etiam, Regem Sueciae jam animum applicare excolendae Moscorum amicitiae, apud quos Residentem habet, qui omnem operam adhibebit, ut eos Regi suo conciliet ac uniat, quod Polonos summe offendit, quibus Rex Sueciae promiserat se uel armis, vel amica compositione, Moscum e Lithuaniae finibus eliminaturum; haec quidem consilia mihi valde suspecta sunt et perniciosam aliquam Regis Sueciae redolent in nos machinationem.

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

464. Лїзоля до цїсаря Фердинанда III[1]). Варшава, 19. марта 1656.

...Certo mihi innotuit, insignem legationem a Moscoviae Duce ad V-ram Caes. M-tem destinari iamque legatum una cum secretario Caesarei apud Moscos Internuntij in Lithuania advenisse. Arcano ex loco didici, Regem Sueciae penetrasse, praefatam legationem a Moscouiae Duce ad conciliandum V-rae Caes-ae M-ti amicitiam et ineundam confoederationem collinare, quod Regem Sueciae summe tangit redditque perplexum; suspicatque etiam hanc ipsi falam cudi, nihilque intentatum relinquit detegendis apud Aulam Caes. hisce consilijs ijsque, si fieri possit, diuertendis ac demerendis sibi Moscis; cui rei pro uiribus adlaborant. Probabile tum est, Moscos summa Suecorum diffidentia teneri et clam assentiri Cosacis, Regi Poloniae opem ferentibus, uix enim credibile foret Chmielniskium, qui tam arcte Moscis colligatus est et ab ijsdem pendet, accessurum Regi Poloniae, nisi sub tacita saltem Moscorum coniuentia.

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

465. Лїзоля до цїсаря Фердинанда III[2]) Варшава, 25. марта 1656.

---

[1]) Сей уступ шифрований. В „Berichte des kais. Gesandten Franz v. Lisola hrg. v. Přibram". Arch. f. öst. Gesch. Bd. 70, поданий лише зміст сего уступу.

[2]) Уступ шифрований. В „Die Berichte des kais. Gesandten Franz v. Lisola hrg. v. Přibram". Arch. f. öst. Gesch. Bd. 70. сей лист пропущено.

Pax Cosacorum cum Polonis confirmatur et juramentum ab ipsis fuisse solenniter Leopoli prestitum regi Casimiro, alienatio etiam Moscorum a Suecis certa esse, dicitur.

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

466. Iohannes Christophorus a Fragstein ad imperatorem Ferdinandum III. Львів, 5. цьвітня 1656.

Subintellexi hic, quantum de facto exiguum haec temporis spatium concessit, viginti millia Tartarorum in confinibus Kamienickij iam subsistere et de maturo etiam Kosacorum in subsidium regis aduentu non dubitari.

...et supremus regni [Poloniae] secretarius Praschmouskij prope diem ad aulam Principis Transylvaniae mittendus dicitur.

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

467. Лїзоля до цїсаря Фердинанда III.[1]) Варшава, 7. цьвітня 1656.

Cosaci praesbiteri, qui ad regis Sueciae castra nuper andvenerunt, commissionem suam noluerunt exponere, nisi praesenti Ragiowskio, quod ipsi quidem magnam apud Suecos inuidiam consiliat; Ille vero per crebros commissarios sua apud Cosacos diligenter exercet commercia, quibus juxta rerum exigentiam alterutri parti se necessarium reddat.

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

468. Семен Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 10. цьвітня 1656.

Vor wenigen Tagen ist ein Kurier aus Siebenbürgen ankommen, mit welchem Ragotzi an Gross-Vezier geschrieben, dass der Tatar-Han ausser des Tributs nach der Porten auch für sich jährlich 16.000 Dukaten begehre, widrigs Falls er ihn mit 100.000 Mann überziehen wolle. Deme er zur Antwort geben, dass er der Porten und keinem andern den Tribut liefere, begehre der Tatar-Han nicht zu suchen, lasse es auch bei seinem Belieben, ob er kommen will, wolle seiner gewarten; und weilen Ragotzi, eben da der Kurier abgereist, nach Ober-Ungarn aufgebrochen, scheint es

[1]) Уступ шифрований. В „Berichte des kais. Gesandten Franz v. Lisola hrg. v. Přibram". Arch. f. öster. Gesch. Bd. 70. поміщений сей лист під датою 8. цьвітня, а наведений нами уступ пропущений.

dem Gross-Vezier etwas suspekt, als wann er etwa sammt seinen besten militibus sich gegen E. Kais. Mt. Grenzen retirieren, von dorten um Sukkurs anhalten wollte; dahero er sich gegen den siebenbürgischen Agenten gar freundlich erzeigt, den Ragotzi einen Sohn genannt, solle sich nicht fürchten, er wolle dem Tatar-Han schreiben und alles vermitteln, — mit welchem Bescheid der Kurier zurück müssen. Ob nun auf des Gross-Veziers, als eines verschlagenen und gefährlichen Mannes, sincerationes was zu bauen, ist nicht sicher; Tataren und Kosaken dürften unversehens einen Streif vornehmen und zuteil auch E. Kais. Mt. Grenzen treffen, die Grenz-Türken sind ohne das verbittert, würden sich geschwind dergleichen Konfusion und Gelegenheit bedienen.

Um dem Einfalle der Tartarn vorzubeugen, solle sich Ragotzi mit seinen Waffen gegen Moldau moviert haben. Der neue Fürst in der Walachei, (massen ich sub dto 29 April[1]) gemeldet), welcher von 3000 zusamengeroteten Gesinde aufgeworfen worden[2]), solle ertappt und dem Fürsten Konstantin eingebracht sein worden.

Замітки барона Рудольфа Шміда до сього звіту. Того, що Ренїґер пише про задуманий напад козаків і Татарів на Семигород, не слїд легковажити. Все се спричинене мабуть Лупулом, котрий заприязнений з Хмельницьким і Татарами. Ohne Zweifel würde dieser mit Hilfe der zu Konstantinopel wohnenden vornehmsten Christen äusserst sich bemühen und praktizieren, wie an den Fürsten in Siebenbürgen, Walachei und Moldau sich rächen, wiederum zu seinem Fürstentum gelangen könne. Dass die jetzigen genannten Fürsten zusammenhalten, gefällt den Türken nicht. Sie wissen, was vor etlichen Jahren ihnen mit dem verstorbenen Rakoczy wegen des Stephan Bethlem und mit dem walachischen Mattheo wegen des Lupuls Sohn begegnet, was für affronto die Porten gelitten, ja der Sultan Murat selbst hat damals dissimulieren und fast nach beider Fürsten Willen sich akkomodieren müssen. Weilen die jetzigen neuen H. Wojwoden nicht wie die vorigen den polnischen Rücken, sonder, zu ihrem Favor allein den Rakoczy haben, gedenken sie ohne Zweifel, wie am füglichsten man könne, diese Ketten zertrennen; kann gar wohl sein, dass durch Kosaken und Tartaren sie solches ins Werk setzen wollen. Derohalben wäre ich der Meinung, man an den Grenzen und den Orten, wo vor geschwinden Einfall sich zu besorgen, solche An-

[1]) M. 6. März.
[2]) Боярин Геріца.

stalten täte machen, dass wenn ein Schwall von Tartaren kommen, sie uns nicht viel schaden könnten. Між тим нехай цїсарський резидент в Царгородї старає ся дипльоматичною дорогою не допустити, щоби Турки дали дозвіл на такий напад.

Держ. архів у Відни, Turcica (оригін.).

469. Puncta instructionis [D-no Prażmowski]. 10. цьвітня 1656].

Peracta solita salutatione, commemoret Mg. D. Legatus antiquitatem amicitiae et foederis inter Hungariam et Poloniam. Vicinitas et utilitas inde effluentium commerciorum, auxilia suae Cels. subministrata in bello Valachico, et quod S. R. M-tas D. N. Clem. inclusam voluit suam Cels. in pace cum Tartaris.

Petat, ut ex vi amicitiae et foederis pecuniis et militibus SRM. succurrat.

Ratione pecuniarum, si sine assecuratione eas mutuare recusauerit,

proponat primo: Inuadiationem clenodiorum Reipub. cum onere annuae prouisionis a summa prouenientis.

In casu uero, quod clenodijs acquiescere nolit,

proponat secundo: Obligationem tot redituum Reipub. ad proportionem summae mutuandae, quousque summa non restituatur.

Ratione militum, si sine aliqua utilitate, uel compesatione bellum suscipere detrectauerit,

proponat primo: Adoptionem filij a S. R. M-te in spem successionis fortunarum Regiae Domus. Si hoc infra suas spes reputabit,

proponat secundo: Electionem filii ab ordinibus in successorem Regni. Ad hoc tamen non facile accedet D. Legatus, ut, si possibile est, non detur exemplum electionis uiuente Rege. Sed si hoc euitare non poterit, saltem fiat his conditionibus. Prima: ut semper ad latus S. R. M-tis resideat. Secunda: ut in religione catholica educetur et mores legesque Regni paulatim imbuat. Tertia: ut officiales maiores suae Aulae, circa personam eius necessarij, sint Poloni a S. R. M-te electi. Reliquos vero ministros minores et seruos ipsemet Princeps eligere, uel secum adducere poterit.

Sed, si ipsemet Princeps pater Regnum adfectauerit et omnino huic praetentioni insistet, tunc Mg. D. Legatus

ostendet primo: Quod, ex quo non est Princeps catholicus, non potest esse, nisi electus, non coronatus;

secundo: Durante uita S. R. M-tis in Poloniam uenire non poterit;

tertio: Nullam relationem ad suam Cesitudinem habebunt Ordines et Civitates;

quarto: Nulla collatio beneficiorum, nec ullus regaliorum usus suae Cels. competet;

quinto: Exercitum Transylvaniae a Ducibus suae Celsitudinis regatur, illi uero Regnum Poloniae ingredi non liceat, nisi a S. R. M-te vocato. Tempore, quo in Regno manebit, subsit dispositioni S. R. M-tis et, quando eo opus non erit, obtenta a S. R. M-te licentia discedere teneatur. Atque Generalis in Regno dum moratur, S. R. M-ti juramentum praestet;

sexto: Alium Sua Celsitudo non usurpet titulum, praeter Electi Poloniae Regis.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (*концепт*).

470. Instructia od IKM. do Chana IM. Krymskiego, Vrodzonemu Ianowi Szomowskiemu, Podczaszemu Chelmskiemu, ze Lwowa posłana. 26. цьвітня 1656.

Podziekuie P. Poseł Chanowi IM. Krymskiemu za tę stateczną przyiazn, ktorą w oczach wszystkiego swiata wyswiadcza Krolowi IM-sci, gdy y część Ordy Krolowi IM-sci na posiłek przeciwko Krolowi Szwedzkiemu posela. W tym instanter Pan Poseł urgere ma, aby to iako naprędzey beło, za teraznieyszemi succesami woisk Krola IM-sci abysmy mogli iak naprędzey prosequi victoriam, nie dadząc sie rozwodzic nieprzyiacielowi w dalszych posiłkach.

Podziekuie y zato, ze Chan IM. pilne ma staranie strony ugody z woyskiem Zaporowskiem, kiedy tam posła swego posłał. I zeby daley około tego postanowienia pokoiu nie ustawał Chan IM-sc, ządac bendzie. I opowie wszytkie successy woisk IKM., ktore sie do tego czasu szczęsliwie odprawuią, czego osobna daie sie informacia.

A iako to zawsze było staraniem IKM., aby beł pokoy stanął y z Hetmanem y z woyskiem Zaporowskiem, tak y przez Posły swoie roku przeszłego wiodł do tego Chana IM. Krymskiego Krol IM. listami swemi, zeby z Hetmanem woyska Zaporowskiego zgodzieł się Chan IM., a zatem zeby uspokoienie nastąmpiło Krola IM. y Rzeczypospolitey.

Dosic temu Chan IM. Roku przeszłego uczynił, gdy sie z Hetmanem woyska Zaporowskiego szedszy, pokoi z nim zawarł, dwie mu condycye dawszy. Iednę, aby przysiągł, ze bendzie Krolowi IM-sci wiernym y Rz-ptey, a druga, aby Moskwy odstąmpił. Co sam Chan IM. Krolowi IM-sci przez list oznaymił.

Bendąc Krol IM. upewniony y z Rzecząpospolitą, ze to tak iest, a powazaiąc sobie Chana IM. do tey zgody interuentią, wprzod listami swemi obesłał Vrodz. Hetmana woyska Zaporowskiego y Vrodzonego Wyhowskiego y wszytkich Pułkownikow, ciesząc sie z tego, ze z Chanem IM-scią do dawney przystąmpił przyiazni y wiernym na stronę Krola IM-sci bydz obiecał. Tedy Krol IM. tak iemu, iako y woysku wszytkiemu, łaskę swoią Panską ofiarował.

Nadto aby Krol IM. pokazał wszytkiemu swiatu, ze y z poddanemi swemi vrodzoną idzie clementią, wyprawił Commissarzow swoich od Rz-ptey Seymu przeszłego naznaczonych, to iest Wielm. Tyszkiewicza, Woiewodę Czerniechowskiego, Vrodzonego Lubowickiego, Stolnika Ciechanowskiego y Vrodzonego Zacwilichowskiego, Woyskiego Winnickiego, ktorzy tam ziachali, maiąc moc zupełną y władzą wedle samey słusznosci pokoy postanowic miedzy Krolem IM. y Rz-ptą a woyskiem Zaporowskim, taki, ktory by beł z ucontentowaniem tak Vrodz. Hetmana, iako y starszyny, y wszytkiego woyska Zaporowskiego, a naostatek y Czerni. Do tey Commissyi naznaczeł beł Krol IM. y Wiel. Woiewodę Ruskiego, Hetmana Polnego Koronnego, ktory oczekiwał od drugich na wiadomosc, iezeli co bendą traktowac.

Przyięci ci Commissarze od Vrodz. Hetmana woyska Zaporowskiego, po oddaniu listow od Krola IM. vpominali sie PP. Commissarze, aby iak naprędzey przystąmpic do skonczenia pokoiu, a oraz, zeby Krolowi IM-sci dziesięc tysięcy ludzi posłano na pomoc, y to, zeby wszytkę potęgę kozakow gotowac na wiosnę, a zniosszy z Chanem IM., zeby spolnie tam postąmpił, gdzie tego większa bendzie potrzeba.

Opowiedział Vrodzony Hetman woyska Zaporowskiego, ze teraz zadnych posiłkow posełac nie moze, i dla tego, ze trawy nie masz, y dla tego, ze głodny kray. A naostatek, ze poki pokoy nie stanie, nie moze dac posiłkow. Pokoiu zas dlatego nie moze zawierac teraz, że Pułkownicy nie beli wszyscy przy nim dla rezolucyi Dniepru y wielkich wod; ze ich dopiro na Wielką noc miał zwołac do siebie et inito z niemi consilio dopiro pokoy stanie. I lubo mogł kazac sie zatrzymac Ich MM. PP. Commissarzom, aby beł zaraz po radzie konczeł te rzeczy, to on odłozeł, bo czas

y mieysce na tę Commissyą ma oznaymic. Na co listami swemi declaruie sie Krolowi IM. y Rz-ptey sczyrze zawierac ten pokoy, ktorego Krol IM. z Rz-ptą pewnie sczyrze zyczy; chodzby naywiększe miał z nieprzyiacioł zwycięstwa, in hoc proposito nie ustanie.

Dowie sie Chan IM. od Posła swego Piryz-Agi, ktory w ten czas beł w Czechrynie, ze ani iemu z Posłami Naszemi, ani Naszym Posłom z Posłem Chana IM. widziec się nie dano. Łacno stąd consequentią uczynic.

Iaką prouidencyą ma Pan Bog nad Krolem IM y Rz-ptą w tey woynie Szwedzkiey, krotko opowie P. Poseł... (про успіхи польськихъ війскъ противъ Шведів). O ktorych szczęsliwych progressach daie znac Krol IM. Vrodzonemu Hetmanowi woyska Zoporowskiego, y to, zeby tey Commissyi nie zwłoczeł.

Proponowac tedy bendzie Chanowi IM. P. Poseł IKM., z wyswiadczeniem się toties, quoties przed Bogiem y swiatem, ze sczyrze Krol IM. chce zawierac pokoy z woyskiem Zaporowskim, byle beł do ucontentowania obu stron; bo tak bendzie natrwalszy, ktorym sie obiedwie stronie contentowac mogą.

Pokazac Chanowi IM. y Wezyrowi iego, ze tem vertitur dignitas Chana IM., zeby pokoy beł postanowiony ipsius interuentu, iako beł pod Zborowem zaczęty. I pod Zwancem nie odstempował Krol IM. od pokoiu z Kozakami; nie tak, iako udaią, iakoby ci Ich MM. contractowali z Wezyrem IM. pod Kamiencem, nie chcieli tractowac z kozakami, y owszem tractowali przez Wezyra IM. pokoy kozacki.

Nie mniey nalezy Chanowi IM. na tem przy postanowieniu pokoiu z kozakami, aby gory nie brali, boby potem cięscy beli, uczyniwszy sobie potencyą osobną, y samym Ordom Tatarskim.

Wyniesc y to, ze naco by się przydała przyiazn kozakow Chanowi IM., kiedyby nie mieli bydz posłusznemi Krolowi IM. y Rz-ptey. Bo lubo woyna iest dla pokoiu y pokoy dla woyny, przecie iednak gruntownieyszy moze bydz pokoy z kazdym narodem, kiedy ieden drugiego przymusi.

Patrzac nato potrzeba, zeby Moskwa, ktora Xięstwo Litewskie opanowała przez pomoc kozakow, nie chciała prędko y nam przeszkadzac woyny Szwedzkiey, na ktorą nie tylko koronnego, ale y lithewskiego woyska zazywamy. A gdyby Moskwa miała do Litwy isc, musiałoby tam woysko lithewskie powracac. Albo zeby Moskwa, widząc, ze sie Nam na Szwedach szczęści, y ze Kozacy z nami zaczynaią sie zgadzac, nie chcieli sie znowu ze Szwedami

związac przeciwko Krolowi IM. y Rz-ptey, czemu niczem sie prędzey nie zabiezy, ieno tem, ieno zeby iako nayprędzey pokoy miedzy Krolem IM. y Rz-ptą a woyskiem Zaporowskim stanął.

A za postanowieniem pokoiu zeby Chan IM. ze wszytkiemi Ordami, wyiąwszy te kilkanascie tysięcy Ordy, ktore Krolowi IM. posle, ruszeł sie sam osobą swą ze wszytką potęgą y wespol ze wszytkiemi woyskami kozackiemi na Moskwę.

Będą tego te pozytki. Naprzod Chan IM. ze wszytkimi ordami swemi wielki sobie pozytek uczyni, bo tam wielkich dostatkow zdobędzie. Krolowi IM. i Rz-ptey ten pozytek bendzie, ze Moskwa bendą z Litwy ustempowac na obronę kraiow swoich, a tak łacno Litwę woysko litewskie odbierze. Druga, ze sie ze Szwedami nie bendą mogli łączyc przeciwko Krolowi IM. y Rz-ptey, kiedy na rozne częsci rozerwani bendą woyną, y Krolowi IM. przeszkadzac nie bendą do woyny Szwedzkiey. A kiedyby mieli pokoy od Kozakow y od Chana IM., toby wszytkę swoią potęgę wywarli do Lithwy, a Krol IM. musiałby częsc woyska przeciwko nim posełac. Co wszytko ze na prędkosci nalezy, poki sie nie zmocnią, łacno uwazy Chan IM.

A zeby Vrodzony Hetman woyska Zaporowskiego y kozacy poznali, niech im to Chan IM. pokaze, ze iako oni tego beli przyczyną, ze sie z Moskwą związali przeciwko Krolowi IM. y Rz-ptey, chodz zadney przyczyny nie mieli, bo im pod Zwancem umowionego pokoiu chciał Krol IM. y Rz-pta dotrzymac, gdysz przez ich z Moskwą się złączenie Xięstwo Lithewskie w ręce sie Moskiewskie dostało, tak tenentur y z powinnosci y z sumnienia swego do recuperacyi onego. A recuperowac sie go lepiey nie moze, iako kiedy z Chanem IM-cią prędko sie na Moskwę obroci woysko Zaporowskie.

I to pokazac Chanowi IM., ze iesliby nie chcieli isc na Moskwę z Chanem IM-scią, tedy Krol IM. y Rz-pta dla zachowania całosci swoiey muszą z Moskwą pokoy uczynic, a samych Szwedow woiowac, ktorzy tak ciężkie y nigdy niesłychane szkody w Panstwach IKM. poczynili, ktorzy nie maią zadney przyczyny do woyny z Krolem IM. y z Rz-ptą, y iescze szesc lat pokoy zobopolny należał. A owi upatrzywszy, ze przez tak wiele lat Krol IM. y Rz-pta woynę prowadzili, widząc, ze iednę stronę Moskwa a drugę Kozacy nastempowali, ze na rozne częsci Krol IM. y Rz-pta woyska dzielic musieli, oni z trzecią stronę gwałtownie nastąmpili y do takiego zamieszania rzeczy przyprowadzili.

Nie bełoby tedy z Krola IM. y Rz-ptey winą, ze dla zatrzymania całosci Rz-ptey przyszłoby sie Krolowi IM. z Moskwą ugadzac, nie dlatego, aby miał Krol IM. przyiazni Chana IM. odstempowac, ktorey na wieki tak Krol IM. iako y Rz-pta nie odstąpi, ani dla tego, aby sobie z Kozakami pokoiu nie zyczyc, ale dla tego, aby ze Szwedami potężniey woynę prowadzic, ktorą Panstwa Krola IM-sci spustoszeli y miasta nagłownieysze odebrali.

Z tych tedy przyczyn pokaze P. Poseł, ze tak Krolowi IM-ci iako y Chanowi IM. na tem nalezy, aby z kozakami iako naypredzey pokoy stanął, aby y Chan IM. powagę swoią w to włozeł, ze co raz przez antecessora iego postanowiono, zeby to wiecznie trwało, y zeby Kozacy niesłusznych rzeczy po Krolu IM. y Rz-ptey nie potrzebowali.

Zeby Chan IM-sc posłał Krolowi IM. kilkanascie tysięcy Ordy na pomoc y Vrodzony Hetman woyska Zaporowskiego dziesięc tysięcy Kozakow przeciwko Szwedom. A sam Chan IM. osobą swoią ze wszytkiemi Ordami y Vrodzony Hetman woyska Zaporowskiego ze wszytkiemi siłami y potęgą do Moskwy poszli per diuersionem, aby ich nadwerezeli. Przez co by sie y Xięstwo lithewskie uwolniło, y Moskwa skłonnieysza beła do zgody tak z Krolem IM., iako y z Chanem IM-scią. A iesliby tesz Pan Bog posczęscił, zeby Krol IM. y Rz-pta Szwedow zniesli, obrociłby sie Krol IM. ze wszytkiemi woyskami przeciwko Moskwie.

A wszytka ta rzecz zawisła na prędkosci. Ze kiedy Krol IM. ze Szwedami woynę toczyc bendzie, aby miała Moskwa distractią, nie tylko od coniunctyi ze Szwedami, ale y ustąmpienia z Litwy, kiedy bendą widziec, ze woyska Chana IM. y kozackie upadły do nich. Bo kazdy woli domu swego bronic, nisli cudzy brac.

Czego wszytkiego iesli prędko nie uczyni Vrodzony Hetman woyska Zaporowskiego y niepodobnych rzeczy bendzie chciał po Krolu IM. y Rz-ptey, toc potem znac bendzie, ze ani w przyiazni Chana IM. korzysta, ani w łasce Krola IM. y Rz-ptey, lubo Krol IM. y Rz-pta z tem sie zawsze swiedczy, ze szczerego zyczy pokoiu.

Nadto, iesliby Chan IM. postrzegł tego, ze Vrodz. Hetman woyska Zaporowskiego chce sobie vdzielne panstwo z Vkrainy uczynic, albo niepodobnemi iakiemi condycyami chciec przywiesc do pokoiu Krola IM. y Rz-ptą, albo zeby maietnosci Panom y Slachcie nie oddano, ma Chan IM. tego przestrzegac, aby sobie sąmsiada potężnego nie uczynił, ale do tego wiesc rzeczy, aby kozacy beli pod posłuszenstwem IKM. y Rz-ptey, y Vkraina w possessyi Panow, iako komu nalezy. Tedy naostatek niechby tego sposobu zazeł

Chan IM., zeby sie ze wszytkimi ordami osobą swą ruszywszy, ku granicy kozackiey zemknął y oraz te dwie rzeczy z nimi tractował: i pokoy względem Krola IM. y Rz-ptey przy Commissarzach Krola IM, y oraz ruszenie sie przeciwko Moskwie, ktorą omnino trzeba tak diuersione odwrocic od Xięstwa Lithewskiego, aby tem sposobniey mogł Krol IM. Szweda konac bez przeszkody Moskwy, a to szczesliwie konczywszy, potem sie y na Moskwę obrocic.

Iest iescze ostatni sposob, ze wszyscy prawie Pułkownicy, y kozacy, y Czern propendet do pokoiu, iako ta wiadomosc dochodzi Krola IM., zeby sie oni dali do tego przywiesc. Iesliby tedy widzieli sprzecznego Vrodz. Hetmana woyska Zaporowskiego, zeby Chan IM. w to potrafił, iakoby tak pożądanego pokoiu nie odrzucali, y do niego omnino wiedli intencye swoie, y Chanowi IM. zeby pomogli tey woyny przeciwko Moskwie, bo przysięga Moskwie vczyniona Vrodz. Hetmana woyska Zaporowskiego wiązac nie moze, bo pierwsze poddanstwo powinien IKM-ci y Rz-ptey y przysięgę nieraz uczynioną.

Nigdyby beli Pułkownicy y Czern nie pozwolili na złączenie sie z Moskwą, ale to vdał Vrodz. Hetman woyska Zaporowskiego y z Vrodz. Wyhowskim, ze pod Kamiencem na tractatach nie chcielismy z nimi tractowac y zesmy Posłow ich odrzucili, listow od nich nie odebrawszy, niepoczciwemi słowy zniewazali y do szabel sie na Posłow ich porywali. Co mianowicie na Wielmoznego Kanclerza Wielkiego Kor. składaią, ze tego beł pirwszą przyczyną, nie tylko inni Commissarze. A w pamięci to iest Wezera IM., ze nikt nie beł od Kozakow v nas, cobysmy ich beli przyieli, iakosmy powinni, ale Wezyr IM. tractował imieniem ich, abysmy ich przy pactach Zborowskich zatrzymali. A iakosmy natenczas sczerze tractowali z Wezerem IM., tak z Chanem IM., iako y względem spraw kozackich, tak sczyrze chcielismy tego dotrzymac. Co Wezerowi Chana IM. namieni Pan Poseł.

Opowie przytym y to Pan Poseł, ze Xiąze Siedmiogrodzkie Rakocy często swe Posły posela do Krola Szwedzkiego, iedney z nim wiary bendąc. Zeby Chan IM. sam z siebie posłał do niego, zeby z Krolem Szwedzkim zaniechał correspondencyi, a radę, zeby Krolowi IM. dawał posiłki przeciwko niemu. Inaczey, iesliby on przyiazn swoię ofiarował Krolowi Szwedzkiemu przeciwko Krolowi IM., tedy niechay mu tesz nieprzyiazn swoię Chan IM. declaruie, bo się on tego bac bendzie.

Hospodar Wołosky, y ten Posły Szwedzkie przepuscza do Vrodzonego Hetmana woyska Zaporowskiego y naszych nie tak

tractuie, iako należy, zapomniawszy dobrodziestwo Krola IM.; zaczym niech ma Chan IM. animaduersię nato.

Має посол звинити короля, що два роки не давав „upominki“ і обіцяти виплату по соймі.

W tem naywiększą ostroznosc w traktowaniu zachowac trzeba, aby Chan IM. uznawał, iako z nim sczyrze idziemy, y to, ze sczyrze z kozakami zawirac pokoy chcemy, tak iednak, zeby od Moskwy cale beli oderwani y zeby adhaereant partibus Krola IM. z powinnym poddanstwem, a Chanowi IM. stateczną przyiazną. I to dextre pokazac, ze Chanowi IM., iako Monarsze, res ma bydz cum Monarchą, to iest z Krolem IM., a nowego sąmsiada niema sobie czynic, ktoryby miał usurpowac sobie nad to, co mu competit, bo ex iustitia słusznego ucontentowania y Vrodz. Hetmanowi woyska Zaporowskiego, y Vrodz. Wyhowskiemu, y wszytiey starszynie potrzeba, od czego Krol IM. nie iest alienus y Rz-pta; co iuszby sie do tego czasu stało, gdyby sam Vrodz. Hetman woysk Zaporowskich tego nie zwłoczeł. To omnino elaborandum, abysmy na woynę Szwedzką nie mieli naywiecey dwadziescia tysięcy Ordy, a kozakow dziesiec tysiecy; insze wszytkie Ordy z Chanem IM. y kozacy zeby sie na Moskwę obrocili. Co iesli do effectu przyidzie, to y woysko lithewskie od Lithwy nie bendzie pozostawało, aby beł nieprzyiaciel distentus. Azeby Tatarowie iako naprędzey przychodzili, nie czekaiąc kozakow, przy ktorych Vrodzony Druszkiewic moze isc. W czym zeby zadna mora nie beła, omnino agendum. Ostatek prudentiae Pana Posła committimus.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Татар. св. 1. (оригін.).

471. Семен Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 29. цьвітня 1656.

Dass die Tartaren und Kosaken in Siebenbürgen einfallen und an Rakoczy ein reuanze führen wollen, hab' ich anders nichts vernommen, als dass auch der vorige Gross-Vezier, Soliman Bassa, den Tartar-Han dazu stimuliert.

In der Walachei haben sich wiederum 3000 zusammengerottet und einen andern Fürsten aufgeworfen. Ob dieser den Konstantin aus dem possesso heben, oder weichen wird müssen, steht zu erwarten. Rakoczy wird sich diesmal schwerlich einmischen, weilen er genug auf die Tartern und Kosaken Reflexion zu machen.

Держ. архів у Відни, Turcica, (оригін.)

472. Алєґреті і Льобрах до цїсаря Фердинанда III. Москва, 29. цьвітня 1656.

Secutus est hunc post dies aliquot missus etiam unus cum duodecim circiter personis a Chimelinski, cuius negotia aeque parum indagare possumus, saltem quod vidimus ipsum amanter quoque receptum et his diebus a Magno Cancellario vicino nostro, in absentia Magni Ducis, per aliquot dies venationi vacantis, conuiuio laute exceptum et tractatum fuisse.

Держ. архів у Відни, Russica, (оригін.).

473. Ян Шомовський, польський посол в Криму, до Степана Корицїньского. Бакчисарай, 29. цьвітня [1656],

Pisałem do WM., MM. Pana, przez p. Rumaszkiewicza de dat. 22 Mart., vpewniaiąc, ze ze wzieciem wiadomosci z Vkrainy Chan IM. niemieszkanie miał chorde wyprawic. Iusz to cale było conclusum, bo i sułtan był naznaczony, ale ze Chmielnickiego przewrotne practyki wszystko pomieszały, propositum Chanskie y wszytkich radnych Agow y Beiow odmieniło się. Longum seriem WM., MM. Panu, wypisowac by potrzeba, kiedyby particularia quaeque, iako się z Chanem, y z Wezerem, y z inszemi Agami vmawiało, namieniac miało. Dosc na tem, ze na słaby nici przyiazn chorąy z nami iusz była, y iusz się było zanosiło na to, ze mię chciano z niczem odprawic, tak dobrze talery vkrainskie practicabant. Ale się ia tego nie uląkszy, wszytkich sposobow, y rationibus poprzysiezony przyiazni, y obietnicami, bez ktorych się zadną miarą obysc nie mogło, ruszyłem. Vpominałem sie słowa y posiłkow według przysiegi, vmawiałem się az do zebow z Wezerem, z Beiami, z Agami; na ostatek rzekłem: po co się mam do IKM. Pana Mił. wracac? niech mi Chan kaze szyie vciąc, albo kaydany na nogi włozyc, bo toz mie za proznem powrotem od Pana Mił. podka, a ia bez woyska nio poiade. Zgoła co occasio w tractowaniu takich rzeczy na ten czas de [. . . . .], iedno ukazuiąc im periculum ich własne, druga tez p[. . . . .] przysiegi i obietnice przypominaiąc, czyniło sie.

Az tandem, kiedy sobie dobrze . . . . . podgadali, poczeli melius y iusz rationibus nie furtis ze mną postepowali, a nayzyczliwszy Kara Bei Krolowi IM. y Rz-ptey. Suprema wszytkich ratio, ze sie kozakow niewymownie boią, a druga, ze wiele ma Krol IM. nieprzyiacioł. Concursus był in consilio wszytkich . . . . ., potem odło-

zyli nazaiutrz rade, a ia rad, bo wiem, co wszedzie pernoctata vmie. Obiecałem wszytkich Beiow, Agow, Murzow, ktorych intentionem barbaram flectebam, iakom vmiał. I takci przecie stanęło nazaiutrz za łaską Bozą, ze trzymac z Krolem IM. Polskiem, a do kozakow posłac po ostatnię declaratią, o ktorey radzie sam mi Chan dał znac, ciesząc sie. Ia widząc, ze inaczey byc nie moze, musiałem acquiescere, azeby był znacznego człowieka iakiego wytargował do Chmielnickiego; starałem się u Chana o to, zeby był sam Wezer iechał, chociem wiedział, ze nie poiedzie, y takci wyswarzyłem Sufan Kazi Age, pierwszego człowieka po Wezerze w Krymie. Y ten poiechał z tem do niego: My Krola Polskiego nie odstąpiemy, ty się declaruy, czy chcesz z nami tez trzymac, czy nie; my Krolowi IM. Polskiemu zaraz woysko posełamy. Iam się przecie dopominał, rychło to będzie, y wiele? Odpowiedziano mi y ostatnią mam te declaratią: Jezeli Chmielnicki iedno z nami rozumiec nie bendzie, my wam wiele woyska przeciwko Szwedom dac nie mozemy, bo z tey strony wszytkie potęge nasi obrocic musielibysmy; damy predko Białogrodzką Orde, y Sufan Kazi Aga z nią poidzie, bo iest tamtecznem woiewodą teras; iesli będzie zas trzymał co y my, na spolnych nieprzyiacioł naszych wszyscy sie ruszymy.

Ia, sam P. Bog iest mi swiadkiem y ci, ktorzy od Krola IM. przyiezdzaią, ze wszytkiemi siłami memi staram sie o to, aby desideriis IKM. y wszytkich MM. Panow we wszytkiem wygodzic się mogło, ale cosz czynic! Człowiek głową muru nie przebie. Bo to sam nie kochaią się tak w nas Tatarowie, (oprocz troche samego Chana, a Wezyra y Karabieiowego walu), iak to MM. Panowie rozumiecie. V nich czasem ani vrgens prozba, ani persuasiones, ani złoto nie dokaze, czego ratio status proprii na nich nie wymusi; y ta zgoda z Chmielnickim pod Jezierną nie z zyczliwosci ku nam, ale ex rationibus status onych stanęła; są to sami tacy przyrodzeni statistae, ze y Parisz ich pono niema.

Kiedy odiezdzał Sufan Kazi Aga, byłem v niego imieniem IKM., aby się starał, zeby wszytko ad mentem IKM. v Chmielnickiego sprawił. Potwierdziłem go łaską IKM. y obietnicą, ale bardzo tem vrazony, ze mu IMP. Jaskulski nie oddał trzych tysięcy czerwonych złotych. Посол обіцяв йому і другим урядникам ріжні дарунки.

Iusz na koniec tey comediey przyiechał IM. P. Druszkiewic, y przecie bardzo dobrze sie stało, ze wtenczas listy Krola IM. przyszły z nowiny nienaygorsze, bo ten szalbierz Hospodar, nieprzyiazny Krolowi IM. neutralista, incessanter seminat pisania de

moderno rerum statu IKM. Oznaymuię y to MM. Panu, co onegday Wezir ze mną mowił. Dochodzi tego, ze Chmielnicki Moskwy bic nie zechce, ale tesz następowac Moskwie na Krola IM. nie pozwoli. Tak chce Chmielnicki. Pokoy Krol IM. z Moskwą niech vczyni, oddac co czyiego, Szweda wypedzac z Polski, y tak ziemie vspokoic. To ad informationem piszę, bo to był discurs u Wezera. Z Chmielnickim pokoy koniecznie sczery zawrzec, bo na nim iest cardo utriusque belli, i chociaz tez z Szwedem — co day Boze — posczesci, z tąsz instructią do Chmielnickiego co y zimie Comissarii niech idą, bo iakos oporem się..[....]. grozą Tatarowie, wiecy takich iest, co strone iego trzymaią.

Posłowie Węgierski y Wołoski byli sam, alem ia in partem nostram wymyslał odprawę. Woyska obiecuią cos z IM. panem Duszkiewiczem z Biłogrodu, co day Boze, ale... ia zapewnie z woyskiem Biłogrodzkiem wszytkiem primis diebus Mai, (bo iusz 18 dniach Sufan Kazi Aga iechał do Chmielnickiego)... [.....] Ostatek IM. P. Duszkiewicz opowie etc...

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. цар. Поль. снош. съ Татар. св. 4. (автогр.).

474. Prażmowski do Kanclerza Koronnego. Alba Julia, 11. мая 1656.

Stanąwszy tu w Feyfarcze die 6 praes. dosyć honorifice przyiąty, bo Comisarz zaiechał mi drogę do Kolozwaru, 8 mil od tuteczney residencyi, i stamtąd az tu sprowadził z konwojem kilka set kopijnika, tu zaś na dobre $^1/_2$ mili od miasta czekała mnie karoca z orszakiem niemałym domu Xiązęcego, ktorą zaprowadzony do pałacu Zygmunta niegdys Batorego, (ktory tu najlepszy). Nazajutrz witałem Xięcia i, zamknąwszy w komplimentach pierwszą audientią, o drugąm prosił. Nazajutz tedy, t. j. w dzień s. Stanisława, po odprawionem w kosciele nabożenstwie iakoś po 10-tej jechałem na pałac w Xiązęcej karocy, (będąc tego dnia na bankiet zaproszony), przy wielkiej assystencyi. Miałem dosyc długą audyencyę, zawierając w niej wszystkie autenta poruczonej mi functiej podług instructiey WN-go Pana. Postulata zaś na osobney karcie oddałem, tak circa auxilia ludzmi y pieniędźmi, iako też ratione adoptionis. Prolixe ze mną Xiąże mowił, jako ostatecznie dotrzymał po ten czas przyjazni y szczerosci JKM. y Rz-ptej, laudavi wzajem constantiam iego i iako tego zostaie wdzięczen Krol JM. a oraz Rz-pta, a nihil descendendo ad particularia, chyba trochę in puncto

adoptionis, bo na to sarknął, że iest apposita clausula educationis przy Krolu JM-ci, idque in catholicismo: „Quid de me iudicaret mundus, si ego ratione regni tali periculo obycerem filium, ut ad alia Religione educetur", przydawszy, ze „certe maximas difficultates continet istud punctum, nec scio, quonam modo mater permittet se privari vnico filio". Nato mu się odpowiedziało, że to nie jest gubić go, ale widzieć ave [....] tali fortuna, a do tego, ze Principes non privatis solatiis tylko studere powinni in educanda sob [....] sed publico populorum utilitate. Co do wiary, natom powiedział, kiedy mi rzekł, ze „neque ipse Ser. Rex si huius fortunae esset, qua tum ego, permitteret unicum filium ea conditione adoptari a maximo quoque Monarcha, ut suam Religionem mutaret": „De serenissimi quidem Regis mihi non constat voluntate, quod facturus esset tali casu, prohibente religione nostra cum expressa detrimento salutis eiusmodi adoptionem, quae subyceret aperto periculo hominem", ale u Kalvinow insza, quibus est hoc in confesso, quemlibet posse in sua fide saluari, ceremonialia catholicorum, sicut non dare salutem, ita non obstare ad eandem, confessione vestrorum Theologum, ze y katolik, byleby był dobry człowiek, może bydz zbawiony. Co y sam przyznał, na same tylco reputacie oglądaiąc się y posarkiwaiąc: „Sed quomodo de me mundus indicaret"? to powtarzaiąc, nic zatem nie kładnąc, ani się do inszych punktow nie przymawiaiąc. Wszedł potem w rozne discursy o kozakach, Tatarach, jesli się ich pewnie ma spodziewac Krol JM., a raz ad arbitram, ze y oni patrzą na succursus Szwedzkie, z tej okaziej pytać mi się nie godziło, z czem do niego poseł kozacki y Grodzki szlachcic przyjechali trzema dniami przedemną przez Wołoską ziemię. Tych dniem przed przyjazdem moim za milę do pewnego zamku odesłano y dotąd nie oprawiono. Na to mi nic nie odpowiedział, tylko że nullas a Rege Sueciae habemus literas; urgebam ia przecie, aby pro solito in Rempublicam candore chciał mi concredere occasionem ipsius legationis, kręcic się począł, usmiechaiąc się, mowiąc: nihil est, ia tez go dalej molestowac nie chciał. Tom i przydał, że tak ufam w iego candore, że te poselstwa, iakiekolwiek są, preiudicować nic nie mogą u dobrego sąsiada y przyjaciela, jakim się zawsze on pokazał. Tak te discursy skonczywszy, gdy się też już ku obiadowi schylało, wprowadzić mię nakazał do pokoiu Xiężny samej, do ktorej miałem pisanie od Krolowej JM-ci. Po tej przywitaniu i kilku komplimentach zwałem się do pokoju książęcego, gdzie też i księżnę przyprowadzono, a ztamtąd prosto szliśmy do stołu. Dostałem pierwsze miejsce po prawej stronie księżny, tamże i moia

kompanja posadzona: Xdz. Krzykowski, moj rodzony, p. Silnicki y p. Jaworski. Xiąże pił bardzo y nam także kazał, osobliwie haust pro incolumitate Ser. Reipublicae czaszą niemal polgarncową spełnił do mnie przy hucznem z muszkietow strzelaniu.

Nazaiutrz, z swemi się zawarłszy consylarzami, nad podanemi odemnie punktami deliberował, wczora tedy posłani są do tractowania ze mną ci panowie: Kemeny Janusz i Mikesz kanclerz. Po długich komplimentach, od tego zaczęli punktu, jako go zwali pryncypalnego, adoptionis. Pytali mie wprzod, ieżeli conditio catholicismi y educationis młodego księcia na dworze Krola JM-ci tak iest adoptioni essentialis, że bez niey sequi nie może, czyli też patitur aliquas restrictiones. Powiedziałem, że nietylko iest essentialis, ale deduxi ex rationibus, ktore wyrażę niżey, że się na nich sama zasadza adoptio, że zatem żadney bydz nie może restrictiey. Bo Krol JM. biorąc syna Xięcia in adoptarium filium, nie tylko mu to dobrodziejstwo czyni, że go in regiam suam domum asserit, ale i zabiera to sobie jakoby medium dalszego szczęscia adoptandi, to iest spem proximam ad regium thronum po sobie. Ktorego krolewstwa ze taka iest constitutio in ipsis fundamentis catholicismi zasadzona, że senat, że trybunał, że insze subsellia permixtum maią duchownych z swieckimi, wojewodztwa same na parafie są podzielone i podług sie ich sądzą, wiele kapituł na sejmikach voce activa gaudent, opaci uboższei szlachty dziatki ea vi legum wychowaią; zgoła tak iest status spiritualis permixtum z swieckim, że trudno iedno od drugiego oddzielic. Heretycy u nas saluo conductu tylko geaudent. Dlątego Król zyczy takiego syna adoptować, zeby catholice po iego zejsciu panował temu krolewstwu. Nie może tedy inaczey, stosując się do swych intencyey, tylko in spem catholicismi przybierać syna Xięcia, gdyż go przez ten sposób chce habilitare ad capacitatem Regiae po sobie dignitatis. Jego zaś nawrócenie consistit w cwiczeniu y wychowaniu katolickim, iest tedy essentialis adoptionis ista conditio, że jesli go wezmie za syna, iako synowi dac będzie powinien wychowanie, a wychowanie katolickie jako in spem regni catholici. Na to przywodzili mi rationes Xięcia, dla ktorych praegrauantes zdadzą mu się condicie, i też ktore on sam ongi nadmieniał, mianowicie że acquietari conscientia iego nie może, coby nato mundi totius iudicium rzekło, et his similia axagerando. Na to się im odpowiedziało, że to nie nowina z takich przyczyn opuszczać wiarę in confessione calviniana. Henryk Król francuski.....

Potem przystąpili do punctu electionis na krolewstwo, ieżeli a tota Republica, czyli a parte iey, mam w tem iaką protestatem, ponieważ ex constitutione et norma Reipublicae vnius comitii na to assensus necessarius. Odpowiedziałem, ze tak jest, iz na to całego consensum potrzeba Reipub., dlatego y ia tu nie mam eam potestatem, abym imieniem wszystkich obierał za pana Xięcia, do czego aliae solennitates requiruntur. Mam iednak nato plenipotentiam Ich MP. Senatorow, ktorzy się na nie podpisali, że to biorą na się, że chcą apud Remp. intervenire, aby ten był successor in regno, ktorego heredem suum declarabit, item nie mogąc więcey zatem praestare Ich MM. per morem et constitutionem Patriae. Pytanym i o to, jaka będzie securitas tego Xięcia, kiedy nihil est de praesenti, chyba spes y obietnice, — odpowiedziałem, że taka, iaka była zawsze urodzonym w domach katolickich, ktorych nigdy nie uposledzała ojczyzna nasza, ktora nescia alibi eos quaerere, quos domi habet... Iniecta obiter conditio ratione małzenstwa z X-zną Walsgrafowną, siostrzenicą Królowej JM. Ale to mi wszystko pro concessis maią, byle ten sam sie pien (?) catholicismi, iab mogł krztałtnie zostać na swem miejscu, intimando coraz, że w tem prograuatur conscientia y reputacia Xięcia. Natem rozeszliśmy się i oni obiecali moje racye donieść Xięciu. Przy odchodzie ich prosiłem, żebym mogł wiedzieć, z czem kozacki poseł i Grodzki przychodzili. Po trzeciej znowu obadwa do mnie powrócili et, instituto w zaczętej materyi adoptionis discursu, to mi pectore intymowali, ze Xiążę żadną miarą tego uczynic nie może, aby dać na obce wychowanie to dziecię i sumienie mu nie pozwala, zgodzić się na zmianę religii. Jezelibym tedy miał in mea potestate jaki inny sposob, ze ktorymby mogła się stać huiusmodi adoptio, abym go comunikował. Gdym odpowiedział, że nie mam, ani go znajdować nie mogę z tych racyj, ktore przy pierwszej namieniłem audyencyi, żądali, abym ia o tem referował do IM. i panow przy boku K. IM. będących, abyscie raczyli odmienic modum aliquem nie tak uciążony iego reputacyey y constientiae, sam interim znosic obiecał na moią persuasią z swemi theologami, ieżeli to będzie mogł uczynic tuta conscientia, a osobliwie refert se do starej Rakoczynej, Matki swojej, wiedząc, iako mu y w dalszych potrzebach y wygodach może bydz succursu, iako dobrze z pieniądzmi opatrzona. — Co do posłańcow kozackich kazał powiedziec, prosząc, by to nie evulgetur, że to od niego pochodzi, ze Chmielnicki nic non remittit ex malevolentia ku oyczyznie naszej. Totus in partes Sueticas y samych nawet Tatarow pertrahere nititur in easdem, co jest przyczyną tak nierychłej wyprawy

ich w panstwa IK. M-ci, gdyż i oni patrzą na fortunę IK. M-ci y oyczyzny naszej. Rozwazac będzie wszelkim sposobem pokoj z Moskwą, tu tez solicitat, aby Xiążę IM. z Szwedami trzymał, a nie z Krolem. Te są tuteczne przestrogi, za ktore podziękowałem Xięciu i obiecałem, że nie będzie w tym wydany, o co unizenie proszę.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. Снош. съ Транс. св. 1. (автогр.).

475. Ів. Хр. Фраґштайн до цїсаря Фердинанда III. Замость. 12. мая 1656.

...Caeterum ratione nuper memorati legati ad Principem Transylvaniae Leopoli expediti nunc hic apud aulam existimari volunt, eundem magis ad eum finem eo missum, ut dicti principis intentionem ob apparatum illius bellicum expiscitur, quam ut ratione recensitae nuper successionis totaliter quidpiam concludat...

Держ. архів у Відни. Polonica. (оригін.).

476. Prażmowski do Stefana Korycinskiego. [Кінець мая 1656].

Lubo mało co mam do przydatku temu, com die 11. praesentis wypisał WM. MM. Panu, ponawiam iednak y teraz pamięc o sobie WM. MM. Panu, w ktorej proszę, abym zostawał, poniewasz na tę sam zabiera mi się dłuszszą residentią. Chciałem ia y miałem tego iaką taką nadzieię, ze wkroczyc miano ze mną in tractatum około inszych punctow moiego poselstwa, y prosiłem o to P. Mikiesza, aby był disponował do tego Xięcia IM-c, maiąc tego tę racią, ze lubo to wszystko moze, iako chcecie, suspendi do declaracij około pierwszego punctu adoptionis, iednak mogą iakie occurrere z obu stron difficultates, ktore ex arbitrio IK. M-ci Senatu determinare bedzie potrzeba, zaczem vprzataiąc zawczasu te zatrudnienia y obices, ktore moram mogą aliquam negotio partorire, lepiej a przynamniej summis [....] te rzeczy rostrząsnąc y examini subycere, aby widzieli, ze y my cięszkich rzeczy, ani niepodobnych, po przyiaciołach nie wyciągamy. Tom eo maxime intuitu vczynił, abym wyrozumiał, czego tesz po nich spodziewac się godzi, ale w tem desegniom moim non respondit successus, na ten czas to wszystko odkładaią, kiedy sie ten punkt vspokoi, gdysz się nie chce Xięciu IM-ci wydawac z tego przed czasem, co ma wolę uczynic, ani tesz to są tak wielkie conditie, ktorychby non adimpleret, ieslisz to stanie. Zgoła pro concessis to maią prawie, byle w tem folgę vznali, lubo ia y pisanemi raciami to im wywodze, ze to ledwie bydz

inaczey może, ieslisz chcecie, in solido fundamento zasadzic fortunas domus vestras. Dmuchnęło się iednak przecie, iako [.....]) [.....], iusz sami passim przy stołach de articulis fidei disserunt, czego tu był przedtym niezwyczay. Euocauit mie ongi w piątek Xiąże IM. na bankiet, a oraz y z Xiędzem Krzykowskiem, własnie dla discursu, bo y swego naywyszszego Theologiae a Academiey tuteiszey profesora[1]) adhibuit huic mensa, y sam zaczął ten discurs fidei, a naprzod de veneratione sanctorum et consequenter de Purgatorio et St. Eucharistia. Sparsim, bom ia dirimebam te materie, nie chcąc et indigne ducens, inter pocula o tych rzeczach wznawiac disputacie, dosyc iednak y cum ipsiusmet iudicio Xięcia IM-ci vczynił mu X-dz Theolog, y iusz się dwoch tych oddepuie articulow, de veneratione Sanctorum et purgatorio, rozumieiąc, ze bez tego moze kto bydz w niebie....

Podałem ia mu z tey okaziej discurs na pismie, ktorysmy obaj z Xiędzem Krzykowskim formauimus z okaziej mowy onegdayszey, że Xiązę IM-c może concredere tuta consciencia syna swego educationi IK. M-ci, lubo religio catholici, gdysz non incurret przez to periculum salutis samże syn Xięcia IM-ci iuxta constitutiam Calvinisticam. Oto się temi discursami zabawiamy, kiedy czem inszem nie mamy. To iednak euincitur z nich... (шифри) y w tem bardziej rozumiem... (шифри), żeby się nie zdał... (шифри). Mamieniłem na wczorayszey z Panem Mikieszem conferenciey, że ieslisz Xiąze IM-c ma wolę z nami się per ista vincula vnisse, expedit, aby zawczasu myslił y o 41 takze y o 42... (шифри). Na to mi odpowiedziano, ze y to będzie, dosyc ze teraz zaczyna się dobra correspondentia z tamtemi ludzmi, iakosz... (шифри), o czem dopierom się wczora dowiedział, tak to sekret trzymaią, że go... (шифри). Zgoła tak się domyslac muszę, że podobno... (шифри). Miał Xiążę IM-c ongi w sobote wiadomosc de data 3 praes. z Krimu, że Han ieszcze ordy nie wysłał na pomoc nam, kazał iednak w gotowosci bydz Nohayskiem y Budziackiem Ordom, ze gdy obaczą, ze Chmielnicki posle co ludzi na posiłek, aby tesz y oni się ruszyli, alias non. Sam iednak odnowionemi poselstwy urget Chmielnickiego, aby dał te posiłki, o ktorem to powiadaią, ze przez Moskwę zpraktykowal Kalmukow, aby na Krim uderzyli, czego się snać obawia Chan i nie oddali się od Krimu tak łacno. Tu wczora iego poseł, (o ktorem ongi namieniłem), odprawił swoie poselstwo, bardzo lekko przyięty, y widzę, ze tu ich lekko

[1]) Ізаака Безайр (Basire).

ważą, bo y w discursach sam Xiąze ze mną siły ich existimat bardzo nie tak, iako my o nich trzymamy; nie kładąc więcey ich nad 40.000, gdy się Chan na głowę ruszy. Tu często ingeminant, tak sam Xiąże, iako y ci, co iego imieniem ze mną mawiaią, ze zawsze nierychło o to się starac zwyklismy, czego nam naypilniey potrzeba. Iterant, czemu tak Krol IM-c nierychło ozwał się z tem do Xięcia. Na to się odpowiedziało, ze to bydz w tak odlegley conferencij z temi, co do tego należą, y bez ktorych to bydz nie może, a ieslisz może, nie tak fundamentaliter, iako sobie by życzył Krol IM-c y iako czyni. Iasz tedy nato, co mi WM. MM. Pan. poslesz, oczekiwac tęskliwie będę, żebrac miłosierdzia y respectu na koszty moie, ktore sam prowadzic sine vlla exceptione muszę... (шифри). Ia pewienem, że od WM. MM. Pana doskonałą będę miał resolutię y declaratię, iako sobie daley mam postępowac y iako mi stawac w dalszych propositiach, gdy na ten punct educationis odpowiecie mi WM. PP. affirmatiue, lub tez negatiue. Alećby to iusz co trzeba uczynic w polu z temi, ieslisz ie nam dadzą, posiłkami, by zas nie było post bellum auxilium. Tu są rożne nowiny, ale więcej niepocieszných. Twierdzą, że woysko litewskie wybił Karol Szwedzki (вісти з поля вїйни).

Dzis rano bardzo Xiąze IM-c wyjechał do Cieplic, ktore tu są we 4 milach tutecznych, to iest dzien iazdy do nich; iechała wprzod w niedzielą sama Xięzna z Matką y z młodym Xięciem, dzis za niemi sam Xiąże, ma bydz przeiazdem tylko w tym tygodniu, ale zaraz nie bawiąc przenosi się na residentię letnią do Radnutu zamku y tam chce zamieszkac. Mnie tam polecił, zebym z nim tam iechał, życząc ze mną conuersacij częstey, ale mię przestrzezono, zeby mi tam nie tak bardzo rado było, iako się ofiarują, dla tego, że tam ciasne mieszkanie y dla samych. Takiem iednak postanowił y declarowałem się przez P. Mikiesza, ktorego Xiążę z tą, o ktorey na początku piszę, posyłał do mnie declaracyą, ze vltra nie chce procedere in tractatu, poki declaraciey nie będzie w tem punkcie adoptionis, zem ia gotow powszędnie sequi latus Xięcia IM-ci, iako mam w poruczeniu od IK. M-ci, abym iechał do Xięcia IM-c tam, gdzie go naleść będę mogł w panstwie iego, tak sequi go gotowym, gdzie poiedzie, będzieli to wola Xięcia IM-ci, gotow będąc y pod namiotem, ieslisz mi domu sie nie dostanie. Ale ze mi pokazowano, (lubo daiąc mi cale na wolę y z tem się [.....], że Xiąze IM-c zyczy sobie iako nayczęsciei ze mną conwersaciey, byle to bydz mogło moiem wczasem y wygodą, (iakom tego godzien), zeby to z mniejszem wczasem bydz musiało moiem,

a podobno ich samych, gdyby się musieli vciskac dla mnie, przyiąłem to za łaskę y fawor, ze Xiąze IM-c tak iest solicitus o moy wczas, ktorego ia sam nie zwykłem przestrzegac, y tak zostawac będę, in casu jednak obiecują mi tam stancyę, na iaką się zdobyc będą mogli naywygodnieyszą, gdy tego będzie potrzeba, abym tam dla conferenciey przyiechał z Xięciem IM-c. Re uera, że się chcieli odemnie podobno sequestrowac, ne imminerem rebus curam. Obiecali mi iednak y te wygode, że ile będzie potrzeba, tyle razy mi dadzą equos, abym iednem dniem mogł tam bydz u nich. Просить о гроші.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. ц. Поль. Снош. съ Транс. св. 1. (автогр).

477. Лїзоля до цїсаря Фердинанда III. Табор під Варшавою в Лєшнї, 3. червня 1656.

P. S. з 5. червня 1656[1]).

Legatus Tartaricus ad Serenissimum Electorem Brandenburgicum destinatus fuit, ut illum ad unienda cum Polonis arma sollicitaret, sin minus, interminatur excidium.

Heri huc reuersus est a Tartaris polonicus legatus, qui asserit, regem Sueciae... ac splendidis promissis tentasse Tartarorum animos, ac multos e praecipuis ducibus fuisse nonnihil commotos, sed supremi ducis pro rege Poloniae constantia talis fuisse dicitur, ut absolute declararit, se promissis stare velle ac nouam intentionis suae securitatem regi Poloniae transmisit.

Cosaci in campum prodiere, non Polonis minus quam Suecis suspecti; ipsorum intentio eo collimare credetur, ut Walachiae principem, a Polonis depositum, in pristinum statum restituant, quam in finem rex Poloniae, (quantum ex loco arcano accepi), mandata transmisit suo apud Cosacos deputato, quatenus, si aliter Kimielnischium delinire nequiret, tandem in praefati principis restitutionem posset consentire.

Secretarius Chimielnizkij, qui plenam apud ipsum et Cosacos habet authoritatem, promissa facit regi Poloniae speciosissima quoad Cosacorum auxilia, dummodo rex Poloniae ipsi successionem assecuret generalatus in Cosacos post mortem Chimielnizky.

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

[1]) Та часть пропущена в „Berichte des kais. Gesandten Franz v. Lisola hrg. v. Přibram", Arch. f. öst. Gesch. Bd. 70. Останний уступ шифрований.

478. Ів. Хр. Фраґштайн до цїсаря Фердинанда III. Табор під Варшавою, 8. червня 1656.

Sonsten ist vergangenen Montag ein tartarischer Abgesandter alhero gelanget, welcher bericht, dass 6000 Tartarn und auf Bemühung des Chames 6000 Kosacken alhero kommen: man will auch spargieren, dass die Kosacken auf der andern Seiten des Boristhenis wider den Chmielniskij rebellieret und ihnen einen andern Feld-Haubtmann aufgeworfen; dessen Gewissheit ist aber annoch zu erwarten.

Держ. архів у Відни. Polonica, (оригін).

479. Ів. Хр. Фраґштайн до цїсаря Фердинанда III. Табор під Варшавою, 25. червня 1656.

Vigesima huius Moscorum Cosacorumque internuntii ad audientiam regiam admissi sunt et, cum oretenus singulare nihil protulissent, solummodo litteras dominorum suorum tradiderunt. Litterarum magni ducis contenta erant: consensus eiusdem ad iueundos cum Polonis tractatus, conuentionis praefixus terminus ad ultimam mensis venientis julii Wilnae et acceptatio solius mediationis Sac. V-rae Caes-ae M-tis ejusdemque ablegatorum. Cosaci, cum sub protectionem moscouiticam semel secesserint, ab eadem ante finem tractatuum separari non uolunt.

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

480. Лїзоля до цїсаря Фердинанда III[1]). Торунь, 16. липня 1656

Paulo antequam Tartari a Cosacis secederent, rex Poloniae internuntium ablegavit ad Portam Ottomanicam eum in finem, ut a Turca impetraret severam inhibitionem Tartaris, ne regnum Poloniae amplius infestarent, aut Cosacorum foverent rebellionem; quo internuntio aliquamdiu tractandae negotiationi in Porta Ottom. distento, rerum interea polonicarum facies per suecicam invasionem ita mutata fuit, ut rege Poloniae in Silesiam pulso, rex Sueciae tota fere maiore minoreque Polonia ac Prussia potiretur. Rebus in Polonia sic constitutis, Porta Ottom. harum revolutionum ignara polonicum internuntium cum faventissimo responso dimisit ac cum eo unum

[1]) В „Die Berichte des kais. Gesandten Lisola hrg. v. Přibram", Arch. für öst. Geschichte Bd. 70, поданий лише коротенький зміст сього справозданя.

Chiaus cum litteris ad regem Poloniae destinauit; quorum tenor talis erat: Turcarum imperatorem iam Tartaros monuisse, ut ab hostilitatibus contra Polonos abstinerent, eos autem excepisse, magnam ipsis dissidii causam a Polonis praebitam fuisse, quod scilicet ab aliquot annis debitum tributum persolvere denegarint; viderent itaque Poloni, ut hac in parte Tartaris imposterum satisfacerent, seque serio effecturum, ut Tartari nullas amplius infidelibus Cosacis praestarent suppetias.

Cum hisce litteris praefatus internuntius una cum Turcico Chiaus, cum Warsawiam, quam necdum a Suecis occupatam sciverant, recta contenderent, in Suecorum manus inciderunt et ad Oxenstiern, tunc Masoviae praefectum, deducti sunt, qui variis rationibus et authoritate praememoratum Chiaus induxit, ut ad regem Sueciae iter suum institueret et exponeret commissionem; eum enim esse, qui summa rerum in Polonia potiebatur, eamque commissionem non immediate privatam regis Casimiri personam respicere, sed statum reipublicae polonicae, qua cum rex Sueciae iam loco regis Casimiri praesideret, conveniens esse, ut ipse immediate adiretur, a quo benigne excipiendus esset. Obtemperavit Turca, cum alia ipsi via vix pateret, et Thorunium deductus fuit cum praesidio Suecico 20. Decembris anni praeteriti, indeque ad regem Sueciae in Prussiam ducalem traductus fuit. Fama est, ipsum palam protestatum fuisse, se non sponte huc venisse, et magnam prae se tulisse anxietatem ac moerorem, quod ad regem Casimirium ipsi non potuisset aditus. ...ubi autem ad regem Sueciae pervenit, aegre tandem ac post longam renitentiam inductus fuit, ut litteras suas, quae ad S. Poloniae regem erant inscriptae, S. Sueciae regi consignaret, a quo responsum accepit Marieburgi 26. Junii amicitiae contestationibus plenum erga Portam Ottom., in quo etiam rationes adducebat, quibus ad aperiendas litteras ad Reg. Casimirum directas, tanquam supremus regni Polonici arbiter, promotus fuerat...

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

481. Copia literarum Chimelinckij [до Радзєйовского[1]). Чигирин, 25. лѣпня 1656.

Illustrissime et excell-me Domine! Nullum frequentius habuimus votum, nisi ut quam saepissime tam cum serenissimo rege

[1]) Сей латинський перевід листу писаного по польськи переслав Лїзоля в прилозї до свого справозданя з 15. вересня 1656.

Sueciae, quam cum excell-tia V-ra nostras haberemus conferentias, ac duplex documentum testabitur, nos voluisse cum excell-tia V-ra conferre, cum binis vicibus litteras nostras cum ad Ser-mum regem, tum ad exell-tiam V-ram mitteremus, sed invida sors votis nostris in transportandis litteris non annuit, quod non nobis imputandum, sed fatali casui; iam tertia vice mittimus, faxit Deus feliciori omine et ut reddantur excell. V-rae manibus, nec aliter sibi de nobis persuadeat, nos non aliam induisse naturam, quam quod nemini hactenus licet multoties requisiti adiutricia dederimus arma, verum religionem ac libertatem nostram defendere parati sumus, ideo partium nostrarum esse duximus, ut id excellentiae Vestrae significaremus, ne, si quid in contrarium de nobis tum Ser-mo regi, tum excellentiae V-rae relatum fuerit, fidem ullam adhibeant; nemini offensivum bellum indiximus, ut anteriora testabuntur tempora. Caute relator harum litterarum uberius exponet, cui fidem adhibere velit, instanter rogamus. Interim nos solito suo favori ac amicitiae cum servitiis nostris dedicamus, devotissimus amicus et ad servitia paratissimus Bochdan Chimielnischi, generalis exercitus Zaporoviensis, datum in Zherin decima quinta julij stylo veteri.

Держ. архів у Відни, Polonica.

482. Лист молдавського воєводи до Радзейовського. Яси, 1. серпня 1656.

Користаючи з повороту о. Данила від Запорожського війська, iunxi cum illo meum ablegatum ad Ser. Regem, instanter orans Exc. V-ram, ut protectione sua... eidem assistere dignetur, hanc graciam Exc. V-rae promereri ac gratificari conabor.

Georgius Stephanus,
Palat. Moldaviae.

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

483. Кримський хан до польського короля. 7. серпня 1656.

Доносить, що 1. липня послав йому 20.000 білгородської орди на поміч. Відраджує пересправ з Москвою, бо вона трактатів не додержить і радить радше помирити ся зі Шведами. Дивує ся, чому король так довго держав козацького посла.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Польс. снош. съ Тат. св. 4. (копія).

484. Ів. Хр. Фраґштайн до цїсаря Фердинанда III. Люблин, 9. серпня 1656.

P. S. Heri hinc, auxilij procurandi gratia, ad Chmielinskium internuntius expeditus est.

Держ. архів у Відни, Polonica (оригін.).

485. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 20. серпня 1656.

Der Fürst in Siebenbürgen hat zwar kein Befehl an Tartar-Han ausgewirkt, dass er dem König in Polen wider die Schweden keine Hilfe leisten soll, des andern durch kontinuirliche ungleiche Zeitungen, dass die Polaken ganz ruiniert, die Schweden aber allerseits viktorios, allhierigen höheren Ministern Gemüter dahin disponiert, dass man den Tatar-Han gewarnt, er solle wohl acht geben, mit Polen wider Schweden sich nicht zu viel einlassen und keine üble Konsequenz verursachen.

Держ. архів у Відни. Turcica (оригін.).

486. Лїзоля до цїсаря Фердинанда III[1]). Зонненберґ, 7. вересня 1656.

Cancellarius Oxenstirnius nuper asseruit magistratui Elbingensi, (postquam certam ab ipso pecuniae summam pro rege suo emunxisset), regem Sueciae conuenisse cum Chmielniskio Cosacosque maximo numero in Suecorum auxilium prope Cracouiam breui adfuturos, quod prorsus fabulosum crediderim, tum ob internam Cosacorum diuisionem, tum quod ab omni ratione sit alienum, ut Cosaci a Moscis in hoc rerum et circumstantiarum nexu secedant, militem quidem in Suecia residuum rex libenter auerseret, sed prohibetur metu, ne uacuam praesidijs Sueciam Danus inuadat...

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

487. Заява радника Вальдероде про справозданє Лїзолї з 15. вересня 1656.

Anlangend den Vorschlag mit den Kosaken zu traktieren, möchte nicht zu verwerfen sein um der von dem Lisola angedeuteten Kommunikation willen, sonderlich auch weilen sie schismatici

---

[1]) Уступ шифрований. В „Die Berichte des kais. Gesandten Franz v. Lisola hrg. v. Přibram", Arch. für öst. Geschichte Bd. 70, се місце пропущене.

und quoad religionem kein grosseres Interesse mit denen Kalvinisten und Luteranern, als mit denen catholicis haben, sowohl auch weil der Konig und Kron Polen, wie diesem meines Behalts, ein Vorschlag getan, dass Ihre Kais. Mt. sich zwischen ihnen und den Kosaken interponieren, oder wenigst wegen Sekurität der Traktaten gut sprechen sollten. Es wär aber hierüber, soweit sich tun lasset, zuvor mit dem anwesenden Gesandten zu kommunizieren.

Держ. архів у Відни, Polonica, (автогр.).

488. Заява члена цїсарськоï тайноï ради, (мабуть ґр. Курца) [вересень, 1656].

Mein votum über alle drei Relationen des Franz Lisolae.

Quoad Cosaccios, wie der Herr Walderode geraten, sed prosedatur caute, weil Schweden mit ihnen in Tractaten begriffen et omnia tententur potius per Polonos et Moscos, quam caesareanos.

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

489. Нанї до сіньорії. Відень, 23. вересня 1656.

Ha il med[esimo] Chmielnicki inviato al re di Svetia un suo deputato et tenendone un altro in Transilvania appresso il Ragozi, da sempre maggiori sospetti. Un ministro di Polonia, che già più mesi si trova alla Porta, scrive al re. che l' hanno assicurato i ministri Turcheschi, d' haver commandato al Bassa di Silistria, di tener l' occhio attento al Transilvano et al Valaccho, et ogni caso, che contra il Regno di Polonia questi volessero muovere l' armi, springerseli contra, per frenarli e punirli.

Si rende perciò di molta attentione ciò, che nel congresso avisato di Transilvania sarà risoluto, potendo essere, che nello stato presente non siano da quei prencipi molto stimate le minaccie e gl' ordini stessi de Turchi.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

490. Ів. Хр. Фраґштайн до цїсаря Фердинанда III. Люблин, 17. вересня 1656.

Supremus regni secretarius, abbas Praschmouskij, qui nuper Leopoli ad principem Transylvaniae missus erat, elapsis diebus rediuit. Expeditio autem eiusdem nihil aliud continere existimatur, quam stantis hucusque hocce regnum inter et memoratum prin-

cipem bonae correspondentiae confirmationem. Caeterum perhibent, dictum principem cum Chmielinskijo strictissimum foedus inijsse, quod tamen prouida mors praerupisse uidetur, dum recte hodie noua adveniunt, memoratum Kosacorum ducem extremum obijsse diem Kosacosque alium sibi quamprimum ductorem elegisse, eiusdem familiarem et nationе Polonum, Wyhouskij, qui Moscis infensior esse perhibetur.

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

491. Ів. Хр. Фраґштайн до цїсаря Фердинанда III. Іноволодськ, 26. вересня 1656.

...De nuperrime autem memorato obitu Chmielninskij undique contraria adueniunt, quemadmodum etiam redux internuntius a Seren-mo rege [Poloniae], nuper eo expeditus, in discessu suo sanum et beneualentem reliquit; refert hic, sese totaliter ad tractatus Moscouiticos et eorum finem, de caetero barbaro-politice omnem affectum demonstrando.

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

492. Лїзоля до цїсаря Фердинанда III[1]). Зонненберґ, 27. вересня 1656.

P. S. 28. Septembris 1656.

Idem ille amicus mihi hodie significauit, instructiones pro deputatis ad Cosacos et Turcam iam esse compilatas, nondum tamen subscriptas, nec perfectas a rege Sueciae, earumque substantiam talem esse, primo quoad Cosacos:

Offeret Chimelnischio gemmam ad valorem sex mille imperialium eiusque primario ministro aliam quatuor mille imperialium, quas ex reginae gala accepit; secundo proponet ipsi unionem cum Suecis ac uiuis rationibus ipsi conabitur demonstrare, eam esse unicam salutis uiam et veram Cosacorum rationem in eo sitam esse, ut regi Sueciae potenti Polonia foueant, quo mediante possint aliquod polonicae nobilitati aequilibrium obijcere, si enim contingeret opprimi Suecos, tunc Poloni Tartaris uniti et Moscis reconciliati facili negotio Cosacos omni praesidio destitutos subijcere, et nullum igitur superesse securitatis medium, quam si arctissime contra communem hostem uniantur et sibi mutuam spem praestent. Tertio,

[1]) Уступ шифрований. В „Berichte des kais. Gesandten Franz v. Lisola, hrg. v. Přibram", Arch. für öst. Geschichte Bd. 70, ся дописка згадана лише одним реченєм.

promittet nomine regis Sueciae, ipsum nunquam cum Polonis foedus aut pacem, vel qualemcunque reconciliationem initurum, quin Cosaci ui et cum justa satisfactione sua comprehendantur. Quarto, si Cosaci desiderent extendere limites suos et uicinos aliquos palatinatus ditionibus suis adjungere, statim atque votum suum ac intentionem circa hoc punctum propalabunt, rex Sueciae conabitur in id etiam totis viribus concurrere. Quinto, rex Sueciae interponet officia sua apud Ragozium, ut simul in idem foedus et unionem conspiret cum Cosacis, in quam etiam se inducturum sperat Moldauum et Vallachum, quo pacto formidabilem exigent potentiam et sufficienter prospicient authoritati suae. Sexto, rogabit Chimelniskium nomine regis Sueciae, ut sua velit apud Tartaros interponere officia, ut a Polonis recedant, inijciendo ipsis metum potentiae Moscouiticae, quam ipsimet Tartarorum Chanis promoueant, dum Polonis aspirent et suecicas vires in Moscos utilius insumendas in Poloniam distrahant. Septimo, si Chmelniskius aliquam in Tartaris dispositionem inueniret, non solum ut secedant a Polonis, sed ut regi Sueciae accedant, tunc Chimelnischius poterit ipsis promittere nomine regis Sueciae bis mille ducentos imperiales, in quorum securitatem rex Sueciae dabit obsides et pignora ad plenam usque satisfactionem.

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

493. Написано в докла^{а}. Каза^{а} г[осу]д^{а}рь ц^{а}рь и великиі^{к} кн^{а}зь Алеѣ̑ѣ^{к} Миха^{к}ловичь, всея великия и малыя и бѣлыя Росиі^{к} самодержецъ, послати своею г[осу]д^{а}р[е]вою грамотою к ве^{н}герскому Ракоце кн^{а}зю Григ[о]р^{я} Во^{а}кова. 12. жовтня, 1656 — 25. лютого 1657.

Божиею милостию от великого государя царя и великого князя Алеѣѣя Михаиловича (etc... великий титул). Божиею милостию Ракоце князю венгерскому и инныхъ... В августе писали к нам великому государю, к нашему царскому величеству, ты Ракоцъ князь с посланником своимъ Рач Георгомъ с товарищи, чтоб нам... держати и вамъ милостивую любовъ и приязнь также, какъ и къ иным, наша государская милость, которые намъ великому царю служать и всяго добра хотят. И чтоб нашему царскому величеству по обявленю вашему поволные ваши слуги в любов принять, и показатиб нам... к вам милостивую любов, яко источник рѣки всегда текущие, и за то нашемъ царскому величеству обещаете ся не менше иных быти в любви и во всяких мѣрах в покорении. И мы великій государ, наше

царское величество, то от вас выслушали милостивно и посланников ваших, пожаловав нашим государским жалованем, отпустили и вам не задержавъ. И нине мы... по том вашем к нам... присылке милостивую любов, приязнь и сылнѕ держати с вами хотим и ваше доброхотѣние приймаем в любов. А для тоѣ вашие к нам... приязни и доброхотѣния послали нашего царского величества дворянина Григорія Василевича Волкова[1]) и о чем от нашего царского величества ѕчнет он тебѣ говорить и тебѣб, Ракоче князю венгерскому, у него отслѕшать и тому вѣрить и о всем к нам... с ним отписать и отпустить, ево не задержать. Писан нашего великого государя, нашего царского величества обозе в Ляѳлалмех под Ригою лѣта ѕрчё, мѣсаца октября к̃ дня.

2) Божіею милостию от великого государя и великого князя Алеѯея Михайловича... войска запорожского гетману Богдану Хмельницкому и всему войску запорожскому... По нашемѕ царского величества указу отпущен от нас, великого государя, с стану ис под Риги к венгерскому Ракоце князю с нашего царского величества грамотою дворянин Григорий Василевич Волков от наших горских дѣлех. И тебѣб нашего царского величества войска запорожского гетману Богдану Хмельницкому Григоря Волкова к Ракоце князю венгерскому отпустити и от себя с нимь к Ракоце князю венгерскому отписати...

3) От царя и великого князя Алеѯія Михайловича... от нашого государского обозу ис под Риги по городом до наших царского величества черкаских городов в отводам нашим и всяким приказным людям, также и в наших черкаских городѣх полковником и атаманом и сотником и всяким начальним людям. По нашему... указу послан с нашею государскою грамотою к венгерскому к Ракоце князю Григорей Василевич Волковъ. И как он Гр. В. Волковъ в которой город прiйдет... (щоби всюда його пропускали без задержаня і підводи і прокорм давали).

4) Года ѕ ѯё, октября въ к̃ день. Государ цар и великій князь Алеѯій Михайлович, всея великия etc. Росіи Самодержецъ велѣлъ Григорю Василевичю Волкову ѣхати к венгерскому Ракоце князю с своею государевою грамотою. А ѣхати ему із государскова обозу ис под Риги кѕрляндского Якубуса князя землею и на государевы городы и на государевы черкаске городы к гетману, к Богдану Хмельницкому, а от гетмана к Ракоце

[1]) Перечеркнено: Гаврила Ѳедоровича Самарина.

князю, на которые городы и мѣста отпустит ево Богдан Хмельницкой. А государева грамота к гетману о вотпуске ево с нимъ послана и государева проѣзжая грамота ему дана. Да з Григорьем послано к Ракоце князю государева жалованя десят сорок соболей на ҂ѧ҃ (1060) рублей, а в какову цѣну которой сорок и тот роспис под сѣмъ наказом.

А как приѣдет к гетманѕ, к Богдану Хмелницкому, ему податъ государеву грамоту. А молвить: Великій государь царь... Алеѯѣй Михайловичь... прислал к тебѣ гетманѕ, к Богдану Хмелницкому, и к всему войску запорожскому свою государева величества грамоту и, жалуя вас, велѣлъ спросить о вашем здоровле. И какъ гетманъ спросить о государове здоровле, и Григорью молвить: Как я поѣхал от великого государя нашего..., и великій государь, его царское величество, в своем государскомъ походе дасть Бог в добром здорове. А после того говорити гетману, чтоб гетман отпустил его к Ракоце князю венгерскому, не задержал и проводить ево послал, чтоб емѕ до венгерске границы доѣхать цѣло, здорово и безстрашно. Да как гетман его отпѕстить, и Григорье ѣхать, а в дороге и на [.....] ставитса бережно и ѕсторожливо, чтоб на него какие воинские люди безвѣстно не нашли и дѕрна какова не учинили.

А как приѣдет в венгерскіе городы, и ему приказ говорит полковнику и ѕряднику, что он послан от великого государя,.. Алеѯѣя Михайловича,.. для его царских великих дѣл, которые настоят к покою и к тишинѣ, на скоро к Ракоце, князю венгерскому, и онив блѕстили ево не задержать и пристава и провод ему дали. Да как ево отпустят, и Григорю ѣхать к Ракоце князю, гдѣ ему про нево вѣдомо будет, немешкая. А как он, Григорей, приѣдет в тот город, или обоз, гды будет Ракоць князь, и ему приказати про себя сказать, что прислан он от великого царского вел. для его государевих великих дѣл к Ракоцею князю з грамотою и Ракоце князь велѣл ему быти у себя в скоре. А бѕдет похотит у него взяти государеву грамоту Ракоцыя думные люди, и Григоріе оприч самово Ракоци государевои грамоти иному никому от них не давать и стоять за то на крепко. Да как з государевою грамотою Ракоце князь велит емѕ быти у себя, и Григорию приказати с приставом, чтоб в то время у него полских и тѕрских и [.....] и свѣйских и иних государств послов и посланников и гонцев никого не было. Да как ему скажут, что у Ракоце князя иныхъ государств пословъ

и посланниковъ и гонцевъ не будет, и Григорю ѣхать к Ракоце на дворь.

А пришед, говорити рѣч; а молыть: Божиею милостию великій государь царь... Алеѯѣй Михайловичь... тебя Ракоция, князя венгерского, велѣл спросить о здорове. А тоб ему, Григорю, Ракоце князю сказать, чтоб он в то время встал и про государево здорове спрашивал..... и соболи принял стоя и снял с себе шапку. А как Ракоце князь на государево жалованье, что его велено спросить о здорове, челомъ ударить и, ударя челомъ, спросить про государево здоровле, стоя и снемъ шапку. И Григорю молыть, как он поѣхал от великого государя... и цар Алеѯѣй Михайловичь... въ своемъ государскомъ походе в добром здорове. А после того подати ему государева грамота; а молыть: Великій государь царь... Алеѯѣй Михайловичь... прислал к тебѣ свою грамоту. А после того поднести Ракоце государево жалованье, соболи по росписи. А молыть: Вел. государь царь Ал. Михайловичь прислал к тебѣ Ракоце князю свое царского вел. жалованье от своей царского велич. — сороковъ соболей добрыхъ. А отдав соболи Ракоце князю говорити, по указу великого государя велено ему, Григорю, говорити с ним, Ракоцим, князем о его государских великих дѣлах и он бы мѣл тѣх дѣл выслушать у него, Григоря, на одинѣ, да буде Ракоц князь выдет с нимъ въ особые хором, или скажет, что наперед онъ выслушает царского величества грамоту, а о дѣлех учнет с ним говорить иным временемъ.

И как Ракоц князь выдет в особие хоромы с ним, Григорем, или велить быть к себѣ инимъ временемъ, и Григорю говорити: Вел. государ царь Алеѯѣй Мих...., любя ево, Ракоць князя, прислал своего дворянина к немѕ, Ракоцѣ князю; а от его царского вел. писано, о чем он учнет емѕ, Ракоцѣ князю, говорить и он бы тому вѣрил. А после того говорити: В прошлево 164 (1656) году в августа в 4 день писал к вел. государеви нашему... онъ, Ракоци князь, с посланникомъ своимъ, с Рачем Георгомъ, в листу своему, чтоб вел. государю нашемѕ... держати к нему, князю, любов и приязнь так же, как и к инимъ его государская милость, которые ему, вел. государю, служать и всякого добра хотять и доброго здоровля и щасливого государствованя желають. И он, Ракоць князь, великому государю потомуж служить хочеть и чтоб великому государю по обявленью поволные в любов приняти и показатиб к немѕ милость свою, царского вел. любов, яко источник реки всегда текущие. И за то великому государю

нашему... обещает не менши иных быти в любви и во всяких мѣрах в покорении. И вел. государ..., за то, что прысилал к нему... посланника своего и ищет к себѣ его госуд. милости, приймает в любов, и чтоб он, Ракоць князь, и впередъ потомуж его госуд. милости к себѣ искал и о всемъ с великимъ государемъ нашимъ... ссылал ся. Да Григорюж до Ракоць князю говорить: К вел. государю... с посланникомъ своимъ, с Рачем Георгом, прислал он грамоту свою. І в той ево грамоте царского вел. имя и титла написаны несполна, не так, как емѕ вел. государю свише от Бога дано и (як він в своіх грамотах... сам себе описує). И вел. государ... своимъ благомилосердыем розсудить положил то на ево невѣдение. И он бы, Ракоць князь, видя к собѣ царского вел. многую милость и доброхотѣные и впред к вел. государю... его государское имяноване и титла в грамотах своих писал против того, как вел. государ в своих государевих грамотах... себя описует, и как к нему, Ракоць князю, с посланником своим...

И буде Ракоць князь учнет говорить, чтоб вел. государ... в томъ на него своего гнѣву не положил, а вперед к вел. государю... свое государское имяноване и титла в грамотах своих учнетъ во всемъ по томѕ, как нине вел. государ к немѕ в своих грамотах сам себе описуетъ, толкоб и он, вел. государ, ево, князя, пожаловал, имя и титла ево велѣл писать въ своих государских грамотах против того, как он напишет в грамоте своей с ним, Григорьем. — И Григорью говорить: Вел. государь... по своей государской милости въ своихъ грамотах ево княжое имя и титла писать велить по всем против того, как он, князь, к велик. государю в грамоме своей съ нимъ, Григорьем, отпишет.

Да Григорію говорити: Вѣдомо ему, Ракоцѣ князю, самомѕ подлинно, что гетман Б. Хмелницкой со всѣмъ войскомъ запорожским и с городами и мѣсты ѕ вел. государя нашего учинил ся в подданстве вѣчном. А он, Ракоць князь, з гетманом, з Б. Хмелницким, живет в дружбе и в ссылке. И чтоб он вперед для его царского вел. войска запорожского з гетманом, з Б. Хмелницкимъ, но и паки имѣлъ дружбу и ссылку, и что у него каких вістей будет, и он бы о том о всем писал нарочно великого государя нашего его царского вел. войска запорожского к гетману, к Б. Хмелницкому, и против вел. государя ратных людей Свейскому королю и крымскому хану ратными своими людьми и деньгами и порохами помочи никакие не чинил. И вовсем велик. государю нашему... всякого добра хотѣл и искал.

Да Григорю Ракоцѣ князю ѕявить: вел. государ наш за многие перед нимъ, вел. государем, неправды и за нарушенье вѣчного докончаня Свѣйскаго Карл Густава короля, прося у Бога милости и взем на помощ непобедимое оружѥ крест Господен..., пошол на Свѣйскаго Карл Густава короля с своими подданими, з грѧзинским и сибирскими царевичи и с своими бояры и воєводы и с многими ратми конними и пѣшими и за милостїю Божею взяли взятем... свѣйске городы Динемборк, Виштоборк, Крыжборк, Кѕконасѕ, Кирхоль и иние мѣста знатные, и пришли под Ригу, и под Ригою на боѣх его царского вел. бояре и воєводы... генерала Индрика Ѳанторна ѕбили и иных полковников, началников и слѧжилих знатних людей многих побилиж, и два земляные вали, болшой да середней, взяли. Да вел. государ наш от своей государской отчини, от Великаго Новагорода, на Свѣйске городы в розные мѣста послал своих бояр и воевод, ближнего боярина и намѣстника Казанского князя Алеѯѣя Никитича Трѕбецкого с товарищи со многимиж ратьми, конными и пѣшими людьми. И по милости Божїй его царского вел. бояри и воєводи взяли Новгородов и Кастерь и иные городы и мѣста; и нине его царского вел. бояре и воєводи, ближней боярин и намѣстник Казаньский князь А. Н. Трѕбецкой с товарищи стоят по Юрьевимъ ливонскимъ, а иные его воеводи взяли город Катаи (?) и стоят под Корѣлою и под Орѣшком. И он бы Ракоц князь, слиша царского вел. поход на того его госуд. недруга, на свѣйского короля, будет он, свѣйский король, учнеть к нему присилать послов или посланников, просивъ на сиомочь ратных людей, и емуб ратними людьми и ни денгами и ни нарядом и ничимъ не помагати.

А быть ѕ Ракоць князя приказывати с приставом или з ближними людми, чтоб они до Ракоць князя донесли, чтоб он велѣл ему быти ѕ себѣ на отпѕске и велѣл ево отпустити к царскомѕ вел., не задержая, и с нимъ о всемъ к царскому вел. против царского величества грамоты, по чемь он с ним, князем, говорил, отписать своей княжской грамоте подлинно и того остерегать на крепко, чтоб в Ракоць грамоте и на подписи государево имя мовили и титло написано были во всем против того, как писано к Ракоц князю в царского вел. грамоте.

А бѕде Ракоць князь, или ево ближные люди учнут спрашивать о государевих лѣтех и возрасте. И Григорю говорити: Вел. государь кїй (28) лѣт, а дородством и красотою лица и разумом украсил ево Бог паче всѣх людей и ко всѣм людем он

государ милостивий и щедр и наукам философскимъ и рицерским научен...

Да Григорюж, будучи в венгерской землѣ, призвати ко государеву службу шипошов[1]) колких человѣк пригож. самих ученыхъ, чтоб которые совершенно наꙗчни были вякимъ нагришем, а призывати ихъ ласкою и обнадеживать государевою милостю и жалованѥмъ, что великий государь пожалует их своим жалованѥм за выходъ и поденным кормом немалым, и оних на госуд. милости жаловане были надежны и къ вел. государю в службу ѣхали с нимъ. Григорьемъ, в мѣсте, а как он призовет и с ним они поѣдутъ, и ему в дороге держати к нимъ береженѥ и ласку и кормить и поить, как им мочно сытим быть.

А ѣдучи ему дорогою и бꙋдучи в венгерской землѣ, провѣдивати всякими мѣрами, как Ракоць князь с турским султаном и с крымским ханом и с полским королем и с молдавским и мутянскимъ владѣтели и с иными государи и посли и посланники меж ими бывали и по чемь приходили... и комꙋ помогать хотят.

Да и ..... о всяких дѣлах розвѣдать подлинно всякими мѣрами, а что проведает и то себѣ записать подлинно.

А бꙋде Ракоц и ины дꙋмние люде ꙋ него спрашивать о каких дѣлах нибудь, чево в семъ наказе не написано, и Григорю говорить: Человѣк... живет царского величества на службахъ на Украіне и въ своихъ помѣстяхъ и нине приѣхалъ къ царскому вел. вполни недавно и про ти дѣла слишет ему не лучилось.

А как ево Ракоця отпустить, и ему ѣхати к государю на станѣ, не мешкая, а приѣхавъ, явить ся ему и статейной списокъ подать в посолскомъ шатрѣ дꙋмномꙋ Ларіону Лопухину.

Послано от государя на роздачу сорок соболей в 50 рубл. и гдѣ... он от какова дѣла что дасть, и емꙋ то записывать на роспис имянно, а что останет ся у розходу, и ему тѣ остаточные соболи в посолском же шатрѣ дꙋмному дяку Ларіону Лопухину.

5) Роспись, что послано государева жалованя к Ракоце князю с посланником, з Григориѥм Волковим: 40 соболей во 140 рубл.; 40 во 130 рубл.; 2 сорока по 101 рубл.; 40 во 103 рубл.; 40 во 100 рубл.; 2 сорока по 90 рубл.; 2 сорока по 80 рубл.

6) Перевод латинского листа, что писал ко государю царю Алеѯѣю Михайловичу Ракоць князь венгерской з Григорьемъ Волковымъ в нинешнемъ во 165 (1657) году, февраля в 15 день.

---

[1]) Музикантів, з мадярського sípos — дудар.

Пресвѣтѣйшего вашего величества грамота писана октября в 2. дня в мѣсте вашего вел. ко мнѣ посланного съ посланником з болшею честью, как то довелось, принялъ, даровъ вашего величества высоко почитаю, что они добрѣ добры и что от вашего величества присланны, бью челомъ долженственно. И тот посланника без задержания, как о том ваше пресв. величество просил, и с таково отвѣту отпѕстил, что я надѣюсь, что ваше пресв. величество любви и доброхотїния бѕду все служить. И может пресв. ваше величество надеженъ быть, что я всегда и вездѣ, сколко мнѣ возможно порадѣт, рад и готов буду. И потомъ вашему пресв. величеству от Бога желаю счасливого государствованія и безперестанного здоровля. Писана въ нашемъ таборе у города Вискъ генваря 17 дня ѧχнз (1657). Вашему пресветл-ву служить готовъ Ракоцый.

7) Список зъ белоруского писма, с волоской рѣчи, каково писмо привез к вел. государю царю Алеѯѣю Михайловичу Григорей Волков в нынешнемъ во 165 (1657) году февраль ѕ (15) день.

Его царского вел. посланнику, велможному панѕ Григорью на стати отвѣтъ.

От предковъ моихъ, как от инихъ, чинено, или многие доброхотѣния, что имѣю къ его царскому вел., то я учинил собою, как сам от себе обещевал есм с моим человіком добрую любов, которую имѣю к его царскому вел., которую любов егда познах из сего, что его царское величество ис того научения нынешного честнаго посла и дарами нас возвестити изволил, и с тѣмъ подтверженем союз на службу свою благоволную, и ныне на частые посылки и писания, прося о томъ его царского вел., да умилостивит ся царское благоволеніе на нас держати. А отданье титлы его царского вел. какое смятеные было, как в нов и перед тѣм не извикли чинить, его царское вел. да повѣрить незнания ради наших дьяковъ, новых будучих, как его милость сам посланник видить, толмачей наших неразумѣния, о чем инако честь и титлу, как второму христіанскому князю воздаю, каковы суть в ѕрядстве нашем; далеко от нас да будет то, како да не дадим мы его царскому вел. почтенія. — Ни с Шведом, ни с Татари, ни с Поляки против его царского вел. соединения не имем, Шведскыя не похотеваем, как из давна имѣемъ союз и приятство, которой нарѕшит не можем ни я, ни кто. Вѣдомо быть намъ, что ваше вел. с ними доброе сосѣдство держал, пролития крови христианской дая одолѣли,

с Поляки не соединили есмя, но с войском идем между их. Татарский посол ис Царяграда идет, с которим вѣдаем царское вел. мир имать. З гетманом козацким доброе приятство держати хотим, с которым усовѣтовали есмя и учинили меж собою с клятвою союз. И доколе годно его царского величества добрую волю на нас держати, видимъ и познаем, и мы тожде доброй воли творцы хотим есмя на веки. Сей того ради мой оввѣт на изволеніе его царского вел. с посланником, которой ко мнѣ есть прислан, без всякого умножения или умаления и измѣны у них не начаятись.

8) Перевод с полского писма, что привез Григорей Волков въ нинешнемъ во 165 (1657) годѣ февраля ѣ (15).

Іа Казимир Стоковский остерегаю, чтоб были остерегательны. Были при мнѣ господаря волоского, господаря Мутьянского, посол козацкой, посол венгерской от цесаря християнскаго, [которому] земля венгерская належит, что всѣ хотят и обыщают ся на царское вел. воевать с Шведом, также и с князем Пруским и с тѣми всѣми выше мянованими, посол полской Станиславской, хоружей галицкій, посол козацкий, а как зовуть, не вѣдаю, но судья войска запорожского. Татар пусть надѣетца с одной стороны с козаками, з другой стороны короля Свѣйскаго, князя Пруского, войска польского и войска венгерского противу величества царя Московского. Посли Свѣйске чрез Шлеск до княжати переходять. Вѣсти ис Полщи и от Москвы до княжати венгерского чрез землю полскую, казацкую, а ближе чрез землю венгерскую, волоскую вѣсти приходят к шурину моему, к панѣ Блуизецскому, прошу, чтоб были ласкавы, живет в повѣте ошмянском в маѣтности Колдоне, от миста 12 миль, от Воложина 7 миль. Свѣйской посол, что при княжати венгерском, зовут ево Клемент Стренбах[1]), секретар королевский. Да на особом листку написано: Посол Турской, о чем былъ, не вымъ, потом былъ другой посолъ турской, а съ чѣмъ былъ, того невѣдоми.

Посол польскій: Михал Станиславской и был от маршалка корунного, от Любомирского, и от нѣкоторых панов польских, призывая семиградского на королевство польское. Посолъ Свѣйской: Клеменс Стренбах и он живет при князе Семиградском в землѣ венгерской, но вскоре отѣдет до короля свѣйского назад. Тот для договоровь поѣхал. Другой посол Свѣйской[2]), которой поѣхал в венблек (?) для договоров.

---

[1]) М. б. Келестин Стернбак. [2]) Ґоттард Велїнґ.

Посол был козацкой от княжати Данило, сѣдья войска запорожского; тому князь подарил бархатнѣю ѳерезею на соболях, за тем ево две человѣком подяти десят ѳимпов, третему писарю также. Тот призивает на королевство полское князя. И посол польской потомуж призивает.

Посол мутьянской был вѣри греческой. Тот от господаря волоского в посолстве на потребу княжскую дает войска 3000.

Господаря волоского брат родной был в посолстве, гетман волоской; тот на помоч княжати дает 2000.

Панством поделили ся. Князю прускомѣ воеводство Познанское, Калишское, Серадское.

И Швед поступает землю Поморскую, что у цесаря христіянсково войною взял.

Королю Свѣйскому Пруси, Курляндыя, Инфланты, Гданск и Жмойдь.

Князь Бугуслав Родивил удѣльным князем имѣетъ быть на воеводствѣ подляжскомъ.

На Москву опричь Турка всѣ послы обещали воевать на царя с войском Свѣйскимъ, с войском Польским, с войском венгерским, с войском волоским и мутьянским, козаки с Татарми с сторону в землю имѣють власть в московскую.

Моск. Гл. Арх. МИД. Венг. Дѣла 2.

494. Записки цїсарської канцелярії. Відень, 9. жовтня 1656.

Cum ad instructionem pro ablegando ad Chmelnitzkium et Cosacos expediendam opus sit:

1-o informatione competenti, super quibus conditionibus cum d. Cmelnitzkio hactenus actum, vel transactum sit, et in quo statu tractatus modo versentur, vel haereant;

2-o quo titulo vel cortesia Chmelnitzkius ornandus; item an, et ad quos, simul, vel seorsim, et quibus titulis scribendum;

3-o qua vice iter instituandum;

4-o ut de hac missione Ser-mus rex Poloniae quam primum certior fiat;

5-o persona aliqua rerum et huius negotij gnara ad eum, qui ex parte S. M-tis Caes. ablegandus est, occulte cum literis passus et opportuna instructione mittatur.

Requirentur Exc-mi D-ni legati, ut quod, ipsis suppetunt, communicare, et quod apud Ser-mum regem monenda, monere velint.

Держ. архів у Відни. Polonica (концепт).

495. Ів. Хр. Фраґштайн до цїсаря Фердинанда III. In castris ad Schmielowitz, 11. жовтня 1656.

Kosacorum vero notabilis numerus nuper sub Kaminietz Podolskij uisus est, ea, (ut aliquorum opinio est), intentione eo ducti, quatenus ex improviso, nisi tempestiuius animaduersum fuisset, vrbem illam aggredi et in potestatem redigere tentarent, aut, quod credibilius, Tartaris, iam cum spolijs, ut illi fors credebant, ad sua reuersuris, occurrerent eosdemque ex improuiso adorirentur.

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

496. Іван Хр. Фраґштайн до цїсаря Фердинанда III. Ґданьск, 16. жовтня 1656.

Nunc cum denuo praesens haec copia interceptarum litterarum, a Sueticis Ministris apud Principem Transylvaniae demorantibus ad Regem Suum scriptarum, ad manus pervenerit, eandem humillime hisce meis adiungo et de reliquo insinuo, exercitum quidem quartianorum невдоволене, бо не дістало досї грошей.

De Ragotzij Kosacorumque, (ut etiam ex humillime annexa copia advertere licet), versus Regnum hocce hostili intentione maiora in dies adferuntur argumenta, cum negotium hocce existentes ibidem ministri Suetici instantissime promoveant.

Держ. архів у Відни, Russica, (оригін).

497. Instrukcya Michałowi Stanisławskiemu, chorążemu Halickiemu, który w poselstwie z obozu wyprawiony z pod Krakowa do X-cia Jerzego Rakoczego. [Надолист, 1656].

Jakoz z wielka załoscią przyjął tak IMP. Marszałek kor., jako IMP. senatorowie, zgromadzeni w obozie, i status nobilitatis trzech przedniejszych wojewodstw list od X-cia Igm., a przedtem i potenczas po kilkakroć przejęte do Wirtza listy, opowie Imc. Poseł. Bo że od X-cia Im in hac turbida compassione przyiazney, iako ab amico i confoederato principe, rady i pomocy spodziewali się, tak tę nagłą conversionem, utrique damnosam, et probabiliter in exitum rumpemtis resultaturam tak tragicam metamorphosim, przyjazń w nieprzyjazń, etc... przemieniającą, a co większa in supposito imaginario ufundowaną, (tak to pokaże się in tractu instructiey), nie możem tylko exquisito doloris sensu przyjąć.

A że Xiąże IM. pretendit contenptum et se indignum habitum w przeszłych traktatach, pokaże krotko, iako daleko od tego, iako

Król IM. tak RP-ta, abo in hunc modum traktaty, ktore były ex anteacto, abo były prywatne, albo publiczne: prywatne, które były między mną a IMP. Mikesem, kanclerzem księcia IM., zaszły, in vim tylko preparationis, albo prawdziwiej rzekszy dispositionis panów naszych ad eum finem były; nie mogły tedy obligare ani Principem ani Rempublicam, do ktorych supremum arbitrium proposita miedzy nami acceptandi należały, y owszem, toties quoties to między nami cautum et praecautum, że cokolwiek między nami było discursu, intra naturam suam zostawać wszystkie miały, ani bydź fraude damnoque tak discurentibus, iako pogotowiu Panom naschym, których obligować super mentem nie mogliśmy, ani chcieli potestatem.

Nie mają tedy te pierwsze traktaty occasionem offensionis, ponieważ nullum ligamen kładli in principes, u ktorych dissolutio mogłaby presumi bydz injuriosa; y owszem miała słusznie obowiązać X-cia ad gratitudinem, bo z niej widział existimationem sui et propensionem sinceram.

Z tego prywatnego colloquium, którego relationem retuleramus ad principes nostros, oritur tractatus publicis porzucony IM. X-dzu Sekretarzowi koronnemu, polsk. posłowi; a to tak we dwu potissimum punktach laborabat discursus nas z IM. Mikesem, kanclerzem X-cia IM.: my suppetias potrzebowali w ludziach i pieniądzach, in recompensum offerebatur Regnum, sine iniuria interim viventis et regnantis M-tis.

Dwa sposoby podawały się do tego. Jeden, aby de facto Xiąże IM. eligeretur in principem, aby certa spes panowania post fata regnantis zostawała, żeby to et Regis regnantis zachować plene Majestatem et Regis electi sprowadzić dignitatem; i tak, iako societate regnandi reali et tutelari dwoch podzielić rzecz trudna et inpracticabilis.

Drugi łatwiejszy, zeby Xiąże IM. młodego syna swego adoptare pro filio et fortunas regiae domus non transferre cum certa spe futurae electionis conjunctionem, na koniec z domem krolowej IM. to wszystko formare. W tych tedy punctach ad referendum wzielismy ad principes nostros, to sobie rzekszy, abym dał znać, który akceptować zechce Pan mój, pierwszy czy wtóry sposób, abo tylko w liscie namienych; stetit między nami, pierwszy nie przyięty, o drugim dają znać z Krosna, że acceptabitur i że idzie poseł wielki do X. M-ci.

Jechał tedy IM. X. sekretarz kor., który że bona fide tractował, pokazałem w responsie na instancyą poseł pana ..... posłaną, ktora się daje ad manus IM. Posłowi.

Teraz tedy pokaze IP. Poseł, że nulla iniuria potest pretendi od X-cia IM-ci, zjechano na traktaty, traktowano fide optima, pokazowano legitimam viam petendi principatus, sejm, punkt ratione educationis, instructionis ad mores, leges et religionem regno debitam facilitatem, że nie concludowano zaraz, nie mogą tanta res et tantarum consequentiarum subito componi, ieżeli non composite, co za iniuria moze stąd pretendi; zadne conventus nie byli, a iakoż może violatio ich presumi, a zatym iniuria ich y contemptus: y owszem, słusznaby od nas miała być querella za to, co jest voluntatis, ad necessitatem torquetur, i co miała do wdzięcznosci obowiązać, hostilitatem nam przynosi.

A że X-zę IM. wyraża w liscie swym tez oblatio Regni przez posłów uczynioną cesarzowi IM., fide nobili et iurata powie IM. Poseł, że to jest commentum Sueticum od prawdy tak dalekie.... I owszem Moskwa bardzo urgebant et affectabant Regnum tanto emolumento restitutionis zgubionych prowincyj, a przecie odłożono ich do sejmu, nie wdawszy się w żadne z niemi w tej materyi traktaty etc.

Pokaże, że na kozakach Zaporowskich nie może X-zę IM. spes suas tuto collocare, którzy zdradziwszy króla pana swego, juratam fidem złamali y Tatarom, Moskwie, ad praesens toż X-ciu IM. uczynią; niech X-zę IM. consideruje, ieżeli to Chmielnicki..., mając krajów ruskich dominium, może redere ad naturam i stać się S. Pana sługą y z monarchy, na którego nutum 100.000 wojska stanie, poddanym.

Potem Szwedowie, czy ustąpią mu precz... Coż za Regnum zostałoby X-ciu IM. etc.

Nakoniec tu curam imponeret et intendet animum IP. Poseł, aby pokazać spes integras X-ciu IM., że raczej experiri benevolentiam civium expedit i że to są własnie szwedzkie artes, którzy occasiones bellorum pro iniuria biorąc, etiam gloriosos Principes radziby ad hanc pociągnęli infamiam.

Інстит. Осолїнських, рукоп. ч. 187 ст. 334—7. (копія).

498. Literae una cum protocollo commissariorum plenipotentium regis Poloniae super tractatu, qui mediatoribus sac. caes-ae maj. Ferdinandi III. legatis, Alegretti ab Alegrettis et Iohannes Theodori de Lorbach, cum Moschorum czari commissarijs plenipotentibus habitus et conclusus est Vilnae, d. 3. Novembris a. 1656., interceptae a milite suecico et e polonico in latinum idioma translatae. Вильно, 3 надолиста 1656.

Vkraina cum provincia, uterque clerus itidem, uti membrum eiusdem reipublicae, ut ut hoc turbulento rerum statu per Kosakos imperio magni ducis Moschoviae se subiecerit, ab eodemque magno duce Moschoviae in protectionem suscepta, attamen, subsecuto tam arduo regni Poloniae et magni ducatus Lithuaniae cum dominio Moschovitico per electionem ad regnum magni ducis Moschoviae vinculo ac nexu, divelli a repub. ab antiquo ad eandem spectans ac pertinens provincia minine debet. Verum post electionem habita conferentia magnus dux Moschoviae cum sereniss. rege Poloniae, primo statim anno electionis suae ad dominium commissione, quam validissimam pacificationis ergo ducis exercitus Zaporoviensis omniumque Kosacorum in eorundem praetensionibus et contentationis eorum confirmationisque quam firmissimae causa, instituet, in qua commissarij tam seren. regis et reipub., quam et a rege electo, comparentes, cum eodem duce et Kosacis omne id, quod hactenus impedimento causaque motuum extiterit, (etiam aliquam partem propter datam ansam assignando), mortificabunt et pacificabunt, serenissimusque rex et respublica omnem culpam illis eorundemque posteris, vindictam vllam quaerendo, aeviterne condonabit, quin imo ad gratiam eosdem admittendo circa iura, privilegia et libertates conservabit et ad alias quaevis immunitates juris et aequitatis, habita ratione, admittet et quam firmissime confirmabit securitatemque omnimodam praestabit. Quod ne ab aliquo partium violari queat, magnus dux Moschoviae ipsemet protector futurus. Antequam vero haec commissio suum sit sortura effectum, ut incolis regni magnique ducatus Lithuaniae liber pateat reditus ad eorundem bona, inter Cosacos in diversis palatinatibus consistentia, utque securè ibidem commorari possint, et Kosaci Zaporovienses ne ultra lineam, in pactis Bialocerkieviensibus descriptam, excurrant in ditionibusque regiae m-tis tàm regni, quam magni ducatus Lithuaniae quidquam damni inferant causasque motuum concitent, rerum ad expeditionem militarem tam magni ducis Moschoviae, quam sac. reg. maj. et reipub. nostrae contra omnes hostes, ubicunque mutua necessitas proposuerit, praesto sint. Quam conditionem de Cosacis majoris declarationis ergo in conventu generali ad eundem conventum generalem regni actumque seu comitia electionis referimus ad rempublicamque reijcimus. Commissarij itidem magni ducis Moschoviae, ad eundem magnum ducem Moschoviae sese referendo, a magno duce Moschoviae eandem ita formari oportuit. Non erat equidem mentis nostrae, hanc conditionem de Cosacis ad comitia regni transponi, verum a partibus magni ducis

Moschoviae stantes nullo modo eandem inire sine certa remonstratione volebant. Et quoniam ex vi praesentis combinationis, (quod aliud quid de Cosacis), reip. nostrae cum dominatu Moschovitico circa repetitionem per iniuriam belli ablatarum provinciarum instabamus, quatenus Vkraina cum obsequio Cosacorum Zaporoviensium, uti subditorum reip. nostrae, antiquitus ad regnum Poloniae spectans et pertinens, post felicem, Deo dante, futuram coronationem magni ducis Moschoviae inaugurationemque ad regnum Poloniae magnumque ducatum Lithuaniae, mediante interpositione eiusdem magni ducis Moschoviae post eorundem pacificationem praedictorum videlicet Cosakorum restitueret, totum hoc negocij, ut nos commissarij sacrae regiae maj. in conventu generali ad ordines reip. ita et magni ducatus Moschoviae[1]) perferre debemus reiecimusque. Interea temporis firmioris hoc in puncto per legatos magnos faciendae compositionis causa Cosaci Zaporovienses, sub protectione magni ducis Moscoviae degentes, nullum damnum, vel iniurias, excursiones trans lineam non faciendo, incolis regni, magnique ducatus Lithuaniae inferre debent, multo magis contra communem reip. nostrae et magni ducis Moscoviae hostem praesto esse, parati adesse atque bellum exercere tenebuntur.

Держ. архів у Відни, Polonica.

499. Tractatus cum Cosacis. [Відень], 3. падолиста 1656. Relation, was mit dem hungarischen Kanzler[2]) gehandelt; praesentibus Excel-mo Princ. ab Auersperg, Excel-mo Comite ab Öttingen, D. Cancellario Hungariae. Walderode.

Allergnädigster Kaiser und Herr!

Zufolge E. Kais. Mt. allegnädigsten Befehlchs haben ihre F. Gn. von Auersperg und Gr. von Öttingen heut, den 3. novembris nachmittag, dem hungarischen Kanzler vorgehalten, wes massen E. Kais. Mt. einiges wohl qualifiziertes subiectum in geheimb an den Chmelnitzki und an die Kosaken zu schicken in Willens und zu solcher Schickung seine, des Kanzlers, Person designiert, und versehen sich E. Kais. Mt., er, Kanzler, solche umbeschwert über sich nehmen und all' incognito verrichten werde. Der Kanzler hat sich alsobald willfahrig erklärt, worauf man in Anwesenheit und mit Zuziehung seiner Person zur Deliberation, wie derselbe zu instruieren, geschritten; und seind die gehors[amsten] Räte dies unmassgebigen Meinung:

---

[1]) M. б. Lithuaniae. [2]) Юрій Селєпчені еп. Нітри.

1-o. Es mochten zuforderst die polnische Gesandten[1]) ersucht werden, ihre Information über folgenden Punkten alsobald zu geben, wie auch in Polen die notdürftige Änderung zu tun. (Hic leguntur puncta).

2-o. So mochten ihme aus des Lisolae Relation, und sonderlich was den Radiowski betrifft, wie aus des Morsteinen Information und sonsten aus der Kanzlei, was hierzu dienlich, zugestellt werden.

3-o. Die Substanz aber der Instruktion mochte in diesem bestehen. Demnach E. Kais. Mt. nicht unbekannt, in was für Differenzien er, der Chmelnitzki, und die Kosaken mit dem König und Kron Polen geraten, auch gewisse Nachricht erlangt, was massen zur Hinlegung derselben unterschiedliche Traktaten vorgewesen und noch seien, die sich einem wenigen, und vornemblich in dem stossen, dass ihme, Chmelnitzki, und seinem Anhang genugsambe Sicherheit und Schutz über dem wenigen, was geschlossen, oder noch geschlossen werden möchte, persistiert werde.

Und nun E. Kais. Mt. ihro nichts angelegeneres sein lassen, als allenthalben in der werten Christenheit Fried und Einigkeit zu stiften und zu befördern, und was deme zuwider, zu steuern und zu verhüten, massen sie dero tragenden kai[serlichen] Ambts wegen darzu verbunden und von selbsten geneigt, vurnemblich aber gern sehen und dahin kooperieren wollen, dass innerliche Unruhe zwichen dem König und Kron Polen und ihnen gestillet werde, durch welche frembden Potentaten, und sonderlich denen angrenzenden Nationen, nur Anlass das löbliche Königreich zu infestieren und zu dismembrieren gegeben werde, wie es die leidige Erfahrnis geben, und noch ferner, da die enstandene Differentien mit ehist aus dem Grund und beständig vergleichen werden sollten, geben möchte, — so hätten E. Kais. Mt. aus treu nachbarl[icher] und freundlicher Affektion, so sie nicht weniger als dero Vorfahren, und vermög der zwischen dero hochlobl. Haus und deren vorigen Königen und der Kron Polen und Grossherzogtumb Litau von altersher gebrachten Verbundnis zu diesem lobl. Königreich tragen, länger nicht zusehen noch umbgehen können, mit dero Kaiserl. und Königl. Interposition sich auch dies Orts ins Mittel zu schlagen und derowegen ihme, vorermeldeten Kanzlern, als dessen Erfahren- und Geschicklichkeit, auch anderer guten

[1]) Тодї були на цїсарськім дворі Іван Лещиньский і Іван Вельопольский.

Qualitäten, und sonderlich zuverlässiger Verschwiegenheit, E. Kais. Mt. sich versichert wussten, in aller Geheimb zu ihme schicken wollen [. . . . .] dass er, Chmelnitzki, und seine Adhärenten demselben vertrewlich und in aller Geheimb, woran die Sachen heften und wie sie vermeinen, dass dem Werk zu helfen, entdecken wollen. Und wenn es etwa an deme bishero gehoffet, dass ihnen genugsambe Sicherheit über dem, was traktiert und noch zu traktieren, gegeben werde, so hätte er in Befehl in Namen E. Kais. Mt. sie allerdings und dahin zu versichern, dass an seiten des Königs und Kron all dasjenige, was versprochen, treu, fest und redlich exequiert und gehalten werden solle; darfor E. Kais. Mt. gutsprechen und auf allen unverhofften Wendungen Fäll dero Protektion über sich genommen haben wollten. Derowegen dann sie vertrew- und offentherzig sich gegen ihme, Abgesandten, sich erklären könnten, als bei dem und E. Kais. Mt. alles in hochster Geheimb verbleiben solle, die auch allen nichts anders, als beiderseits Heil und Bestes, als nemblich eine beständige Einigkeit zwischen ihnen und Ruhe in einem so nahe benachbarten und [. . . . .] Königreich, auch zu E. Kais. Mt. selbst besserer Ruhe suchen täten; massen auch E. Kais Mt. von seiten des Königs und Kron Polen sich versichert, wisse, dass dieselben dies Orts ernst und aufrichtig zu handeln gemeint wären. Was nun ihme, Abgesandten, ferner von dem König und Königreich circa conditiones ipsas, oder circa modum agendi et tractandi zu guter Beförderung der Sachen suggeriert und an die Hand gegeben werden möchte, deme soll er sich, so viel möglich und tunlich, akkomodieren.

Es möchte auch dem Abgesandten eine Ziffer mit dem Fragstein und Lisola gemein mitgegeben, derselben, da er in Geheimb an den König etwas zu berichten, sich zu bedienen habe. Es möchte von E. Kais. Mt. selbsten dem König und Kron in Geheimb neben denen polnisch Gesandten auch [. . . . .] den Fragstein parte gegeben und, was zu Beförderung des Werkes dienlich, erneuert werden.

In gleichem wäre auch dem Lisola zu befehlen, dass er mit dem Radiowski sich dahin verwenden solle, Ihre Kais. Mt. wären im Werk ihme sein Ehrenrehabilitation bei dem König und Kron Polen auszubringen, hätten des auch bereits genugsambe Vertröstung; jedoch dass er seinerseits keine weitere Hindernis in Weg lege, sondern des Königs und Kron Polen Dienst möglichst befördere. Für diesmal werde er nicht allein dem König und Kron,

sondern auch E. Kais. Mt. ein sonderbares Gefallen und gutes Werk zu Wiederbringung der Ruhe und Einigkeit im Königreich tun, wenn er den Chmelnitzki und Kosaken, bei denen er viel gelte, dahin disponiere, dass sie sich zu Schweden nicht schlagen, noch in einige andere Bündnis wider Polen einlassen, sondern viel lieber mit dem König und Kron Polen auf erträgliche conditiones vergleiche, darzu E. Kais. Mt. gern kooperieren werde; und dies officium soll er bei Chmelnitzki alsobald verrichten.

Wegen des Liefergeldes hätte man a parte mit dem Kanzler sich abzufinden.

Держ. архів у Відни, Polonica (концепт).

500. Нанї до сіньорії. Відень, 11. падолиста 1656.

Non ostante gl' ordini della Porta al Transilvano non v' è sicurezza, di quello sia per risolvere. Egli ha mandato qui persona sotto pretesto di privati interessi, ma si crede, che sia più tosto, per esplorare le cose; ha scritto all' Cancelliere d' Ongheria, che Svedesi gli fanno sode e grandi proposte, che i Cossachi sono uniti a gl' interessi Svedesi, ch' egli però continua nelle sue buone intentioni di quiete.

S' è rotta una conferenza, che li ministri del detto prencipe hanno con alcuni deputati di Polonia tenuto, nella quale s' è parlato della successione a quel regno, offerendo il prencipe un suo figlio, che non eccedde l' età di sei anni, et come per se s' è dicchiarato, di non voler mutar Religione; così non sarebbe lontano, che nella Cattolica s' allevasse il figlio.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

501. Іван Казимир до цїсаря Фердинанда III. В обозї під Ґданськом, 11. падолиста 1656.

Quanto teneamur dersiderii, ut inter M-tem V-ram et Nos Nostrumque Regnum ad anteuertendos reprimendosque communis hostis impetus optatum foedus coalescat, iam per legatos N-ros M-ti V-rae luculenter expositum esse minime dubitamus. Quia vero eorundem opera non irritam fore de innato M-tis V-rae erga Nos affectu optime persuasi sumus, insinuandum esse absque mora M-ti V-rae duximus, quod non leui rumore ad Nos delatum est, principem Transylvaniae infestis armis Regnum Nostrum inuadere decrevisse iamque in procinctu positum, bellico apparatu finibus Nostris Haliciae versus admoto, mox in apertam hostilitatem

erupturum. Quicquid itaque M-tas V-ra pro reiigionis orthodoxae tutela imperiique sui incolumitate ac Nostro vicissim emolumento est factura, praestare quamprimum dignetur, iniungendo nimirum M-fco Hungariae Palatino, ut suas cum Magnifico Lubomirski, supremo Regni Nostri Marschalco, Cracouiam obsidente, vires coniungat et ubi opus fuerit, communi consilio in hostem aggredietur. Facturam id M-tem V-ram et Nos Regnumque Nostrum tanto officio sibi obligaturam, pro certo Nobis pollicemur. Quia vero pariter Nobis constat, non multo adhinc tempore tres currus spoliis Regni Nostri onustos, in quibus notabilis auri argentique quantitas a Suecis Principi Transylvaniae transmittebatur, per confinia Silesiae ex Polonia in Hungariam penetrasse, eosdem currus, a factoribus generosi comitis Thekiely detentos, ibidem prope Zilinam haesisse; postulandam M-tem V-ram duximus, ut aequitati et necessitati Nostrae consulendo eosdem currus una cum euectis rebus Nobis restitui faciat, tam Magnificum Hungariae palatinum, quam generosum comitem Tekielium imperatorio suo mandato desuper compellando simulque praecauendo, ne in posterum similes currus per fines M-tis V-rae transmittantur. Quam prosperrimos interim succesus et longaevum ac felix imperium M-ti V-rae ex animo precamur.

Держ. архів у Відни. Hungarica, (оригін.).

502. Нанї до сіньорїї. Відень, 25. падолиста 1656.

Grandi gelosie del Transilvano son corse, anzi corrono più che mai in questi giorni. S' è publicato, ch' egli habbi la Polonia invaso con grosso corpo d' armata; ma non sussiste la fama. Solo è vero, che spinge a quei confini le truppe, che consistono in più di 30000 huomeni et la maggior parte Alemani, trattenuti da lui con pronto e grosso esborso di paga. Pare difficile a credere, non ostante le confidenze, ch' ha con Svedesi, ch' egli si risolvi di rompere hora, che nella Prussia son sequestrate l' armi di quella corona; ad ogni modo convien, che questo nembo anco sfoghi ben presto. E certo, che col Chmelnicki ha stretto amicitia, et il Chmelnicki medesimo tiene appresso il Rè di Svetia suo ambassadore al presente.

Держ. архів у Відни. Disp. di Germ. (оригін.).

503. Copia conventionis inter d-nos commissarios caesareanos et legatos ser-mi regis Poloniae initae. Відень, 1. грудня 1656.

Inprimis et ante omnia Sac. Caes-a M-tas per ablegatos suos quantocyus dextre, tam cum ser-mo electore Brandenburgico, quam etiam cum ductore Cosacorum Chmielnicio ejusque exercitu agi curabit, ut ad obedientiam regi et regno debitam redeant...

Dabit etiam operam M-tas Sua Caes-a, ne princeps Transyluaniae in partes ser-mi regis Sueciae vel confoederatorum transeat, interpositis apud Portam Ottomanicam, si opus fuerit, officijs suis...

Держ. архів у Відни, Polonica, також Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Австр. св. 1.

504. Ioannes Casimirus rex Poloniae Ferdinando III. Imperatori Rom. Ґданськ, 13. грудня 1656.

... Eadem [propensione] ad praesens utimur in significanda M-ti V-rae noua molitione, quam contra nos et regnum nostrum princeps Transyluaniae Rakocius, nulla data causa, struere uidetur, prout ex copiis literarum eiusdem principis, a nobis residenti M-tis V-rae communicatarum, fideliter descriptis M-tas V-ra planum habebit. Remedium porro nascenti malo cum efficacius haberi non possit, quam a sublimi auctoritate et potentia M-tis V-rae illud divertendis inimicorum consiliis ad conseruationem, non tantum regni nostri, sed fidei imprimis orthodoxae totiusque Christianitatis, nobis in tempore adesse cupimus oramusque.

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

505. Юрій Горват до цїсаря Фердинанда III. Пресбурґ, 19. грудня 1656.

Спостереженя з посольства до князя Ракоці[1]). Certum est, principem habere magnam copiam militum, tam conductorum, quam domesticorum; certa pars conductorum in Debreczen, Várad et Colosvar locis videlicet quarteriorum collocata est, reliquam partem circa Moldaviam, imo etiam in Moldavia et Valachia existere, certo intellexi.

Hunc militem conductum officiales principis seu capitanei, praesertim Varadiensis Franc. Gyulai, recte cum eo proficiscerer, lustravit. Oppida vero Haidonicalia, sive militem Haidonicalem, cum redirem, generalis Haidonum Gabriel Rakos in campo ad oppidum

[1]) Опись посольства видана в Erdélyi országgy. emlékek т. XI. стор. 242—4.

Nanas die 11. Decembris lustravit, illa enim die post lustram finitam eo appuli.

In ditione principis ultra Tibiscum, non minus in Hungaria, quam Transylvania, singulae civitates, oppida et pagi vel currus ferreos cum bobus, vel duntaxat boves pro vectura sub poena severissima suppeditare coguntur.

Praeterea pagi montibus viciniores certam quantitatem picis seu colophonij ex impositione principis colligunt et suppeditant.

Domina principissa Transylvaniae senior properanter et lamentando ad principem, utpote filium suum, recte cum redirem, festinavit ea intentione, quatenus filio persuadeat, ne in Poloniam proficiscatur, sed maneat domi.

Princeps curavit viam circiter quatuor orgiarum latitudinis per montes versus Moldaviam multorum millium hominum manu a duobus circiter annis continuo parari, qui passus sive via habetur praeparata, per quam princeps intendit in Poloniam cum milite et instrumentis bellicis irrumpere.

Certissimum est, principem iturum in Poloniam, (і сього сам не держить в секретї), plerique enim aulicorum etiam pileis polonicis incedunt. Imo ipse iunior princeps, filius eiusdem Franciscus, similem pileum polonicum, uti unus ex meis binis vicibus vidit, gestat, nisi forsam memorata principissa mater contrarium persuadeat.

Quod cum Cosacis princeps foedus iniecit et juramentum invicem praestiterint, ex ore ipsius principis intellexi.

Quidam juratus principis cancellariae notarius, acatholicus quidem, sed vino attunc plus incalescens, cancellistae camerae M-tis Hungaricae, quem mecum habueram, tanquam bono amico suo sub rosa dixit his verbis: Princeps noster anhelat esse rex Poloniae et pro certo proficiscetur in Poloniam, sed revera decipietur, Turca enim severissime inhibet, imo, uti in specie literis Turcici Imp-ris ante biduum legi, scribit Principi et mandat, quod si, inquit, in Poloniam discesseris filium quoque tuum illum debilem tecum accipias, curae enim nostrae est sedes Transylvanica.

Nihil autem exspectat princeps, (ut rumore vulgi fertur), aliud, quam ut fluvii, rivuli et stagna congelentur, ut tanto facilius tormenta et requisita belli instrumenta devehi queant, eo facto, loco movebit.

Demum nemo est, qui non suspirijs exoret Deum, ut princeps remaneat, palam enim ominantur, militem potiori ex parte hac adhuc hyeme frigore periturum et fame, ipsi enim milites, praesertim in reditu me comitantes, retulerunt, cupere nil aliud, dummodo princeps iter suum differret ad tempus vernale.

Elector Saxoniae nomine donarii principi Transylvaniae non ita pridem misit 600 cataphracta, totidem galeas et musquetas, totidem karabinas necnon 300 paria pistoletarum.

Princeps Transylvaniae, ac praesertim generalissimus I. Kemeny, diligenter percontati sunt, ubinam Archidux Leopoldus moretur et utrum ex Silesia Viennam redierit, vel brevi, aut quando rediturus sit.

Legatos regis Sueciae, electoris Saxoniae et Polonicos sat a longo tempore penes se princeps detinet, ut donec in Poloniam moverit, vel intentionem suam mutaverit, penes se detenturus erit.

Legatos autem Moldaviae et Turcicum ante adventum meum paucis diebus, legatos vero Valachiae ipsa die qua me, id est 5. Dec., expedivit et dimisit.

Cursor saepefati principis pridie ante adventum meum a Tartaro rediit. In reditu meo, die ultima labentis, cum legato regis Poloniae[1]), Dantisca ex castris ad principem Transylvaniae festinante, ultra Tibiscum in oppido Haidonicali Beszermen invicem obviavimus, qui de successu felici status et victoriae regis sui Poloniae omnia fausta recensuit.

Intellexi et illud a certo cursore principis aulico simpliciori, me minus noscente, ut postquam princeps cum praelibata matre sua in arce Gyalu ad terminos Hungariae propius, (ibi enim ca. 12. Decembris princeps cum matre sua ad conferendum conferenda convenere), invicem convenerit, princeps Albam Juliam rediturus et comitia celebraturus, tandem finitis comitiis in Poloniam iter suscepturus foret.

Denique, postquam principi iussu d. cancellarii M-tis V-rae Hungarico aulici, nomine eiusdem cancellarii, exagerrassem recensendo iam fato principi iuxta ipsius antea factam gloriationem, habere eundem tam pulchrum principatum, iamque etiam subjugata Moldavia et Valachia, antecessores suos praecellere, sed et bona parte Hungariae potiri, posse sane optime contentum esse sorte sua eaque, qua fungitur, dignitate potius, quam se incertae fortunae et belli aleae committere, respondit princeps: eam esse naturam principum et quorumvis aliorum, ut modum, quo familiam suam ad altiora evehere et dignitatibus maximis ampliare possint, studeant ad invenire, sic et se dictus princeps, si ita, inquit, Deo visum foret, eiusmodi occasionibus merito parere posse.

Держ. архів у Відни. Turcica. (оригін.)

---

[1]) Войнїцким.

506. Іван Казимир до турецького султана. Обоз під Ґданськом, 25. грудня 1656.

.... Novum vero et inoptinatum nobis exortum est malum a Principe Transylvaniae, qui Suecorum factionibus et promissis ab amicitia nostra avulsus est. Innotuit enim nobis recentissime, eum hostilia contra Nos moliri, principes etiam Valachiae et Moldauiae in societatem belli ab ipso vocari ac ipsosmet Cosacos, quos sedare et beneficiis nostris devincere conamur, adversum nos ab eodem Principe Transylvaniae dato et accepto, (vera fama est), iuramento sollicitati. Quam iniuriam Nostram Ser-ti V-rae minime placituram existimamus confidimusque, dictos Principes severo edicto a Ser-ma Porta Ott. coercendos fore, ut quiete agant etc...

Держ. архів у Відни, Turcica. (копія).

507. Нані до сіньорії. Відень, 30. грудня 1656.

E ritornato di Transilvania un soggetto Onghero espedito già, come scrissi, per esplorare l' intentioni di quel Prencipe et lo stato di cose. Le sue relationi sono tanto moleste, che tengono in giust' apprensione la corte. Rifferisce, che quel prencipe è armato, dice con 60000 soldati, ma si suppone qualche cosa di meno; che si lasci conoscere certamente risoluto, di non voler gettar inultimente il danaro, ma profitar della spesa dell' occasione e del tempo. Che all' insinuationi fattegli per nome dell' Imperatore, di conservare la quiete, habbi risposto generalmente, ma con forme più tosto di derisione e disprezzo, che di gradimento o respetto. Che pressato in fine con ricercagli precisamente, se si muovereble, o no, si contorcesse senza rispondere con tali gesti, che danno ad intendere, non voler dagl' altrui consegli dispender, o dichiarar i suoi sensi. Conferma quest' inviato ciò, ch' d' altra parti si penetrava, che si maneggi di dare al figlio del prencipe, per stringerlo tanto più alli Svedesi, una sorella della Regina di Svezia per moglie, ch' è della casa d' Holstein, et nascendo da quella di Sassonia, pare, che quell' Elettore etiamdio si prendi parte di tale maneggio, havendo espedito al Ragotzi un suo gentilhuomo et inviatogli 5—600 armature di corazza, che qui s' è inteso con grande riflesso. S' aggionge, che appresso il Principe stesso si trova unito un formidabil congresso, intervenendovi deputati del Moscovita, di ribelli Polacchi, del Valaccho, del Moldavo et delli Cosacchi, con quali, è certo, c' ha stabilito lega e particolar confidenza. Tutti questi avisi tengono molto perplesso l' Imperatore et il Conseglio et si sta in pensiero, ma

non è risoluto per anco, d' inviar nuovo sogetto, per batter più validamente l' animo del Prencipe stesso et in particolare guadagnare la Madre, che tiene molto danaro et gran credito seco, parendo, ch' ella sia alla guerra contro la Polonia meno propensa d' ogn' altro.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

508. Інструкція Бєньовскому, писарю Луцкому, послови польського короля до Богдана Хмельницького. [1657].

[Початку бракує]... in rem Reipublicae obiecował Krol IM. ad exolutionem zastawic w prowizyey Zywiec, Oklusz, Bochnię. Po trzecie chciał IKM. wziąc syna iego [князя Ракоці] in adoptionem suae Domus Regiae, wszytkich swoich dostatkow prywatnych, to iest, zeby mu traderet Zywiec, Xięstwo Opolskie, Summy Neapolitanskie. Nadto Krolowa IMosc siostrzenicę swoię rodzeną ofiarowała mu in connubium, tak iednak, aby beł educatus przy Krolu IM. in fide catholica, ażeby sobie Xiąze IMosc tak pozyczeniem pieniędzy, iako y wygodzeniem woyska sub illa educatione praepararet animos Rz-ptey, zeby mogł potem ten syn succedere et in Regnum, obligowawszy sobie Rz-ptą, z ktorą by beł mogł to czasu swego tractowac. I to co Krol IM. optima intentione przez IM. Xiędza Sekretarza Koronnego czynił y tractował cum conservatione status Regni, obraca się w truciznę. Bo on sam nie przyiąwszy tego na syna, chciał aby sam beł electus za zywota IKM., a nadto, ze katholikiem zostac nie chce. Czego ze IMX. Sekretarz nie pozwolił y, nie maiąc tego in commissis, nie mogł. I stąd illae lachrymae, ze mu tam pierwey potuszono beło ratione osoby iego, tak sie tego chwycieł i, maiąc z Kozakami swoię przyiazn poprzysiezoną y z Hospodarami, ledwo nam woynę non clarigat, tak go ambitia wsadziela, przez drugich WM-sci notum.

To tedy wiedząc, we dwoch rzeczach elaborandum:

Pierwsza. Aby Chmielnickiemu y woysku Zaporowskiemu wybic to z głowy, ze te iego procedery, chodząc od iednego do drugiego protectyi, zdadzą się bydz pro tunc dobre, ze go conseruant separatim; ale to tylko cien y pozor.

Naprzod miał przyiazn z Tatarami — tandem eo deuentum, ze woleli z Krolem IM. y Rz-ptą componere i iego odstąmpic. I tey ugody, ktora się tak rok stała, nigdyby beli z nim nie uczynili, gdyby beło nie nastąpiło gorące do Chana pisanie od Krola IM., aby beł Chmielnickiego in nostram partem pertraheret.

Poszedł Chmielnicki do Moskwy. A zas y ta sama nie zyczy sobie z nami pokoiu? Niech uwaza Chmielnicki, iako go Moskwa tractuie, kiedy posłow iego do naszych posłow nie chciano w Wilnie przypuscic. Kiedy ex auulsione prouinciarum Moskwicin sobie Vkrainę praetendit, czy podobna, aby nie wziął in iugum Kozakow, gdyby to otrzymał, czego nigdy nie bendzie.

Naostatek bierze Chmielnicki protectią ostatnią, Rakocego, ad talem casum, gdybysmy się my z Moskwą zgodzieli. Niech się obaczy, ze Rakocy mogłby miec zrazu fortunę przeciwko nam, poki się z inszych stron nie uspokoiemy. Ale mozesz y Moskwicinowi wydrzec, co posiadł, y Szwedom? Concluditur, ze nie moze. Toc kilku woiewodstw Panem zostawszy, musiałby w Vkrainie fortunam quaerere, a zatem Kozakow osiodłac. Bo bez Vkrainy, nie maiąc ani Wielkiey Polski, ani Prus, ani Litwy, nie mogłby defensiue bronic sie, a tandem ruina Kozakow.

Nie lepiey ze tedy cum directo Domino, to iest z Krolem IM. y Rz-ptą, ktorzy maią ius, rem componere y unire to corpus? A nie pozornego tylko pokoiu y fortun, ale trwałego y wiecznego trzymac się, kiedy offertur syncero et optimo candore, iako to a Republica w swey Instructyey concessum, ktora iest pod pieczęcią koronną przy IM. Panu Woiewodzie Czerniechowskim, ktoraś WM-sc czytał. Z niey, iako pczeły z kwiatow miod, tak moze sie gruntowne uspokoienie, kiedy kto prudenter tractabit, y z ucontentowaniem woyska Zaporowskiego czytac.

Omnino tedy wszytkie intencye do tego prowadzic trzeba, aby mu to pokazac, ze z nikiem lepiey y gruntowniey tractowac nie moze, tylko z Krolem IM. y Rz-ptą, bo za uspokoieniem sie z niem wszytkie uspokoienia łacniey poydą.

Naprzod Szwedowie iusz serio agunt około pokoiu. Item, i iesliby nastąmpiło uspokoienie iustis et honestis conditionibus, a tam tesz z Kozakami stanąłby pokoy. Moskwa maiąc z nami armistitium do seymu, obaczywszy, ze my sie ze Szwedami zgodzieli, obaczywszy ze y z Kozakami, samiby z nami szukali pokoiu, ktory nie mogłby nam pasc, ieno iustis conditionibus, y tak by sie zewsząd uspokoiła Rz-pta, nic nie szwankuiąc na praerogatywach wolney electyey.

A; iesli Chmielnickiemu tak iest cordi przyiasn Rakocego, a zasz nie lepiey w pokoiu ią miec, a woli Bozey dalsze intentie zostawic? Bo iesli to prozna sprawuie boiazn, ze my sie z drugiemi uspokoiwszy, na Kozakow arma obrociemy, to nigdy nie iest in intentione IKM. y Rz-ptey — y owszem y nam y Chmielnickiemu z Kozakami gloriosius y gruntowniey teraz pokoy uczynic.

Omnino tedy agendum, aby on, będąc obfirmatus w łasce IKM. y Rz-ptey, pokoy z nami stanowieł, a zadney pomocy przeciwko nam nie dawał, bo Xiąze Siedmiogrodzkie nullam ma do nas rationem, iako sie moze informowac ex superius allatis.

Що до Москви, то цар хоче або відступленя України, або наслїдства на польськім столї; перше потягнуло би за собою закріпощенє козаків, друге — всїх мешканцїв Польщі, тому лїпше, щоби козаки погодили ся з Польщею перед соймом, де рішати ме ся отся справа.

A na ostatek, iesliby nie mogło bydz inaczey dla tey przysięgi, ktorą Moskwie uczynił, niechze, iesli nie moze bydz inaczey, z nami sie zgodziwszy, nam ich nie pomaga, byleby tesz im nie pomagał. Co się tknie przysięgi z Rakocym, taby miała bydz ad defensionem. My zas, ze nic nie mamy z Rakocym, y owszem on z nami cos iniuste praetendit, bodz to in libero arbitrio nostro pozwalac, co chcemy, y iemu tesz, i ze sie nie zgodził na to, cosmy mu podawali, wywiesc to trzeba Chmielnickiemu, ze iniuste praetendit.

A iesli kto rzecze, iakosz to ze Szwedami uczynic pokoy, kiedy z Moskwą dlatego armistitium, aby sie ze Szwedami nie zgadzac? Respondetur, ze to moze bydz in tali necessitate, kiedy my widziemy alia nobis imminere pericula, a do tego, ze po staremu y z Moskwą mozemy pokoy traktowac, do czego tez iescze nie przyszło. Ale ut ut est, o uspokoienie z Kozakami agere.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. цар. Поль. снош. съ Татар. св. 4. (копія).

509. Instructia vrodzonemu Mariuszowi Jaskolskiemu, Straznikowi woyska kor., posłancowi do Porty Ottomanskiey dana. [Сїчень 1657].

Wybierze się w tę drogę iako naprędzey Pan Poseł, a szczęsliwie przebywszy wszytkie mieysca niebezpieczne y przyiechawszy do Porty ottomanskiey, gdzie natenczas bendzie residencya Cesarza IM. Tureckiego, sprawi sie wedle zwyczaiu w przyiachaniu, w bytnosci u Wezyra y potemu samego Cesarza IM-sci. Tam listy należące oddawszy, opowie sczyrą y stateczną Krola IM-ci y całey Rz-ptey chęc y miłosc ku Porcie Ottomanskiey; podziekuie y zato, iako po te czasy wszytkie Porta Ottomanska dotrzymywała przyiazni Krolowi IM-sci y Rz-ptey, a tem więcey, kiedy y Chan IM. z ordami swemi po zawarciu przyiazni z Krolem IM. sczyrze dotrzymywał Krolowi IM.

A ze przez Pana Bieniewskiego przypomina Cesarz IM-sc w liscie swoim zeszłego udania, ze Kozacy od Krola IM. y Rz-ptey krzywdę maią, y dlatego przysięgę uczynili Porcie Ottomanskiey, potrzeba tedy nawiesc, ze Kozacy ni oco inszego woyny nie mieli z Krolem IM. y Rz-ptą, tylko ze się im broniło, aby na morze nie wpadali y Panstwom Ottomanskim szkody nie czynili. Ale gdy potem przyszło do woyny, wprzod pod Zborowem, potem pod Białocerkwią pacta stanęły, a przecie coraz sie rwały. Ale na ostatek pod Kamiencem, kiedy Krol IM. czynił pokoy z Chanem IM., tam oraz pokoy stawał y z Kozakami, ktory dla potwierdzenia onego mieli beli z Posłami Chana IM-sci posłac do Krola IM. Vczynił to Chan IM., a zatem stanął wieczny i poprzysięzony pokoy miedzy Chanem IM. y Krolem IM. Kozacy, co mieli posłac po tosz, naco Krol IM. oczekiwał, to oni pod protectyą Cara Moskiewskiego poszli, y z nim sie złączywszy, przeciwko Krolowi IM. y Rz-ptey woynę poczęli.

Swiadkiem iest teraznieyszy Chan IM. y Wezer iego, iako wiele razy pisał Krol IM., aby z Kozakami zgoda doszła. I lubo tak rok Chmielnicki od Chana IM. woyskami otoczony pokoy z nim uczynił, przecię on iednak z Krolem IM. y Rz-ptą iednac się nie chce. I owszem posełał do niego Krol IM. tak wiele listow y Posłow, nic to nie pomogło, zwłaszcza do tego czasu, y nie chce pokoiu uczynic, pokiby z Moskwą nie stanął. A w tem nie tylko Krola IM-sci, ale y Moskwę zawodzi. Bo iesliby z Moskwą stanął pokoy, iusz on nową przysięgę wykonał z Xiązęciem Siedmiogrodzkim y z obiema Hospodarami, Wołoskim y Multanskim, maiąc do tego porozumienie Xiąze Siedmiogrodzki z Krolem Szwedzkim, iedney wiary z nim będąc, y gotuią się, aby woynę przeciwko IKM. y Rz-ptey podniesli.

Zaczym żądac bendzie Pan Poseł, aby wczesnie, (iakoby nie z skargi IKM. y Rz-ptey), weyrzała nato Porta Ottomanska, zeby tę ligę rozerwac. Napisac do nich, aby sie zadną miarą w woynę Szwedzką nie wdawali, y zeby kazdy sobie spokoynie siedział.

A iako Chan IM. obiecał to, ze Kozakow utrzyma, aby Krola IM. y Rz-ptey nie woiowali, z ktoremi zyczy Krol IM. pokoiu, tak iesliby ci wszyscy colligati chcieli impetere koronę, aby Basza Sylistryiski y Budzynski, wziąwszy co Ordy do siebie, przeszkodzili to Rakocemu y Hospodarom, iesliby w Panstwa IKM. weszli, gdysz ta liga nie moze bydz ieno niebespieczna samey Porcie, ile złączona z przyiaznią Szwedzką. Wiele tedy uczyni Porta Ottomanska dla Krola IM. y Rz-ptey, kiedy auertet tę woynę.

Niema iednak Xiąze Siedmiogrodzki zadney przyczyny do Krola IM. y Rz-ptey. I owszem, posłał do niego Krol IM. IM. Xiędza Sekretarza koronnego z sczyrą y zyczliwą przyiaznią, zeby beł pieniądzmi y woyskiem wygodził Krolowi IM-sci. Chciał syna iego wziąc za syna swego y pewne mu dobra swe zapisac, ktory za czasem mogłby beł mereri de Republica. Postposuit to wszytko Xiąze Siedmiogrodzkie dla przyiazni Szwedzkiey. Lubo y teraz Krol IM. y Rz-pta chce mu cale dotrzymywac przyiazni, byle sie do woyny Szwedzkiey nie intrygował, i nie zyczy nic przeciwnego tak na Kozakow, iako y na X-cia Siedmiogrodzkiego Krol IM. od Porty Ottomanskiey, iesli sobie w pokoiu siedziec bendą. I owszem, chce X-ciu Siedmiogrodzkiemu przyiazni dotrzymywac, a z Kozakami sie iednac. A iesliby nastempowali na panstwa Krola IM., aby ich Porta Ottomanska coërceret.

Strony Szwedow nie moze bydz ieno w wielkim podziwieniu u IKM., ze Porta Ottomanska nie dobrze iest informowana, dlaczego woyna szwedzka iest; iakoby tylko dla marnych tytułow. Вияснює причини шведської війни тим, що Шведи хочуть забрати польські области... lednak Krol IM. nie iest od tego, aby sie ze Szwedami nie miał uspokoic, do czego iusz blisko, byle tylko beł pokoy od Rakocego, Hospodarow y Chmielnickiego. O co sie iako nabarziey starac, gdysz Krol IM. chce zyc w dobrey przyiazni z X-ciem Siedmiogrodzkim y z Chmielnickim sczyrze zyczy zgody, byle sam chciał. Nie moze tedy temu inaczey przeszkodzic Porta Ottomanska, tylko przez zakazy, a zeby Chanowi IM. zleciła to, zeby z Baszami Sylistryiskim y Budzynskim miał porozumienie pod takie niebezpieczenstwo. A zeby y do Chmielnickiego napisała Porta Ottomanska, zeby sie koniecznie zgadzał z Krolem IM. y Rz-ptą, ponieważ to wie dowodnie Porta Ottomanska, ze sie z nim sczyrze zgodzic chce Krol IM. y Rzeczpospolita.

Strony Moskwy opowie, ze ta nigdyby beła woyny na Krola IM. nie podnosiła, gdyby beli Kozacy nie łączyli się z niemi y Vkrainy y siebie samych Moskwie nie poddawali, ktorzy woynę przeciwko Krolowi IM. y Rz-ptey podniesli przeciwko pactow poprzysięzonych. I tak z iedną stronę Kozacy, z drugą Moskwa, z trzecią Szwedowie na IKM. y Rz-ptą nastąmpili. Vwazyc łacno moze Porta Ottomanska, iako nie miało bydz zamieszanie wielkie w Panstwach IKM. y Rz-ptey za nastąmpieniem ze wszytkich stron tak potęznych nieprzyiacioł. Co gdyby sie stało, a Rz-pta wszytka zconfoederowała się przeciwko Szwedom na zniesienie ich, Chan IM. z częścią ord swoich tak rok odwrocił Kozakow y Moskwę od[.....], nowa otworzyła sie droga

sczesliwych victoryi IKM-ci. Sprawił y to Pan Bog, ze Car Moskiewski znowu z Szwedami woynę zaczął, a Kozacy tesz ten rok spokoynie siedzieli, zaczym y Krol IM. z Moskwą uczynił armistitium, a tem czasem Commissarzow z obudwu stron zesłano do Wilna na tractaty. Vpewniony tedy bendąc potencyą Kozacką, Car Moskiewski dwie condycye podał do uspokoienia Krolowi IM. y Rz-ptey. Pierwsza: iesli chcemy wiecznego pokoiu, aby Krol IM. y Rz-pta ustąpili wszytkiey Vkrainy z Kozakami y wielkiey części Lithwy Moskwie; a iesli mu nie chcemy tak wiele Panstw ustąpic, zeby Krol IM. y Rz-pta obrali samego Cara Krolem Polskim y WX. lithewskiego, aby po smierci Krola IM-ci zostawał Panem tey Rz-ptey.

A ze do uspokoienia tak wielkie dwie materye y trudne są podane, przyszło Commissarzom armistitium do Seymu uczynic z Moskwą, azeby na Seymie przez posły swoie Car Moskiewski to uspokoienie z Krolem IM. y Rz-ptą tractował.

Niechze teraz uwazy Porta Ottomanska, iesli iey to expedit, gdyby Car Moskiewski beł Krolem Polskim, miec tak potęznego sąsiada Religiey Greckiey, pod ktorego panowaniem iest tak wiele Grekow, ktorzyby pod Moskiewskie panowanie poszli.

Zaczym moze temu zabiezec Porta Ottomanska, kiedy utrzyma, zeby Rakocy Szwedom nie pomagał y Kozacy sie z nim nie łączeli, ani tesz z Moskwą przeciwko Krolowi IM. nie trzymali. Krol IM. moze sie tem czasem ze Szwedami zgodzic, a potem chodzby sie y z Moskwą zgodzieł, ta widząc, ze tylko iedna woyna Krolowi IM. z niemi zostanie, gdyby od tamtey strony beł pokoy, muszą sie słusznemi condycyami zgodzic z Krolem IM. y odstąpic tey pretensyey.

A tak y krolewstwo Polskie wolne zostanie, y Porta Ottomanska w niebezpieczenstwie nie będzie. Wszak Kozacy przysięgli Porcie Ottomanskiey, a czemusz z Moskwą trzymaią, co iest directe przeciwko Porcie Ottomanskiey.

Wszytka vis consilii na tem zawisła, aby Chan IM. y Porta utwierdzali w tem Kozakow, ze Krol IM. chce z niemi pokoiu. Iakosz tak iest w rzeczy samey, tak iednak, aby nikomu przeciwko Krolowi IM. nie pomagali. Co iesliby czynic mieli, aby Chan IM. z Ordami nato pilnował y tego nie dopuszczał, aby komu na pomoc isc mieli.

Xiąze Siedmiegrodzkie, ze tak iest pogotowiu z woyskiem y z Hospodarami, aby taksze przeciwko Krolowi IM. y Rz-ptey arma nie podnosił. Naylepszy sposob przez Baszow Sylistryiskiego y Budzynskiego, ktorzyby z drugą częścią Ordy, iesli on poszedł na

Krola IM-sci, oni tesz w iego Panstwo wpadali. Wprawdzie Krol IM. y Rz-pta nullam offensionem zyczą od Porty Ottomanskiey, tak przeciwko X-ciu Siedmiogrodzkiemu, iako y Chmielnickiemu y Hospodarom, ale tylko żądaią obrony od ich irruptyey, zeby nie beli przeszkodą do uspokoienia Rz-ptey y przyczyną nowey woyny, do ktorey kiedy sie Kozacy mieszac nie bendą, ani pomienieni colligati, przy łasce Bozey y przy przyiazni Porty Ottomanskiey y Chana IM-sci tedy moze przyisc Rz-pta do uspokoienia. Gdysz y X-ciu Siedmiogrodzkiemu nawiecey sie moze przydac, przyiazn trzymac z Krolem IM. y Rz-ptą, anizeli z kiem inszym. I Chmielnickiemu nihil tutius, iako w pokoiu z temi zostawac, ktorzy mu naywięcey dotrzymac mogą, to iest Krol IM. y Rzeczpospolita. Gdyby iednak Xiąze Siedmiogrodzki miał woynę zacząc, przez to rwac by się musiały pacta z Portą Ottomanską, w ktorych to iest, ze ma bydz pokoy Koronie Polskiey od wszytkich poddanych et a Vasallis Porty Ottomanskiey, w co expresse włozono Xiązęcia Siedmiogrodzkiego y Hospodarow, a daleko wiecey, kiedy per vim porozumienia z nieprzyiaciołami Krola IM-sci chce bydz Krolem Polskim.

Przypomiec, iako Kozacy po pactach Zborowskich nastąmpili na ziemie Wołoską y iako woysko pod Ochmatowem zniesli. Ostatek prudentiae Pana Posła committitur, aby koło tego wszytkiego iako napilniey chodził, co mu w tey Instructiey wyrazono[1]).

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. цар. Поль. снош. съ Татар. св. 4. (уривок з метрики).

510. Посольський звіт Станіслава Радукевича [Початок 1657].

Ізза недуги опізнив ся в подорожи і ледви живий приїхав до Яс; тепер вже чує ся лїпше. Naprzod oznaymuie to Waszey Krolewskiey M-sci, ze Kozacy z Krymem na ordy chodzą y onych sobie za nic nie wazą; druga, ze iedna iest fabryka z Hospodarem Wołoskym, naiwiększa z Multanami y z Węgrami. Hospodar Wołosky pisał do Chmielnickiego, obawiaiąc się Chana JM-sci, ale Chmielnickij odpowiedział, ze fraszky to iest Tatatowie, byle tylo zima vstąpiła, zagram ia onym w dudy, y zapewnie przysłał Hospodarowi siedmset Kozakow, aby przy boku onego byli. Co się tknie zamysłow Tureckych y Krymskych, Chan JM-sc raz y drugi raz

[1]) Витяг із сеї інструкції в мадярськім переводї видав Сілядї в Erdély és az északkeleti háború т. II. 331—3.

posiłał do Cesarza Tureckiego, prosząc go, aby Łupuł Woiewoda znowu był na tym panstwie; tedy ieszcze responsu pewnego nie maią, ale maią nadzieię, że pewnie onego znowu przywrocą do Panstwa. Sylistryisky Pasza naznaczony iest y woiska zbira iuz, tylo oczekiwa na Tatarow, nim lato nastąpi, bo Nohaiom sie nie zostało koni, wszystkie stada wyzdychali. Ale Chan JM-sc ze wszystkym woyskiem swym ledwą sie ruszy o Jurym Ruskym, złączywszy potęgę swą s Paszą Sylistreiskym, do Wołoch; tam Wołoskie Woyska iezeli sie vpokorzą, onych s sobą wezną do Multan. Multani takoz, iezeli się vpokorzą, y one woyska wezmą, ale rozumiem, ze Hospodarowie, tak Wołosky, iako y Multansky odmieniane będą, a te wszystkie potęgi zebrawszy, poslą w Panstwa Rakocego, obiecuiąc one znosic mieczem y ogniem. Cesarz tez, iak Turecky słyszeli, ze sie ma sam ruszyc, ale napewnie nie wiemi. Inszych nowin nie maią etc...

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Татар. св. 1. (автогр.).

511. Фраґмент інструкції для Селєпчені. Сїчень 1657.

Quarto. Quod si in progressu huius commissionis necessarium sibi omnino videbitur, et ita tempus et occasio tulerit, aggredietur etiam cum Cosaccis negotiationem, quae ut tanto feliciorem progressum sortiatur, habebis alias credentionales nostras ad dictos Cosaccos cum instructione penes priorem benignam nostram resolutionem. Interim demandabitur etiam ablegato nostro, ad dictos Cosaccos deputato, ut in tali casu, quo eundem ad partes illorum transire contigeret, habita mutua et bona correspondentia pro re nata, et hij apud principem acquisita combinationum et concurrentiarum notitia, negotiatiorij suae cooperetur juxta ejusdem informationem et directionem. Supra quo scribetur serenissimo regi et reipublicae Poloniae, quatenus eidem et ibi, si ita opus erit, per ablegatos assistere, et creditus hij curam habere noveris.

Credentionales ad Cosaccos.

Illustres, magnifici et strenuij nobis syncere delectj. Tametsi quidem hisce recens evolutis diebus fidelem nostrum N. apud synceritates vestras legationem perfuncturum expediverimus, non dubitantes, eundem hucusque ad easdem pervenisse eaque, quae a nobis in commissis habuit, proposuisse repraesentasseque, moderni tamen temporis et rerum conditionibus sic svadentibus, siquidem ad amplius fidelem quoque nostrum nobis syncere dilectum Ge-

orgium Selepcseny etc... ad eosdem amandandum esse duxerimus, medio cuius data ei sufficienti instructione etc... [звичайна формула вірительна]. Datum in civitate nostra Viena die....[1]) mensis Jan. 1657.

Держ. архів у Відни, Polonica. (концепт).

512. Інструкція Ромашкевичови, послови польського короля до кримського хана. [Сїчень 1657].

Має поздоровити хана від імени короля і повідомити про останні побіди над шведським королем. Коли би питали про переговори з Москвою, сказати, що переговори у Вильнї довели лише до перемиря, так як цар ставив за високі вимоги: відступленє частини Литви і цїлої України, або наслїдства на польськім престолї для себе. Коли би однак козаки відступили від Москви, то мир з Москвою був би дешевший.

Nie masz tedy inszego sposobu, tylko zeby Chan IM. przywiodł do tego Kozakow, aby sie z nami zgodzili, zeby sie pactami Zborowskiemi, przez Chana IM. zmarłego y Wezera teraznieyszego postanowionemi, contentowali. Chodzbysmy Chmielnickiemu y Wychowskiemu więcey pozwolili, byle pokoy stanął, a sczery; a slachta zeby się w Vkrainę wprowadziła y panowie w maietnosciach mieszkali, prędkoby Chan IM. z Kozakami, a my z drugiey strony Moskwę uspokoieli.

Ale Moskwa tak udaie, ze Kozacy nie mogą bydz przez nikogo z nami w zgodzie, tylko przez niego, i ze się sprzysięgli ieden drugiego nie odstempowac, co iest przeciwko powadze Chana IM., bo Kozacy cokolwiek maią szczęscia, maią przez Chana IM. zmarłego.

I powiedziec trzeba, ze slachta Xięstwa Litewskiego y ci, ktorzy w Vkrainie maietnosci maią, widząc ze Kozacy ie z Moskwą trzymaią y vfaiąc Moskiewskim obietnicom, ze przez Moskwę mogą się w Vkrainę do maiętnosci powrocic, bendą nastempowac na Seymie, abysmy się koniecznie z Moskwą zgodzieli, co gdyby stanełło, Chmielnicki ma przysięzoną przyiazn z Rakocym Xiązęciem Siedmiogrodzkim, ktoremu Chan IM. niech nie ufa.

Albo tedy trzeba przywiesc Chanowi IM-sci Kozakow, zeby się z nami zgodzili y Moskwy odstąmpili, a przynamniey aby Moskwie przeciwko nam nie pomagali, albo, gdybysmy my się ze Szwedami zgodzieli, inszaby Moskwa beła przeciwko nam. Coby za

[1]) Місце на дату дня оставлено порожне.

sposob wtenczas znalesc, zeby Kozacy Moskwie nie pomagali y nas z drugiey strony nie woiowali?

Pierwszy sposob iest nato, zeby Chan IM. sam y Porta Ottomanska wyprawieli do Chmielnickiego, grożąc mu, iesli kiedy z Moskwą trzymac bendą przeciwho Polakom. Drugi sposob, ktory w listach swoich Chan IM. do Krola IM. y Wezer do mnie namienił, ze ieslibysmy sie ze Szwedami zgodzili a na Moskwę obrocili, zeby Chan IM. wyiednał to sobie u Porty i zeby Hospodarowie obadwa łączeli sie z Chanem IM., i zeby Chan IM. wtenczas połowę Ordy nam y z Hospodarami na Moskwę posłał, kiedy damy znac, albo tez zeby połowę Ordy y z Hospodarami zostawił nad Kozakami, zeby Kozacy, widząc nad sobą ludzi Chana IM., nie smieli wychodzic z domow, nas woiowac y pomocy Moskwie dawac. A Xiąze Siedmiogrodzkie zeby miał zakaz od Porty, zeby ani Szwedom, ani Kozakom, ani Moskwie przeciwko nam nie pomagał. Co iesliby uczynił, aby mu Porta pogroziła woyną. Co wszytko moze sprawic powaga Chana IM., kiedy zechce.

Albo tedy Chan IM. niech to sprawi, zeby sie Kozacy z nami zgodzili, czego my sczyrze zyczymy; a iesli dla przysięgi Moskwie uczynioney nie mogą, niechze się obliguią Chanowi IM., ze Moskwie przeciwko nam nie bendą pomagac. Albo zeby Chan IM. tak rzeczy na Kozakow sposabiał, zeby Chan IM. wtenczas, kiedy my z Moskwą zaczniemy, iedne Ordy przeciwko Moskwie posłał, a drugie Ordy z Hospodarami miał nad Kozakami, aby z domow nie smieli wychodzic...

A tem czasem Chan IM. niech rzeczy sposabia na wiosnę. Dosic, ze my zyczymy sczyrego pokoiu z Kozakami, iesli to moze bydz. O czym wszytkim, iako daley rzeczy poydą ze Szwedami, oznaymi sie Chanowi IM....

P. S. Przyszła wiadomosc do Krola IM., ze Xiąze Siedmiogrodzki 18 Pazdziernika spolnie przez Posłow swoich przysięgę uczynili Kozacy, a on Kozakom. Tosz y Hospodarowie obadwa. Rakocy iusz woysko swoie zmyka pod Muchaczow na ten gosciniec ku Sniatynowi, aby tak Hospodarskie posiłki y Kozackie zachodzic mogły y zeby ku Krakowu obrucieł, pod ktorem IM. Pan Marszałek ze częścią woyska stoi y w oblężeniu nieprzyiaciela trzyma. A on chce na odsiecz isc, maiąc rozkazanie Commendant Szwedzki, ktory iest na Krakowie, zeby Rakocemu Krakow oddał, y zeby tak Rakocy pomocą Hospodarow Wołoskich y Kozakow posiadł małą Polskę. A Krol Szwedzki zeby trzymał Prusy; Wielką Polskę Brandeburczyk; Lithwę Moskwa; Kozacy Vkrainę, czegoby potem ieden

drugiemu nie dotrzymał. Zaczym Krol IM. ząda Chana IM., ktorego powaga moze sprawic u Porty, aby on sprawieł to u Porty, zeby nie tylko zakazy surowe na Hospodarow y Rakocego wyszły aby Szwedom przeciwko nam nie pomagał, ale zeby Baszom poblisszym roskazał Cesarz Turecki, zeby oni z woyskiem beli pogotowiu y w tenczas, kiedyby Rakocy y z posilkami Hospodarskiemi mieli wnisc w Polskę, zeby tesz oni w Panstwa ich wchodzili, przez co by się oni wracac musieli. Azeby zas Kozacy posiłkow nie dawali, aby Chan IM., iako przez ten czas, tak y teraz z Ordą stał nad Kozakami, ze iesliby się ruszyc chcieli przeciwko nam, zeby im w ten czas Vkrainę woiowali, a drugą czescią Ordy Hospodarstwa y Siedmiogrodzką ziemię mogłby nawiedzic. Mamy o tem przeiete listy z Siedmiogrodzkiey ziemie, ze nam sie ta woyna gotuie, i gdy my Szwedow dokonczyc chcemy lub woyną lub pokoiem, maiąc folgę od Moskwy, taką nam przeszkodę gotuie Xiąze Siedmiogrodzkie. Co sam Chan IM. tylko przeszkodzic moze, o ktorego miłosci Krol IM. nie powątpiewa y wszytka Rz-pta. lakosz y ta wiadomosc iest, ze Xiąze Siedmiogrodzkie posłał do Chana IM., przemawiaiąc go y pono inaczey rzeczy nasze udaiąc. (Кінця бракує).

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Татар. св. 4. (копія).

513. Цїсар Фердинанд III. до угорського палятина. Відень, 10. сїчня 1657.

Relatum est nobis ex vestris de 2 & 21 Dec., quale mandatum desideretis pro vestra directione ob imminens bellum, quod Princeps Transylvaniae moturus dicitur. Vobis incumbit, inclytum regnum Hungariae contra quoscunque defendere, Muranum, Zendreoviam, Filekinum et Szadvaram aliaque praesidia necessariis requisitis providere et tueri et ingruente aliqua improvisa invasione loca minoris momenti, quae servari non possent, evacuere et militem inde ad fortiora loca retrahere ac in terminis defensionis subsistere, donec pro rei exigentia formatum exercitum ad vim repellendam Vobis transmittere possimus; praeterea, si turmae aliquae partium belligerantium in Hungariam transirent, nullas tamen insolentias committere, sed quiete se gererent, illos amice tractari curabitis et liberum passum transeundi ipsis concedetis.

Ratione civitatis Cassoviensis Vobis nostram reselutionem notificabimus, quamprimum cancellarius noster Hungaricus, quem nunc in Transylvaniam mittimus, eidem inter caetera comittendo, ut cum dicta civitate de suscipiendo praesidio [tractet], ad aulam nostram

reversus fuerit. Interea mandavimus camerae nostrae aulicae, ut praesidiis in Hungaria Superiore annonam subministret...

Архів мінїст. війни у Відни I/3. (концепт).

514. Цїсар Фердинанд III. до Мельхіора Гаццфельда. Відень, 13. сїчня 1657.

Dir ist von unserem Hofkriegsrat sub 6. Januarii communiziert worden, was der Fürst in Siebenbürgen unserm zu ihm geschickten Kammer-Secretario Hórvath für ein Rekreditif erteilt und der ged. Sekretär über seine Verrichtung darauf referiert hat.

Wann wir dann unsern Palatino von Ungarn, Francisco Gf. Wesseleni de Hadad, darauf laut Abschrift befohlen haben, unser Königreich Ungarn contra quoscunque zu defendieren und auf den Fall eines unversehenen feindlichen Vorbruchs gewisse Ort vor anderen zu beobachten, als haben wir solches dir zu Nachricht nicht verhalten wollen und erwarten deines Berichts, was du hinfüro von des Fürsten in Siebenbürgen bei sich habenden Kosaken, Walachen und Moldauer Anzug wider Polen vernehmen wirst.

Ad mandatum S. Caes. M-tis
Constantin Sattler.

Архів мінїст. війни у Відни I/3. (оригін.).

515. Вірительна грамота угорському канцлєрови Селєпченї до Хмельницького. Відень, 13. сїчня 1657.

Ferdinandus tertius etc....

Illustris synere nobis dilecte. Dedimus in commissis reverendo devoto nobis dilecto Georgio Szelepcheni, episcopo Nitriensi locique ac comitatus eiusdem supremo comiti, consiliario nostro et regni Hungariae cancellario, ut quorum causa iam ante reverendum deuotum syncere nobis dilectum Petrum Parcevich, consiliarium nostrum et archiepiscopum Martianopolitanum, ad vos ablegauimus, ea pro singulari nostro in pacem et tranquillitatem Christiani orbis quaquauersus stabiliendam studio vobis prolixius ac rei grauitas et temporum conditio postulat, nostro nomine proponat et nostrae mentis sensum explicet, cui proin plenam fidem haberi eumque cum desiderato responso quantocyus ad nos remitti cupimus, qui vobis benevolentiae et gratiae affectum offerimus. Datum etc... Ferdinandus Walderode.

In tergo: Illustri syncere nobis dilecto Boguslao Chmelniskio, Cosaccorum Zaporouianorum generali militiae duci.

Теж саме до козацької ради і войска.

Держ. архів у Відни, Polonica, (концепт).

516. Fragsteinio, ut regem Poloniae moneat de ablegatione caesarea Cosaccos. Відень, 13. зїчня 1657.

Ferdinandus tertius. Celare te nolumus, nos vigore conventionis, nuper cum ser-mi regis et reipublicae Poloniae legatis hic initae, ad Cosaccos ablegasse reuerendum deuotum syncere nobis dilectum Petrum Parceuich, consiliarium nostrum et archiepiscopum Martianopolitanum, propositurum et tractaturum super ijs, prout inter plenipotentiarios nostros et dictos legatos conclusum fuerat. Clementer quae tibi hisce comunicamus, iniungentes, ut de hac ablegatione nostra ser-mo regi nostro nomine in eum finem quantocyus significes, quo et Ser-tas sua, quae circa hocce negotium ex sua parte ulterius monenda vel suggerenda iudicaverit, eo ablegato nostro tempestive perscribere et demandare valeat. Peracturus benignam voluntatem nostram etc...

Держ. архів у Відни, Polonica, (концепт).

517. Семен Реніґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 18. сїчня 1657.

Aus Moldau schreibt man, dass Rakoczy den 26. December (stilo veteri) in Person aufgebrochen und bei Kaminiz mit Kosaken wider Polen sich konjungieren werde. Hab sodann mit Gelegenheit dieser Audienz, welche mir der Vesier im Geheimen in seinem Kabinet erteilt, einwenig melden wollen, was ich sonst auf E. K. Mt. Befehl von 3. Nov. sotto mano und per tertios tentiert, dass nämlich zu besorgen, des Rakoczy Allianzen und Kriegsverfassungen möchten mit der Zeit die Kriegsflammen aus Polen in sein Land und consequenter auf die Grenzen, oder hierwärts ziehen, wäre besser, man hielte ihn zurück und liesse ihm keine solche gefährliche Allianzen oder Kriegsverfassungen passieren. Der Gross-Vesier hat gleich die Agenten rufen lassen wollen, ich habe ihn aber gebeten, er wolle einwenig dissimulieren und nichts dergleichen tun, als wann es von mir herrührte; hat es auch getan und bedeute Agenten erst gegen Abend berufen, sie gefragt, was ihr Fürst für Allianz und Kriegspraeparatorien anstelle, wohin es angesehen, er solle sich in keine fremde Händel einmischen, sonst

werde ihm was anderes begegnen. Die Agenten leugneten alles, unerachtet sie die Allianz mit Kosaken vorhin selbst referiert und allhier ausgebreitet. Damit nun die Siebenbürger auf mich keinen Argwohn fassen, hab ich Panaioti dahin instruiert, er solle ihnen in höchstem Vertrauen, aber nur von sich, zu verstehen geben, wie mich der Vesier durch einen Chiausen rufen lassen und wegen des Rakoczy Allianzen und Kriegs-Verfassung gefragt, ob er mit E. K. Mt. in gutem Verstand und ob er im Fall der Not eine Hilfe zu gewarten, welches die Agenten mit hochstem Danke angenommen und dabei gemeldet, dass sie der Vesier eben deshalben rufen lassen. Sonst hat der Gross-Vesier mit Okkasion selbst gesagt, wie ihm die Siebenbürger von einer schwedischen Botschaft und viel von der Schweden Progress wider Polen und Moskau gemeldet.

Держ. архів у Відни, Turcica, (оригін.)

518. Нані до сіньорії. Відень, 20. сїчня 1657.

Ha l' Imperatore destinato al Transilvano il Vescovo di Nitria, cancelliere d' Ongheria, che vi si porta celeremente et procurerà divertirlo da tentativi presenti con la confidenza, ch' essercita seco, passando insieme lettere con titolo amorevole di Padre e di figlio, et insieme parlerà alto per nome di S. M. con i modi più risoluti e più chiari. A questo s' è aggionto l' arcivescovo di Marcianopoli in Bulgaria, et egli pure è Bulgaro di natione et, suppono, ben noto a V. E., perchè già pocchi anni maneggiò la sollevatione di quella provincia et poi già alcuni mesi passando per costi nel venire a questa corte professa, ossequio deuoto per gratie et fauori goduti. A lui l' Imperatore ha incaricato, di portarsi secretissimamente al Cheminischi et a Cosacchi, dandogli lettere per lui et per i principali di questa militia. Le commissioni consistono in procurare, che si separi dal Transilvano e da Svetia; che s' induchi con la Polonia alla pace; che accetti le conditioni, che gli sono esshibite, di quiete: dominio e libertà independente, offerendosi l' Imperatore di dicchiararlo sotto la sua protettione et constituirsi malleuadore della pace con promessa, se da Polacchi si mancasse all' accordo, d' indurli all' osseruanza et manutentione con l' armi. Havend' io tutto ciò penetrato, ho passato un offitio stringente con quest' arcivescovo, che contro Turchi sò tenere molto zelo e particolar desiderio di servir a V. E., pregandolo, di far cader proposito col Cheminischi et con gl' altri delle presenti debolezze e confusioni di Turchi, de progressi dell' armi di V. S., dell' opportunità di

coglier vantaggi et arricchirsi di spoglie e di preda, animandoli al corso et all' infestationi del mare, dove non possono più trovar resistenza; et se qualche accordo con la Polonia gli riuscisse, gl' ho rimostrato, non poter haversi da Cosacchi, natione tracca ma inquieta, per la pace cautione migliore, che altrove impiegarli ne ciò con utile potersi pratticare altrimenti, che con metterli alle mani con Turchi... L' arcivescouo m' ha promesso di fare ogni cosa, mostrando si molto inferuorato et ardente.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

519. Instructia Urodz. Ignacemu Bąkowskiemu, Podkomorzemu Chełminskiemu, Posłanikowi do Cara od Krola dana w Gdansku. 20. сїчня 1657.

1. Ma się spieszyć i starać się, nim się nowa woyna pocznie, wrócić nazad.

2. Nie dawac Carowi inszych tytułow, iak wypisane.

3. Zapewnic, ze Krol chciał zwołać sejm dla stwierdzenia umowy Wilenskiej, ale ciągłe niepokoje w panstwie i zaraza temu przeszkodziła; jednak Krol niebawem zwoła.

4. Do tego czasu aby z obu stron arma sileant.

5. Ponieważ w Wilnie postanowiono wspolnie Szweda i Kurfirsta woiowac, a Kurfirst nie tylko się nie upokorzył, ale dodał posiłkow Szwedom, vrgebit, aby tez Car dodał Hetmanom W. X. Lit. woyska swego, armaty, amunitiey i czego będzie trzeba, ponieważ dotąd a Novembre, iako się skonczyła Commisia, zadnych Woysko IKM. od Cara nie miało posiłkow.

6. Zeby Car woiował Inflanty, Ingryę i Carelią.

7. Zapewni Cara, (na czym osobliwie vertitur Legatia), ze Krol z Szwedami mimo namowy sąsiednich monarchow przymierza nie zawrze i takim wiesciom niech Car nie wierze.

8. Proponet Carowi imieniem Krola IM. tę przestrogę, a pewną y autentyczną, iako Krol Szwedzki zpracticował Rakocego z Kozakami przeciwko Panstwom IKM. y Carowi, y żeby fretus potentia Ottomanica Nas woiował. Naco y przysięgę Rakocy z Chmielnickim ad inuicem wykonali, i iezeli nie zimie iescze, tedy pewnie na wiosnę z woyskami swymi w panstwach IKM. staną. Co ze się nie inaczey dzieie, miec będzie Vrodzony posłanik autentyczny document, copią listow Residentow Szwedzkich przy Rakocym będących w tey Materiey do Krola Szwedzkiego pisanych. Ze tedy pod Wilnem stanęło, ześmy ex parte Kozakow securi zostawac mieli y peł-

nomocni Cara Posłowie w tym nas assecurowali, że nihil hostile od Kozakow obawiac nie mielismy, a teraz inaczey sie dzieie. Przeto aby Car, zabiegaiąc takiey Practice, posłał prętko do Chmielnickiego y te rozrywał zamysły. A gdzieby się rectificowac Chmielnicki y Kozacy nie dali, aby woyskom swoim aggredi onych roskazał, iako nieprzyiacioł swoich y Naszych.

9. Zabespieczyc swobodę seymikow.

10. Aby Car przed Seymem przynamiey po Berezynę ustąpił i załogom swoim recedere roskazał, aby seymiki swobodnie odbyc się mogły i nieprzyiaciela Szweda lepiey można wojowac. A że w tey sprawie wysłali Komisarze nasi i cesarscy Mediatorowie zaraz po komisyi Wilenskiej Gońca Korsaka, Posłannik dowie się, iaki respons jemu dany od Cara, i iesliby Car tego nie dopuscił, to i Posłannik ma zamilczec tey sprawy.

11. W zadne pisma i obligacye ma się posłannik nie wdawac.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. Метр. кор. т. XXXIII. (витяг).

520. Наші до сіньорії. Відень, 3. лютого 1657

Перелапали два листи, котрі писали шведські посли у Ракоція до свого короля. L' una è triplicata di lettera de 15 Ottobre, l' altra di data recente, et in ambedue scrivono, che non ostante l' oppositione e dissenso de Turchi causato dagl' officii d' Austriaci, il Prencipe haveva risoluto di muoversi.

До сього пишуть, che li Cosacchi erano per prestare giusamento di clientela e dipendenza al Transilvano, l' altro, che questo Prencipe negotiava strettamente con Tartari, per divertirli non solo dal porgere aiuti a Polacchi, ma per stringerli seco in amicitia et in lega.

Un inviato dal Rakoczy è venuto qui al principio della settimana corrente in corrispondenza di quello, che S. M. espedi a quella corte. Цїсар ще не дав йому послуханя, щоби за тоїй час наспів епископ Найтри до князя Ракоці.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

521. Цїсар Фердинанд III. до Фраґштайна. Відень, 6. лютого 1657.

Appulit interim hisce diebus ad aulam nostram ablegatus quidam a ill. Transylvaniae principe, Ionas Medinansky cognominatus, qui exhibitis ab eodem credentialibus Nobis de dicti prin-

cipis consilijs et intentionibus proposuit, quae tibi hisce sub A. una cum responso ad hanc propositionem nostro sub B. ad tuam notitiam communicare voluimus.

Caeterum, cum ex ijsdem pateat, haec omnia ad eam, quae nuper inter Ser-mos regem et regnum Poloniae ac magnum ducem Moscouiae coijt, coniunctionem disturbandam ac in aemulationem maxime spei, dicto Ser-mo magno duci factae, conflatà esse, tuum erit eadem ser. regi diligenter communicare, ut de his omnibus idem ser. magnus dux quam primum accurate edoceatur.

Держ. архів у Відни, Polonica (концепт).

522. Ів. Хр. Фраґштайн до цїсаря Фердинанда III. Ґданьск, 9. лютого 1657.

Quamprimum etiam ea, quae secundum benignum Sacr-ae V-rae M-tis mandatum Ser-mo Regi eiusque ministris proponenda erant, obsequentissime insinuavi. Et quemadmodum cum instructione adjuncta V. Caes-ae M-tis ablegati[1]) ad Cosaccos expediti erant, nihilque pene quod adderent pro nunc inuenerunt, (praeterquam, quod supremus regni cancellarius pro Chmielniskio titulum „Generosi“ suggessisse existimauerit), ita denuo tam constanti paterna in regnum hocce M-tis V-rae Ces-ae cura, affectu et propensione debitas grates rependerunt.

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

523. Лїзоля до цїсаря Фердинанда III[2]) Ґданьск, 10. лютого 1657.

[Шифрами:] Approbant [Poloni] summopere deputationem ad Cosacos a M-te V-ra factam, rogant, ut velit eidem deputato significare, quatenus procuret, ut deputati ad Cosacos a rege Poloniae, qui in confinijs Cosacorum degunt, quantocyus ad Chimielnitzkyum introducantur, illos enim habere plenipotentiam integram, ac communicatis cum deputato caesareo consilijs, rem facilius ad exitum perducent; rogant deinde, ne M-tas V-ra Caes-a velit amplius Chimielizkyo titulum „Illustrissimi“ concedere, sed solum: „generoso Bogdani Chimielizkij, exercituum Zaporosensium generali Ser-mi Poloniae regis“.

---

[1]) Парцевич і Марціянович.

[2]) В „Berichte des kais. Gesandten Franz v. Lisola hrg. v. Přibram“. Arch. f. öst. Geschichte Bd. 70, видрукована лише частина сього уступу.

P. S. Transylvanus, qui iam in procinctu erat irrumpendi in Poloniam, consilium uidetur suspendisse, seu ob recessum Cosacorum ad hiberna, siue ob aegritudinem, qua ipse fertur periculose decumbere. Haec recentissime allata sunt, interim iam praemiserat uniuersales litteras ad Polonos et priuatas ad Zarneckium, quarum copia hic annexa est.

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

524. Нанї до сіньорії. Відень, 10. лютого 1657.

L' inviato di Transilvania ha ottenuto dall' Imperatore l' audienza. Le sue commissioni hanno versato in due punti. 1-o rappresentare le cause, per le quali muove contra la Polonia le armi. 2-o assicurare, che continuerà verso I. M. nel dovuto rispetto, senz' offendere li Stati e le cose di lei. Quanto alle cause della guerra, sono frivole e tanto leggiere, che si possono dire inventate più tosto che sussistenti; rammemorando alcuni pregiuditii et certe rote fermate. Nel resto ben si comprende, che l' occasione l' invita, andando a man franca et al colpo sicuro. — Ha publicato una lettera diretta alla nobiltà della Polonia minore, che serve anco di manifesto, nella quale s' invita la stessa nobiltà, a mettersi sotto la sua protettione, affermando, che non tiene altro scopo, che redimerla dalle calamità e da mali presenti. Non tace, che la corona gli sia stata da alcuni esshibita, et è verissimo, ch' il G. Maresciale gliel' ha offerto, et la scrittura corsa li giorni addietro, nella quale si persvade, di darla al Transilvano, è communemente stimata opera del Maresciale medesimo. Per questo crescano sempre più dubbii, ch' egli sia pur unirsi e dare la mano a quel' prencipe.

Falso al solito è riuscito l' aviso, pervenuto la settimana passata dal Ongheria superiore, che fosse l' essercito del Transilvano ritornato addietro, perchè altri migliori, più fondati e precisi son gionti, ch' a 18. sia mosso, ch' a 22. sia entrato in Polonia, passato le montagne non ostante le nevi et le difficoltà, che la staggione attraversi, et fosse poi gionto a Sanbor, ch' e una piccola piazza della Russia alle frontiere di Transilvania, dal re presente munita di qualche lavoro, ma imperfetto et al solito di quelle parti supponendosi mal quadrata e peggio munita, si tiene anco perduta.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

525. Ferdinandus III. Fragsteinio ad suas Відень, 14. лютого 1657.

Duas literas m. Moscoviae dux ad Transylvaniae principem scripserit, similiter ex adiacente copia percipies, quas Ser-mo Regi Poloniae ad notitiam eiusdem per te communicari volumus.

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

526. Ґен. Гацфельд до цісаря Фердинанда III. Отмахав. 14. лютого 1657.

Ich habe mich schon [nach Gross Glogau] begeben wollen, da kommt die ordinarie Post und bei deren ein Schreiben vom Hofkriegsrat Vizepresidenten Feldmarschalln Hans Christophen Gf. v. Pucheim, worinnen er mich berichtet, dass er vermeine, der Ragotzi bereits vor oder bei Krakau angelangt sein werde. Nun habe ich zwar hievon keine andere Nachricht, ausser aus hiebeiliegenden eines zu Bielitz von dem Contischen Regiment logierenden Leutnant an seinen Obristen-Leutnant Frh. v. Szwarz abgegangenen Schreiben, so allererst nach wieder abgefertigter Post mir zukommen, erscheint, weilen die Polaken bereits hier in Schlesien Häuser und Zimmer mieten, dass dieselben vor Krakau des Ragotzi nicht erwarten, sondern mit ganzen Haufen herein in Schlesien sich salvieren und solcher Gestalt ermeldten Ragotzi etwa mit Fleiss verursachen möchten, ihnen nachzufolgen und sie hierinnen zu suchen, wessenthalben ich die an mich gewiesene Regimenter in Böhmen und Mähren beordret, sich so nahe als möglich an die schlesische Grenzen zusammenzuziehen und daselbsten bis auf weitere Ordre in Bereitschaft zu stehen, auch dem Stuckhauptmann und Feldzeugwartherrn Ziegler geschrieben, weilen er ohnedem durch die Artilleria Pferd... Gewehr von Prag wird anhero führen müssen, soviel Pferde und Leute, als zur Bespannung der zu Neiss stehenden 12 dreipfundigen und 4 sechspfundigen Stück von nöten, mit sich hereinzubringen. An dem Fussvolk wird es besorglich am meisten ermangeln, zumalen ein grosses in den haltbaren Plätzen notwendig gelassen werden muss...

Архів мінїст. війни у Відни II/4. (оригін.).

527. Нані до сіньорії. Відень, 17. лютого 1657.

Lubomirski ha inviato qui un suo secretario, a chieder aiuti contro l' invasione del Transilvano. Costui rappresenta il Regno agl' estremi pericoli, dolendosi, che sia abbandonato dal re, ristretto et impegnato in Dantzica. Коли не дістане підмоги, egli con la nobiltà di quel tratto convenirà pigliare partito. Si comprende,

l' ogetto di questa missione non esser altro, che riportando una negativa giustificarsi col mezzo delle sue risolutioni, d' appoggiarsi al Transilvano medesimo. Et havendo questo suo messo communicato alcune lettere reciprocamente passate con quel prencipe dimostrano chiaro la confidenza, che passano insieme. Quello poi, che maggiormente convince il doppio trattato, è, che il Maresciale medesimo nel tempo stesso, c' ha inviato qui, ha spedito un canonico di Varmia alla Regina con instrutione, che qui s' è veduta, e contiene: Doversi finalmente S. M. chiarire della volontà dell' Imp-re, che non mira, ch' a prolongare le miserie del regno ne potersi da questa parte sperare ne pur il commodo d' un sol reggimento. Esser per tanto necessario prendere col Transilvano, che hormai è dentro il regno partito. Che S. M. con la mediatione della Francia troverà da quel prencipe ne suoi privati interessi ogni miglior conditione et vantaggio. La Polonia non essere tenuta ad alcuno più, che a quel Prencipe, mentre la religione cattolica conculcata da alcuni e trascurata da cattolici stessi. Non doversi ascoltare gl' ecclesiastici sopra la religione diversa, ch' egli professa, perche Dio s' è servito altre volte di questi mezzi, per indurre prencipi con migliorare fortuna alla vera fede. Da ciò s' è assai compresso, con quali concerti il Transilvano sia mosso. Anzi si penetra, ch' il trattato della divisione della Polonia consisti: Che la Polonia minore cedi al Transilvano con tutto quello, ch' è sino al fiume Bog; la magiore à Brandenburg. La Russia a Cosacchi. La Prussia con le sue appendici a Svedesi. Restando la Lithuania con un paese immenso a Moscoviti, che ne sono al possesso.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

528. Гацфельд до цїсаря Фердинанда III. Отмахав, 19. лютого 1657.

Es droht Gefahr von Schweden und Ragotzi, und Euer Kais. Mt. ist bekannt, was hierinnen (in Schlesien) auch in Böhmen und Mähren für Volk vorhanden: die beiden Montecuculisch und Gonzagische Regimenter seind halben Teil neu geworbene Leute, dem Heisterschen Regiment wollen die Commissarien schlechtes Lob geben, restieren noch die Piccolomini, Spork und Garnierischen, des Fussvolks werden wir ganz wenig aus den Posten nehmen und zu Feld führen können.

Архів мінїст. війни у Відни II/10. (оригін.).

529. Цїсар Фердинанд III. до ґр. Гацфельда. Відень. 23. лютого 1657.

Joh. Heinrich Frh. v. Garnier hat referiert, dass die Königin in Polen wünsche, dass Wir nicht allein eine eigene Person zum Grossfürsten in Moskau abordnen, sondern auch unserem in Konstantinopol sich aufhaltenden Residenten befehlen wollten, dass er dem von des Königs in Polen und selbiger Kron dorthin verordneten Abgesandten[1]) assistieren solle, sowohl auch, dass wir zu der zu Czenstochau veranlassten Zusammenkunft der Senatoren des Königreichs gleichfalls ein qualifiziertes Subjectum absenden sollen, und uns nun die enge Zeit jemanden von hier aus zu selber Zusammenkunft, als welche den 22. dies bereits ihren Anfang gehabt, zu schicken nicht zulassen wollen.

Also befehlen wir, dass du alsobald von dort aus eine taugliche Person zu der Königin in unserem Namen abordnest, mit dieser Instruktion, dass derselbe der Königin parte gebe, dass wir nicht allein allbereit unserm Residenten in Konstantinopel dem polnischen Abgesandten in seinen negotiis alle gute Assistenz zu leisten anbefohlen, sondern auch dem Joh. Dietrich von Lorbach sich alsobald wieder nach Moskau zu begeben andeuten lassen. Welcher bald seinen Weg über Polen nehmen wird. Und weil uns aber die enge Zeit eine eigne Person von hier aus zu der zu Czenstohau veranlassten Zusamenkunft abzuordnen nicht zugelassen, so hätten wir gleichwohl dir aufgetragen, von unsertwegen jemanden alsobald dorthin zu schicken, der du ihn, Abgeordneten, zu dem Ende dahin verordnet, dass er der Königin von diesem allen parte geben und sodann vernehmen und uns hinterbringen solle, was etwa die Königin und die senatores an uns zu bringen für gut ansehen möchten, denen wir benebenst mit Freundschaft wohl zugetan verbleiben...

Ad mandatum Caesaris
Walderode.

Архів мінїст. війни у Відни II|13. (оригін.).

530. Іван Хр. Фраґштайн до цїсаря Фердинанда III. Калїш, 26. лютого 1657.

Percipimus isthic, principem Transylvanum cum exercitu suo hostiliter iam fines Poloniae transgressum esse ideoque etiam

[1]) Яскульському.

supremum regni mar. Lubomirski Cracouiensem obsidionem solvisse, quatenus eidem mature obuiari possit. Existimatur etiam non mediocres dictae memorati principis resolutioni stimulos addidisse Wittembergium, Zamoscij adhuc demorantem, qui etiam ex occasione magnae illi ibidem concessae libertatis non solum hanc in otio illo suae captivitatis dicitur composuisse tragediam, verum etiam plurimos iam in eadem ciuitate et vicinia, nisi tandem animaduersum fuisset, corrupisse et ad partes suas pertraxisse; quemadmodum etiam non minus timendum, antememoratum principem Transylvaniae eadem arte et fundamento occultaque correspondentia hostilem istam contra regnum hocce resolutionem arripuisse. Чи Чарнєцкий, котрого з військом сюда призвали, піде против Ракоці, чи против Шведів, про се радять.

Що до ратифікації договору, то тепер се швидко піде з огляду на напад князя Ракоці.

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

531. Relation, was Ihre Mt. die Königin in Polen den 26. Februarii [1657] zu Tankoue Ihr. Röm. Kais. [Mt.] mündlich zu referieren mir gnädigst anbefohlen.

1. Der König in Polen haben den 7. Februarii den Generalwachtmeister Jaskolski an die Porten nach Konstantinopel geschickt, deme aber Ihre Mt. die Königin ein Duplikat, was etwa bei seiner Verrichtung noch zu erinnern, nachgeschickt.

2. So viel Ihre Mt. von dem Ragotzi und seinem Einfall in Polen wissen und Nachricht haben, soll selbiger zwischen Prsemischle und Sambor, ohnweit Reusisch-Lemberg, sich befinden, umb die Kosaken an sich zu ziehen; unterwegen, nit weit von Tschenstochau, hab erfahren, ob sollte er 12.000 Kosaken bereits bei sich haben; ob die Tartarn und die Moskowiter solches werden zugeben, darvon hat man noch keine Gewissheit.

3. Es haben hochged. Ihre Mt. selbsten dafür gehalten, dass der Kronmarschall Lubomierski die bloquada von Krakau aufgehoben und sich gegen Landskron gezogen.

4. Hochgedachte Ihre Mt. begehren für das erste in Namen des Königs und der Kron, dass Ihr. Kais. Mt. ihm, dem Ragotzi, aus ihren Reich halten wollten, entweder durch eine Diversion in sein Land zu fallen, oder dem Grafen von Hatzfeldt ein corpo zu geben, womit er sich mit dem Lubomierski konjungieren und insgesambt dem Siebenbürger den Weg nach Haus weisen täten,

welcher noch auf des Erzbischof von Nitra oder anderer Persuasionen sich ganz nit wird divertieren lassen.

5. .....Item haben sie mir von Paris noch zwei Schreiben, das eine von mons. de l' Ombre, das andere hab die Unterschrift nicht gesehen, [gezeigt], die melden, dass des Ragotzi sein Zug directe nit auf Polen angesehen, sondern allein die Poln zu schrecken, dass sie desto eher mit Schweden Frieden schliessen und recte in die Schlesien gehen sollen.

Zu welchem End bereits der Ragotzi ein summa Gelds von den Franzosen empfangen, stehet auch, dass das Geld von Frankreich den Schweden, nit Polen zu bekriegen, sondern Ihre Kais. Mt. Lande einzufallen, gegeben worden. Und damal hat der Ragotzi zugleich Hungarn infestieren sollen und die Franzosen zugleich zu Breisach über Rhein in das Reich gehen sollen.

Взагалї вказує на конечність підмоги з боку цїсаря Полякам, щоби вороги їх не присилували до некористного мира, який міг би бути небезпечний й для Нїмеччини.

. . . . . .

11. Und letztlichen begehren Ihre Mt. im Namen des Königs und der ganzen Kron Polen, dass Ihre Kais. Mt. den Ragotzi wollten divertieren, mit Schweden und Brandenburg wollen sie allein mit etwas Hilf gar leicht und wohl zurechtkommen.

Johann Heinrich Garnier.

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

532. С. Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 28 лютого 1657.

Bassa zu Ofen berichtet, es verlaute allda, wie Rakoczy mit 40.000 Mann und 30 Stück sich wider Polen moviert. Dahero habe man den Tschauschen, so die Ottomanische Porten nach Ofen und ferner zu Rakoczy geschickt, nicht allein nichts aufgehalten, sondern mit solchen Schreiben nach Siebenbürgen expediert, dass wann er, Rakoczy, sich aus seinem Land begeben oder im fremde Händel einmischen werde, die Grenz-Türken ihm immediate ins Land fallen sollen. Die Porten ist mit dem Fürsten in Siebenbürgen, wie ingleichen mit denen in der Walachei und Moldau übel zufrieden; von diesen beiden sind die Tschausen, so den 26. Jänner cum inhibitione abgeschickt worden, allbereit zurück kommen, beide Fürsten entschuldigen sich, dass sie dem in Siebenbürgen kein Mann zu Hilf geben, möchte vielleicht sein, dass jemand ohne ihr

Vorwissen um Geld sich werben lassen und Dienst angenommen. Gleich gestern ist ein Aga von Grenzen kommen, welcher berichtet, dass sich die Grenz Türken allbereit gefasst machen, in Siebenbürgen einzufallen, weilen Rakoczy wirklich aus dem Land gezogen und in den polnischen Krieg sich einmischt. Welches aber an E. K. Mt. Grenzen ein grossen Schrecken und Suspition verursacht, liesse derowegen sowohl den Gross-Vezier, als andere, durch Panaioti representieren, ich hielte für notwendig E. K. Mt. zu sinzerieren, dass die Grenztürken nichts wider den Frieden tentieren, sondern aus Befehl der Ottomanichen Porten allein den Fürsten in Siebenbürgen strafen werden, welches alsbald beliebet, und hat mir der Gross-Vezier gestern abends durch Panaioti sagen lassen, ich solle E. K. Mt. geschwind schreiben und versichern, dass auf keine Weise an dero Grenzen was feindliches tentiert, sondern allein der Rakoczy ein wenig gestraft solle werden. E. K. Mt. sollten desgleichen tun und auch ihrerseits ihm ein Biss einlegen; man ist in Summa mit Rakoczy sehr übel zufrieden, ich fürchte es werden ihm auch die Tartaren einfallen.

Держ. архів у Відни, Turcica (оригін.).

533. Ів. Хр. Фраґштайн до цїсаря Фердинанда III. Ченстохова, 3. марта 1657

P. S. про соїм в Ченстохові.

Refertur huc, alios Ragotzianos notabili cum damno a civitate Sambor recedere coactos fuisse eorundemque 1500 a Polonico tribuno Schömberg, qui eosdem prope Przemisliam cum septem signis suorum aggressus est, interfecto ipsius Ragotziani generalis fratre, ad internetionem caesos esse... Interea autem vicegeneralis regni Landskoronski nuper e vivis discessit.

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

534. Нанї до сіньорії. Відень, 3. марта 1657.

Appunto anco in questi ultimi giorni ha il Transilvado publicato una protesta, con la quale dichiara falsa e mentisce un aggionta fatta da Polacchi a certa sua lettera intercetta, nella quale pareva, che tendesse a portare le armi contro questa casa, verso la quale dice in contrario professare devotione e amicitia costante.

I Polacchi hanno dissegno, che il Cerneschi s' unischi con l' essercito di Lithuania e così ridotti tutti in un corpo opporsi a progressi del Transilvano. L' armi di questo s' avanzano nella

Russia, havendo preso Sambor e Stri, et la vanguardia trappassato Leopoli si trovava a Primislin. Il cancelliere d' Ongheria, espeditogli dall' Imperatore, s' è abboccato col G. Maresciale a 20 del pass., riportando da lui generali concetti, e continuava il camino verso il Prencipe stesso. Li Cosacchi non sono per anco alli Transilvani congionti et si fa ogn' opera, per divertire l' effetto.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

535. Кримський хан Мехмет Ґірей до Петра Потоцкого, брацлавського воєводи. Акчисарай, 4. марта [1657],

Титули... Wzielismy te wiadomosc, yz Węgierskie xiąze w ziemie Polskie chce ysc z woyskiem swoim y tam koronę chcze wydzierać z rąk waszych. Co y Cesarzowi Tureckiemu, to iest Vnkiarowi, o tym oznaymilismy, owi o tym usłyszawszy, zafrasowali się. Zarazem tedy w iego ziemie woyska pobliszsze od Węgier wysyłaią, to iest Vrumeli, Budin, Bosniaki, Tamisfar; te wszystkie woyska wychodzą, przydano ych nam, bo y tesz osobą Naszą ze wszystkiemi Ordami Naszemi miesiąca Marca dwanastego dnia wychodzimy, tamze z Tureckim woyskiem nam przydanym zładziwszy się, iego ziemie chcemy ogniem y siablą pustoszyc. Krolowi JM-sci, Bratu naszemu, Hetmanom, Senatorom niektorym listy posyłamy przez naszego człeka, oznaymuiąc ym o wychodach Naszych. Temusz naszemu Posłancowi przydaycie z kilku ludzi, aby on tym prendzej tam dosć mogł, tylko sie tesz y ych Mosc niechay staraią, aby Polskie woyska garneliscie ku Kamiencu, albo Lwowu. Bog nam zdrowia vzyczywszy, zaden nieprzyiaciel nie iest mocny, ktory by chciał Korone Polską odbierac, gdysz my sie zdobendziemy na tak siła posiłkow, onych znosic. Tylko tesz y wy przyłoscie pracy w tym, abyscie pisali iako do JM-sci Brata Naszego, takze y innych Senatorow, oznaymuiąc ym o wychodzie Naszym, gdyzesmy iusz prawie na konie wsiedli, tilko tesz y oni niechay gotowemi bendą. Takze oznaymicie nam o JM-sci Bratu Naszym, gdzie sie obraca, y Hetmanach, Woiewodach y inszych Senatorach, y o tym nas wiadomym vczyncie, Krol JM-sc Brat Nasz iak sie obchodzi z Szwedem, takze y Moskwą, takze w Kamiencu v Was co za wiadomosci są, naprzykład Xiąze Węgierskie, vsłyszawszy o takich naszych wielkych potegach, ci sie nazad nie powroci, Kozakow iak wiele tysięcy iest, y gdzie stoią, y iakie tesz wesli pacta z Wegrzynem, albo y z kim inszym. Przetosz oznaymicie nam o tym wszystkim przez iednego naszego powracaiącego z Kamienca do nas y o to

się staraycie, abyscie sie z nami często znosili przez posłancow. Nie bierzcie tego przed sie, aby sie iaka krzywda miała stac posłancowi waszemu do nas idącemu, nie bendzie tego, do nas kto idzie w sprawach iakich, nie iest tak moczny woiewoda wołoski, aby go miał przetrzymac, abo iemu iakie przeszkody będą, gdyzesmy zakazali surowie woiewodzie Wołoskiemu; strony Posłancow stamtąd się nic nie frasujcie.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. снош. съ Татар. св. 4. (перевід).

536. Кримський хан Мехмет Ґірей до Степана Керницїньского. Бакчисарай, 4. марта [1657].

Титули... Za powzięciem wiadomosci, yz pomisla xiąze Siedmiogrodzki Panstwom Waszym przykrzyc się, zarazem posłalismy do Vnkiara Tureckiego, oznaymuiąc mu o tym, yz się chce przykrzyc X. Siedmiogrodzki Krolowi Polskiemu, Bratu Naszemu, o czym się bardzo zafrasował Vnkiar IM-sc y posyłał do tegosz Węgrzyna, aby on tego zaniechał, ktory nato nic nie dba. Wołoszy y Multanom przykazał mawiac: Yno wy gdy dacie pomoczy Rakoczemu, tedy ia was sam bende znosił. Oni tak odpowiedzieli Vnkiarowi IM-sci: Gdy sie nasz ieden człek znaydzie miedzy Węgrami, tedy my winni zostaiemy. Y My takze do nich człeka posyłalismy, napominaiąc ich, tosz Nam odpowiedzieli, iako y Vnkiarowi IM-sci. Vnkiar IM-sc., porozumiawszy się z nami przesz Posłancow, przysyła woyska swoie z Rumeli, Bosniaki, Budin, Silistrey Pasze, Ianitzar y Relik Pasze. To wszystko do nas przydano, począwszy od Ederun az pod Biłogrod, te wszystkie strony, ktora bliska iest Węgrow. My takze osobą naszą wychodzimy ze wszystkiemi Ordami naszemi Miesiąca Marca 12 dnia, Wołochow y Multanow z sobą wezwawszy, takze y z temi woyskami Tureckiemi łączyc się będziemy. Romaszkiewicz prosił nas vstnie z rozkazania Krola JM-sci Brata Mego, abysmy posłali ze dwiescie ludzi. My nietilko woyska dla Korony Polski, ale y sami osobą naszą tosz czynic nie omieszkame y z ynszemi posiłkami nam przydanemi od Vnkiara JM-sci; y o tym nam raczcie oznaymic, co by się teraz v was działo y co za nowiny są, y w tym takze niemnieysze niechay bendzie staranie wasze, abyscie się z nami znosili po częstsze tych posłancow, gdysz to dobrze uczynicie na obiedwie strony. O naszym wychodzie pewnym wysłalismy do was iednego naszego człeka, oznaymuiąc wam, po tym nachodzie Romaszkiewicza wyslemy. Nasz wychod z woyskami naszymi czy-

niemy y z ynszemi posiłkami, wszystko dla was, iako przyiacioł naszych. Wy tesz takze zblizaycie się z woyskiem swoim ku Kamiencu.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Пол. снош. съ Татар. св. 4. (переві́д).

537. Із Хр. Фраґштайн до ці́саря Фердинанда III. Ченстохова, 7. марта 1657.

Interea princ. Transylvaniae diuiso in duas partes exercitu, cum una Cracouiam, urbem illam a commendante Suecico Würtzio in potestatem suam recepturus, recte tendit, cum altera contra exercitum Polonorum, quod iam Lublinium usque recessit. Hodie etiam rumor increbrescit, praedictum Transylvaniae principem praeter auxiliares Muldauorum et Valachorum copias 30.000 Kosacorum in exercitu suo numerare, quemadmodum etiam cum captiuorum concordat confessione. Et licet praedictus numerus omnibus pro nunc haud credibilis videatur, timendum tamen est, (quiscunque eorundem sit numerus), ne gentes istae barbarae et indisciplinatae, in tanta existentes propinquitate, uiciniae Silesiae confinia incursionibus infestent. Supremus regni Mareschallus Lubomirskij defuncti inferioris campi ducis Landskoronsky locum adeptus, proxime hinc ad exercitum discedit, quem protinus cum suis sequitur Czarnetzki, qui ob praetensionem eiusdem officii una starostia placatus, novo et in hoc regno antehac inusitato officij genere, locum tenentis scilicet utriusque generalis, decoratur. E contra Rex Sueciae Thorunium appullisse dicitur, coniunctionem probabiliter suarum copiarum cum Transylvanicis, nisi Lythvani impedient, tentaturus.

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

538. Ґр. Мельхіор Гацфельд до ці́саря Фердинанда III. Отмахав, 10. марта 1657.

Про посилку до польської королеви полковника барона Ґарніє, котрий вчера вечером вернув сюда з Ченстохови. Польський король домагає ся через свого посла підмоги против князя Ракоці. Nun ist mir, wie gemeldet, von oberwähnter königl. polnischer Ratifikation, oder dero H. Abgesandten Verrichtung nicht wissend, dabei auch unbekannt, ob [ich] mit einigen E. Kais. Mt. Volk, auch mit wieviel, zu ihnen deren Polen stossen, oder ob sonsten gegen den Ragotzi etwas feindseliges vornehmen solle,

ausser, dass E. Kais. Mt. hiebevor unterschiedlich befohlen, hiesige Länder contra quoscunque zu defendieren, welches ich gegen die Räuber und eigentätige invasores, nicht aber gegen solche potentes exercitus, dagegen E. Kais. Mt. hierinnige Völker allein nicht zu opponieren seindt, verstehen müssen, dahero E. Kais. Mt. ich alleruntertänigst bitte, dieselbe geruhen mir zu befehlen, wie weit in dieser Sache gehen und mich verhalten solle.

Meines einfältigen, jedoch unvorgreiflichen Ermessens wäre hauptsächlich zu konsiderieren, dass die Polen, wann E. Kais. Mt. selbige gar hilflos lassen, den Ragotzi nicht allein sicher passieren lassen, sondern auch die Konjunktion mit Schweden und Brandenburg nicht verwehren, auch, weil sie bereits verdorben, leichtlich dahin zu persuadieren sein werden, mitsambt denen Schweden und Ragotzi E. Kais. Mt. Erbländer zu invadieren, allwohin die Franzosen principaliter kollimieren, auch diese Verrichtung, sowohl bei dem Ragotzi, als deren Schwedischen langwierig gesucht und bei beiden mit barem Geld erkauft haben. Auf welchen Fall E. Kais. Mt. schwer fallen würde, mit ihren Völkern allein diesen Feind zu wehren, welches gleichwohl auf diese Weise coniunctim mit denen Polaken leichter und raisonabler getan werden kann. Zu deme, wenn durch die Gnade Gottes dieser Feind rebattiert, werden alle E. Kais. Mt. übrige Feinde verhoffentlich sich ferners nichts unterfangen dürfen, sondern, wenn dieses mit einer promptitudine vorgenommen werden sollte, es würde auch der Türke selbst, der seine Anschläge so bald noch nicht zu Werk richten kann, vornehmlich aber die Franzosen, ihre gefährlichen desseigni verändern müssen.

Wenn aber E. Kais. Mt. diese Widerwärtigkeit alle zusammen wären und ad maturitatem ihnen auf den Hals kommen lassen sollten, so ist in Wahrheit leicht zu gedenken, was dieses für ein Ende nehmen möchte; anietzo aber haben E. Kais. Mt. meines Dafürhaltens die erwünschte Gelegenheit, aller ihrer Feinde diseigni auf einen Streich zu zerbrechen, zugleich allen ihren Alliierten beständig und ohne dero Gefahr zu helfen, es kann auch niemand dieses in capriosos sensus ausdeuten, zumal dieser Ragozi ein türkischer Vasall, deme E. Kais. Mt. niemals zu trauen haben, auch der Türken Vorlaufer ist, qui sine dubio sein des Türken halber iam fecit, quod minatur; wenn dieses hier wohl gerichtet ist, wird Italien potenter sukkurriert etc...

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

539. Relatio, was ich bei dem König und der Königin in Polen aus Befehl des Feldmarschalls Gf. Hatzfeld angebracht und dieselbe mir hinwiederum auszurichten anbefohlen. 10. марта 1657.

... 3. Король просить о офіцера піхоти, котрий мігби обняти команду Ченстохови.

... 6. Подає до відома, що Ракоці звабив Козаків вістию, що Поляки хочуть його проголосити королем, і що прийшло йому 20.000 Козаків на підмогу. Питає, чому нема вістки, що Ракоці відповів послови цїсаря.

7· Звертає увагу цїсаря, що сама Польща не дасть ворогам ради, angesehens sie teils ihr Fussvolk und Artillerie wegen eingefallenen bösen Volkes zu Danzig verlassen müssen, so ist auch teils Fussvolk in die Festungen verteilt, welches nicht zu Welt gebracht werden kann; тому просять, sine ulla interposita mora armada von 12.000 bis 15.000 Mann neben zuhöriger artilleria und Generalspersonen zum Sukkurs schicken, da sie alsdann mit denselben in Person sammt ihren Völkern dem Ragotzi entgegen gehen wollten. Також булоби добре, коли би цїсарське військо через Угорщину напало Семигород.

Коли би цїсар не дав підмоги, Польща буде мусїла заключити мир зі Шведами, котрий їй перед кількома днями жертвували. Тому король домагає ся швидкої і рішучої відповіди. Ioh. Adam Garnier.

Держ. архів у Відни. Polonica (оригін.).

540. Ґр. Мельх. Гацфельд до цїсаря Фердинанда III. 10. марта 1657.

Gleich nach Schliessung dieses kommt von I. Mt. König in Polen ein Trompeter, welcher mir beigelegtes Schreiben überbracht, woraus E. Kais. Mt. zu ersehen haben, was I. Mt. der König in Polen mir zumuten tut. Nun habe ich unlängsten den Obristen Frh. v. Garnier meistens darum zu E. Kais. Mt. abgeschicket, damit von derselben ich allergnädigste Resolution bekommen möchte, wessen mich auf Ihr. Kön. Mt. dergleichen Begehren zu verhalten hätte, gleich darauf auch den 10 dieses ebenmässig deshalben seinen Bruder, den Obristen Wachtmeister Frh. v. Garnier, zu E. Kais. Mt. per posta geschickt — просить конче о інструкції і розкази.

В прилозї: Лист польського короля до Гацфельда.

Ioh. Casimirus rex Poloniae etc.

Illustris Comes, grate nobis dilecte. Probe perspectum habet Ill-tas Vestra fraternam M-tis Caes-ae manum, ideo hucusque promissis iam a suppetiis suspensam fuisse, quia constitutorum per legatos nostros cum S. M-te confirmatio a Nobis expectabatur. Hanc quia his diebus per expressum Nostrum transmisimus nuncium, nullum quoque superest dubium, quin et illa e vestigio sint subsecuturae. Ut autem necessitati ac desiderio nostro debitum apportent fructum, Ill. V-ram petimus, ut cohortes illas, quas hunc ad effectum promptas tenet, tempestive ad Regni nostri, (et praesertim istum locum versus), id est Czenstochoviam, admoveat confinia et in casu necessitatis etiam iussis nostris obedire iubeat; nam quod si, ut ex submontanis ad nos perfertur oris, Ragozius Cracouiam pervenerit, priusquam vires nostras per hyberna dispensus collegerimus, aliud, quam in accordata S. Caes. M-tis assistentia, nullum nobis superest praesidium, et si in tempore non adfuerit, damnum irreparabile nostris adferet rebus....

Dabantur Czenstochoviae 10. Martij 1657.

Joh. Casimirus.

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

541. Нанї до сіньорії. Відень, 10. марта 1657.

Doppo che le genti Polacchi, che tenevano con alcuni posti quasi blocata Cracovia, per timore del Transilvano si sono allargate, il Wirtz l' ha proveduta copiosamente de viveri e de foraggi, obligando tutti villaggi all' intorno sotto pena del fuoco, a introdurvene in molt' abbondanza. Così con la sola mossa ha il Transilvano ottenuto l' intento, di soccorrere la piazza. Є дві вісти — одна що військо маршалка опустило його, підозріваючи, що веде їх на поміч князеви Ракоці, друга, що віддїл польський розбив 2.000 кінноти князя.

Il più certo è, ch' il Transilvano non havesse ancora oltre passato Primislavia, restando però incerto il motivo di questo ritardo. Alcuno de nobili di quel contorno s' era dato sotto la sua protettione et qualche numero de Cosachi, ma non per anco il grosso, se gl' era congionto. Et perchè molto si preme da Polacchi per divertire il Chmelnitzki da quela unione, egli a doglianze di quei deputati ha risposto, non saper, che de suoi s' habbi alcuno

unito col Transilvano, e che, s' è sequito, è senza suo consenso e saputa. Але тому не вірять.

Держ. архів у Відни. Poloniса, (оригін).

542. Ів. Хр. Фраґштайн до цїсаря Фердинанда III. Ченстохова, 13. марта 1657.

Similiter hodie ad exercitum, qui sub Sendomiria readunatur, hinc se confert supremus regni mareschallus, nunc simul post obitum Landskoronskij, vice generalis regni, quem Czarnetzius, qui sub oppido Graboff, 4 Calisio milliaribus, copias suas congregat, prope diem sequi debet. Ad exercitum autem generalis Lythvaniae Sappia universa Masouiae et Podlachiae nobilitas accedere debetur et, cum inter praedictum generalem Sappiam et vice-generalem Lythvaniae Gonsieuski diffidentiae quaepiam aduertantur, ad easdem tempestive sopiendas tres commissarii, nominatus scilicet Wilnensis, Supremus regni secretarius et referendarius Lythvaniae, a Ser-mo rege eo destinati sunt. Interea Ragozius adhuc Cracoviam versus, in quantum moderna itinerum constitutio permittit, cum omnibus suis copiis properat et nuper 15 tantum inde milliaribus, flamma ferroque plurima oppida et pagos devastans, iam abfuisse perhibetur. Praesidiarij vero Cracovienses, expilata totaliter urbe, arce templisque omnibus convastatis, ad abeundum in procinctu esse dicuntur. Ex Prussia perfertur, quemadmodum etiam ex interceptis patet litteris, exercitum Suecicum ad Thorunium readunari, praesente etiam ibidem ipso rege Sueciae, Brandeburgicum vero Lythvanis invigilare.

Держ. архів у Відни, Poloniса (оригін.).

543. Нанї до сіньорії. Відень, 17. марта 1657.

Король Казимир приїхав до Ченстохови і там зробив нараду 24-го; потверджено договор з Австрією, вислано сюда вел. скарбника, а тепер радять над иньшими справами. Там був і маршалок і йому дано титул ґенералїссіма. Король в клопотї, де подїти ся; — радять післати королеву за границю, а самому прилучити ся до армії.

Прийшов лист від епископа Найтри з 24. Quant' al negotio, il Transilvano ha versato seco in apparente rispetto verso gl' offitii del Imperatore, ma in effetto si può dir su le burle, che si trova tant oltre impegnato in Polonia, che non vede più la strada di retirarsi; che il grosso de Cosacchi, c' ha seco, non lo lasciano

più in libertà, perchè potrebbe tagliarlo a pezzi con le sue genti, se s' accorgessero del pensiero d' abbandonarli; che se gl' offitii di S. M. gli fossero gionti così espressamente prima di uscire di Transilvania, haverebbe sospeso le mosse. Quant all' armi, scrive il vescovo, che possi haver seco de suoi proprii circa 30.000 soldati della qualità, che porta il paese, ch' il corpo de Cosacchi, che se gli è unito sotto un proprio Generale, si dichi di 20.000, ma non afferma egli, che tanti possino essere, gente per l' habito e per l' apparenza meschina, ma che suol essere di gran riuscita nell' armi, tumultuarii et inquieti a segno, che ogni giorno per gl' allogi, o per altro si correrischino, che venghino alle mani con Transilvani, circa poi a progressi dell' armi tentata dal Ragotzi Leqpoli e trovata qualche diffesa non ha voluto impegnarsi e lasciate da parte Premisliavia e Lanzuta, munite dal G. Maresciale, tendeva verso Cracovia, senz ostacolo di qual sia resistenza.

Шведський король спішить, щоби подати руку Ракоцієви. Di qua si sollecitano i Polacchi ad unire insieme le forze, occupare qualche posto, che la congiontione impedischi, e dare un colpo al Transilvano prima, che lo rinforzino li Svedesi.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

544. Лист одного конфідента з Польщі до Лїзолї. 19. марта 1657.

... Au nom de Dieu, si vous aymez le salut de nostre maistre, faittes, que l' on se haste, d'engager ces gens isy de quel facon que ce soit, le temps court contre vous, plus que vous ne croyès, je ne vous dis pas tout cecy sans cause, le Roy m'en parla hier plus de deux heures, la larme a l' oeil, je voudrois bien, me pouvoir expliquer davantage, mais il m' est defendu, hastes vous au nom de Dieu, au moins pour ce peu, que vous aues promis...

Сей лист передав Лїзоля Аверсперґови 29. марта, налягаючи зі свого боку на поспіх.

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

545. Цїсар Фердинанд III. до ґр. Гацфельда. Відень, 24. марта 1657.

Aus dem Schreiben von 10/III. haben wir vernommen, dass der König in Polen von dir begehrt, einig Volk mit dir zu konjungieren und sich auf die unlängst zu Wien abgehandlete negotia beziehen. Nun ist gleich dahier der polnische Internuntius

angelangt und wir sind im Begriff sich darüber zu entschliessen und dir sodann unsere Resolution zukommen lassen. Nachdem aber in dem polnische Vergleich enthalten, dass von unseren Kriegsvölkern 4000 Mann zu Fuss abgesandt und in polnische Dienste unter selbige Fahnen überlassen, auch darob gehalten werden solle, dass solche Mannschaft willig und gerne in Polens Dienste sich begebe, also wollen wir bei diesem Kurier von dir vernehmen, wie solche Überlassung am füglichsten einzurichten sein möchte und alle Ungelegenheiten und Diffikultäten vorgesehen und verhütet werden mögen. Sonsten ist in gedachten Vertrag begriffen, dass des Königs zu Polen und selbiges Königreich in unsern Landen die Freiwilligen um ihr Geld werben und fortführen mögen, solcher Gesalt aber, dass weder gedachte von uns zu bedeuten und abgedankte Mannschaft, noch auch die, welche sich noch darüber werben werden, ausserhalb der polnischen und preussischen Grenzen wider des Königs zu Schweden und Churfürsten zu Brandenburg sich in Kriegsdiensten gebrauchen lassen sollen. Weiter wird dem König bewilligt, Gewehr und Kriegsmunition in unseren Landen zu kaufen und abführen zu können.

Архів міністр. війни у Відни III/10. (оригін.).

546. Нанї до сіньорії. Відень, 24. марта 1657.

Ракоці вже лише 25 миль від Кракова. Era entrato in Jaroslavia, come città aperta, senza contrasto e v' era anche partito. Si dice, ch' vedendo rafreddare le speranze, che nel Gr. Maresciale teneva, gl' habbi abbruggiato più di 70 villaggi. Li Cosacchi sempre più s' ingrossavano seco et pareva, che dividesse le forze, una parte spingendone verso, dove intendeva unirsi qualche numero de Polacchi, e con l' altra continuando verso Cracovia la marchia.

Держ. архів у Відни, Disp. di Germ. (оригін.).

547. Gutachten der deputierten Räte. Відень, 24. марта 1657.

Lectum in cons. secreto die Lunae 26. Martii praesentibus: Ser-mo Archid. Leop[oldo] Wilh[elmo], Princ. ab Auersperg, C. Curtio, Com. v. Ötingen. — Walderode.

1. Die Ratifikation des Vertrages von poln[ischer] Seite ist mangelhaft, weil nur senatores, nicht aber ordines et proceres regni erwähnt, — aber deshalb soll man den Polen keine Schwierigkeiten machen.

2. Was die Exekution dessen, was verglichen und konfirmiert, anlangt, wenn man praecise in denen terminis, wie der Buchstaben der Konvention mit sich bringt, konsistieren will, so gehört dieser Punkt vor Hofkriegsrat. Da aber der polnische König durch Cieciszewski und Lisola sagt, dass ihm und der Kron mit einem so geringen Sukkurs und auf die Weise, wie verglichen, nicht geholfen und um einen ergiebigeren Sukkurs bittet, zu solchem Ende auch den Miaskowski ad ulterius tractanda vorangeschickt, dem bald — nach dem Berichte Fragsteins — auch Thesaurarius regni folgen soll, so kommt noch die Frage, ob und welcher Gestalt einige Vermehrung der obbemeldeter Hilfe zu exequieren sein möchte. Die Räte machen den Kaiser aufmerksam, dass er den gegenwärtigen Wirren und Kriege nicht entgehen könne, sondern mit eingezogen werden müsse. Deshalb ist es besser, sich beizeiten vorzusehen, als zu erwarten, wann es dem Gegenteil gelegen sein werde. Die Räte meinen, dass die Sekurität der kaiserlichen Lande mit dem statu des Königs und Kron Polen also interessiert, dass selbiges Königreich ganz, oder zum Teil, auf einigen der Kriegenden Teil, zumalen Schweden, Brandenburg und Ragotzi, ohne höchste Gefahr des Kaisers und der Erblanden, und sonderlich der Religion, nicht wohl kommen könne. Und weile selbige Kron jetzt sich in extremo periculo und solchem Stande befindet, dass, wenn ihr nicht mit einer proportionierten Hilfe, und zwar alsobald, unter die Arme solle gegriffen werden, nichts anderes zu erwarten, als dass sie einem, oder dem anderen zuteil werden, oder sich ergeben werden müssen; so stehet nicht weniger dem Kais. Erbreich eigene Sekurität auf der aüssersten Gefahr und, da man sich mitsambt der Kron Polen retten und in Sicherheit setzen will, keine Zeit mehr zu verlieren, zumal Polen darum so inständig bittet und die societas belli von Dänemark offeriert wird und dieselbe verlangt. So meinen die Räte, dass die Hilfe wo möglich bis auf ein Korps vermehrt und dann unter eigenen kaiserlichen Standarden und Direktion geführt und unterhalten werde. Darüber soll sich der Kaiser noch mit dem Hofkriegsrat verständigen. Gleichzeitig wäre mit Dänemark und Moskau ein Bündnis zu schliessen, mit einigen katholischen Kur- und Fürsten der Reichs, vor allem mit Spanien, zu kommunizieren.

Und weil keine Zeit zu verlieren, so würde der offerierte weitere Traktat mit dem Miaskowski alsobald anzutreten und zuvorderist, worinnen sein Suchen bestehe und was er hingegen zu offerieren, zu vernehmen und darüber ferner Deliberation anzu-

stellen sein, damit mit dem erwartenden Abgesandten bei seiner Ankunft um so viel schneller alles möge geschlossen werden.

Держ. архів у Відни, Poloniса, (концепт).

548. Семен Ренїґер до цїсаря Фердинанда III. Царгород, 25. марта 1657.

Jüngst habe ich berichtet, wie die Grenz-Türken in Siebenbürgen einfallen sollen. Seithero hat der Gross-Vesier sich verlauten lassen, dass der Tatar-Han eben dies ein Befehl. So habe ich diese Tage des Fürsten in Moldau Brief gesehen, dass von Tartar Han ein Kurier mit Schreiben an Rakoczy und Fürsten in Walachei bei ihm ankommen, worinnen ihnen allen dreien anbefohlen wird, dass sie sich in das polnische Wesen nicht einmischen sollen, widrigenfalls er sie heimsuchen und strafen wolle. Der Kurier sei alsbald zu Rakoczy, welcher mit seinen Völkern an der polnischen Grenze hält, expediert, er werde aber nicht parieren und ehe allda krepieren, ehe er sich zurück begibt. Der Tatar Han hat der Ottomanische Porten mit den Siebenbürgen, Walachei und Moldau Sachen, als wann diese 3 Fürsten etwa künftig ganz abtrünnig möchten werden, eine ziemliche gelosia gemacht; es ermangelt nicht an scharfen Inhibitionen und Bedrohungen, massen dann die armen Leute in der Moldau aus Furcht eines Einfalls in die Berge geflohen. Ракоці не дасть ся затрашити, бо ізза зимна погинуло Татарам богато коний, без котрих вони нїчо не можуть, die Türken werden sich auch bedenken, ehe sie an Siebenbürgen was feindliches tentieren. Eine Person, welche Rakoczy vor seinem Aufbruch zum Bassa von Ofen nach Griechisch-Weissenburg geschickt, ist per posta allhero gebracht und beim Agenten über 14 Tage in der Verwahrung gehalten, auch examiniert worden, nun schickt man diesen Menschen wiederum per posta zurück nach Ofen, von danen er nach Siebenbürgen entlassen soll werden.

Передвчера казав менї семигородський аґент, dass ein Siebenbürger und Schwedischer Abgesandter allhero kommen werden, die Porten zu sinzerieren, dass wider derselben nichts feindliches obhanden, der polnische Feldmarschall und andere vornehmen Polen sollen sich dem Rakoczy ergeben haben.

Держ. архів у Відни, Turcica, (оригін.).

549. Два протоколи нарад цїсарської надворної ради під проводом Леопольда в справах польських, чи дати

лише 4000 піхоти, чи побільшити поміч до числа, якого Поляки вимагають.

В тій самій справі: Gutachten des Reichsvizekanzlers. Він радить:

1. Exercitus iustus, minimum 10.000 vel 12.000, in Silesia statuendus et bellum ostentandum.

Negotium extrahendum ad tres menses, intra quos alia 10.000 in supplementum colligantur, ita, ut si sinistri quid succedat, vel Ragozius tactet aliquid in Hungaria, habeamus, quo nos defendamus.

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

550. Замітка на відворотній стороні власноручного листу кн. Аверсперґа. 30. марта 1657.

NB. Hodie 30. Martii a. 1657 hora 2. postmeridiana facta fuit commutatio hinc inde ratificationum super conuentione Caesarean — Polonica de 1. Decemb. a. 1656, praesentibus:

Auersperg,
Ötingen,
Walderode.

Ex parte Polonica:
D. Miaskowski,
P. Ciszewski, Soc. Ies.
Prouincialis Lithuaniae.

Держ. архів у Відни, Polonica.

551. Ґр. Гацфельд до Леопольда I. 2. цьвітня 1657.

Was die Abtretung von 4000 Fussvolk anbelangt, da weiss ich fürs erste nicht, ob man ihnen diese 4000 Mann allein aus Schlesien folgen lassen solle. In welchem Fall besorg ich mich, dass die Polen mit Werbung wenig erhalten werden, weilen allhier im Land das Volk denen selben nicht wohl geneigt ist. Also wann die Knechte von ihren Officieren erlassen und abgedankt, dieselbe nicht bei den Polen, sondern anderwärtig Dienst annehmen möchten, wodurch dann die Polen keinen Nutzen, Ihr. Kais. Mt. aber das schöne Volk und angewandte Unkosten verlieren werden. Wäre also meine Meinung, da Euer Mt. den Polen solche Hilfe versprochen, sie brauchten kein andere Manier, als wie mit der italienischen Werbung bis daher beschehen. Dann, wie Euere Kais. Mt. wissen, dass die Polaken die Landsknechte nicht zu gebrauchen können, wie sie dann all die vorige, so sie häufig vor und nach gehabt, ohne Nutzen liederlich verloren und ihren Feinden zur Schlachtbank übergeben, halte ich auf das, dass wenigstens die Offiziere

dabei bleiben, die sie gubernieren. Впрочім покликує ся на переданий цїсареви меморіял, яким чином можна би Польщі помогти, не випускаючи війска з рук. Думає, що найлїпше віддати провід над помічним віддїлом власному начальникови.

Архів міністр. війни у Відни IV/I. (оригін.).

552. Заява тайної ради про посольство Морштина, 6. цьвітня 1657.

Морштин. высказавши кондолєнцію по причинї смерти Фердинанда, просив о дозвіл, особисто поздоровити Лєопольда і виложити йому свою місію.

Interrogatus post haec ab Exc. D. C. Curtio, quomodo habent Ser. Rex et Regina Poloniae et ubi ac quanti sunt exercitus, item ubi versetur rex Sueciae ac princeps Transiluaniae, respondit D. Morstyn: Regem adhuc versari Czenstochouiae, reginam vero iam in Silesia. D. Lubomirskium habere ad 15.000 sub signis, Czarnetzkium ad 10.000; utrumque obviam ire Ragozio. Exercitum Lithvanicum etiam ad 15.000 ascendere, qui partem eius [. . . . .] concuncturus sit, partem oppositurus Brandenburgico. Rex Sueciae dicitur versari circa Torunium, cuius copiae cum parte copiarum Brandenburgicarum ascendent ad 14.000 vel 15.000, peditatu ipsum praevalere, cuius defectu suus rex laboret.

Вальдороде переказав все Лєопольдови, а той казав, щоби над сим застановила ся рада.

Рада рішила: Quandoquidem per conventionem pro d. Polonis 4.000 peditum fuerit promissum et haec conuentio etiam utrinque ratificata sit, res autem per decessum M-tis Caes. non fuerit mutata, idcirco standum promissis, si fieri possit, consultandum S. Dominis Consiliariis bellicis, an non modo concedi id auxilium, sed continuari etiam ac sustentari possit, stante, quod succursus in Italiam missi et mittendus etiam continuari debent.

Держ. архів у Відни, Polonica, (концепт).

553. Гацфельд до Лєопольда I. Отмахав. 6. цьвітня 1657.

Diese Nacht habe ich den Brief vom polnischen König erhalten, daraus zu sehen, dass endlich die Polaken zu lange gewartet, und nunmehr die Schweden mit dem Rakoczy sich konjungiert, also in der Sachen dergestalt kontrovertiert, dass, was man zuvor wohl vornehmen können, nunmehr so leicht nicht zu tun sein wird. Ich halte dafür, Ragotzi werde sein Fussvolk, so dem Bericht

nach auf 4.000 Mann sein soll, mit den Schweden conjungieren, desgleichen wird der schwedische Kommendant, der in Krakau bisdahero gewesen, welches bei 2.000 Mann zu Fuss und etliche 100 Reiter sein sollen, auch zu dem König in Schweden stossen, also wird er mit seinen bei sich habenden zu Fuss, so in 6.000 Mann ist, darbei zu dieser Hauptaktion der Churfürst v. Brandenburg etwas kontribuiert haben, dürfte ein corpo von 12.000 Mann zu Fuss formieren können, an Reitern kann es ihme bei Ragotzi nicht abgehen; allhier, wann ich alles, was aus Böhmen, Mähren und hier aufs meiste zusammenbringen kann, ist 5.000 zu Fuss und 4.000 zu Ross; darauf beruhet E. Kais. Mt. Landen und Leute, wann an 3—4 Tag zuvor den Polaken hätte eine Hilfe geschehen können, so sollte es mit Gottes Hilfe zu diesen extremis nicht kommen sein. Dass diese Leute, Schweden und Ragotzi, gegen E. K. Mt. nichts gutes im Sinn haben müssen, macht mich glauben, dass sie zu dieser ihrer Konjunktion diese unbequeme Zeit darzugenommen, darzu der König in Schweden all sein Fortun hasardiert, dann er hat nichts anders glauben können, Ihr. Mt. würden Ihre Völker mit den Polaken konjungieren, so hätte vielleicht er, oder Ragotzi, oder der, den wir erst vornehmen wollen, grosse Gefahr gehabt; also hat er dieses zuvor hasardieren wollen, damit ihm hernach der Moskowiter, Dänemark, Polen, vielleicht auch wir auf einmal nicht über den Hals kommen. Gelinge ihnen aber dieser Streich, so wäre er auf einmal allen gewachsen und dürfte nunmehr nach vollbrachter Konjunktion nicht länger bei den Schweden bleiben, sondern könnte nach Haus ziehen, von danen er mit Sorgen ausgezogen... Dass E. Kais. Mt. das übrige Volk nach Italien schicken, hat er allein erwartet, auch selber leicht zu erfahren gehabt. Vor 3 Tagen sind etliche Offiziere durch Militsch eilends geritten, welche die, da auf der Wacht gewesen, passieren lassen, weilen sie sich für schwedische Gesandte an E. Kais. Mt. aus- und grosse Eile vorgeben, auch nach Breslau sich gewendet; wo sie weiter hinkomen, hab ich noch nicht vernommen, hab sie für Kundschafter gehalten, bin aber zu spät gewahr worden.

Архів міністр. війни у Відни IV/3. (оригін.).

554. Іван Хр. Фрагштайн до Леопольда I. Данків, 17. цьвітня 1657.

Caeterum his iam diebus aliquot rumor percrebrescit Polonos, ad oppidum Nowemiasto millia aliquot Rakotzianorum, apud quos

et suecicus cracouiensis commendans Würtzius, (et ipse laesus), fuisse perhibetur, cecidisse; але то непевне, бо нема від війска звістки. Spargebatur etiam, ob incursiones Tartarorum Ragotzium una cum Kosacis denuo recedere exiguamque insuper dictum Principem inter Regemque Sueciae uersari confidentiam, — але й се непевне. Imo e contrario heri huc perlatum est, Suecos arcem Pintzoff, Sendomiriam inter et Cracouiam ad ripam Visťulae sitam, per deditionem in potestatam suam redegisse, inventa ibidem notabili commeatus munitionisque prouisione. Радзївіл старає ся відзискати ласку короля.

Держ. архів у Відни, Russica, (оригін.).

555. Юрій II. Ракоці до Юр. Любомірского. Краснік, 23. цьвітня 1657.

Illustrissime Domine, Amice obseruandissime! Acceptis Ill-mae D-nis V-rae literis gratulati sumus, eam non amici affectus tantum, sed qualium in serenissimam rempublicam Polonam meritorum nostrorum fecisse mentionem, et certe in eam iam pridem fuimus animati, ut nullam ei seruiendi occasionem nobis e manibus elabi pateremur. Neque est, quod Ill-ma D. V-ra armorum nostrorum propositum, (quod non nisi ad eam pacificandam pristinoque statui restituendam literis Nostris universalibus iam antea testati sumus), aliorum maleuolorum exemplo sinistre interpretandum putet, innoxia illa et nonnisi luculentis procerum regni oblationibus ad salutem publicam fuere euocata. Sed postquam ipsorummet, qui illorum authores existere, non sinistris modo interpretationibus, sed malignis, ac famae nominique nostro, (quod vita ipsa charius habemus), iniuriosis criminationibus vulgatis publice literis traducta fuerunt, haud mirum cuiquam videri debet, si pro hoste deputati, promulgati tractatique hostile aliquid a nobis factum fuerit. Nihilominus tamen post factam nuper cum Ser-mo Sueciae rege armorum coniunctionem alieniori etiam num erga Ser-am rempublicam non ferimur animo, cum Ill. D. V-ram in societatem de ea conseruanda consiliorum nostrorum inscitare placuit, uti nunc etiam iterum atque iterum inuitamus. Nec debet ulterius in hocce nostris partibus accedendi consilio expediendo diutius Ill. D. V-ram inhaerere, cum et Ser-um Regem Casimirum Częstochouia in Silesiam et Imperatorem Romanorum, a quo spes unica, (quanquam incertissima nulloque plane fundamento innixa), subsidiorum auersendorum vulgabatur, 2-a praesentis, circa quartam horam matutinam e viuis

excessisse, pro re comperta Ill. D. V-rae scribere possimus. Blandientem fortunam uti hactenus diuina benedictione experti sumus, ita spem in Deo causaeque nostrae iustitia collocamus, eandem nos in posterum quoque experturos. Cui quo citius Ill. D. V-ra suam quoque iungere voluerit, rem quidem nobis pergratam, sibi certe utilissimam laudabilemque Ill. D. V-rae factura est. Idem de tradendis Ser. Regi Sueciae officialibus ipsius scribimus fidenter, quos si iure belli contra fidem datam omniumque gentium iura captiuos detineri fas fuit, cur non iura belli iustitiae fundamento innixa quandoque valeant non videmus. Quod reliquum est, syncera affectus nostri iam antea sibi perspecti contestatione Ill. D. V-rae offerimus et felicia quaeque ex animo ei precamur. Datum in castris nostris ad Krasnik positis, die 23. Apr. 1657. Ill. D. V-rae affinis beneuolus ad officia paratus G. Rakocy.

Держ. архів у Відни, Hungarica, (копія).

556. Відповідь Любомірского князеви Ракоці. Замость, 25. цьвітня 1657.

Aequitatem armorum Cel. V-rae nobis illatorum nollem ego examinare, iudicio orbis christiani eam relinquendo, ad cuius censuram cum facta principum pertineant, ita ea componere necesse habent, ne existimationis suae, cui ad seram posteritatem transmittendae desudant, iacturam patiantur, in meliorem certe partem eadem interpretandi quis modum reperiat, cum omnia hostilitatis plena videat. Vel ipsa enim cum capitalissimis nostris hostibus Cel. V-rae coniunctio quomodo nobis contrarium persuadeat, eam scilicet in commodum, non in detrimentum nostrum initam, aut ea durante spem aliquam redintegrandae amicitiae superesse. Quod oblationibus procerum regni Cel. V-ra euocata signa sua huc conuerterit, fuerint ne aliquorum in hoc diuersa studia, prout non suppono, ita ipsius Cel. V-rae appellando testimonium affirmare ausim, me eorum neque cum Cel. V-ra, neque cum aliquo quopiam vnquam conscium repertum fuisse, sed integerrimam semper regi meo, (prout et nunc constans est animus), seruasse fidem. Si vero illa ex parte Ser-mi Regis Nostri, domini mei Clementissimi, considerentur, eas nonnisi piissimas et optimae intentionis fuisse vnicuique patebit, quas si Cel. V-rae illo, quo proponebantur, modo sequi placuisset, non postremum certe iam pridem inter caeteros me quoque illarum sectatorem habuisset. Maleuolum itaque suggestionibus, vel ad unius momenti spatium exclusis, rem ad proprij iudicij calculum Cel. V-rae reuocet nobiscum initis, voti sui in

posteros etiam propagandi, trito praedecessoribus suis calde, compotem et securum fieri, armis in nos non sine ingratitudinis nota conuersis, haec eadem vota sua committere parum fidae societati et dubiae martis aleae, quam nobis propitiam, vel ipsa aequitas causae sibi polliceri iubet, praesertim in spem certorum praeter alia ex imperatrice domo subsidiorum erectis. Qui ipse licet fatis sic volentibus, (prout mihi ante septem dies constitit), e viuis excesserit, non tamen solida inclitae domus huius consilia ideo emori possunt, quae ad sedandos ex hac morte in Germania motus coniunctionem hanc nostram magno usui futuram certo certius sibi polliceretur. De officialium Sueticorum detentione cum Cel. V-ram sinistre informatam comperiam, eidem insinuandum duxi, transactionem illam Varsauiensem, ultima necessitate Suecis impositam, non omnium ordinum consensu firmatam, quin imo ordine equestri inuito et reclamante, (vel ipsorum Suecorum testimonio), factam, effectum sortiri non potuisse, exindeque iura gentium, quorum scrupulosa obseruantia nobis mala praesentia inuexit, minime violata esse; quispiam merito conqueri poterit, nec eorum eliberationem nonnisi praeuio S. R. M-tis, (quem intra fines regni esse Cel. V-ra certo sibi persuadeat), et ordinum consensu fieri posse iudicabit, qua in re, salua mea in regem et patriam fide, operam quoque meam non defuturam polliceor. Caeterum officia mea Cel. V-rae quam diligentissime commendata esse cupio. Zamoscy d. 25. Aprilis a. D. 1657.

Держ. Архів у Відни. Hungarica. (копія).

557. Reine de Pologne à son ambassadeur à Vienne. 24. цьвітня 1567.

Лист з 18-го отримала. Ce que l' on vous promet ne me persuade pas, que l' on ait une veritable intention de nous secourir, et vous ne contredirez pas au jugement, que j' en fais, si vous faites réflexion à leur manière de traiter. Chacun parle de ce secours, les troupes s' augmentent en Silesie et le roi seul et vous, qui êtes son ambassadeur, n' en savez rien. Quelle personne dans le monde peut justifier cette façon de procéder? Mon opinion est, que cette cour là, qui est plus fine que nous autres, veut nous entretenir avec ces apparences et obliger le roi de Svède et l' electeur der Brandenbourg à entrer en traité, et en le concluant, ou perdant l' esperance de le conclure, nous faire quelque declaration, mais avec des conditions impossibles. L' excuse de ces retardements

sur le peu de santé du S. Roi de Hongrois et du Sg. Archiduc à la verite paraît une moquerie. Si votre commission était de passer seulment un office de compliment, la santé de ces princes serait necessaire pour leur permettre de vous recevoir, але ви маєте дїло з мінїстрами, а кожна днина провлоки може принести необчислену шкоду. Enfin, puisque ancun ministre n' a voulu se declarer à vous, il voudrait mieux, qu' aucun ne parlât du secours et qu' ils vous disent à l' oreille ce, qu' ils ont intention de faire. Pour conclusion, au milieu de cette espérance le peuple se perd, le roi à la frontière, les peuples perdent courage, on perd l' esperance d' être assisté, et si on ne l' est, chacun demeurera troublé et abbatu. L' armée de Lithuanie ne se joint pas à nous, espérant ce secours, la noblesse du Royaume diffère à se joindre jusqu' à ce, qu' elle le voie entrer, cepandant ces frontières se ruinent, le roi de Suède se fortifie dans les places et peut-être, que le Kminiesqui s' avancera.

Ne craignez pas, que j' entre en rien avec l' ambassadeur de France. La passion de la nation ne me domine pas. Si les Français m' avaient secourue, je les aimerais, mais étant amis des Suédois, je suis leur ennemie.

Інст. Осолїньских рукоп. ч. 2976. ст. 78—80. Теки Ст. Лукаша, (копія).

558. Іван Казимир до ґр. Гацфельда. Данків, 1. мая 1657.

Aus des Herrn Grafen vom 27. April abgelassenen vernehmen wir, was es für eine Beschaffenheit mit den Gefangenen allda habe. Wir referieren uns auf unser letztes desfalls ergangenes Schreiben und erachten nochmalen nötig, dass die Gefangenen, welche der H. Graf nicht nötig sein möchten, uns neben ihren Sachen mit unserm Kammerherrn Ballus nach destwegen verfügter Ordre überschickt werden; weilen wir auch vernehmen, dass der General Würtz wiederum nach Krakau, um von dannen etliche grobe Geschütze, damit Zamostie, an welchem Orte uns viel gelegen, zu beschiessen, abzuholen gegangen, also wäre hochnötig, nach dem mal wir nunmehr der vertrösteten Hilfe endlich Schluss überkommen, dass d. H. Graf, da wir nicht zweifeln, derselbe bereitere Order destwegen haben werde, etliche Kompagnien Reiter anhero eilig sendete, welche dem allbereit zur Attaquierung dahin kommandierten Starosta Babimoiski auf weitere allhier angenommene Anleitung zum Sukkurs gehen möchten, dann selbiger Würtz

über 2.000 oder 3.000 Mann nicht stark sein solle und wir verhoffen, dass mit gemeldeten Starosta und dem Würtz etwas allbereit wird vorgegangen sein, nur damit auf allen Fall der Starost sekundiert werde, dann wir ietzo keine Reiter dahin zu schicken haben, sondern anderswohin beordert, woran dann der Sache Notwendigkeit beschiehet.

Архіє мінїст. війни у Відни V/5. (оригін.).

559. Гацфельд до Леопольда I. Данків, 5. мая 1657.

Berichte geh., dass auf deroselben durch eigenen Kurier Befehl ich mich von Ottmochau alsbald zum König in Polen anhero nach Dankau begeben und allda heute früh um 9 Uhr angelangt. Ihr. Mt. haben mich um 3 Uhr NM. zu sich rufen lassen, dero ich sodann die mir gndst. überschriebene Punkta hinterbracht; und weilen sie dieselbe von mir schriftlich begehrt, bin dem nachgekommen. Ihr. Mt. haben mir zur Antwort gegeben, dass sie gedachte Punkta morgen mit ihren ministris überlegen und ihre darauf folgende Erklärung mir zustellen lassen wollten; wann nun Ihr. Mt. gleich ietzo einen eigenen Kurier nach Wien schicken tun, so habe vor diesmal E. Kön. Mt. solches bei denselben meiner untert. Schuldigkeit nach geh. berichen sollen. Sobalden nun hier expediert werde, will E. Kön. Mt. durch gn. deroselben Kurier von allem schleunigst Relation erstatten. Sonsten scheint aus bei hiesigem königl. Hof einkommenden Kundschaften, dass der König v. Schweden und Rakoczy der polnichen Armada nachgehe, welche sich aber von einem Ort zu dem andern retiriert und mit Fleiss ihn herumführt. Ich vermeine aber, dass der König in Schweden mit seiner Armada wiederum nach Preussen und Ragotzi zur Gesellschaft mitgehen tut, weilen es ihm ein geringes ausm Weg zu seiner retirada. Aus Krakau hat der König in Schweden sein Volk und Kommendanten gezogen und den Ragotzischen Ungarn übergeben, welches ihrer Separation fast gleich sehen will.

Архів мінїст. війни у Відни, V/9. (оригін.).

560. Семен Ренїґер до Леопольда I. Царгород, 7. мая 1657.

Der Fürst aus Siebenbürgen hat den 6. Februar allhero geschrieben, dass E. K. Mt den Bf. Szelepcseni zu ihm gesandt und um Frieden mit dem König in Polen ersuchen lassen; er habe zur Antwort geben, dass auch andere diesorts interessiert, mit welchen er die Sache beratschlagen müsse, in Polen sei ihm fast niemand zuwider, es gehe alles nach seinem Wunsch; dessen aber unge-

achtet wollen ihm die Türken seinen Krieg und Allianzen nicht verstatten, die Grenz-Türken haben im Befehl in Bereitschaft zu sein und der Tatar-Han soll dorthin einen Einfall tun, wie er den beiden Waiwoden durch eigenen Kurier avisiert, er gehe gerade auf Rakoczy zu, sie sollen mit ihm, widrigenfalls auch ihnen etwas anders begegnen werde. Stehet darauf, dass die Ottomanische Porten, absonderlich wann die Tartaren wider Rakoczy was fruchtbarliches richten sollten, ihrer Fürstentümer absetzen und andere dazu promovieren möchten, dem in Siebenbürgen hiedurch ein paar Flügel abzuschneiden. Der Siebenbürgische Agent dagegen mir gemeldet, die vornemsten Hungern die hielten es mit seinem Fürsten, ausser der Geistlichen, und absonderlich der Erzbischof, welcher eine Anzahl Volk zusammengezogen und den Fürsten mit Gewalt von seinem Vorhaben mit Polen abzuhalten vermeint, man habe ihn aber bei Kaschau nicht vorüber passieren lassen.

Die siebenbürgische und schwedische Gesandte[1]) befinden sich auf der Reise. 29. цьвітня прийшов козацький посол; 3-го мав авдиєнцію у великого везира, казав, що князеви Ракоці на поміч пішло 40.000 козаків. Der Vesier hat gesagt, Rakoczy sei ihr Vasal, was sie sich mit ihm vermischen! Die Porte habe schon Mittel zu remedieren.

Die Siebenbürger berühmen sich, dass sie der Porten grosse Dienst tun, und sowohl die Schwedischen als Kosakischen zu Freund machen.

Держ. архів у Відни. Turcica (оригін.).

561. Гацфельд до Леопольда I. 12. мая 1657.

Soeben habe ich das beigelegte Universal erhalten, welches der Ragotzische Kommendant in Krakau[2]) ausgehen lassen. Aus demselben erscheint, dass gen. Ragozischer Kommandant sein Gubernament auf die Dauer einzurichten vermeint, zu welchem Ende die Landstände mit möglichster Güte zu gewinnen, die Kontribution ordentlich einzutreiben gesonnen; — ist um so viel mehr zu glauben, dass derselbe vor allem die Salzgruben wohl beobachten und nicht ruinieren lassen wird, wann aber E. K. Mt. jetzterwähnter Salzgruben vor der rechten Zeit bemächtigen wollten, er dadurch Ursach nehmen, dieselbe zu ruinieren, wessenthalben ich nach

[1]) Клявдій Ралямб.
[2]) Іван Бетлєн.

meiner Meinung, dass sie die noch kurze Zeit dabei ganz still und ruhig dabei gelassen werden möchten.

Weilen auch, wie die andere Beilage besagt, der moskovitische Sukkurs, so in 20.000 bestände, der Ragotzi mit seiner in 30.000 starken Armada nachginge, so würde viel gutes verrichtet werden mögen, wann E. K. Mt. Armaden sich mit dem moskowitischen Sukkurs conjugieren könnten.

Архів міністр. війни у Відни. V/12. (оригін.).

562. Гр. Гацфельд до Леопольда I. 12. мая 1657.

E. Königl. Mt. Schreiben vom 28. April erhalten und daraus verstanden, dass E. Mt. dem polnischen König nicht nur 4.000, sondern eine völlige Armada von 12—13.000 Mann zuschicken resolviert, was weit sicherer und von grosserem Nutzen und Effekt sein wird; auch habe verstanden, dass zu Ihr. Mt. dem König in Polen ich mich selbst verfügen und die dem gen. Befehl einverleibte Punkta deroselben vortragen und ihre Erklärung darüber durch ged. Kurier alsobald wiederum zurückschicken solle. Dem ich gleich andern Tag nachgelebt und meine Reise dergestalt beschleunigt, dass den 5. nach Dankau, wo König und Königin sich befinden, gekommen. Habe die Punkta dem König referiert, welcher fürs erste gegen E. K. Mt. sich des vertrösteten Sukkurs halber bedankt und Punkta schriftlich verlangt. Hat mir angedeutet, dass der französische Gesandte de Lumbres, welchen ich bei der Königin, als gleichfalls dahin zur Audienz gegangen, gefunden, gar importun den Frieden zwischen der Kron Polen und Schweden urgiere und bereits teils seiner Leute, als Senatoren und Kanzler, auf seine Seite gebracht, denen sie auch endlich, wenn diese E. K. Mt. Absendung nicht geschehen wäre, wider ihren Willen hätten zedieren müssen, wie dann ged. Ambassadeur wegen meiner Dahinkunft sich mächtig alteriert gehabt, wie solches aus seinem stetten Hin- und Wieder-Laufen, absonderlich bei Ihr. Mt. der Königin, wohl absehen können. Selbiger ist gleichwollen nicht zu mir gekommen, wie ich mich auch nicht bemühet mit ihm zu reden. Den anderen Tag haben Ihr. Mt. die Punkta mit den ihrigen konsultiert und den dritten mich wieder zu sich verordnet, da sie in Beisein des Krongrosskanzlers und des Unterkanzlers, der ein Bischof und zu Regensburg auf dem Reichstag die polnische Gesandschaft bedient, alle Punkta E. K. M. selbsten abgelesen, der Grosskanzler aber die hierbeigelegte Resolution auf jedweden Punkt polnisch, welche

Ihr Mt. selbsten verdeutscht, worüber der Gross-Kanzler viel auf lateinisch, sonderlich über die 2 puncta, die Sicherheit und Plätze an der Weichsel betreffend, reassumiert, aus welchem allen ich dann wohl vermerken können, dass der Gross-Kanzler den Sukkurs nicht gern sehe, auch die puncta seinesteils für gefährlich halte. Es ist ihm aber von Sr. Mt. dem König selbsten auch nur darauf genugsam geantwortet worden, dass er hernach alles für nützlich ästimieret und sich wenigst mit Wort nichts vernehmen lassen, weil er vermerkt, dass die Sache nicht zu hintertreiben gewesen. Ihr. Mt. haben dann in privato mir gnd. angedeutet, dass der Gross-Kanzler sehr auf des französischen Ambassadeurs Seiten sei. Selbiger hat vor den Polaken diesen Sukkurs für ummöglich ausgegeben und seine Reden mit Geld sekundiert, — auch jetzt redet er, als ob aus allem meinem Angeben doch nichts erfolgen, dahero Ihr. Kön. Mt. dafür hielten, man solle E. K. M. Volk über die Grenze avansieren lassen, worauf ich geantwortet, dass dies ohne E. K. M. Befehl ich nicht tun dürfe, aber versprochen, dass wegen dieses meines Verhaltens mich bei E. K. Mt. Befehls erhalten wollte; inzwischen hielte für nötig, dass dieselbe eine bastante Anzahl von Proviant an die Grenze bringen lassen wollte...

Розмовляв відтак з королем про пляни спільних воєнних операцій.

Архів міністр. війни у Відни V|11. (оригін.).

563. De Lumbres au cardinal Mazarin. Кшепіце, 15. мая 1657.

...Le roi de Suède et le prince de Transilvanie ont envoyé le père Daniel, député des Cosaques, avec de grands présentes vers Chmielnisky, pour le persuader de se joindre à eux, et vers le grand-seigneur et les Tartares, pour les retenir de rien entreprendre sur la Transilvanie et de favoriser la Pologne. On ne croit pas pourtant ici, que Chmielnisky accorde cette jonction après la lettre, qu'il a écrite au roi, pour l'assurer du contraire et désavouer ceux, qui ont suivi le Transilvain...

Інст. Осолїнських рукоп. ч. 2976 ст. 89—90. Теки Ст. Лукаша (копія).

564. Лїзоля до Леопольда I. Данків 16. мая 1657.

Hic deputatum habemus a supremo Cham Tartatorum, qui principis sui nomine significavit, eum a Porta Ottomanica obti-

nuisse mandata ad Bassam Silistriensem ac Budensem, ut se Tartaris coniungerent ad Transylvanorum aggressionem cum tormentis et peditatu; supremum Chan interea cum alio exercitu prope Caminitz permansurum ad observandos rerum eventus et Cosacos domi coercendos, et, (si ita Polonis videretur), ad ferendas Regno Poloniae suppetias, super quibus petit consilium et intentionem Regis Poloniae, quae brevi ipsi indicabitur.

Вісти від війска рідкі і непевні. Zarnecki non procul hinc degit cum tribus selectissimis equitum millibus, recuperata summa celeritate Petricovia, ingente licet Suecorum munita praesidio; — praeterea hic adsunt 5—6000 ex Poloniae maioris exercitu, qui ad omnem nutum parati sunt se nobis conjungere, Lubomirski vero non procul Brescia in Lithuania castra metaverat, accepto tamen recedendi mandato, recipit se ad exercitum Sappiae; hunc Rex Sueciae et Transiluani summo ardore insequuntur, non sine ingenti suorum jactura, qui dilabuntur in dies. Найвисший час, щоби Льопольд післав своє військо.

Держ. архів у Відни, Russica, (оригін.).

565. Ґр. Гацфельд до короля Івана Казимира. 19. мая 1657.

Euer Mt. Schreiben v. 15. habe ich erhalten, und sofort einen meiner Hauptleute nach Wien geschickt. Das begehrte Volk zu E. K. Mt. Person Beschirmung habe mich unternommen ohne einzigen Befehl, derselben 400 Mann zuzuschicken und solches dem FML. Baron de Souches ins Werk zu setzen befohlen, auch dieses Volk an unseren Grenzen nahe verbleibt, ob ich zwar hochnötig und tunlich finde, in Zeiten die Salzgruben in acht zu nehmen, alldiewider aber weiss nicht, aus was Ursachen ganz ohne Befehl bin, einen einzigen Mann bis zu Ihr. Kön. Mt. meines Königs Resolution ausser Lands fortzuschicken. Also darf mich auch dessen eigenmächtig nicht unterstehen, will dahero hoffen, E. K. M. mich zu entschuldigen. Es wird nicht lange dauern, E. K. Mt. geruhen zur noch kleine Zeit in Geduld zu stehen, wie es ihr legatus zu Wien zu wissen geben wird.

...Sonsten habe ich den Quartiermeister neben einem Ingenieur geschickt und befohlen, die Gegend bei Krepitz und Bitom bis an die Weichsel zu besehen und E. K. M. selbst zu referieren.

Архів міністр. війни у Відни V|20. (оригін.).

566. Іван Казимир до ґр. Гацфельда. Данків, 20. мая 1657.

Листи з 12. і 13. нині отримав. Nun ist wohl nicht ohne, dass damals ein solch stark und der Wahrheit sehr ähnliches Ge-

schrei von der Schweden Wieder — Herübersetzung auf diese Seite der Weichsel erschollen, welches uns dann nicht unbillig bewogen, alsbald dem Herrn zu notifizieren. Wie aber alle Dinge in Kriegssachen variieren, also ist auch hernach dieses anders, als es damals geschienen, befunden worden, sondern es ist der Feind weiter weggerückt und steht anietzo 3 Meilen von Lithausch-Brescie, wie uns der Kommendant selbiger Orts v. 9. dieses schreibt, und daher bei solcher des Feindes Nähe und Postur vermutet, dass er dürfte von denen selben attaquiert werden, doch aber, weil er mit 2000 Mann zu Fuss und 60 Kanonen, auch sonst an Proviant, Pulver und Munition wohl versehen, sich nicht fürchtet. Wir zwar sind selbst der Meinung, dass es ihm an Gemüt auch nicht mangeln, sondern er sich wohl eine geraume Zeit werde halten können. Sonst hat sich unser Kriegsvolk geteilt; die polnische Armada ist nach Volynien gangen, um mit den Tartarn, deren man sich selbiger Orten versichert, sich zu konjungieren, oder ja, da die Tartarn nicht anlangen sollten, durch einen Umschweif sich wieder hieherwärts an die Weichsel zu ziehen und also den Feind irre zu machen. Unsere lithauschen Völker aber seind 8 Meil von gemeldetem Brescie stehen blieben, zweier Ursachen halben: erstlich, selbigem Ort, wann er sollte angegriffen werden, soviel möglich zu helfen, andertens, den moskovitischen Sukkurs desto leichter an sich zu ziehen. Weil nun der Feind mit seiner Hauptmacht soweit hinweggezogen, der Czarnetzki aber derzeit auf die zu Krakau, weil sie so stark, Achtung gibt, ist noch keine Not, dass wir uns von hinnen rühren. Nur wolle der Herr das Fussvolk, je ehender, je besser, hereinschicken, damit wir unsere eigene Dragoner zu anderen Verrichtungen, als nämlich auf Partei und Kundschaft einzuholen, gebrauchen mögen. Wir wollen solch Fussvolk gar nicht auf einen Anschlag, wie etwa der Herr besorgen möchte, sondern hauptsächlich zu unserer königl. Person und nächst um uns liegender haltbarer Plätze, in specie Czenstochow, gebrauchen. Jetzt können wir nicht wohl raten, etwas gegen Krakau zu tentieren, weil die Besatzung darin gar zu stark, nämlich, (wie wir von einem, dem wir wohl trauen dürfen, [wissen]), auf die 5000 Mann von Schweden, Ungarn, Walachen und Kosaken durcheinander, dann wir wollten nicht gern, dass die Kaiserlichen etwa gleich im Anfang Schaden leiden möchten, wegen der ersten Impression und Opinion, woran sehr viel gelegen ist... Czarnetzki soll wohl nicht feuern, nur stehet der Feind anietzo gar weit von hier. Das Pulver von Krepitz haben wir nach Warschau zur Versehung selbigen Orts

verführen lassen. Wolle derohalben der Herr anderes Pulver nach besagtem Krepitz bringen lassen; wir versichern den Herrn, sobald das Pulver, so wir ehist von Danzig gewärtig sind, uns ankommt, wollen wir, was von Krepitz weggenommen, gleich wieder dahin erstatten lassen. Unsere Fussvölker von Danzig, wie wir für gewiss hoffen, seindt allbereit in Herzug. Es wäre sehr gut, ja beiderseits die consilia darnach zu richten nötig, dass nunmehr uns ein gewisser Tag benennt würde, auf welchen praecise Euerer Sukkurs völlig hereinkommen solle, darauf erwarten wir von Ihnen ehist einen Bescheid. Dass der Herr von seinem gdst. König herein destiniert worden, ist uns sehr lieb und erfreulich, hätte uns auch keiner angenehmer sein können, wie wir dann herzlich wünschen wollten, so es ihme und dem gemeinen Wesen nicht ungelegen wäre, dass er allbereit etwas näher gegen den Grenzen sich aufhalten möchte, dass wir Ihn in einer und anderer Vorfallenheit desto ehender erreichen könnten. Die zu Oppeln arrestierte Kaufläute von Krakau wolle der Herr bis an die polnische Grenze sicher führen und uns es zu wissen tun lassen, damit wir sie hieher abholen lassen mögen.

Архів мінїст. війни у Відни V|21. (оригін.).

567. Король Леопольд I до ґр. Гацфельда. Відень 22. мая 1657.

Es wird dahier aller Fleiss angewendet den Marsch der zum schlesischen corpo deputierten übrigen Völker zu befördern. Ein Verzeichniss sämmtlicher Völker wird sub A:/ beigeschlossen, laut welcher 12.591 Mann zu Fuss und 6.332 Mann zu Ross, zusammen 18.923 Mann gerechnet werden; — inzwischen ist eine jüngere Liste eingelangt (sub B:/) 6.214 zu Ross und 13565 zu Fuss, zusammen 19.779 Mann, die nach Schlesien deputierte Völker austragen. Von welcher Zahl jedoch abzuziehen ist, was hin und wieder in Quartieren zurückverbleibt, die Werb- und Rekrutierungen fortzusetzen, wie auch die, die du zur Versicherung der haltbarer Posten in Schlesien für notwendig befinden wirst, worüber wir deinen Bericht erwarten.

Sub C:/ Was wir wegen Fortmarschierung der aus Niederösterreich nach Schlesien komandierten Völker, Hundstein und Baaden zu Fuss, auch Görz zu Pferd für Verordnungen ergangen.

Was die aus inner-österreichischen Landen dahin deputierte Regimenter zu Fuss, als Nicola, Kaiserstein und das vazierende Regiment

unterm Obristleutnant Frh. v. Kielmanseg anlangt, hat sich zwar dieser Marsch wegen der von selbigen Ländern movierten Diffikultäten stecken wollen, wir haben aber gleich den Obristen Gf. v. Stahremberg dahin abgeordert, um alle Diffikultäten zu räumen, wie Instruktion sub D:/.

Sub E:/ Was bereits für eine Feld-Artiglerie in Schlesien vorhanden und was wir noch für Stück und Requisiten zu derselben Verstärkung verordnet haben, wozu wir 12.000 Gulden erlegen lassen und, sobald Geld vorhanden, noch mehr anschaffen werden.

Inzwischen, bis obgemeldter Schluss mit dem poln. Abgesandten folgt, weilen der König zu Polen einen deutschen guten Provient-Offizier so hoch verlangen, also würdest diesen, wie du dergleichen subjetum dortengleich in der Nähe haben könntest und selbiger Sr. Ld. zuschicken. Wir lassen auch durch unsern Hofkriegsrat dem Commissaro Sibir in Mähren befehlen, welcher vorhin beim Proviant bedient gewesen, dass er den besten Proviant-Offizier, so er weiss, gleich zu dir schicken und berichen solle, was sonsten von solchen tauglichen Offizieren vorhanden, dergleichen Befehl auch an den Proviant-Commissari Weger.

Du sollst auf Bestellung der Magazinen und sicherer Proviantierung bedacht sein und dass von polnischer Seite in Richtigkeit gebracht werde. Wir setzen in unseren Landen die Rekrutierung fort. Im Fall auch in unserem Königreich Ungarn eine Diversion gemacht werden sollte, sind wir derselben zu begegnen sorgfältig bedacht und haben resolviert, die 2 Regimenter zu Fuss, Stahremberg und Wallis, wie auch Schaf und Schwidau zu Ross, welche in unseren I. Ö. Landen einquartiert sein, in Ungarn avancieren und von denen ohne das dort logierenden beiden Regimentern, Puchaim zu Fuss und Walther zu Ross, 2.000 deutscher Pferde und 2.000 zu Fuss und noch dazu das Büscherische Dragoner-Regiment daselbsten zusamenführen, auch ein 3.000 Husaren, wozu mit 2.000 derweilen der Anfang gemacht werde, werben, und zur Abwendung der besorgenden Gefahr in Ob.-Ungarn in Bereitschaft halten zu lassen. Zu diesem End ist auch Verordnung beschehen, dass von hier 12 dreipfündige Stück, 100 Zent. Pulver etc. nach Komorn gebracht werden.

Beilage: Verzeichnis, was sich wirklich an Kriegsvolk nach den jünsten Listen in Schlesien befindet:

Hatzfeld	zu Fuss	nach Lista v. 27. Apr.	1.664
Demers	„ „	„ v. 28. Jänn.	2.359

Conti zu Fuss nach Lista v. 28. Jänn.	2.592
Spork zu Ross nach Lista v. 10. Mai	849
Garnier zu Ross nach Lista 28. Apr.	840
Hatzfeld zu Ross	165
Cron zu Fuss aus Böhmen kommandierte	550
Souches zu Fuss aus Mähren kommandierte	800
Jacque „ „ „ „ „	400
Piccolomini zu Ross aus Böhmen laut Lista v. 8. und Abzug von Zurückgebliebenen	1.009
Montecculi laut Musterung v. 3. Febr.	843
Heister aus Böhmen „ 1. Febr.	819
Gonzaga „ Mähren „ 1. März	880
Aus Österr. u/Enns.	
Baaden zu Fuss, Lista v. 12. April	1.317
Hundstien „ „ 4. Mai	1.389
Görz zu Ross „ 15. Jänner	809
Aus I. Ö. Landen.	
Nicola zu Fuss, Lista 26. Apr.	900
Kaiserstein „ 28. Apr.	805
Das Vacierende Regiment unter Anton v. Kielmanseg Lista, v. 28. Apr.	789
Summa zu Ross	6.214
„ „ Fuss	13.565
Summa Sum.	19.779

Архів мінїст. війни у Відни V|23. (оригін).

568. Іван Казимир до ґр. Гацфельда. Данків 24. мая 1657.

Es sind bei mir Deputierte aus Litauen erschienen und verlangen cathegorice zu wissen, ob die österreichische Hilfe ankommt, sonst drohen sie sich dem Feinde zu ergeben. Uns kommt freilich auch selbst wunderlich und sehr nachdenklich vor, nachdem des Sukkurses halben allbereit alles resolviert sein solle, dass dennoch mit dem effectu verzögert wird. Der H. General sei versichert, dass diese so lange und nachdenkliche Verweilung uns und Euren Sachen mehr schadet, als der Feind selbst. In confidentia eröffnen wir dem Herrn hoher Leute Gedanken über solch langsames Werk, nämlich, es sei [nicht] unmöglich, dass mit etlichen hohen Minis-

tern an Eurem Hof von der schwedischen Seite so weit eingenomen und durch Mittel, welche alles in der Welt vermögen, gewonnen seien, dass sie, Schweden, sich von dorten keine Gefahr zu befurchten,... deshalb soll eiligst die Hilfe geschickt werden, oder wenigstens ein starkes corpus auf die Grenzen, und lasse voran einige Tausend Mann herumstreifen, den Feinden dadurch einen Schrecken einzujagen...

Архів мінїст. війни у Відни. V/25. (оригін).

569. Іван Казимир до ґр. Гацфельда. Данків 25. мая 1657.

Heute ist unser Kurier aus Wien angekomen mit Schreiben, dass alles konkludiert, auch Ihnen die Order zum Hereinmarsch zugefertigt worden. Derohalben wollen Sie einen Tag, wann Sie mit Ihrer Armada hier anlangen mögen, benennen, damit wir ingleichen unsere Völker zeitlich zusamenziehen und uns mit Euch konjungieren mögen; der Salzgruben sich zeitlich zu bemächtigen, damit sie nicht vom Feind verwüstet werden, ist hoch nötig, daher wollen Sie starke Truppen unverzüglich dahin komandieren, denn nicht allein uns, sondern auch euch überaus viel daran gelegen. Auf Ihr Wort und Zusage der 400 Mann Fussvolk in 2 Ihren Schreiben v. 17. und 19. dieses haben wir die Besatzung v. Czenstochau nach Warschau transferiert. Weilen aber die versprochenen 400 über unser Verhoffen bis dato ausgeblieben, dass unterdessen Czenstochau ganz entblösst ist und leicht in Feinde Hände geraten könnte, wollen Sie die 400 Mann nunmehr sich hereingestellen lassen. Bitten durch den Trompeteur, der den Brief überbringt, die Antwort zu geben.

Архів мінїст. війни у Відни. V/26. (оригін).

570. Copia foederis siue conuentionis inter ser.-mos Hungariae et Poloniae reges. Відень 27. мая 1657.

....Promoueatur similiter juxta d.-m conuentionem tractatio cum Cosacorum duce Chmielnicio, ut is non modo Cosaccos, si qui nunc contra Poloniam, vel magnum ducatum Lithuaniae militant, statim reuocet, sed ipse quoque una cum militia ipsi adhaerente certis legibus et data securitate ad oboedientiam regis et regni redeat.

Держ. архів у Відни, Polonica.

571. Привілей польського посла у Відні. 27. мая 1657.

...Ego Boguslaus Comes de Lesno, Supr. Regni Thesaurarius... et pro nunc ad Ser. Hung. et Bohoemiae Regem Extraordinarius et Plenipotentiarius legatus, spondeo ac promitto nomine Ser-mi ac Potent. Regis Poloniae et Illustri-morum DD. Senatorum praedictorum [Andreas Com. de Lesno, Archiep. Gnesnensis; Andreas Trzebicki, Vice-Cancellarius; Ioannes Com. de Lesno, Palat. Posnaniensis; Stef. Czarniecki, Russiae Palatinus; Georgius Lubomirski, Marschalcus Supr.], Ser. Regem praedictosque Senatores quidquid opis, auctoritatis et virium in Regno habituri sint, illud se impensuros, ut aliquis ex domo Austriaca liberis suffragiis post sera fata Ser. moderni Poloniae Regis in Regnum Poloniae et MD. Lithuaniae eligatur, hic potissimum, qui a Ser. Rege Hungariae Reipublicae commendabitur.

А колиб між тим хто з тих сенаторів умер, король дасть їхний чин лише таким, котрі до того-ж зобовяжуть ся.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Пол. снош. съ Австр. св. 4. (оригін.).

572. Ґр. Гацфельд до польського короля. 27. мая 1657.

Листи з 20, 21, 24 і 25 дістав. Soviel nun erstlich das nochmals begehrte Fussvolk, so nach Czenstochau gelegt werden solle, belangt, ist selbiges zwar schon dahin zu marschieren beordnet gewesen, weilen ich aber von Wien aus berichtet worden, dass in kurtzem die Konjunktion mit meines gndst. Königl. und E. Mt. Völkern geschehen sollte, so habe ich in Ansehung dieser kurzer Zeit solche Schickunk bis dahin gestellt sein lassen wollen. Gleichwohl an heut befohlen, dass ein Hauptmann mit zubehörigen Unteroffizieren und 300 Mann zu E. K. Mt. marschieren solle, selbiger wird sich sobald, als es der Weg zulässt, bei Deroselbst einstellen; deme E. K. Mt., ohne mein unterstes Massgeben, einige poln. Reiter, welche gen. Hauptmann samt seinen 300 Landsknechten sicher nach Czenstochau convoiieren sollen, mitgeben lassen werden. Da auch zu Czenstochau etwas und wie viel Pulver und dergleichen Munition vonnöten, so geruhen E. K. Mt. dessen den FML. Frh. von Sporck, deme ich solches schon befohlen, zu avisieren, welcher selbige alsogleich dahin verschaffen wird. Ich aber werde inzwischen auf etliche Tag und bis die weiteren Regimenter herzukommen auf meines Königs Befehl einige Plätze, als Grossglogau, Brieg und Ohlau, besehen und die notwendigen Anstalten, damit

in unserer Abwesenheit keine Ungelegenheiten vorkommen, hinterlassen...

Die zu Oppeln arrestierten Kaufleute sollen E. K. Mt. Befehl gemäss bis zu des Auditors Hereinkunft, dessen nunmehr stündlich erwarte, wohl verwahrt und dero Befehl nach mit ihnen verfahren und E. K. Mt. von allem relationiert werden; wegen des Frobels aber haben E. K. Mt. dero Befehl herbeiliegend in originali zu empfangen und daraus, was dieselbe seinetwegen mir angedeutet, zu ersehen. Weilen nun E. K. Mt. darin melden, dass Sie zuvor die Inquisition vorgehen lassen wollten, die obstacula aber, als des Auditors Abwesen, den Prozess verhindert... Als haben auf selbiges E. K. Mt. Schreiben und so vieler Leute Kaution, auch da sein Weib gestorben, ihn gegen freien Revers, sich zu allen Zeiten wieder zu stellen, des Arrests erlassen...

Dass die Schweden ihren Raum aus Krakau gern haben wollten, kann mir schwerlich einbilden, dass Sie noch etwas allda haben werden, angesehen, sie alle ihre Sach bei des Schweden und Ragotzi Anwesen leicht fortbringen können. Die Schweden haben mich noch vorhin ersucht, ich sollte ihnen vermöge hiebeigelegten Zettels, welche Sie mir überschicket, auf etliche Wittweben und des Wüttenbergs Sachen, damit sie durch Schlesien gehen könnten, meinen Pass erteilen, denen ich aber niemalen geantwortet, vermeinend, sie würden etwan ohne Pass sich dessen unterstehen, oder aber suchen, selbiges entweder hier durch Schlesien oder Polen bei ihres Königs Anwesen zu bringen, oder E. K. Mt. eigenen Völkern zu teilen werden. Sie haben aber dieses ihr Suchen endlich zu prosequieren unterlassen, dass ich also nicht wissen kann, ob sie selbige Sachen noch in Krakau, oder wohin sie etwa gebracht haben müssen.

Was die Ursache des langen Saumens anlangt, so werden E. K. Mt. selbst wissen, wie lang sich solche Sachen bei anderen Potentaten manchmals verzogen, und werden sie zu Hof Bedenkens genug gehabt habt, weilen sich der status daselbsten so oft verändert und sie dann die Sache von neuem deliberieren müssen, um so mehr, da die Lage überall unsicher.

Як лише прийде остаточний приказ, він зараз вирушить, щоби злучити ся з королем; es werden noch 2 Sachen aufhalten: 1-o der weite Marsch noch etlicher Regimenter 2-o und der Artilerie Sachen.

Архів міністр. війни у Відни V|28. (оригін).

573. Іван Казимир до ґр. Гацфельда. Данків 29. мая 1657.

Schreiben v. 27. erhalten. Weil nun laut auch des Obristen Wachtmeisters Garniers eigenen Schreiben an den Herrn zu Wien des Sukkursus halber alles geschlossen und ratifiziert ist, zweifeln wir nicht, derselbe allbereit bei dem Herrn mit endlicher vollkommener Resolution und Order, dass, was also geschlossen, nunmehr förderlichst ins Werk zu stellen, ankommen sein werde, sonderlich weil an Vermeidung weitern Verzugs überaus viel gelegen, dann nicht allein der Feind unterdessen immer fortfährt, sondern auch zu befürchten steht, wann die Hilf länger ausbleiben sollte, dass unsere polnische Völker ganz ungeduldig und so zweifelhaft werden, dass, (wie vor 2 Jahren geschehen), wo nicht alle, doch ein guter Teil derselben wieder dem Feinde sich ergeben dürften. Wir reden nichts umbsonst, intendieren auch nicht mit Worten sondern mit der Sach selbst dahin zu bewegen, was nunmehr keine fernere Verweilung leidet. Dass der Herr jetzt noch vor dem Aufbruch etliche feste Plätze in Schlesien besichtigen will, ist zwar für gute Vorsorge zu halten, allein wird solches auch etwas Zeit hinwegnehmen. Hergegen verlangen wir, dass nunmehr ein gewisser Termin, wann der Sukkurs hier anlangen solle, angesetzt und uns notifiziert würde, welches wir dann abermalen wieder haben und gewiss ehist Tags hoffen wollen. Der nach Czenstochow versprochenen 300 Mann Fussvolk versehen wir uns in gleichem täglich, werden schon darauf bedacht sein, dass selbige sicher dahin gebracht werden mögen.

Архів мінїст. війни у Відни V|32. (оригін).

574. Georgius Rakoczy D-no Stanisławski. In castris. [В червни 1657].

Cum ex V-ra Illustritate intelleximus, propensum Ser. Regis ac Reipublicae animum ad paciscendum nobiscum et hoc quidem fieri sub armistitio confirmante, hoc ipsum Ill., Dn. Castellano Sandomirensi in hac materia, prout ad Ill. V-ram contulimus reciprocamque propensionem declaravimus. Ita V-ram Ill. et medio... quos comperit assecuramus universos sub verbo nostro principali, nos illa omnia Deo volente praestituros modis ac conditionibus jam sibi notis, absque tamen praejuditio foederis cum Kozacis habere, dummodo ex parte Suae M-tis et Reipublicae pari fide et sinceritate aequa valent....

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. цар. Поль. снош. съ Транс. св. 1. (Autogr.).

575. Лїзоля до Лєопольда I. Данків 3. червня 1657.[1])

Rex Sueciae noua transmisit mandata ad Steinbokium, ut eductis ex Prussia quotquot potuit ex praesidiariis alijsque copijs, quae recenter ipsi ex Germania aduenerunt, (quae in iniuersum cum praefatis praesidiis assurgunt ad tria circiter militum millia), accingeret se ad secretam aliquam expeditionem, de qua nobis necdum plene constat. Ріжні здогади. Denique opinantur, praefatas copias ad subsidium regis Sueciae conuolaturas, qui magnam animaduertens in Cosacorum et Transiluanorum animis mutationem ac forte contemptum, ob exiguum copiarum numerum, cum quibus ipsis accessit, instaurare cupit authoritatem suam nouis auxiliis et se etiam aduersus imminentia M-tis V-rae arma communire.

Rex Sueciae Kempelium advenise fertur, qua fluuius Buk Vistulae miscetur, ibique nouam muniendi loci rationem indixisse et 24 adornasse naues transmittendo peditatui, quod signum est, ipsum regressum in Prussiam meditari, uel forte coniunctionem cum Steinbokio...

Rumor constantissimus est, Transilvanos a Suecis diuortium meditari et Cosacos a Transilvanis ingentesque inter ipsos rixas in dies oriri.

Hodie huc aduenit primus ille deputatus a rege Poloniae ad Chimielniskum[2]), qui legatum Poloniae protesserat, redijt huc cum literis Chimielniskij, quarum copiam hic annecto. Intimum habui cum ipso colloquium ast se ad Kimelnitzkium peruenisse triduo post adventum legati Caesarei, qui ibidem summo cum honore exceptus fuit. Chimelniskium autem ac Cosacos nihil magis optare, quam pacem cum Polonis; offensos tamen fuisse, quod ipsorum legati Vilnae non admissi fuerint a Moscis, ut eorum tractatibus includerentur; admississe mediationem caesaream ac conditiones proposuisse non incommodas, quibus aliquam partem Vkrainae restituendam exhibent; legatum caesareum a Kimelniskio discessisse cum bonis expeditionibus, sed in itinere graui et periculoso morbo perculsum fuisse, se nescire autem, quid ipsi postmodum euenerit.

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

576. Gutachten [der geheimen Räte] über des Lisolae Schreiben vom 29. Mai. Відень 4. червня 1657.

...Was fürs 2. die Traktaten mit denen Kosaken anlanget, weilen man noch in Zweifel stehet, ob der Chmelnitzki noch beim

[1]) В „Die Berichte des kais. Gesandten Fr. v. Lisola hrg v. Přibram,[2]) Бєньовский.

Arch. f. öst. Gesch. Bd. 70. пропущено.

Leben, oder tot, und ob das obere Kommando über ged[achte] Kosaken dem Sohn aufgetragen, oder nicht sei — so möchte die jüngsthin unter E. Kunigl. Mt. Namen an den Archiepiscopum martianopolitanum auf den Vatern umbgefertigte und fortgeschickte Kommission auf allen Fall auch auf den Sohn umbgefertigt und gleichfalls durch den anwesenden polnischen Botschaftern bestellet werden. Jedoch zuvorderist bei jetzigen polnischen Botschaftern sich umb etwas bessere Nachricht, wie sich die Sachen verhalten, zu erkundigen.

Was fürs 3. den Rakotzi belangt, will denen gehors. Räten etwas verdächtig vorkomben, ob und wie weit man sich auf die vom Lisola überschriebene Avisen zu verlassen. Weilen er nicht hiezusetzet, von weme der Kunig die kommunizierte Nachricht bekomben, sonderlich auch weil vorkombt, dass des Rakotzi Mutter erst frischer Dingen ein Abgeschickten des Kunigs in Polen, so von der ottomanischen Porten wieder zuruckkomben, auf dem hungrischen territorio selbsten aufgefangen und hinwegfuhren lassen und also E. Kunigl. Mt. an dero hohen Botmässigkeit turbiert habe, welches keine Anzeige zu gütlichen Akkomodation mit sich führet. Da aber die vom Kunig kommunizierte Nachricht einiges Fundament hätte, (warumben jedoch der Lisola beim Kunig und der Walderode bei dem anwesenden Botschfter sich besser zu informieren hätten), so hätten die gehorsambste Räte kein Bedenken, dass destwegen mit dem Rakotzi traktiert, auch einige Person, (auf welche man zu gedenken), von E. Kunigl. Mt. wegen zur Interposition darzu deputiert werde, jedoch dass E. Kunigl. Mt. in alle Wege vermog des neu aufgerichteten foederis mit darinen begriffen werden. Nachdeme auch hierunter ein Schreiben vom Rakotzi an E. Kunigl. Mt. hungrischen Kanzlern de dato den 24 aprilis jungsthin angekomben, darinen er, Rakotzi, anziehet, dass man bei ihnen dem Geschrei, so von E. kunigl. Mt. Kriegsrustung allda spargiert werde, nicht glaube und dass sie viel lieber E. Kunigl. Mt. beistehen und dienen als schaden wollten, so könnte jetzt ged. hungrischen Kanzlern ein Konzept, wie er darauf zu antworten, und sonderlich dieses darinen an der Hand gegeben werden, dass E. Kunigl. Mt. wegen ihren mit der Kron Polen [....] uralten Kompaktaten, auch wegen derselben und ihrer selbst eigen Sekurität nicht weniger tun konnten, als auf alle Wege dahin zu trachten, dass das polnische Unwesen ehist gestillet und selbige Kron wieder zur Ruhe und Frieden gesetzt werde. Welches E. Kunigl. Mt. auch ihme, dem Rakotzi, vor an-

dern gern gönnen werden, wie er, Kanzler, ihm vor [.....]; und wenn er, Rakotzi, dahin geneigt wäre, so werden E. Kunigl. Mt. gern dahin kooperieren, dass er ohne Schaden wieder zuruckkomben möge.

Канцелярійні замітки: Lectum in consilio secreto die 7. Junii a 1657, et conclusit M[aies]tas sua:

1-o . . . . . .

2-o Expedientur aliae litterae et plenipotentiaria pro archiepiscopo marcianopolitano, prout propositum.

3-o Rakotzij, interrogetur Rex per Lisolam, prout propositum, ut si tractandum sit agatur, ut M-tas Regia Hung. sit mediatrix et omnino includatur tractatui et suggeratur d. Cancelario Hungarico formula responsi ad Rakotzium, prout propositum.

Держ. архів у Відни, Polonica, (концепт.).

577. Лїзоля до Леопольда I. Данків 6. червня 1657.

Радість по причинї заключеня австр.-польского союза. Sermus rex Poloniae hodie expediet cursorem ad comitem Hatzfeldium, cum quo summopere desideraret conferre, antequam expeditionem aggrederetur, et concilium bellicum cum ipso habere, ad quod etiam accerset Zarneckium, ut ante omnia serie expendant, quorsum tendendum...

Держ. архів у Відни, Polonica, (оригін.).

578. Король Леопольд I. до Лїзолї. Відень 7. червня 1657.

Quod vero tractatus cum Chmelniskio et Cosaccis institutos concernit, etsi nobis certo haud liqueat, quousque dicti tractatus perducti fuerint, in dubio etiam haereamus, vivusne an mortuus sit ipse Chmielniskius, magis etiam, an imperium armorum fili, ut aiunt, impuberi delatum fuerit? Renovari tamen et transmitti iussimus pro ablegato nostro Archiepiscopo Martianopolitano alias fiduciarias et plenipotentiam, ut etiam cum filio, si pater viuis excessisset, tractatus prosequi et finire studeat.

Ad informationem de principe Transyluanico quod spectat, quasi is ad pacem, uel amicabilem ineundam compositionem propendeat, recte facturus eras, si simul, a quo hic nuncius delatus fuisset ac quo fundamento niteretur, perscripsisses. Volumus etiam, ut si de eo hactenus tibi non constet, super eo exquiras certo, ac Ser-mum Regem ipsum consulas, nobisque quam primum perscribas.

Significes etiam Ser-ti Sui, quod si cum dicto principe tractandum sit, id agi cupiamus, inprimis, ut si fieri possit nobis in ijs tractatibus mediationis munus deferatur, tum etiam, ut ex noui foederis lege ipsi conuentioni certo includamur. Caeterum te non celamus, quod cum nuper ipse Ragozius cancellario nostro Hungarico per litteras innuissset, quasi famae ad se allatae de apparatibus nostris bellicis fidem non habeat significasset etiam simul, quod nobis potius adiutorio quam damno esse mallet. Eidem per dictum cancellarium respondendum curaverimus, id nobis agere omnibus modis constitutum esse, ut pax Poloniae quam primum restituatur[1])..., quam quietem etiam ipsi Principi cupiamus; ac si ipse quoque eam desideret, non modo officia ad id nostra eidem impensuri, sed ad hoc quoque, ut sine damno recipere se possit, cooperaturi simus; prout ex copiis utrarumque litterarum hic appositis videre poteris.

Держ. архів у Відни, Poloniса. (концепт).

579. Konzept Schreibens des hungarischen H. Kanzlers an Fürsten in Siebenbürgen auf sein Schreiben vom 24. Aprilis. Відень 9. червня 1657.

Officiosas literas Cel-nis V-rae 24. aprilis ad me datas, quibus scribit, se rumoribus, qui illuc de apparatibus bellicis Sac. Regiae M-tis Hungariae et Boemiae afferantur, minime credere, sed potius eidem M-ti seruire et adesse, quam nocere uelle, decenter accepi. Ad quae Cel. V-ram celare non possum, quod illum tam beneuolum affectum Cel. V-rae erga dictam Sac. Regiam M-tem recognoscens, pro eo, quo Cel. V-ram propensissimae voluntatis prosequor studio, aliter non potuerim, quam M-ti Suae de illa Cel. V-rae declaratione significare. Aestimat illa, sicuti ex verbis M-tis Suae percepi, propensum illud se studium Cel. V-rae permagni[2])...

Caeterum significans, (quantum ex eiusdem sermone mentem M-tis Suae colligere potui), quod cum vi pactorum sibi cum Ser-mo Rege et Regno Poloniae intercedentium, tum ratione securitatis tam eiusdem, quam suae propriae aliter non possit, quam in id omni modo intendere, quo turbae excitatae in illo Regno quam primum sedentur et eidem sua pax et quies restituatur. Quod bonum M-tas Sua etiam Cel. V-rae prae alijs cupiat et quod si, (de

[1]) В оригіналї оставлено порожне місце.
[2]) Оставлено порожне місце до кінця стрічки.

quo Eandem ego assecurare possum), Eius quoque in eundem finem feretur intentio, non solum pro Cel. V-ra eo Se interponere, sed cooperari etiam velit, ut indemnis ad sua se possit recipere. Videat ergo Cel. V-ra, quid in hoc tam arduo ac, ut leuissime dicam, tam ancipiti negocio cum de Rege et Regno vicino et innocuo, tum semet quoque et suis statuat sciatque, quod si mihi de animi sui sententia, quoad hanc rem aliquid credere dignata fuerit, operam daturus sim, ne ipsam suae erga me fiduciae poeniteat, sed re ipsa sentiat, me sibi affectu plane paterno cupere. Caeterum Cel. V-ram diuinae tutelae ac suae me pristinae benenuolentiae officiosissime commendans. Viennae 9. Junij.

Держ. архів у Відни, Hungarica.

580. Семен Реніґер до короля Леопольда I. Царгород 12. червня 1657.

27. мая мав авдиєнцію у вел. везиря та повідомив його про смерть Фердинанда III. und weilen ich allbereit erfahren gehabt, dass die Siebenbürger und kosakische Abgesandte wider die Röm. Kais. Mt. und Erzhaus von Österreich praejudizierlich geredet, also habe ich in solcher meiner Audienz dem Gr. Vesier zu verstehen geben, dass die Leute und Abgesandte, welche sich derzeit allhier befinden, vielen Betrug mit falschen Listen nur die Welt zu turbieren und die Potentaten, welche sonst gute Freunde, arglistig hintereinander zu führen pflegen, möchten vielleicht auch was praejudiezierliches wider E. Kön. Mt. vorbringen; man solle nicht ihnen sondern mir und den credentionalibus glauben, — worauf der Vesier gesagt „vardur", als wollte er sagen, es ermanglet nicht.

Was nun den schwedischen, kosakischen, siebenbürgischen Abgesandten, mit welchen auch die Franzosen und England d'accord, anbelangt, як вже доносив, 22. мая мав мати козацький посол[1]) авдиєнцію у султана, але що захорів, післав другого місто себе, welcher, (wie mir gesagt worden), ex instinctu der Siebenbürger dem Sultan und anderen mündlich referiert, wie von Kais. Mt. und von König in Polen zwei Abgesandte beim General Chmielnicki angelangt, welche die Kosaken zu einer Liga und Krieg wider die Ott. Porten ermahnen wollen, man hat ihme aber auf

[1]) Приїхав 29. цьвітня.

keine Weise angehört, sondern alsbald in Arrest gelegt, und wann es dem Sultan beliebig, so wolle ihnen Chmielnicki die Köpfe abschlagen und nach Konstantinopel allhero schicken. Sobald ich es erfahren, hab'ich an gehörigen Orten melden lassen, man solle dergleichen Gedicht kein Glauben beimessen, ich seie gar wohl zufrieden, dass man jene Abgesandte samt denen credentionalibus persönlich und nicht ihre Köpfe allhero bringe, sonst möchte man etwa Räuber- und Mörder-Köpfe schicken. Unterdessen ist auch der Siebenbürger und schwedische extra-ordinari Abgesandte zu Ponte Piccolo ankommen, den 23. Mai ist der Siebenbürger mit einer comitiva, ungefähr von sechs oder 7 Person in Begleitung 10—12 Ciausen eingezogen und 24-ten eben mit einer comitiva 7—8 Person auf einer hungarischen Kallesch der Schwedische. Der französische und englische Botschafter haben ihm ihre Hofstaaten zu Pferd entgegen geschickt, aber den Weg verfehlt und ihn, Abgesandten, übersehen, dahero er allein von siebenbürgischen Agenten und 12—14 Ciausen schlecht genug einbegleitet worden. Ich habe ihn (gewissermassen) zu seiner Ankunft komplimentieren lassen, mit welcher Okkasion er gegen meinem secretario gemeldet, er verhoffe die gute Correspondenz, so zwischen Ihr. Kais. Mt. und der Kron Schweden gewesen, auch mit E. Kön. Mt. verbleiben werde. Den 27. Mai hat er beim Gr. Vesier Audienz gehabt und zw. mündlich nur in generalibus; aber in türkischer Sprache ein langes Register mit unterschiedlichen Punkten, welche die Siebenbürger vorhero mit ihm beratschlagt und traduzieren lassen, schriftlich eingereicht. Die Türken haben das Kreditiv dem Panaioti zu interpretieren geben, wo unter anderem der König in Schweden schreibt: Et quia inter illas multa erunt negotia, quae Ser-tem Suam et eius statum concernere videntur, confidimus fore, ut omnia et singula penitius pensitentur et nobis pro nostro et rei necessitate respondeatur. Denselben Tag hatte auch der Siebenbürger Abgesandte beim Gr. Vesier Audienz und remonstriert, dass sein Fürst nicht ohne Ursache, sondern der Ott. Porten zum Besten den Krieg wider Polen moviert und mit Schweden, als des Sultans guten Freunden, in Alliance sich eingelassen, dann wann sie nicht wären, hätte der Moskoviter Polen ganz unter sich gebracht und bis jetzt vielleicht mit der Ott. Porten wirklich einen Krieg angefangen. Die 4 griech. Patriarchen, besonders der von Antiochia, bitten ihn, er wolle sich doch der Christen unter dem Türkenjoch erbarmen und das griech. Imperium wiederum erretten helfen, welches um so viel zu beobachten, weil Moldau, Walachei

Albania, Thracia und Macedonia mit den Griechen sich sulevieren würden, sobald der Moskoviter mit seiner Macht vorbeikäme.

Den 27. Mai hat der schwedische und siebenbürgische Abgesandte bei Sultan zugleich Audienz gehabt und weilen sie zugleich mit Kleidern und mit Komitiv schlecht versehen gewesen, hat der französische Botschafter von seinem Hofstaat bedienen und begleiten lassen, wie dann sonst von kalvinischen und lutherischen Kaufleuten in Galata sich fast alles zugeschlagen, welches ihm aber ganz nicht rühmlich, sondern mehr disreputierlich gewesen, sintenmalen die Ciausen im Divano darüber gelacht. Sonst hat man diese Abgesandte nicht gleich in Divano geführt, ziemlich lang heraussen warten lassen, dann hereingeführt. Der Gross-Vesier war aber vorhero weg, als wann er sich mit ihnen zu essen nicht gewürdigt hätte; bei währender Malzeit hat der Siebenbürger Gesandte wiederum öffentlich wider I. Kais. Mt. gesagt, wie sie ein übler Herr gewesen und wider die ottomanische Porten viel im Sinn gehabt, що в Німеччині всї є против австрійського дому і не виберуть цїсаря з сеї родини. Nach der Mahlzeit haben sie wieder eine Zeit heraussen warten müssen, ehe man sie zum Sultan introduziert und, weilen unterdessen der Gross-Vesier vorübergangen, der schwedische Abgesandte nicht aufgestanden, sondern sitzen geblieben, haben ihn 2 Ciauschen bei Armen gefasst und mit Gewalt aufstehen machen... Sonst erbietet sich Rakoczy aus der Königreich Polen und von dem, was er allbereit okkupiert, jährlich 40.000 Taler Tribut und 3 Jahre id. est 120.000 Taler bald anticipando zu liefern, wann man ihm assistieren, oder wenigst in seinen Progressen nicht verhindern werde. Ренїґер дав Панаїотому гроші, щоби лїпше міг розслїдити ворожі переговори, а особливо ті точки, що їх шведський посол по турецьки передав; тепер він каже, що се читав і що зміст такий:... (звістний трактат про антитезу вір в Европі, почитателїв образів і їхних противників).

Diese Tag seind die Siebenbürger beim Mufti gewesen, haben ihm eben bedeute ratiònes wegen des Moskoviters und benebens remonstrieren wollen, wie ihr Fürst der ottomanischen Porten guten Dienst getan, indem er sich mit Schweden konjungiert und den Moskoviter zurück helfe halten; der Mufti hat aber weder die rationes anhören, weder die 100 Dukaten, so sie ihm zu verehren gemeint, auf keine Weise annehmen wollen, sondern gesagt, Rakoczy soll zurück, sonst wird ihn Sultan strafen. Dem Gross-Vesier haben die Siebenbürger 2.000 Taler gegeben, unter andern ministris teils zu 500, dessen aber ungeachtet hätte der schwedische Abge-

sandte neben den Siebenbürgern und Kosaken den 5 dies zugleich beim Sultan die letzte Audienz haben und den Abschied nehmen sollen, massen dann die Antwortschreiben allbereit verfertigt gewesen. Dem König in Schweden hat man geschrieben, der Sultan lasse ihm seine Freundschaft belieben, man solle aber mit dem König in Polen Fried machen, weil die Polaken wären des Sultans alte Freunde. Dem Fürsten in Siebenbürgen hat man geantwortet und Ciausen schicken wollen, er solle sich in sein Land begeben, oder es werden ihn nicht allein Tatar Han, sondern auch die Grenz Türken heimsuchen. An Chmielnicki schreibt man, weil er mit Tartar Han ein guter Freund, so werde man ihn schützen und dem Han schreiben, er solle sich mit ihnen wohl verstehen, die Kosaken sollen aber keine Tscheiken ins Schwarze Meer auslaufen lassen. Mit diesem Bescheid wird der kosakische Abgesandte abreisen. Des schwedischen und siebenbürgischen Gesandten Expedition aber ist wieder verschoben, weil Aviso eingelangt, dass ein anderer schwedische Botschafter unterwegs. So hat der Bassa in Silistria ein Schreiben in originali hergeschickt, welches der Kommandant zu Kaminitz dem Tatar Han geschrieben, was gestalt Rakoczy sammt Schweden bei Jaroslauia einen harten Streich empfangen. Jetzt erwartet man, was der andere schwedische Botschafter bringen und ob die Zeitung wegen ermeldeten Streichs kontinuieren wird. Разом з тим шведським послом мав бути висланий иньший враз зі семигородським до хана, — здаєть ся вони хочуть намовити Турків, Татар і люцифера до лїґи. Ракоці жертвував Портї трибут з Польщі, endlich möchte er auch einen Tribut aus dem Königreich Ungarn versprechen, dann die Siebenbürgen berühmen sich allhier, dass die Ungarn, ausserhalb der Geistlichen, alle auf ihres Fürsten Seiten. So geben sie der ottomanischen Porten zu verstehen, dass sie Schweden, Frankreich, England, Holland und viel andere mächtige Könige disgustieren und zu einem Kriege veranlassen, wann sie den schwedischen Abgesandten nicht mit guter Resolution abfertigen. Ренїґер против того працює und schiesse Riegel, wo ich kann, dass sowohl die Schweden als die Siebenbürger voller Betrug und gewiss nicht aus Freundschaft sondern zweifelsohne aus Not hieher laufen; wann sie der ottomanischen Porten so wohl beigetan, warum sie nicht gleich anfangs, als ihre Sachen in Polen wohl gestanden, hieher kommen; warum denn Rakoczy ohne der ottomanischen Porten Konsens und Vorwissen sich mit Schweden verbunden und propria authoritate in diesen Krieg eingemischt. Але чи то перешкодить лїзї з Тур-

ками, не знати. Die Konjunkturen sein gefährlich, der Türk hat den Pass zu Land in das schwedische Gebiet allbereits begehrt, ist wider Venedig erbittert und gedenkt sich auf alle Weise zu rächen; diese gottlose Christen werden ihm vielleicht den Pass vermittels ihrer Liga fazilitieren, der Türk möchte sich leichtlich unversehens dahin resolvieren, welches er sonst, absonderlich dieses Jahr, nicht entsinnet war.

Перед кількома днями прислав хан знатного аґу, повідомити Порту, was gute Korrespondenz die Kosaken mit ihm kontinuiren.

Gross-Vesier hat mir wiederum sagen lassen, ich solle E. K. Mt. wegen Steifhaltung des Friedens versichern, man solle gar nichts ungleiches vermuten, in Fall die Tartaren den Fürsten von Siebenbürgen etwa strafen und ins Land fallen, man habe ihn genugsam ermahnt und gedroht. Ich habe zwar an gewissen Orten nicht ermangelt zu remonstrieren, dass ein Einfall in Siebenbürgen auch auf E. Mt. Grenzen einen Argwohn und vielleich Konfusion erwecken möchte, man sehe wohl gern, dass man den Fürsten in Siebenbürgen von seinem feindlichen Beginnen wider Polen abhalte, aber ein Unheil ins Land zu schicken würde man nicht gern sehen.

Держ. архів у Відни, Turcica. (оригін.).

581. Іван Казимир до ґр. Гаццфельда. Данків, 15. червня 1657.

Es ist zwar gewiss, dass feindliche schwedische Truppen wieder auf dieser Seite der Weichsel, nache um Warschau her, sich beweisen. Wie stark aber dieselbe, oder ob es etwa nur Parteien seien und ob sie etwa Warschau angreifen möchten, kann man noch nicht eigentlich wissen. Nichtsdestoweniger wolle uns der Herr 1.000 Reiter mit guten Offizieren ehist möglich nach Czenstochau schicken, damit selbige nebens unserm General Czarnetzki den Feind so lange aufhalten, sonderlich aber in seinem vermutlichen Vorhaben, Warschau zu belagern, interturbieren mögen, bis ein grösserer Sukkurs ankommt. Wie wir dann über diese Konjuncturen und gefährliche Beschaffenheit des Herrn Rat und Meinung hoch verlangen und erwarten, verbleiben etc...

P. S. Weil der Feind sich auf diese Seite ziehet und wir diesen Ort Dankow jetzo wegen unseres Abzugs verlassen, gleichwohl aber viel daran gelegen zu sein scheint, auf dass derselbe

besetzt bleibe, weil sonst die Feinde denselben zu ihrem Vorteil respectu der Schlesien gebrauchen möchten, so haben wir den Herrn erinnern wollen, dass er dies Dankow mit einer Anzahl Soldaten, Krzepitz aber wenigst mit 100 Mann förderlichst besetzen lassen wollte.

P. S. Es sind schon gewiss 3.000 Mann schwedischen Volkes auf dieser Seite der Weichsel hart um Warschau und in specie zu Jazdouia.

Архів мінїст. війни у Відни VI/20. (оригін.).

582. Іван Казимир до Гацфельда. Ченстохова. 17. червня 1657.

Nachdem wir den Obr.-Wachtmeister Garnier verlassen haben, wir uns gestern von Dankow hier verrückt. Jetzt warten wir auf des Herrn weitere Resolution, damit es doch zur Sache selbst komme, denn vorhin schon genug Zeit und dadurch auch mancher schöne Vorteil verloren. Der Feind ist zwar bei weitem nicht so stark, als man sich vielleicht einbildet; nur seine geschwinde resolutiones und frisches darinen Wagen helfen ihm sofort... Unsere Kronvölker unter dem General Lubomirski sind zwar in Siebenbürgen eingefallen, sie werden sich aber ehistens Tags wieder und um Krakau einfinden. Der Oberfeldherr aber Potocki steht bereits also, dass er, (wie er dann von uns beordnet ist), sich gleich mit dem Herrn konjungieren kann und wird. Den General Czarnetzki haben wir so beordert, dass er auf den Fall der Not gleich hier sein kann. Aus dem gefangenen Ungar, so ein Kornet gewesen, und wir dem Herrn überschicken lassen, wird der Herr eines und anderes vernehmen können.

Архів мінїст. війни у Відни VI/24. (оригін.).

583. Examen der Aussag der Rakotzischen Gefangenen den 21. Juni zu Czenstochow[1]). Ad 17. червня 1657.

Saboisto, ein Reiter. Er sei 18. Juni bei Psonof, 8 Meilen von Warschau, gefangen worden. Die Schweden und Rakocier seien noch vor 8 Tagen nur eine Meil von einander gelegen, gleich bei Warschau. Es mangle ihnen noch nicht sehr an Brot.

Nicolaus, ein Moldauer vom Adel, aber nur ein gemeiner Reiter. Er sei gefangen worden den 18. dito bei Psonof, als er mit einer Partei von 300 Mann, Moldauer und Kosaken durcheinander,

[1]) Прилога до попереднього листу.

auf Kundschaft auskommandiert worden sei. Die Moldauer und Walachen, alle zu Ross, seien coniunctim nur 4.000 Mann, sterben täglich sehr an einer ihnen unbekannten aber ansteckenden Krankheit. Salz können sie nicht kriegen, auch nicht Brot; lebten nur von Fleisch. Es würde kein Proviant ordentlich zugeführt, sonder wer dessen mehr durch ausreiten bekäme, verkaufe das übrige den andern. Ein Topf Bier gelt 9 kr. Die Moldauer, Walachen und Kosaken wollten den Rakoczy von Warschau bis nach Krakau zwar noch begleiten, aber alsdann von ihm weg gehen und, wann er sie mit Gewalt würde aufhalten wollen, wollten sie sich ehender mit ihm schlagen, als weiter zwingen lassen, wie sie sich dann schon untereinander deswegen beratschlagt hätten. Wie stark die Ungarn an sich selbst seien, könnte man nicht wohl wissen, weil sie soviel Halunken, geraubtes Vieh, Pferde und dergleichen neben sich führten und sich damit verstellten. Doch möchten ungefähr allein an Hungarn 16.000 Mann sein. Unter Tarnow habe der Rakoczy 15 Wagen mit einem Teil Volk zur Convoi fort nach Haus geschickt. Kosaken seien jetzt beim Rakoczy 6.000. Deren General sei Antoni. Die Kosaken hätten 6 Stück aber klein, etwa ein Klafter lang. Er habe gesehen, wie die schwedische Armada 3 Meil unter Warschau habe angefangen auf diese Seite der Weichsel zu gehen mit Lotschen und Schiffen.

Iwan Boschina von des Ferencz Serpin Regiment, ein Kosake, geboren zu Samorodek (?) in der Ukraina, ist den 18. Juni bei Psonoff gefangen. Die Kosakische Armada sei stark 6.000 Mann; ihr General sei der Antoni Kiowski. Der Bohun sei der General-Quartiermeister und führe zugleich ein Regiment. Gemeine Obristen seien: 1. der Ferencz Serpin, doch zugleich General Wachtmeister, 2. Sulimenko, Obrister 3. Obrister Biala-Cerkiewski, dessen eigenen Namen er nicht wüsste[1]). Der General Antoni habe einen Obristen über die Janitscharen, (derer aber nur 50 seien), als Gesandten mit 150 Pferden von Litauischen Brestie aus zu dem Chmelnitzki geschickt. Er habe aber zugleich auch diese 50 Janitscharen mit dem Gesandten zu dem Chmielnitzki abgefertigt, als schwierige wegen Mangel der Zahlung. Sie hätten schon gehört, dass die kaiserl. Völker in Polen kämen, wo nun dem so, hätten sie selbst wohl erachtet, dass es mit ihnen (denen Rakotzianern) übel stehen würde. Als sie noch auf der andern Seite der Weichsel gestanden seien, hätte man sie gestraft, wann sie gebrennt, jetzo

[1]) Мабуть Громика.

aber strafte man sie nicht mehr deswegen, dahero sie dann auch brennten. Er hoffte, sie würden Warschau wohl bekommen. Der Chmelnitzki habe sie (die Kosaken) selbst zu dem Rakoczy kommandiert. Es hätten aber die Kosaken schon unter Litauischen Brescia alle heim gehen wollen, es hätte aber der Rakoczy sie zurückgehalten, gar mit Bedrohung, er wollte sonst auf sie eben als auf die Feinde selbst schlagen. Er habe gehört, die ungarische Ragotzische Armee sei 15.000 Mann stark, sie hätten 15 Stück bei sich, derer Grösse aber wüsste er nicht. Die schwedische Armada sei noch ganz auf einer Seiten der Weichsel; er habe gehört, die Schweden seien 10.000 Mann stark. In dem Ragotzischen Lager mangle es an Bier, aber die Schweden hätten gleich wohl. Die Ragotzischen Völker wachteten beim Hauptlager nicht, sondern nur die Schweden. Sie findeten gleichwohl noch meist die Leute zu Haus. Vom polnischen König hätten sie soviel gehört, dass er würde mit denen kaiserl. Völkern wider sie ziehen. Die polnischen generales seien bei Sokal, wie sie insgemein gehört hätten.

Архів мінїст. війни у Відни VI/24. (копія).

584. Iohannes Mor. Girardin[1]) до Леопольда. Ченстохова 20. червня 1657.

Скарги королевої на брак всяких відомостий про австрійске помічне вийско. Посол відповів, що відомо, praefatas nostras copias iuxta ultimam Dankouiae praesente Garnier acceptam unanimiter resolutionem nondum adesse potuisse, at uero non ultra unum, aut alterum diem emansuras, neque generalis reditum, nisi cum ipsis copiis, expectandum videri....

Pridie allatae fuere litterae S-mo Regi a generali Sporca, quibus se insinuat iterque suum cum tribus equitum ac totidem peditum millibus uersus Vilieciam salis fodinas occupaturum facere, — з того радість.

Varsavienses litterae hesterna die allatae asserunt, mille et ultra Transyluanorum, Moldauorum et Cosaccorum milites a Czarneskio inter oppidum Raua et Varsauiam deletos fuisse, 400 scilicet occisos, quamplures captos, reliquos vero, qui meliores habebant equos, ad vicinas paludes evasisse, in dies autem ab insequentibus capi aut mactari.

---

[1]) Наслїдник Лїзолї в Польщі.

Deputatus, qui iam ad Cosacos antehac destinatus fuerat, et non pridem inde redierat, decima labentis illuc iterum reversus est, cuius instructio non omnino mihi hactenus constitit, siquidem non in vice-cancellarii cancellaria, sed in supremi expedita fuit, scio autem aliunde, praefatum deputatum in mandatis habere, ut nomine Ser-mi Regis et Reip-cae contestetur, gratissimam accidisse ad filium generalatus resignationem patris, praeterea, ut omnimode cum illis concludat, dummodo ad suas partes illos alliciat, attamen cum summa cautela, ut unum post alterum punctum successiue proponat et iuxta rei exigentiam atque illorum dispositionem tractet atque concludat; conabor copiam instructionis habere S. M-ti V-rae humillissime transmittendam. Deputatus S. M-tis V-rae a Fragstein cum praefato deputato sui itineris partem conficiet.

Praefectus civitatis Varsauiensis cum 250 equitibus in 500 circumvagantes Transiluanorum equites nuperrime irruptionem fecit, quorum 50 neci dedit, 12 captiuos secum duxit, caeteri fugae se commisere.

Lubomirsky [....] Transiluani Principis cum 12.000 et ultra hominum diciones invasit, ubi omnia devastat; revocatus vero a S-mo Rege Poloniae fuit, ut iuxta resolutionem nuperrime Dankouiae acceptam se ad Cracouiam obsidendam conferat.

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

585. Instructio pro Miaskowskio supra litteris cancellarii Rakotziani de 21. Junij 1657.

Imprimis maturato itinere castra principis Transyluaniae perget atque ibi, quibus competierit, exponet, S. R. M-tem difficillime quidem ad quamuis conferentiam communicationemque accedere cum illis, a quibus Regnum suum iniustissime impetitum et barbara feritate nouit deuastatum quorumque iniquissimo ausu et supra bellorum incommoda exercita crudelitate vniuersa pacis abrupta esse commercia, agnoscit orbis. Nihilominus S. R. M-tem precibus praecipuorum officialium et consiliariorum senatorumque fatigatam atque semper in id pronam, quod vastitatem caeteraque belli mala ab innocentibus subditis Suae M-tis auertat christianique sanguinis sistat effusionem, non abnuere concedere illa, de quibus a quibusdam Regni senatoribus literis cancellarii principis Transyluaniae eo inductis fuit requisita. Nimirum concedere concessuramque S. R. M-tem, prout dictus cancellarius principis Transyluaniae petit petitionisque suae socium quoque generalem exercitus

Transyluanici ducem assumit, ut exercitus tam Transyluanicus, quam Valachorum Moldauorumque, vel qui alii sint auxiliariorum, tuto et indemnes, nec ab exercitibus S. R. M-tis impetendi, Regno Polonico exeant suaque repetant, eamque in rem assecurationes daturam et ducibus exercitibusque suis et confoederatorum id iniuncturam, sequentibus tamen, sine quibus nihil concedeturque, conditionibus:

Primum, cum S. R. M-tis strictissima cum Sr-mo Hungariae Bohemiaeque Rege intercedant foedera, exponet nullo modo pactoque posse velleque S. R. M-tem accedere ad quamuis transactionis cum principe Transyluaniae speciem, nisi eodem Sr-mo Rege eidem incluso, neque se modernae principis Transyluaniae propositioni assensuram, nisi princeps Transyluaniae in antecessum sacrosancte promittat omnique meliori modo caueat, nihil se contra dictum Ser-mum Hungariae Regem moliri attentareque velle, aut exercitus istos, qui e Polonia emittentur, contra ditiones Ser-mi Regis Hungariae conuersurum, adeo arcto hoc inter dictos Reges foedere, vt alter sine alterius iniuria et iustis pro communi nexu vindicys impeti nequeat.

Et quandoquidem eductio harum copiarum hoc super fundamento proponitur, ut eo facilius de pace tractari possit, hoc quoque in puncto declarat S. R. M-tas, se ad nullos pacis tractatus accedere velle, nisi mediatore Sr-mo Hungariae Rege, qui in eam rem a principe Transyluaniae necessario non acceptandus tantum, sed etiam vocandus erit.

Reditus etiam exercitibus egressuris non per aliud iter tractumque conceditur, nisi per quae Poloniam ingressi sunt, idque eo consilio, ut nec ditiones Ser-mi Regis Hungariae in transitu attigant, nec Polonia in intactis etiam locis deuastetur, atque id datis obsidibus cauendum erit, egressum exercitui isti citra deuastationem locorum, per quae iter facturus est, constituturum.

Diligenter quoque constituendum erit, intra quod tempus exercitus educi debeat et ad quem terminum haec conferentia produci.

Cum vero in nullum armistitium S. R. M-tas possit consentire, nec tamen de pace tractari possit, quam diu partes Regni hostilibus praesidiis obtinebuntur, quae pacatis promptisque exercitibus recuperandae sunt, ideo iustum aequmque videtur et praesidia Transyluanica vel quaeque alia ex insessis vrbibus vna cum exercitu deducantur: Cracouia imprimis et ante omnia, concesso egressu praesidio libero et, vt nunc est integra, SR. M-ti tradatur consigneturque, eaque conditio primarie vrgenda.

Paci in futurum tractandae cum maximo foedus principis Transyluaniae cum Suecis futurum sit impedimento, nec iustum sit SR. M-tem quidquam in rem eorum praestare, quibus arcta cum hostibus Suae M-tis intercedit necessitudo, antequam assecuratio egressus a Sua M-te concedatur, princeps Transyluaniae inducendus erit, ut eidem foederi eique fallaci et tot ante commissis perniciis suspecto defacto renunciet modernaque subsidia aut pro hostibus habeat, aut ad minimum ab exercitibus suis separet.

Держ. Архів у Відни. Hungarica. (копія).

586. Семен Ренїґер до короля Леопольда I. Царгород 21. червня 1657.

Den 19. ist zweite schwedische Abgesandte[1]) mit 20 Personen gekommen, nur der siebenbürgische Agent ist ihm entgegengekommen. Ich hab ihn durch meinen Sekretär komplementieren lassen, gegen welchen er von Ihr. Kais. Mt. und von E. Kön. Mt. mit gebührender Reverenz geredet, massen er dann mit Okkasion des Gegenkompliments auch ausdrücken lassen, dass er vom König in Schweden Befehl, mit mir gute Korrespondenz zu führen, habe. Jetzt wohnen beide schwedischen Gesandte beisammen.

Den 18. hat der schwedische Abgesandte, so vorhero hier gewesen, beim Kaimekan Audienz gehabt, seine Expedition urgiert und referiert... in Deutschland sei allen in confusione, man leistet E. Kön. Mt. keinen Gehorsam etc. Каїмекан зазначив, що Польща в приязни з султаном, що Шведи затягнули в союз семигородського князя без відома султана і упхали у війну з Польщею; man solle mit Polen eher Fried machen, mit Rakoczy weiter keine intelligenza halten und hernach die ott. Porten um Freundschaft ersuchen. Чи при тій відповіди остане ся, незнати.

Wegen des Fürsten in Siebenbürgen will man auf keine Weise beruhen, er begebe sich denn zur Ruhe. Nun erwartet man täglich Aviso, ob der Tarter Han wirklich wider ihn angezogen und was er gutes ausrichten wird.

Козацькому послови, котрий вже на відїзднім, дано до зрозуміня, що Порта вважати ме їх за приятелїв і напише до хана, sie sollen sich aber von Rakoczy separieren, ihm weiter keinen Sukkurs schicken, noch einige Allianz mit ihm halten. Козацький посол говорив каїмеканови то, що казав на авдиенції у султана[2]).

---

[1]) Ґоттард Велїнґ.

[2]) Про посольство Парцевича до Хмельницького.

Ich hab den Türken den Argwohn benommen, weilen ich alles negiert und ganz wohl zufrieden, dass man die Personen sammt dem Schreiben, aber nicht die Köpfe, allhero schicken.

Держ. архів у Відни, Turcica. (оригін.).

587. Іван Казимир до ґр. Гацфельда. Ченстохова 25. червня 1657.

Es ist schon unfehlbar gewiss, dass Rákóczy nächst vergangenen Freitag 22-ten von Warschau aufgebrochen und auf Krakau zu marschieret, dann wir dieses Berichtes einen gewissen authorem von der Rakoczyschen Armada selbst allhier haben. Die Zeitungen aber wegen Pintschof dörfen dem Herrn kein Sorgen bringen, dann es nur eine Partei gewesen. Aus Ursach nun des Rakotzischen Aufbruches gegen Krakau zu haben wir die Reiter aufgehalten; der Gener. Czarnetzky aber soll auf Kosiglof, 3 Meilen von hier gegen Krakau zu gelegen, mit seinem Volk gehen. Der Herr aber wolle mit seinigen auf Pentzin, Slawikow und von dannen auf Ilkuss rücken, wobei wir wünschen, dass der Herr wegen Schwere der Artigleria und Infanteria um einen Tag ehender als wir, d. i. morgen aufbrechen möchte; übermorgen (27) erheben wir uns von hier mit der Reiterei nach gen. Kosiglof, von dannen auf Sevier und weiter nach Ilkuss; allwo wir uns nicht allein miteinander konjungieren, sondern auch, wills Gott, notwendiges deliberieren und zugleich den FML. Spork vor dem Rakoczy bedecken können, ja ihme, Rakoczy, gar seinen Fortzug verhindern. Der Kron Ob. Gener. Pototzki steht mit seinen Völkern zu Tarnow, 10. Meilen v. Krakau, welcher unter der Zeit sich vielleicht mit Spork schon konjungiert hat. Heute hat des Rakoczy Kanzler ein Schreiben hieher geschickt unterm Praetext einer Antwort auf ein Brief des Kastellans von Sandomier, mit der notula, wann gemeldeter Kastellan sich nicht beim Hof befindete, alsdann der Kron-Kanzler oder ein Senator denselben eröffnen möchten, davon wir dem Herrn ein copia komunizieren lassen. Er [Rakoczy] bietet Friedenstraktaten an; darauf ihm uterdessen unser Kanzler in solchen terminis antwortet, dass er, Rakoczy, zugleich aufgehalten und des Herrn Meinung darüber auch vernommen werden möge, welche wir zu Formierung einer rechten und kategorischen Antwort an Rakoczy von dem Herrn verlangen. Dann gleich wie wir uns gar wohl zu bescheiden wissen, dass wir wegen der Verbündnis mit des Königs zu Ungarn Lbd. diesfalls nichts allein vornehmen können, noch

sollen, also wollen wir uns auch ohne Vorwissen Sr. des Königs Lbd. und ohne seine Einwilligung in das wenigste diesfalls nicht einlassen, sondern aufrichtig und beständig gegen Euch handeln. Wie wir dann in dieser materia unverzüglich einen eigenen Kurier nach Wien schicken. Welches alles wir dem Herrn eilfertigst andeuten haben wollen.

P. S. Der Herr wolle den General Sporck nicht revozieren, dann wir doch ehists Tags bei demselben anlangen werden und weil der Feind auf dieser Seite, der Spork aber auf jener Seite der Weichsel liegt, hat er sich nichts zu befürchten.

Архів мінїст. війни у Відни VI|34. (оригін.).

588. Іван Морандо Джірардінї до короля Леопольда I. Ченстохова 26. червня 1657.

24-го с. м. о 6. год. пополудни прийшов сюди який-то шляхтич з листом до короля, але що заявив, що приходить в справі Ракоці, висланий кастеляном сандомирським, не допущено його до авдиєнції, лише на другий день візвано перед канцлєра, скарбника і віцеканцлєра. Він оповів, що його пан жиє в приязни з канцлєром князя Ракоці, отже з власної охоти, без нїчиєго відома, вислав до того-ж одного із своїх повірених з листом і устним порученєм, щоби вияснив, in quanta et indubitata spe Ser-mus Rex et Resp-ca Poloniae extent non solum a suo regno eijciendi Suecos, uerum de eorum adhaerentibus et confoederatis uindictam summendi, in quem finem iam iam in Parua Polonia 20.000 selcetissimorum hominum a S. M. V-ra suppeditata praesto esse et alia quam plurima; ideoque ex proprio amicitiae motu, nullius iussu, aut scitu, in confidentia dictum cancellarium monitum habere uoluisse et denique rogare, quatenus saltem sibi prospiceret de securitate mature, nisi alias una cum domino suo Rakoczio et toto exercitu extremam subire sui et suorum statuisset iacturam, cupiens autem dictus castellanus, ne haec amici comprobati monitio ad aures Rakotzii perueniat, nisi certo constaret penes illum esse locum sanioris consilii, promptique resolutionis, se a Suecorum partibus auellendi et aequis conditionibus, mediante S. M-tis V-rae mediatione, Polonis reconciliandi. Канцлєр князя Ракоці запровадив сего післанця зараз-же до самого князя і той в присутности Стенбока почав вивідувати ся ріжне про стан Польщі, а особливо про поміч австрійску, в котру зразу не вірив, доки післанець не запевнив, що сам видїв австрійскі війска коло Кракова і Ченстохови. Тим збентежений (consternatus) оставив Стенбока і відбув

нараду з канцлєром і казав йому відписати до каштеляна, (як залучена копія). Над сею відповідию була вчера нарада з королем і рішено, (як залучена копія), про що разаз-же дали знати Гацфельдови. Sperat Ser-mus rex, quod mediantibus prescriptis conditionibus praefatus Rakotzius admitti possit cum praescitu et consensu S. R. M. Vrae.

Держ. архів у Відни, Hungarica (оригін.).

589. Ґр. Гацфельд до польського короля. Бендзїн 26. червня 1657.

E. Kön. Mt. Schreiben von 25. empfangen und verstanden, wie nun E. K. M. bei meinem letztern Anwesen zu Czenstochow gn. resolviert, dass meinen Marsch in Polen befördern sollen; also bin gestern mit der Armada aufgebrochen und zu Abends hier angelangt, auch, wie E. K. M. bereits untert. berichtet, des Proviants halber diese verwichene Nacht und heute ganzen Tag allhier still liegen geblieben; morgen verhoffe ich wiederum von hier aufzubrechen, über Nacht zu Schlofkopf, den nächsten Abend aber bei Ilkuss zu logieren, woselbsten I. K. Mt. in Person oder dero gnäd. Befehl erwarten werde. Dass E. K. Mt. die Garnierschen Reiter aufgehalten, finde ich meinesteils sehr nützlich zu sein, der Gen. Czarnetzky aber konnte meines Ermessens noch so lange in der Nähe gegen den Rakoczy stehen bleiben und demselben nicht aus Augen gehen, bis er sichert, wohin dieser sich wendet, alsdann würde für ihn Zeit genug sein sich auf uns zu retirieren, E. K. Mt. auch dadurch von ihme, dem Rakoczy, desto gewisser Kundschaft erhalten können. Den FML. Fhr. v. Spork wollte E. K. Mt. zu untert. Ehren gerne noch länger bei Wieliczka gelassen haben, alldieweilen aber wider alles Verhoffen von E. K. M. Leuten noch nicht ein eiziger Mann bei ihm, Spork, noch nicht ankommen, meine auch zur Zeit von keinem nichts wissend, so habe denselben notwendig zurückgefordert, besorge auch, dass ihm mein jeziges Schreiben bei Wieliczka nicht mehr antreffen möchte, weilen mein erste Ordonnanz demselben bereits vor 4 Tag zukommen. Des Ragotzischen Kanzlers Schreiben an den Kastellan v. Sandomier hab gelesen, finde dasselbe voller Zerimonien und dass der Rakoczy vielleicht suchen mag, wie er jetzo, bis zur Ersehung seines besseren Glücks, ohne Schaden wiederum in sein Land gelangen möge. Ich hielte dafür, dass Ihme, Rakotzischen Kanzler, wiederum höflich geantwortet, und sie mit der kategorischen Resolution aufge-

halten werden, unterdessen verhoff ich es, werden E. K. Mt. bei der Armada anlangen, alsdann wird umsoviel leichter zu debatieren stehen...

Архів міністр. війни у Відни VI/37. (оригін.).

590. Іван Казимир до гр. Гацфельда. Ченстохова 26. червня 1657.

Es hat uns zum höchsten bestürzt, dass der Herr den FML. Spork von Krakau revoziert hat, dann jetzt werden die Feinde, weil ihnen schon durch uns selbst die Augen aufgemacht worden, auf was wir zielen, ausfallen und die Salzgruben zerstören; dadurch ein solcher Schaden erfolgen wird, welchen mit vielen Milionen nicht zu erstatten sein wird. Was auch für eine Verfolgung des armen unschuldigen Volks Blutvergiessen und Verhetzung der umliegenden Orte allem vernünftigen Mutmassen nach daraus erwachsen wird, das müssen wir zum hochsten beklagen... Vielmehr hätten wir gedacht, der Herr ihm, Spork, mehr Volk zuschicken und wenigst mit mehr Reiterei ihn stärken, als also unverhofft ihn aus den bereits okkupierten Orten abfordern würde; welches wann es geschehen wäre, hätte er sich des Feinds halben gar wohl solang aufhalten können, bis die völlige Armada auch herzugerückt wäre. Anjetzo werden auch bei den Polen selbst allerlei Gedanken entstehen, sonderlich diese, dass die Kaiserlichen ganz wieder zurück in Schlesien ziehen wollten. Wir sehen fürwahr nicht, (welches uns dann schmerzt), ob und wie wir die Sachen wieder in einen so guten Stand, als wie sie allbereit gewesen, dass wir nächsten Freitag uns mit unseren polnischen Kriegsvölkern und dem Garnierschen Regiment zu Ilkus uns werden einfinden und mit dem Herrn konjungieren.

P. S. Gleich heute bekommen wir ein Schreiben vom Pater Czyciszewski von Wien, dass alldort ein falscher aber starker Rumor spargiert worden, dass die Feinde noch vor Ankunft des Gen. Sporks die Salzgruben ganz ruiniert haben, worüber die Herrschaft selbst wie auch die Hofkammer so bestürzt und alteriert worden seie, dass er es ihnen kaum ausreden habe können. Da kann nun der Herr ermessen, was erst erfolgen würde, wann ipso facto solcher Schaden geschehen sollte. Gleich jetzo bekommen wir ein Brief v. Gen. Potocki, dass er in vollem Herzu-Marsch begriffen, ist nur zu befürchten, wann er wird hören, dass Spork revoziert worden, er auch wieder sich zurück oder anderwärts hin wenden

dürfte; darum wäre gut, dass der Herr alsbald einen von seinen Offizieren an ihn schickte, dass Potocki nur sicher herzu marschiren und sich mit dem Herrn versichert wisse, dass wir uns mit dem Herrn bei Olkuss konjungieren werden, damit er wisse, wo er uns suchen solle.

Архів міністр. війни у Відни. VI/39. (оригін).

591. Станіславский до Івана Казимира. Під Солцем, 27. червня 1657.

Listy moje pisane przez sługę mego nie wiem iesli doszły, w ktorych y karta Igo M-ci Pana Generała Kemeniego była, y inne potrzebne contenta ad significandum statum. Teraz meliorando negotium chodziłem koło tego, iakobym tutiorem uiam mogł wynaleść y assekurowac mogł tak o affekcie książęcia IM-ci ku usum Krolewsky MS-ci, iako y powinny życzliwosci y łaski bozy cessit iuxta uota intencio, bo ten ieden sposob być rozumim do uspokoienia RPospolitey. Naprzod tedy, ut uberius res waszci krolewski MS-ci pateat, tak [....] szukał sposobow, iakoby mogła byc scisia confoederacy, ktora przed przyiazdem moim stanełа była s krolem Szwedzkim, roznymi sposobami inclinando książecia IM-ci ad societatem armorum z waszo KMS-cio, y nalazłem leuem modum niedotrzymania słowa na traktaty książecia IM-ci. Warszawia non leuis quidem occasio, ale elaborata ingenti mea impensa et fastidio, czego się wasza krolewska MSc. dorozumic łacnie możesz, iednak skłonemu, iako książe IMSc. iest, do zawarcia przyiazni z waszo krolewsko MS-cio łacna była persuasia; diuisit tedy arma eo praetextu, assecurowany słowem moim, że wasza krolewska MSc. z nim się obydziesz in futurum, iako naleszy. Zdało mi się to iednak nudum przeto, acquietare waszo KMSc. według żądania Pana Sędomirskiego armistitio solo, pociągnołem go do tego, że in testimonium affectus chce efficere, że to co sanguine magno parari by miało, dexteritate sua sprawi, że y Krakow y Brzesc deueniet ad manus waszey krolewski MS-ci, insuper co ludzi będzie li tego potrzeba przeciwko krolowi Szwedzkiemu, hoc praesuposito, aby y Wircowi y ludziom krola IMS-ci Szwedzkiego pas wolny był pozwolon, foedus perpetuum między waszo K. mocio, a nim y Siedmiogrodzko ziemio; deklaracy na pewnym miescu do tractowania czekac gotow, abstinendo ab omni hostilitate; kozacy, ktorzy też z nim coniuncti, rozumim, że inclinabuntur waszo krolewsko msci do zgody. Rozumim, ze Wasza Krolewska Mc.

respondebit affectu suo y innego successorem szukac nie będzie trzeba, insze conditiones ab utrinquae modo sint iustae dalszemu reseruaui tractatowi, teraz aby fides mea in integro zostawała, raçz kazac abstinere ab omni hostilitate Regimentarzom swoim wasza KM-ść, abym zas ellusus in fideiussione nie został, a mnie dalszo przysyłał informacio, a przytym aby to było secretum strony Krakowa, uniżenie upraszam waszo Kr. Msc., bo by... [nie] poszły rzeczy tak iako potrzeba, co wszytko podawszy wysokiemu baczeniu Waszy KM-ci, siebie samego łasce zalecam. Datum w obozie pod Solcem 27. Juni.

O tym nikt nie wi, com s książeciem IM-cio straktował, tylko książe IM-c, pan Generał Kiemni, ktory siła w tym tez laboruie, a IM-sc Pan Mikesz kanclerz. List per modum assecurationis pisany do mnie od książęcia IMS-ci posyłam waszey KMS-ci super puncta proposita, o ktory.... prosze, bo mi tylko pazia posłać kazano. Książe IMS-c, iakom opisał, affektancyo gotow do zgody, tylko to sobie cauet, ze absque praejudicio confoederacionis, ktoro ma s kozakami.

Waszey krolewski Mosci wierny poddany a unizony sługa.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Гр. ц. Поль. Сношѳ. съ Транс. св. 1. (autorgr.).

592. Ів. Мор. Джірардіні до короля Леопольда I. В таборі коло Пільци 29. червня 1657.

Вже в попередних звітах доносив, як Ракоці старає ся наклонити Поляків до мира. Advenit pridie eius tubicen ad Castra Czarnetzkii cum litteris ad quinque campi duces, nimirum ad praefatum Czarnetzkium, Potockium, Lubomirskium, Sappiam et Gonczewskium, quibus litteris dictos generales per modum salubris consilii ad pacis tractatus amice invitat, se arma in hoc Regnum non movisse, inquit, ut sibi coronam vi usurpet, sed ut a tot hostibus petitam defendet et sibi successionem assecuret, e re S-mi Regis totiusqe Poloniae Regni esse, ut quantocius inter se restauretur reconciliatio et amicitia, fremendam esse ligam illam inter ipsum, Suecum, Galliam et Cromwoillium, unde Poloniae Regni ineuitabile fore exitium, nullam esse collocandam spem in Sacrae R. M-tis V-rae auxiliis, opus enim hac in rerum coniunctura, ut suum in Germania retineat militem, non esse denique alium resipiscendi modum, quam ut concordiam et pacem cum ipso ineant Poloni. Ideoque, ut ad id praefati campi duces se declarent, petit,

quia declaratione facta omnem exercitum e Regno amoturum. Cum autem, praeterito Ser. Rege, tantum ad generales scripserit, necdum alij quam Czarneskio reddita fuerint litterae, iussit Ser. Rex per supradictum Czarneskium respondi, se quidem propensissimum ad pacem ineundam, sed non nisi communicatis cum caeteris generalibus consilijs quidquam aliud dicere posse, quàm ut aliquis ex suis familiaribus aulicis ad id idoneus et instructus ad illos generales destinaretur, necessarium autem prae omnibus fore, ut de re tanti momenti Ser-mi Regis disponeretur animus, qui alias non nisi proscitu et consensu Ser-mi Hung. et Boh. Regis caeterorumque foederatorum potest ullum pacis inire tractatum, ei itaque, si pacem affectaret, ad Aulam S. M-tis V-rae aliquem ablegandum — і просити о медияцію. Interea uero de conatibus nostrorum armorum contra ipsum nihil prorsus remittitur, sed recta in ipsum non procul a Cracovia movitur noster exercitus, ipsum statim aggressurus, ubi statuerit experiri, de quo autem dubitatur; Ser. Rex hesterna die partem nostrarum copiarum colonelo Garnier duce cum exercitu 5.000 selectissimorum quartianorum generalis Czarnetzkii iunxit, hodie vero totius nostri exercitus cum praefato Czarneskio facienda coniunctio prope oppidum Pilza, distans a Cracovia 7 miliaribus; quanto spei sit haec gens egregia quantaque cum auiditate suum aggredi quantocius appetat hostem...

De Cosacis pariter nihil aliud habebatur, quam ipsos avide cum Polonis optare pacem, quod clarius constabit, ubi illuc hinc destinatus advenerit.

Hesternia die per captos exploratores relatum S. Regi fuit, Wirtz, quondam Suecorum Cracouiae commendantem, e civitate Cracouiensi discedere uoluisse, sero autem nimis, securum enim ob generalis Sporcka copias iam aduentantes non amplius patuisse exitum, a quo generali curavit scicitari, ad quid illuc venisset, an Suecorum hostis? an vero amicus? se a Sueciae Rege in mandatis habere, ne quidquam hostilitatis contra S. M. V-ra subditos aut milites tentare, — і тож сподіє ся від австрійского війска. Шпорк відповів, що прийшов ad suppetias contra plerosque hostes S. Poloniae Regis et hoc fieri vigore ligae recenter initae, videret itaque praefatus Wirtz, quid esset facturus et quoties ad ipsum vel ad suos futurus esset pari, quo accederet, animo ab illis exceptum iri.

Hodie destinatur colonelli loco tenens a Merheimb cum 200 equitibus ad Ragotzij exercitum recognoscendum 15 cirter milliaribus a Cracouia, ubi redierit ulteriora in ipsum capescentur consilia.

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

593. Гр. Гацфельд до короля Леопольда I. Вислиця 8. липня 1657.

Wie ich unlängs von Tarnowitz berichtet, bin ich von Ottmachau zu Ihr. K. Mt. den König in Polen nach Czenstochau verreist, deroselben gn. Befehl zu vernehmen, was etwa mit der Armada vorzunehmen, zu welcher Zeit die Avisen eingetroffen, dass die Schweden mit Rakoczy Warschau belagert, auch erobert hätten, deren weiteres Vornehmen aber man damals nicht erfahren können, sondern, obgleich unterschiedliche viel Zeitungen einkommen, sind doch selbige mehrerenteils falsch befunden worden, bis endlich die Gewissheit erfolgt, dass Rakoczy allein mit seiner Armada und den Kosaken sich wiederum von Warschau hieraufwärts gegen Krakau begeben täte, worauf mit E. K. Mt. mir untergebenen Armada den 25. Juni von Tarnowitz aufgebrochen, selbigen Tag nach Prutschin in Polen, allwo ich wegen des Proviants, so uns die Polaken vertröstet gehabt, aber ein gar weniges gegeben, einen Tag stillgestanden, den 27. weiter nach Schlafkopf, den 28. nach Bütlin, den 29. bis nach Udorsch gegangen, allwo auch der König in Polen in Person in der Nähe auf eines vornehmen polnichen Herrn Schloss Pilizkow, eine gute Meil Weges von besagtem Udorsch gelegen, ankommen, deren ich daselbst untertänigst aufgewartet und bei Ihro viel vornehme polnichen Herrn und senatores gefunden, die alle oberzählte Avisen, dass der Feind gegen Peterkau sich wendet, konfirmiert. Da dann mein untertänigstes Parere gewesen, bei solchen Koniuncturen die Belagerung Krakau zu differieren und des Feindes Progressen, sonderlich dessen Armada, von dannen abzukehren, welches höchstged. Ihr. Kön. Mt., wie auch sämmtliche senatores, um soviel mehrers plazidiert, weil Rakoczy absonderlicher Diffidenzien halber von dem König in Schweden hinweggezogen, selbigeswohl (?) solle die ganze schwedische Armada, ungefähr 7.000 Mann, dabei der Feldmarschall Steinbock, der König in Schweden aber für seine Person zu Thorn gewesen sein; welches sich auch nachderhand in der Warheit also befunden, dahero man unsererseits resolviert, mit der Armada 2—3 Tage zu Udorsch, welches ein schlechtes Dorf, jedoch nur 9 Meile von Krakau auf der Strasse gegen Peterkau gelegen ist, stillzustehen, (wegen des grossen sandigen Weges, dann auch weilen die Soldaten in vielen Tag kein Stück Brod gehabt, dessen man uns von Tag zu Tag vertröstet), welches auch geschehen.

Als aber weitere Nachricht gekommen, dass Rakoczy von anged. Weg nach Peterkau wiederum ab und gegen die Weichsel sich

gewendet, auch schon bei Radom stünde, und ich daraus leichtlich abnehmen können, dass sein Intention nicht nach Krakau, sondern directe gegen Weichsel gerichtet sei, daselbsten er etwa eine Über- oder Durchfahrt, wenigst Gelegenheit durchzuschwemmen bald hätte finden können, wann selbigesmal der Weichselstrom nicht also stark angelaufen gewesen wäre, item, dass er damals in grosser Furcht gestanden, als E. K. Mt. Armada Anzug er vernommen. Hab gleichfalls mit der Reiterei meinen Marsch gegen Weichsel nach Opatowice vorgenommen, das Fussvolk aber, zumalen selbiges ohnedem sehr müde gewesen, auch der Eile halber mit den Stücken und Bagage unter Kommando des FML. Frh. v. Souches vor dem Schloss Pintschof, welches ein festes Ort und mit etlichen schwedischen auch Rakoczyschen Knechten besetzt, zurückgelassen, mit Befehl, das Schloss zu erobern und die Armada mit Proviant daraus zu versehen, dem er auch also nachgelebt und das Schloss mit geringer Mühe erobert, ehe wir aber mit der Reiterei von Pintschof hinweggangen, sind aufs neue unterschiedliche Berichte einkommen, dass der Feind bei Sendomier eine Brück über die Weichsel zu bauen suche, derowegen ich den 4. dieses mit Reiterei, so stark ich gekonnt, gegen Schidtlof geeilt und selbigen Tag, obgleich grosse Hitze und in fast allen Orten Mangel an Wasser erschienen, 6 Meile maschiert, wobei mir wohl noch 7 Meil... blos in der Hoffnung, dem Rakoczy an der Weichsel annoch zu ertappen, es hat aber derselbe oberhalb Sandomiers, so noch 9 und mehr Meil von uns wäre, etliche Schiffe zu Weg gebracht und dergestalt über das Wasser geeilt, dass er daselbst ehender hinüber und in Sicherheit gelangt, ehender wir dessen gewahr nehmen können, wie er dann, als wir noch den Abend nach bes. Schidlof gekommen, schon hierüber gewesen, welches er schwerlich würde zuweg gebracht haben, wann vor und nach mehrere Gewissheit von ihm eingelaufen wäre; er ist aber gleichwohl, wie ich vernehme, mit solchem Schrecken davongangen, dass ich darfür halte, wann er anders noch ungerupft entkommt, er werde sobald wieder in Polen zu gehen nicht verfangen.

Der König in Polen hat bald hierauf alle seine Völker, soviel er deren bei sich gehabt, deren aber sehr wenig wären, mit Schwimmen über die Weichsel setzen und zu dem litauischen Feldherrn Sapieha stossen lassen, welcher diese Zeit über stättigs auf der andern Seite der Weichsel neben des Rakoczy Armada hergangen, dass sie aneinander sehen, jedoch hiervon nicht viel berichten können, bis er endlich an das Wasser San kommen, des-

wegen gemeldeter litauischer Feldherr ihn, Rakoczy, nicht weiter zu verfolgen, oder seine Schiffbrücke zu verhindern vermocht; anjetzo sind etliche dorten zu gem. litauischen Feldherrn und den übrigen polnischen Völkern gestossen, welche insgesammt den Rakoczy verfolgen und ihm bei Jarislo, da sein Weg hinausgehet, angreifen sollen. Inmittels habe mit der Reiterei von Schidlof mich wieder anhero begeben, allwo es viel Wiesen und gute Pferdeweid hat, die Reiterpferd, welche sehr müde und matt sein, 2 Tage zu refrechieren, lasse auch inzwischen aus dem Schloss und Städtlein Pontschof, so viel Brod, Mehl und andere Viktualien zu bekommen, anhero zu der Armada bringen, dieselbe in etwas zu erquicken, hernach werde mich ungesaumt nach Krakau begeben und selbige Belagerung verhoffentlich mit Glück anfangen.

Die senatores, welche bis dahero dieser Belagerung ganz zuwider gewesen, finden dieselbe nunmehr, sowohl wie ich, hochnötig und zum ferneren Progress sehr nützlich, indem alle vorgewesene obstacula, als die Schweden und Rakoczy, aus dem Weg geräumt. Mit Proviant ist hier schlecht bestellt, ich werde notwendig E. K. Mt. Magazin zu Neuss angreifen und herbeiziehen müssen.

Архів міністр. війни у Відни VII/3. (оригін.).

594. Іван Казимир до Леопольда I. В обозі під Краковом 14. липня 1657.

Згадує про посольство Парцевича до Хмельницького. Venit tandem Leopolim, ciuitatem nostram, supradictus Archiepiscopus, sed graui morbo impeditus, cum ulterius cito progredi non possit, misit ad nos generosum Christophorum Marcianowic, secretarium legationis, qui, postquam nobis retulit omnia, quae apud Chmielnicium supradictus nuncius egit, properat ad Serenitatem Vestram, ut eadem referat. Misimus nos iterum ad eundem Chmielnicium nuncium nostrum generosum Stanislaum Casimirum Bieniewski, qui quantum post istam Serenitatis Vestrae legationem apud illum efficiet et quid ulterius agendum erit, Serenitati Vestrae perscribemus, non dubitantes, Serenitatem Vestram authoritate sua caeptum opus continuaturam, praesertim cum certum sit, apud illos homines interpositionem Serenitatis Vestrae magnum pondus habere. Поручає Марціяновича, як доброго і зручного чоловіка, Леопольдови до дальших услуг.

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

595. Copia litterarum D. Janus Kosina ad Ill. Dnum. Palatinum Wilnensem. Межибоже, 22. липня 1657.

Die dominica[1]) conditiones tractatuum absoluti fuerunt ac Deo volente crastina die firmari debent. Ea, quae antecesserunt, breviter enarrabo.

Vigesima huius D. Notarius Regni et Ill. Dux Demetri hostem insequentes, in campis Czarnostrouiensibus castro illius attingerunt, et post aliquot velitationem absque dispendio suorum, partem hostilium castrorum dissiparunt. Interea exercitus generalis Regni appropinquavit ac missus primo d. Notarius campestris Lithuaniae[2]) et d. Kmicic cum aliquot selectis cohortibus, subsequente illos exercitu toto, iussu ducum generalium iterum subsisterunt, nam classiarius Ragocianus pacem et tractatus obtendens aduenit; ita accidit, ut solus Praefatus d. Notarius et Ill. Dux hostiles conatus sufferrent, nec desierunt illum lacessere, quemadmodum non exspectantes totum robur exercitus nostri, ellacessente die denuo totis agminibus suis in castra hostium irruerunt ac stragem ingentem ediderunt partemque castrorum iterum protriuerunt, eodemque tempore proditorem civitatis Presz Boguslauski deprehenserunt captivaruntque.

Clade hac perpessa magis magisque tractatus urgebantur per novos submissos, praefectum equitum Ferencium et adhuc alium, traditis utrinque obsidibus, de nostris quidem Ill. D. Balabano cum d-no capitaneo Snitniski, ut et d-no Palatino Smolensciae pro obside, Kiemin Janus Generalis Ragocii, cui plenaria potestas tractandi fuit.

Absolutis tractatuum condicionibus et articulis, vesperi ad subscriptionem Ragozio eos attulit commemoratus d. Generalis, atque huius tenoris habentes:

1-o Ser-mum Regem ac Rempublicam deprecetur Ragocius.

2-o Ligae ac omni nexui cum Suecis et Cosacis in praesens renunciat.

3-o Cum confoederatis Ser-mi Regis et Reipublicae, utpote cum S. Hungariae ac Boemiae Rege nec non cum Ser. Daniae rege, foedera acceptabit, si requisitus fuerit, nec a confoederatis his omnibus quocunque praetextu recedet, aut abalienare se patietur, verum contra quosvis hostes arma quoque sua cum confoederatis feret.

4-o Magno Tartarorum Cham et Vesier dabit debita munera.

5-o In exercitum universum distribuet duodecim centena millia florenorum Polonicalium.

---

[1]) 22. липня. [2]) Олександер Ілярій Полубіньский.

6-o Captivos omnes liberos faciet.

7-o Praesidia ex omnibus locis educat, relictis tormentis alijsque praeparamentis bellicis.

8-o Praeciosa et ornatus ecclesiarum, si quos habet, restituat.

9-o Pro necessitate Reipub. militem, ubi opus fuerit, subministrabit.

Dies aliquot ante hos tractatus Cosaci ab eo recesserunt.

Держ. архів у Відни, Polonica.

596. Transactio cum Georgio Rakoci, Principe Transylvaniae, anno 1657. in castris conclusa. [22. липня] 1657.

Transactio conuenta et mutuo studio complexa per Illustrissimos Excellentissimosque DD. Generales Exercitus Poloni, Illustrissimum Excellque. Dominum Stanislaum a Potok Potocki, Palatinum Terrarum Kiiouiae Generalem Exercituumque Regni Supremum Ducem, Crasnostauiensem Capitaneum et Robczycensem Praefectum; Illustrissimum Excellque Dominum Georgium Comitem in Wisnicz et Jaroslaw Lubomirscium, Marschalcum Supremum Ducemque Campestrem Regni, Generalem Minoris Poloniae, Cracouiensem Capitaneum, Scepusiensem, Chmielnicensem, Nizynensem, Casimiriensem, Olsztynensem Praefectum; Praesentibus Illustrissimis ac Magnificis DD. Regni Senatoribus, Eiusdem Officialibus, praesertim vero praesente Illrmo et Magnifico Domino Stephano in Czarnca Czarniecki, Palatino Terrarum Russiae, Petricouiensi Capitaneo, Kouelensi, Ratinensi Praefecto; Illustribus et Magnificis Dominis, Daniele Stempkowski in Nieswiez et Czarkow, Bracławiensi Capitaneo, Wlodimiriensi; Nicolao in Zywotow Swiatopełk Czetwertynski, Minscensi; Alexandro Cetner, Haliciensi Castellanis; Magnifico et Generoso Ioanne Sobieski, Supremo Regni Vexillifero, Iauorouiensi Praefecto; Magnifico et Gnoso. Domino Ioanne Sapieha, Notario Generali Exercituum Regni, Capitaneo Słonimensi; Magnifico et Gnoso. Dno. Andrea de Potok Potocki, Castrorum Regni Exercituum Metatore, Capitaneo Vinnicensi; Illustri et Magnifico Dno. Demetrio Georgio Korybut in Zbaraz Duce Wiszniowiecio, Excubiarum Regni Exercituum Supremo Praefecto; caeterisque praesentibus Capitaneis, Colonellis, Rothmagistris, Vice-Praefectis, Vexillorum Militibus Regni Equitibusque Polonis, quorum omnium manibus Instrumentum transactae Conuentionis est confirmatum inferius. Nec non praesente et in connotandis forman-

disque, (decernente consilio Illrmorum. et Excellmorum. Generalium Senatorumque Regni), pactis modernis officio Notariatus sui fungente Generoso Dno. Samuele de Obodno Obodzinski, Secretario Sacrae Regiae M-tis, Illustrissimi vero et Excellmi. Exercitus Regni Supremi Ducis Notario Generali, nomine Sacrae Serenissimaeque Poloniae et Sueciae Regiae Maiestatis, Domini Nostri Clementissimi, et tam nomine Exercitus Regni, quam etiam Exercitus Magni Ducatus Lithuaniae, praesentis ad hunc Actum, Personamque Illustrissimi et Excellentissimi Dni. Pauli Sapieha, Palatini Vilnensis, Magni Ducatus Lithuaniae Supremi Generalis, Orszanensis Capitanei, Wołpensis Praefecti, per Magnificos et Gnsos. DD. Alexandrum Hilarium Połubinski, Notarium Campestrem Exercitus Magni Ducatus Lithuaniae; Samuelem Kmicicz, Vexilliferum Orszanensem, Krasnosielnensem Praefectum, repraesentatis. Per Illustrissimum quoque et Magnificum Dnum. Michaelem Mikes de Zabola, Cancellarium Illrmi. et Celsissimi Principis Transyluaniae, nomine et ex commisso eiusdem, Foederatarum, (sociato Pactorum modernorum nexu), Gentium vtrarumque Instrumento praesenti exhibita aeternaeque Paci cum Serenissimo Rege Dno. Nro. Clementissimo ac Inclyta Republica Polona et cum Illrmo. Celsissimoque Principe Dno. Gergio Rakoczy, Principe Transylvaniae, Partium Regni Hungariae Domino, Siculorum Comite, sacrata.

Cum humanae Actiones feliciori euentu et omine gandeant semper longeque sint gratiores coelo, dum illo Fautrice ac Teste peruulgantur, Prima exinde a Nobis Deo Maximo plantatur praesenti hora Palma, quod inter micantia Gentium arma, sublatis cruentis Victoriis, coruscare fecerit publicae quietis solem. Et licetsi inflicta furente Marte Reipublicae Nrae Vulnera merito sanari ferociori Pharmaco deberent, assiste Nobis caepti contra Nos belli censura. Quia tamen pietate magis, quam armis exercendaque etiam cum Hostibus amicitia, quam sanguinis abusu stipata Religio Christiana consignatur, ideo Nos imitati eas, quibus ornatur Christianitas, Virtutes ductique Creatoris Nostri exemplo, quod ille solus felicissimus Thesaurus Pacis inter maximas discordiarum caligines facem praeferat concordiae, Mortalibus Suis atrocem Bellonam in tranquillam Pacem vero et sincero affectu cum Illrmo. et Celsissimo Principe tenore sequenti commutamus.

Quantum igitur attinet mutui Voti Nri., vt Foedere aeterno formetur securae honestaeque Pacis nobiscum Stabilimentum conuulsaque Amicitia Gentium vt reuintegretur, quae hactenus inueteratam vel naturalem penitus Consuetudinem mutui amoris possi-

debat, angebitur hicce, (praesenti bello exorto), derelictus nexus Noster, dum Liberalitate anîmorum certabunt laesi Maiestasque offensa Serenissimi Regis, Dni. Nri. Clementissimi, solenni Legatione ac melioris affectus deuotione per Illrmum. et Celsissimum Principem, quamprimum redierit in Transyluaniam, conciliabitur.

Vt ad calcem optatumque finem Pacis reducatur susceptum bellum et Gentium ex vtroque fusus cohibeatur sanguis, hoc fundamentum primum adiunget adstringetque Serenissimum Regem, Dominum Nrum. Clementissimum, Illrmo. et Celsissimo Principi, dum omnia Foedera sua inimica Nobis, tam Publicis, quam priuatis molitionibus combinata, rescindet abhinc de facto, cum omnibus et Colligatis secum in perniciem Reipublicae Nrae coniunctionibus ad modernum bellum suscitatis abrenuntiabit. Cauetur tamen et seruatur Illrmo. et Celsissimo Principi perantiqua cum Gentibus, Imperiis et Prouinciis Amicitia, defensionibus publicis Gentium priuatisque commodis et correspondentiis accomodata, nisi forte sub specie eiusdem Amicitiae aliqua Media et Conspirationes in praeiudicium Reipublicae Nrae aliquando et quandocunque post Conuentionem praesentem struerentur. Obseruabitque Illrmus. et Celsissimus Princeps aeque cum Amicis et Inimicis Nostris non tantum nomen, sed etiam rem ipsam Amicitiae, ita, vt nullum fauorem atque auxilium discrepantibus a Nobis sit exhibiturus contra Nos, neque contra Socios Nros. Foederatosque Nobis colligatos insurrecturus, nisi directe, vel indirecte petatur a quopiam Foederato Nostro hostilitate, vel notabili iniuria.

Cum semper angeat feruentiorem Amicitiam conuiuentia inter Amicos occasionum et necessitantium rerum, ideo non carebit Sermus. Noster Rex ac Dominus Clementissimus ab Illrmo. Celsissimoque Principe, tanquam Confoederato et Amico Sibi Principe, certis Copiarum suppetiis requirente belli necessitate, quoties occasio postulauerit; Reciprocantibus mutuo ex parte Serenissimi Regis, Dni. Nri. Clementissimi, suppetiis, vrgente necessitate Illrmi. et Celsissimi Principis, neutri tamen Parti Foederatorum modernorum auxilia porrigentur, nec Nos pro Illrmo. Celsissimoque Principe, nec Illrmum. Celsissimumque Principem pro Nobis Pacta de suppetiis sancita obligabunt, si vel Nostri, vel eiusdem Celsissimi Principis Foederati Partem aliquam praesenti Transactione foederatam ad inuicem sibi lacessere et bello afficere velint.

Cum Illrmo. Duce Krijmensi, Consociato Fratre Serenissimi Regis, Domini Nri. Clementissimi, impressa vi Pactorum, quoniam recitatur coniunctio talis, vt mutuas cuicunque Parti exhibitas ab

aliquo censeamus iniurias easque tum vindicemus, tum etiam in componendo notitiae Partium ac debitis obseruantijs nil detrahamus, multum interesse videmus ad conseruandam cum Illrmo. Duce Krymensi Amicitiam Regni, quatenus remissior fiat ex illata mutua iniuria, vt tam ipse, quam Supremus Vezirius Proceresque Krimenses codigna conuenientique Legatione Illrmi et Celsissimi Principis pro genio einsdem generosa humanitate relaxentur.

Satisfaciet Intentioni Pacis Illrmus. ac Celsissimus Princeps, dum Praesidia Cracouiae et Brestiae collocata realiter abducet liberaque de plano Fortalitia praenominata Regni ab impedimentis hostilibus faciet, nullamque Incolis Ciuitatum, Templis, Monasterijs, Nobilium Depositis iniuriam et expilationem tempore abducendorum Praesidiariorum est illaturus. Quae Praesidia saluo Conductu Militum Nostrorum ad fines Transyluaniae cum omni securitate, cum Signis et armis et supellectili propria, introducta secum ad praefatas Ciuitates, vel ibi sine iuiuria comparata depositaque per quoscunque ex parte Illrmi. Celsissimique Principis relicta, exportabuntur et Praesidiarij libere transibunt et deducentur. Praesidium vero Sueticum, quoniam ad requisitionem Illrmi. et Celsissimi Principis concessum est, Cracouiae cum Generali Maiore Virtzio abscedere debet protinus, ita tamen, vt Litteris Passus et Saluo Conductu Sacrae Regiae M-tis, Dni. Nri. Clementissimi, ad Confinium per ipsum eligendum, muniatur. Qui etiam Generalis Virtzius absque vlla iniuria exemplo Praesidiariorum Transyluanicorum exibit.

Pessimum exemplum perfidiae prima et maxima Imperiorum ex Proditoribus nascentibus labes ne in posterum pullulet inter Ciues Regni, repudiari et relegari hi omnes ab Illrmo. et Celsissimo Principe debent, qui praesenti bello Partes Illrmi. sequebantur; superiori vero tempore ante assumptum bellum famulantes Illrmo. non sunt vertendi ad similem poenam. Ante relegationem tamen Proditorum Patriae N-rae liberum erit illis clementiam Serenissimi Regis, Domini Nostri Clementissimi, deprecari, quibus remittere de culpa si nolit Serenissimus, relegari confestim ab Illustrissimo Celsissimoque Principe debent.

Per importatum Regno Nostro bellum quoniam Publica et priuata Nostra multa sunt corrupta, nihil aequius, quam diminuta resarcire, damnisque explicatis, quibus conscientia Diuinaque instituta refusionem sanciuerunt, concedere recompensas saltem vnius Millionis et ducentorum Millium Florenorum pro stipendio Militum de aerario Illrmi. erogatione.

Captiui vtriusque sexus, saeculares et sprituales, ex Ciuibus Reipublicae, tum etiam Plebeij Ciuitatum Villarumque Incolae et Coloni, Domibus reperti et ab exercitu Transyluanico intercepti belloque saeuiente capti inter Pugnas et Concertationes Partium, dimitti libere debent; si qui etiam ex Parte Illrmi. et Celsissimi Principis captiui sint in Partibus Serenissimi Regis, reciproce libere relaxabuntur.

Reditus Illrmo. et Celsissimo Principi cum suo Exercitu ad Transyluaniam hac parte atque passu Regni continuabitur, quo commodius vtrique Parti et Illrmis. Excellmisque. Generalibus Exercitus Poloni visum fuerit; qui ex ratione securioris transitus certum numerum Militum et in vim Pacti foederis applicabunt Illrmo. et Celsissimo Principi.

Ratificationem Pactorum compositaeque modernae Pacis Legatus Illrmi. et Celsissimi Principis, de quo meminimus ad primam conditionem conscriptae inter Nos Conuentionis, a Serenissimo Rege Nostro ac Dno. Clementissimo et Senatus Consulto duraturi in aeternum cum Inclyta Republica Polona foederis solito more et ordine Regni est promoturus atque effectiue obtenturus.

Haec omnia, quae nunc paciscuntur et quibus explicata arma moderna interdicuntur, quo firmius copulentur, arctiori stringentur vtrarumque Partium fide, vt Commissarii, ab Illrmo. et Celsissimo Principe Illustrissimisque et Excellmis. Generalibus Exercitus Poloni designati, statuta haec Pacta Veneratione Maiestatis Diuinae, praestito Iuramento Deo Auctori Summo optimarum rerum et Nostrae institutae Amicitiae foederatae, approbabunt, quod Illrmus. et Celsissimus Princeps obseruaturum se omnia, quae sunt inscripta modo, Litteris seorsiuis cauebit de praesenti atque haec, quae sanciuimus, efficaciter completa nunc et in futurum sublimi per orbem personabunt triumpho, bellatas amicitias Nostras indulsisse sibi aeterna Pacis securitate. In quorum fidem nomina Nostra ponimus scripta sigilloque Instrumentum praesens muniri iussimus. Dabantur in Castris versus Czarny Ostrow sitis, Die vigesima Secunda Julij, Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Quinquagesimo Septimo.

Stanislaus a Potok Potocki, Palatinus Kiiouiae, Exercituum Regni Generalis.

Stephanus in Czarnca Czarniecki, Palatinus Terrarum Russiae.

Daniel Stempkowski in Neswiez et Czarnkow, Castellanus Bracławiensis, Capitaneus Włodimiriensis.

Ioannes Sobieski, Vexillifer Supremus Regni.

Michael Mikes de Zabola, Cancellarius Ill. Celsique. Principis Transyluaniae.

Georgius in Wisznicz et Jaroslaw Lubomirski, Marsch. Supr., Regni Dux Campestris.

Alexander Hilary Połubinski, Notarius Campestris Magni Ducatus Lithuaniae.

Andreas a Potok Potocki, Castrorum Metator Regni, Winnicensis Praefectus.

Alexander Cetner, Castellanus Haliciensis.

Nicolaus Swiatopełk Czetwertynski, Castellanus Minscensis.

Ioannes Sapieha, Notarius Campestris Regni Exercitus.

Sokolnicki, Praefectus Dobrzynensis.

Thomas Vlinski, Dapifer Podoliensis, Rothmagister Sac. Reg. M-tis.

Ian Kaski, Czesnik Podolski, Sędzia Woyskowy.

Leo Constantinus Obodynski, Vicepraefectus Vexilli Palatini Czerniechouiensis.

Samuel de Obodno Obodzinski, Secretarius Sacrae Regiae Mtis. Notariusque Generalis Illrmi. Ducis Supremi Exercitus Regni.

Demetrius Georgius in Zbaraz et Wiszniowiec Wisniowiecki, Excubiarum Regni Praefectus, Capitaneus Luceovien.

Sebastianus Machowski, Colonellus Sac. Reg. Mtis.

Zygmunt Hinek Topor, Chorągwi IMPana Marszałka Wielkiego y Hetmana Polnego Porucznik Vsarski.

Simon Kawecki, Vexillifer Nouogrodensis, Castrorum Metator Exercitus Roth. Sac. Reg. M-tis.

Bidzinski, Vicepraefectus Vexilli Vexilliferi Supremi Regni Poloniae.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Метр. Корон. т. XXXIII. (копія).

597. Іван Морандо Джірардіні до короля Леопольда I. В обозі під Краковом 27. липня 1657.

По одержаню порученя звернув ся 25-го до короля в справі переговорів з князем Ракоці, але король відповів, de pace videlicet cum principe Ragocio tractanda hactenus locus non extitisse, illum enim pocius celeriori fugae, quam ulteriori transactioni consuluisse, ubi de nostri exercitus in eum conatibus, non obstante pacis eius lactatione interiecta, nihil prorsus remitti animadvertisset, nec de facto a Polonis eum insequentibus aliud ei

otium relinqui, quam patriam, si liceret celerrime repetendi. Cui undequaque passus adeo occlusi sunt, ut omnino Ser-mo Regi caeterisque plerisque firma sit spes, ipsum Polonorum manus minime evasurum, a quibus decima quarta huius prope circiter Sboroviam cladem exitialem perpessum fuisse litterae generalis Potockij certificant, tribus caesis millibus, captivis ceu illorum, qui libere ad Polonorum devocionem rediere, millibus quindecim, omni supellectili, impedimentis potestati Polonorum factis, ipsum Ragocium voluisse quidem cum exigua equitum manu evadere, sed a praefati Potockij et Lubomirskij copijs impeditum fuisse. Caeterum, ubi pro omnium opinione Pr. Ragozium domi, ceu alibi in loco firmo existere et S. M-ti V-rae benigne arrideat, illum per Cancellarium Regni Hungariae, vel per quemlitet alium scriptis ad saniora pacis consilia compellere, se, inquit S. Rex, tale quid gratissimo suscepturum animo, grates interim habere maximas pro Regia, qua S. M-tas V-ra hoc pacis negotium amplecti dignatur, cura, uotis eius Regiis se semper pari desiderio regio corresponsurum. Addidit praeterea, se perquam libenter videre, si S. M-tas V-ra commissarios huc destinaret quamprimum, qui ratione salis fodinarum...

Denique hoc longo me detinuit sermone, se sperasse, hactenus omnia simul cum nostro exercitu huc ad futura necessaria ad Cracouiam expugnandam, siquidem ab initio obsidendi eam capta fuit resolutio, primum ante 4 aut 5 dies pro machinis ad moenia conquatienda hinc equos Nissam transmissos, tempus ita quasi frustra elabi, tempus obsessis dari, se fortiter muniendi, partem Polonorum exacerbari fati, patriam funditus devastari et nostri exercitus progressum nullum, aut exiguum videri, partem vero pusilo fieri animo, dicentes studio res ad longum protrahi, ut diutius in regno hoc noster sustentetur exercitus, adducenda enim, aiunt, omnia fuisse necessaria, aut saltem citius pro illis destinandum; se quidem alias nullo modo conqueri, videre enim assiduum laborem nostri militis et comitis ab Hatsfeldio, qualis curam intensam pariterque caeterorum omnium officialium diligentiam ei esse exploratissimam, hoc duntaxat me scire velle, ob nonnullorum Polonorum murmurationes, spei esse firmissimae, post adventum tormentorum civitatem brevi nostrae futuram potestati, nec tam cito a nostro milite ad hibernia tendere posci, prius Deo dante nonnulla in Prussia loca recuperanda.

Quod ad magni Tartarorum Chan deputatos attinet, non aliud eis dabitur responsum, як вже попереду донїс, Cosacos nimirum hactenus pollicitos fuisse, se ad aequos conditiones pacis cum Po-

lonis ineundae condescensuros, iamque ab hac parte tractatum admissum, ubi autem notam habuerint quandam Cosacorum tergiversationem Poloni, tunc oblata utique subsidia a Magno Chan grato accepturos animo, grates interea pro propensione habere, rogare, ut in suo erga Ser-um Poloniae Regem et Rempublicam bono conceptu persistere velit.

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

598. Кримський Хан Мехмет Ґірей до польського короля. Під Каменцем Подільським, 27. липня 1657.

Oznaymuiemy, ze s Posłancow przez Tłumacza Piotrowicza pisanie Waszey KM. doszło nas, w iakowey matery, tak z listu, iako vstney powiesci posłanca wyrozumielismy, z czegokolwiek po nas affektował, to sprawił wszystko. Zarazem my tedy list odebrawszy WKM., przez Wołoską ziemię ze wszystką naszą potęgą przeprawilismy się pod Kamieniec, gdzie mię tez o nieprzyiacielu waszym Rakocim zaszła wiadomosc, iz zostaie pod Zbarazem, chcąc się przebierac ku Staremu Konstantynowu, do ktorego ia spieszno, wszystkie owdzie zostawiwszy ciężary, a Boga na pomoc wziąwszy mego, ruszyłem się prosto, gdzie day Boze co dobrego sprawic. Bom ia dla WKM. to uczynił, iz z Kozaki ligę y przyiazn rozerwał, y dlategom przyszedł z moią wszytką potęgą, abym ich iako WKM. nieprzyiacioł znosił. Lecz z woyska WKM. nic nie maiąc przy sobie, ani ordynansu, ociągac się musial, w Bogu iednak nadzieia, iz za przybyciem woysk WKM. do nas, a za spolnym y zgodnym staraniem gorąco poydą lepszymi wasze tego roku rządy y sprawy, nizli przeszłego. A ze woyska WKM. do nas nie przybyły dotąd, wielce nam teskno, iako rycerskim ludziom porę darmo tracic woienną; dbaliey tedy y czuley chcey WKM. poczynaiąc tego roku, iako nayprędzey wszystkie swoie woyska konne, piesze y armatę do nas przysłac y z nami się łączyc, gdyz ia przy sobie maiąc woyska wiecey sta tysięcy, a leząc na mieyscu, zywnosci onym wystarczyc nie mogę. Zaczym, iezeli sam Wasza K. Mosc osobą swoią przybędziesz, albo Hetmanow poslesz, niech co nayprędzey do nas pospieszaią z woyskiem y z armatą, iako do boiu. Ile go bydz moze, my się staramy cale o to, abysmy co dobrego tego sprawili roku, aby w Panstwie WKM. iako naprędzey pożądany zakwitnął pokoy, a zatym nieprzyiaciel zaden wazyc się przeciwko nam nigdy nie będzie. A iezeli WKM., albo Hetmani leniwie w tym sobie poczynac będziecie, a nie zachcicie prędko łączyc z nami,

tedyby to wszystko poszło na przewłokę, a iuzby mnie z tak woyski wielkiemi nie łacno WKM. posiłkowac drugi raz względem mieysca odległosci y samych przechodu trudow z tamtych kraiow. Y powtore przypominam tedy, abyscie gorące w tem mieli staranie y pieczą, zeby woysko z piechotą y z armatą, iak naywięcey tego bydz moze, nic się nie bawiąc, do nas łączyli, gdysz nie ten czas, leniwie sobie postępowac; y gdy woyska WKM. prętko z nami złączą, tedy wasze sprawy pięknym pędą torem y na rok przyszły za pomocą Bozą spodziewac się pokoiu będziecie.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Поль. Снош. съ Тат. св. 1. (переві).

599. Transumptum literarum ad S. R. Mtem a Magno Duce Moschoviae. Москва 28. липня 1657.

Quod autem in vestris eiusdem Regiae Maiestatis literis[1]) scriptum est, ut Nos, magnus Dux, contra nostros communes hostes exercitus nostros, alios contra Suecos et Hungaros et Livoniam expediremus, alios in Prussiam contra Ducem Prussiae iubere, ut coniungantur cum Perillustri Thesaurario Magno et Generali campestri, et Perillustri Generali Paulo Sapieha dragoniae et reytariae quot possent millia submitterentur, ut omnia hostium consilia et contrariae factiones turbarentur... Et nos M. D. etc... Vestrae Regiae M-ti de hac re significamus, що против Шведів є готове вийско a Plescouia et Polocia et Livoniam instent, а до Вильна післав Бєлоозєрского і Шереметіева і поручив, щоби зі свого вийска дали поміч Сапізї.

In eisdem Vestrae Regiae M-tis literis scribitur, quod noster Nostrae Caesareae M-tis subditus Bogdanus Chmielnicki, generalis exercitus Zaporowiani, cunctis viribus cum Rakocio Ungaro exercitus suos cum Antonio generali campestri et Bohuno aliisque tribunis contra Vestram Regiam M-tem expedivit et regionem vestram deuastat, in quo negotio Vestra Regia M-tas ad Chmielnicium misit Casimirum Bieniewsky, ut ille Cosacos a Rakocio domum revocet, nec Rakocio contra Vestram Regiam M-tem auxilium ferat, et ad aequum pacem animum inclinet. Et nos Magnus Dux, nostra Caesarea M-tas., Vestrae Regiae M-ti hac de re significamus: quod fuit apud Rakocium Ungarum Nostrae Caesareae M-tis exercitus Zaporouiani tribunus Antonius Zdanow ac Cosaci et iuerant absque

[1]) З 20. червня 1657.

nostrae Caesareae M-tis mandato contra Vestrae Regiae M-tis Polonicas arces ulturi suas iuiurias, quas passi sunt ex Cameneco Podoliae post conuentionem Nostrorum Cesareae M-tis magnorum et cum plena potestate legatorum, quemadmodum Nos Magnus Dominus, Nostra Caesarea M-tas, ante sufficienter Vestrae Regiae M-ti nunciabamus nostris Nostrae Caesareae M-tis literis, et postquam nobis Magno Domino, Nostrae Caesareae M-ti, de illorum invasione à Vestra Regia M-te per Ignatium Bąboziski et Joannem Szumouski significatum est, et nos Magnus Dominus, Nostra Caesarea M-tas, misimus nostrum seuerum edictum ad generalem Bogdanum Chmielnicki, ut ille tribuno Antonio Zdanow et Cosacis mandet, recedere a Rakocio, et secundum nostrum, Nostrae Caesareae M-tis, edictum generalis Bogdanus Chmielnicki statim ad tribunum AntoniumZdanow scripsit, ut ipse Antonius cum Cosacis Rakocium deserant et domum redeant.

Держ. архів у Відни, Polonica.

600. Сефер Кази-аґа до Івана Казимира. [В серпни 1657].

Oznaymuię WKM. z woyska naszego Tatarskiego, ze nieprzyiaciela waszego Rakocego woysko pod zameczkiem Wiszniewcem oblegszy, trzy dni nie daiąc mu się wychylic nigdzie, w oblężeniu trzymali, a dnia 4-go ze wszech stron skoczywszy, tabor rozerwali, tamze woysko wasze na szable wziąwszy, siła na placu usłali trupa nieprzyiacioł, gdzie bardzo żywcem mało uszło y ci są wszyscy do więzienia pobrani, między ktoremi Kimin Janosz ze wszytką starszyną, kromie samego Rakocego, ktory przed kilką dni odłączywszy się z woyska, uszedł w kilkuset koni. Нашому вiйську стала ся мала шкода, — поле битви оглядав п. Маршалок і певне вам донїс. Упоминає ся о 4.000 червінцїв, що їх перед роком обіцяв йому Шомовский.

Московскій Гл. Архивъ МИД. Грам. цар. Пол. Снош. съ Тат. св. 4. (переві).

601. Relatio des Garniers, wie der Ragozi von den Polen geschlagen und darauf der Traktat geschlossen worden. Прага 5. серпня 1657.

Demnach der Ragotzi sich mit seiner Armada bei Warschow von den Schweden separiert, und sein Marsch gegen Krakow diesseits der Weichsel zu nehmen vorgehabt, hat er in währenden

seinem Marsch vernommen, dass sich E. K. Mt. Waffen unter... Gf. v. Hatzfeldt und den polnischen konjungiert und recte auf ihn avancieren tun. Worauf er seine Resolution geändert und wieder zurück die Weichsel hinunter maschiert. Alsdann er bei Sandomir ein Brückchen über die Weichsel geschlagen und seine Armee hienüber maschieren lassen; als nun Gf. Hatzfeldt diese Nachricht erhalten, hat er die Infanterie und schwere Stück bei Pnischoff zurückgelassen und ist in persona mit der Kavallerie dem Feinde Tag und Nacht nachgereitet. Wie der Rakozi unsere Maturation und geschwinde Ankunft vermerkt, hat er teils seine cavalleria und fast die meiste durch die Weichsel setzen und schwimmen lassen, und das übrige also schleunig über die Brücke promouiert, dass die Czarnetzkische Vortruppen das wenigste von dem Feinde erhalten. Hierüber haben I. Köng. Mt. aus Polen den vier Generalen: Potocki, Sapieha, Lubomirski und Czarnetzki Ordere erteilt, dass sie dem Feind also nachgehen und verfolgen sollen, damit er womöglich nit ankommen möge, welches dann also erfolget, unangesehen er, Ragotzi, in diesen Gedanken gestanden, dass unsere deutsche caualleria den Polen folge, worüber er nichts anders als Misswissen getan, nichtsdestoweniger haben die H. Polen ihm bei Reusisch Lemberg zum erstenmal eingeholt und seine retroguardiam ziemlicher massen ruiniert, welches den 9. Julii geschehen. Folgends den 14. haben sie ihn an einem Pass also geschlagen, dass auf Ragozischer Seite 5.000 Mann tot und gefangen worden, neben Eroberung 38 Standarten und Fahnen; den 19. eiusdem haben die Polen ihm, Ragozi, abermalen ein merklichen Schaden zugefügt. Inzwischen sind die Tartarn in 20000 ungefähr auch zum Spiel gekommen und conjunctis viribus den Ragozi den 22. Julii also eingeschlossen und umgeben, dass er um gütlichen Vertrag durch ein Trompeter bei dem Feldherrn Potocki bitten lassen, worüber von polnischer Seite hierbeigelegte conditiones ihme zugeschickt worden und obzwar selbe ihme, Ragozi, schwer fallen, so ist er doch solche einzugehen und zu punktieren gezwungen worden. Diese Friedenstraktaten und conditiones sind Ihrer K. Mt. aus Polen von dem General Saphia den 29. Julij per expressum geschickt worden und den 31. eiusdem um 11 Uhr vormittags von besagten H. Saphia abermal durch einen seiner Edelleute Ihr. K. Mt. in praesentia meiner konfirmiert worden. Wobei auch der General Saphia I. K. Mt. gehors. andeuten lassen, dass er denselbigen Abend noch bei I. K. Mt. erscheinen und von allem gehors. Relation tun wolle. Worauf I. K. Mt. mir durch den Kronschatz-

meister H. Bogusław Gf. v. Lezno sagen lassen, ich sollte mich ferners nit aufhalten, sondern diese Zeitung I. K. Mt. in Ungarn gehors. hinterbringen; es solle die Spezifikation mit ehestem durch einen expressum folgen, welchen ich gehors. nachgelebt und diese schriftliche kurze Relation E. K. Mt. untertänigst tun sollen.

Adam Garnier Oberst.-Wachtmeister.

Держ. архів у Відни, Polonica. (оригін.).

602. Transumptum literarum ad Sacram Regiam Maiestatem a Magno Duce Moschoviae per Nazarium Michałowicz Alfinow. Москва 5/15. серпня 1657.

Жалує ся на нападн польского вийска на замки і городи в околицн Бару.

Et nostrae Careae M-tis subditi, generalis Bogdanus Chmielnicki, videndo ex parte Vestrae Regiae M-tis euidentes iniustitias et Vilnensium Conuentorum violationem, iusserint pro defensione N-rae Careae M-tis Vkrainensium arcium aliquot legiones expedire. Опісля вислав польский король до царя послів Ігнатія Бонковского і Івана Шомовского в ріжних справах. Ті посли жалували ся, quod nostri subditi, generalis Bogdanus Chmielnicki, quasi iunctis exercitibus suis cum Rakocio Vngaro, miserit in Regnum Poloniae campestrum generalem Antonium Zdanow et Bohunum et alios tribunos ad vastandum; et [rogaverunt], ut nos Magnus Dux, Nostra Carea M-tas, propter V-ram Regiam M-tem iuberemus generali Bogdano Chmielnicio expediri nostrum mandatum, ut ille exercitus suos a Rakocio reuocet et prohibeat vastationem Regni Poloniae. Et Nos Magnus Dominus, Nostra, Carea M-tas, secundum V-rae Regiae M-tis postulatum nostrum Careum mandatum ad generalem Bogdanum Chmielniski expedimus, ut ille Cosacis deserere Rakocium iniungeret. Et secundum Nostrae Careae M-tis mandatum generalis Bogdanus Chmielnicki ad tribunum Antonium Zdanow misit, ut ipse Antonius et Cosaci a Rakocio recedent et reuerterentur. Ad Nos autem Magnum Dnum., N. C. M-tem, iste generalis expedijt supplicando et significando, quod a Vestrae Regiae M-tis parte fiant manifestae falsitates: Sultanum Turcicum et Scythas Crimenses contra istum generalem et totum exercitum Zaporouiensem concitabant et pro auxilijs promiserunt illis incipiendo a Cameneco Podoliae uniuersas Vkrainae nostrae Careae M-tis arces; et postea, (dicit), V-rae Regiae M-tis cancellarius Stephanus Korycinski habuit conferentias per internuncios cum

Kaymukis, concitando contra eundem generalem et exercitum Zaporouianum et contra omnes orthodoxos Christianos; et in litteris suis nos Magnum Dnum., N. C. M-tem, nominabat cum magna inhonoratione. Ex his conferentijs a parte V-rae Regiae M-tis cum Sultano Turcico Sultanus exercitus suos contra illos expediuit et pontem per Danubium construi iussit. Crimensem uero Hanum cum vniuersis legionibus in auxilium suum euocarunt, et circa Camenecum ad certum terminum vt conuenirent, constituerunt, vbi iam Crimenses Scythae bellum illis intulerunt. Nihilominus praedictus generalis Chmielnicki, has omnes ansas ex parte V-rae Regiae M-tis dissimulando et nostrum Magni Dni. mandatus exequendo, tribuno Antonio Zdanow a Rakocio recedere imperauit et secundum nostram, N-rae C. M-tis, ordinationem tribunus Antonius Zdanow et Cosaci a Rakocio recesserunt et bellare desierunt. Et Suecus et Rakocius et Valachi ac Moldaui, videntes illos a se defecisse, Polonia excesserunt et redierunt in suas terras. Et cum illi abierunt, V-rae Regiae M-tis homines Poloni, videndo, quod omnes hostes ex Polonia abiuerint et vias liberas reliquerint, iunctis viribus cum Crimensibus Scythis Careae M-tis arces multas occuparunt et agrorum illorum colonis magnam vastitatem intulerunt. Просить короля, щоби строго заказав своїм війскам воювати против царських земель.

Держ. архів у Відни. Polonica.

Показчик імен осіб.

А.

Аверсперґ Іван Вайхард князь, міністер на австрійськім дворі, ст. 157, 344, 351—352, 411, 452, 455.

Австрійський дім див. Габсбурґи.

Адерсбах, бранденбурґський посол в Польщі, ст. 89, 101.

Адріані Іван Баптист, єзуіт, наставник дому професів у Варшаві, польський посол на цісарськім дворі, ст. 146—149, 151 до 153, 155—158, 161.

Айтімір-бей, татарський достойник, ст. 325.

Акіндінов Тимошко, самозванчий претендент на московський престіл, ст. 131.

Алєґреті (Alegretti), дипльоматичний аґент в еспанській, відтак в австрійській службі, ст. 67, 72 до 75, 77—79, 91, 126, 381, 409, 435.

Амальфі князь з, ст. 146.

Альфінов Назар Михайлович, московський боярин і політичний аґент, ст. 512.

Англійський посол в Царгороді, ст. 480.

Антіохійський патріярх, див. Макарій.

Арпажý (Arpajou) Людвик, французький посол у Варшаві, ст. 69, 72, 75, 77—78, 81, 90.

Б.

Бабімостський староста, див. Жеґоцкий Христофор.

Баварський елєктор, див. Максиміліян.

Баден (Baaden), начальник полку в цісарській службі, ст. 468, 470.

Балабан, польський шляхтич, ст. 136, 145, 500.

Балджі-паша, татарський достойник, ст. 136.

Балюс (Бальский), підкоморий польського короля, ст. 461.

Барчай (Barcsay) Жигмонт, семигородський вельможа, ст. 162, 304.

Басараба Матвій, воєвода Волощини, ст. 110, 127, 137, 139, 141—143, 148, 150, 154, 165 до 168, 186, 188—190, 193, 195 до 196, 198—200, 203—206, 209, 213—215, 217—223, 225, 227 до 231, 235, 237, 240—242, 247, 252—254, 256, 259—260, 264, 267, 273, 276, 282, 291, 301, 303, 306—307, 310—311, 321 до 322.

Баторі Жигмонт, семигородський князь, ст. 383.
Баторі Зофія, жінка семигородського князя Юрія II. Ракоці, ст. 162—163, 366, 384, 389.
— єї мати, див. Закшевска Анна.
Баторі Степан, польський король, ст. 167.
Безайр (Basire) Ізаак, головний професор академії в Феєрварі, ст. 388.
Беккір-аґа, аґент силїстрийського паші, ст. 318.
Белзький воєвода, див. Конєцпольский Христоф
Бесерніс, єзуіт, ст. 104.
Бетлєн Гаврило, семигородський князь, ст. 96.
Бетлєн Іван, наджупан комітату Торда і асесор найвисшого семигородського суду, ст. 265, 274, 298, 463.
Бетлєн Степан, семигородський вельможа, соперник Юрія I. Ракоці до семигородської корони, ст. 372.
Бетлєн Франц ґраф, член тайної ради і довірений посол семигородського князя, ст. 79—80, 82, 90, 134—135.
Бєґановский Микола, львівський хорунжий, ст. 277, 287 до 288, 295, 304—308, 311, 313 до 315, 319, 321.
Белоозерский, московський боярин, ст. 509.
Бєньовский Станїслав Казимир, волинський кастелян, ст. 287—288, 420, 422, 436, 475, 479—480, 487, 499, 509.
Бєчиньский Войтїх, калїшський кастелян, ст. 129, 131, 137, 172, 349.
Бібонї, польський резидент на еспанськім дворі, ст. 75.
Бідзїньский, підначальник хоругви великого хорунжого корони, ст. 506.
Білоцерковський полковник, див. Громика.
Бістерфельд Іван Генрик, професор академії в Феєрварі, довірений дорадник родини Ракоці, ст. 104, 162—163.
Бішер (Büscher), назва полку цїсарського війска, ст. 469.
Блуізецкий (?), ст. 405.
Богун Іван, винницький полковник, ст. 204, 231, 308, 331, 485, 509, 512.
Богуславский, ст. 500.
Божина Іван, козак, ст. 485 до 486.
Болдвай Мартин, аґент семигородського князя, ст. 218.
Бомбозїньский, див. Бонковский Гнат.
Бона, жінка польського короля Жигмонта I. ст. 353.
Бонковский Гнат, хелмінський підкоморій, ст. 434—435, 510, 512.
Борнеміша Іван, угорський вельможа в цїсарській службі, ст. 95.
Борош (Boros) Іван, дипльоматичний аґент семигородського князя, ст. 170.
Бранденбурґський елєктор, див. Фридрих Вільгельм.
Брацлавський воєвода, див. Потоцкий Петро і Лянцкороньский Станїслав.
Брежі (Brégy vicom. de Flécelles), французький посол в Польщі, ст. 69, 72, 75, 78, 86, 112.
Бурецкий Вячеслав, австрійський дипльоматичний аґент, ст. 185, 187.

В.

Вайгер (Weiher), начальник прусського помічного віддїлу в польськім війску, ст. 87.

Валєнштайн Макс ґраф, надкоморій на цїсарськім дворі, ст. 176.
Валїда, титул матери пануючого султана, ст. 265.
Валїс, назва полку цїсарського війска, ст. 469.
Вальдероде Фердинанд, секретар цїсарської канцелярії, ст. 394—395, 411, 431, 440, 452, 455—456, 476.
Вальтер, назва полку цїсарського війска, ст. 469.
Вармійський епископ, див. Лєщиньский Вячеслав.
Варшицкий Михайло, ст. 269.
Варшицкий Станїслав, краківський кастелян, ст. 269, 291.
Веґер, провіянтовий комісар в цїсарськім війску, ст. 469.
Везир Буди, див. Мурад-паша.
Везир великий татарський, див. Сефер Казі-аґа.
Везир великий турецької держави, ст. 127, 139, 167, 169, 189, 205, 209, 217—218, 222, 229 до 230, 232, 241, 247—248, 250, 261, 265—266, 287—288, 294 до 295, 304—305, 307, 310—311, 313, 319, 321—322, 339, 349 до 350, 363, 371—372, 380, 422, 432—433, 443, 454, 463, 479 до 481, 483.
Велїнґ Ґотгард, шведський вельможа і дипльоматичний посол, ст. 361, 405, 407, 418, 434—435, 482, 489.
Верещека Василь, товмач на дворі молдавського воєводи, ст. 104.
Вешелєнї Франц, угорський вельможа, кошицький надкапітан, відтак палятин Угорщини, ст. 76, 95—96, 109, 115, 156, 164, 196, 218, 360—361, 415, 430 до 431.
Вєльопольский Іван, бєцький кастелян, ст. 111, 412, 414.
Вержбовский Єронїм, серадський кастелян, ст. 355.
Виговський Іван, ґенеральний писар запорожського війска, ст. 302—303, 375, 379—380, 390, 396, 428.
Вильненський воєвода, див. Сапіга Павло.
Вильненський nominatus, ст. 450.
Вишневецький Дмитро Юрій Корибут князь, великий стражник коронний, ст. 500 до 501, 506.
Вишневецький Ярема Корибут князь, руський воєвода, ст. 87, 110—111.
Відлїца, польський шляхтич, ст. 367.
Віляльобос Дієґо де, полковник насмного відділу в польськім війску, ст. 340, 342—345.
Віміна Альберт, полїтичний аґент венецької республики, ст. 123, 133—134, 137, 152.
Вірц (Würtz) Павло, шведський ґенерал, ст. 407, 429, 446, 449, 457—458, 461—462, 494, 496, 504.
Вісконті Баптиста, дипльоматичний аґент, польський резидент на цїсарськім дворі, ст. 66, 70, 72, 76, 89, 95—96, 98, 102 до 105, 109, 119—120, 122—124, 126, 129—130, 143, 146—147, 156—158, 161, 167, 170, 176, 246, 253, 259—260, 266, 289, 335, 338, 344—346, 351, 362, 395.
Вітемберґ, шведський ґенерал, ст. 441.
Вітовский Станїслав, сандомирський кастелян, ст. 474, 490 до 492, 494.
Войнїцкий, полїтичний аґент польського короля, ст. 418.
Войцєховский, офіцер в польськім війску, ст. 311.

Волков Григорій Василевич, дворянин московського царя, ст. 397—405.

Волович Володислав, смоленський кастелян, ст. 355.

Володислав IV., польський король, ст. 63—65, 67—69, 76, 78, 83—84, 86, 95, 101, 120, 124, 277, 329, 367.

Врешович Іван ґраф, чеський вельможа, політичний авантурник ст. 156.

Г.

Габсбурґи (родина), Австрійський дім, ст. 85, 182, 287, 329, 352—355, 360, 363, 412, 443, 460, 472, 479, 481.

Гаврило-гетьман, брат молдавського воєводи Лупула, ст. 241, 246—247.

Гайстер (Heister), ґенерал цїсарського війска, ст. 439, 470.

Гаршанї (Harsányi) Яков, семигородський резидент в Царгородї, ст. 454, 463, 489.

Гасан-аґа, турецький посол, ст. 273, 304—305.

Гасан-паша, визначний турецький достойник, ст. 172—174.

Гацфельд Мельхіор ґраф, фельдмаршал цїсарського війска, ст. 357, 359, 362, 431, 438 до 441, 446—449, 451—452, 455 до 456, 461—474, 477, 483—484, 490—494, 497—499, 507, 511.

Генрик IV., французький король, ст. 385.

Геріца, волоський боярин, претендент на воєводський стіл, ст. 372.

Гінек Жигмонт, гузарський поручник хоругви Любомірского, ст. 506.

Глух Осип, уманський полковник, ст. 204.

Гольштайн (родина), ст. 419.

Гомонай, угорська ґрафська родина, ст. 95.

Горват Юрій, секретар цїсарського скарбу, ст. 416—417, 419.

Громика, білоцерковський полковник, ст. 485.

Гундштайн, начальник полку цїсарського війска, ст. 468, 470.

Ґ.

Ґавді Андрій, полковник семигородського війска, ст. 299.

Ґалґа-султан, брат татарського хана Іслям Ґірея, ст. 119, 138 до 139, 145, 217, 294, 325, 340.

Ґарнїє Іван Адам барон, полковник-вахмайстер цїсарського війска, ст. 448, 474, 484, 486, 510—512.

Ґарнїє Іван Генрик барон, полковник цїсарського війска, ст. 439—442, 446, 448, 470, 492 до 493, 496.

Ґданський кастелян, див. Кобержицкий Станїслав.

Ґерґіце Степан, канцлєр, відтак воєвода молдавської держави, ст. 195, 198—200, 203—209, 212, 214—216, 220—221, 227, 234 до 237, 241—242, 244—250, 252—255, 257, 261, 264—267, 269—273, 276, 280, 282—288, 291, 294, 301, 303—304, 306 до 312, 314—315, 319—329, 331 до 336, 346, 350, 363, 369, 372, 379, 382, 393, 395, 397, 403, 405, 419, 423—427, 429—430, 442, 444, 454, 463.

— його жінка, ст. 216, 314.

— його дитина, ст. 314.

— його брат, начальник молдавського війска, ст. 406.

Ґерц (Görz), назва полку цїсарського війска, ст. 468, 470.

Ґеч (Göcs) Павло, дипльоматичний аґент семигородського князя, ст. 168.

Ґілянї (Gilányi) Григорій, стольник семигородського князя, ст. 114, 148, 286, 293, 296—297, 299—300, 305.
Ґнєвош Микола, куявський епископ, ст. 73, 101, 122–123, 132.
Ґнєзненський архиепископ, див. Лубєньский Матвій і Лєщиньский Андрій.
Ґонзаґа, ґенерал цісарського війска, ст. 439, 470.
Ґосєвский Вінкентій, литовський стольник, відтак польний ґетьман литовського війска, ст. 450, 495.
Ґрана, див. Корето де Ґрана.
Ґранський архиепископ, див. Ліпай Юрій.
Ґрондский Самійло, автор історичного твору про козацькі війни, ст. 384, 386.
Ґрузинський царевич, ст. 402.

Д.

Данило, монах, політичний аґент Хмельницького і Шведів, ст. 393, 405—406, 465.
Демерс, назва полку цісарського війска, ст. 469.
Демко, ґенеральний осаул, ст. 326 до 328, 331.
Денгоф Жигмонт, сєрадський, бидґоський воєвода, сокальський староста, зять канцлєра Осолїньского, ст. 129.
Денгоф Олександер, абат андреївського монастиря, ст. 328, 335, 351.
Детинєцкий, політичний аґент польського короля, ст. 310, 332.
Джандуерт (Gianduert), комендант відділу цісарського війска, ст. 190.
Джірардінї (Girardini) Іван Морандо, австрійський резидент в Польщі, заступник Лїзолї, ст. 171, 175, 178, 187, 191–192, 287, 291, 486, 491, 495, 506.
Джустінїянї (Giustiniani), венецький резидент на цісарськім дворі, наслїдник Саґреда, ст. 170 до 174, 177—180, 182—184, 187—188, 190, 198, 200, 206, 208, 215, 229—230, 244, 274, 278—279, 297, 305, 315, 321, 323.
Дікул, начальник волоського війска, ст. 204.
Доні, приватний секретар польського короля, ст. 89, 97, 100, 122, 124, 128, 157, 160—161, 179—180, 182—184, 188.
Друшкевич, офіцер польського війска, ст. 380, 382—383.
Дубравський Франц, перемиський підкоморій, ст. 162.
Дуґляс, ґенерал шведського війска, ст. 364.
Дюляй (Gyulay) Франц, варадинський капітан, ст. 416.

Е.

Елєонора, див. Леонора.
Елї-аґа, начальник буджацьких Татарів, ст. 304.
Енїпій, сповідник польського королевича Карла Фердинанда, ст. 67—69, 73, 91, 177.
Ермолович, післанець польського короля, ст. 131.
Еспанський посол у Відни, див. Кастель-Родріґо і Люміарес.
Еспанська інфантка, див. Марія Тереса.
Етінґен (Ottingen) ґраф, член цісарської тайної ради, ст. 411, 452, 455.

Ж.

Жак (Jacques), назва полку цісарського війска, ст. 470.

Жданович Антін, київський полковник, ст. 485, 509—510, 512—513.
Жеґоцкий Христофор, бабімостський староста, ст. 364, 461 до 462.
Жигмонт І., німецький цісар з родини Люксембурґів, ст. 330.
Жигмонт ІІІ., польський король, ст. 70, 85, 109, 112—113, 367.
Жигмонт Франц архикнязь, останний потомок тирольської лінії Габсбурґів, ст. 70—71, 349 до 350.

З.

Забуський Семен, козацький гетьман накинений польським королем, ст. 118.
Закшевска Анна, мати Зофії Баторі, жінки семигородського князя Юрія ІІ. Ракоці, ст. 163, 299, 317, 366, 389.
Зальцбурський архиепископ, див. Льодрон Парис.
Замойский Іван, калушський староста, ст. 101.
Затлєр Константин, урядник цісарської канцелярії, ст. 431.
Зацьвіліховский Микола, винницький войский, ст. 375.
Зельдфікар-аґа, угорський ренеґат, товмач при Порті, ст. 165, 218, 229, 324, 337.
Зоненштайн, головний стасний на цісарськім дворі, ст. 176.

Й.

Йошіка (Josika) Фаркаш, семигородський резидент в Царгороді, ст. 121, 127.

І.

Ібрагім-аґа, турецький достойник, ст. 221.
Іван Казимир, польський король, ст. 63—103, 105—112, 114—128, 131—132, 134, 137, 140—142, 144—162, 164, 167—168, 170 до 171, 174, 176—181, 183—186, 190—195, 197—209, 211—215, 224—227, 230, 233—236, 238 до 240, 242—279, 283, 285—300, 304—308, 310—318, 320, 322 до 323, 325—342, 344—349, 351 до 371, 373—385, 387—396, 403, 406, 408—416, 418—430, 432, 434, 436, 438, 440—442, 444 до 446, 448—453, 456, 458—462, 464—479, 482—484, 486—500, 502—513.
Іван Филип, моґунтський елєктор, ст. 115, 160, 197, 239.
Іван Юрій, саксонський елєктор, ст. 160, 418, 419.
Ізабеля Клара, архикняжна габсбурґська з тирольської лінії, дочка Леопольда V. ст. 94.
Ізоля, див. Лізоля.
Інокентій X., римський папа (1644—1655 р.), ст. 78, 82—84.
Іскрицький (Искра?), козацький посол, ст. 326—328.
Іслям-Ґірей, татарський хан, ст. 103, 118, 121—122, 127, 129, 131, 135—137, 139, 144—146, 149, 165, 168, 170, 172, 175, 181—182, 185—187, 191, 197, 212, 214, 217—218, 229—230, 232, 235, 237—238, 241, 249, 252—253, 255, 264, 270—281, 283—286, 288—289, 291—292, 294—295, 298, 304—306, 310 до 314, 316, 319, 321—323, 325, 327, 329, 378, 423, 428.
— його брат див. Ґалґа-султан і Нуредин-султан.
— його сини, ст. 340.

К.

Каваца (Cavazza) Джіролямо, венецький посол в Польщі, ст. 134, 137, 149, 160, 177.

Кавецкий Семен, новоґродський хорунжий, обозний польського війска, ст. 333–334, 506.
Казановский Адам, маршалок польського двора, ст. 82, 91—92, 101—102.
Кайзерштайн, назва полку цїсарського війска, ст. 468, 470.
Каймекан великий, титул турецького достойника, ст 338 до 340.
Калґа-султан, див. Ґалґа-султан.
Калїновский Мартин, чернігівський воєвода, польний коронний гетьман, ст. 175—176, 188.
Калушський староста, див. Замойский Іван.
Кан Мехмет-мурза див. Мехмет-мурза Хан.
Кантерштайн, шведський посол в Польщі, ст. 89, 97.
Канцлер великий коронний, див. Осолїньский Юрій і Корицїньский Степан.
Караш-бей, татарський достойник, ст. 312, 325, 381—382.
Карло X. Ґустав, шведський король, ст. 356, 361—362, 364, 366—367, 369—371, 374, 379, 384, 389—397, 401—402, 405 до 407, 415—416, 418, 423, 428 до 429, 434—435, 446, 450—452, 456—462, 465—466, 473, 475, 480, 482, 489, 494, 496—497.
Карло II. з родини Стюартів, претендент до англїйської корони, ст. 238.
Карло Людвик, ренський палятин, ст. 240.
Карло Фердинанд архикнязь з тирольської лїнії Габсбурґів, ст. 87.
Карло Фердинанд, польський королевич, брат Івана Казимира, ст. 65—92, 95, 100—102, 109, 184, 323, 367.
Каский Іван, подільський чесник, військовий суддя, ст. 506.
Каспар Іван, австрійський полїтичний аґент на Угорщинї, ст. 173—174.
Кастель Родріґо маркіз де, еспанський резидент на цїсарськім дворі, ст. 170—171.
Катерина Черкеска, жінка молдавського воєводи Лупула, ст. 198, 201, 215—216, 241, 247, 252, 261, 266, 270, 280, 323.
Кемень Балтазар, начальник відділу семигородської кінноти, брат Івана, ст. 443.
Кемень Іван, семигородський вельможа, начальний вождь семигородського війска, ст. 163, 195 до 200, 204, 207—208, 224, 256, 259, 262, 267—268, 282, 284 до 285, 301, 315—316, 385—386, 418, 487, 494—495, 500, 510.
Кенарский Станїслав, аґент молдавського воєводи, ст. 291.
Керестеші (Keresztesi) Франц, дипльоматичний аґент семигородського князя, ст. 358, 363.
Кисїль з Брусилова Адам, брацлавський, відтак київський воєвода, ст. 66, 87 126, 131, 142.
Кільмансеґ Антін барон, оберляйтнант в цїсарській службі, ст. 469—470.
Клїнґер Андрій, дипльоматичний аґент польського короля, ст. 176—177.
Клобушицкий Андрій, управитель майна родини Ракоці на Угорщинї, ст. 82, 123, 125, 249, 314, 316, 323.
Клодзїньский, полковник польського війска, ст. 257.
Клявдія-Фелїцітас, архикнягиня з тирольської лїнії родини Габсбурґів, дочка Карла Фердинанда, ст. 87.
Кміцїц Самійло, оршанський хорунжий, ст. 500, 502.
Кобєржицкий Станїслав, ґданський кастелян, ст. 133—134.
Козїна Іван (Януш), ст. 500.

Колєссірі Арон, дипльоматичний аґент, ст. 98.
Кольонський електор, див. Максиміліян Генрик.
Конде Генрик II. де Бурбон князь, головний командант французького війска, ст. 85, 240, 351.
Конєцпольский Христоф, белзький воєвода, ст. 106—107.
Кондрацкий Іван, начальник відділу польського війска, ст. 197, 224, 231, 252—253, 256 до 259, 267.
Контарінї, венецький посол в Польщі, ст. 111.
Конті, назва полку в цїсарськім війску, ст. 470.
Копіюс, начальник відділу драґонів в польськім війску, ст. 148.
Коретомаркґраф Ґрана Фердинанд де, австрійський вельможа, посол на елекційний сойм в Польщі, ст. 79, 86—92, 94, 99—103, 152.
Корецький Самійло Карло князь, рончицький староста, ст. 125, 126.
Корибут-Вишневецький, див. Вишневецький.
Корицїньский Степан, великий канцлєр польської держави, ст. 194, 202—203, 245, 248, 250 до 252, 255, 264—265, 271, 274, 278, 290—291, 297—298, 304, 307—308, 312—313, 315, 320, 327, 334, 337, 340, 342—343, 347, 355—356, 379, 381, 383, 387, 389, 436, 445, 464—465, 487, 490—491, 512.
Корицкий Самійло, начальник козацької хоругви в польськім війску, ст. 267, 332.
Корніш (Kornis) Жигмонт, семигородський вельможа, довірений дорадник князя Ракоці, ст. 162.
Корсак, полїтичний аґент польського короля, ст. 435.
Краківський кастелян, див. Варшицкий Станїслав.
Краківский староста, див. Потоцкий Микола і Любомірский Юрій.
Крейц (Kreutz), полковник нїмецького відділу в польськім війску, ст. 192.
Кромвель Олївієр, протектор Англії, ст. 356, 495.
Крон, назва полку цїсарського війска, ст. 470.
Купар Йонашко, начальник хотинського замку, ст. 245, 250, 269, 272.
Курц ґраф, міністер цїсаря Фердинанда III., ст. 175, 178, 191 до 192, 323, 344, 395, 452, 456.
Кутнарскій Юрій, приватний секретар молдавського воєводи Лупула, ст. 194, 202—203, 209. 229.
Куявський епископ, див. Ґнєвош Микола.
Кшиковский, польський сьвященик, член посольства Пражмовского, ст. 385, 388.

Л.

Ласко Петронїй, монах, ст. 66.
Леонора з Мантуи, жінка цїсаря Фердинанда III., ст. 75, 94, 103, 329.
Леопольд I. син і наслїдник цїсаря Фердинанда III., ст. 329, 349, 353. 418, 454—457, 461 до 466, 468—469, 471—472, 475 до 480, 483, 486—491, 495—500, 506—507, 511—512.
Леопольд V., архикнязь з родини Габсбурґів брат цїсаря Фердинанда II., ст. 94.
Леопольд Вільгельм, архикнязь з родини Габсбурґів, брат цїсаря Фердинанда III., ст. 70 до 71, 86—87, 353, 452.
Лєщиньский Андрій, епископ хелмінський, відтак ґнєзненський

архиепископ, віцеканцлєр польської держави, ст. 72, 78, 82, 91—92, 100, 133, 144, 289, 355, 363—368, 464, 472, 487, 491.

Лєщиньєский Богуслав, ґенерал Великопольщі, великий скарбник коронний, ст, 289, 450, 453, 469, 472, 491, 509, 512.

Лєщиньєский Вячеслав, варміїський епископ, ст. 289.

Лєщиньєский Іван, ленчицький, відтак познанський воєвода, ст. 355, 365, 412, 414, 472.

Лєщиньєский Іван, київський епископ, ст. 351, 355.

Лєщиньєский, абат Раю коло Вармії (abbate del Paradiso), брат Андрія і Вячеслава, ст. 78, 289.

Литовський підканцлєр, див Сапіга Казимир Лев.

Литовський польний гетьман, див. Радзївіл Іван.

Литовський референдар, див. Нарушевич Станїслав.

Лїзоля Франц, дипльомат в цїсарській службі, ст. 65, 67, 73 до 74, 80—87, 89—92, 94, 97, 99—100, 103, 115, 121, 123, 128, 132—134, 136—137, 146—147, 149, 153, 156, 160, 171, 173, 352, 369—371, 390—391, 394 до 396, 412—413, 436, 451, 453, 465, 475—478.

Лїпай Юрій, ґранський архиепископ, примас Угорщини, ст. 463.

Лїхтенштайн Фердинанд Іван князь, ст. 341—342.

Лопухін Ілярій, московський думний дяк, ст. 403.

Лубєньєский Матвій, ґнєзненський архиепископ, примас Польщі, ст. 63—66, 72, 77—78, 90, 101—102.

Лупул Василь, молдавський воєвода, ст. 103, 106, 108, 110, 125—127, 134—137, 139, 140 до 143, 146—150, 152—154, 157, 159, 161, 163, 165—168, 170 до 172, 174—176, 178, 182, 185 до 231, 233—238, 240—253, 255 до 256, 260—261, 265, 267, 270, 272—273, 276—277, 279—280, 282, 291, 301, 305, 307, 310, 312—313, 319, 321—322, 324, 331, 349—350, 372, 390, 427.

— його жінка, див. Катерина Черкеска.

— його син, див. Степан-Вода.

— його дочка, див. Руксанда.

— його брат, див. Гаврило-гетьман.

— його братанок див. Степан, син Гаврила-гетьмана.

— його внук, ст. 147.

Любовицкий Франц, цєханівський стольник, ст. 375.

Любомірский Станїслав, краківський воєвода, ст. 83, 85, 96, 102, 109-110, 115.

Любомірский Юрій, син Станїслава, краківський староста, великий маршалок коронний, польний гетьман коронний, ст. 102, 130, 278, 352—355, 357, 364, 405, 407—408, 415, 429, 437—439, 441, 444, 446, 449 до 452, 456, 458, 459—460, 466, 472, 484, 487, 495, 501, 506 до 507, 510—511.

Любославский, крушвицький староста, ст. 299, 317.

Людвик XIV., французький король, ст. 150, 338, 365.

Люміярес ґраф, еспанський посол, ст. 119—124.

Люц Степан Іван, дипльоматичний аґент семигородського князя, ст. 347.

Ляцкороньский Станїслав, брацлавський, відтак руський воєвода, ст. 161, 199, 326—328, 443, 446, 450.

Львівський підкоморій, ст. 162.

Льобковіц Евзебій князь, президент цїсарської военної ради, ст. 157, 176—177.
Льодрон Парис, зальцбурський архиепископ, ст. 238.
Льомбр де (De Lumbres), французький резидент в Польщі, ст. 442, 461, 464—465.
Льонґвіль, французька княжна, ст. 86.
Льорантфі Зузанна, вдова по Юрію І. Ракоці, мати князя Юрія II., ст. 97, 105, 244, 386, 417—418, 420, 476.
Льобрах Іван Теодор, дипльоматичний аґент в цїсарській службі, ст. 381, 409, 435, 440.

М.

Мазарінї (Мазарен) Юлій, кардинал, головний міністер Людвика XIV., ст. 90, 465.
Макарій, антіохійський патріярх, ст. 480.
Маковский, абат, посол польського короля в Еспанії, ст. 101, 120.
Максиміліян, баварський елєктор, ст. 161.
Максиміліян Генрик, кольонський архиепископ і елєктор, ст. 116.
Манї (Magni) Валєріян ґраф Штраснїц, учений і дипльомат, ст. 67, 71—72, 75, 79, 88, 95, 99.
Мансфельд ґраф, фельдмаршал цїсарського війска, ст. 218.
Мантуанська княжна, своячка Леонори, жінки цїсаря Фердинанда III., ст. 75, 90, 98.
Марія Людовика, польська королева, жінка Володислава IV., відтак Івана Казимира, ст. 68 до 69, 75—76, 86, 89—90, 98, 101 до 102, 120, 133—134, 181, 323, 357, 384, 408, 420, 439—442, 446, 448, 450, 456, 460—461, 464, 486.
— сї сестріниця, ст. 386, 420.
Марія Тереса, еспанська інфантка, дочка короля Филипа IV., ст. 349.
Мартінїц ґраф, член цїсарської тайної ради, ст. 155.
Марціянович Христофор, секретар посольства Парцевича, ст. 436, 499.
Маршалок великий коронний, див. Любомірский Юрій.
Матвій, воєвода Волощини, див. Басараба Матвій.
Матрина, жінка Богдана Хмельницького, ст. 191.
Маховский Севастіян, полковник польського війска, ст. 268, 270, 324—325, 506.
Меднянский (Mednyánszky) Йона, дипльоматичний аґент семигородського князя, ст. 435, 437.
Мергайм, підполковник цїсарського війска, ст. 496.
Мехмет Ґірей, татарський хан, наслїдник Ісляма Ґірея, ст. 327 до 332, 336, 339—340, 346, 368, 371—372, 374—382, 388—389, 391, 393—394, 397, 401, 403, 420, 422—430, 444—445, 454, 463, 465—466, 482—483, 489, 500, 503—504, 507—509, 513.
Мехмет Казі-аталик, татарський достойник, ст. 138, 145.
Мехмет-мурза Хан, татарський достойник, ст. 327.
Микола, молдавський боярин, ст. 484.
Микола Франц, льотарингський князь, ст. 70, 72.
Михайло Побідник, воєвода Волощини, ст. 331.
Мікеш (Mikes) Михайло, підполковник надворної кінноти, опісля канцлєр семигородської держави, ст. 132, 265, 269—271, 298, 314, 316, 323, 385—389,

408, 487, 490—492, 495, 502, 506.
Мір Володислав маркґраф, сандомирський воєвода, ст. 107, 355.
Мнїшек Станїслав, член ордену Єзуітів, ст. 162.
Могамед IV., турецький султан, ст. 121, 127, 136, 142, 149, 164, 172, 175, 189, 192, 205, 217, 219, 229, 231—233, 246, 248, 258, 265—266, 277—278, 281 до 282, 284, 288, 301, 304, 306 до 307, 311, 314, 317—319, 321 до 322, 331, 339—340, 358, 392, 403—404, 417, 419, 422—423, 427, 430, 444—445, 465, 479 до 482, 489, 512—513.
Моґунтський електор, див. Іван Филип.
Мозира Лукіян, корсуньский полковник, ст. 204.
Мокрский Гунцель, член ордену єзуітів, посол Хмельницького, ст. 93.
Монтекукулї Раймунд ґраф, ґенерал цїсарського вийска, ст. 190, 439, 470.
Морштин Андрій, сандомірський підчаший, ст. 211, 213, 237, 242 до 244, 246, 292, 412, 456.
Моша Юрій, дипльоматичний аґент семигородського князя, ст. 97.
Мунтекат-бей, татарський достойник, ст. 119.
Мурат IV., турецький султан, ст. 372.
Мурат-паша, везир Буди, ст. 165—167, 171, 173, 188, 205, 218—219, 229, 231—232, 266, 273, 339—340, 423—425, 442, 454, 466.
Мустафа-аґа, татарський посол, ст. 129, 131, 137, 145.
Муфті, титул найвисшого турецького духовника, ст. 481.
Мястковский Андрій, дипльоматичний аґент польського короля, автор дневника про співчасні події, ст. 451, 453, 455, 487.

Н.

Найман Мартин, приватний секретар польського короля, ст. 106, 108, 111, 113—116.
Нані Баптиста, резидент венецької републики у Відни, ст. 339, 344, 349, 351—352, 356, 368, 395, 414—415, 419, 433, 435, 437—438, 443, 449—450, 452.
Нарушевич Станїслав, литовський референдар, ст. 450.
Ничай Данило, брацлавський полковник, ст. 134—135.
Ніколя, назва полку цїсарського вийска, ст. 468, 470.
Новоґродський хорунжий, див. Кавецкий Жигмонт.
Носач, прилуцький полковник, ст. 204.
Ностіц Іван ґраф, чеський канцлєр, ст. 76, 78, 84.
Нуредин-султан, брат кримського хана Ісляма Ґірея, ст. 119.

О

Ободзїньский Самійло, секретар польського короля, ст. 502, 506.
Ободинський Лев Константин, підначальник хоругви чернигівського воєводи, ст. 506.
Оксеншєрна (Oxenstierna), канцлєр шведської держави, ст. 97, 392, 394.
Олексій Михайлович, великий князь московський, ст. 66, 99, 125, 173, 274, 278, 285, 287, 298, 300, 306—308, 319, 322 до 323, 326, 328—329, 332, 334 до 335, 338, 343—347, 370, 381, 391, 397—406, 409—411, 419,

422 — 423, 425, 428, 434—436, 438, 440, 480 — 481, 509 — 510, 512—513.
Оман, турецький чавш, ст. 238.
Оран'єн, нідерляндська князівська родина, ст. 90.
Орсіні, кардинал, ст. 152, 170.
Осман-аґа, брат татарського везиря Сефер Казі-аґи, ст. 325.
Осолінський Юрій, великий канцлер коронний, ст. 75, 82, 90, 96, 101—102, 109, 128—129, 132—133, 137.
— його зять, див. Денгоф Жигмонт.
Отман Хіаґ, турецький вельможа, ст. 165.

П.

Пальфі (Pálffy) Павло, палятин Угорщини, ст. 115, 140, 156, 159, 161, 163 — 164, 179 — 180, 182 — 184, 187, 189—190, 207, 236, 245 — 246, 248 — 249, 260, 273, 275.
Панайоті, або Панайотакі, товмач при Порті, платний аґент австрійського правління, ст. 167, 169, 218, 244, 280, 304, 324, 433, 443, 480—481.
Папа римський, див. Інокентій X.
Папський нунцій у Відни, ст. 120—123, 149.
Папський нунцій у Варшаві, див Торес Іван.
Партемій, царгородський патріярх, ст. 165, 191, 278.
Парцевич Петро, марціянополітанський архиепископ, ст. 431 до 434, 436, 448, 475—477, 479 до 480, 489, 499.
Петеш Жигмонт, дипльоматичний аґент семигородського князя, ст. 350.
Петкі Степан, ґенерал семигородського війска, ст. 259, 316.
Петрашко Михайло, претендент на волоське воєводство, ст. 280, 286, 307, 322, 324, 331 до 332.
— його мати, ст. 331.
Петрович, товмач, ст. 508.
Пікольоміні Октавій князь, ґенерал цїсарського війска, ст. 157, 178 — 181, 183, 332—333, 342, 357, 439, 470.
Піночі Джіролямо, краківський купець, ст. 99.
Піріз-аґа, татарський достойник, ст. 376.
Плстенберґ ґраф, австрійський резидент в Швеції, ст. 345.
Полубіньский Олександер Ілярій, польний писар литовського війска, ст. 500, 502, 506.
Польська королева, див. Марія Людовика.
Потоцкий Андрій, обозний коронний, винницкий староста, ст. 501, 506.
Потоцкий Микола, воєвода брацлавський, краківський староста, великий гетьман коронний, ст. 111, 127, 129, 140, 182, 248.
Потоцкий Петро, син Миколи, каменецький староста, відтак брацлавський воєвода, ст. 105, 195, 198, 201, 230, 303, 324, 444, 482.
Потоцкий Станїслав, подільський, відтак київський воєвода, великий гетьман коронний, ст. 195—196, 209—211, 213—214, 223—227, 233—235, 238, 242 до 244, 255—257, 261 — 263, 267 до 268, 283, 287—288, 294 до 295, 303—304, 306—313, 325 до 326, 329, 331 — 332, 364, 375, 390, 454, 484, 490, 493 — 495, 501, 505, 507, 511.
Пражмовский Микола, головний секретар польської держави, ст. 371, 373, 383 390, 395, 408 до 409, 420, 424, 450.

Професор академії в Фесрварі, див. Безайр Ізаак і Бістерфельд Іван Генрик.
Пухайм (Puchheim) Христоф ґраф, фельдмаршал цісарського війска, ст. 173—174, 176, 438, 469.
Пшилуский Микола, політичний аґент польського короля, ст. 320.

Р.

Раднович-Рох Юрій, начальник відділу польської кінноти, ст. 294, 325.
Радзєйовский Єронім, ломжинський староста, віцеканцлер коронний, ст. 133—134, 146, 150, 323, 338, 369, 371, 592—393, 412—413.
Радзівіл Богуслав князь, великий литовський конюший, ст. 406, 458.
Радзівіл Іван (Януш) князь, виленський воєвода, польний гетьман литовський, ст. 82, 188, 192, 208, 211, 218. 243.
Радзівіли (родина), ст. 69, 82, 101—102.
Радукевич Станіслав, політичний аґент польського короля, ст. 426.
Ракоці (Rákóczy) Жигмонт, молодший син семигородського князя Юрія І., брат князя Юрія ІІ., ст. 77, 82, 105—106.
Ракоці Франц, син семигородського князя Юрія ІІ, ст. 162, 174, 316, 323, 355, 364, 373, 384—386, 388—389, 408, 414, 417, 419, 424.
Ракоці Юрій І., семигородський князь, ст. 64, 70—71, 76—77, 82, 89—90, 96, 163, 193.
Ракоці Юрій ІІ., семигородський князь, син Юрія І., ст. 96—97, 104—106, 108, 110—112, 114, 123, 125—126, 131—132, 134, 136—137, 139—142, 147—152, 154, 156—157, 159, 161—163, 166—170, 173—174, 177—185, 189—190, 193, 195—197, 199 до 201, 203—204, 206—215, 217 до 220, 223—231, 233, 236—238, 241—242, 245—250, 252—261, 263—269, 271—276, 279—284, 286—287, 289—292, 295—303, 305—307, 310—311, 313—316, 319, 321, 323—324, 331, 333 до 337, 339—343, 347—352, 355 до 356, 358—366, 368—369, 371 до 374, 379—380, 383—390, 394 до 409, 414—460, 462—465, 473—474, 476—479, 481—492, 494—513.
— його жінка, див. Баторі Зофія.
— його мати, див. Льорантфі Зузанна.
Ракош Гаврило, головний начальник Гайдуків, ст. 416.
Ралямб Клявдій, шведський вельможа, посол до отоманської Порти, ст. 463, 479—482, 489.
Рац (Rácz) Юрій, дворянин семигородського князя, ст. 397—398, 401.
Реболедо ґраф, еспанський посол в Польщі, ст. 83.
Редей (Rhédey) Франц, варадинський капітан, відтак семигородський князь, ст. 316.
Реклік-паша, ст. 445.
Ренінґер Семен, австрійський резидент в Царгороді, ст. 121, 127. 136, 139, 142, 146, 149—151, 158, 160—162, 165—166, 168 до 170, 172—175, 182, 184—185, 188, 190, 192, 194, 205, 217, 221, 228, 230, 232, 237, 244, 247 до 248, 261, 265, 267, 270, 273, 280, 291, 304, 310, 313, 319, 321—323, 337, 346, 349—350, 358, 363, 371—373, 380, 394, 432—433, 440, 442—443, 454, 462, 479—483, 489—490.

Ренський палятин, див. Карло Людвик.
Ромашкевич, дипльоматичний аґент польського короля, ст. 172, 191, 381, 428, 445.
Руксанда, дочка воєводи Лупула, жінка Тимоша Хмельницького, ст. 140, 142—143, 146—147, 149—150, 157—158, 161, 163, 165, 168, 175, 178, 182, 185 до 188, 191—192, 200, 273, 322, 331.
— єї сини, ст. 273.
Руський воєвода див. Вишневецький Ярема.
Рустем-мурза, начальник татарського відділу, ст. 252.

С.

Сабойсто, їздець в семигородськім війску, ст. 484.
Сава (Száva) Михайло, куріер семигородського князя, ст. 311.
Саґредо Микола, резидент венецької республики на цісарськім дворі, ст. 63, 65, 76, 88, 93, 96, 98—99, 102—105, 110—111, 116, 120—124, 126, 128, 130—135, 140, 144, 146, 149, 152—153, 157, 160—161, 163—164, 170.
Саксонський елєктор, див. Іван Юрій.
Саланці (Szalánczy) Гаврило, асесор семигородського князівського суду, ст. 210, 233, 237 до 238.
Самарін Гаврило Федорович, московський боярин, ст. 398.
Сандомирський воєвода, див. Мір Володислав.
Сандомирський кастелян, див. Вітовский Станіслав.
Сапіга Іван, слонімський староста, ґенеральний військовий писар, ст. 500—501, 506.
Сапіга Казимир Лев, литовський віцеканцлєр, ст. 368.
Сапіга Павло, витебський, відтак вильненський воєвода, польний гетьман литовського війска, ст. 450, 466, 495, 498—500, 502, 509, 511.
Сапіги (родина), ст. 82, 277,
Селєпчені (Szelepchényi) Юрій, найтранський епископ, канцлєр Угорщини, ст. 187, 314, 324; 368, 411—414, 418, 427—428, 430—431, 433, 435, 442, 444, 450—451, 462, 476—479, 507.
Семигородський канцлєр, див. Мікеш Михайло.
Семигородський резидент в Царгороді, див. Йошіка Фаркаш, Фельдварі Франц, Тордай Франц і Гаршані Яков.
Сербин Франц, козацький сотник, ст. 485.
Сефер Казі-аґа, великий везир кримського хана, ст. 129, 137, 273—274, 294, 298, 310, 314, 316, 321, 325, 327, 330, 335, 376, 379, 381—383, 423, 428 до 429, 500, 504, 510.
Сєльский Олександер, ленчицький кастелян, ст. 355.
Сибірські царевичі, ст. 402.
Сібір, комісар в цісарськім війску, ст. 469.
Сілїстрійський паша, див. Шіявш-паша.
Сільнїцкий, полїтичний аґент, ст. 213, 385.
Сімонелї, полїтичний аґент, ст. 67.
Сіньорія венецька, див. Венеція.
Сірі, начальник польської почти у Відни, ст. 170, 349.
Сірілї (Sirigli), ст. 98.
Сїцїньский Станїслав, єзуіт, дипльоматичний аґент польського короля, ст. 190.
Скарбник великий коронний, див. Лєщиньский Богуслав.

Скоґардії Д-р. надворний лїкар воєводи Лупула, аґент австрійського правлїня, ст. 215.
Смоленський воєвода, ст. 500.
Снїтнїцкий, офіцер в польськім війску, ст. 500.
Собєский Іван, яворівський староста, головний хорунжий коронний, пізн. польський король, ст. 501, 506.
Сокальський староста, див. Денгоф Жигмонт.
Сокольнїцкий, добжинський староста, ст. 506.
Солїман-аґа, татарський посол до польського короля, ст. 276.
Софіляр-аґа, турецький достойник, ст. 170.
Спаіляр-аґа, турецький достойник, ст. 307.
Спатар волоський, ст. 221.
Станїславский Михайло, галицький хорунжий, ст. 405—409, 418, 474, 494—495.
Стемпковський Данило, брацлавський староста, володимирський кастелян, ст. 501, 505.
Стенбок Ґустав ґраф, комендант шведського війска, ст. 475, 491, 497.
Степан, воєвода Молдавії, див. Ґерґіце Степан.
Степан, син Гаврила-гетьмана, ст. 136, 236—237, 309, 314.
Степан-Вода, син воєводи Лупула, ст. 172, 174, 198, 216, 261, 266, 270, 280, 323, 372.
Стернбак Келєстин, секретар шведського короля, ст. 405, 407, 418, 434—435.
Стоковский Казимир, ст. 405.
Стражник коронний, див. Яскульский Марій Станїслав.
Стшемецкий, ст. 253.
Сулейман-аґа, татарський достойник, ст. 320, 328, 330, 336.
Сулименко, козацький старшина, ст. 485.
Суфан Казі-аґа, мінїстер кримського хана, начальник білгородської орди, ст. 382—383.
Суходольський, начальник польського віддїлу під Жванцем, ст. 269.
Суш (Souches) Роберт барон, фельдмаршалляйтнант цїсарського війска, ст. 466, 470, 498.

Т.

Тантори Андрій, шведський ґенерал, ст. 402.
Тарновский Іван, львівський архиепископ, ст. 355.
Татарський великий везир, див. Сефер Казі-аґа.
Татарський хан, див. Іслям Ґірей і Мехмет Ґірей.
Татенбах Еразм ґраф, ст. 79.
Текелї (Tökölyi) Степан ґраф, наджупан комітату Арва, ст. 415.
Теранова Дон Діеґо де Араґонія князь, еспанський посол на цїсарськім дворі, ст. 67, 74 до 75, 77.
Терешъ (Törös) Іван, член угорського фінансового приказу, ст. 114.
Тєполо Іван, венецький посол в Польщі, ст. 122, 129.
Тимошко-самозванець, див. Акіндінов Тимошко.
Тишкевич Христофор, чернігівський воєвода, ст. 347, 375, 421.
Тишкевичі (родина), ст. 82.
Толїман-аґа, див. Юкман-аґа.
Тордай (Thorday) Франц, семигородський вельможа, резидент в Царгородї, ст. 480—482.
Торес (Torres) Іван, папський нунцій у Варшаві, ст. 68, 75, 78—79, 83, 101, 131—132, 135, 149, 153.
Тохмамиш-аґа, татарський до-

стойник, ст. 138, 272—273, 295, 305, 310, 313.
Травтзон ґраф, член цїсарської тайної ради, ст. 79.
Травтмансдорф (Trauttmansdorff) Іван Фридрик ґраф, член цїсарської тайної ради, ст. 79, 88, 93, 96, 98—99, 103 до 104, 110, 121, 146, 149, 160.
Трубецкий Олексїй Никитич князь, московський боярин, казанський намісник, ст. 402.
Турецький султан, див. Могамед IV.
Тшебіцкий Андрій, віцеканцлєр польської держави, ст. 190, 192, 197—198, 227, 232, 238—239, 244, 246, 472.

У.

Угорський канцлєр, див. Селєпчені Юрій.
Угорський палятин, див. Пальфі Павло і Вешелєні Франц.
Уліньский Тома, подільський підчаший, ротмістр польського війска, ст. 506.
Усу-беґ, ст. 190.

Ф.

Федорович Гаврило, московський посол, ст. 303, 308, 310.
Фельдварі (Földváry) Франц, семигородський резидент в Царгородї, ст. 167, 169.
Фердинанд II., нїмецький цїсар, ст. 106.
Фердинанд III., нїмецький цїсар, ст. 63—64, 66, 68—69, 72—73, 75—76, 78—83, 85, 87, 89, 91 до 97, 99—105, 108, 110—116, 120—121, 123, 126, 128, 132 до 134, 136. 139—140, 142—144, 146—185, 188, 190—194, 205, 217—218, 221, 227—229, 232, 237, 239, 241—242, 244—249, 253—254, 257—258, 260—261, 265—267, 270, 273—275, 280, 284, 286—287, 289, 291, 300, 304, 307, 310, 313, 319—324, 328—331, 334—347, 349—363, 365, 368—372, 380—381, 387, 390—391, 394—396, 405—407, 409, 411—416, 419, 430—444, 446—451, 453—454, 456—458, 479—481, 489.
Фердинанд (IV.), син цїсаря Фердинанда III., ст. 329.
Ференц, начальник семигородської кінноти, ст. 500.
Филип IV., еспанський король, ст. 170.
Филип Вільгельм, палятин Найбурґу, ст. 70, 72.
Форґач (Forgách) Адам ґраф, ст. 275, 287, 319.
Форґель, начальник відділу швецького війска, ст. 364.
Фраґштайн Іван Христіян, цїсарський резидент в Польщі, ст. 323, 334—338, 345, 356, 368, 371, 387, 391, 394—396, 407, 413, 416, 432, 435—438, 440, 443, 446, 450, 453, 457, 487.
Французький посол в Царгородї, ст. 480—481.
Фридрих I., син бранденбурґського електора Фридриха Вільгельма, пізн. перший пруський король, ст. 355.
Фридрих Вільгельм, бранденбурґський електор, ст. 70—71, 81, 93, 160, 343, 365—366, 390, 405—406, 416, 429, 434, 450, 452, 457, 460, 509.
Фробель, краківський купець, ст. 473.
Фуенте маркіз ля, еспанський посол, ст. 120.

Х.

Хмельницький Богдан, козацький гетьман, ст. 66, 93, 96

до 97, 100, 104, 106, 116—118, 123—126, 128, 131—138, 140 до 144, 146—149, 151—152, 154 до 155, 157—159, 163—165, 167 до 170, 172, 175, 179—181, 183 до 184, 186, 190—192, 194, 197 до 200, 202—204, 206—213, 215, 227, 230—231, 235, 238, 241 до 242, 244, 246, 248—249, 251, 255—256, 260, 264, 266—267, 270—274, 276—279, 281—282, 284—285, 294, 300—309, 315, 317—328, 330—333, 336—337, 339, 346, 350—352, 368, 370, 372, 374—383, 386—388, 390 до 399, 401, 405—406, 409—416, 420—424, 426, 428—429, 431 до 436, 449—450, 461, 465, 471, 475—477, 479—480, 482, 485 до 487, 489, 499, 509—510, 512 до 513.

Хмельницький Тиміш, старший син гетьмана, ст. 140, 142 до 143, 146—147, 149—150, 157 до 158, 161, 163, 165, 168, 175 до 176, 179, 182—183, 185—189, 191—192, 198—204, 208—209, 215—217, 220—222, 229—230, 237, 241, 244, 248, 250—252, 255—257, 261, 264—267, 277 до 278, 282, 300—301, 305, 317, 322.

Хмельницький Юрій, молодший син гетьмана, ст. 476—477, 487.

Христина, шведська королева, ст. 91, 98, 289, 397.

— її сестра, ст. 419.

Христіян IV., данський король, ст. 500.

Ц.

Царгородський патріярх, див. Партемій.

Цетнер Олександер, галицький кастелян, ст. 501, 506.

Цеціїшевский Войтіх, литовський провінціял ордену єзуїтів, ст. 453, 455, 493.

Ціґлєр, капітан артилєрії в цісарськім війску, ст. 438.

Ціляр (Czylar) Юрій, семигородський підчаший, ст. 105.

Ч.

Чапліцкий Самійло, ротмістр польського війска, ст. 311—312.

Чарнєцкий Степан, воєвода руський, київський кастелян, начальник польської кінноти, ст. 148, 437, 441, 443, 446, 456, 466—467, 472, 477, 483—484, 486, 490, 492, 495—496, 501, 505, 511.

Чарториский Казимир Фльоріян, познанський, відтак куявський епископ, ст. 355.

Чернігівський воєвода, див. Тишкевич Христофор.

Четвертинський Микола Сьвятополк князь, мінський кастелян, ст. 501, 505.

Чоґлешті, боярська родина в Молдавії, ст. 207.

Ш.

Шарин-бей, татарський достойник, ст. 119.

Шаф, назва полку в цісарськім війску, ст. 469.

Шварц барон, оберстляйтнант цісарського війска, ст. 438.

Шведський посол в Польщі, див. Кантерштайн.

Шведський посол в Царгороді, див. Ралямб Клявдій і Стернбак Келестин.

Швідав, назва полку в цісарськім війску, ст. 469.

Шебеші Микола, семигородський резидент в Царгороді, ст. 218, 229.

Шелїґовский, польський політичний аґент, ст. 196.
Шемберк Яцко, подільський ловчий, ст. 182, 443.
Шербан Константин, воєвода Волощини, наслїдник Матвія Басараби, ст. 310, 319, 321—322, 327, 331, 333, 335—336, 341, 346, 350, 363, 372, 380, 397, 403, 405—406, 419, 423—427, 429—430, 442, 454, 463.
Шербан Михайло, див. Петрашко Михайло.
Шереметіев, московський воєвода, ст. 509.
Шиманьский Каспер, дипльоматичний аґент польського короля, ст. 258.
Шиманьский Ст., ст. 200.
Шірім-бей, татарський достойник, ст. 312, 325.
Шіте (Skyte) Бенедикт, шведський вельможа, ст. 175, 181.
Шіявш-паша, силїстрійський паша, ст. 166, 191—192, 195—196, 205, 222, 229—230, 256, 258 до 259, 261, 263—264, 266—270, 279, 307, 317—318, 324, 331, 340, 346, 395, 423—425, 427, 445, 466, 482.
Шмід Рудольф барон, член цїсарської воєнної ради, референт турецьких справ, ст. 103, 127, 144, 152, 158, 164, 189, 372.
Шомовський, або Шомович Іван, холмський підчаший, ст. 280—281, 289, 292—293, 334, 355—356, 358—362, 374, 376, 378—382, 510, 512.
Шпорк (Sporck) Іван барон, фельдмаршалляйтнант цїсарського війска, ст. 332—333, 439, 470, 472, 486, 490—493, 496.
Штаремберґ Конрад, полковник цїсарського війска, ст. 79, 496.

Ю.

Юба Казі-аґа, турецький достойник, ст. 172.
Юкман-аґа, татарськтй посол до семигородського князя, ст. 272.
Юрій, семигородський князь, див. Ракоці Юрій.

Я.

Яворский, член посольства Пражмовського, ст. 385.
Яков, курляндський князь, ст. 398.
Янї, начальник хотинського замку і митник, ст. 251.
Яскульский Марій Станїслав, стражник коронний, ст. 209, 213—214, 223, 227, 234, 268—269, 276—277, 294, 304, 308—309, 311—312, 314, 320, 329—330, 333—335, 382, 422 до 424, 426, 440—441, 476.

Показчик географічних і етнографічних імен.

А.

Австрійські краї, див. Австрія.
Австрійці, австрійське військо, ст. 435, 491.
Австрія. Австрійські краї. Дїдичні провінції [Габсбурґів], ст. 94, 126, 128, 154, 177 до 178, 184, 188, 193, 228, 254, 311, 341, 344—345, 357, 360 до 361, 372, 437, 442, 447, 450, 452—453, 457.
Австрія долїшна, ст. 468, 470.
Австрія середна, ст. 468—470.
Адмонт, монастир в Стирії, ст. 79—80.
Азів, оселя над устєм Дону, ст. 119.
Акерман, див. Білгород.
Альба Юлія, див. Феєрвар.
Альбанія, ст. 481.
Англія, ст. 356, 360, 479, 482.
Арва, замок на Угорщинї, ст. 89.
Астраханська орда, ст. 145, 322, 326.

Б.

Баба, оселя в Добруджі, ст. 324.
Баварія, ст. 98, 102.
Баків, місто в Молдавії, ст. 147, 157, 234, 236.
Бакчисарай, столиця кримського хана, ст. 137, 144, 381, 444 до 445.
Балоґ, замок в північній Угорщинї, ст. 76.
Балтійське море, ст. 343, 354.
Бар, місто на росийськім Поділю, ст. 271, 512.
Барське князївство (в Італії), ст. 353.
Батіг, гора коло середного Бога, ст. 175, 188, 192.
Бельґія, ст. 176.
Бендзїн, оселя в Великопольщі коло шлеської границї, ст. 490, 492.
Бердичів, місто в київській ґубернії, ст. 331.
Березина, ріка, правий доплив Днїпра, ст. 435.
Берестечко, оселя на Волини, ст. 212, 274.
Берестъ Литовський, кріпость, ст. 197—198, 200, 204, 206, 209, 466—467, 485—486, 494, 504.
Бесермен, оселя на Угорщинї коло Дебрецина, ст. 418.
Бескиди, гори, ст. 95.
Бєч, ґо́род в західній Галичинї близько угорської границї, ст. 110.
Бистриця, місточко в північнім Семигородї, ст. 123.

Битом, оселя коло Кракова, ст. 466.

Біла Церква, місто, ст. 328, 410, 423.

Білгород (Акерман), місто над Чорним морем, ст. 383.

Білгород, теперішна столиця Сербії, ст. 445, 454.

Білгородська орда, ст. 382 до 383, 393.

Білїц (Bielitz), місто на Шлеську, ст. 191, 291, 348.

Бітлїн, оселя в Великопольщі коло Ченстохови, ст. 497.

Бог, ріка на Поділю, ст. 271, 308 до 309.

Болгари, ст. 433.

Болгарія, ст. 278, 433.

Бон (Bonn), місто в Німеччині над серед. Реном, ст. 116.

Боснійцї, ст. 444—445.

Бохня, місто коло Кракова, копальня соли, ст. 420.

Браїла, місто на турецькій граници, ст. 230.

Брайзах, місто в Німеччині над Реном. ст. 442.

Бранденбурґія, ст. 439, 442, 447, 453, 456.

Брацлав, або Браславль, місто в південній Україні над середним Богом, ст. 285, 331.

Брацлавське воєводство, ст. 126, 338.

Брашо (Brassó), див. Кронштад.

Бріґ, місто на Шлеську, ст. 472.

Буг, ріка, правий доплив Висли, ст. 439, 475.

Буда, столиця турецької части Угорщини, ст. 166, 442, 444 до 445, 454.

Будїшин (Будвайс), місто в Чехії, ст. 176.

Бузуївка, оселя на лївім боцї р. Бога, ст. 308.

Буковина, край, ст. 136.

В.

Варадин Великий (Nagy Várad), гранична від турецької Угорщини семигородська кріпость, ст. 334, 416.

Вармія, епископство в східних Прусах, ст. 439.

Варшава, ст. 63—66, 72, 74, 76 до 77, 79—81, 84—87, 89—91, 97, 105, 111, 123—126, 128, 131 до 135, 146, 148—149, 151, 153, 156, 160—161, 171, 175, 178, 184—186, 188, 206, 208, 215, 229—230, 244, 270—271, 274 до 275, 280, 283, 290—292, 297, 305, 313, 323, 328—329, 333, 336—338, 341, 348, 369—371, 391—392, 460, 467, 471, 483, 484—486, 490, 494, 497, 510.

Великопольща, ст. 96, 357, 364 до 365, 368, 391, 421, 429, 439, 466.

Величка, місточко коло Кракова, копальня соли, ст. 486, 492.

Венеція. Венецька республика. Венецька сіньорія, ст. 63—65, 76, 88, 93, 96, 98—99, 103—105, 110—111, 116, 120 до 124, 126, 128, 130, 134—135, 137, 140, 144, 146, 149, 152, 157, 160—161, 163, 170—174, 177—180, 182—184, 187, 190, 273—274, 277—279, 297, 305, 315, 321, 323, 326, 339, 344, 349, 351—352, 356, 368, 395, 414—415, 419, 433, 435, 437 до 438, 443, 449—450, 452, 483.

Венеціяни, ст. 289, 330.

Вєлюнь, місточко в каліїській ґубернії, ст. 364.

Византія див. Туреччина.

Вильно, столиця Литви, ст. 333, 391, 409, 421, 425, 428, 434 до 435, 475, 509, 512.

Висла, ріка, ст. 101, 152, 458, 465—467, 475, 483—486, 491, 497—498, 510—511.

Вислиця, оселя коло Кракова, ст. 497.
Вишки, оселя у витебській ґуберпії, ст. 402.
Вишневець, замок на Поділю, ст. 510.
Вишня, місточко на захід від Львова, ст. 111.
Відень, ст. 63, 67, 69, 73, 76, 78 до 79, 81, 86—88, 92—96, 98 до 99, 102—104, 108—109, 111 до 112, 115—116, 119—122, 124, 126, 134, 140, 143—144, 146, 149, 151—153, 157—158, 161, 163, 167, 170—174, 176, 184, 187, 228, 253, 266, 274, 278 до 279, 297, 305, 315, 321, 323 до 324, 339, 351, 362, 365, 368, 395, 406, 411, 414—415, 418 до 419, 428, 430—433, 435, 437 до 438, 440, 443, 449—452, 460, 462, 466, 468, 471—472, 474, 477—479, 491, 493.
Вірмени, ст. 135, 305.
Вірцбурґ (Würzburg), місто в полудневій Німеччині, ст. 115.
Вітінґав (Wittingau), маєтність в Чехії, ст. 154.
Вішк, оселя в комітаті Марамарош на Угорщині, ст. 404.
Волинь, ст. 467.
Волохи. Населенє воєводства Волощини, ст. 142, 154, 174, 189, 204, 215—216, 231, 236—237, 244, 261, 269, 292, 301—302, 305, 347—348, 359, 383, 406, 427, 431, 445 до 446, 467, 485, 488, 513.
Волошини, оселя в вильненській ґуберпії, ст, 405.
Волощина. Волоське воєводство. Мултани. Мунтянська земля, ст. 110, 121, 127, 136, 139, 147, 150, 168—169, 182, 185—186, 189, 192, 195 до 197, 200, 205, 207, 209, 217 до 219, 220—224, 227—231, 237, 240—242, 246—247, 251, 261, 264, 267, 270, 273, 277—278, 280, 301, 307, 310, 321, 341, 343, 346—348, 350, 358, 360, 380, 416, 418, 426—427, 430, 444, 454, 480.
Вроцлав (Bresslau), столиця Шлеська, ст. 69, 349, 357, 457.
Вулькан, просмик в семигородських Альпах, ст. 220.

Г.

Гайдуки, вільні мужики на угорсько-семигородській граници, зорґанізовані у воєнну пограничну сторожу, ст. 183, 416, 418.
Гайдуцька територія в північно-західній части семигородської держави над Тисою, ст. 416.
Галата, частина Царгорода, ст. 481.
Галич, місточко над середним Дністром, ст. 257, 414.
Ганза, союз північно-німецьких міст, ст. 128.
Глогів, (Glogau), місто на Шлеську, ст. 356—357, 365, 438, 472.
Голяндія, ст. 128, 482.
Голяндці, ст. 354.
Греки. Люди грецької віри, ст. 144, 174, 205, 307, 310, 425, 481.
Греція, ст. 164, 278.
Гумань, див. Умань.

Ґ.

Ґалац, місто над долїшним Дунаєм, ст. 217, 264.
Ґалїйці, див. Французи.
Ґданськ, місто на устю Висли, ст. 69, 101, 132, 406—407, 414, 416, 418—419, 434, 436, 438, 448, 468.
Ґерґень, замок семигородського князя, ст. 255, 258, 292, 295, 300, 302—303.
Ґеренд, замок в Семигородї, ст. 315.

Ґрабів, оселя коло Каліша, ст. 450.
Ґродно, місто в Литві, ст. 190.

Д.

Данія, ст. 128, 354, 453, 457.
Данків, оселя коло Ченстохови, ст. 441, 457, 461—462, 464—466, 470—471, 474, 477, 483—484, 486—487.
Датчани, ст. 394.
Дашів, оселя на Побожу, ст. 313.
Двинськ, місто над Діною у витебській ґуберніі, ст. 402.
Дебрецин, місто в північно-східній Угорщині, ст. 416.
Дерепчин, оселя на Поділю над р. Мурахвою, ст. 105.
Джіджа (Jijia), річка, правий доплив Прута, ст. 204.
Джурдзийцї (Dziurdzowie), ст. 326.
Дїдичні провінції Габсбурґів, див. Австрія.
Дінабурґ, див. Двинськ.
Днїпро, ріка, ст. 263, 304, 309, 328—329, 375, 391.
Днїстер, ріка, ст. 211—212, 214 до 215, 226, 234, 243, 246, 255, 257, 270, 298, 315, 334.
Добруджа, край на південь від устя Дунаю, ст. 324.
Дрезно, столиця Саксонії, ст. 160.
Дунай, ріка, ст. 205, 218, 256, 261, 263, 513.
Дюля (Gyula), або Юлїя, місточко в турецькій части Угорщини, на граници Семигороду, ст. 292.
Дялю (Gyalu), замок в Семигородї, ст. 418.

Е.

Едерун, Едеріле, оселя на Волощинї, ст. 445.
Ельбінґ, місто в західних Прусах над устем Вислы, ст. 394.
Еспанїя, ст. 67, 75, 83, 101, 120, 126, 453.
Еспанцї, ст. 81.
Ечед (Esced), оселя в Семигородї, ст. 336.

Ж.

Жванець, оселя над середним Днїстром, ст. 201, 251, 269, 298, 327, 376—377.
Живець, місточко в західній Галичинї, ст. 420.
Жмудська земля, ст. 406.

З.

Замость, кріпость на Волини, ст. 100, 387, 441, 459, 461.
Запорожцї. Запорожські козаки. Запорожське вийско. ст. 93, 117, 126, 130, 138, 203, 212, 213, 234—235, 243—244, 246, 282, 300—303, 306, 315, 348, 374—380, 393, 398—399, 401, 405, 409—411, 420—421, 432, 436, 509, 512—513.
Збараж, місто на галицькім Поділю, ст. 107, 137, 508.
Зборів, місточко на галицькім Поділю, ст. 118—119, 125, 129, 191, 274, 326, 376, 379, 423, 426, 428, 507.
Зоненберґ, оселя в Прусах, ст. 394, 396.

І.

Ілїса, оселя в Великопольщі, ст. 363.
Інґель, оселя коло Азова, ст. 119.
Інґрелїя, ст. 434.
Индиї, ст. 360.
Іноволодськ, місточко, ст. 396.
Інсбрук, столиця Тиролю, ст. 122, 349.

Інфлянти, ст. 90, 93, 97, 343, 406, 434, 509.
Італія, ст. 63, 132—133, 191, 447, 455—457.

К.

Казанська орда, ст. 145, 322, 326.
Каліш, місто у Великопольщі, ст. 120, 440, 450.
Каліщське воєводство, ст. 406.
Калмуки, ст. 200, 326, 388, 513.
Каменець Подільський, кріпость над Смотричем, ст. 129, 140, 195, 198, 200—201, 204, 208—209, 214—216, 220, 230 до 231, 234—235, 258, 263—264, 276, 278, 298, 322, 350, 371, 376, 379, 406, 423, 432, 444, 446, 466, 482, 508, 510, 512 до 513.
Карелія, ст. 434.
Карпати, гори, ст. 183, 417, 437.
Кастер, оселя в Інфлянтах, ст. 402.
Катан, оселя в Інфлянтах, ст. 402.
Катнар, оселя на Молдавії, ст. 255.
Кашано Ст. (St. Casciano), купелеве місточко в середущій Італії, ст. 63.
Кельн, місто в Німеччині, ст. 160.
Кемпель, оселя при устю Буга до Вісли, ст. 475.
Кеніґсберґ, місто у східних Прусах над Балтійським морем, ст. 364.
Київ, місто, ст. 285, 304, 322, 329.
Київське воєводство, ст. 338.
Кірхгольм, оселя в Інфлянтах, ст. 402.
Козаки. Козацьке військо, ст. 64—65, 72, 76, 79, 81—82, 84 до 85, 90, 93, 95—98, 103 до 106, 108—110, 115—117, 119 до 122, 125, 127—128, 130, 132 до 135, 137—139, 141, 143—144, 146—154, 157—161, 164—171, 173—179, 182—194, 196, 198 до 199, 202, 204—209, 212—234, 237—238, 241—242, 244—256, 258, 260—261, 263, 265—267, 270—274, 276—281, 283—286, 288—289, 292—293, 295—296, 303—306, 308—309, 311—314, 321—322, 324, 326, 328—332, 337, 340, 344, 346, 349—352, 354, 356, 358, 360, 365—366, 369—372, 375—382, 384, 386, 390—397, 405—407, 410—412, 414, 417, 419—436, 439, 441, 444, 446, 448—452, 458, 463, 465—467, 471, 474—475, 477, 479, 482—487, 489, 494—497, 500—501, 507—510, 512—513.
Козаки донські, ст. 318, 322 до 323.
Козаки запорожські, див. Запорожці.
Кокенгузен, оселя над Діною в Інфлянтах, ст. 402.
Колдоне, оселя у вильненській ґубернії, ст. 405.
Колошвар (Клявзенбурґ), місто в Семигороді, ст. 341—342, 383, 416.
Коморн, кріпость на Угорщині над Дунаєм, ст. 469.
Константинів Новий, оселя на подільсько-волинськім пограничу, ст. 106—107, 322.
Константинів Старий, оселя на подільсько-волинськім пограничу, ст. 508.
Константинополь, див. Царгород.
Корелія, оселя в Інфлянтах, ст. 402.
Косіґлов, оселя коло Ченстохови, ст. 490.
Кошиці, місто в північній Угорщині, ст. 95—96, 218, 241, 273, 356, 430, 463.
Крайцберґ, оселя над Діною у вітебській ґубернії, ст. 402.

Краків, місто, ст. 83, 89, 96, 99, 106, 136, 148, 155, 190, 192, 228, 333, 356—357, 364, 394, 407, 415, 429, 438, 431, 446, 449—452, 457—458, 461—463, 467—468, 473, 484—485, 487 до 488, 490—491, 493—499, 504, 506—507, 510.

Красніїк, оселя на південний захід від Люблина, ст. 458—459.

Крета, остров на Середземнім морю, ст. 269.

Крим. Кримський півостров, ст. 136, 145, 172, 186, 197, 264, 288, 294, 303—304, 307—309, 312, 314, 323, 325—328, 330 до 331, 333, 336, 341, 381—382, 388, 426.

Кронштад, місто в південнім Семигороді, ст. 246.

Кросно, оселя в західній Галичині, ст. 408.

Ксіонж, оселя, ст. 110.

Курляндія, ст. 398, 406.

Куявія, ст. 73.

Кшепіце, оселя на північний захід від Ченстохови, в Пйотрківській ґубернії, ст. 364, 465 до 468, 484.

Л.

Лаба (Elbe), ріка, ст. 228.

Ланьцут, місточко в західній Галичині коло Ярослава, ст. 451.

Лєшно, оселя під Варшавою, ст. 390.

Линці, оселя в Брацлавщині, ст. 331.

Литва. край, ст. 82, 87—89, 190, 333, 353, 370, 376—380, 410 до 412, 421, 425, 428—429, 434, 439, 443, 461, 466, 470—472.

Литовці. Литовське військо, ст. 86, 211, 243, 368, 376—377, 380, 389, 446, 450, 456, 467, 502.

Лівонія, див. Інфлянти.

Лівонці, ст. 361.

Лінц, столиця горішної Австрії, ст. 64—66, 76.

Літіх (Lüttich), місто в теперішній Бельґії, ст. 160.

Лович, оселя коло Варшави, ст. 188.

Любека, ганзейське місто над Балтійським морем, ст. 150, 339.

Люблин, місто на західнім пограничу Волині, ст. 106, 163, 394 до 395, 446.

Любовля, столиця спіжських міст, ст. 330.

Ляндсгут, оселя в південно-східній Моравії, ст. 332—333.

Ляндскорона, оселя на південь від Кракова, ст. 441.

Лятлялми, оселя коло Риґи, ст. 398.

Львів, місто, ст. 134, 191, 198, 245, 247, 261, 277, 371, 374, 387, 395, 441, 444, 451, 499, 511.

Льотарингія, ст. 153.

М.

Мазовія, ст. 392, 450.

Македонія, ст. 278, 481.

Малопольща, ст. 391, 429, 437, 439, 491.

Маріенберґ, місто в західній Німеччині, ст. 160.

Маріенбурґ, місто в західних Прусах, ст. 392.

Мархеґ (Marchegg), місточко в долішній Австрії, ст. 159.

Махнівка, оселя на Поділю, ст. 308.

Мачин, оселя на Поділю, ст. 105.

Медлінґ (Mödling), місто на південь від Відня, ст. 130.

Межибоже, оселя над горішним Богом, ст. 500.

Меріш-Крумав, місточко на Моравії, ст. 341—342.

Мілїч, оселя ва Шлеську, ст. 457.

Міляно, місто в північній Італії, ст. 176.
Мірццушляґ (Mürzzuschlag), оселя в північній Стирії, ст. 63.
Могилів, місто над Дністром, ст. 211, 214, 234, 255, 263, 270.
Молдава, ріка в Молдавії, правий доплив Серету, ст. 269.
Молдавани. Молдавське військо, ст. 103, 178, 229, 231, 246, 291, 305, 359—360, 406, 427, 431, 445—446, 484—486, 488, 513.
Молдавія, ст. 103, 110, 112, 121, 125, 127, 134—140, 143, 147 до 149, 152, 157, 159, 163, 165, 168—169, 172, 174—177, 183, 185, 189, 192, 195, 197—200, 204—208, 213—221, 224, 226 до 229, 234—237, 240—241, 243 245, 247—249, 255—257, 259 до 262, 264—266, 273, 276, 277 до 280, 286, 291, 309, 321, 324, 331, 349—350, 360, 372, 384, 405, 416—418, 426—427, 430, 432, 445, 454, 480, 508.
Монахів (München), ст. 161.
Моравія, ст. 173. 228, 438—439, 457, 469—470.
Москалї. Московське військо, ст. 110, 128, 174, 177—178, 181, 247, 285—289, 293, 295, 297 до 298, 304—306, 309, 311, 313, 315, 321, 323, 326—330, 332, 335—336, 338, 343—344, 350, 352, 354, 356, 369—371, 391, 394—397, 421, 439, 441, 457, 464, 467, 475, 480—481.
Москва, місто, ст. 381, 440, 509, 512.
Московщина. Московська держава, ст. 66, 137, 139, 145, 175, 192, 276—278, 288—289, 294—295, 304—305, 310, 315, 322, 328—329, 334, 337—338, 343—344, 346—347, 352, 354, 375—380, 383, 387—388, 393, 397, 405, 409—411, 421—425, 428—430, 433, 436, 438, 444, 453.
Мултани. Мунтянська земля, див. Волощина.
Мункачів, місто в північній Угорщині, ст. 97, 106, 429.
Мурань, оселя в північній Угорщині (коміт. Дємер), ст. 430.
Мурахва, річка на Поділю, ст. 105.
Мухач, ст. 97.
Мясківка, оселя на Поділю, ст. 285.

Н.

Найс (Neuss), місточко на Шлеську, ст. 357, 438, 499, 507.
Найтра, місто на Угорщині, ст. 433.
Нанаш, місто на Угорщині, на північний захід від Дебрецина, ст. 417.
Наход, місто в Чехії, ст. 178.
Неаполітанська держава, ст. 353.
Непорент, замок коло Варшави, ст. 78.
Ниж, ст. 288.
Нірнберґ, місто в Баварії, ст. 109.
Німеччина. Римське цїсарство. ст. 85, 98, 121, 134, 152, 154, 157, 160—161, 173, 175, 178—180, 182, 184, 188, 190 до 193, 198, 227—228, 238—240, 254, 330, 344—345, 360—362 442, 453, 460, 475, 481, 489, 495.
Німцї. Німецьке військо, ст. 148, 158, 169, 182, 222, 232, 251—252, 285, 305, 311, 326, 340, 344, 360, 415, 511.
Новгород Великий, ст. 402.
Нове місто, оселя у Великопольщі коло Кельців, ст. 457.

О.

Оберсдорф, оселя в долїшній Австрії, ст. 134.
Одра, ріка на Шлеську, ст. 228.
Озїрна, оселя на галицькім Поділю коло Тарнополя, ст. 382.
Оляв (Ohlau), місточко на Шлеську, ст. 472.
Олькуш, оселя на північний захід від Кракова, копальня срібла, ст. 420, 490, 492—494.
Опава (Troppau), місто на Шлеську, ст. 368.
Опатовиці, оселя у Великопольщі коло Висли, ст. 498.
Ополє (Oppeln), шлеське князївство, ст. 67, 69, 72, 95, 109, 114, 154—157, 353, 357—358, 362, 365, 420, 468, 473.
Оргієво, оселя на татарськім пограничу Молдавії, ст. 334.
Орда, див. Татари.
Орєшок, оселя в Інфлянтах, ст. 402.
Отмахав, оселя на Шлеську, ст. 357, 359, 438—439, 446, 456, 462.
Охматів, оселя коло Уманя, ст. 426.

П.

Паволоч, оселя в київській ґуберніï, ст. 326, 328.
Палятинат надренський, ст. 240.
Парнж, місто, ст. 382, 442.
Патак, див. Сарош-Патак.
Перемишль, місто в Галичинї над Сяном, ст. 441, 443—444, 449, 451.
Підлясє, ст. 406, 450.
Пілїцків, замок у Великопольщі коло Ченстохови, ст. 497.
Пільца, оселя під Краковом, ст. 495—496.
Пінчів, оселя над горішною Вислою, ст. 458, 490, 498—499, 511.
Пйотрків, місто у Великопольщі, ст. 466, 497.
Плешків, оселя коло Полоцька, ст. 509.
Поділє, ст. 198, 200, 206.
Поднїстровє, область над Днїстром, ст. 303, 309, 330.
Познань, місто у Великопольщі, ст. 72, 120.
Познаньщина. Познанське воєводство, ст. 87, 406.
Полоцьк, місто над горішною Діною, ст. 509.
Поляки. Польський нарід. Польське війско, ст. 72, 75, 77, 81—83, 86, 88, 95, 97, 99 до 100, 103—104, 113, 121, 127 до 128, 135, 141, 147, 154, 159, 166—169, 174, 176—177, 179—180, 182—183, 185—188, 192, 195, 199—200, 209—210, 218—219, 230—232, 236—237, 246, 250, 252, 255, 261, 265, 271, 273—274, 276, 279, 285, 287, 289, 305, 313, 317, 321, 323, 326—327, 333, 337, 340, 342 до 343, 349—350, 352, 358, 361, 363 368, 370—371, 373, 390 до 392, 394—397, 399, 404—406, 419, 422, 429, 433, 435—438, 442—444, 446—449, 451—452, 454—457, 465—466, 472, 474 до 475, 482, 491, 493, 495, 497, 501—502, 505—508, 510—513.
Польща. Республика [польська], ст. 64, 74—78, 80—81, 84, 86—90, 93—98, 100, 103 до 106, 109—116, 120—123, 125 до 130, 132—135, 137, 141—144, 146—147, 149—155, 157—165, 167—171, 173—175, 177—178, 180, 182, 184—186, 188, 190 до 195, 197—202, 205—215, 217 до 220, 223—225, 227—230, 232 до 234, 238—244, 248, 254, 256, 259, 262—263, 265, 267—268, 270—271, 273—280, 283—284,

286—287, 289—294, 296—300, 305, 307, 310—311, 315—317, 323—325, 328—330, 332—339, 341—356, 358—359, 361—363, 365—369, 373—381, 383—387, 391—392, 394—396, 405—418, 420—427, 430—434, 436—442, 444—445, 448—453, 456—458, 461, 463—466, 471—474, 476, 478—483, 485, 487—489, 491 до 492, 494—496, 498, 500—505, 508, 512—513.

Польща велика, див. Великопольща.

Польща мала, див. Малопольща.

Поморе, ст. 93, 149, 406.

Понте піколько (Ponte piccolo), в Царгородї, ст. 480.

Порта отоманська див. Туреччина.

Прага, столиця Чехії, ст. 63, 176 до 180, 182, 185, 187, 190, 438, 510.

Пресбурґ, столиця австрійської частини Угорщини, ст. 85, 104 до 105, 110, 112, 180, 344—345, 349, 416.

Прилуки, оселя в київській ґубернії, ст. 331.

Пруси, край, ст. 93, 96, 108, 353, 357, 365, 368, 391—392, 406, 415, 421, 429, 439, 450, 452, 462, 475, 507, 509.

Прут, ріка, лївий доплив Дунаю, ст. 204.

Пручин, оселя коло Ченстохови, ст. 497.

Пшеворск, місточко в західній Галичинї, ст. 110.

Пшонів, оселя під Варшавою, ст. 484—485.

Пятка, оселя коло Бердичева, ст. 331.

Р.

Рава, місточко під Варшавою, ст. 486.

Радехів, місточко в північно-східній Галичинї, повітї Камінка Струмілова, ст. 116—117.

Радност, замок семигородського князя, ст. 207, 218, 245, 247 до 248, 313—314, 347—348, 355, 389.

Радом, місто у Великопольщі, ст. 498.

Ратибор, шлеське князївство, ст. 67, 69, 72, 95, 109, 114, 154 до 157, 353.

Рашків, місточко на Поділю близько молдавської границї, ст. 255, 263, 285.

Реґенсбурґ, місто над горішним Дунаєм в Баварії, ст. 194, 198, 218, 227—228, 232, 238—239, 244, 259—260, 464.

Рен, ріка, ст. 442.

Республика [польська], див. Польща.

Риґа, місто при устю Дини, ст. 398, 402.

Рим, місто, ст. 81, 144, 152.

Римська держава, ст. 317.

Римське цїсарство. Римська держава, див. Нїмеччина.

Роман, місто в Молдавії, ст. 271, 333.

Росія, ст. 397—398.

Румелїя, частина Туреччини, ст. 444—445.

Русини. Руський нарід, ст. 116—117, 211.

Русь, ст 82, 157, 192, 228, 277 до 278, 329, 409, 437, 439, 444.

С.

Садвар, оселя в північній Угорщинї, ст. 430.

Саксонїя, ст. 419.

Самбір, місто в південній Галичинї, ст. 437, 441, 443—444.

Самородек (?), оселя, ст. 485.

Сандомір, місто при устю Сяну до Вислы, ст. 450, 458, 490, 492, 498, 511.

Сандомірське воєводство, ст. 364.
Санч новий, місто в південно-західній Галичині, ст. 352, 354.
Сарош-Патак, оселя в північній Угорщині, ст. 76, 249.
Семени. Сеймени, рід піхотного наємного волоського війска, ст. 291.
Семигород, ст. 90, 96—97, 104 до 105, 121, 132—134, 137, 147, 152, 154, 162, 165, 168, 172, 174, 179, 182—183, 185, 195, 202, 204—207, 210, 214, 216 до 218, 221, 225, 228—230, 241, 246, 248—249, 257, 261—263, 266, 268, 273—274, 280—281, 285, 291—292, 296—297, 299, 310, 314, 316, 322, 324, 331, 358 до 359, 371—372, 374, 380, 395, 417, 419, 426, 430, 432, 437, 441—444, 448, 451, 454, 463, 465, 482—484, 487, 494, 503 до 505.
Семигородці. Семигородське військо, ст. 168, 174, 178, 182, 189—190, 197, 207, 215—216, 231, 237, 244, 266, 270, 284, 292, 304—305, 322, 324, 358, 363, 433, 444, 446, 451, 454, 457, 463, 466, 475, 479—482, 484, 486—488, 507.
Сендре (Szöndrö), оселя в північній Угорщині, коміт. Боршод. ст. 430.
Сербія, ст. 278.
Серет, ріка, лівий доплив Дунаю, ст. 220, 250—251.
Серет, місто над рікою тоїж назви в Молдавії, ст. 217.
Севєрж, оселя над Пшемшою, коло шлеської границі, ст. 490.
Сєрадське воєводство, ст. 406.
Сиса, ріка у Волощині, ст. 301.
Сілістрія, турецька кріпость над долішним Дунаєм, ст. 192, 194, 198, 217, 222, 238, 257, 295.
Сілістрійці, ст. 260.
Сіляйн, оселя в північно-західній Угорщині, ст. 415.
Сімрінґ, оселя під Віднем, тепер віденське передмістє, ст. 351, 356.
Скити, див. Татари.
Славків, оселя у Великопольщі над Пшемшою, ст. 490, 492, 497.
Смільовичі, оселя в Прусах, ст. 407.
Смоленськ, місто над горішним Дніпром, ст. 247, 326.
Снятин, місто в південно-східній Галичині, на Покутю, ст. 429.
Сокаль, місто в північно-східній Галичині над Бугом, ст. 191, 486.
Солець, оселя у Великопольщі, в радомській ґубернії, ст. 494 до 495.
Сорока, місточко над долішним Дністром в Молдавії, ст. 211, 214, 226, 234, 308.
Спіжські міста, в північно-загідній Угорщині, ст. 330, 350, 353, 357.
Стамбул, див. Царгород.
Стрий, місто в південній Галичині, ст. 444.
Сучава, давна столиця молдавської держави, ст. 241—242, 245—247, 249—252, 255—258, 260—264, 266—270, 298, 321—322, 348.
Сян, ріка, правий доплив Вісли, ст. 498.

Т.

Тарнів, місто в західній Галичині, ст. 485, 490.
Тарновиці, оселя на Шлеську, ст. 497.
Тарошав (?), оселя в Молдавії, ст. 231.
Татари. Орда, ст. 72, 75, 79, 81, 90, 93, 95—100, 103—104, 106, 108, 113, 115—117, 121, 127, 131—132, 134—139, 142—145,

147—148, 150, 157, 161, 164 до 165, 168, 173—192, 200, 204, 206—208, 211—214, 217, 221 до 222, 225, 227—232, 237, 241 до 242, 251, 255—257, 261, 263 до 265, 269—279, 281, 283—284, 287—289, 292—293, 296—297, 303—305, 307—310, 313—314, 320—329, 332, 336—337, 343 до 347, 349, 351, 354, 356, 358, 365—366, 368, 371—374, 376 до 382, 384, 386, 388—392, 396 до 397, 404—407, 409, 418, 420, 422—427, 429—430, 435, 441, 443—445, 454, 458, 463, 465 до 467, 482 до 483, 508, 511—513.

Татари будяцькі, ст. 253, 255, 263—264, 309, 326, 328, 333 до 334, 338.

Татари ногайські, ст. 119, 309, 326—327, 332, 388, 427.

Тегиня, місто в Молдавії, ст. 303, 309.

Темешвар, кріпость в південній Угорщині, ст. 444.

Тирґовіште, столиця Волощини, ст. 220—221, 237.

Тирґу-Фрумош, місточко в Молдавії, ст. 234.

Тирас, див. Дністер.

Тиса, ріка, лівий доплив Дунаю, ст. 163, 417—418.

Топорів, місточко в північно-східній Галичині, пов. Броди, ст. 117.

Торунь, місто в Познанщині, ст. 369, 391—392, 446, 450, 456, 497.

Тотіс, оселя на Угорщині, ст. 173 до 174.

Тракія, ст. 481.

Трансильванія, див. Семигород.

Туреччина. Порта отоманська, ст. 76, 96, 119, 121—122, 126—129, 135, 137, 139—144, 146—149, 151—152, 158—161, 163—174, 181—183, 185, 189, 194, 202—206, 208, 212, 214, 217—218, 221, 228—234, 237 до 238, 241, 247—248, 250, 253 до 254, 257—258, 261, 266—267, 270, 272—274, 277—281, 283 до 284, 287—290, 292, 295, 298 до 299, 304—305, 308, 310, 312 до 314, 317, 319, 323—328, 337, 340, 346—347, 349—350, 354, 358, 363, 371—372, 391—392, 395, 411, 416, 419, 422—426, 429—430, 434, 441—443, 454, 463, 465, 479, 481—483, 489.

Турки. Турецьке військо, ст. 88, 95, 98, 104—105, 111, 113, 120—127, 130—133, 135—137, 139, 142—144, 147, 150, 152, 154, 160, 164, 168, 170—173, 177—178, 183—185, 187, 189 до 190, 192, 196, 198, 205—206, 212—213, 217—218, 225—226, 228—230, 238, 241, 247, 254, 356—258, 260, 262—263, 267, 274, 279, 281, 283, 289, 292 до 294, 296—297, 305, 315, 319 до 321, 323, 331, 346, 352, 358 до 359, 361, 369, 372—373, 391 до 392, 395—396, 399, 405—406, 417—418, 433—435, 442—445, 447, 454, 463, 480, 482—483, 490.

У.

Угорщина, ст. 89, 91, 96, 106, 110, 112—114, 123, 148, 151, 154, 164—166, 171—173, 175, 177—178, 180, 184, 189—190, 196, 200, 217—218, 228, 237, 242, 254, 257—258, 267, 291, 311, 314, 330, 350, 353, 356, 358, 361—362, 372—373, 399, 403, 415, 417—418, 426, 430 до 431, 433, 437, 442, 444—445, 448, 455, 469, 476, 482.

Угри. Угорське військо, ст. 104—106, 110, 170, 195, 204, 210, 252, 261, 273, 276, 294, 300, 360—361, 368, 383, 405 до

406, 419, 444, 462—463, 467, 482, 484—486, 509, 512.
Удорш, оселя у Великопольщі коло Пйоткова, ст. 497.
Україна. Українські землї, ст. 104, 186, 191, 229, 231, 251 до 252, 269—271, 276, 279, 285, 289, 309, 327—328, 331—332, 337, 378, 381, 398, 403, 410 до 411, 421—422, 424—425, 428 до 430, 475, 512.
Умань, місточко на росийському Поділю, ст. 272—273, 308, 340.
Уиґвар, місто в північній Угорщині, ст. 95—96.
Уиґель, місцевість коло Азова, ст. 119.
Уяздів, королївський замок під Варшавою, ст. 99, 484.

Ф.

Фастів, місточко в київській ґубернії, ст. 326, 328, 330.
Феєрвар (Fèjervár), столиця семигородських князів, тепер Карльсбурґ, ст. 110, 162, 193, 196, 219, 275, 282—283, 287, 347, 383, 418.
Фельдвар, замок семигородського князя, ст. 223, 227, 231, 236, 238, 242.
Філєк, оселя в північній Угорщині, ст. 430.
Фаґараш, місто і комітат в Семигородї, ст. 305.
Франкенталь, місточко в Льотарингії, ст. 153.
Франція. Французька держава, ст. 69, 74, 78, 81, 83, 90, 439, 442, 461, 482, 495.
Французи, ст. 75—78, 85, 89, 90, 91, 360, 442, 447, 461, 479.

Х.

Хорватія, край, ст. 311.
Хотин, гранична молдавська кріпость над Дністром, ст. 191, 195 до 196, 201—203, 205, 216, 251, 269, 288.

Ц.

Царгород, ст. 103, 121, 127, 136, 139, 142, 146, 149—150, 162 до 166, 168—170, 172—175, 182, 184—185, 187—188, 190—192, 194, 196, 205—206, 209, 217, 221—222, 228, 230, 232, 237, 240, 244, 247—248, 261, 265, 267, 270, 273, 279—280, 288, 291, 294, 304—305, 307—308, 310—311, 313—315, 319, 321 до 323, 327, 337, 346, 349—350, 358, 363, 371—372, 380, 394, 432, 440—442, 454, 462, 479 до 480, 489.
Цецора (Tuţora), оселя на схід від Яс, ст. 186.
Цімерін, див. Сімрінґ.

Ч.

Ченстохова, місто у Великопольщі, на північ від Кракова, ст. 357, 440—441, 443, 446, 448 до 450, 456, 458, 467, 471—472, 474, 483—484, 486, 490—493, 497.
Черкаські городи. Черкаська земля, див. Україна.
Черкеси, кавказьке племя, ст. 66.
Чернигівське воєводство, ст. 338.
Чехія, край, ст. 173, 228, 438 до 439, 457, 470.
Чечельник, оселя в південній Україні над татарською границею, ст. 295.
Чибартиль, місцевість коло Азова, ст. 119.
Чигирин, місто, ст. 231, 322, 331, 376, 392—393.
Чолганський Камінь, оселя на Волини, ст. 106.

Чорне море, ст. 121, 128, 164, 171, 173, 187, 281, 318, 322, 346, 423, 482.

Чорний острів, оселя на Поділю, ст. 500, 505.

Ш.

Шведи. Шведське військо, ст. 74, 76—78, 90, 93, 96, 99, 104, 109—110, 112—113, 128, 149 до 150, 154, 181, 339—340, 343 до 345, 352, 355—361, 363—365, 368, 370—371, 376—378, 382 до 383, 387, 390—397, 399, 404 до 406, 409—410, 414—415, 419, 421—425, 428—430, 433—435, 439, 441—442, 444, 447—448, 450—451, 454, 456—458, 460 до 461, 463, 466—467, 471, 473, 475, 480—484, 486, 489, 491, 495—497, 499—500, 504, 509, 513.

Швеція, ст. 66, 70, 74, 85, 89 до 90, 97, 111, 126, 128, 337, 346, 354, 356, 359, 362, 386, 394, 402, 433, 453, 464, 480, 482.

Шесбурґ, (Szegesvár), місточко в Семигороді, ст. 260—261, 263, 265.

Шидлів, оселя над горішною Вислою, ст. 498—499.

Шлеськ, край. ст. 69, 75, 95, 123, 156, 178—179, 187, 191, 228, 291, 344, 356—358, 391, 405, 415, 418, 438—439, 442, 446, 455—458, 460, 468—469, 473 до 474, 484, 493.

Штетин, місто в Німеччині при устю Одри, ст. 352.

Ю.

Юлія, див. Дюля.

Юрев, місто в Інфлянтах, ст. 402.

Я.

Язлівець, місточко на галицькім Поділю, ст. 135.

Ямпіль, місточко над Дністром, ст. 251.

Янів, місточко під Львовом, ст. 206.

Ярослав, місто над долїшним Сяном, ст. 110, 452, 482, 499.

Яси, столиця Молдавії, ст. 104 до 106, 135—136, 172, 185—186, 194—199, 201—205, 207—209, 215—217, 230—231, 234, 237, 241, 244, 249—250, 261, 284 до 285, 287—288, 291, 294, 303 до 304, 306—309, 311—312, 320, 322, 324—327, 329, 331, 369, 393, 426.

NITOSSO
BIBLIOT

PUBLIKATIONEN

der Sevčenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg

Supińskyj-Gasse, 17.

(in ukrainischer Sprache).

Mitteilungen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften, redigirt von Prof. Michael Hruševśkyj, bis jetzt erschienen Bde I—XCVIII u. CI—CII (Geschichte, Archäologie, Ethnographie, Sprache und Literaturgeschichte, besonders der Ukraine). Preis: Bde I—XX kosten 48 Kronen, jeder weitere Bd. (auch separat käuflich) 3 Kr., Bd. XXIII—XXIV (Doppelband) 5 Kr., Bd. XXXI—II u. XXXV—VI (Doppelbände) à 6 Kr.

Publikationen der Sektionen und Kommissionen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften:

A. Die historisch-philosophische Sektion publizierte bis jetzt:

1. Dreizehn Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk istoryčno-filozofičnoi sekcyi) B. I—IV u. VI—XIII enth. Geschichte der Ukraine von Prof. M. Hruševśkyj (I. Teil bis Anfang des XI Jahrh., II — bis Mitte des XIII Jahrh., III—IV bis zum J. 1340, VI—VII bis zum J. 1569, VIII—IX Verfassung und soziale Verhältnisse in XIV—XVII Jhrh., X—XI Oekonomische, kulturelle und nationale Verhältnisse in XIV—XVII Jhrh., XII—XIII Ukrainische Kosaken bis zum J. 1625). Preis I, II B. à 7·50 III u. IV B. 7·50 VI u. VII B. 7·50, VIII u. IX B. 7·50, Bd. X—XI 7·50 Kr., Bd. XII—XIII 8 Kr., Bd. V. enthält Materialien zur Kulturgeschichte Galiziens im XVIII—XIX Jahrh. Pr. 4 Kr.

2. Historische Bibliothek, bis jetzt erschienen B. I—XXIV.

3. Ukrainisch-ruthenisches Archiv I Band: Die Handschriften des Museums des Narodnyj Dom in Lemberg, I Teil, — 3 Kr. II Band: Materialen zur Geschichte des Bauerntums und der Oekonomik Galiziens im XVIII—XIX Jhd., — 4 Kr. III Band: Materialien zur Geschichte der nation. Wiedergeburt der Ruthenen in Galizien 1830—1840, — 5 Kr. IV Band: Materialien zur Geschichte des ruthenischen Schulwesens in Galizien, — 3 Kr. V Band: Philologische Schriften des Iv. Mohylnyćkyj. Pr. 5 Kr. VI Band: Die Handschriften des Museums des Narodnyj Dom in Lemberg, II Teil, — 3 Kr.

4. Juridische Zeitschrift, bis jetzt X Bde, à 2 Kr.

5. Juridische und ökonomische Zeitschrift, bis jetzt IX Bde à 3 Kr.

6. Juridische Bibliothek, bis jetzt III B. à 2 u. 3 Kr.

7. Studien aus dem Gebiete der Sozialwissenschaften und der Statistik, I Bd. Pr. 3 Kr.; II Bd. Pr. 4 Kr.

8. Beiträge zur ukrainischen Bibliographie, bis jetzt 1 Bd. Preis 6 Kr.

B. Die philologische Sektion publizierte bis jetzt 12 Bde ihrer Beiträge (Zbirnyk filologičnoi sekcyi), enthaltend: Bd. I und IV Biographie des ukrainischen Dichters Taras Ševčenko, von A. Konyśkyj, Preis à 3 Kr. Bd. II u. III Abhandlungen aus dem Gebiete der ukrainischen Volkskunde und Literatur, von Michael Dragomanov (erster Teil). Preis à 4 Kr. Bd. V. Die Mundart der Lemken, von I. Verchratśkyj, 6 Kr. B. VI. Abhandlungen aus dem Gebiete der ukrainischen Volkskunde von M. Dykariv. Preis 4 Kr. Bd. VII u. X: Abhandlungen aus der ukrainischen Volkskunde und Literatur von Michael Dragomanov (Zweiter Teil). Preis 5 Kr. Bd. VIII—IX u XI—XII, Die Korrespondenz d. J. Holowaćkyj, Preis à 7 Kr. Ukrainische Bibliothek, Bd. I—III. Sämtliche Werke von J. v. Fed'kovyč. Bd. I. Gedichte, Preis 6 Kr., B. II. Erzählungen, Preis 4 Kr., Bd. III. Dramatische Werke 1A Teil, Preis 3 Kr., 2 Teil, Preis 3 Kr. Bd. VI—VII: Gedichte von Taras Ševčenko, Preis à 3 Kr.

C. Die mathematisch-naturwissenschaftlich-medizinische Sektion publizierte bis jetzt 13 Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk). Die beiden ersten Bände kosten à 3 Kr., Bd. III—VIII erschienen jeder in zwei Abteilungen, jede unter einer besonderen Redaktion; die mathematisch-naturwissenschaftliche red. von Iv. Verchratśkyj und Vlad. Levickyj, die medizinische red. von Dr. E. Ozarkevyč. Preis jeder Abteilung 2 Kr. Bände IX—XIII à 5 Kr.

D Die Archaeographische Kommission publizierte bis jetzt folgende Werke: 1. Quellen zur Geschichte der Ukraine, Bd. I (Lustrationen der königlichen Domänen in den Bezirken Halyč und Peremyśl vom J. 1565—66); Bd. II (Lustrationen der königl. Domänen in den Bezirken von Peremyśl und Sanok im J. 1565); Bd. III (Lustrationen der königl. Domänen in den Bezirken von Cholm, Belz und Lemberg im J. 1564—5); Bd. IV u. V (Galizische Akten aus den J. 1648—1659). Bd. VII (Lustration vom J. 1570); Bd. VIII (Akten zur Gesch. der ukr. Kosaken 1513—1630). Jeder Bd. kostet 4 Kr., III Bd. 5 Kr.

2. Denkmäler der ukrainischen Sprache und Literatur. Bd. I Alttestamentliche Apokryphen; Bd. II. Neutestamentliche Apokryphen A. Evangelienkreis. Bd. III. B. Apokryphe Apostelgeschichten. Bd. IV. Eschatologische Apokryphen. Bd. V. Denkmäler der religiösen Polemik aus dem XVI—XVII Jh. Bd. I u. V. Preis 4 Kr., Bd. II, III u. IV à 5 Kronen. Bd. VI. Heiligenlegenden, I Teil, — 3 Kr.

3. Kotljarevśkyj, Die travestierte Aeneïs, Abdruck der ersten Ausgabe vom J. 1798, Preis 60 Heller.

4. Akten-Sammlung zur Geschichte der sozial-politischen und ökonomischen Verhältnisse der West-Ukraine, Preis 3 Kr.

E. Die Ethnographische Kommission publiziert:

1. Ethnographische Sammlungen (Etnografičnyj Zbirnyk); bis jetzt erschienen 29 Bände. Bd. I enthält: M. Kramarenko, Weihnachtsfeier bei den Kosaken am Schwarzen Meer; M. Rozdolśkyj, Galizische Volksmärchen aus Berlin, Bez. Brody; J. Šymčenko, Volksanekdoten aus der Ukraine; Programm zur Sammlung der Materialien über das ukrainisch-ruthenische Land und Volk . . . . . 3 Kr.

Bd. II, enthält: V. Hnatjuk, Die Leiermänner, ihre Lieder, Gebete, ihr Jargon usw. aus dem Bez. Bučač; G. Žatkovyč, Ethnographische Skizzen aus Ungarisch-Ruthenien; M. Dykariv, Volksmärchen und Anekdoten der Kosaken am Schwarzen Meere . 3 Kr.

Bd. III und IV enth.: V. Hnatjuk, Ethnographische Materialien aus Ungarisch Ruthenien (Legenden, Novellen, Märchen, Fabeln, Sagen, Anekdoten) 2 Bde . . . . . 6 Kr.

Bd. V, enthält: M. Dykariv, Volksgerüchte über die Zarenkrönung; M. Jendyk, Aus den Volkserinnerungen über die Fronarbeit; I. Franko, Huzulische Beschwörungen; Philaret Kolessa, Volksglaube im Dorfe Chodovyči, Stryjer Bez.; I. Franko, Volksglaube im Vorgebirgslande; R. Kaindl, Folkloristisches Material aus dem Munde der galizischer und der Bukovinaer Ruthenen, und andere kleinere Beiträge . . . . . 4 Kr.

Bd. VI enthält: V. Hnatjuk, Volksanekdoten der galizischen Ruthenen . . . 4 Kr.

Bd. VII enthält: J. Rozdolśkyj, Galizisch-ruthenische Volksmärchen . . . 2 Kr.

Bd. VIII enthält: J. Rozdolśkyj, Galizisch-ruthenische Volksschwänke (Novellen) 2 Kr.

Bd. IX enthält: V. Hnatjuk, Ethnographische Materialien aus Ungarisch- Ruthenien, Bd III (I. Materialien aus den Komitaten Zemplin, Šaroš, Zips; II. Volkslieder aus der Bačka) 3 Kr.

Bd. X enthält: Galizisch-ruthenische Volkssprichwörter, gesammelt, geordnet und erklärt von Ivan Franko (Bd. I, Heft 1: A — vidaty) . . . . . 4 Kr.

Bd. XI enthält: Ivan Kolessa, Galizisch-ruthenische Volkslieder aus dem Dorfe Chodovyči, Bez. Stryj, mit Noten . . . . . 5 Kr.

Bd. XII—XIII enthält: V. Hnatjuk, Galizisch-ruthenische Volkslegenden, 2 Bde . 6 Kr.

Bd. XIV enthält: V. Lesevyč, Ukrainische Volkserzählungen . . . . 4 Kr.

Bd. XV enthält: V. Hnatjuk. Materialien zur galizisch-ruthenischen Dämonologie 4 Kr.

Bd. XVI enthält: Galizisch-ruthenische Volkssprichwörter, gesammelt, geordnet und erklärt von Ivan Franko (Bd. I, Heft 2: Vidaty—djity) . . . . . 5 Kr.

Bde XVII—XIX enthalten: V. Hnatiuk, Kolomejken (2 oder 4-zählige Volkslieder) à 4 Kr.

Bd. XX erscheint im Jahre 1911.

Bde XXI—XXII enthalten: St. Ljudkevyč, Galizisch-ruthenische Volksmelodien, T. I—II à 6 Kr.

Bde XXIII, XXIV, XXVII, XXVIII enthalten: Galizisch-ruthenische Volkssprichwörter, gesammelt, geordnet und erklärt von Ivan Franko (Bd. II, Hefte 1—2: Djity—Pjatj, Bd. III, Heft 1—2: Rabunok—Čas) . . . . . 11 Kr.

Bd. XXV enthält: V. Hnatjuk, Ethnographische Materialien aus Ungarisch-Ruthenien. Bd. IV. . . . . 3 Kr.

Bd. XXVI enthält: V. Hnatjuk, Volkssagen über die Opryšken . . . . . 4 Kr.

Bd. XXIX enthält: V. Hnatjuk, Ethnographische Materialien aus Ungarisch-Ruthenien. Bd. V . . . . . 4 Kr.

2. Materialien zur ukrainischen Ethnologie, Bd. I, Preis 8 Kr. (Enthält Abhandlungen über neueste archäologische Funde, über die Lebens- und Arbeitsweise der ukr. Fischer in der Dobrudža, der galizischen Kürschner usw., sowie auch eine Abhandlung über die farbigen Ostereier, ihre Herstellung und Ornamentik, mit 13 chromolithographischen Tafeln und zahlreichen Illustrationen im Text). Bd. II, 4 Kr. Die Huzulen, Land, Leute, Lebens weise, Industrie, Sitte und Brauch, religiöse Vorstellungen usw., mit über 300 Illustrationen. Bd. III, 4 Kr. Neue archäologische Funde, Volkskalender, aus der galiz. Volksindustrie, Hochzeitslieder und Gebräuche a. d. Gouv. Černyhiv, Die Korporationen der Dorfjugend in der Ukraine. Bd. IV, 4 Kr. Die Huzulen (zweiter Teil). Bd. V, 6 Kr. Die Huzulen (dritter Teil). Bd. VII. Die Huzulen (vierter Teil) 6 Kr. Bd. VIII—IX Das Kind in der ukr. Volkskunde, 4 Kr. und 3 Kr. Bd. X (enthält Abhandlungen über anthropologische Messungen des ukrain. Volksstammes Huzulen, samt XII Taf. und 1 Karte, über die Kleidung der Bojken (samt XXXII Taf.) und 5 neue Aufzeichnungen von ukrain. Hochzeitsbräuchen und Liedern). Bd. XI (Enthält Abhandlungen über die Bauernbauten und Volkstrachten der Bojken (mit Illustrationen) und neue Beiträge zur Dämonologie der Huzulen), 2 Kr — Bd. XII. Die Osterlieder mit Melodien, 5 Kr. — Bd. XIII. Phonographierte Melodien der ukrainischen rezitierenden Gesänge (Dumy), 6 Kr.

Chronik der Gesellschaft, enthält Berichte über die Tätigkeit der Gesellschdaft, Sektionen und Kommissionen derselben, erscheint 4 Mal im Jahre. Bis jetzt erschienen N. 1—44 ukrainisch und deutsch.

Diese und andere Publikationen der Gesellschaft sind in der Buchhandlung der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg, Ringplatz, 10 vorrätig.

Смец. 358251

(III) И 114.807
Т.12(1911)
1/2-5 2пр.
Рук 94(477)
Ж-408
Ж-592
T.12

ŻERELA
DO ISTORYJI
Ukrajiny-Rusy

72

XII

97409